Duke University Libraries
D046757882

Tozeoth Chajim.
Vollständiges Gebet-und Erbauungsbuch zum Gebrauche bei Kranken, Sterbenden, während der Trauer und auf dem Friedhofe.

In ebräischer und deutscher Sprache bearbeitet v.

Dr.S.Baer

Rödelheim, Druck u. Verl. J.Lehrberger & Co.

1882.

Frl. Hofmann
Straßburg

Hermann Heymann, Rheydt

ספר

תוצאות חיים

Tozeoth Chajim.

תוצאות חיים

ספר

כולל כל אופני תפלות ותחנונים להתפלל בעד החולים והמתים

מתוכנות ומוגהות ע״פ דקדוק לשון עברי וסדורים וכ״י קדמונים

ונוספו להם

כל הדינים והמנהגים ושאר דברים
אשר יכונו על עניני החולי והמיתה
והטהרה והקבורה והאנינות והאבלות

הכל מקובץ ומוערך

בלשון עברי ובלשון אשכנזי

על ידי

יצחק בן אריה יוסף דוב

Dr. S. Baer.

רעדעלהיים,

דרוקק אונד פערלאג פאן י. לעהרבערגער אונד קאמפאגניע.

שנת תרמ״ב לפ״ק.

Tozeoth Chajim.

Alle Gebete

die

bei Krankheitsfällen, im Sterbehause und auf dem Friedhofe gebetet werden,

nebst

allen auf das Verhalten bei Sterb- & Trauerfällen sich beziehenden Regeln,

in ebräischer als auch in deutscher Sprache.

Zweckmäßig geordnet

und

mit verschiedenen nützlichen Anhängen versehen

von

Dr. S. Baer.

Rödelheim,

Druck u. Verlag von J. Lehrberger & Comp.

1882.

„הילודים למות,
והמתים להחיות.“
(אבות סוף פרק ד׳.)

„Die Lebenden sind zum Tode bestimmt,
Die Todten — wieder aufzuleben.“

ראשית דבר

(למהדורה השלישית.)

יתברך העוזר וישתבח המושיע,
אשר חסדו דור לדור מגיד ומשמיע.

אומר המחבר יצחק בן אריה יוסף דוב, נודע בבני עמנו סדור שמו ספר החיים הכולל תורת חסד ואמת שעושים עם המתים ותחנות להתחנן בבית החולה ובבית הקבורה וכדומה, חובר על ידי ר׳ שמעון בר ישראל יהודה ז״ל הנקרא בפי כל שמעון פראַנקפורטער, וסוגיאו לאור משה בן המחבר[1] באמסטרדם בשנת תס״ג, ובשנת תס״ח הדפיס אותו שנית. ומאז והלאה נדפס כמה וכמה פעמים, והמדפיסים הבאים הוסיפו לו עוד תחנות מס׳ מענה לשון ויתר ההוספות, ויהי כן הספר ההוא כגן בית עד שאין קהל ואין עדה אשר לא היה בידם ומתוכו שפכו שיחתם לפני קונם, — אך רנתם לנגתם ותהלתם לתהלתם.

כי אחרי עברי על הסדור ההוא בעין הבחינה מצאתי רוב תפלותיו אינן ראויות להקרא שמן תפלות, כי לשונן לשון תהפוכות, בלעגי שפה ערוכות, בדברים ארוכות, ומכל נועם המליצה משופחות, כי מחבר תחנות אלא היתה כל כונתו רק לשוות חרוז חרוזי, אבל לא מצא ידו להיות חבר לחריזי, ויהי הלשון מקלקל, והספה מבלבל; ומלבד זאת עוד חמרים חמרים שגיאות הדפוס אשר עלו בספר כארבה לרוב. ואשתומם על המראה הזה איך גדולי דורנו ומורינו הניחו זה צור מכשול לעוללים, וגם אין אחד אשר התעורר לקיים מאמר חז״ל (כתובות י״ט, ע״ב) „אל תסכן באהליך עולה, זו ספר שאינו מוגה,״ ולהסר החרולים ולסקל האבנים. וגם רעהפוס בהדפסתו הספר מחדש בפפר״מ שנת תקנ״ה, ואחריו שלמה בלאך שהדפיס גם הוא הספר בהאַנאָפער שנת תר״י, גם הם לא

---

[1]) הוא הוא ר׳ משה שחבר פירוש על המכילתא אשר קרא שמו זה ינחמנו גם פירוש על ס׳ מנורת המאור אשר קרא שמו נפש יהודה.

היתה כל פעולתם כי אם לתרגמו בתרגום אשכנזי, אבל בעצם לשונו המוכה והמוטעה לא תקנו מאומה, אך להפך עוד בטעיות קלקלו,[1] — עד כי קמתי אני בשנת תרי"ב לקיים מאמר חז"ל במקום שאין אנשים השתדל להיות אים לתקן המעוות, והגהתי הספר כולו מראשו לסופו ע"פ דקדוק הלשון, והתפלות והתחנות אשר בנין לשונן מבולבל ומעוקש החזרתין על עמדן לפי תוכן ומרולת המליצה, ויש מהן אשר הוצרכתי להסירן מכל וכל והבאתי אחרות תחתיהן אשר בררתי ולקטתי מס' של"ה וס' מעבר יבק ושאר ספרים קדמונים וכי"ו. ושמתי לי לכלל מוגג לערוך הכל בלשון נאה ומובנת לכל, וע"כ עזבתי כל אותן התפלות והענינים אשר נסדרו על שמות קדושות או שאר סודות נשגבות, ולא בחרתי כי אם בפשוטות, כי לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול, והלוחי שנתפלל התפלות הפשוטות בטהרה ובקדושה ובכונה, ואין לנו עסק בנסתרות. עוד הניפותי ידי על מאמרי הלמוד אשר המנהג ללמדם בבית האבל, וכל המאמרים אשר יכשל בשמיעתם אוזן המון עם הסירותים והבאתי אחרים תחתיהם נאותים לבית האבל, ואת מלין קשי ההבנה פרשתים ונקדתים הנה והנה במקומות שיש להסתפק בקריאתם ובהבנתם, אף גיגתי מקומות כל הפסוקים והמאמרים איה חנותם במקרא ובתלמוד ובמדרשים, וכל זאת למען ירוץ גם הקורא ויבין מקור דבריהם. גם קבצתי וסדרתי הדינים והמנהגים המדברים על עניני המת וטהרתו וקבורתו והאנינות והאבלות והקדיש וכיוצא בזה כולם בסדר נאה, וערכתי כן הספר באופן אשר ימצאו בו כל התפלות והדינים הנאותים מתחלת חלות האדם עד אחרי קבורתו. ואלה חלקיו, א') עניני החולי, ב') עניני המיתה, ג') עניני האבלות והנחמה,

---

[1]) וכבה גם הספר הנמים שהוציאו מחדש האיש העכט בברלאן בשנת תרי"ו לא טוב הוא מכל ספרי החיים שכבפסו לפניו, וגם הוא ההוגה מתוכו מתהפך לו תפלה לתפלה ותחנה לשנינה ושיחו לפחיחו. כי האיש ההוא העמיד בספרו את התחנות כולן כמו שהן בספר של בלאך אות נאות בכל תהפוכות נוסחותיהן ועעיותיהן מלבד שבוזי הדפוס שהוא הרבה עוד להן. ובברלאה מכל עברי הספר ההוא רק חלק התשבנזי שבו היה רעות רוח מחברו ואותו חשבו לעקר בספרו, אבל חלקו העברי חשבו בטפל ולא היה לו כדאי להשגיח בו אם הוא מתוקן או לא. והנה עשה הטפל עקר והעקר טפל, ובאמת עקרו כולו תפל.

ד') עניני התחנות על בית הקברות בימים מימי הסנה; ולפני כל אחד מאלה החלקים הנבתי בראשו פיוט המדבר מענין כל החלק הסוא, ורוב פיוטים האלה לקחתים מן כי"י אשר הקרה ס' לידי ולא ראו עודנה אור הדפוס. ואחרי זה הוספתי עוד ארבע הוספות, א') מחברת תחנות בלשון אשכנזי כתבתין לתועלת הנשים, ב') כל הדינים מהטהרה וקבורה ואנינות ואבלות וכדומה כתובים בלשון אשכנזי, לצורך המון העם אשר לא יסכיל בלשון החכמים, והרחבתי בהם יותר מדינים אשר כתבתים בל' עברי בגוף הספר, כי היתה כונתי בהם שימצא כל איש מענה לכל מה שיבקש לדעת על עניניו כאלה, ג') דוגמאות של ציוני מצבות, ד') הסליחות לח"ק של הקברים ביום תעניתם כמנהג פפד"מ. וככה נשתנה הספר כולו בתכנו ובמראהו ויהי לחדש, וקראתי לו גם שם חדש והיה שמו **תוצאות חיים** שם נאה לענינו, והדפסתיו בדפוס המשובח של האדון לעהרבערגער בראדעלהיים בשנת ברי"ה לפ"ק, ופעם שנית הדפסתיו בשנת ברכ"ח לפ"ק ביתר נקיון ובתוספת סליחות חברת הקברים כפי מנהג מגנצא, ותוספת אמרי חכמים על יעידת האדם בל' אשכנזי. וכן הוכבדו ממנו יותר מן ה' אלפים ספרים, וכולם אזלו והלכו לידי קוניהם, ואת לי עדות נאמנה כי מצא ספרי זה חן בעיני עמי.

לכן אזרתי חלצי להכנים את הספר הזה פעם שלישית תחת מכבש הדפוס, ושמתי כל מגמת עיני עליו להוציאו עתה בתכלית טהרתו ושלמותו ותועלתו, כי כל מה שנשאר עוד במהדורות הראשונות לתקן תקנתי, ובפרט את התפלות והתחנות, הבאתי את כולן עוד הפעם תחת עין הבקרה לעשותן זכות וברות ומאוסרות, ולא להניח בהן דבר אשר לא יקשר לנאות המליצה או לא יכון לתכלית הכוונה, כי דברים הרבה אשר מיראת ערעור המערעריס לא ערבתי את לבי לגשת ולשנותם במהדורות הראשונות אף כי לא נחה רוחי בהם, ועתה אחרי נדרשתי לרבים גדולים וחכמים קמתי והסירותי כל תהפוכות ומבוכות והוצאתי כל חלאה וזר, וסדרתי את הכל בשפה ברורה והעמדתי מליצת תוכן כל תחנה ותחנה נאות לרעיון לב המתחנן. ועוד לזאת כמה תפלות ודינים ושאר דברים מועילים ונאים לענין הספר יספתי, והתחנות לנשים וכן אמרי החכמים על אודות יעידת האדם בל' אשכנזי

אותן סרחבתי, ואת מאמרי סלמוד בבית האבל על אפנם היותר נכון סדרתי ואת פירושם הגדלתי, ואת כל ערכי הספר ביפי יסר ערכתי, ועל הכל גם תרגמתי את כל התפלות ואת מאמרי הלמוד ללשון אשכנזי למען יובנו גם לאינם בקיאים בלשון הקדש. וחזקתי ולא רפיתי את ידי בנקיון הספר פעמים שלש וארבע עד כי הייתי בטוח בנפשי שהוא טהור בכל וכל ואין בו מום ודופי. וברוך השם שהיה לעזרתי.

ואתם שלומי אמוני ישראל, אליכם איש דברתי, שימו נא לבבכם לכלל אשר אמרו לנו חז"ל „מאן דגלי גלותיה בעי לפרשא מלוי כדקא יאות" (זוהר פ' ויצא פסוק הנילני נא), והסירו את כל תפלות העלגים מבינכם, ואל תתנו עוד את פיכם לחטיא את בשרכם, למה יקנוף האלהים על קולכם. אבל תנו דעתכם על ספרי זה אשר עמלתי בו עמל רב לא להתגדל ולא להתפאר, רק להגדיל תפארת לשון תחנונינו, להסיר הקמשונים מכרמי תפלתנו, ולא נפיל עוד תחנתנו בלשון אין בינה ובדברים לא בהשכל, כי אם בלשון ברורה, טהורה וכשורה. לכן אתם בני עמי התעוררו וקומו וקחו את ברכתי אל בתיכם, והתחננו מתוכה תחנותיכם אל אל חי שישמע קולכם, ויסיר כל מחלה מקרבנו, וישמרנו בבריאותנו, ויאיר בתורתו עינינו, ויתן אהבתו בלבנו, לעבדו באמת כל ימינו, לטוב לנו ולבנינו עד עולם סלה.

פה ביבריך על נהר רהיין חדש תשרי
שנת קח נא את **ברכתי** לפ"ק.

בעז"ה.

ידאה כל קונה וישמח כי ספרי תוצאות חיים גם במהדורתו הרביעית הזאת מוגה הוא למאד ומתוקן בכל עניניו וכלי חפץ למענהו. ואברך את ה' ואודה לו כי החייני בחסדו וזכני להדפיס מחדש את תולאות חיים, ונא יזכוק לי חיים, ויהיה בעזרתי, ואעבוד עבודתי עבודת הקדש לכבוד שמו וגדולתו.

ביבריך י"ז לחדש סיון תרמ"א לפ"ק.

יצחק בן אריה יוסף דוב.

Inhalts-Verzeichniß.

	Seite
Die Pflicht, Kranke zu besuchen .	5
Was der einen Kranken Besuchende zu beten hat	9
Gebet, sobald man sich unwohl fühlt	11
Gebet, wenn man erkrankt und das Bett hüten muß . . .	17
Kurzes Schemone esre für den Kranken	23
Das Sündenbekenntniß . . .	31
Gebet, welches man am Schlusse des Gesetzstudiums im Krankenhause spricht	35
Gebet, welches man für einen Kranken beten soll	39
Namensveränderung . . .	45
Segensspruch für einen Kranken .	49
Auslösung der kranken Person .	53
Gebet für eine in Kindesnöthen liegende Frau	53
Kurzes Sünden-Bekenntniß eines schwer Erkrankten . . .	59
Der Elternsegen	63
Dankgebet des Kranken vor seinem Tode	65
Dankgebet, so man von einer Krankheit genesen ist	73
Oeffentlicher Dank für Gottes Gnadenerzeigung	78
דיני גסיסה	79

מפתח הענינים.

	דף
קור חולים ודיניו	4
מה שיאמר המבקר את החולה	8
תפלה למי שבאה עליו צרה	10
תפלה שיתפלל כשיחלה	
וכופל למטה . .	16
שמנה עשרה קצרת לחולה	22
סדר הודוי לחולה . .	30
התפלה שיאמרו הלומדים בבית החולה בסיום	
למודם	34
תפלה להתפלל בעד החולה	38
שנוי השם	44
סדר ברכת חולים . .	48
סדר פדיון נפש . .	52
תפלה בעד מקשה בלדתה	52
הודוי הקצר לחולה .	58
ברכת האבות לבניהם .	62
הודאת החולה קודם מותו	64
הודאת הנרפא . . .	72
ברכת הגומל . . .	78
דיני גסיסה . . .	79

	Seite	דף
Was man einen Sterbenden vorbeten soll	81	מה שיאמרו אצל החולה כטוך לגיאת נשמתו
Psalmen, die man spricht, wenn ein Sterbender lange im Todeskampfe liegt	83	מזמורים שיאמרו אצל החולה הנוטה לסמר
Gebete, die man spricht, während der Kranke stirbt	107	פסוקי היחוד שיאמרו אצל גוסס
Was man spricht, wenn man den Todten abhebt	111	מה שיאמרו כשמשיאים המת על הקרקע
דיני אונן	114	דיני אונן
דיני טהרת המת וקבורתו	115	דיני טהרת המת וקבורתו
Gebet, bevor man sich mit dem Todten beschäftigt	121	תפלה להתפלל כמרס יתעסקו במת
Gebet, das man bei'm Eintritt in den Friedhof zu sprechen hat	123	הנרכה שיאמרו בנוגע לבית החיים
Ergebung in den Willen Gottes	125	הצור תמים
צדוק הדין כפי מנהג הספרדים	129	לדוק הדין כמנהג הספרדים
הקפה למת	131	הקפה למת
Das Kaddisch, welches nach der Beerdigung zu beten ist	133	קדיש של אחר הקבורה
Gebet für den Verstorbenen, nach dessen Beerdigung	137	תפלה על הנקבר
Was man beim Weggehen vom Begräbnisse spricht	139	מה שיאמרו בלאתם מבית הקברות
דיני אבלות	144	דיני אבלות
דיני קדיש יתום	149	דיני קדיש יתום
Lehrvorträge im Trauerhause	151	סדר הלמוד בבית האבל
Gebet nach stattgehabtem Gesetzstudium	239	תפלה אחר הלמוד
Kaddisch der Leidtragenden	243	קדיש דרבנן
Der Psalm, welcher im Hause des Trauernden nach jedem Gebete gesagt wird	247	מזמור מבתם לדוד לאחר התפלה בבית האבל
Gebet für die Ruhe des Verstorbenen	251	תחנת ההשכבה
Tröstung der Trauernden	253	מצות נחמת אבלים

	Seite	דף	
Tischgebet für Trauernde . .	255	254	ברכת המזון לאבלים .
הנני עומד u. s. w., womit man die Gebete auf dem Friedhofe eröffnet	267	266	הנני עומד על וכו' אשר בו מתחיל להתפלל המתפלל בבית החיים
יהי רצון u. s. w., das man immer als Schluß der Gebete auf dem Friedhofe zu beten hat . .	271	270	יהי רצון שיהיו תמיד לאחר כל התפלות בבית החיים . . .
Gebete, welche man spricht, wenn man einen Kreisgang auf dem Friedhofe hält	277	276	תפלות לסובבים את בית החיים . . .
Eröffnungsgebet an den Gräbern seiner Verwandten . . .	285	284	תחנה על כל קבר מקרוביו המתים . . . .
Gebet an Jahrzeit zu sprechen .	289	288	תחנה ביום יאהרצייט .
Gebet am Grabe des Vaters .	293	292	תחנה על קבר אביו .
Gebet am Grabe der Mutter .	295	294	תחנה על קבר אמו .
Gebet am Grabe des Bruders .	297	296	תחנה על קבר אחיו .
Gebet am Grabe der Schwester .	301	300	תחנה על קבר אחותו .
Gebet am Grabe der Gattin .	303	302	תחנה על קבר אשתו .
Gebet einer Wittwe am Grabe ihres Mannes	305	304	תחנה לאשה על קבר בעלה . . . .
Gebet am Grabe eines erwachsenen Kindes	309	308	תחנה על קבר בניו הגדולים . . .
Gebet am Grabe eines frühgestorbenen Kindes	311	310	תחנה על קבר בניו הקטנים . . .
Gebet am Grabe des Großvaters	311	310	תחנה על קבר זקנו .
Gebet am Grabe der Großmutter	313	312	תחנה על קבר זקנתו .
Gebet am Grabe eines Solchen, der einen üblen Ruf zurückgelassen hat	315	314	תחנה על קבר איש שהיתה עליו שמועה רעה בחייו
Gebet um Lebensunterhalt . .	317	316	תפלה על פרנסה . .
Gebet für das Wohlergehen der Kinder	319	318	תפלה על גדול בנים .
An den Gräbern frommer Männer	321	320	תפלה על קברי מרכן ורבנן
Gebet, welches man an ער"ה und עי"כ auf dem Friedhofe verrichtet	325	324	תפלה לער"ה ועי"כ .

	Seite		דף
Am Tage vor dem Neujahrs- und Versöhnungstag auf den Gräbern zu beten	327	תחנה לאחרת לערב ראש השנה ויום כפור	326
Bitte um Verzeihung der Sünden, die man sich gegen einen Verstorbenen zu Schulden kommen ließ	329	בקשת מחילה מן המת .	328
Ein kurzes Gebet, das an jedem Grabe verrichtet werden kann .	333	תפלה קצרה להתפלל על כל קבר שיהיה . .	332
Gebet bei'm Weggehen von den Gräbern	335	תחנה בעת שילך מבית עלמין	334
Grabschriften	340	ציוני מצבות . .	340
Schriftstellen zu Grabreden . .	350	מרגלטטעלען לו גרחב־ רעדען	350
Todesgedächtniß geliebter Verstorbenen	352	טאָדעזגעדאָכטניס געליעב־ טער פערשטאָרבענען .	352

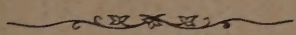

תוצאות חיים.

כָּלָה שְׁאֵרִי וּלְבָבִי
צוּר־לְבָבִי וְחֶלְקִי
אֱלֹהִים לְעוֹלָם:
(תהלים ע"ג, כ"ו).

Will verschmachten mein Leib
und meine Seele,
so ist meines Herzens Hort,
mein Theil —
Gott in Ewigkeit.
(Ps. 73, 26).

בחינה

לר׳ משה בן יעקב בן עזרא

הֲיֵדַע אִישׁ מִצְעָדָיו, כָּל־יְמֵי הֶבְלוֹ חֲשׁוּבִים
וְהֵבִין כִּי מַעֲבָדָיו בְּעֵט בַּרְזֶל נִכְתָּבִים
כִּי שׁוֹפְטָיו וּמְעִידָיו לַעֲדֵי עַד נִצָּבִים
יוֹם יִבְגְּדוּ בוֹ יוֹלְדָיו, וִיכַחֲשׁוּ בוֹ אוֹהֲבִים.
שְׂבַע רֹגֶז קְצַר יָמִים, הֵם בְּעֵינַי כַּחֲלוֹמִים:

אֱנוֹשׁ, הֶבֶל מַחְשְׁבוֹתָיו, כָּל־יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר
כְּעוֹף יִהְיוּ מִי שְׁנוֹתָיו, יְעוּפוּן מִבְּלִי אֵבֶר
כִּי כֹל אֲשֶׁר בְּחַצְרוֹתָיו בְּאֶפֶס יָד יִשָּׁבֵר.
אֲבָל יֹשֶׁר מִפְּעֻלּוֹתָיו יְלַוּוּהוּ לַקֶּבֶר,
וְאָז אֵל מִכֵּס זְעָמִים יָשׁוּב לְכַסֵּא רַחֲמִים:

Beherzigung.

Weiß es der Mensch, daß jeder Schritt und Gang
Gezählt ist, den er thut sein Lebenlang?
Bedenket er, daß all sein Thun und Ueben
Mit ehrnem Griffel tief ist eingeschrieben?
Daß seiner Richter, seiner Zeugen Schaar
Für ihn ist aufgestellet immerdar?
An jenem Tag, da Elternliebe lügt,
Da seiner Freunde Treue ihn betrügt,
Wenn kummermüd' sein Dasein er erfüllt,
Ihm alles däucht ein eitles Traumgebild? —

Ein Hauch nur ist der Mensch und all sein Streben,
Gleich einem schwanken Schatten flieht sein Leben,
Gleich eines Vogels Flug stürmt er dahin,
Und seine Jahre — ohne Schwingen fliehn,
Und was er birgt in seinen Zimmern,
Verwitternd sinkt es ein zu Trümmern.
Nur seiner Werke Lauterkeit
Gibt ihm zum Grabe das Geleit,
Und von dem Thron der Straf' und Schuld
Erhebt sich Gott zum Thron der Huld. —

בקור חולים ודיניו.

מטה על כל אדם לבקר את החולה, כדגרסינן בסוטה דף י"ד א' אמר רבי חמא בר חנינא מאי דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו, וכי אפשר לאדם לילך אחר שכינה והלא כבר נאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא? אלא הלוך אחר מדותיו של הקב"ה, מה הוא מלבש ערומים אף אתה הלבש ערומים, מה הוא מבקר חולים אף אתה בקר חולים וכו', וגרסינן בסמ' ב"מ דף ל' ב' תנא רב יוסף וכודעת לכם, זה בית חייהם; את הדרך, זו גמילות חסדים; ילכו, זו ביקור חולים וכו'. וכל המבקר את החולה יבקש עליו רחמים ונורם לו שיחיה כדאיתא בגמרא דף ל"מ ע"ב מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבא שחלה והלא כנסו חכמים לבקרו ובכנס ר"ע לבקרו וכשביל שבבד ורבן לפניו חיה, אמר ליה רבי החייתני, יצא ר' עקיבא ודרש כל שאינו מבקר חולים כאילו שופך דמים, כי אתא רב דימא אמר כל המבקר חולה גורם לו שיחיה וכל שאינו מבקר את החולה גורם לו שיחות, מאי גרמא? אלא אימא כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים שיחיה וכו'.

ובבר המבקר גדול מאוד, כדגרסינן בסמ' שבת דף קכ"ג ב' אמר ר"י ששה דברים אדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לשה"ב ואלו הן: הכנסת אורחים ובקור חולים וכו', ובגדרים דף מ' א' גרסינן אמר ר"י אמר שמואל כל המבקר את החולה ניטול מדינה של גיהנם ומילר הרע ומן הסורין ויהיו הכל מכבדין אותו ויודעהו לו רעים כבעמן וכו', וגרסינן עוד בדף ל"מ ב', בקור חולים אין לו שיעור אפילו גדול אלל קטן, ואפילו ק' פעמים ביום וכו' ע"ב. וכתוב בס' חסידים (סמן שס"ח) עני אחוה ועשיר חולה ורבים הולכים לעשיר לבבדו, תלך אתה אלל העני, ואפילו אם העשיר ת"ח, כיון שרבים מלויים אלו ואלל העני אין הולך אדם, אבל אם ת"ח לריך לדקה והעני לריך, כבוד תורה עדיף; ואם ת"ח אינו ירא שמים והעני עם הארץ וירא שמים ירא שמים קודם שגא' ראשית חכמה יראת ה', ואת יראי ה' יכבד, וכתיב אלל בקור חולים של עני אחרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה', ה' ישמרהו ויחייהו, ה' יסעדנו על ערש דוי, עכ"ל.

אין מבקרין את החולה לא בשלש שעות ראשונות של יום ולא בשלש שעות אחרונות, כדגרסינן בגדרים דף מ' א', אמר ר"ש בריה דר"א לא לפטור אינש קנירא לא בתלת שני קטייתא ולא בתלת שני בתרייתא דיומי כי היכא דלא ליכא דעתיה מן רחמי וכו', ואיתא נמי התם אין מבקרין לא לחולי מעיים ולא לחולי העין ולא לחולי הראש, חולי מעיים מטום בסופא, חולי העין והראש מטום שהדבור קשה לסם; לכן כל חולה דתקיף ליה עלמא וקשה לו הדבור אין מבקרין אותו בפניו אלא נכנסין בבית החילון ושואלין ודורשין בו מה שריך לו ושוטין לטרו ומבקשים עליו רחמים.

וגרסינן בשבת דף י"ב ב' ובגדרים דף מ' א' הנכנס לבקר את החולה לא יצא על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספסל אלא מתעטף ויושב לפניו, מפני שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה שגא' ה' יסעדנו על ערש דוי, וכתב הר"ן אינה מקן דאמר דדוקא כשחולה שוכב על גבי קרקע שגמלא שהמבקר

Die Pflicht, Kranken zu besuchen.

Unsere Liebe gegen den Nebenmenschen soll sich vor Allem dadurch äußern, daß wir bestrebt sind, das Leben Anderer zu erhalten. Daraus folgt die Pflicht, die Kranken zu besuchen, um, so viel es in unsern Kräften steht, durch Anwendung gehöriger Mittel ihnen zur Herstellung ihrer Gesundheit zu verhelfen, oder wenigstens durch Pflege, Wartung und tröstlichen Zuspruch ihre Leiden zu erleichtern. Diese Pflicht wird darum von unsern Weisen als eine der wichtigsten aufgestellt, für deren Ausübung keine Grenze und kein bestimmtes Maaß festgesetzt und so auch deren Belohnung als eine grenzenlose angegeben ist. Auch geht diese Pflicht, obgleich in dem Gebote der Nächstenliebe schon enthalten, noch aus dem Schriftworte: „Dem Ewigen, euerem Gotte sollt ihr nachwandeln!" (V. M. 13, 5) hervor. „Dem Ewigen, euerem Gotte sollt ihr nachwandeln" ist nämlich nicht anders zu verstehen als: Ihr sollt euerm Gotte nachahmen, d. h. ihr sollt, wie Er, Werke der Liebe und Barmherzigkeit üben! Wie Er Nackte kleidete (I. M. 3, 21), so sollt auch ihr thun; wie Er Kranke besuchte (I. M. 18, 1), so sollt auch ihr thun! Man versäume darum keine Gelegenheit zur Erfüllung dieser wichtigen Pflicht und übe dieselbe in unbegrenztem Maaße, ohne darin müde zu werden und ohne dabei einen Standesunterschied zu machen. Der Reiche und Vornehme beschränke seine Krankenbesuche nicht auf Leute seines Gleichen, sondern besuche auch und noch viel mehr die Kranken der armen Classe. Unsere Krankenbesuche müssen aber mit der gehörigen Vorsicht geschehen, damit der Kranke nicht dadurch erschrecke und seine Leiden für gefährlich halte.

גבוה ממקום שכינה, וכ"כ התוס' בס"ק דשבת וכ"כ בהגהות מיימוני בפוף הלכות אבל, בשחולה שוכב על המטה מותר ליגע של בשר ופפטל, וכן מהגין.
בשבתין לפני החולה מדברין עמו דברי תנחומין שלא יירא ולא יפחד לבו ושיסמע לרופא ולמשמשים המשמשים אותו וכיולא בזה. גם ישאל אותו מן יש לו דוחק במזון לצרכי בריאות גופו וכיולא בזה. ואחר שיבנסו דברי מיומן הלב בלב החולה אז ישיח עמו לפי תומו שאף על פי שאין בו שום סכנה מ"מ יחוש למה שארז"ל (שבת ל"ב א') לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה, שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטר, אמר מר שוקבא מאי קרא, כי יסול הסומל מטנו; ע"כ בחצית דבר ירחת אלקים ושתקבל על שלמך איזה דבר טוב לבשעמוד מחולי זה. ויאמר לו שיהיה מתון מתון לעצמו זו קבלת דבר טוב שמא יקבל עליו דבר קשה שלא יהא יכול לקיים כל ימי חייו; ושוב שלא תדור מבתדור ולא תקיים.
אח"כ יאמר להחולה דרך עצה טובה, אישלך ויהי אלקים עמך שאע"פ שאינך בסכנה כלל אעפ"כ אשרי אדם מפחד תמיד תן דעתך על עניניך פן הלוית או הפקדת דבר אבל אחרים ולא בחבת בפנקסך עדיין, או להיפך שמא אלוו אחרים לך או הפקידו אצלך, הלא ידעת מה שארז"ל תניא עבירות שבין אדם לחבירו אין ב"ב מכפר עד שירצה את חברו; עוד אמר רבא (שבת דף ל"א) בשעה שמביאין את האדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר? ואפילו הכי אי ירא את ה' היא אוצרו, אין, אי לא לא. ע"כ צריך אתה לתת דעתך שלא יפסידו אחרים של ידך ושלא תפסיד אתה על ידי אחרים. ותשלם בשלמך לכל מי שתחייב לו, ואל תסתוך של בני ביתך, וכן אם עשקת או גזלת או בפרת דבר, תחזירנו אף שבבר עבר זמן רב, ואל תפחד פן תבוא לבושה ולחרפה על ידי זה, כי מוטב להתביים בשולם הזה ביוש גדול מלהתביים בשולם הבא ביוש קטן, מאחר שאת היא שאלה ראשונה, נשאת ונתת באמונה; גם פן ואולי תעשה נגד אחרים מתוך כעס ומריבה באונאת דברים ובזיונות והוצאות שם רע ח"ו, שלא אלמד שיאחלו לך. ואם הם רחוקים מעך אשר בפני שלשה בקצת מחילה, ושראל קדושים הם ובודאי ישאלו לך. וכן להיפך מחול אתה על שלבונך שנאמר בשא עון ושובר על פשע, למי נשא עון? למי שובר על פשע (ר"ה י"ז א'). כדברים האלה וכדומה יאמר אל החולה, כדי שיתעורר על ידם לתת דעתו על עמיו ולהתודות על חטאיו ולתקן את מעשיו, כדי לבוא נקי ושהור לפני בוראו.
והמבקר את החולה צריך שיתפלל עליו, ויכול להתפלל בכל לשון שירצה; אבל אם ביקר את החולה ולא התפלל עליו, לא קיים המצוה. והמתפלל יבקול את החולה עם שאר חולי ישראל, שיאמר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל, כדאמרינן בשבת דף י"ב ת"ר הנכנס לבקר את החולה בשבת אומר שבת היא מלעשות ורפואה קרובה לבוא, ור"מ אומר יבוא שבת שתרחם בשבותה, ר' יהודה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי ישראל, ר' יוסי אומר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל, שבשת אים יחתלים בבניתתו אומר שלום, וכיליתו אומר שבת היא מלעשות ורפואה קרובה לבוא ורחמיו מרובים ושבתו בשלום, כמאן חזלא הא דאמר רב חנינא מי שיש לו חולה בתוך ביתו צריך שישרבנו עם חולי ישראל? כמאן כר' יוסי; ומי' רב"י בתוך חולי ישראל שבתוך שבולנו עם החחרים תפלתו נשמעת בזכותן של רבים.

An unbedeutenden Uebeln — wie Kopfschmerzen, Husten, Augenübel u. dgl. — Leidende, wenn sie nicht zu unsern Verwandten gehören, sollen wir nicht besuchen; sie möchten sonst ihre Leiden für bedenklich halten und in Angst gerathen. Aber auch den wirklich Kranken besuche man nicht eher, bis man sich zuvor erkundigt hat ob er auch gerne besucht sein will, und trete dann nicht in Gesellschaft Vieler, sondern einzeln für sich bei ihm ein und befrage ihn mit freundlichem Gesichte und Herzgewinnenden Worten nach seinem Befinden. Wer sich mit dem Kranken entzweiet hat, schicke zu ihm und lasse ihn um Verzeihung bitten; erst dann, wenn er wieder mit ihm ausgesöhnt ist, darf er ihn besuchen. Bei allen solchen Besuchen jedoch habe man immer den Zweck vor Augen, dem Kranken nützlich zu werden. Man lasse es darum nicht bei dem bloßen Erkundigen nach dessen Befinden bewenden, sondern nehme sich seiner in der That hilfreich an, durch Herbeischaffung seiner Bedürfnisse, durch Pflege, Reinigung, Nachtwachen, Darreichung der Speisen und Getränke u. s. w. und suche ihn durch tröstliche, erheiternde Gespräche von seinen schwermüthigen Gedanken abzulenken und zum kindlichen Vertrauen auf Gott zu ermuntern. — Auch sei man für das geistige Wohl des Kranken besorgt. Man suche daher den Gang des Gespräches so zu leiten, daß man über das Jenseits und das ewige Leben zu reden komme und Gelegenheit finde, den Kranken, ohne daß er über seinen Zustand noch mehr geängstigt wird, dahin zu bringen, an sein Seelenheil zu denken. Mit sanften, überzeugenden Worten rede man ihm zu, seinen Lebenswandel zu prüfen, damit er etwaiges fremdes Gut zurückerstatte, mit beleidigten Nebenmenschen sich aussöhne, Schulden und Rechnungen berichtige, seine Familienverhältnisse ordne und ein reuiges Sündenbekenntniß vor Gott ablege und so seine

וגרסינן בב"ב דף קי"ז א' דרש ר' פנחס בן חמא כל מי שיש לו צער או חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנאמר חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה, וכן מצינו בחכמי התלמוד כדאיתא בברכות סוף פ"ה מעשה שחלה בנו של ר"ג וגזר שני ת"ח אצל ר' חנינא בן דוסא לבקש עליו רחמים. ובתב בנימוקי יוסף, מנהג זה בצרפת שכל מי שיש לו חולה מבקש פני הרב התופס ישיבה שיברך אותו, ועכשו נוהגים לברך החולה בבית הכנסת; ויש מחלוקת בין הפוסקים אם מותר לברך החולה בשבת וי"ט, עיין בש"ע א"ח ס' רפ"ח סעיף י', ויאמר הרב בעל מטה משה אני מצאתי בתוספתא דשבת פרק י"ז בית שמאי אומרים אין מתפללין על החולה בשבת ובית הלל מתירין, ע"כ במקום סכנת נפשות מברכין אפילו בשבת. ונוהגין בשעה שמברכין את החולה לקרות לו שם חדש, דגרסינן בר"ה דף י"ו ב' אדבעה דברים קורעין גזר דינו של אדם, וחד מנייהו שינוי השם. השם ישים בלבבו אהבתו וירצתו לעשות כלבב שלם ואז יקויים בנו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך.

ההולך לבקר את החולה מיד בשבת ווער מיינען קרענקען בעזוכט, שפרעכט אליו יאמר ג' פסוקים אלו. והם נ"ל זייער פאָלגענדע פסוקים ביי'ם מיינ= תיכות וסמן כ"י אחי"ה: טרעטען מין דאָ: זייאער דעזועלבען.

וְהֵסִיר יְהוָה מִמְּךָ כָּל־חֳלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימֵם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ: וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא־אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה רֹפְאֶךָ: בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו:

ובשיולא ממנו יאמר: ביי'ם וועגגעהען פאָם קרענקען יחגע מען:

הַמָּקוֹם יִשְׁלַח לְךָ רְפוּאָה שְׁלֵמָה בִּמְהֵרָה עִם־כָּל־שְׁאָר חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

ובשבת וי"ט יאמר זה בלאתו מן חם שבת אָדער מן מיינעם פעזטטאָגע החולה: יחגט מען חבער:

שַׁבָּת הִיא (יום טוב הוא) מִלְּזְעוֹק וּרְפוּאָה קְרוֹבָה לָבוֹא וְשִׁבְתוּ בַּשָּׁלוֹם:

Gemüthsruhe und einstige Seligkeit befördere. — Zur richtigen Pflichterfüllung gegen den Kranken gehört endlich noch unser eigenes inbrünstiges Gebet für dessen Wiedergenesung. Selbst noch dann, wenn an ein Wiederaufkommen des Kranken nicht mehr zu hoffen ist, bete man zu Gott, daß Er den Kranken von seinen Leiden befreien möge. Auch für kranke Feinde sollen wir beten. Die Fürbitten die wir für den Kranken thun, ist Gott besonders wohlgefällig, so daß wer für Andere betet und selbst der Hilfe bedürftig ist, auch für sich Erhörung findet. — „Heil dem der sich des Armen annimmt — des wirklich Armen d. i. der Kranke, am Tage des Unglücks wird ihn der Ewige retten!" (Ps. 41, 2).

Bei'm Eintritt in das Krankenzimmer bete man leise folgende drei Verse:

Der Ewige wird jegliche Krankheit von dir entfernen und keine der bösen Seuchen Egyptens, die du kennest, wird Er auf dich legen, sondern auf deine Feinde kommen lassen (V. M. 7, 15). Und Er (Gott) sprach: Wenn du hören wirst auf die Stimme des Ewigen, deines Gottes, und thuest, was recht ist in seinen Augen und merkest auf Seine Gebote und beobachtest alle Seine Gesetze: so werde ich keine der Krankheiten, welche ich auf Egypten gelegt, auf dich legen; denn ich, der Ewige, bin dein Arzt (II. M. 15, 26). Schaffend der Lippen Frucht spricht der Ewige: Friede, Friede, dem Fernen und dem Nahen! Ich heile ihn! (Jesaia 57, 19).

Bei'm Weggehen vom Kranken spreche man an den Werktagen:

Der Allerhalter schicke recht bald eine vollkommene Genesung dir sammt allen andern Kranken des Volkes Israel!

An Sabbath- und Festtagen aber spreche man:

Es ist Sabbath (Festtag) heute, an welchem man nicht klagen soll, doch deine Genesung wird bald kommen; weile d'rum in Frieden!

כשהאדם מרגיש בעצמו שהוא גרועה או כאחד מאחיריו, או שהתו או בניו נופלים למעה, וכן כל צער והזק שהגיע לו בין בגופו בין בנכסיו שנתעורר עליו הדין של מעלה, אז יתפלל תפלה זו (וסס כ"ד פסוקים של נקמת רחמים):

:וחכמלך יעמחנך חיינע קרמנקהייט ביים זיך פערשפירט מדער היהנ וחנוט חיין זיידען גוגעקחמען חיזט, בעטע ער פחוגענדע:

תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי־יַעֲטֹף וְלִפְנֵי יְהוָה יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ: יְהוָה שְׁמָעָה תְפִלָּתִי וְשַׁוְעָתִי אֵלֶיךָ תָּבוֹא: אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי בְּיוֹם צַר לִי הַטֵּה־אֵלַי אָזְנֶךָ בְּיוֹם אֶקְרָא מַהֵר עֲנֵנִי: אֵלֶיךָ יְהוָה אֶקְרָא וְאֶל־אֲדֹנָי אֶתְחַנָּן: וְאַתָּה יְהוָה מָגֵן בַּעֲדִי כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי: קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מֵהַר קָדְשׁוֹ סֶלָה: בְּקָרְאִי עֲנֵנִי אֱלֹהֵי צִדְקִי בַּצָּר הִרְחַבְתָּ לִי חָנֵּנִי וּשְׁמַע תְּפִלָּתִי: הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעִי מַלְכִּי וֵאלֹהָי כִּי־אֵלֶיךָ אֶתְפַּלָּל: אֲמָרַי הַאֲזִינָה יְהוָה בִּינָה הֲגִיגִי: אֲנִי קָרָאתִיךָ כִּי־תַעֲנֵנִי אֵל הַטֶּה־אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי: בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֲשַׁוֵּעַ יִשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי לְפָנָיו תָּבוֹא בְאָזְנָיו: שְׁמַע־יְהוָה קוֹלִי אֶקְרָא וְחָנֵּנִי וַעֲנֵנִי: אֲנִי אֶל־אֱלֹהִים אֶקְרָא וַיהוָה יוֹשִׁיעֵנִי: שִׁמְעָה אֱלֹהִים רִנָּתִי הַקְשִׁיבָה תְּפִלָּתִי: חָנֵּנִי אֲדֹנָי כִּי־אֵלֶיךָ אֶקְרָא כָּל־הַיּוֹם: שַׂמֵּחַ נֶפֶשׁ עַבְדֶּךָ כִּי אֵלֶיךָ אֲדֹנָי נַפְשִׁי אֶשָּׂא: כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ: הַאֲזִינָה יְהוָה תְּפִלָּתִי וְהַקְשִׁיבָה בְּקוֹל תַּחֲנוּנוֹתַי: בְּיוֹם צָרָתִי אֶקְרָאֶךָ כִּי תַעֲנֵנִי: קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶזְעָק קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶתְחַנָּן: אֶשְׁפֹּךְ לְפָנָיו שִׂיחִי צָרָתִי לְפָנָיו אַגִּיד: אֲדֹנָי נֶגְדְּךָ כָּל־תַּאֲוָתִי וְאַנְחָתִי מִמְּךָ לֹא־נִסְתָּרָה: חַטֹּאות נְעוּרַי וּפְשָׁעַי אַל־תִּזְכֹּר

Sobald Jemand eine Krankheit bei sich verspürt oder ihm sonst ein Leiden zugekommen ist, bete er Folgendes:

Gebet eines Leidenden, der verzagt und vor dem Ewigen ausschüttet seinen Jammer. Ewiger, o höre mein Gebet, mein Flehen dringe zu Dir. Verbirg Dein Antlitz nicht vor mir am Tage meiner Angst, neige mir Dein Ohr, am Tage da ich rufe eile, erhöre mich! Zu Dir, Ewiger, rufe ich, Dich, o Herr, flehe ich an. Du, Ewiger, bist mein Schild, meine Ehre, Du hebst mein Haupt empor! Flehend rufe ich zum Ewigen und Er erhöret mich von seinem heiligen Berge. So ich rufe, erhöre mich, Gott meines Heils! schaffe mir Raum in der Noth, sei mir gnädig und höre mein Gebet! Vernimm die Stimme meines Flehens, mein König und mein Gott! denn zu Dir bete ich. Merk' auf meine Worte, Ewiger! achte auf mein Seufzen. Dich rufe ich an, denn Du erhörest mich, Allmächtiger! neige mir dein Ohr, höre meine Rede! In meiner Angst rufe ich zum Ewigen, flehe zu meinem Gotte; Er vernimmt in seinem Tempel meine Stimme, mein Flehen dringt ihm zu Ohren. Höre, Ewiger! ich rufe flehentlich; sei mir gnädig und antworte mir! Ich rufe zu Gott, Er, der Ewige, wird mir helfen. Höre, Gott, meine Klage, vernimm mein Gebet! Sei mir gnädig, Herr! denn zu Dir ruf' ich den ganzen Tag. Erfreue die Seele Deines Knechtes, denn zu Dir, o Herr! erhebe ich meine Seele. Denn Du, o Herr! bist gütig und verzeihend und groß an Gnade Allen, die Dich anrufen. Merk', o Gott, auf mein Gebet und vernimm die Stimme meines Flehens. Am Tage meiner Noth ruf' ich Dich, denn Du erhörest mich. Laut schreie ich zu Gott, laut flehe ich zu Gott. Meinen Jammer schütt' ich vor ihm aus, erzähle ihm meine Noth. Herr! vor Dir liegt all mein Sehnen, mein Seufzen bleibt Dir nicht verborgen. Meiner Jugend Sünden und Frevel gedenke nicht;

כְּחַסְדֶּךָ זְכָר־לִי־אַתָּה לְמַעַן טוּבְךָ יְהוָה: הֶרֶבֶּה כַּבְּסֵנִי
מֵעֲוֹנִי וּמֵחַטָּאתִי טַהֲרֵנִי: אַל־תִּזְכָּר־לָנוּ עֲוֹנוֹת רִאשֹׁנִים
מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד: לְמַעַן שִׁמְךָ יְהוָה
וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנִי כִּי רַב־הוּא: אִם־עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר־יָהּ אֲדֹנָי
מִי יַעֲמֹד: לֹא כַחֲטָאֵינוּ עָשָׂה לָנוּ וְלֹא כַעֲוֹנֹתֵינוּ גָּמַל
עָלֵינוּ: אִם־עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָּנוּ יְהוָה עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: כִּי
עֲוֹנִי אַגִּיד אֶדְאַג מֵחַטָּאתִי: מִכָּל־פְּשָׁעַי הַצִּילֵנִי
חֶרְפַּת נָבָל אַל־תְּשִׂימֵנִי: אֲנִי אָמַרְתִּי יְהוָה חָנֵּנִי רְפָאָה
נַפְשִׁי כִּי־חָטָאתִי לָךְ: חָנֵּנִי אֱלֹהִים כְּחַסְדֶּךָ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ
מְחֵה פְשָׁעָי: כִּי־פְשָׁעַי אֲנִי אֵדָע וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָמִיד:
הַסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵחֲטָאָי וְכָל־עֲוֹנֹתַי מְחֵה: דִּבְרֵי עֲוֹנֹת
גָּבְרוּ מֶנִּי פְּשָׁעֵינוּ אַתָּה תְכַפְּרֵם: וְהוּא רַחוּם
יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא־יָעִיר
כָּל־חֲמָתוֹ: עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל־דְּבַר כְּבוֹד־שְׁמֶךָ
וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל־חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: אֱוֶן אִם־
רָאִיתִי בְלִבִּי לֹא יִשְׁמַע אֲדֹנָי: אָכֵן שָׁמַע אֱלֹהִים
הִקְשִׁיב בְּקוֹל תְּפִלָּתִי:

יְהוָה אַל־בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וְאַל־בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי: חָנֵּנִי
יְהוָה כִּי אֻמְלַל אָנִי רְפָאֵנִי יְהוָה כִּי נִבְהֲלוּ עֲצָמָי:
וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד וְאַתָּה יְהוָה עַד־מָתָי: שׁוּבָה יְהוָה
חַלְּצָה נַפְשִׁי הוֹשִׁיעֵנִי לְמַעַן חַסְדֶּךָ: עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ
וּלְאִמְרַת צִדְקֶךָ: וִיבֹאֲנִי חֲסָדֶךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ:
לְכוּ וְנָשׁוּבָה אֶל־יְהוָה כִּי הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ יַךְ וַיַּחְבְּשֵׁנוּ:
וְאַתָּה אֲדֹנָי אֵל־רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד

nach Deiner Gnade gedenke Du mein, um Deiner Güte willen, Ewiger! Wasche mich wohl von meiner Schuld und von meiner Sünde reinige mich. Gedenk' uns nicht die Schuld der Früheren, laß uns Dein Erbarmen bald entgegenkommen, denn wir sind sehr gebeugt. Um Deines Namens willen, Ewiger, verzeihe meine Schuld, so groß sie auch ist. Wolltest Du Vergehungen bewahren — Gott, wer könnte bestehen? Du thust uns nicht nach unsern Sünden, vergiltst uns nicht nach unsern Missethaten. Zeugen unsere Sünden wider uns, — o so thue es, Gott, um Deines Namens willen! Denn mein Vergehen bekenne ich, bin besorgt ob meiner Sünde. Rette mich von allen meinen Freveln, mache mich nicht zum Spotte der Thoren! Ich spreche: Ewiger, sei mir gnädig! Heile meine Seele, denn gesündigt habe ich Dir! Sei mir gnädig, Gott, nach Deiner Huld, nach Deiner großen Liebe lösche meine Schuld! Denn meine Vergehen kenne ich, meine Sünde schwebt mir stets vor Augen. Verbirg Dein Antlitz vor meinen Sünden und tilge alle meine Schulden. Fälle von Missethaten übermannten mich, doch Du, Du sühnest unsere Frevel. Er ist der Barmherzige, Er vergibt die Schuld und vertilgt nicht, vielmals wendet Er seinen Zorn ab und läßt nicht auflodern seinen vollen Grimm. So hilf uns, Gott unseres Heils, um Deines herrlichen Namens willen! rette uns, verzeih' unsre Sünden, um Deines Namens willen! Hegte ich Frevel in meinem Herzen, nicht hören würde mich der Herr. Doch Gott höret mich, achtet auf die Stimme meines Gebetes. —

Ewiger, straf' mich nicht in Deinem Zorne, züchtige mich nicht in Deinem Grimme! Sei mir gnädig, Ewiger, ich welke dahin; Heile mich, Ewiger, denn mein Gebein ermattet! Meine Seele ist sehr ermattet; und Du, Ewiger — wie lange noch? Kehre zurück, Ewiger, rette meine Seele! Hilf mir, um Deiner Gnade willen! Meine Augen schmachten nach Deiner Hilfe und nach der Verheißung Deiner Gerechtigkeit. So laß Deine Liebe über mich kommen, Ewiger! Deine Hilfe, wie Du verheißen! — Kommt, laßt uns zurückkehren zum Ewigen! denn Er verwundete und heilt uns wieder, Er schlug und verbindet uns wieder. — Du, Herr bist allmächtig, barmherzig und gnädig, langmüthig und groß an Huld und Treue!

וֶאֱמֶת: פְּנֵה אֵלַי וְחָנֵּנִי תְּנָה־עֻזְּךָ לְעַבְדֶּךָ וְהוֹשִׁיעָה לְבֶן אֲמָתֶךָ: אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: בִּטְחוּ בַיהוָה עֲדֵי־עַד כִּי בְּיָהּ יְהוָה צוּר עוֹלָמִים: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: יְהוָה צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ:

ואחר כך יאמר.

אֲדוֹן הָעוֹלָמִים יָדַעְתִּי כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וְדַנְתָּ אוֹתִי וְלֹא נִמְצָאתִי זַכַּי [1]) לְפָנֶיךָ, וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ עוֹרַרְתָּ אֶת־נַפְשִׁי לָשׁוּב אֵלֶיךָ, וְהִנֵּה קָדַמְתִּי לְפָנֶיךָ בְּאִמְרֵי קָדְשֶׁךָ לְתַקֵּן בִּתְפִלָּתִי מָזוֹר לִי לִהְיוֹת דִּין הַקָּשֶׁה נָד מִמֶּנִּי בְּחַסְדְּךָ וְתֹאמַר לַמַּלְאָךְ הֶרֶף יָדֶךָ, וְתִמְחַל לִי עַל־כָּל־פְּשָׁעַי כְּרֹב רַחֲמֶיךָ: כִּי־אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי עַל־יָרֵךְ סָפַקְתִּי נִחַמְתִּי כִּי עָשִׂיתִי בִּשְׁתִּי וְגַם נִכְלַמְתִּי כִּי חָטָאתִי עָוִיתִי וּפָשַׁעְתִּי, וְלָשׁוּב אֵלֶיךָ מִהַרְתִּי, וְאַתָּה יְיָ רְאֵה בְצָרָתִי וְתַחְשֶׁבָהָ לְכַפָּרָתִי וְחוּסָה נָא עָלַי וְעַל־כָּל־בְּנֵי בֵיתִי וְתֹאמַר דַּי לְצָרָתִי וַהֲפֹךְ גְּזֵרָתִי לְטוֹבָה

(ואם אחתו חולה יאמר רַחֵם־נָא עַל אִשְׁתִּי הַחוֹלָה, ואם אחד מבניו חולה יאמר רַחֵם־נָא עַל בְּנִי הַחוֹלֶה או בִּתִּי הַחוֹלָה).

---

1) זַכַּי כנ"ל והוא מעקל אדמית, וכן רַבִּי, כְּדֵי חֲשַׁי, גְּנַי ודומיהן, ובדפוסים זכאי באלף המעך, אבל אל"ף זה אין לה יסוד בדקדוק המלה ואינה אלא מן אותיות תקון הקריאה שהשתמשו בהם הסופרים בספריהם שכתבום בלי נקודות, והם האל"ף לרמז קמץ ופתח, וי"ו לחולם ושורק, יו"ד לחירק וצרי וסגול, וכל אותיות יתרות הללו יש להסירם אם ינוקדו התיבות, והעד מלת שמאי במשנה שהוא שפּי' בדה"א כ', כ"ח ול"ב. וכן זַפִּי (עזרא ב' ע') שַׁפִּי (שם ב' ל"ה) רַבִּי (שם ב' ע"ד) כולן במעקל זה וכלא אל"ף המעך.

Wende Dich zu mir und sei mir gnädig; verleihe Stärke Deinem Knechte, hilf dem Sohne Deiner Magd! Sei du mein Schirm, hüte mich vor Angst; umgib mit Rettungsjubel mich, Selah! — Vertrauet auf den Ewigen immerdar; denn an Gott, dem Herrn habt ihr einen Fels für alle Ewigkeit. Der Ewige, gibt Kraft seinem Volke, der Ewige segnet sein Volk mit Frieden. Ewiger Zebaoth, Heil dem Menschen der Dir vertraut! Ewiger, hilf! der König erhöre uns am Tage unsres Rufens!

Dann bete man Folgendes:

Herr der Welten! ich erkenne daß gerecht sind deine Gerichte. Du hast mich gerichtet und ich ward nicht rein vor Dir befunden; darum hast Du in Deinem Erbarmen meine Seele aufgeregt, zu Dir zurückzukehren. So trete ich nun vor Dich im Vertrauen auf Deine heiligen Worte, um mit meinem Gebete ein Heilmittel mir zu schaffen, damit Du in Deiner Gnade das strenge Urtheil von mir abwenden und zu dem Engel sprechen mögest: „Ziehe Deine Hand zurück!" und mir alle meine Frevel verzeihest nach Deiner großen Barmherzigkeit. Denn nachdem ich zurückgekehrt bereue ich und nachdem ich zur Erkenntniß gekommen schlag ich die Hände über die Hüfte zusammen, ich bereue was ich gethan habe, schäme mich und erröthe; denn ich habe gesündigt, gefehlt und gefrevelt und eile jetzt, zu Dir zurückzukehren. Du o Ewiger, siehe meine Noth und rechne sie mir zur Sühne an! o schone mich und meine Familie, laß genug sein meine Leiden und wandele das Verhängniß mir zum Guten um, [Für die kranke Frau oder die kranken Kinder, schalte man ein: erbarme Dich doch meiner kranken Frau, — meines kranken Sohnes, meiner kranken

כִּי אֵל מֶלֶךְ רַחוּם וְחַנּוּן אָתָּה, וּשְׁלַח לִי (לָהּ, לוֹ) רְפוּאָה שְׁלֵמָה בִּמְהֵרָה עִם כָּל־שְׁאָר חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל. עֲשֵׂה עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה וְרַחֵם־נָא עָלַי לְמַעַן שִׁמְךָ כִּי־גָדֹל עַד־שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ וְעַד־שְׁחָקִים אֲמִתֶּךָ: וְאוֹדְךָ יְיָ לְעוֹלָם וַאֲסַפְּרָה כָּל־נִפְלְאוֹתֶיךָ וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לְפָנֶיךָ יְיָ וַאֲכַבְּדָה לִשְׁמֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם, אָמֵן וְאָמֵן:

חדש שנופל למטה ויחלה יתפלל ווער ערקראַנקט מונד בעטטומגעריג תפלה זו: ווירד, בעטע:

אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ: אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא (ג׳ פעמים): אָנָּא יְיָ אֱלֹהַי רַחֶם־נָא עַל־עַבְדְּךָ וְהוֹשִׁיעָה לְבֶן־אֲמָתֶךָ (פלוני בר פלונית) הַשּׁוֹכֵב עַל־עֶרֶשׂ דְּוָי וּסְעָדֵנִי בְּחַסְדֶּךָ וּסְלַח־נָא לִי עַל־כָּל־מַה שֶּׁפָּשַׁעְתִּי נֶגְדֶּךָ אֲשֶׁר בַּעֲבוּרוֹ שָׁלַחְתָּ לִי מוּסָרֶיךָ: וְיָדַעְתִּי כִּי צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וְחַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה, וְלֹא תַחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת כִּי אִם בְּשׁוּבוֹ מִדַּרְכָּיו וְחָיָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה וְהָשִׁיבוּ וְחִיוּ:

אָנָּא יְיָ אֱלֹהַי, חוּס נָא וְרַחֵם עָלַי וּשְׁלַח לִי וּלְכָל־חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל מְהֵרָה רְפוּאָה שְׁלֵמָה, וּתְמַעֵט מִמֶּנִּי הַמַּכְאוֹבִים וְהַיִּסּוּרִים כְּמִעוּט יָרֵחַ, וּתְחַדֵּשׁ בְּרִיאַת גּוּפִי כְּהִתְחַדֵּשׁ יָרֵחַ, וּכְנֶשֶׁר תִּתְחַדֵּשׁ נְעוּרָי: וְאַתָּה יְיָ לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וְזִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: פְּנֵה אֶל־תְּפִלַּת הָעֲרָעָר וְלֹא־בָזָה אֶת־תְּפִלָּתוֹ: תִּכָּתֵב זֹאת לְדוֹר אַחֲרוֹן וְעַם נִבְרָא יְהַלְלֵיהּ: כִּי־הִשְׁקִיף מִמְּרוֹם קָדְשׁוֹ, יְיָ מִשָּׁמַיִם אֶל־אֶרֶץ הִבִּיט: לִשְׁמֹעַ אֶנְקַת אָסִיר לְפַתֵּחַ בְּנֵי תְמוּתָה:

Tochter, —] denn Du Allmächtiger, bist ein barmherziger und gnädiger König! Sende mir (ihr — ihm) recht bald eine vollkommene Genesung sammt allen andern Kranken Israels! Laß ein Zeichen mir zum Heile geschehen und erbarme Dich meiner, um Deines Namens willen! Denn groß bis zu dem Himmel ist deine Huld! und deine Treue bis zu den Wolken! Und danken will ich Dir, Ewiger ewiglich, all deine Wunderthaten erzählen, vor Dir mich niederwerfen, Ewiger, und Deinen Namen verherrlichen. Gelobt sei der Ewige ewiglich! Amen, Amen!

Wer erkrankt und bettlägerig wird bete:

Es ist dir gezeigt worden, um zu erkennen, daß der Ewige Gott ist, Keiner mehr außer ihm! Ach, Ewiger, hilf doch! Ach, Ewiger, mein Gott, erbarm' Dich doch über Deinen Knecht, hilf doch dem Sohne deiner Magd (N. N.), der auf dem Schmerzenlager daniederliegt! Erquicke mich mit deiner Gnade und verzeihe mir alle Frevelthaten, die ich gegen Dich begangen habe und um deren willen Du die Züchtigungen über mich geschickt hast. Ich weiß, daß gerecht sind Deine Gerichte, sowie daß Du allgnädig und allbarmherzig bist. Du willst nicht, daß der Sünder sterbe, sondern daß er von seinen Wegen umkehre und lebe; wie geschrieben steht: „Ich habe keinen Gefallen am Tode des Todschuldigen, spricht der Herr Gott, sondern kehret um und lebet!" —

Ach, Ewiger, mein Gott! schone doch und erbarme Dich meiner und sende mir und allen Kranken Israels recht bald eine vollkommene Genesung. Laß meine Schmerzen und Leiden abnehmen, wie das Mondlicht abnimmt, und die Gesundheit meines Körpers sich wieder erneuern, wie das Mondlicht sich erneuert; verleihe mir wieder Jugendkraft, dem Adler gleich. Du, Ewiger, thronest ewiglich, dein Gedenken bleibt durch alle Geschlechter! Wende dich doch dem Gebete des Verlassenen zu, verwirf nicht sein Gebet. Aufgeschrieben werde es für das spätere Geschlecht, damit noch das künftige Volk Gott preise, daß er herabgeschaut von seiner heiligen Höhe, daß Er, der Ewige, vom Himmel zur Erde geblickt, um das Stöhnen des Gebundenen zu vernehmen, und die Todkranken zu entfesseln. —

אָנָּא אֲדוֹן הָעוֹלָמִים, פְּנֵה אֶל־תְּפִלָּתִי וְהָבֵן הֲגִיגָתִי וְאַל־תֶּחֱרַשׁ לְדִמְעָתִי וְתִרְפָּאֵנִי רְפוּאָה שְׁלֵמָה רְפוּאַת הַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ וְתִשְׁלַח לִי מַרְפֵּא אֲרוּכָה מַרְפֵּא בְרָכָה מַרְפֵּא תְרוּפָה וּתְעָלָה מַרְפֵּא חֲנִינָה וְחֶמְלָה מַרְפֵּא רַחֲמִים וְשָׁלוֹם וְחַיִּים מַרְפֵּא אֹרֶךְ יָמִים טוֹבִים, וּתְקַיֵּם־בִּי מִקְרָאוֹת הַכְּתוּבִים בְּתוֹרָתֶךָ, וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא־אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה רֹפְאֶךָ: וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ: וְהֵסִיר יְהוָה מִמְּךָ כָּל־חֳלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ: וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר, דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם נְחֻמִּים*) לוֹ וְלַאֲבֵלָיו: בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם ׀ שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו: אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח: כִּי אַעֲלֶה אֲרוּכָה לָךְ וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ נְאֻם־יְהוָה: וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ: רְפָאֵנִי יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה: וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל־מַכּוֹתַי כִּי אֵל מֶלֶךְ רוֹפֵא נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה, אָמֵן:

*) נְחֻמִּים כנ״ל מו״ס רפה וכן חברו דזכריה ח׳ י״ג. וכמו שנמסר עליו ב׳ וחסר, שמע מנה שהמו״ס רפה כי על דגש לא יתכן למסור חסר, וכן הוא בס״מ.

Ach, Herr der Welten! wende Dich zu meinem Gebete, achte auf mein Flehen und schweige nicht zu meinen Thränen! Schenke mir eine vollkommene Genesung sowohl an Leib wie an Seele; sende mir ein Mittel der Heilung, des Segens, der Erquickung und Linderung, ein Mittel der Gunst und des Erbarmens, ein Mittel der Barmherzigkeit, des Friedens und des Lebens, ein Mittel zu langem, glücklichem Leben! Bestätige an mir die Worte deiner Lehre: „Und Er (Gott) sprach: Wenn Du hören wirst auf die Stimme des Ewigen deines Gottes und thuest, was recht ist in seinen Augen und merkest auf seine Gebote und beobachtest alle seine Gesetze: so werde ich keine der Krankheiten, welche ich auf Egypten gelegt, auf dich legen; denn ich, der Ewige, bin dein Arzt.“ „Wenn ihr betet zum Ewigen, euerem Gotte, so wird er Speise und Trank dir segnen, und Krankheit entfernen aus deiner Mitte.“ „Und der Ewige wird jegliche Krankheit von dir entfernen, und keine der bösen Seuchen Egyptens, die du kennest wird er auf dich legen, sondern auf deine Feinde kommen lassen.“ Und durch deine Diener, die Propheten, heißt es: „Ich sah seinen Wandel, heile ihn und leite ihn und lasse ihm und seinen Trauernden Trost widerfahren.“ „Schaffend der Lippen Frucht spricht der Ewige: Friede, Friede, dem Fernen und dem Nahen! ich heile ihn! „Da wird wie Morgenröthe dein Licht hervorbrechen und deine Genesung wird schnell gedeihen.“ „Ja ich bringe dir Genesung und heile dich von deinen Schlägen, spricht der Ewige.“ „Und euch, die ihr meinen Namen ehrfürchtet wird aufgehen eine Sonne der Wohlthat, heilsam durch ihre Strahlen!“ — O Ewiger, heile Du mich, dann bin ich geheilt, hilf Du mir, dann ist mir geholfen; denn Du bist mein Ruhm! laß Du vollkommene Genesung werden allen meinen Wunden, denn ein allmächtiger König, ein treuer und barmherziger Arzt bist Du! Amen.

טוב לחולה זיתמר ב׳ מזמורים אלו. חיין קרמ׳נקער בעטע פאָגעגרע גוזייח פונחאשן.

ד. לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת מִזְמוֹר לְדָוִד: בְּקָרְאִי עֲנֵנִי אֱלֹהֵי
צִדְקִי בַּצָּר הִרְחַבְתָּ לִּי חָנֵּנִי וּשְׁמַע תְּפִלָּתִי: בְּנֵי־אִישׁ
עַד־מָה כְבוֹדִי לְכִלְמָה תֶּאֱהָבוּן רִיק תְּבַקְּשׁוּ כָזָב סֶלָה:
וּדְעוּ כִּי־הִפְלָה יְהוָה חָסִיד לוֹ יְהוָה יִשְׁמַע בְּקָרְאִי אֵלָיו:
רְגְזוּ וְאַל־תֶּחֱטָאוּ אִמְרוּ בְלִבַבְכֶם עַל־מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ
סֶלָה: נס״פ סס יהוה זִבְחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק וּבִטְחוּ אֶל־יְהוָה: רַבִּים
אֹמְרִים מִי־יַרְאֵנוּ טוֹב נְסֵה־עָלֵינוּ אוֹר פָּנֶיךָ יְהוָה:
נָתַתָּה שִׂמְחָה בְלִבִּי מֵעֵת דְּגָנָם וְתִירוֹשָׁם רָבּוּ: בְּשָׁלוֹם
יַחְדָּו אֶשְׁכְּבָה וְאִישָׁן כִּי־אַתָּה יְהוָה לְבָדָד לָבֶטַח
תּוֹשִׁיבֵנִי: נס״פ סס הוי״ה.

כו. לְדָוִד יְהוָה אוֹרִי וְיִשְׁעִי מִמִּי אִירָא יְהוָה מָעוֹז חַיַּי
מִמִּי אֶפְחָד: בְּקָרֹב עָלַי מְרֵעִים לֶאֱכֹל אֶת־בְּשָׂרִי צָרַי
וְאֹיְבַי לִי הֵמָּה כָשְׁלוּ וְנָפָלוּ: אִם־תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה לֹא־
יִירָא לִבִּי אִם־תָּקוּם עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בוֹטֵחַ: אַחַת
שָׁאַלְתִּי מֵאֵת יְהוָה אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שִׁבְתִּי בְּבֵית יְהוָה כָּל־
יְמֵי חַיַּי לַחֲזוֹת בְּנֹעַם יְהוָה וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ: כִּי יִצְפְּנֵנִי
בְּסֻכָּה בְּיוֹם רָעָה יַסְתִּרֵנִי בְּסֵתֶר אָהֳלוֹ בְּצוּר יְרוֹמְמֵנִי:
וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי עַל־אֹיְבַי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי
תְרוּעָה אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לַיהוָה: שְׁמַע־יְהוָה קוֹלִי אֶקְרָא
וְחָנֵּנִי וַעֲנֵנִי: לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי אֶת־פָּנֶיךָ יְהוָה
אֲבַקֵּשׁ: אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי אַל־תַּט בְּאַף עַבְדֶּךָ עֶזְרָתִי
הָיִיתָ אַל־תִּטְשֵׁנִי וְאַל־תַּעַזְבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעִי: כִּי־אָבִי וְאִמִּי
עֲזָבוּנִי וַיהוָה יַאַסְפֵנִי: הוֹרֵנִי יְהוָה דַּרְכֶּךָ וּנְחֵנִי בְּאֹרַח

Ein Kranker bete folgende zwei Psalmen.

Dem Meister auf dem Saitenspiel, ein Psalm Davids. So ich rufe, erhöre mich, Gott meines Heils, der Du in der Angst mir Raum verschaffest; sei mir gnädig und höre mein Gebet! — Menschenkinder, wie lange noch wird meine Ehre geschmäht? wollt ihr Eitles lieben? Lüge suchen? Selah. Wisset, daß der Ewige den Frommen sich ausgesondert, der Ewige hört's, wenn ich zu ihm rufe. Zittert, und sündigt nicht! sprecht in euerm Herzen auf euerm Lager, und schweiget! Selah. Opfert Opfer der Gerechtigkeit und vertrauet auf den Ewigen! Viele sprechen: Wer wird uns Gutes zeigen? O erhebe über uns das Licht Deines Antlitzes, Ewiger! Da gibst Du mir mehr Freude in's Herz, als wenn bei Jenen Korn und Most sich häufen. Friedselig leg' ich mich und schlafe; denn Du, Ewiger, allein lässest mich sicher wohnen.

Von David. Der Ewige ist mein Licht, mein Heil, vor wem sollt' ich mich fürchten? Der Ewige meines Lebens Schutz, vor wem sollt' ich zagen? Wenn Uebelthäter gegen mich dringen und gierig sind nach meinem Fleische, meine Dränger und meine Feinde — sie straucheln und fallen. Wenn ein Lager sich gegen mich lagert, so fürchtet nicht mein Herz; erhebt ein Krieg sich gegen mich, auch dann bin ich getrost. Eins wünsch' ich vom Ewigen, das erbitte ich, daß ich möge bleiben im Hause des Ewigen all meine Lebenstage, zu schauen die Anmuth des Ewigen und ihn zu suchen in seinem Tempel. Denn er birgt mich in seiner Hütte am Tage des Unglücks, bewahret mich im Innersten seines Zeltes, stellt mich hoch auf einen Felsen. So erhebt sich denn mein Haupt über meine Feinde rings um mich, und Opfer des Jubels opfere ich in seinem Zelte, singe und spiele dem Ewigen. — Höre, Ewiger! ich rufe laut, sei mir gnädig und erhöre mich! Von Dir spricht mein Herz: suchet mein Antlitz! Dein Antlitz, Ewiger, suche ich. Verbirg Dein Antlitz nicht vor mir, verstoß' im Zorn nicht Deinen Knecht. Mein Beistand warst Du, so verwirf mich nicht und verlaß' mich nicht, Gott meines Heils! Denn mein Vater und meine Mutter haben mich verlassen, aber der Ewige nimmt mich auf. Ewiger, lehre mich

מִישָׁוֹר לְמַעַן שֹׁרְרָי: אַל־תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרָי כִּי קָמוּ־בִי עֵדֵי־שֶׁקֶר וּיפֵחַ חָמָס: לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב־יְהוָה בְּאֶרֶץ חַיִּים: קַוֵּה אֶל־יְהוָה חֲזַק וְיַאֲמֵץ לְבֶךָ וְקַוֵּה אֶל־יְהוָה:

יש בו י"ג שמות סו"ס כנגד י"ג עדות הרחמים.

תפלת שמונה עשרה קצרה לחולה.

חולה שאין בו כח להאריך כל כך בתפלת ע"ע הארוכה הוא יתפלל תפלת הניכנו זו. קורצו: הויפטגעבעט (שמונה עשרה) פיר דען קרמנקען.

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

מין דען נעהן בוסטמגען ווירד היער מיינגעשמוטעט:

זָכְרֵנוּ לַחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ.

מין ווינטער: מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

מין דען נעהן בוסטמגען ווירד היער מיינגעשמוטעט:

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים. זוֹכֵר יְצוּרָיו לַחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (נו"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

Deinen Weg, leite mich auf ebener Bahn, um meiner Lästerer willen! Uebergib mich nicht meiner Dränger Gier! denn Lügenzungen stehen gegen mich auf und Unbill-Schnaubende. Wenn ich nicht glaubte, die Güte des Ewigen noch zu schauen im Lande des Lebens! — — — So hoffe auf den Ewigen! sei stark und festen Muthes und hoffe auf den Ewigen!

Kurzes Hauptgebet Schemone esre für Kranke.

Herr, öffne meine Lippen, und mein Mund verkünde Deinen Ruhm!

ברוך Gelobt seist Du, Ewiger, unser Gott und Gott unserer Väter, Gott Abrahams, Gott Isaacs und Gott Jakobs; großer mächtiger und furchtbarer Gott! Herr in den Höhen! der Wohlthaten erzeiget in Güte, als Eigenthümer des Weltalls, der gedenket der Frömmigkeit der Urväter, und ihren spätesten Enkeln einen Erlöser bringet, um seines Namens willen, in Liebe! —

In den zehn Bußtagen wird hier eingeschaltet:

זכרנו Gedenke unser zum Leben, o König, der Du Wohlgefallen hast am Leben und schreibe uns ein in das Buch des Lebens, um Deinetwillen, lebendiger Gott —

König Helfer, Retter und Schild! Gelobt seist Du, Ewiger, Schild, Abrahams!

אתה Mächtig bist Du in Ewigkeit, o Herr! Du belebst die Todten wieder, mächtiger Retter!

Im Winter wird hier eingeschaltet.

משיב Der dem Winde zu wehen und dem Regen zu fallen gebeut.

מכלכל Deine Gnade ernährt die Lebenden, Deine unendliche Barmherzigkeit läßt die Todten wieder aufleben. Du bist der Wankenden Stütze, der Kranken Heil und Befreier der Gefesselten. Du hältst treulich Deine Zusage Jenen, die in der Erde schlummern. Wer ist wie Du, allmächtiger Gott! Wer ist Dir ähnlich? König, der da tödtet und wieder belebet und Heil aufkeimen läßt.

In den zehn Bußtagen wird hier eingeschaltet.

מי Wer ist wie Du, o Vater des Erbarmens, der seiner Geschöpfe zum Leben gedenket in Erbarmen!

Deiner Verheißung getreu, belebst Du einst die Todten wieder! Gelobt seist Du, Ewiger, der die Todten belebt!

אתה Du bist heilig, heilig ist Dein Name, und Heilige lobpreisen Dich jeglichen Tag. Selah! Gelobt seist Du, Ewiger, heiliger Gott! (In den zehn Bußtagen: heiliger König!)

הַבִּיטֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָדַעַת דְּרָכֶיךָ. וּמוֹל אֶת־לְבָבֵנוּ לְיִרְאָתֶךָ. וְתִסְלַח לָנוּ לִהְיוֹת גְּאוּלִים. וְרַחֲקֵנוּ מִמַּכְאוֹב. וְדַשְּׁנֵנוּ בִּנְאוֹת אַרְצֶךָ. וּנְפוּצוֹתֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ תְּקַבֵּץ*). וְהַתּוֹעִים עַל דַּעְתְּךָ יִשָּׁפְטוּ וְעַל הָרְשָׁעִים תָּנִיף יָדֶךָ. וְיִשְׂמְחוּ צַדִּיקִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ וּבְתִקּוּן הֵיכָלֶךָ וּבִצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וּבַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ. טֶרֶם נִקְרָא אַתָּה תַּעֲנֶה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם. וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

מן ראש חדש מוסר חה"מ ווירד היער יעלה ויבא מיינגעשמולטעם.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדּוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה וְלִטּוֹבָה וְלְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם לר"ח ראש הַחֹדֶשׁ | לפסח חַג הַמַּצּוֹת | לסכות חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה. זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בּוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

---

*) כן הנוסחא בחלפסי ובכל בו וב"כל ובגמרא קצור לשון לא הרגיש בו רוו"ם ז"ל.

הבינו Verleihe uns Einsicht, Ewiger, unser Gott, Deine Wege zu erkennen, leite unser Herz, Dich zu fürchten, vergib uns, befreie uns und halte fern von uns jeglichen Schmerz! Erquicke uns auf den Gefilden deines Landes und sammele unsere Zerstreuten aus den vier Enden der Erde! Die Irrenden richte Du nach Deinem Willen und über die Bösewichte erhebe Deine Hand! Die Gerechten aber erfreue mit dem Wiederaufbauen Deiner Stadt, mit der Herrichtung Deines Tempels, mit dem Wachsthum des Glückshorns Davids, Deines Dieners und der Hellleuchtung des Lichtes des Sohnes Jesai's, Deines Gesalbten! O erhöre uns bevor wir noch rufen! Gelobt seist Du, Ewiger, der das Gebet erhöret.

רצה Zeige Wohlgefallen, Ewiger, unser Gott, an Deinem Volke Israel und an seinem Gebete; stelle den Gottesdienst in den Hallen Deines Hauses wieder her; nimm Israels Opfer und seine Gebete mit Liebe und Wohlgefallen an, auf daß Dir fortwährend gefällig sein möge der Dienst Deines Volkes Israel.

An Rosch ha-Chodesch und Chol ha-Moed wird hier eingeschaltet:

אלהינו Unser Gott und Gott unserer Väter, möge aufsteigen, vor Dich kommen und zu Dir gelangen; gefällig und angenehm erscheinen und aufgenommen werden unser Andenken und unser Gedächtniß — das Andenken unserer Väter, das Andenken des Messias, des Sohnes Davids, Deines Knechtes, das Andenken Jerusalems, Deiner heiligen Stadt, und das Andenken Deines ganzen Volkes, des Hauses Israel — zur Rettung und zum Heile, zur Huld, zur Gnade und zum Erbarmen, zum Leben und zum Frieden an diesem Tage des

am Rosch ha-Chodesch	am Peßach	am Suckoth
Neumondes.	Mazzoth-Festes.	Suckoth-Festes.

Gedenke unser, Ewiger, unser Gott, zum Guten, erinnere Dich unser zum Segen und hilf uns zur Glückseligkeit! Begünstige und begnadige uns durch Verheißung von Heil und Erbarmen, erbarme Dich unser und hilf uns! — Auf Dich allein sind unsere Augen gerichtet, denn Du, o Gott bist ein gnädiger und erbarmungsvoller König!

ותחזינה Mögen unsere Augen sehen, wenn Du mit Erbarmen nach Zion zurückkehrst! Gelobt seist Du, Ewiger, der seine Majestät einst wieder in Zion thronen läßt!

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שֶׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ · וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם · הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

מָן חנוכה מוזג פורים ווירד היער על הנסים חייגגעסמָוטעט.

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה

לחנוכה

בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶן־יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַי וּבָנָיו. כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ: וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם, רַבְתָּ אֶת־רִיבָם דַּנְתָּ אֶת־דִּינָם נָקַמְתָּ אֶת־נִקְמָתָם מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹשְׂקֵי תּוֹרָתֶךָ. וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה: וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת־הֵיכָלֶךָ וְטִהֲרוּ אֶת־מִקְדָּשֶׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

לפורים.

בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז: וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הֵפַרְתָּ אֶת־עֲצָתוֹ וְקִלְקַלְתָּ אֶת־מַחֲשַׁבְתּוֹ וַהֲשֵׁבוֹתָ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו עַל־הָעֵץ:

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

מין דען לעהן בוסטחגען ווירד היער חייגגעסמָוטעט:

וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶלָה וִיהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

מודים Wir bekennen Dir, daß Du, der Ewige, unser und unserer Väter Gott bist in Ewigkeit. Du bist der Hort unseres Lebens, der Schild unseres Heils für und für. Wir danken Dir und lobpreisen Dich für unser Leben, das in Deine Hand gelegt, für unsere Seelen, die Dir anvertraut sind, für die Wunder, die Du uns tagtäglich, für die unaussprechlichen Wohlthaten, die Du uns zu jeder Zeit — Abends, Morgens und Mittags — erweisest. Allgütiger, Deine Barmherzigkeit hat keine Grenzen; Allbarmherziger, Deine Gnade geht nie zu Ende — auf Dich hoffen wir immerdar.

An Chanuka und Purim wird hier על הנסים eingeschaltet:

ועל Für die Wunder (danken wir Dir) und für die Befreiung, für die Siege, Rettungen und Kämpfe, die Du ausgeführt hast für unsere Väter in jenen Tagen um diese Zeit,

An Chanuka.

in den Tagen des Mathitjahu, Sohn Jochanans, des Hohenpriesters, des Chaschmonai, und seiner Söhne, als Javans tyrannische Regierung gegen Dein Volk Israel aufstand, um es Deine Lehre vergessen und die Gesetze Deines Willens übertreten zu machen. Du aber in Deiner großen Barmherzigkeit standest ihnen bei in der Zeit ihrer Noth, kämpftest ihren Kampf, strittest ihren Streit und rächtest ihre Rache; die Starken liefertest Du in die Hand der Schwachen, die Ueberzahl in die Hand der Minderzahl, die Unreinen in die Hand der Reinen, die Frevler in die Hand der Gerechten und die Unheilstifter in die Hand der Anhänger Deines Gesetzes. Da hast Du Dir einen großen und heiligen Namen gemacht in Deiner Welt und Deinem Volke Israel große Rettung und Freiheit geschafft, die wir heute noch feiern. Hierauf gingen Deine Söhne in's Innere Deines Hauses, säuberten Deinen Palast, reinigten Dein Heiligthum, beleuchteten die Vorhöfe Deines Tempels, und haben diese acht Chanukatage eingesetzt, Deinen großen Namen zu loben und zu preisen.

An Purim.

in den Tagen Mordochai's und Esthers in der Hauptstadt Schuschan, als der Bösewicht Haman gegen sie aufstand, und darnach trachtete alle Juden, von Jung bis Alt, Mädchen nebst Frauen, an einem Tage, am dreizehnten des zwölften Monats — im Monat Adar nämlich — zu vertilgen, sie umzubringen, auszurotten und ihr Vermögen dem Raube preiszugeben. Du aber in Deiner großen Barmherzigkeit vereiteltest sein Vorhaben, zerstörtest seinen Plan und vergaltest ihm seinen Lohn mit dem Verluste seines Kopfes; er wurde, sammt seinen Söhnen, an den Galgen gehängt.

ועל Für dies Alles sei Dein Name, unser König, gelobt und hochgepriesen unaufhörlich und immerdar!

In den zehn Bußtagen:

וכתוב O schreibe zum glücklichen Leben ein alle Deine Bundeskinder!

וכל Und Alles, was lebt, soll Dir danken und in Wahrheit preisen Deinen Namen; Allmächtiger, unser Heil und unsere Hilfe bist Du. Selah! Gelobt seist Du, Ewiger, Allgütiger ist Dein Name, und Dir allein gebühret Dank.

בשחרית לוריס זה.

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד
וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ
בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ
כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה
וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב
בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

במנחה ובערבית לוריס זה.

שָׁלוֹם רָב עַל יִשְׂרָאֵל
עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם
כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ
אָדוֹן לְכָל הַשָּׁלוֹם
וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ
אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
בְּכָל־עֵת וּבְכָל
שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

מין דען לעהן בוסטאַבען ווירד היער איינגעשאַלטעט:

בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי. נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה: פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ:

וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת

Zum Morgengebet.

שים Verleihe Frieden, Glück und Segen, Gunst, Gnade und Erbarmen uns und Deinem ganzen Volke Israel! Segne uns, o Vater, Alle wie Einen, im Lichte Deines Antlitzes; denn im Lichte Deines Antlitzes gabst Du uns, Ewiger, unser Gott, die Lehre des Lebens, die Liebe zum Guten und dadurch Heil und Segen, Erbarmen, Leben und Frieden. Möge es Dir gefallen, Dein Volk Israel zu jeder Zeit und Stunde mit Deinem Frieden zu segnen!

Zum Mincha- u. Abendgebet.

שלום Frieden in Fülle verleihe Deinem Volke Israel in Ewigkeit; denn Du, o König, bist der Herr alles Friedens. Möge

In den zehn Bußtagen:

בספר O, laß im Buche des Lebens, des Segens, des Friedens und des ehrbaren Auskommens uns erwähnt und verzeichnet sein vor Dir, daß wir und Dein ganzes Volk Israel gelangen zu glückseligem Leben und zum Frieden. Gelobt seist Du, Ewiger, Stifter des Friedens.

Gelobt seist Du, Ewiger, der sein Volk Israel segnet mit Frieden!

אלהי Mein Gott bewahre meine Zunge vor Bösem, und meine Lippen vor Betrüglichreden! Laß meine Seele gegen meine Lästerer gelassen und gegen Jeden geduldig sein, wie Staub der Erde! Erschließe mein Herz durch Deine Lehre, damit meine Seele Deinen Geboten eifrig folge. Zerstöre die Pläne aller derer, die Böses wider mich sinnen und vereitle ihre Gedanken! Thue es um Deines Namens willen, thue es um Deiner Rechten, thue es um Deiner Heiligkeit, thue es um Deiner Lehre willen! Auf daß gerettet werden Deine Lieblinge, laß mir Deine Rechte beistehen und erhöre mich! Mögen wohlgefallen die Worte meines Mundes und die Gedanken meines Herzens, Dir, o Ewiger, mein Hort und mein Erlöser! — Der da Frieden stiftet in seinen Höhen, er stifte auch Frieden bei uns und bei ganz Israel! Darauf sprechet Amen:

Möge es Dein Wille sein, o Ewiger, unser Gott und Gott unserer Väter, den heiligen Tempel bald, in unseren Tagen, wieder zu erbauen, daß Jeder seinen Antheil an Deinem Gesetze nehme!

סדר הודוי לחולה.

אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתִי וְאַל תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתִי, תְּכַפֶּר־לִי עַל־כָּל־חַטֹּאתַי שֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ מֵעוֹדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה. הִסְכַּלְתִּי כִּי עָשִׂיתִי בְּשִׁתִּי וְגַם נִכְלַמְתִּי כִּי הַשְּׁאוֹר שֶׁבְּעִסָּתִי הוּא הִשִּׁיאַנִי לִמְרָדָתִי קַח נָא עָנְיִי וּמְרוּדִי לְכַפָּרָתִי וּמְחַל לִמְשׁוּבָתִי כִּי לְךָ לְבַדְּךָ חָטָאתִי:

אָשַׁמְתִּי. בָּגַדְתִּי. גָּזַלְתִּי. דִּבַּרְתִּי דֹּפִי. הֶעֱוִיתִי וְהִרְשַׁעְתִּי. זַדְתִּי. חָמַסְתִּי. טָפַלְתִּי שֶׁקֶר. יָעַצְתִּי רָע כִּזַּבְתִּי. לַצְתִּי. מָרַדְתִּי. נִאַצְתִּי. סָרַרְתִּי. עָוִיתִי פָּשַׁעְתִּי. צָרַרְתִּי. קִשִּׁיתִי עֹרֶף. רָשַׁעְתִּי. שִׁחַתִּי תִּעַבְתִּי. תָּעִיתִי. תִּעְתָּעְתִּי: סַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לִי: וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל־הַבָּא עָלַי כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנִי הִרְשָׁעְתִּי:

וואס יודע בעלמו בחטא אחד
זחטא, יתודה עליו; אבל לחטא
אבין אדם לחבירו לא יועיל
הודוי עד שירצה את חבירו
ויבקש ממנו מחילה.

ווער נאָך חייבע בעזאָנדערע זינדע
בעקענען האָט, בעקענענע זיך היער. ביי
זינדען געגען דען נעבענמענשען מוס ע
יערדאָך דען נעבענמענשען חויך גופאָר וויע
דער גופריעדען געשטעלט האָבען.

מָה אוֹמַר לְפָנֶיךָ יוֹשֵׁב מָרוֹם, וּמָה אֲסַפֵּר לְפָנֶיךָ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים, הֲלֹא כָּל־הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנִّגְלוֹת אַתָּה יוֹדֵעַ אַתָּה יוֹדֵעַ רָזֵי עוֹלָם וְתַעֲלוּמוֹת סִתְרֵי כָל־חָי: אַתָּה חוֹפֵשׂ כָּל־חַדְרֵי בָטֶן, וּבוֹחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב: אֵין דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּךָּ וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ: וּבְכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתִּסְלַח־לִי עַל־כָּל חַטֹּאתַי וְתִמְחַל־לִי עַל־כָּל־פְּשָׁעַי וּתְכַפֶּר־לִי עַל־כָּל־עֲוֹנוֹתַי:

Sündenbekenntniß für den Kranken.

Mein Gott und Gott meiner Väter! o laß doch vor Dich kommen mein Gebet, entzieh' Dich meinem Flehen nicht und vergib mir all meine Sünden, die ich von meiner Jugend an bis heute gegen Dich begangen habe. Thöricht habe ich gehandelt, ich schäme mich und erröthe, daß ich mich durch den sinnlichen Trieb in mir zur Widerspenstigkeit gegen Dich verleiten ließ. O nimm mein Elend und meinen Jammer als Sühne für mich an und verzeihe mir meinen Abfall; denn gegen Dich allein habe ich gesündigt. Ich habe mich verschuldet, ich war treulos, habe meine Mitmenschen beeinträchtigt und verleumdet, ich habe gefehlt und gefrevelt, ich war übermüthig und gewaltthätig, ich habe Lüge erdichtet, schädliche Rathschläge gegeben, betrogen und gehöhnt, ich war widerspenstig und habe gelästert, ich war ungehorsam, habe Missethaten begangen und war abtrünnig, ich habe beleidigt und war hartnäckig, ich war boshaft, artete aus, übte Gräuelthaten, ich irrte und leitete Andere irre. — Ich bin von Deinen Geboten und guten Verordnungen abgewichen und es hat mir nicht gefrommt. Du bist der Gerechte in Allem, was mich betroffen, Du hast nach Wahrheit gehandelt, ich aber — ich habe gefrevelt.

(Wer noch eine besondere Sünde zu bekennen hat, bekenne sie hier. Bei Sünden gegen den Nebenmenschen jedoch muß er, bevor er solche vor Gott bekennt, den Nebenmenschen auch wieder zufrieden gestellt und sich mit ihm ausgesöhnt haben, wenn er anders von Gott Verzeihung hoffen will.)

Was soll ich vor Dir, Bewohner jener Höhen, sprechen? was Dir erzählen Himmelsthroner? weißt Du doch alle verborgene Dinge sowie die offenbaren! Du kennst die Geheimnisse der Welt, die tiefsten Verborgenheiten aller Lebendigen! Du durchschauest alle Gemächer unseres Innern und prüfest Nieren und Herz! Kein Ding ist vor Dir verhüllt, nichts bleibt verborgen vor Deinen Augen! — O, möge es doch Dein Wille sein, Ewiger, mein Gott und Gott, meiner Väter, alle meine Sünden zu verzeihen, alle meine Frevel zu vergeben und alle meine Missethaten zu erlassen!

עַל חֲטָאִים שֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ בְּאֹנֶס וּבְרָצוֹן, וּבְאִמּוּץ הַלֵּב, וּבְבִלְיֵדַעַת, וּבְבִטּוּי שְׂפָתָיִם: וְעַל חֲטָאִים שֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ בְּגָלוּי וּבַסֵּתֶר, וּבְגִלּוּי עֲרָיוֹת, וּבְדִבּוּר פֶּה, וּבְדַעַת וּבְמִרְמָה: וְעַל חֲטָאִים שֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ בְּהוֹנָאַת רֵעַ, וּבְהַרְהוֹר הַלֵּב, וּבְוַעִידַת זְנוּת, וּבְוִדּוּי פֶּה: וְעַל חֲטָאִים שֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ בְּזִלְזוּל הוֹרִים וּמוֹרִים, וּבְזָדוֹן וּבִשְׁגָגָה, וּבְחֹזֶק יָד, וּבְחִלּוּל הַשֵּׁם: וְעַל חֲטָאִים שֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ בְּטֻמְאַת שְׂפָתָיִם, וּבְטִפְּשׁוּת פֶּה, וּבְיֵצֶר הָרָע, וּבְיוֹדְעִים וּבְלֹא יוֹדְעִים:

וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לִי, מְחַל־לִי כַּפֶּר־לִי:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ בְּכַחַשׁ וּבְכָזָב, וּבְכַפַּת־שֹׁחַד, וּבְלָצוֹן, וּבִלְשׁוֹן הָרָע, וּבְמַשָּׂא וּבְמַתָּן, וּבְמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, וּבְנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית, וּבִנְטִיַּת גָּרוֹן, וּבְשִׂיחַ שְׂפָתַי, וּבְשִׁקּוּר עָיִן, וּבְעֵינַיִם רָמוֹת, וּבַעֲוּוּת מֵצַח, וּבִפְרִיקַת עֹל, וּבִפְלִילוּת וּבִצְדִיַּת רֵעַ, וּבְצָרוּת עָיִן, וּבְקַלּוּת רֹאשׁ, וּבְקַשְׁיוּת עֹרֶף, וּבְרִיצַת רַגְלַיִם לְהָרַע, וּבְרִכִּילוּת, וּבִשְׁבוּעַת שָׁוְא, וּבְשִׂנְאַת חִנָּם, וּבִתְשׁוּמֶת יָד, וּבְתִמְהוֹן לֵבָב:

וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לִי, מְחַל־לִי, כַּפֶּר־לִי:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאֲנִי חַיָּב עֲלֵיהֶם קָרְבָּן עוֹלָה וְחַטָּאת וְקָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד וְקָרְבָּן אָשָׁם וַדַּי[1] וְתָלוּי:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאֲנִי חַיָּב עֲלֵיהֶם מַלְקוֹת אַרְבָּעִים, וּמַכַּת מַרְדּוּת, וְכָרֵת, וַעֲרִירוּת, וּמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם,

---

[1]) וַדַּי כנ"ל וכמו שהעירותי לעיל דף 14 על מלת זַבִּי.

Die Sünden, die ich gegen Dich begangen unwillkührlich, oder willkührlich, aus verstocktem Sinn, aus Unwissenheit oder durch unüberlegte Rede; die Sünden, die ich gegen Dich begangen öffentlich oder heimlich, durch Blutschande, durch unanständige Worte, durch absichtlichen Betrug; die Sünden, die ich gegen Dich begangen durch Hintergehung des Nächsten, durch schlechte Gedanken, durch Verletzung der Keuschheit, durch Scheinbuße; die Sünden, die ich gegen Dich begangen durch Geringschätzung der Eltern und Lehrer, aus Frevelmuth oder aus Versehen, durch Gewaltthätigkeit, durch Entweihung Deines Namens; die Sünden, die ich gegen Dich begangen durch Verunreinigung der Lippen, durch eitles Geschwätz, durch Aufregung der Leidenschaften, wissend oder unwissend —

Alle diese Sünden, verzeihender Gott, verzeihe, vergib und erlasse mir!

Die Sünden, die ich gegen Dich begangen durch Lug und Trug, durch Bestechung, durch Spott oder Verleumdung, im Handel und Wandel, im Essen und Trinken, durch Zins und Wucher, durch Frechheit, durch Schwätzerei, durch buhlerischen Blick, durch Hoffart, durch freche Stirne, durch Pflichtvergessenheit, durch Rechthaberei, durch Auflauerei, durch Mißgunst, durch Leichtfertigkeit, durch Hartnäckigkeit, durch Eilfertigkeit zum Bösen, durch Zwischenträgerei, durch falsches Schwören, durch Menschenhaß, durch Veruntreuung des Anvertrauten, durch Sinnlosigkeit —

Alle diese Sünden, verzeihender Gott, verzeihe, vergib und erlasse mir! —

Die Sünden, wegen derer ich zu einem Ganzopfer, Sühnopfer, höherem oder geringerem Opfer, oder zu einem Opfer für gewisse oder zweifelhafte Schuld verpflichtet wäre;

Die Sünden auf welche ich verdient hätte vierzig Schläge, oder Schläge der Züchtigung, Ausrottung, Kinderlosigkeit, Tod

וְאַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין סְקִילָה שְׂרֵפָה הֶרֶג וְחֶנֶק:
וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לִי, מְחַל־לִי כַּפֶּר־לִי:
אֱלֹהַּי עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי אֵינִי כְדַי, וְעַכְשָׁו שֶׁנּוֹצַרְתִּי
כְּאִלּוּ לֹא נוֹצַרְתִּי. עָפָר אֲנִי בְּחַיָּי, קַל וָחֹמֶר בְּמִיתָתִי.
הֲרֵי אֲנִי[1]) לְפָנֶיךָ כִּכְלִי מָלֵא בּוּשָׁה וּכְלִמָּה. יְהִי רָצוֹן
מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא אֶחֱטָא עוֹד. וּמַה
שֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ מָרֵק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. אֲבָל לֹא עַל
יְדֵי יִסּוּרִים וָחֳלָיִים רָעִים: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן
לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי. וְכַאֲשֶׁר גָּאַלְתָּ אוֹתִי כָּל־יְמֵי
חַיַּי מִצָּרוֹת רַבּוֹת וְרָעוֹת בְּחַסְדְּךָ הַגָּדוֹל, כֵּן תִּגְאַל
אוֹתִי עַתָּה מִן־מַרְעִי[2]) וְאַל תָּסִיר חַסְדְּךָ מֵאִתִּי לְעוֹלָם
וָעֶד וּשְׁלַח לִי רְפוּאָה שְׁלֵמָה עִם כָּל־חוֹלֵי עַמְּךָ
יִשְׂרָאֵל, וְאוֹדְךָ יְיָ לְעוֹלָם, אָמֵן וְאָמֵן:

טוב שילמדו איזה למודים בבית החולה במשנה וכפיוס למודם יאמרו:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, תָּבֹא לְפָנֶיךָ תַּלְמוּד תּוֹרָתֵנוּ
וּתְפִלָּתֵנוּ, וּתְבָרֵךְ אֶת־הַחוֹלֶה (הַחוֹלָה) פלוני בן פלוניה וְהָקֵל
אֶת־דִּינוֹ (דִּינָהּ) וּתְבָרְכוֹ (וּתְבָרְכָהּ) כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ, בְּכָל
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ:
וּבִזְכוּת הַתּוֹרָה תַּאֲרִיךְ יָמָיו כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, כִּי הִיא חַיֶּיךָ
וְכָתוּב אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד

---

1) הֲרֵי אֲנִי כ׳ מלין כן גורס הר״ד אבודרהם והוא הנכון.
2) מִן־מַרְעִי כנ״ל והוא ל׳ ארמי ופירושו בעברי מתחלותַי, והוא הרגו מַרְעִיו בכנוי המדבר בעדו מן היחיד מְרֵע (ועיין ת״א דברים כ״ח ס״ב. כ״ט, כ״ח) והשם במשקל זכר. והנה מי שגורס מִמַּרְעִיתִי טועה ולשון לשון מרעיתי (ירמיה כ״ג, ח׳) הוא זה.

durch Gottes Hand oder eine der vier gerichtlichen Todesstrafen: Steinigen, Verbrennen, Enthaupten und Erdrosseln —

Alle diese Sünden, verzeihender Gott, verzeihe, vergib und erlasse mir! —

Mein Gott! Ein Nichts war ich vor meinem Entstehen, und jetzt nach meinem Entstehen bin ich noch eben dasselbe; Staub bin ich bei meinem Leben, um wie viel mehr erst nach meinem Tode. Siehe, hier stehe ich vor Dir, wie ein Gebilde voll Schmach und Scham! O, möge es Dein Wille sein, Ewiger, mein Gott und Gott meiner Väter, daß ich nicht mehr sündige, und was ich vor Dir gesündigt habe tilge durch Dein großes Erbarmen, aber nicht durch Leiden oder bösartige Krankheiten! Mögen wohlgefallen die Worte meines Mundes und die Gedanken meines Herzens, Dir, o Ewiger, mein Hort und mein Erlöser! Wie Du mich, in Deiner großen Gnade, mein ganzes Leben hindurch von so vielen Drangsalen und Uebeln errettet hast, so errette mich auch jetzt von meinen Krankheiten und laß Deine Gnade nimmer von mir weichen. Sende mir eine vollkommene Genesung sammt allen Kranken Deines Volkes Israel, und danken will ich Dir, Ewiger, ewiglich! Amen. Amen.

Es ist löblich, im Krankenhause von einem Gelehrten täglich einige Gesetzabschnitte studiren zu lassen. Dieser spreche dann zum Schlusse seines Studiums das folgende Gebet:

Unser Gott und Gott unserer Väter! laß das Studium unserer Lehre und unser Gebet vor Dich kommen und segne diesen Kranken (diese Kranke) N. N. Erleichtern sein (ihr) Verhängniß und segne ihn (sie), nach Deinem Worte: „An jedem Orte, wo ich meines Namens werde gedenken lassen, werde ich zu dir kommen und dich segnen.“ Um Deiner Lehre willen verlängere ihm seine Tage, wie es heißt: „Sie, die Lehre, ist Dein Leben.“ Ferner heißt es: „Langes Leben ist in ihrer Rechten, in ihrer Linken Reichthum und Ehre.“ Und

וְכָתוּב כִּי־אֶרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ, וְכָתוּב רִפְאוּת תִּהִי לְשָׁרֶךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ, כִּי־חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם וּלְכָל־בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא, וְיִהְיוּ חַיִּים לְנַפְשֶׁךָ וְחֵן לְגַרְגְּרֹתֶיךָ, אָז תֵּלֵךְ לָבֶטַח דַּרְכֶּךָ וְרַגְלְךָ לֹא תִגּוֹף, אִם־תִּשְׁכַּב לֹא תִפְחָד וְשָׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ, אַל־תִּירָא מִפַּחַד פִּתְאֹם וּמִשֹּׁאַת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא, כִּי־יְיָ יִהְיֶה בְּכִסְלֶךָ וְשָׁמַר רַגְלְךָ מִלֶּכֶד, כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב יְיָ יוֹכִיחַ וּכְאָב אֶת־בֵּן יִרְצֶה, אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר־תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְּלַמְּדֶנּוּ, עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר, דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: שָׁלוֹם׳ שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתְךָ וּדְבָרֶי קָדְשֶׁךָ שֶׁלָּמַדְנוּ בַּעֲבוּר פלוני או פלוניה לְהָגֵן עָלָיו (עָלֶיהָ), לִהְיוֹת לוֹ (לָהּ) לִזְכוּת, כִּי נַפְשׁוֹ (נַפְשָׁהּ) חָשְׁקָה בְךָ וּבְתוֹרָתְךָ לְלַמְּדוֹ בַּעֲבוּרוֹ (בַּעֲבוּרָהּ) וְעָלֶיךָ הִשְׁלִיךְ (הִשְׁלִיכָה) יְהָבוֹ (יְהָבָהּ) וְעֵינוֹ וְלִבּוֹ (וְעֵינָיהָ וְלִבָּהּ) עָלֶיךָ׃ עַל כֵּן זְכֹר־לוֹ (לָהּ) זְכוּת צִדְקוֹתָיו וּמַעֲשָׂיו (צִדְקוֹתֶיהָ וּמַעֲשֶׂיהָ) הַטּוֹבִים וּמְחַל לוֹ (לָהּ) עַל־כָּל־פְּשָׁעָיו (פְּשָׁעֶיהָ) כִּי מְאֹד הוּא (הִיא) נִכְנָע וְנִדְכֶּה (נִכְנַעַת וְנִדְכָּה) לְפָנֶיךָ, וְאָמַרְתָּ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים, וְכָתוּב וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת, וְיִהְיוּ לוֹ זְכֻיּוֹתָיו (לָהּ זְכֻיּוֹתֶיהָ) וּזְכוּת לִמּוּד הַתּוֹרָה לְחַיִּים, כִּי מִמֶּנָּה תּוֹצְאוֹת חַיִּים, וְאַתָּה תּוֹסִיף חַיִּים לַשָּׂבִים אֵלֶיךָ: הַבֵּט לַבְּרִית וְאַל־תֵּכֶן לַיֵּצֶר, כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ,

ferner: „Dauer der Tage, Jahre des Lebens und Frieden vermehret sie dir.“ Und ferner: „Heilung ist sie deinem Leibe und Erquickung deinem Gebein.“ Denn sie bringt denen Leben, die sie fassen, ist heilsam für den ganzen Körper. So wird sie zum Leben deiner Seele und zur Anmuth deinem Halse. Und sicher wirst du deinen Weg wandeln, und dein Fuß wird nicht anstoßen. So du dich niederlegst, wirst du nicht fürchten, sondern du wirst liegen und süß wird dein Schlaf sein. Du wirst dich nicht fürchten vor plötzlichem Schrecken, noch vor dem Unheil der Frevler, so es nahet. Denn der Ewige ist deine Zuversicht, er bewahrt deinen Fuß vor der Schlinge. — Denn wen der Ewige liebt, den weiset er zurecht, und will ihm wohl, wie ein Vater dem Sohne. Heil dem Manne, den Du, Ewiger, züchtigest, und aus Deiner Lehre ihn belehrest. Ein Baum des Lebens ist sie denen, die sie festhalten, die sie erfassen sind glückselig. Ihre Wege sind freundliche Wege, all ihre Pfade sind — Friede. Friede! Friede! dem Fernen und dem Nahen — spricht der Ewige, ich heile ihn!“

Herr der Welt! Willfahre um Deiner Lehre willen, um Deiner heiligen Worte willen, die wir im Auftrage des N. N. gelernt haben. Beschütze ihn (sie) und rechne es ihm (ihr) zum Verdienst an, daß seine (ihre) Seele an Dir und Deiner Lehre anhangt, und er sein (sie ihr) Geschick ganz Dir überläßt und sein (ihr) Auge und Herz auf Dich gerichtet ist. So gedenke ihm (ihr) das Verdienst seiner (ihrer) Tugenden und Gutthaten, und vergib ihm (ihr) alle seine (ihre) Vergehungen; denn gar sehr gedemüthigt und gebeugt ist er (sie) vor Dir. Du hast ja gesprochen: „Hoch und heilig throne ich, doch bin ich auch bei dem zerschlagenen und dem gebeugten Gemüthe, zu beleben das Gemüth der Gebeugten, zu beleben das Herz der Niedergeschlagenen.“ Auch heißt es: „Wohlthun rettet vom Tode.“ Laß darum seine (ihre) Verdienste und das Studium der Lehre ihm (ihr) zum Leben gereichen; denn von ihr, der Lehre, kommt das Leben, und Du vermehrest das Leben denen, die zu Dir sich kehren. Schaue an den Bund und merke nicht auf den Sündentrieb, wie Du

הֶחָפֵץ אֶחְפֹּץ מוֹת רָשָׁע נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה הֲלוֹא בְּשׁוּבוֹ מִדְּרָכָיו וְחָיָה׃ וְתַחְשֹׁב־לוֹ (לָהּ) הַיִּסּוּרִים וְהָעֲנוּיִים שֶׁסָּבַל (שֶׁסָּבְלָה) לְמֵרוּק עֲוֹנוֹתָיו (עֲוֹנוֹתֶיהָ), וּמְחַל לוֹ (לָהּ) עַל־כָּל־פְּשָׁעָיו (פְּשָׁעֶיהָ) וְתֹאמַר לַמַּלְאָךְ הֶרֶף יָדֶךָ וְתֹאמַר סָלַחְתִּי אַל תִּירָא כִּי אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּילֶךָ, כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא־אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְיָ רֹפְאֶךָ׃

תפלה בעד החולה.

כשמתפללים בעד החולה בנהכ"כ יאמרו ל"ז מזמורים אלו בסדר עשרה פסוק ופסוק חזן וקהל:

כ', יענך יי. ו', יי אל באפך. ט', למנצח על מות לבן. י"ג, עד אנה יהוה תשכחני נצח. ט"ז, מכתם לדוד. י"ז, תפלה לדוד שמעה. י"ח, למנצח לעבד. כ"כ, למנצח על אילת. כ"ג, מזמור לדוד ה' רועי. כ"ה, אליך ה' נפשי אשא. ל', ארוממך ה'. ל"א, בך ה' חסיתי. ל"ב, אשרי נשוי. ל"ג, רננו צדיקים. ל"ו, נאם פשע לרשע. ל"ח, אל בקצפך תוכיחני. ל"ט, למנצח על ידותון. מ"א, אשרי משכיל. מ"ט, שמעו זאת כל העמים. נ"ה, האזינה אלהים. נ"ו, למנצח על יונת. ס"ט, הושיעני אלהים. פ"ו, תפלה לדוד. פ"ח, שיר מזמור. פ"ט, משכיל לאיתן. צ', תפלה למשה. צ"א, יושב בסתר. ק"ב, תפלה לעני. ק"ג, לדוד ברכי נפשי. ק"ד, ברכי נפשי. ק"ו, הודו לה', קי"ז, אהבתי כי. קי"ח, הודו. קט"ב, משכיל לדוד. קט"ג, מזמור לדוד. קכ"ח, שיר המעלות אשרי. ואח"כ יאמרו בתמניא אפי (קי"ט) כל הפסוקים משמו של החולה כגון אם שמו יעקב יאמרו הפסוקים יודי"ן עייני"ן קופי"ן ביתי"ן, ואח"כ יאמרו כל פסוקי האותיות מהשם קרע שטן בתמניא אפי. ואח"כ פותחים הארון ויאמר החזן תפלה זו.

יְיָ, יְיָ, אֵל, רַחוּם, וְחַנּוּן, אֶרֶךְ אַפַּיִם, וְרַב־חֶסֶד, וֶאֱמֶת. נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים, נֹשֵׂא עָוֹן, וָפֶשַׁע, וְחַטָּאָה, וְנַקֵּה: לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד, כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: וְאַתָּה בְּיָדְךָ נֶפֶשׁ כָּל־חָי וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר אִישׁ. וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק

gesprochen: „Soll ich Wohlgefallen haben an dem Tode des Frevlers, spricht Gott, der Herr, und nicht vielmehr, daß er umkehre von seinen Wegen — und lebe?!“ Rechne ihm (ihr) die Leiden und Schmerzen, die er (sie) jetzt duldet als Läuterung seiner Fehler an, verzeihe ihm (ihr) alle seine (ihre) Schulden und sprich zum Strafengel: „Ziehe deine Hand zurück!“ sprich: Ich habe verziehen! Fürchte nicht, denn ich bin mit dir, dich zu retten! Keine der Krankheiten, welche ich auf Egypten gelegt, werde ich auf dich legen; denn ich der Ewige, bin dein Arzt!

Gebet um Genesung eines Kranken.

Betet man für einen Kranken bei versammelter Gemeinde im Gotteshause, so werden zuerst die folgenden Psalmen von dem Vorbeter und der Gemeinde versweise abwechselnd gesprochen: Psalm 20. 6. 9. 13. 16. 17. 18. 22. 23. 25. 30. 31. 32. 33. 36. 38. 39. 41. 49. 55. 56. 69. 86. 88. 89. 90. 91. 102. 103. 104. 107. 116. 118. 142. 143. 128. Dann aus Psalm 119 die Verse mit den Anfangsbuchstaben des Namens des Kranken, (z. B. für יעקב, die Verse י, ע, ק, ב,) dann die Verse, die mit ק, ר, ע, ש, ט, und נ anfangen. Nachher spreche der Vorbeter bei geöffneter heiligen Lade, das folgende Gebet:

Ewiger, Ewiger, allmächtig, allbarmherzig und allgnädig, langmüthig und groß an Gnad' und Wahrheit, der Du Gnade aufbewahrest dem tausendsten Geschlechte, der Du vergibst Missethat, Frevel und Sünde, und rein sprichst! Dein, Ewiger, ist die Größe, die Stärke, die Herrlichkeit, der Sieg und die Majestät, ja Alles im Himmel und auf Erden! Dein Ewiger, ist das Reich und Du bist über alles Hohe erhaben! In Deiner Hand ist die Seele jedes Lebenden und der Geist alles Fleisches, in Deiner Hand ist die Kraft und die Macht wieder aufzubringen, zu stärken

וּלְרַפֵּא אֱנוֹשׁ אָנוּשׁ עַד דַּכָּא עַד דִּכְדּוּכָהּ שֶׁל־נֶפֶשׁ*),
וְלֹא יִפָּלֵא מִמְּךָ כָּל־דָּבָר וּבְיָדְךָ נֶפֶשׁ כָּל־חָי. לָכֵן יְהִי
רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן אַב הָרַחֲמִים הָרוֹפֵא לְכָל־
תַּחֲלוּאֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל הַקְּרוֹבִים עַד־שַׁעֲרֵי מָוֶת וְהַמְחַבֵּשׁ
מָזוֹר וּתְעָלָה לִידִידָיו וְהַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת חַסְדָּיו וְהַמַּצִּיל
מִמָּוֶת נֶפֶשׁ מְרוּדָיו אַתָּה רוֹפֵא נֶאֱמָן תִּשְׁלַח מַרְפֵּא
וַאֲרוּכָה וּתְעָלָה בְּרֹב־חֶסֶד וַחֲנִינָה וְחֶמְלָה לְנֶפֶשׁ פ"ב"פ

לזכר.	לנקבה.
לְרוּחוֹ וְנַפְשׁוֹ הָאֻמְלָלָה	לְרוּחָהּ וְנַפְשָׁהּ הָאֻמְלָלָה
וְלֹא תֵרֵד נַפְשׁוֹ שְׁאוֹלָה.	וְלֹא תֵרֵד נַפְשָׁהּ שְׁאוֹלָה.
וְהִמָּלֵא רַחֲמִים עָלָיו	וְהִמָּלֵא רַחֲמִים עָלֶיהָ
לְהַחֲלִים וּלְרַפֵּא וּלְחַזֵּק	לְהַחֲלִים וּלְרַפֵּא וּלְחַזֵּק
וּלְהַחֲלִיף וּלְהַחֲיוֹת אוֹתוֹ	וּלְהַחֲלִיף וּלְהַחֲיוֹת אוֹתָהּ
כִּרְצוֹן כָּל־קְרוֹבָיו וְאוֹהֲבָיו	כִּרְצוֹן כָּל־קְרוֹבֶיהָ וְאוֹהֲבֶיהָ
וְיֵרָאוּ לְפָנֶיךָ זְכִיּוֹתָיו	וְיֵרָאוּ לְפָנֶיךָ זְכִיּוֹתֶיהָ
וְצִדְקוֹתָיו וְתַשְׁלֵךְ בִּמְצֻלוֹת	וְצִדְקוֹתֶיהָ וְתַשְׁלֵךְ בִּמְצֻלוֹת
יָם כָּל־חַטֹּאתָיו וְיִכְבְּשׁוּ	יָם כָּל־חַטֹּאתֶיהָ וְיִכְבְּשׁוּ
רַחֲמֶיךָ אֶת־כַּעַסְךָ מֵעָלָיו	רַחֲמֶיךָ אֶת־כַּעַסְךָ מֵעָלֶיהָ
וְתִשְׁלַח לוֹ רְפוּאָה שְׁלֵמָה	וְתִשְׁלַח לָהּ רְפוּאָה שְׁלֵמָה
רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וּרְפוּאַת	רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וּרְפוּאַת
הַגּוּף וּתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר נְעוּרָיו	הַגּוּף וּתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר נְעוּרֶיהָ
וְתִשְׁלַח לוֹ וּלְכָל־חוֹלֵי	וְתִשְׁלַח לָהּ וּלְכָל־חוֹלֵי
יִשְׂרָאֵל מַרְפֵּא אֲרוּכָה	יִשְׂרָאֵל מַרְפֵּא אֲרוּכָה

*) הלשון עד דכא עד דכדוכה של נפש הוא ממדרש קהלת דף ק"נ ומובא גם בתוספות חגיגה דף ט"ו.

und zu heilen den zerknirschten, tief bis in die Seele zerknirschten Kranken; Dir ist kein Ding zu schwierig, in Deiner Hand ist das Leben jedes Lebenden! So möge es Dein Wille sein, o wahrhaftiger Gott, Vater des Erbarmens, der da heilet alle Krankheiten seines Volkes Israel, die des Todes Pforten nahe stehen, der da Verband und Pflaster reicht seinen Geliebten, von der Gruft errettet seine Frommen und vom Tod befreiet die Seele seiner Gepeinigten, Du wahrhafter Arzt, Du mögest in Deiner großen Gnade, Huld und Milde Heilmittel, Linderung und Genesung

Für eine Mannsperson:

senden der Seele des N. N. seinem geschwächten Gemüthe und Leben! Laß nicht sein Leben in die Gruft sinken, sei erbarmungsvoll gegen ihn, ihn zu kräftigen, zu heilen, zu stärken, zu verjüngen und zu beleben, nach dem Wunsche aller seiner Verwandten und Freunde! Mögen vor Dir erscheinen seine Verdienste und frommen Thaten! wirf in die Tiefe des Meeres alle seine Sünden, laß Dein Erbarmen Deinen Zorn über ihn besänftigen, sende ihm vollkommene Genesung, Genesung der Seele und des Körpers, und verjünge gleich dem Adler seine Jugendkraft! Sende ihm nebst allen Kranken in Israel, ein

Für eine Frauensperson:

senden der Seele der N. N. ihrem geschwächten Gemüthe und Leben! Laß nicht ihr Leben in die Gruft sinken, sei erbarmungsvoll gegen sie, sie zu kräftigen, zu heilen, zu stärken, zu verjüngen und zu beleben, nach dem Wunsche aller ihrer Verwandten und Freunde! Mögen vor Dir erscheinen ihre Verdienste und frommen Thaten! wirf in die Tiefe des Meeres alle ihre Sünden, laß Dein Erbarmen Deinen Zorn über sie besänftigen, sende ihr vollkommene Genesung, Genesung der Seele und des Körpers, und verjünge gleich dem Adler ihre Jugendkraft! Sende ihr nebst allen Kranken in Israel, ein

לזכר.	לנקבה.
מַרְפֵּא בְרָכָה מַרְפֵּא תְרוּפָה	מַרְפֵּא בְרָכָה מַרְפֵּא תְרוּפָה
וּתְעָלָה מַרְפֵּא חֲנִינָה	וּתְעָלָה מַרְפֵּא חֲנִינָה
וְחֶמְלָה מַרְפֵּא רַחֲמִים	וְחֶמְלָה מַרְפֵּא רַחֲמִים
וְשָׁלוֹם וְחַיִּים מַרְפֵּא אֹרֶךְ	וְשָׁלוֹם וְחַיִּים מַרְפֵּא אֹרֶךְ
יָמִים וְשָׁנִים טוֹבִים וּיְקָיִם	יָמִים וְשָׁנִים טוֹבִים וּיְקָיִם
בּוֹ וּבְכָל־חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל	בָּהּ וּבְכָל־חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל

מִקְרָא שֶׁכָּתוּב עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ נֶאֱמַן בֵּיתֶךָ וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְיָ רֹפְאֶךָ: וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ: לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא: וְהֵסִיר יְיָ מִמְּךָ כָּל־חֹלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ: וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם: דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם נִחֻמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו: בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם ׀ שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו: וְזָרַחְ לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ: אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרוּכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח: רְפָאֵנוּ יְיָ וְנֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנוּ וְנִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתֵנוּ אָתָּה, וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל־מַכּוֹתֵינוּ וּבְפָרָט לפב״פ רְפוּאָה שְׁלֵמָה לרמ״ח

Für eine Mannsperson:
Mittel der Genesung, des Segens, der Linderung und der Heilung, ein Mittel der Gunst und des Erbarmens, ein Mittel der Barmherzigkeit, des Friedens und des Lebens, ein Mittel zu langen Lebenstagen und guten Jahren! Mögen sich an ihm und

Für eine Frauensperson:
Mittel der Genesung, des Se
gens, der Linderung und de
Heilung, ein Mittel der Gun
und des Erbarmens, ein Mitte
der Barmherzigkeit, des Frie
dens und des Lebens, ein Mitte
zu langen Lebenstagen und gute
Jahren! Mögen sich an ihr un

an allen Leidenden in Israel die Worte bewähren, die durc
deinen getreuen Diener Mosche geschrieben wurden: „Un
Er (Gott) sprach: wenn du hören wirst auf die Stimme de
Ewigen, deines Gottes, und thuest, was recht ist in seine
Augen und merkest auf seine Gebote und beobachtest alle sein
Gesetze: so werde ich keine der Krankheiten, welche ich au
Egypten gelegt, auf dich legen; denn ich, der Ewige, bin dei
Arzt. Wenn ihr betet zum Ewigen, euerm Gotte, so wir
Er Speise und Trank dir segnen, und ich werde Krankhei
entfernen aus deiner Mitte. Es wird weder eine Frühge
bärerin noch eine Unfruchtbare in deinem Lande sein; ich werd
deine Tage vollzählig werden lassen. Der Ewige wird jed
Krankheit von dir abwenden und keine der bösen Seuche
Egyptens, die du kennest, wird Er auf dich legen, sondern au
deine Feinde kommen lassen." — Und durch Deine Diener
die Propheten, heißt es: „Ihr werdet essen zur Sättigung
und den Namen des Ewigen, eueres Gottes, preisen, un
mein Volk wird nie beschämt werden. — Ich sah seinen Wandel
heile und leite ihn und lasse ihm und seinen Trauernde
Trost widerfahren. — Schaffend der Lippen Frucht sprich
der Ewige: Friede, Friede, dem Fernen und dem Nahen! ic
heile ihn! Und Euch, die ihr meinen Namen ehrfürchtet, wir
aufgehen eine Sonne der Wohlthat, heilsam durch ihre Strahlen
Da wird wie Morgenröthe dein Licht hervorbrechen und dein
Genesung wird schnell gedeihen!" — Ewiger, heile Du un
dann sind wir geheilt, hilf Du uns, dann ist uns geholfen
denn Du bist unser Ruhm! Laß Du vollkommene Genesung
werden allen Wunden deines Volkes Israel, insbesonder

לזכר.

אֲבָרָיו וּשְׂמֹ"ה גִּידָיו
לְרַפֵּא אוֹתוֹ כְּחִזְקִיָּהוּ
מֶלֶךְ יְהוּדָה מֵחָלְיוֹ
וּכְמִרְיָם הַנְּבִיאָה
מִצָּרַעְתָּהּ. בְּשֵׁם הַשְּׁמוֹת
הַקְּדוֹשִׁים שֶׁל־שָׁלֹשׁ
עֶשְׂרֵה מִדּוֹתֶיךָ אֵל
נָא רְפָא נָא לפ"ב פ, לְהָקִים
אוֹתוֹ מֵחָלְיוֹ זֶה וּלְהַאֲרִיךְ
עוֹד יְמֵי חַיָּיו חַיִּים שֶׁל־

לנקבה.

אֲבָרֶיהָ וּשְׂמֹ"ה גִּידֶיהָ
לְרַפֵּא אוֹתָהּ כְּחִזְקִיָּהוּ
מֶלֶךְ יְהוּדָה מֵחָלְיוֹ
וּכְמִרְיָם הַנְּבִיאָה
מִצָּרַעְתָּהּ. בְּשֵׁם הַשְּׁמוֹת
הַקְּדוֹשִׁים שֶׁל־שָׁלֹשׁ
עֶשְׂרֵה מִדּוֹתֶיךָ אֵל
נָא רְפָא נָא לפ"ב פ, לְהָקִים
אוֹתָהּ מֵחָלְיָהּ זֶה וּלְהַאֲרִיךְ
עוֹד יְמֵי חַיָּיהָ חַיִּים שֶׁל־

רַחֲמִים חַיִּים שֶׁל־בְּרִיאוּת חַיִּים שֶׁל־שָׁלוֹם חַיִּים שֶׁל־
בְּרָכָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם
יוֹסִיפוּ לָךְ. (אָמֵן סֶלָה:)

שנוי השם.

גרסינן בר"ה דף ט"ז ע"ב, אמר רבי יצחק ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם, אלו הן, צדקה, צעקה, שנוי השם, ושנוי מעשה. על כן אם רוצים לשנות את שמו של החולה אומרים תחלה כל מזמורי תהלים הנרשמים לעיל בתפלה על החולה, ואח"כ לוקחים ס"ת מן הארון הקדש ופותחים אותה והשם הראשון משמות אכותיכו שמוצאים בה, כו יקראו את החולה מהיום ההוא והלאה. ומחזירין ס"ת לארון ופותחין הארון ואומרים התפלה דלעיל ה' ה' אל וכו' עד ושלום יוסיפו לך, ומזכירים בה את החולה עוד בשמו הראשון. ואח"כ מוסיפים עוד:

לזכר.

וְאַף אִם נִגְזַר עָלָיו בְּבֵית
דִּינְךָ הַצֶּדֶק מִיתָה שֶׁמָּוֶת
מֵחָלִי זֶה, הִנֵּה רַבּוֹתֵינוּ
הַקְּדוֹשִׁים אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה

לנקבה.

וְאַף אִם נִגְזַר עָלֶיהָ בְּבֵית
דִּינְךָ הַצֶּדֶק מִיתָה שֶׁמָּוֶת
מֵחָלִי זֶה, הִנֵּה רַבּוֹתֵינוּ
הַקְּדוֹשִׁים אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה

Für eine Mannsperson:

dem N. N. vollkommene Genesung seinen 248 Gliedern und 365 Adern! Heile ihn wie den Chiskiahu, König von Juda, von dessen Krankheit und wie die Prophetin Mirjam von ihrem Aussatze, Kraft der heiligen Benennungen Deiner dreizehn Gnadeneigenschaften! O Allmächtiger, heile doch den N. N. richte ihn auf von seiner gegenwärtigen Krankheit, schenke ihm noch lange Zeit ein Leben der Gunst, der Gesundheit, des Friedens und Glückes! denn so heißt es: „Dauer der Tage, Jahre des Lebens und Frieden sollen dir vermehrt werden!" Amen Selah!

Für eine Frauensperson:

der N. N. vollkommene Ge-
nesung ihren 248 Glieder
und 365 Adern! Heile si
wie den Chiskiahu, Köni
von Juda, von dessen Krank
heit und wie die Propheti
Mirjam von ihrem Aussatze
Kraft der heiligen Benen
nungen Deiner dreizehn Gna
deneigenschaften! O Allmäch
tiger, heile doch die N. N
richte sie auf von ihrer gegen
wärtigen Krankheit, schenke ih
noch lange Zeit ein Leben de
Gunst, der Gesundheit, des
Friedens und Glückes! denn
so heißt es: „Dauer der Tage
Jahre des Lebens und Frie
den sollen dir vermehrt wer
den!" Amen Selah!

Namensveränderung.

Bei Veränderung des Namens des Kranken werden die ober Seite 39 angegebenen Psalmen nebst dem darauf folgenden Gebet u. s. w. gebetet bis אל ה' ה' ישלום יוסיפו לך; dann setzt man das hier Folgende hinzu:

Für eine Mannsperson:

Sollte aber auch in Deinem allgerechten Gerichte über ihn der Tod verhängt sein, daß er an dieser Krankheit sterben solle — o siehe, unsre heiligen Lehrer haben gesagt: „Drei Dinge

Für eine Frauensperson:

Sollte aber auch in Deinem
allgerechten Gerichte über sie
der Tod verhängt sein, daß sie an
dieser Krankheit sterben solle —
o siehe, unsre heiligen Lehrer
haben gesagt: „Drei Dinge

דְּבָרִים קוֹרְעִים גְּזַר דִּינוֹ שֶׁל־אָדָם וְאֶחָד מֵהֶם הוּא שִׁנּוּי הַשֵּׁם שֶׁיְּשַׁנּוּ הַשֵּׁם שֶׁל־הַחוֹלֶה, וְקִיְּמָנוּ דִּבְרֵיהֶם וְנִשְׁתַּנָּה שְׁמוֹ כִּי אַחֵר הוּא וְאִם עַל (פלוני ויזכיר שם הראשון של החולה) נִגְזַר הַדִּין, עַל (פלוני ויזכירו בשם השני) לֹא נִגְזַר לָכֵן אַחֵר הוּא וְאֵינוֹ הוּא הַנִּקְרָא בְּשֵׁם הָרִאשׁוֹן, וּכְמוֹ שֶׁנִּשְׁתַּנָּה שְׁמוֹ כֵּן יִשְׁתַּנֶּה הַגְּזַר מֵעָלָיו מִדִּין לְרַחֲמִים וּמִמִּיתָה לְחַיִּים וּמִמַּחֲלָה לִרְפוּאָה שְׁלֵמָה לפ"ב"פ בְּשֵׁם כָּל־הַשְּׁמוֹת הַכְּתוּבִים בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וּבְשֵׁם כָּל־הַמַּלְאָכִים הַמְמֻנִּים עַל־כָּל־הָרְפוּאוֹת וְהַהַצָּלוֹת תִּשְׁלַח מְהֵרָה רְפוּאָה

לזכר.	לנקבה.
שְׁלֵמָה לפ"ב"פ וְתַאֲרִיךְ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו בַּנְּעִימִים וִיבַלֶּה בְּטוּב יָמָיו בְּרֹב עוֹ וְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם, אָמֵן סֶלָה:	שְׁלֵמָה לפ"ב"פ וְתַאֲרִיךְ יָמֶיהָ וּשְׁנוֹתֶיהָ בַּנְּעִימִים וּתְבַלֶּה בְּטוּב יָמֶיהָ בְּרֹב עוֹ וְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם, אָמֵן סֶלָה:

ואח"כ הרב או החזן שנקבל ינרך את החולה ויזכירו בשמו המשונה ויאמר

*) מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שָׂרָה רִבְקָה

לזכר.	לנקבה.
רָחֵל וְלֵאָה הוּא יְבָרֵךְ אֶת הַחוֹלֶה פלוני בן פלונית בַּעֲבוּר שֶׁכָּל־הַקָּהָל הַזֶּה נָדַר....	רָחֵל וְלֵאָה הוּא יְבָרֵךְ אֶת הַחוֹלָה פלוני בת פלונית בַּעֲבוּר שֶׁכָּל־הַקָּהָל הַזֶּה נָדַר....

*) בק"ק לא יאמרו התפלה כלל, רק מי שברך לבדו ד' פעמים בפתיחת האזון. ג' פעמים הראשונים מזכירים בו את החולה בשמו הראשון ובפעם הד' מכנין אותו בשמו החדש.

zerreißen wieder das über den Menschen verhängte Strafgeschick," und eins davon ist Veränderung des Namens, daß man des Kranken Namen abändere. An diese Worte uns haltend haben wir nun seinen (ihren) Namen abgeändert, der nunmehr ein anderer ist. Ist nun über N. das Urtheil gesprochen, so ist es doch nicht über N. gesprochen; er ist jetzt ein Anderer und nicht mehr derselbe, der unter dem vorigen Namen bezeichnet gewesen. Und so wie sein Name abgeändert worden, so möge der Urtheilsspruch über ihn abgeändert werden von Strenge zur Barmherzigkeit, von Tod zu Leben und von Krankheit zu vollkommener Genesung für N. N., und Kraft aller Gottesnamen die in diesem Buche der Lehre enthalten sind, und Namens aller Engel, deren Amt das Heilen und

Für eine Mannsperson:

Retten ist, mögest du baldigst vollkommene Genesung senden dem N, N. seine Tage und Jahre angenehm verlängern, daß er seine Tage vollbringe in Wohlsein bei viel Kraft und Frieden, von nun an und immerfort! Amen Selah!

Für eine Frauensperson.

Retten ist, mögest du baldigst vollkommene Genesung senden der N. N. ihre Tage und Jahre angenehm verlängern, daß sie ihre Tage vollbringe in Wohlsein bei viel Kraft und Frieden, von nun an und immerfort! Amen Selah!

Hierauf spricht der Rabbiner oder Vorbeter das folgende Gebet für den Kranken und erwähnt ihn darin bei seinem veränderten Namen:

Für eine Mannsperson:

Der da gesegnet hat unsre Vorfahren Abraham, Jizchak und Jakob, Sarah, Ribkah, Rachel und Leah, Er segne den Kranken N. N. um dessentwillen diese ganze Gemeinde die Summe von ... zu wohlthätigen

Für eine Frauensperson:

Der da gesegnet hat unsre Vorfahren Abraham, Jizchak und Jakob, Sarah, Ribkah, Rachel und Leah, Er segne die Kranke N. N. um derentwillen diese ganze Gemeinde die Summe von ... zu wohlthätigen

לזכר.

לִצְדָקָה, בִּשְׁכַר זֶה הַקָּדוֹשׁ
בָּרוּךְ הוּא יִמָּלֵא רַחֲמָיו
עָלָיו לְהַחֲלִימוֹ לְרַפְּאוֹ
וּלְחַזְּקוֹ וּלְהַחֲלִיפוֹ
וּלְהַחֲיוֹתוֹ וְלִשְׁלוֹחַ לוֹ
וּלְכָל־שְׁאָר חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל מְהֵרָה רְפוּאָה שְׁלֵמָה מִן
הַשָּׁמַיִם רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וּרְפוּאַת הַגּוּף וְאֹרֶךְ יָמִים
וְשָׁנִים טוֹבִים, אָמֵן:

לנקבה.

לִצְדָקָה, בִּשְׁכַר זֶה הַקָּדוֹשׁ
בָּרוּךְ הוּא יִמָּלֵא רַחֲמָיו
עָלֶיהָ לְהַחֲלִימָהּ לְרַפְּאָהּ
וּלְחַזְּקָהּ וּלְהַחֲלִיפָהּ
וּלְהַחֲיוֹתָהּ וְלִשְׁלוֹחַ לָהּ
מְהֵרָה רְפוּאָה שְׁלֵמָה מִן

וכל מי שיעמוד על גבו יתן דבר מה לצדקה בעבור החולה ויאמר בפה מלא

צְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת.

סדר ברכת חולים.

כשמברכין את החולה (בל"א בענשען) לוקחים את ספר התורה בזרוע ואומרים מי שברך זה במנין עשרה, ואם הוא ביום ג' וה' מברכים בשעת קריאת התורה.

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שָׂרָה
רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה הוּא יְבָרֵךְ וִירַפֵּא אֶת

לזכר.

הַחוֹלֶה פ"ב"פ, בַּעֲבוּר שֶׁרַבִּי
(פלוני ב"פ) נָדַר בַּעֲדוֹ .....
בִּשְׁכַר זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ
הוּא יְרַחֵם עָלָיו וִיבָרְכֵהוּ
וִירַפְּאֵהוּ וִיחַזְּקֵהוּ וִיחַיֵּהוּ
וְיַצִּילֵהוּ מִכָּל־צָרָה וְצוּקָה,
וְיִשְׁלַח מְהֵרָה רְפוּאָה

לנקבה.

הַחוֹלָה פ' בת פ', בַּעֲבוּר שֶׁרַבִּי
(פלוני ב"פ) נָדַר בַּעֲדָהּ .....
בִּשְׁכַר זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ
הוּא יְרַחֵם עָלֶיהָ וִיבָרְכֶהָ
וִירַפְּאֶהָ וִיחַזְּקֶהָ וִיחַיֶּהָ
וְיַצִּילֶהָ מִכָּל־צָרָה וְצוּקָה,
וְיִשְׁלַח מְהֵרָה רְפוּאָה

Für eine Mannsperson:

Zwecken verwilligt. Möge darum der Heilige, gelobt sei Er, erbarmungsvoll über ihn sein, ihn zu kräftigen, zu heilen, zu stärken, zu verjüngen und zu beleben. Er sende ihm nebst allen andern Kranken Israels recht bald eine vollkommene Genesung vom Himmel herab, eine Genesung der Seele und des Körpers, langes Leben und glückliche Jahre! Amen.

Für eine Frauensperson:

Zwecken verwilligt. Möge darum der Heilige, gelobt sei Er, erbarmungsvoll über sie sein, sie zu kräftigen, zu heilen, zu stärken, zu verjüngen und zu beleben. Er sende ihr nebst allen andern Kranken Israels recht bald eine vollkommene Genesung vom Himmel herab, eine Genesung der Seele und des Körpers, langes Leben und glückliche Jahre! Amen.

Jeder der Anwesenden spende dann ein Gabe zu wohlthätigem Zwecke und spreche dabei:

„Wohlthun rettet vom Tode."

Segensspruch für einen Kranken.

An Werktagen spricht der Vorbeter den folgenden Segensspruch indem er dabei die Gesetzrolle in Händen hält:

Für eine Mannsperson:

Der da gesegnet hat unsre Vorfahren Abraham, Jizchak und Jakob, Sarah, Ribkah, Rachel und Leah, Er segne und heile den Kranken N. N. um dessentwillen N. N. die Spende von .... bewilliget. Möge darum der Heilige, Gelobt sei Er, sich über ihn erbarmen, ihn segnen, heilen, stärken und beleben und aus aller Noth und Bedrängniß retten! Er sende recht bald eine

Für eine Frauensperson:

Der da gesegnet hat unsre Vorfahren, Abraham, Jizchak und Jakob, Sarah, Ribkah, Rachel und Leah, Er segne und heile die Kranke N. N. um derentwillen N. N. die Spende von .... bewilliget. Möge darum der Heilige, Gelobt sei Er, sich über sie erbarmen, sie segnen, heilen, stärken und beleben und aus aller Noth und Bedrängniß retten! Er sende recht bald eine

לזכר.

שְׁלֵמָה לְכָל־אֲבָרָיו וְגִידָיו
וּלְכָל־גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ, וְיָנוּחוּ
עָלָיו כָּל־הַבְּרָכוֹת וִיבַטֵּל
מֵעָלָיו כָּל־גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת
וִימַלֵּא כָל־מִשְׁאֲלוֹת לִבּוֹ
לְטוֹבָה וַיַּצְמִיחַ לוֹ וּלְכָל־
יִשְׂרָאֵל יְשׁוּעָה בְּקָרוֹב וְכֵן
יְהִי רָצוֹן, וְנֹאמַר אָמֵן:

לנקבה.

שְׁלֵמָה לְכָל־אֲבָרֶיהָ וְגִידֶיהָ
וּלְכָל־גּוּפָהּ וְנַפְשָׁהּ, וְיָנוּחוּ
עָלֶיהָ כָּל־הַבְּרָכוֹת וִיבַטֵּל
מֵעָלֶיהָ כָּל־גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת
וִימַלֵּא כָל־מִשְׁאֲלוֹת לִבָּהּ
לְטוֹבָה וַיַּצְמִיחַ לָהּ וּלְכָל־
יִשְׂרָאֵל יְשׁוּעָה בְּקָרוֹב וְכֵן
יְהִי רָצוֹן, וְנֹאמַר אָמֵן:

ומחזירין ספר תורה למקומה. ואם נרכו החולה אלא בשעת קריאת התורה אומרים עוד מזמור ל׳ ארוממך יי, ומזמור מ״ז אשרי משכיל אל דל, ואח״כ קדיש יתום.

אך בשבת וי״ט כשמברכים החולה אין אומרים מי שברך המזכר אלא מזמון קצת ואומרים בזה הלשון:

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שָׂרָה

לזכר.

רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה הוּא
יְבָרֵךְ אֶת־הַחוֹלֶה פ״ב״פ,
בַּעֲבוּר שֶׁרַבִּי (פ״ב״פ) נָדַר
בַּעֲדוֹ .... בִּשְׁכַר זֶה
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְרַחֵם
עָלָיו וְעַל שְׁאָר חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל,
וְשַׁבָּת הִיא (ויום טוב הוא) מִלְּזְעוֹק וּרְפוּאָה קְרוֹבָה
לָבוֹא וְרַחֲמָיו מְרֻבִּים, וְשִׁבְתוּ בַּשָּׁלוֹם וְחַיִּים וְאֹרֶךְ
יָמִים וְשָׁנִים טוֹבִים עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל, וְנֹאמַר אָמֵן:

לנקבה.

רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה הוּא
יְבָרֵךְ אֶת־הַחוֹלָה פ׳ בת פ׳
בַּעֲבוּר שֶׁרַבִּי (פ״ב״פ) נָדַר
בַּעֲדָהּ .... בִּשְׁכַר זֶה
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְרַחֵם
עָלֶיהָ וְעַל שְׁאָר חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל,
מִלְּזְעוֹק וּרְפוּאָה קְרוֹבָה
לָבוֹא וְרַחֲמָיו מְרֻבִּים, וְשִׁבְתוּ בַּשָּׁלוֹם וְחַיִּים וְאֹרֶךְ
יָמִים וְשָׁנִים טוֹבִים עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל, וְנֹאמַר אָמֵן:

Für eine Mannsperson:

vollkommene Genesung allen seinen Gliedern und Adern, seinem ganzen Körper und Geist. Er lasse alle Segnungen auf ihm ruhen und wende alle bösen Verhältnisse von ihm ab; Er erfülle alle seine Herzenswünsche zum Guten und lasse ihm und ganz Israel schleunige Hilfe erblühen! So möge es Gottes Wille sein! Laßt uns darauf sagen, Amen!

Für eine Frauensperson:

vollkommene Genesung allen ihren Gliedern und Adern, ihrem ganzen Körper und Geist. Er lasse alle Segnungen auf ihr ruhen und wende alle bösen Verhängnisse von ihr ab; Er erfülle alle ihre Herzenswünsche zum Guten und lasse ihr und ganz Israel schleunige Hilfe erblühen! So möge es Gottes Wille sein! Laßt uns darauf sagen, Amen!

An Sabbath und Festtagen hingegen wird der Segensspruch in folgender Form gesprochen:

Für eine Mannsperson:

Der da gesegnet hat unsre Vorfahren Abraham, Jizchak und Jakob, Sarah, Ribkah, Rachel und Leah, Er segne den Kranken N. N. um dessentwillen N. N. die Spende von.... bewilliget. Möge darum der Heilige, gelobt sei Er, sich über ihn und alle anderen Kranken Israels erbarmen! Es ist heute Sabbath, an welchem man nicht klagen soll; doch die Heilung wird nahe sein, denn groß ist Gottes Erbarmen. Genießt darum der Sabbath-Ruhe in Frieden und Leben zu langen Lebenstagen und glücklichen Jahren nebst ganz Israel! Darauf laßt uns sagen, Amen!

Für eine Frauensperson:

Der da gesegnet hat unsre Vorfahren Abraham, Jizchak und Jakob, Sarah, Ribkah, Rachel und Leah, Er segne die Kranke N. N. um derentwillen N. N. die Spende von.... bewilliget. Möge darum der Heilige, gelobt sei Er, sich über sie und alle anderen Kranken Israels erbarmen! Es ist heute Sabbath, an welchem man nicht klagen soll! doch die Heilung wird nahe sein, denn groß ist Gottes Erbarmen. Genießt darum der Sabbath-Ruhe in Frieden und Leben zu langen Lebenstagen und glücklichen Jahren nebst ganz Israel! Darauf laßt uns sagen, Amen!

סדר פדיון הנפש.

יקח פרוטות או אחר מטבעות בין גדולות בין קטנות בערכן הכל כפי מסת ידו וכלבד שיכוין לבו לשמים, וסך המעות אחר יקח יהי בגיטטרי' של שם החולה, כגון אם שם החולה יעקב יקח קפ"ב פרוטות ואם שם החולה רחל יקח רל"ח פרוטות, ויחלק המעות לעניים לשנעה חלקים, ויאמר בקשה זו (ולנקבה יאמר הכל בלשון נקבה).

הִנְנִי נוֹתֵן אֶת־הַמָּעוֹת הָאֵלֶּה לִצְדָקָה בְּעַד הַחוֹלֶה (פ"ב"פ), וְחָלַקְתִּי אוֹתָם לְשִׁבְעָה חֲלָקִים, וְכֵן יְנַצֵּל מִשֶּׁבַע פָּרָעֲנִיּוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה, וַיְקָיְמוּם בּוֹ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת. כֵּן צְדָקָה לַחַיִּים. צַדִּיק מִצָּרָה נֶחֱלָץ: אָנָּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תְּהִי נָא צְדָקָה זוּ לְרָצוֹן לְפָנֶיךָ וְתַחְשְׁבֶהָ לְפִדְיוֹן נֶפֶשׁ הַחוֹלֶה (פ"ב"פ), וְתַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשׁוֹ וּתְמַלְּטֵהוּ מִכָּל־רָע וְתוֹצִיאֵהוּ מִכָּל־נֶגַע וּמַחֲלָה וְתַחֲלִימֵהוּ וְתִרְפָּאֵהוּ רְפוּאָה שְׁלֵמָה רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וּרְפוּאַת הַגּוּף תְּחָנְנֵהוּ וְתִפְקְדֵהוּ מֵרֶדֶת שַׁחַת וְתֹאמַר מָצָאתִי כֹפֶר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב פְּדֵה אֱלֹהִים אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכֹּל צָרוֹתָיו: יוֹדוּ לַיְ חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: אִם־יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי־אָלֶף לְהַגִּיד לְאָדָם יָשְׁרוֹ: וַיְחָנְנוֹ וַיֹּאמֶר פְּדֵעֵהוּ מֵרֶדֶת שַׁחַת מָצָאתִי כֹפֶר: אָמֵן:

אופנים אחרים של פדיון נפש והמה ע"פ הסוד תמלאם בס' של"ה ובס' שומר הברית.

תפלה בעד אשה המקשה בלדתה.

טוב שיהיו עשרה המתפללים בעדה, גם יוכלו לומר בתחלה כל המזמורים הנרשמים למעלה בדף 38.

געבעט פיר איינע פרויא וועלכע איז קינדער דעגיחטהען ווערט.

הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא. הָעוֹנֶה לְעִתּוֹת בַּצָּרָה. הוּא יְקַבֵּל תְּפִלָּתֵנוּ וּתְפִלַּת כָּל־עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן, וּבְתוֹכָם וּבְכֻלָּם יִזְכּוֹר וְיִפְקוֹד לְטוֹבָה וּלְרַחֲמִים הָאִשָּׁה הָעֲצוּרָה וְצָרָה כְּמַבְכִּירָה וְלִבָּהּ מְצָרָה יָחִיל בְּקִרְבָּהּ וְתִזְעַק בַּחֲבָלֶיהָ וְצִירֶיהָ. הִיא הָאִשָּׁה פלונית אשת פלוני הַיּוֹשֶׁבֶת עַל־הַמִּשְׁבָּר וְשִׁבְרָה עַל־יֵי אֱלֹהֵינוּ, הוּא יִרְאֶה צָרָתָהּ וְדִמְעָתָהּ, וְיַעֲזֹר

Auslösung der kranken Person.

Man nimmt soviel Geldstücke als des Kranken Name nach seinen Buchstaben an Zahlenwerth hat (für den Namen יעקב z. B. dessen Buchstaben im Zahlenwerthe 182 ergeben — י 10, ע 70, ק 100, ב 2 — nimmt man 182 Geldstücke), und vertheilt sie in 7 Theilen an Arme. Dabei spricht man folgendes Gebet:

Ich bestimme hiermit wegen des (der) Kranken N. N. diese Geldsumme in sieben Theile getheilt zu wohlthätigem Zwecke. Möge so der (die) Kranke von den in der heiligen Schrift vorkommenden sieben Strafarten errettet werden; möge das Schriftwort sich an ihm (ihr) bewähren: „Wohlthun rettet vom Tode! Wohlthun ist eine Stütze zum Leben! Der Gerechte wird aus der Noth gezogen!“ O König aller Könige! Allheiligster Du! laß diese Wohlthatsspende Dir doch wohlgefällig sein und rechne sie dem (der) Kranken N. N. als Lösegeld seiner (ihrer) Seele an! Rette ihn (sie) vom Tode, entreiße ihn (sie) aus allem Unglück, befreie ihn (sie) aus aller Gefahr und Krankheit! Kräftige ihn (sie) und gewähre ihm (ihr) vollkommene Genesung, Genesung der Seele und des Körpers! O sei ihm (ihr) gnädig und rette ihn (sie), daß er (sie) nicht in die Grube sinke; sprich: ich habe die Auslösung gefunden! Wie es heißt: „O, Gott, erlöse Israel aus allen seinen Leiden.“ Und sie danken dem Ewigen für seine Huld und für seine Wunder an den Menschen. Wenn sich für ihn ein Engel als Fürsprach findet, Einer unter Tausenden, zu bezeugen dem Menschen, was ihm frommt, so begnadigt Er ihn, und spricht: „Befreie ihn vom Untergang; ich habe die Auslösung gefunden!“ Amen.

Gebet für eine in Kindesnöthen liegende Frau.

Gott, der große, allmächtige und allgewaltige König, der da antwortet in den Zeiten der Noth, Er nehme unser Gebet wie das Gebet seines gesammten Volkes Israel erbarmungsvoll und wohlgefällig an! Er gedenke und bedenke zum Heil und zum Erbarmen die verschlossene, wie eine Erstgebärende beängstigte Frau, der vor Leid das Herz in ihrem Innern zittert, die in ihren Schmerzen und Wehen laut aufschreiet, nämlich die N. N. Frau des N. N. welche auf dem Kreisstuhl sitzend ihr Vertrauen zu dem Ewigen, unserm Gotte hat! Er schaue auf ihre Noth und ihre Thränen, lasse ihr Flehen ihm

לַעֲתִידָתָהּ, וְתַעֲלֶה לְרָצוֹן תְּפִלָּתָהּ, הוּא בְּרַחֲמָיו יְמַלְּטָהּ, הוּא בְּרַחֲמָיו יְחַלְּצָהּ, הַבְּרִיאוּת וְהַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם יָשִׁיב לָהּ וּלְאִיתָנָהּ הָרִאשׁוֹן יְשִׁיבָהּ, רְפָאוּת תְּהִי לְשָׁרָהּ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיהָ: מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים שֶׁשָּׁמַע וְעָנָה תְּפִלּוֹת הָאִמָּהוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת וְהַטְּהוֹרוֹת שֶׁהָיוּ בְּטִבְעָן עֲקָרוֹת. וְהָפַךְ וְשִׁנָּה אֶת־מַעֲרְכוֹתָן לְטוֹבָה, וְהִשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶן בְּמִדַּת הָרַחֲמִים אֲשֶׁר מִנִּי־יָם אַרְכָּה וּרְחָבָה, וְהָיוּ מֵאִתּוֹ נִפְקָדוֹת וְנִזְכָּרוֹת בְּזֶרַע אֲנָשִׁים, הוּא יִזְכּוֹר וְיִפְקוֹד לְטוֹבָה וּלְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם הָאִשָּׁה פלונית הַיּוֹשֶׁבֶת עַל־הַמִּשְׁבֵּר לְהָנִיחַ לָהּ מִרָּגְזָהּ הַקָּשֶׁה וּמִעָצְבָהּ וְלֹא תוֹסִיף לְדַאֲבָה עוֹד, וְיִפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ וְיֵצֵא הַוָּלָד לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּמַזָּל טוֹב וּבְשָׁעָה טוֹבָה בְּלִי נֶזֶק וְצַעַר לֹא לָהּ וְלֹא לַוָּלָד: וְיִתֵּן וְיוֹסִיף לָהּ כֹּחַ וְאוֹן וּבְרִיאוּת, כִּי עֵינֶיהָ לְךָ לְבַדְּךָ תְּלוּיוֹת, וּלְךָ הִיא צוֹפִיָּה, וְעֵינֶיהָ לְךָ מְיַחֲלוֹת כְּעֵינֵי עֲבָדִים אֶל־יַד אֲדוֹנֵיהֶם וּכְעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל־יַד גְּבִרְתָּהּ עַד שֶׁתְּחָנְנָהָ וְתוֹצִיא אוֹתָהּ מִצָּרָה לָרְוָחָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיֵּרְדוּ כָל־עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלַי וְהִשְׁתַּחֲווּ־לִי לֵאמֹר צֵא אַתָּה וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בְּרַגְלֶיךָ וְאַחֲרֵי־כֵן אֵצֵא, וַיֵּצֵא*). וְנֶאֱמַר לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא. מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים יָאִיר בְּחֶמְלָתוֹ עָלֶיהָ, כַּכָּתוּב קוּמִי אוֹרִי כִּי־בָא אוֹרֵךְ

*) וְיֵצֵא ככה בנקוד הו"ו כשב"א ומוסב על הולד שילא. והמדפיסים על הכה נקדו ויצא בחטכם המלה עוד מן הפסוק, ולא כן הוא.

wohlgefällig sein und bewillige ihre Bitte! Er in seinem Erbarmen rette sie, Er in seinem Erbarmen befreie sie, Er schenke ihr wieder Gesundheit, Leben und Wohlsein und lasse sie wieder ihre früheren Kräfte erlangen, Heilung werde ihrem Leibe und Erquickung ihrem Gebeine! Der König aller Könige, der da erhört hat die Gebete unserer heiligen und reinen Stammmütter, die ihrer Natur nach unfruchtbar gewesen, Er aber ihre Beschaffenheit zu ihrem Glücke umgewandelt hat, indem Er in seiner Allbarmherzigkeit, die größer und ausgedehnter als das Meer ist, auf sie geschauet und sie mit männlicher Nachkommenschaft bedacht hat — Er gedenke und bedenke zum Heil, zur Huld, zur Gnade, zum Erbarmen, zum Leben, und zum Frieden die auf dem Kreis, stuhl sitzende Frau N. N. um ihr Ruhe zu schaffen von ihrer schweren Angst und Qual, daß sie nicht mehr bekümmert sei. Er öffne ihren Schooß, das sie ihr Kind gebäre zum Leben und Wohlsein, in glücklicher und gesegneter Stunde, ohne daß irgend ein Schaden und Schmerz weder ihr noch dem Kinde entstehe! — O gib und vermehre ihr wieder Kraft, Stärke und Gesundheit; denn ihre Augen sind auf Dich allein gerichtet, zu Dir blickt sie empor, auf Dich harren ihre Augen — wie die Augen der Knechte auf die Hand ihres Herrn, wie die Augen der Magd auf die Hand ihrer Gebieterin — bis Du Dich ihrer erbarmest und sie aus der Noth zur Erleichterung führest. Wie es heißt: „Alle diese Deine Diener werden zu mir herabkommen, sich vor mir nieder werfen und sprechen: „Ziehe aus Du nebst allem Volke unter Deiner Leitung, und darnach werde ich ausziehen" — so möge auch das Kind ausziehen! — Ferner heißt es: „Es soll weder eine Frühgebärerin noch eine Unfruchtbare in deinem Lande sein; ich will deine Tage vollzählig werden lassen." Der König aller Könige möge seine Milde über sie erstrahlen lassen; wie geschrieben steht: „Auf und leuchte, denn es kommt dein

וּכְבוֹד יְהוָה עָלַיִךְ זָרָח׃ וְתִגְזַר־אֹמֶר וַיָּקָם לָךְ וְעַל־
דְּרָכֵיךְ נָגַהּ אוֹר׃ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים יְבַטֵּל מִמֶּנָּה
כָּל־גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת וְרָעוֹת וּיַרַפֵּא אֶת־תַּחֲלוּאֶיהָ וְאֶת־
מַכּוֹתֶיהָ וּמַכְאוֹבֶיהָ, וּיְכַפֵּר אֶת־חַטֹּאתֶיהָ וּיְחַדֵּשׁ
כַּנֶּשֶׁר נְעוּרֶיהָ, כַּכָּתוּב כֹּה־אָמַר יְהוָה עֹשֶׂה יְהוָה
יוֹצֵר אוֹתָהּ לַהֲכִינָהּ יְהוָה שְׁמוֹ׃ קְרָא אֵלַי וְאֶעֱנֶךָּ
וְאַגִּידָה לְךָ גְּדֹלוֹת וּבְצֻרוֹת לֹא יָדַעְתָּם׃ בְּשֶׁצֶף
קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֶּךָּ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רְחַמְתִּיךָ
אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה׃ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים יִפְתַּח לָהּ
שַׁעֲרֵי אוֹרָה, שַׁעֲרֵי בְרָכָה, שַׁעֲרֵי גִילָה, שַׁעֲרֵי דִיצָה,
שַׁעֲרֵי הָרְוָחָה, שַׁעֲרֵי וַעַד טוֹב, שַׁעֲרֵי זְכִיּוֹת, שַׁעֲרֵי
חַיִּים טוֹבִים, שַׁעֲרֵי טוֹבָה, שַׁעֲרֵי יְשׁוּעָה, שַׁעֲרֵי כַפָּרָה,
שַׁעֲרֵי לֵב שָׂמֵחַ, שַׁעֲרֵי מְחִילָה, שַׁעֲרֵי נֶחָמָה, שַׁעֲרֵי
סְלִיחָה, שַׁעֲרֵי עֶזְרָה, שַׁעֲרֵי פְּדוּת, שַׁעֲרֵי צְדָקָה, שַׁעֲרֵי
קוֹמְמִיּוּת, שַׁעֲרֵי רְפוּאָה, שַׁעֲרֵי שִׂמְחָה, שַׁעֲרֵי תְּשׁוּעָה,
כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וּתְשׁוּעַת צַדִּיקִים מֵיהוָה מָעוּזָּם בְּעֵת
צָרָה וַיַּעְזְרֵם יְהוָה וַיְפַלְּטֵם׃ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים יִפְתַּח
אֶת־רַחְמָהּ וְיִתֶּן־לָהּ עֵרֶת לֶלֶדֶת בִּמְהֵירוּת וּבְקַלּוּת
בְּלִי צַעַר, וְיִתֶּן־לָהּ בְּרִיאוּת וְאֹרֶךְ יָמִים וְשָׁנִים׃ מִי
שֶׁעָנָה לְשָׂרָה הוּא יַעֲנֶה, מִי שֶׁעָנָה לְרִבְקָה כַּאֲשֶׁר
הָלְכָה לִדְרֹשׁ אֶת־יְיָ הוּא יַעֲנֶה, מִי שֶׁעָנָה לְרָחֵל
כַּאֲשֶׁר יָלְדָה אֶת־יוֹסֵף הוּא יַעֲנֶה, מִי שֶׁעָנָה לְחַנָּה
כַּאֲשֶׁר יָלְדָה אֶת־שְׁמוּאֵל הוּא יַעֲנֶה, מִי שֶׁעָנָה וּפָקַד
לְכָל־הָעֲקָרוֹת וְהַיּוֹלְדוֹת הוּא יַעֲנֶה וְיוֹצִיאָהּ וַיַּצִּילָהּ

Licht und die Herrlichkeit des Ewigen strahlt über dir!" „D
thust einen Ausspruch und er bestätigt sich dir, auf dein
Wegen strahlet Licht." — Der König aller Könige entfer
von ihr alle schweren und bösen Verhängnisse, heile ih
Krankheiten, Gebrechen und Schmerzen, verzeihe ihre Sünd
und verjünge, gleich dem Adler, ihre Jugendkraft; wie g
schrieben steht: „Also spricht der Ewige, der es macht, d
Ewige, der es bildet, um es zu begründen — der Ewige
sein Name! Rufe zu mir und ich werde dir antworten u
dir Großes und Gewaltiges verkünden, das du nicht kennest
„In der Aufwallung des Zornes verbarg ich mein Ant
einen Augenblick vor dir, aber mit ewiger Liebe erbarm' i
mich dein, spricht dein Erlöser, der Ewige." — Der Kön
aller Könige öffne ihr die Pforten des Lichts und des Seger
des Jubels und der Wonne, der Erleichterung und Heilsb
stimmung, der Verdienste und des Wohllebens, des Glück
und der Hilfe, der Versöhnung, Vergebung und Verzeihun
der Zufriedenheit und Tröstung, des Beistands und d
Befreiung, des Gedeihens, des Emporkommens und der G
nesung, der Freude und der Rettung: wie geschrieben steh
„Rettung kommt den Gerechtigen vom Ewigen, Er ist i
Schutz zur Zeit der Noth, Er steht ihnen bei und erret
sie." — Der König aller Könige öffne ihren Schooß u
führe den Zeitpunkt ihr herbei, daß sie schnell und lei
und ohne Schmerzen gebäre; Er gewähre ihr Gesundheit u
lange Lebensdauer! — Der da antwortete der Sarah, G
möge auch ihr antworten! der da antwortete der Rikkah, a
sie den Ewigen zu befragen ging, Er möge auch ihr antworte
der da antwortete der Rachel, die den Joseph gebar, G
möge auch ihr antworten! der da antwortete der Channa
die den Samuel gebar, Er möge auch ihr antworten! der
allen Unfruchtbaren und allen Gebärerinnen antwortete u
sie bedachte, Er möge auch ihr antworten, Er möge sie v

מִפִּתְקָה שֶׁל־חַוָּה וּמִכָּל־בִּרְקֵי וְדַבְקֵי מִיתָה וְיִשְׁלַח
לָהּ רְפוּאָה שְׁלֵמָה בִּמְהֵרָה, אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָא
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא, אָנָּא יְיָ עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ, אָמֵן

ואח"כ יאמרו מזמור כ' יענך ה' ביום צרה, כי הוא נתקן נגד ירחי לדו
כדאיתא במדרש. ויש שאומרים אותו י"ב פעמים.

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: יַעֲנְךָ יְהוָה בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגֶּבְךָ
שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ
יִזְכֹּר כָּל־מִנְחֹתֶיךָ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה סֶּלָה: יִתֶּן־לְךָ כִּלְבָבֶךָ
וְכָל־עֲצָתְךָ יְמַלֵּא: נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם־אֱלֹהֵינוּ
נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְהוָה כָּל־מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ: עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי
הוֹשִׁיעַ יְהוָה מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ בִּגְבוּרוֹת
יֶשַׁע יְמִינוֹ: אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר: הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַמְנוּ
וַנִּתְעוֹדָד: יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ

סדר הודוי הקצר לחולה.

חולה שנוטה למות, אומרים לו, התודה. וקודם כל דבר צריך החולה לנקם מחילה מכל בני אדם שחטא להם בין בדברים בין במעשה, וגם הוא יחול לכל בני אדם שחטאו לו. ויעול ידיו ולבש אדרבא כנפות שלו וגם הטזור, ואח"כ יאמר זה. ועוד שיאמר אותו ע"י סרסור, שיאמר לפניו, והוא יענה אחריו פעם ראשון, ואח"כ יכול הוא לאמרו לבדו בכל פעם שירצה.

מיינען קרמנקען דער דע
טָדע נאַהע מיינט, ערחיינגער
מאַן, גאָטט חוט פערלייהונג זי
נער ווינדען זו ערפלעהען זיך ווי
איט מוזען אענטען זיך מויגל
מאַהנען; דאַמיט ער ריין פאַר גאָט
ערשיינע חונד טהיין אַן עוויגע
לעבען האַבע. אמן ספרעכ
מיהן פאָלגענדע ווי פאָר.

*) מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי
שֶׁרְפוּאָתִי וּמִיתָתִי בְּיָדֶךָ, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ

---

*) כן הנוסחא כי"ד ס' של"ת.

dem Chava-Verhängniß*) so wie von allen zum Tode führen den Untersuchungen befreien und erretten und ihr baldigst eine vollkommene Genesung schicken. Ach, Ewiger, hilf doch ach, Ewiger, beglücke doch! ach, Ewiger, antworte uns am Tage unsres Flehens! Amen.

Dem Sangmeister, ein Psalm von David. Der Ewige erhöre dich am Tage der Noth, Jakobs Gott — sein Name stärke dich. Er sende Hilfe dir vom Heiligthum und stütze dich von Zion aus. Er gedenke all deiner Speiseopfer und dein Ganzopfer sei ihm werth. Selah. — Er gebe dir nach deinem Herzen, und all dein Wollen erfülle er. Jubeln mögen wir ob Deiner Hilfe und in unseres Gottes Namen das Panier erheben: der Ewige erfülle all deine Wünsche! — Hab ich's doch schon erfahren, daß der Ewige seinem Gesalbten hilft, aus seinem heiligen Himmel ihn erhört, durch seine Rechten allmächtigen Hilfe. Diese mit Wagen und jene mit Rossen; wir aber rühmen uns des Namens des Ewigen, unseres Gottes! Jene sinken und fallen; wir aber stehen und bleiben aufrecht. — Ewiger, hilf, der König erhöre uns am Tage unseres Flehens.

Kurzes Sündenbekenntniß des Kranken.

Einen Kranken der dem Tode nahe ist, erinnere man, Gott um Verzeihung seiner Sünden zu erflehen, so wie mit allen Menschen sich auszusöhnen; damit er rein vor Gott erscheine und Theil am ewigen Leben habe. Man spreche ihm folgende ודוי vor.

Ich bekenne vor Dir, Ewiger, mein Gott und Gott meiner Väter, daß sowohl meine Genesung, als mein Tod von Dir abhängt. Möchte es doch Dein Wille sein, mir ein

---

*) I. M. 3, 16.

שֶׁתִּרְפָּאֵנִי רְפוּאָה שְׁלֵמָה: וְאִם אָמוּ
תְּהִי מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל־כָּל־חַטָּאִים וַעֲוֹנוֹ
וּפְשָׁעִים שֶׁחָטָאתִי וְשָׁעִוִיתִי וְשֶׁפָּשַׁעְתִּ
לְפָנֶיךָ, וְתֵן חֶלְקִי בְּגַן עֵדֶן וְזַכֵּנִי לָעוֹלָם הַבָּ
הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים (וְתוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים, שִׂבְ
שְׂמָחוֹת אֶת־פָּנֶיךָ, נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח
בָּרוּךְ אַתָּה (יְיָ) שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ויאמר סודוי מן אלהינו ואלהי אבותינו תבא, אשמתי וכו' עד ואני הרשע
(לעיל דף 30), ואח"כ יאמר.

בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי יְיָ אֵל
אֱמֶת: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
מֶלֶךְ, יְיָ מָלָךְ, יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:
מֶלֶךְ, יְיָ מָלָךְ, יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ הוּא
הָאֱלֹהִים, יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים, יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים
אֵין אַחֵר. אֱמֶת מַלְכֵּנוּ, אֶפֶס זוּלָתוֹ, כַּכָּתוּ
בְּתוֹרָתוֹ, וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּ
יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶ
מִתָּחַת אֵין עוֹד: מְיֻחָד בְּאַחְדוּת אֲשֶׁ
אֶחָיֶה, הוּא הָיָה, וְהוּא הֹוֶה, וְהוּא יִהְיֶה
הוּא מֻמְרָת וּמְחֻיָּה, לְפָנָיו לֹא נוֹצַר אֵל
וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה:

vollkommene Genesung zu senden. Sollte ich aber sterb müssen, so laß mein Tod eine Sühne sein für alle Sünd Missethaten und Frevel, die ich vor dir gesündigt, gefehlt u gefrevelt habe. Gib mir einen Antheil im Paradiese und besel mich mit der zukünftigen Welt, die Du aufbewahrt hast f die Gerechten. Thue mir kund den Pfad des Lebens, d Freuden Fülle vor Deinem Antlitze, Seligkeit in Deiner Recht ewiglich! Gelobt seist Du, Ewiger, der das Gebet erhört!

Hierauf bete er אשמתי, אלהינו ואלהי אבותינו תבא u. s. w. bis ואני הרשעתי (Seite 31), nachher bete er dieses.

Deiner Hand empfehl ich meinen Geist; Du erlöset mi Ewiger, Gott der Wahrheit! Höre Israel, der Ewige ist u ser Gott, der Ewige ist einzig! Gelobt sei der Name sein glorreichen Regierung immer und ewig! Der Ewige regie der Ewige hat regiert, der Ewige wird regieren immer u ewig! Der Ewige regiert, der Ewige hat regiert, der Ew wird regieren immer und ewig! Der Ewige, Er ist Go Der Ewige, Er ist Gott! Der Ewige, Er ist Gott, K Anderer! Er ist in Wahrheit unser König; Keiner auf Ihm! Wie in seiner Lehre geschrieben steht: „Erkenne es he und nimm es wohl zu Herzen, daß der Ewige, Er alle Gott ist oben im Himmel und unten auf der Erde — so Keiner!“ Er ist der Einzig-Immerwährende, Er war, ist und Er wird sein, Er tödtet und belebet wieder, vor Ih hat kein Gott bestanden und nach Ihm wird keiner sein!

ברכת האבות לבניהם.

ראוי לאולה לברך את בניו קודם מותו, וכבה יברך אותם, ירחץ ידיו ויניח שתי ידיו על ראשם ויאמר:

עס איז פּאַסיק דעם קרמנק פאָר זיינעם טאָדע נאָך איינמאָל ז קינדער צו זעגנען. ער שפּרעכט:

לבנים. צו זאָהנען:

יִשְׁמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה:

לבנות. צו טאָכטערן:

יְשִׂמֵךְ אֱלֹהִים רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: וְנָחָה עָ רוּחַ יְהוָה רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה ר דַּעַת וְיִרְאַת יְהוָה:

ואחר שברך את כלם יאמר:

הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִי וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִד לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

ויוכיחם בדברים טובים ונכוחים ולא בדברי קנתורים, כדי שיקבלו דב ומה שרוצה שיקיימו בראשונה יאמר להם באחרונה, ועל הכל יצוה ש בדברי ה׳ כמו שכתוב באברהם כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ביתו אחריו ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה׳ על אבר את אשר דבר עליו, ולמדנו ממקרא זה שמחויב האדם לצות את בניו דרך ה׳ קודם מותו, ואולי בזכרם צוואת אביהם יסורו מהרע לבבוא את יצ וכל המניח בן צדיק כאלו חיינו מת דכתיב למען הביא ה׳ על אברהם כתיב על בית אברהם. וכן מצינו ביעקב שברך את בניו והוכיחם קודם מ וכן משה רבנו לא הוכיח את ישראל עד קודם מותו וברכם וכן יהושע שמואל הנביא וכן דוד לשלמה בנו. ויזהירם על כל הנריך לו להזה ויודיעם איך יחלקו ירושת נכסיו ביניהם באופן שלא יבואו לריב ומצה ל מותו, והכל בדת ובתורה.

Segnung der Eltern für ihre Kinder.

Es ist Pflicht des Kranken, vor seinem Tode noch einmal seine Kinder zu segnen. Nachdem er nämlich seine Hände gewaschen lege er sie auf den Kopf eines jeden seiner Kinder und spreche:

Zu Söhnen:	Zu Töchtern:
Gott lasse dich werden wie Ephrajim und Menascheh!	Gott lasse dich werden wie Sarah, Ribkah, Rachel u. Leah!

Der Ewige segne dich und behüte dich! der Ewige lasse sein Antlitz dir leuchten und sei dir gnädig! der Ewige wende sein Antlitz dir zu und gebe dir Frieden! O daß auf dir ruhen möchte der Geist des Ewigen, der Geist der Weisheit und der Einsicht, der Geist des Rathes und der Stärke, der Geist der Erkenntniß und der Gottesfurcht!

Nachdem er so seine Kinder alle gesegnet hat, bete er:

Der Engel, der mich erlöst hat von allem Uebel, segne diese Kinder, daß in ihnen genannt werde mein Name und der Name meiner Väter Abraham und Jizchak, und sie mögen sich den Fischen gleich vermehren im Lande!

Der Kranke ermahne dann seine Kinder mit sanften und überzeugenden Worten zur Tugend und Gottesfurcht und mache sie mit allen seinen Wünschen und Befehlen, die er nach seinem Tode von ihnen befolgt haben möchte, bekannt. Dabei mache er ihnen aber keine betrübenden und kränkenden Vorwürfe, damit sie nicht über ihn unwillig werden und sich widersetzen, seinen Ermahnungen nachzukommen. In Ansehung seiner Hinterlassenschaft mache er wo möglich selbst die Theilung, damit nach seinem Ableben nicht Streit und Zwietracht in seiner Familie entstehe. Er richte sich dabei nach den Vorschriften der Religion und den Landesgesetzen, bestimme eines Jeden Antheil nach Recht und Billigkeit und entziehe Niemandem sein Erbe. Auch das ungerathene Kind enterbe er nicht; es kann sich ja wieder bessern. Sodann vergesse der Kranke nicht auch das anzuordnen, was seiner Seele frommt. Er gedenke in seinem letzten Willen der Armen, spende Almosen und unterstütze, je nach seinen Vermögensumständen, nützliche Anstalten, damit das Schriftwort sich an ihm bewähre: „Dein Wohlthun geht vor dir her, und die Herrlichkeit Gottes nimmt dich auf.“ —

הודאת החולה קודם מותו.

כשהחולה רואה שכל עתו למות ימסור עצמו בהכנה לשמים ויתן שבח והודיה לשמו שזכה לו למות על מטתו ויזכור חסדיו שגמל אותו מיום היותו על האדמה עד היום הזה ויפכה מחשכתו ורעיוניו לעולם הבא ויאמר (והם ח"י פסוקים לקיים חי חי הוא יודך).

וּבְמַאֲד מְיַן קַרְמַנְקַער וּוַהַרְנִיאוּמְט, דַּאס זַיינ שטוכדע קָמוּמְען קָמֶן, וָאוֹ ער זַיינְעַר גְּמָטט דַּאפִיר דַּאנְקען, דַּאס ער מיהסך בעטיעדען, מוי זַיינְעַר בעטטע שטערבען זו קָמֶנְנען. ער וָאוֹ זיך דער וּוַהְלְטַהַטְען מוכד דער גְּנַאדענבע לַייגוגען ערמיינערן, דיא מיהסך גְּמָטט זַייט זַייכע דַּאיַיין מוין ערדען ערוויעזען הַאט, גַּאנְץ זַיינ געדַאנְקען מוין דַּאז הימוּלִישע ריכטען מוכד מ דעם גלויבען מַן דען מַייגלִיגען גְּמָטט זַיין לעבע מוּפגעבען. ער בעטט:

פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם אֹודֶה יָהּ: זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי־צַדִּיק שֹׁמֵר אֱמֻנִים: בָּאוּ שְׁעָרָיו בְּתוֹדָה חֲצֵרֹתָיו בִּתְהִלָּה הוֹדוּ לוֹ בָּרְכוּ שְׁמוֹ: אֲנִי יְשֵׁנָה*) וְלִבִּי עֵר קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי־לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַּמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא טָל קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה: וַיּוֹלֶכְנִי אֶל־הַשַּׁעַר שַׁעַר אֲשֶׁר פֹּנֶה דֶּרֶךְ הַקָּדִים: וְהִנֵּה כְבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא מִדֶּרֶךְ הַקָּדִים וְקוֹלוֹ כְּקוֹל מַיִם רַבִּים וְהָאָרֶץ הֵאִירָה מִכְּבוֹדוֹ: לְשִׁמְעַ אֶנְקַת אָסִיר לְפַתֵּחַ בְּנֵי תְמוּתָה: פִּתְחוּ דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים: פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה וְתוֹרַת־חֶסֶד עַל־לְשׁוֹנָהּ: אָנָּה יְהוָה כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: בִּידֶךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי יְהוָה אֵל אֱמֶת: שָׁמְרֵנִי כְּאִישׁוֹן בַּת־עָיִן בְּצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנִי: כִּי־כָל־עוֹד נִשְׁמָתִי בִּי וְרוּחַ אֱלוֹהַּ בְּאַפִּי: בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה יְהוָה אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד

*) יְשֵׁנָה מלא יו"ד נכ"י וכמסר עליו „כ' חד חסר וחד מלא" והחסו הוא כמ"ש ג', כ'. וכן כתב המכלול דף ע"ג וכן העיקר, וכמסרו וגם בחלופים שבדפוס שבוש.

Dankgebet des Kranken vor seinem Tode.

Sobald ein Kranker wahrnimmt, daß seine Stunde kommen kann soll er seinem Gotte dafür danken, daß er ihm beschieden, auf seinem Bette sterben zu können. Er soll sich der Wohlthaten und der Gnadenbezeigungen erinnern, die ihm Gott seit seinem Dasein auf Erden erwiesen hat, ganz seine Gedanken auf das himmlische richten und in dem Glauben an den einzigen Gott sein Leben aufgeben. Er bete:

Oeffnet mir die Pforten des Heils, daß ich einziehe und dem Herrn danke! Dies ist die Pforte des Ewigen, Gerechte gehen da hinein. Oeffnet die Pforten, daß einziehe das gerechte Volk, das den Glauben bewahret! Gehet zu seinen Pforten ein mit Dank, mit Lobgesang zu seinen Vorhöfen danket ihm, lobt seinen Namen! Ich schlafe, doch mein Herz wachet. Die Stimme meines Freundes — er klopf an: „Thu mir auf, meine Schwester, meine Freundin, meine Taube meine Schöne! mein Haupt ist voller Thau, meine Locken voll nächtlicher Tropfen.“ Und er führte mich zu dem Thore, dem Thore, das gegen Morgen gerichtet ist. Und siehe, die Herrlichkeit des Gottes Israels zog von Morgen her, und seine Stimme, wie die Stimme vieler Gewässer, und die Erde leuchtete von seiner Herrlichkeit. Um zu vernehmen das Stöhnen des Gebundenen und die Todkranken zu entfesseln. Der Eingang Deiner Worte erleuchtet, macht weise die Thoren. Ihren Mund öffnet sie mit Weisheit, milde Lehre ist auf ihrer Zunge. Ach, Ewiger, ich bin Dein Knecht, der Sohn Deiner Magd; löse Du meine Fesseln! Deiner Hand empfehle ich meinen Geist; Du erlöset mich, Ewiger, Gott der Wahrheit! Hüte mich, wie den Augapfel, birg mich unter Deiner Flügel Schatten! denn solange noch meine Seele in mir ist und der Hauch Gottes in meiner Nase, soll meine Seele den Ewigen preisen. Ewiger, mein Gott, Du bist sehr groß

הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ: כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל־אַפִּיקֵי־מָיִם כֵּן נַפְשִׁי תַּעֲרֹג אֵלֶיךָ אֱלֹהִים: צָמְאָה נַפְשִׁי ׀ לֵאלֹהִים לְאֵל חָי מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים: תְּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים שֹׂבַע שְׂמָחוֹת אֶת־פָּנֶיךָ נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח:

*) מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהֹדוֹת לַיהוָה וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן: לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת: עֲלֵי־עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר: כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְהוָה בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת: בִּפְרַחַ רְשָׁעִים ׀ כְּמוֹ־עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד: וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְהוָה: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְהוָה כִּי־הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְהוָה צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה בּוֹ:

יְשַׁקְּנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּידוּ כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן: אָגוּרָה בֶאָהֳלֶךָ עוֹלָמִים אֶחֱסֶה בְּסֵתֶר כְּנָפֶיךָ סֶלָה: עַל־זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל־חָסִיד ׀ אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא רַק לְשֵׁטֶף מַיִם רַבִּים אֵלָיו לֹא יַגִּיעוּ: הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד־כֶּלֶב יְחִידָתִי: כִּי־יָדַעְתִּי מָוֶת תְּשִׁיבֵנִי

*) סדרתיו לפי ס׳ מענר יבק. ולפי ס׳ חסידים סמן תק״ס יש לומר מזמור הבו לה׳ בני אלים (מזמור כ״ט).

Majestät und Pracht ist Dein Gewand! Wie der Hirsch nach Wasserquellen lechzet, so lechzet meine Seele nach Dir, o Gott! Es dürstet meine Seele nach Gott, nach dem lebendigen Gotte; wann werde ich kommen und erscheinen vor Gottes Antlitz? Thue mir kund den Pfad des Lebens, der Freuden Fülle vor Deinem Antlitze, Seligkeit in Deiner Rechten ewiglich!

Psalmlied für den Sabbath-Tag. Schön ist es, dem Ewigen zu danken, Deinem Namen zu singen, Höchster! des Morgens zu verkünden Deine Gnade und Deine Treue in den Nächten; mit Psalter und Harfe, mit Gesang zum Cytherspiel. Denn Du erfreutest mich, o Ewiger, durch Deine Thaten, ob Deiner Hände Werke juble ich. Wie groß sind Deine Werke, Ewiger, wie sehr tief Deine Gedanken! Der Unvernünftige erkennt es nicht, der Thor sieht es nicht ein. Wenn Frevler grünen wie Gras und blühen die Uebelthäter alle — ihr Sturz ist unausbleiblich. Denn Du bist ewiglich erhaben, Ewiger! Sieh', Deine Feinde, Ewiger, Deine Feinde kommen um, alle Uebelthäter werden zerstreut; aber wie des Waldstiers Krone erhebst Du mein Horn, mein Alter glänzt von frischem Oele. Und mein Auge schaut auf meine Laurer, mein Ohr vernimmt, was meine Widersacher, die gegen mich aufstehen, trifft. — Der Gerechte blühet wie die Palme, wächst empor wie die Zeder auf dem Lebanon. Die im Hause des Ewigen Gepflanzten, sie blühen in den Vorhöfen unsres Gottes, sie sprossen noch im Alter, bleiben immer frisch und saftvoll, um zu verkünden, daß der Ewige gerecht, mein Hort ohne allen Tadel sei.

Er küsse mich mit seines Mundes Küssen! denn köstlicher ist Deine Liebe als Wein. In Deinem Zelte will ich wohnen ewiglich, will mich bergen unter dem Schirm Deiner Flügel immerfort. Dies erflehet jeder Fromme von Dir zur Gnadenzeit; mögen dann mächtige Fluthen brausen, ihn werden sie nicht erreichen. Errette mein Leben vom Schwerte, meine Seele aus des Verfolgers Klauen! Wohl weiß ich, Du führest mich dem Tode

וּבֵית מוֹעֵד לְכָל־חָי: אַל־תֶּאֱסוֹף עִם־חַטָּאִים נַפְשִׁי וְעִם־אַנְשֵׁי דָמִים חַיָּי: גַּם כִּי־אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא־אִירָא רָע כִּי־אַתָּה עִמָּדִי שִׁבְטְךָ וּמִשְׁעַנְתֶּךָ הֵמָּה יְנַחֲמֻנִי: אֲנִי שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה הֱקִיצוֹתִי כִּי יְהוָה יִסְמְכֵנִי: כִּי־עַתָּה שָׁכַבְתִּי וְאֶשְׁקוֹט יָשַׁנְתִּי אָז יָנוּחַ לִי: בְּשָׁלוֹם יַחְדָּו אֶשְׁכְּבָה וְאִישָׁן כִּי־אַתָּה יְהוָה לְבָדָד לָבֶטַח תּוֹשִׁיבֵנִי: אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ: כִּי אֲדֹנָי אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל־מוּת: לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְהוָה:

ויסיר כפצו להקב"ה ויאמר:

אָבָא יָיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ, אַתָּה אֲשֶׁר בְּיָדְךָ נֶפֶשׁ כָּל־חָי וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר אִישׁ, מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ שֶׁבְּרָאתָנִי וְנָתַתָּ בִּי נִשְׁמָתִי, וְהִגְדַּלְתָּנִי וְהִצַּלְתָּנִי מִכָּל־צָרוֹתַי, וְנָתַתָּ לִי כָּל־צָרְכֵי מְזוֹנוֹתַי וּפַרְנָסָתִי כָּל־יְמֵי חַיַּי וְהָיִיתָ עִמָּדִי וְלֹא עֲזַבְתָּנִי. הִנֵּה הִגִּיעָה הָעֵת וְהָעוֹנָה שֶׁאַחֲזִיר לְךָ נִשְׁמָתִי אֲשֶׁר נָתַתָּ בִּי: קַח אוֹתָהּ מִמֶּנִּי עַל־יְדֵי נְשִׁיקוֹת פִּיךָ וְלֹא עַל־יְדֵי מַלְאֲכֵי מָוֶת וְאַל־יְבַהֲלוּנִי לְצַעֲרֵנִי, תַּסְתִּירֵנִי בְּצֵל כְּנָפֶיךָ, וְכַאֲשֶׁר גָּמַלְתָּ עָלַי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ מֵעוֹדִי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה כֵּן גְּמֹל־נָא עָלַי חֶסֶד וֶאֱמֶת עִם גּוּפִי וְנִשְׁמָתִי וּשְׁלַח־לִי מַלְאָכֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים לְקַבֵּל נִשְׁמָתִי לְהוֹלִיכָהּ

zu, in den Sammelplatz für alle Lebende. Doch raffe nicht meine Seele mit den Sündern hin, nicht mit Blutmenschen mein Leben! Wandere ich dann auch in's Thal der Todesschatten, so fürchte ich kein Leid, denn Du bist bei mir; Dein Stab und Deine Stütze, sie trösten mich. Ich lege mich nieder, schlafe und erwache wieder; denn Gott stützt mich. Ja jetzt lege ich mich ruhig nieder und schlafe; es wird mir wohl sein. In Frieden zumal lege ich mich nieder und entschlafe; denn Du allein, o Ewiger, lässest mich sicher wohnen. Ich werde in Gerechtigkeit Dein Antlitz schauen, erwachend mich laben an Deinem Anblicke. Denn Er ist Gott, unser Gott immer und ewig, Er führt uns über den Tod hinaus! Auf Deine Hilfe hoffe ich, o Ewiger!

Dann empfehle er Gott seine Seele und spreche:

Ach, Ewiger, Herr, Gott Israels, Lebendiger und Selbstständiger, Furchtbarer, Erhabenster und Heiligster! Du, in dessen Hand die Seele jedes Lebenden und der Geist alles Fleisches ist, Dir danke ich, daß Du mich geschaffen und die Seele mir gegeben hast, daß Du so Großes an mir gethan und aus allen Nöthen mich errettet hast. Du hast für alle Bedürfnisse zu meiner Ernährung und Erhaltung während meines ganzen Lebens gesorgt, Du warst mit mir, hast mich nie verlassen. Nun ist die Zeit und die Stunde gekommen, daß ich meine Seele, die Du mir geschenkt, Dir wieder zurückgeben soll. Nimm Du selbst sie von mir liebevoll, wie durch einen Kuß Deines Mundes, aber nicht durch Todesschrecken, daß ich nicht schmerzlich beängstigt werde. Birg Du mich im Schatten Deiner Flügel, und wie Du von meinem Entstehen an bis auf diesen Tag mir Gnade und Treue erzeigt hast, so laß auch jetzt meinem Körper und meinem Geiste Deine Gnade und Treue angedeihen. Sende mir Deine heiligen Engel, daß sie meine Seele aufnehmen und

לְגַן עֵדֶן אֶל־נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים. וְגוּפִי יָנוּחַ בַּקֶּבֶר בִּמְנוּחָה נְכוֹנָה בְּהַשְׁקֵט וְשָׁלוֹם עַד עֵת בּוֹא דְּבָרְךָ לְהַחֲיוֹתוֹ בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים: וּתְהִי תְשׁוּבָתִי וְצַעֲרִי וּמִרְתִּתִי כַּפָּרָה עַל־כָּל־חַטֹּאתַי שֶׁחָטָאתִי וְשֶׁעָוִיתִי וְשֶׁפָּשַׁעְתִּי לְפָנֶיךָ בִּהְיוֹתִי עַל־אַדְמָתִי, כִּי הִסְכַּלְתִּי כִּי עָשִׂיתִי וְהַשְּׁאוֹר שֶׁבְּעִסָּתִי הִשִּׁיאֵנִי: וְאַל־תַּרְאֵנִי פְּנֵי גֵי־הִנֹּם*), וְתֵן חֶלְקִי בְּגַן עֵדֶן עִם־צַדִּיקֵי עוֹלָם וְאֶזְכֶּה לִתְחִיַּת הַמֵּתִים וְלָעוֹלָם הַבָּא שֶׁכְּלוֹ שַׁבָּת לְהִתְעַנֵּג מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וּמֵרֹב טוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים בְּשַׁ״י עוֹלָמוֹת אֲשֶׁר תַּנְחִיל לְכָל־צַדִּיק וְצַדִּיק מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, כַּכָּתוּב לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ וְאֹצְרוֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא, וּתְהִי נַפְשִׁי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים עִם שְׁאָר צַדִּיקִים וְצַדְּקָנִיּוֹת בְּגַן עֵדֶן, אָמֵן סֶלָה:

ויפשוט את ידיו ורגליו ויאסוף אותם אל המטה, שלא יהא אבר ממנו חוץ למטתו בעת יציאת נשמתו, ויהיה במחשבתו אהבת ה׳ עד כלות חוזיו ביציאת נשמתו באחד.

---

*) גֵי־הִנֹּם כנ״ל תרין מלין והכו״ן בחולם כמו במקרא (יהושע ט״ו, ח׳. וח׳, ט״ז). ונמצא גם גֵּיא הִנֹּם (נחמיה י״א, ל׳) אבל לעולם ב׳ מלין והכו״ן בחולם וחסר וי״ו, ורואה נמוק הר״אב בשרשים שרש גיא, גם בתשבי.

in's Paradies zu den verklärten Seelen der Gerechten und Frommen bringen, und mein Leib — er möge ungestört, sicher und friedlich im Grabe ruhen, bis einst Dein Wort ergehet, ihn wieder zu beleben bei der Auferstehung der Todten. O laß meine Buße, mein Leiden und mein Tod eine Sühne sein für alle meine Sünden, die ich während meines Erdenlebens gegen Dich gesündigt, gefehlt und gefrevelt habe. Thöricht habe ich gehandelt, daß ich mich von dem sinnlichen Trieb in mir verführen ließ! O gib mich nicht dafür der Verdammniß preis, sondern bestimme mein Loos bei den Frommen im Paradiese. Laß mich der Auferstehung würdig sein und jenes ewigen Lebens, das die vollkommenste Ruhe ist, daß meine Seele sich im Hochgenuß ergötze an dem großen Gute, das Du den Frommen aufbewahrt, in jenen endlosen, wonnevollen Räumen, die Du allen Gerechten Deines Volkes Israel zum Erbe gibst; wie geschrieben steht: „Ich vererbe meinen Lieben bleibendes Gut und ihre Schätze fülle ich.“ So möge meine Seele aufgenommen werden in den Bund des Lebens mit den übrigen Frommen des Paradieses! Amen Selah!

הודאת הנרפא.

צריך האדם לתת שבח והודיה להקב"ה, מיד כשעמד מחליו, כדי שלא יקטרגו למעלה עליו לומר שהוא כפוי טובה ואינו מודה להקב"ה על שחייהו. על כן יזכור חסד ה' ויודה לו. וגם האדה תודה להקב"ה כשעומדת ממטתה כמו האיש: ויאמרו פסוקים אלו שהם כמנין חיי"ם.

דאנקגעבעט, ווענדט: דערינניגע בעטען זאָלן, דער פאָן מיינער קראַנקהייט געגעבען. דער פאַרזאַמע מענט ווירד זיך קיינע חוכ־דאַנקבאַרקייט נור זאָגט קאָמען זאָסען. זיין געזיטה ווירד מיהן געזוים אויפפאַר־דערן, ווייגען גאָטטע זו דאַנקען, דער פאָן שווערער קראַנקהייט מיהן בעפרייעט האַט; מין וואַהרער מכדאַכט ווירד ער דען גיטיגען פרייען, דעסען גנאַדע עוויג וואָהרעט.

אֲבָרֲכָה אֶת־יְהוָה בְּכָל־עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי:
בַּיהוָה תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ:
גַּדְּלוּ לַיהוָה אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו:
דָּרַשְׁתִּי אֶת־יְהוָה וְעָנָנִי וּמִכָּל־מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי:
הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל־יֶחְפָּרוּ:
זֶה עָנִי קָרָא וַיהוָה שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ:
חֹנֶה מַלְאַךְ־יְהוָה סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם:
טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב יְהוָה אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה־בּוֹ:
יְרָאוּ אֶת־יְהוָה קְדֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו:
כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא־יַחְסְרוּ כָל־טוֹב:
לְכוּ־בָנִים שִׁמְעוּ־לִי יִרְאַת יְהוָה אֲלַמֶּדְכֶם:
מִי־הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב:
נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה:
סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה־טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ:
עֵינֵי יְהוָה אֶל־צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל־שַׁוְעָתָם:
פְּנֵי יְהוָה בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם:
צָעֲקוּ וַיהוָה שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָם הִצִּילָם:

Dankgebet eines Genesenen.

Der fromme Mensch läßt sich keine Undankbarkeit zu Schulde kommen; sein Herz drängt ihn dazu, dem Allgütigen, der ihn vo schwerer Krankheit befreiet hat, zu danken und in wahrer Andacht Ih zu preisen, dessen Gnade ewig währet.

Den Ewigen will ich preisen allezeit, sein Lob sei stets i meinem Munde. Des Ewigen rühmt sich meine Seele; Be drückte hören es und freuen sich. Huldigt dem Ewigen m mir, laßt uns vereint seinen Namen erhöhen! Ich suchte de Ewigen und er antwortete mir, aus allen meinen Aengste rettete er mich. Die aufschauen zu ihm strahlen freudig, un ihr Gesicht erröthet nicht. Da ist ein Armer, er rief, de Ewige vernahm's und half aus allen Nöthen ihm. Des Ewi gen Engel lagert rings um seine Verehrer und befreiet si Fühlet und sehet, wie gütig der Ewige ist! Heil dem Mann der auf ihn vertrauet! Verehret den Ewigen, ihr seine Hei ligen! denn keinen Mangel haben seine Verehrer. Leoparde darben und hungern, aber die den Ewigen suchen, ermangel keines Gutes. Kommt her, ihr Kinder, hört mir zu, Gottes furcht will ich euch lehren! Ist wo ein Mann, der Lust an Leben hat, Tage wünschet, um Glück zu schauen? So wahr deine Zunge vor Bösem, und deine Lippen vor Trugreden Weich' vom Bösen und thue Gutes, suche Frieden, jag' ihn nach! Auf Gerechte merken die Augen des Ewigen, auf ih Flehen seine Ohren; sein Zornblick aber trifft die Uebelthäter zu tilgen von der Erde ihr Gedächniß. Wenn Jene schreien so hört's der Ewige und rettet sie aus all ihren Nöthen

קָרוֹב יְהוָה לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב וְאֶת־דַּכְּאֵי־רוּחַ יוֹשִׁיעַ:
רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְהוָה:
שֹׁמֵר כָּל־עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה:
תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ:
פֹּדֶה יְהוָה נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל־הַחֹסִים בּוֹ:

אֶהֱבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאִים יְהוָה דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי יְהוָה גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים:

מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ עָנָנִי בַּמֶּרְחָבְיָהּ: יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: וַאֲנִי כְּמְעַט נָטָיוּ רַגְלָי כְּאַז שֶׁפְּכָה אֲשָׁרָי: לוּלֵי יְהוָה עֶזְרָתָה לִי כִּמְעַט שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי: אִם־אָמַרְתִּי מָטָה רַגְלִי חַסְדְּךָ יְהוָה יִסְעָדֵנִי: כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְהוָה בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִוֶּדֶן עַל כִּי נוֹרָאוֹת נִפְלֵיתִי נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ וְנַפְשִׁי יֹדַעַת מְאֹד: אֲרוֹמִמְךָ יְהוָה כִּי דִלִּיתָנִי וְלֹא־שִׂמַּחְתָּ אֹיְבַי לִי יְהוָה אֱלֹהָי שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי: יְהוָה הֶעֱלִיתָ מִן שְׁאוֹל נַפְשִׁי חִיִּיתַנִי מִיָּרְדִי בוֹר: זַמְּרוּ לַיהוָה חֲסִידָיו וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ: כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ בָּעֶרֶב

Gebrochenen Herzen ist der Ewige nahe, er hilft zerknirschte Gemüthe. Viele sind die Leiden des Gerechten, aber aus all rettet ihn der Ewige. Er behütet alle seine Gebeine, daß kein von ihnen gebrochen werde. Den Frevler bringt der Fre um, die Hasser des Gerechten müssen büßen. Der Ewige löst die Seele seiner Knechte, nicht büßen werden Alle, ihm vertrauen.

Lieb ist's mir, daß der Ewige meine Stimme, mein Fleh erhört, daß er sein Ohr mir zuneigt, so oft ich zu ihm ru Umstricken mich des Todes Banden, treffen mich die Schreck der Gruft, gerathe ich in Noth und Kummer — so rufe an des Ewigen Name: „Ach, Ewiger, rette meine Seele Gnädig ist der Ewige und gerecht, unser Gott erbarmung voll. Die Unerfahrenen beschirmt der Ewige; elend war i doch Er half mir aus. Kehre wieder, meine Seele, zu dein Ruhe, denn der Ewige thut dir wohl! Ja, Du befreitest mei Seele vom Tode, mein Auge von Thränen, meinen Fuß v Gleiten; so wandle ich vor dem Ewigen noch, im La der Lebendigen.

Aus der Bedrängniß rief ich zu Gott, er antwortete n durch Befreiung. Gezüchtigt hat mich Gott, aber dem T nicht hingegeben. Und ich — beinahe wankten meine Fü wenig fehlte, und meine Tritte glitten aus. Wäre d Ewige nicht mein Beistand gewesen, vielleicht wohnte mei Seele schon im stummen Grabe. Doch wenn ich schon dach Nun sinkt mein Fuß! so hat Deine Liebe, Ewiger, mich u terstützt. Ja, Du erfreutest mich, o Ewiger, durch Dei Thaten; ob Deiner Hände Werke juble ich. Wie groß si Deine Werke, Ewiger, wie sehr tief Deine Gedanken! danke Dir, daß ich so wunderbar ausgezeichnet wurde. Wu derbar sind Deine Thaten, und meine Seele erkennt es wo Ich erhebe Dich, o Ewiger! daß Du mir aufgeholfen u meine Feinde nicht frohlocken ließest über mich. Ewiger, me Gott! ich flehte zu Dir und Du heiltest mich. Ewiger! brachtest meine Seele aus der Gruft herauf, Du belebtest mi daß ich nicht in die Grube sank. So singt dem Ewigen, ihr, sei Frommen, und preiset seinen heiligen Namen. Denn nur ein Augenblick währt sein Zorn, seine Huld — lebenlang; Aben

יָלִין בֹּקֶר רִנָּה: הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּ
שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִד
יְהוָה אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ: כִּי־הָיִיתָ עֶזְרָתָה לִי וּבְצ
כְּנָפֶיךָ אֶרַנֵּן: דָּבְקָה נַפְשִׁי אַחֲרֶיךָ בִּי תָמְכָה יְמִינֶ

בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁ
בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה וְאַל־תִּשְׁכְּחִי כָּל־גְּמוּלָיו: הַסֹּ
לְכָל־עֲוֹנֵכִי הָרוֹפֵא לְכָל־תַּחֲלוּאָיְכִי: הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַ
חַיֶּיכִי הַמַּעֲטִירֵכִי חֶסֶד וְרַחֲמִים: הַמַּשְׂבִּיעַ בַּטּ
עָדְיֵךְ תִּתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר נְעוּרָיְכִי: עֹשֵׂה צְדָקוֹת יְהוָ
וּמִשְׁפָּטִים לְכָל־עֲשׁוּקִים: כִּי־חַסְדְּךָ גָּדוֹל עָלַי וְהִצַּל
נַפְשִׁי מִשְּׁאוֹל תַּחְתִּיָּה: תְּרַנֵּנָה שְׂפָתַי כִּי אֲזַמְּרָה־לְ
וְנַפְשִׁי אֲשֶׁר פָּדִיתָ: אוֹדֶה יְהוָה מְאֹד בְּפִי וּבְתֹ
רַבִּים אֲהַלְלֶנּוּ: הַשֵּׁם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא־נָתַן לַמּ
רַגְלֵנוּ: אֲהַלְלָה שֵׁם־אֱלֹהִים בְּשִׁיר וַאֲגַדְּלֶנּוּ בְתוֹדָ
כִּי אַתָּה תָּאִיר נֵרִי יְהוָה אֱלֹהַי יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי: וַאֲ
אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶ
הֵיכַל קָדְשֶׁךָ: וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבוֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲ
אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ: יְהִיו לְרָצוֹן אִמְרֵי־פ
וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי: הוֹדוּ לַיהוָה כִּ
טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָ
חַסְדּוֹ: יֹאמְרוּ נָא בֵּית־אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמְ
נָא יִרְאֵי יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹ
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

kehret Weinen ein, und am Morgen Jubel. Du verwandelt meine Klage in Reigentanz, löstest auf mein Trauerkleid u umgürtetest mich mit Freude; damit Dich meine Seele o Unterlaß besinge. Ewiger, mein Gott, ewig dank' ich D denn Du warst mein Beistand und im Schatten Deiner F gel juble ich. Dir hängt meine Seele nach, Deine Rec hält mich fest. —

Preise, meine Seele, den Ewigen, all mein Inneres sei heiligen Namen! Preise, meine Seele, den Ewigen, und v giß nicht all seine Wohlthaten! Er vergib all deine Schu er heilt all Deine Krankheiten. Er erlöst vom Untergang d Leben, krönt dich mit Gnad' und Barmherzigkeit. Er sätt mit Labsal deinen Mund und es erneut sich, adlergleich, de Jugend. Gerechtigkeit übt der Ewige und Recht für alle G drückte. Denn Deine Huld ist groß gegen mich, Du hast me Seele errettet aus der tiefen Gruft. Jauchzen sollen D meine Lippen, ja singen will ich Dir; meine Seele hast D erlöst. Danken will ich dem Ewigen sehr mit meinem Mun in der Mitte Vieler will ich ihn rühmen, der unsre Se am Leben erhält, und unsern Fuß nicht wanken läßt. Rühm will ich den Namen Gottes in Liedern und ihn erheben m Dank. Denn Du lässest leuchten mein Licht; der Ewige, m Gott erhellet mein Dunkel. Ich dachte, ich sei verstoßen fern aus Deinen Augen; doch ich werde wieder sehen Deinen h ligen Tempel. Durch die Größe Deiner Huld komme ich Dein Haus, bücke mich in Ehrfurcht vor Dir in Deinem h ligen Tempel. Mögen wohlgefallen die Worte meines Mu des und die Gedanken meines Herzens, Dir, o Ewiger, m Hort und mein Erlöser! Danket dem Ewigen, denn er gütig, ewig währet seine Gnade! So spreche Israel: e währet seine Gnade! So spreche Aharon's Haus: ewig wäh seine Gnade! So sprechen, die den Ewigen verehren: e währet seine Gnade! Danket dem Ewigen, denn er ist gü ewig währet seine Gnade!

ברכת הגומל.

כשיולא הנרפא מביתו יהיה תחלת מעשהו לילך לבית הכנסת, ויברך שם את הגומל חסד, בקול רם ומעומד לפני ספר תורה בפני עשרה בני אדם. על כן ילך לבית הכנסת ביום שקורין בתורה, ואם אין שם בית הכנסת, יברך לפני עשרה.

דער ערשטע אויסגאַנג
וויעדערגענעזענען זייט
גאָטטעסהויז, מיצוות ערפיל
גענדענק זאָלסט דו מיך
זיך גאָטט דאַנקען מוז:

ויאמר המוצל: דער וויעדערגענעזענע שפּרעכט:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ, מֶלֶךְ הָעוֹלָם
הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים טוֹבוֹת, שֶׁגְּמָלַנִי כָּל־טוֹב

והקהל עונים: דיא געמיינדע ערוויעדערט:

מִי שֶׁגְּמָלְךָ כָּל־טוֹב, הוּא יִגְמָלְךָ כָּל־טוֹב סֶלָה

ויתנהג לתת לדקה כפי הזדמן ידו. והנכון שלא יאחר מלברך יותר משלשה ימים ואם איחר יכול לברך כל זמן שירצה. וגם הנשים ראוי שיברכו בפני עשרה

Oeffentlicher Dank für Gottes Gnadenerzeigung.

er erste Ausgang des Wiedergenesenen sei in's Gotteshaus, um dem Gnadenspender bei versammelter Gemeinde öffentlich zu en. Er richte es darum so ein, daß sein Wiederbesuch des Gottes-es an einem solchen Tage, an welchem aus der Thora vorgelesen , geschehe; er lasse sich dann zur Thora-Vorlesung aufrufen und dem er den Nachsegen über die Thora gesprochen setze er den fol-en Lobspruch noch hinzu:

Gelobt seist Du, Ewiger, unser Gott, Weltregent, der st den Schuldigen Wohlthaten erzeigt und auch mir alles te erzeigte!

Die Gemeinde erwiedert hierauf:

Er der dir bisher alles Gute erzeigte, Er möge so immer-alles Gute erzeigen!

iese Danksagung schiebe man nicht länger als drei Tage hinaus; es enn, daß man durch Hindernisse davon abgehalten ist in welchem e man sie noch später sprechen kann. Auch Frauen sollen diesen k in öffentlicher Versammlung sprechen. Dabei gelobe man auch, je den Vermögensumständen, milde Gaben zu wohlthätigen Zwecken, beweise so durch die That seine Dankbarkeit gegen Gott.

דיני גסיסה.

אדם גוסס נוטה למות אין רשאין לספרט ממנו, כדי שלא
שלא נפשו והוא יחידי.

הגוסס לא יזיזנו ממקומו ולא יניח דבר תחתיו, ולא יקח ממנו דבר,
לא יתן לו דבר מה בפיו, וכל העושה כן ממסר מיתתו והוא כאלו שופך
מים. אבל אם הגוסס עודנו בכח, ותובע באמירה או ברמיזה שיתנו
לשתות, יתנו לו. ואסור לעשות לו שום דבר שהוא מגרמי המת
אחר שימות. גם יוציאו את אשתו ובניו וקרוביו מחדרו כדי שלא
יראה לערס ולא ישמע קול בכיתם, אבל אם יכולים לעמוד על עמדם
לא דלויי קול, אין ספק שיש תענוג לנפטר בהיות קרוביו אצלו.

אם רואין בגוסס שנפשו יוצאת כלם יעמדו ויקרבו למטתו באופן
יוכלו להביט בפניו, ויאמרו את שמות היחוד. ואחר יציאת נשמתו לא
עו בו כלל עד כמעט חצי רביעית שעה. ואח"כ יקחו נוצה רכה
חת ויניחו אותה תחת חוטם של הנפטר, ואם הנוצה נשארת
מקומה בלי ניענוע כלל הוא סמן שאין עוד רוח בו, ויאמרו
רוך דיין האמת, וכל העומדים אצלו חייבין לקרוע דבר מועט
בגדיהם, ויכולין לתפרו מיד. ויעצימו את עיניו ויקשרו את לחייו,
אח"כ יניחו אותו על הארץ ורגליו יהיו לצד הפתח, ויכסו אותו.
טרם שמשימין המת על הארץ ירחצו אם כתנת שלו נקי, ואם אינה
קי ילבישוהו כתנת נקיה, ולא יניחו תחתיו דבר שמקבל טומאה
לא תבן או אבן. וידליקו נר בראשו של מת. ויספכו כל המים
שאובים שבבית, ואף השכנים שלשה בתים מכל צד.*)

צריך לשמור את המת שלא יבאו עליו עכברים. והמשמר פטור
ק"ש ומכל מצוות, ואם שנים הם המשמרים זה משמר וזה קורא.

אין לעשות שעודה בפני המת גם אין ללמוד ואין להתפלל בפניו,
אם אין חדר אחר לבני הבית יעשו מחיצה בפני המת.

המת בשבת לוקחין כבר לחם ומניחים אותו על המת, וכן
טלין אותו עם הלחם שעליו ושימו אותו על הארץ, והלחם
אחר עליו עד מוצאי שבת.

לא יעצימו את עיניו של מת בשבת ולא יקשרו את לחייו אלא
עטפין קצת את פיו שלא יפתח יותר. גם לא ישימו נר אצלו עד אחר
צאי שבת, אבל בי"ט עושין הכל כמו בחול. והרבה דברים שעושים
מתים ואין טעם בדבר ולא נמצא שנכתבו רק מנהג מקומות הם.

---

*) כדי שידעו הכל ע"י זאת, שיש מת בשכונתם, כי לא יודיעום בפה שטועה רעה (כל בו הלכות אבל).

אם רואין חולה סומך ליליאת נשמתו יעורדוהו לומר פסוקים דאם ער נאהע לוגן פערשיידען חיזוק, ומלוגין ויחי אלו, ואם אין נכוחו לאמרם ערשוינטערן פאלגענדע: לו ומגען. קמן ער מבו בעלמו יאמרום הם. נילט מעהר: עלבוט שפרעכען: זמ ומגען ויח מלוי

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד*)
הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת
הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם
וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: מִי־כָמֹכָה
בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת
עֹשֵׂה פֶלֶא: אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה
מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד
מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים:

ואם זוהה החולה להפטר יאמרו העומדים אצלו המזמורים הבאים, ואם הוא סמוך לשבת אז שבת אז י"ע יאמרו תחלה מזמור שיר ליום השבת וגו'.

וען דער קרענקע נאך חין דער גסיג וועגט מהנע פערשיידען לו קאנגען ומן מאן פאלגענדע מזמורים, מאך שבת מו יום טוב מדער סמוך לשבת נאכגט מאן מו מזמור שיר ליום השבת וגו'.

צב מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהֹדוֹת לַיְהוָה וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן
לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת: עֲלֵי־עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן
בְּכִנּוֹר: כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְהוָה בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ
יְהוָה מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת
בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ־עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד: וְאַתָּה
מָרוֹם לְעֹלָם יְהוָה: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְהוָה כִּי־הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל
פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי
בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן
יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה
דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְהוָה צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה בוֹ:

*) ואומרים בלחש זו, כי כן עסק רבינו ברבע שבפטר מן סעולה אמר ברוך שמו וקיים לעולם ועד (הנחומא סוף פ' ואתחנן).

Gebet bei einem Sterbenden.

Wenn die um einen Kranken Stehenden sehen, daß sein Tod nahet, so sollen sie ihn ermuntern Folgendes zu beten. Kann er nicht mehr selbst sprechen, so beten sie es allein:

Höre Israel, der Ewige ist unser Gott, der Ewige ist einzig! Gelobt sei sein Name, der Lebendige und Beständige, immer und ewig! Der Engel, der mich erlöst hat vom Uebel, er segne die Knaben, daß in ihnen genannt werde mein Name und der Name meiner Väter Abraham und Jizchak und sie mögen sich den Fischen gleich vermehren im Lande. Wer ist unter den Mächten, o Ewiger, wie Du? Wer ist wie Du, verherrlicht in Heiligkeit, furchtbar im Lobe, Wunderthäter?! Mächtig bist Du in Ewigkeit, o Herr! Du belebst die Todten wieder, Du, großer Helfer! Du ernährst die Lebenden in Gnade, Du belebst die Todten wieder in Deiner unendlichen Barmherzigkeit! —

Liegt der Kranke lange im Todeskampfe, so bete man folgende Psalmen. An Sabbath- und Festtagen bete man zuerst מזמור שיר ליום השבת (Psalm 92)

Psalmlied für den Sabbath-Tag. Schön ist es, dem Ewigen zu danken, Deinem Namen zu singen, Höchster! des Morgens zu verkünden Deine Gnade und Deine Treue in den Nächten; mit Psalter und Harfe, mit Gesang zum Cytherspiel. Denn Du erfreutest mich, o Ewiger, durch Deine Thaten, ob Deiner Hände Werke juble ich. Wie groß sind Deine Werke, Ewiger, wie sehr tief Deine Gedanken! Der Unvernünftige erkennt es nicht, der Thor sieht es nicht ein. Wenn Frevler grünen wie Gras und blühen die Uebelthäter alle — ihr Sturz ist unausbleiblich. Denn Du bist ewiglich erhaben, Ewiger! Sieh', Deine Feinde, Ewiger, Deine Feinde kommen um, alle Uebelthäter werden zerstreut; aber wie des Waldstiers Krone erhebst Du mein Horn, mein Alter glänzt von frischem Oele. Und mein Auge schaut auf meine Laurer, mein Ohr vernimmt, was meine Widersacher, die gegen mich aufstehen, trifft. — Der Gerechte blühet wie die Palme, wächst empor wie die Zeder auf dem Lebanon. Die im Hause des Ewigen Gepflanzten, sie blühen in den Vorhöfen unsres Gottes, sie sprossen noch im Alter, bleiben immer frisch und saftvoll, um zu verkünden, daß der Ewige gerecht, mein Hort ohne allen Tadel sei

סו לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר: אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ
וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה: לָדַעַת בָּאָרֶץ
דַּרְכֶּךָ בְּכָל־גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ: יוֹדוּךָ עַמִּים׳ אֱלֹהִים
יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי־תִשְׁפֹּט
עַמִּים מִישֹׁר וּלְאֻמִּים׳ בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה: יוֹדוּךָ
עַמִּים׳ אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ
יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ: יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים וְיִירְאוּ אוֹתוֹ
כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ:

צ תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ
בְּדֹר וָדֹר: בְּטֶרֶם׳ הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל
וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה אֵל: תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא
וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם: כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם
אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ
בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלוֹף: בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ
כִּי־כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּ עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ
עֲלֻמֵנוּ לְמְאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ
שָׁנֵינוּ כְּמוֹ־הֶגֶה: יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ׳ בָּהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם
בִּגְבוּרֹת׳ שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָם עָמָל וָאָוֶן כִּי גָז חִישׁ
וַנָּעֻפָה: מִי־יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ׳ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ: לִמְנוֹת יָמֵינוּ
כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב חָכְמָה: שׁוּבָה יְהוָה עַד־מָתָי׳ וְהִנָּחֵם עַל
עֲבָדֶיךָ: שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל־יָמֵינוּ:
שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה: יֵרָאֶה אֶל־עֲבָדֶיךָ
פָּעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל־בְּנֵיהֶם: וִיהִי׳ נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ
וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

Dem Sangmeister auf dem Saitenspiel, ein Psalmlied. Gott begnadige uns und segne uns, lasse sein Antlitz leuchten über uns immerfort. Daß man auf Erden Deinen Weg erkenne, unter allen Völkern Deine Hilfe. Dir huldigen die Völker, Gott! Dir huldigen die Völker alle. Es freuen sich und jauchzen die Nationen, daß Du gerecht die Völker richtest und Nationen auf Erden leitest, Selah. Dir huldigen die Völker, Gott! Dir huldigen die Völker alle. Die Erde gibt ihren Ertrag, es segnet uns Gott, unser Gott. Es segnet uns Gott, und ihn fürchten alle Enden der Erde.

Gebet von Mosche, dem göttlichen Manne. Herr! Zuflucht warst Du uns von Geschlecht zu Geschlecht. Ehe die Berge geboren, Erde und Weltball entstanden war, von Ewigkeit zu Ewigkeit bist Du Gott. Du führst die Menschen bis zur Zerknirschung, und sprichst: Kehret zurück, Menschenkinder! Denn tausend Jahre sind in Deinen Augen wie der gestrige Tag, der vorüber, wie eine Wache in der Nacht. Du strömst sie hinweg, Schlaf werden sie, des Morgens vergehen sie wie Gras. Ja des Morgens blühen sie und vergehen, des Abends sind sie abgemäht und dürr. Denn wir vergehen in Deinem Zorne, werden weggeschreckt in Deinem Grimm. Du stellst unsre Vergehen vor Dich hin, unsre Heimlichkeiten vor Deines Angesichtes Licht. Da schwinden all unsre Tage in Deinem Zorne, wir verbringen unsre Jahre wie einen Laut. Unsere Lebenszeit, sie währt siebzig Jahre, und sind wir bei Kräften, achtzig Jahre, und ihr Stolz ist Mühsal und Nichtigkeit; denn schnell ist's abgeschnitten — und wir fliegen dahin. Wer kennt die Macht Deines Zornes? Wie Deine Furchtbarkeit so Dein Zorn! So lehr' uns unsre Tage zählen, daß wir ein weises Herz erlangen! Kehre wieder, Ewiger! wie lange noch? erbarm' Dich Deiner Knechte! Erquick' uns des Morgens mit Deiner Gnade, daß wir jauchzen und uns freuen all unsre Tage. Erfreue uns, den Tagen gleich, da Du uns gebeugt, den Jahren, da wir Unglück sahen. Sichtbar werde Deinen Knechten Dein Werk, Deine Herrlichkeit ihren Kindern. Möge die Lieblichkeit des Herrn unsres Gottes über uns kommen; unsrer Hände Werk fördere uns, unsrer Hände Werk fördere es!

קג לְדָוִד׃ בָּרֲכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ׃ בָּרֲכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה וְאַל־תִּשְׁכְּחִי כָּל־גְּמוּלָיו׃ הַסֹּלֵחַ לְכָל־עֲוֹנֵכִי הָרוֹפֵא לְכָל־תַּחֲלוּאָיְכִי׃ הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת חַיָּיְכִי הַמְּעַטְּרֵכִי חֶסֶד וְרַחֲמִים׃ הַמַּשְׂבִּיעַ בַּטּוֹב עָדְיֵךְ תִּתְחַדֵּשׁ כַּנְּשֶׁר נְעוּרָיְכִי׃ עֹשֵׂה צְדָקוֹת יְהוָה וּמִשְׁפָּטִים לְכָל־עֲשׁוּקִים׃ יוֹדִיעַ דְּרָכָיו לְמֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲלִילוֹתָיו׃ רַחוּם וְחַנּוּן יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חָסֶד׃ לֹא לָנֶצַח יָרִיב וְלֹא לְעוֹלָם יִטּוֹר׃ לֹא כְחֲטָאֵינוּ עָשָׂה לָנוּ וְלֹא כַּעֲוֹנֹתֵינוּ גָּמַל עָלֵינוּ׃ כִּי כִגְבֹהַּ שָׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ גָּבַר חַסְדּוֹ עַל־יְרֵאָיו׃ כִּרְחֹק מִזְרָח מִמַּעֲרָב הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אֶת־פְּשָׁעֵינוּ׃ כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים רִחַם יְהוָה עַל־יְרֵאָיו׃ כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי־עָפָר אֲנָחְנוּ׃ אֱנוֹשׁ כָּחָצִיר יָמָיו כְּצִיץ הַשָּׂדֶה כֵּן יָצִיץ׃ כִּי רוּחַ עָבְרָה־בּוֹ וְאֵינֶנּוּ וְלֹא־יַכִּירֶנּוּ עוֹד מְקוֹמוֹ׃ וְחֶסֶד יְהוָה׃ מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם עַל־יְרֵאָיו וְצִדְקָתוֹ לִבְנֵי בָנִים׃ לְשֹׁמְרֵי בְרִיתוֹ וּלְזֹכְרֵי פִקֻּדָיו לַעֲשׂוֹתָם׃ יְהוָה בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה׃ בָּרְכוּ יְהוָה׃ מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ׃ בָּרְכוּ יְהוָה כָּל־צְבָאָיו מְשָׁרְתָיו עֹשֵׂי רְצוֹנוֹ׃ בָּרְכוּ יְהוָה׃ כָּל־מַעֲשָׂיו בְּכָל־מְקֹמוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ בָּרֲכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה׃

קד בָּרֲכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה יְהוָה אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְּאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ׃ עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה׃ הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו הַשָּׂם־עָבִים רְכוּבוֹ הַמְהַלֵּךְ עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ׃ עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט׃ יָסַד אֶרֶץ עַל־מְכוֹנֶיהָ בַּל־תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד׃ תְּהוֹם כַּלְּבוּשׁ

Von David. Preise, meine Seele, den Ewigen, all mein Inneres seinen heiligen Namen. Preise, meine Seele, den Ewigen, und vergiß nicht all seine Wohlthaten! Er vergibt all deine Schuld, er heilt all deine Krankheiten. Er erlöst vom Untergang dein Leben, er krönt Dich mit Gnad' und Barmherzigkeit. Er sättigt mit Labsal Deinen Mund, und es erneut sich, adlergleich deine Jugend. Gerechtigkeit übet der Ewige und Recht für alle Gedrückten. Kund machte er seine Wege dem Moscheh, den Kindern Israels seine Thaten. Barmherzig und gnädig ist der Ewige, langmüthig und groß an Huld. Nicht auf immer hadert er und nicht auf ewig trägt er nach. Er thut uns nicht nach unsern Sünden, vergibt uns nicht nach unsern Missethaten; sondern wie hoch der Himmel ist über der Erde, so mächtig ist seine Huld über seine Verehrer. So fern der Osten ist vom Westen, entfernt er von uns unsere Frevel. Wie ein Vater sich erbarmt über Kinder, so erbarmt sich der Ewige über seine Verehrer. Der Mensch — wie Gras sind seine Tage, wie die Blume des Feldes so blühet er. Denn ein Wind fährt über ihn hin, und er ist nicht mehr, es kennt ihn nicht mehr seine Stätte. Doch die Huld des Ewigen waltet von Ewigkeit zu Ewigkeit über seine Verehrer und seine Gerechtigkeit über Kindeskinder, über die, welche seinen Bund halten und seiner Befehle eingedenk sind, sie auszuüben. Der Ewige hat im Himmel seinen Thron errichtet, und sein Reich herrscht über Alles. Preist den Ewigen, ihr seine Engel, ihr starke Helden, Vollführer seines Wortes, gehorchend der Stimme seines Wortes! Preist den Ewigen, ihr seine Heere alle, seine Diener, Vollführer seines Willens! Preist den Ewigen, ihr seine Werke alle, an allen Orten seiner Herrschaft! preise, meine Seele, den Ewigen!

Preise, meine Seele, den Ewigen! Ewiger, mein Gott, Du bist sehr groß, Majestät und Pracht ist Dein Gewand! Er hüllt sich in Licht wie in ein Gewand, spannt die Himmel wie einen Teppich. Der in Wasser seine Söller wölbt, Wolken macht zu seinem Gespann, einherfährt auf Windesflügeln. Er macht Winde zu seinen Boten, zu seinen Dienern flammendes Feuer. Er hat die Erde auf ihre Pfeiler gegründet, daß sie nicht wanke immer und ewig. Die Tiefe decktest Du wie mit

כִּסִּיתָו עַל־הָרִים יַעַמְדוּ מָיִם: מִן־גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן מִן־קוֹל
רַעַמְךָ יֵחָפֵזוּן: יַעֲלוּ הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת אֶל־מְקוֹם זֶה יָסַדְתָּ
לָהֶם: גְּבוּל שַׂמְתָּ בַּל־יַעֲבֹרוּן בַּל־יְשֻׁבוּן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ:
הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים בֵּין הָרִים יְהַלֵּכוּן: יַשְׁקוּ כָּל־
חַיְתוֹ שָׂדָי יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים צְמָאָם: עֲלֵיהֶם עוֹף־הַשָּׁמַיִם
יִשְׁכּוֹן מִבֵּין עֳפָאִים יִתְּנוּ־קוֹל: מַשְׁקֶה הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו
מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ: מַצְמִיחַ חָצִיר לַבְּהֵמָה
וְעֵשֶׂב לַעֲבֹדַת הָאָדָם לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן־הָאָרֶץ: וְיַיִן יְשַׂמַּח
לְבַב־אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן וְלֶחֶם לְבַב־אֱנוֹשׁ יִסְעָד:
יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי יְהוָה אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע: אֲשֶׁר־שָׁם צִפֳּרִים
יְקַנֵּנוּ חֲסִידָה בְּרוֹשִׁים בֵּיתָהּ: הָרִים הַגְּבֹהִים לַיְּעֵלִים
סְלָעִים מַחְסֶה לַשְּׁפַנִּים: עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע
מְבוֹאוֹ: תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה בּוֹ תִּרְמֹשׂ כָּל־חַיְתוֹ־יָעַר:
הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אָכְלָם: תִּזְרַח
הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן וְאֶל־מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן: יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ
וְלַעֲבֹדָתוֹ עַד־עָרֶב: מָה־רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה כֻּלָּם בְּחָכְמָה
עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ: זֶה הַיָּם גָּדוֹל וּרְחַב יָדָיִם
שָׁם רֶמֶשׂ וְאֵין מִסְפָּר חַיּוֹת קְטַנּוֹת עִם־גְּדֹלוֹת: שָׁם
אֳנִיּוֹת יְהַלֵּכוּן לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק־בּוֹ: כֻּלָּם אֵלֶיךָ
יְשַׂבֵּרוּן לָתֵת אָכְלָם בְּעִתּוֹ: תִּתֵּן לָהֶם יִלְקֹטוּן תִּפְתַּח יָדְךָ
יִשְׂבְּעוּן טוֹב: תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ יִבָּהֲלוּן תֹּסֵף רוּחָם יִגְוָעוּן וְאֶל־
עֲפָרָם יְשׁוּבוּן: תְּשַׁלַּח רוּחֲךָ יִבָּרְאוּן וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה:
יְהִי כְבוֹד יְהוָה לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְהוָה בְּמַעֲשָׂיו: הַמַּבִּיט
לָאָרֶץ וַתִּרְעָד יִגַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ: אָשִׁירָה לַיהוָה בְּחַיָּי

Gewand, auf Berge standen Gewässer. Vor Deinem Drohen flohen sie, vor Deines Donners Stimme eilten sie hinweg, stürmten Berge hinan, sanken in Thäler hinab, zum Ort, den Du für sie gegründet. Eine Grenze setztest Du, die sie nie überschreiten, nie kehren sie wieder, die Erde zu bedecken. Du ließest Quellen ausströmen in Bäche, zwischen Berge fließen sie, tränken alles Wild des Feldes, Waldesel stillen ihren Durst. An ihnen wohnen die Vögel des Himmels, aus den Zweigen hervor ertönt ihre Stimme. Er tränkt die Berge aus seinen Söllern, von der Frucht Deiner Werke sättigt sich die Erde. Er läßt Gras dem Viehe wachsen und Kraut dem Dienst der Menschen, bringt hervor die Speise aus der Erde, und Wein, der des Menschenherz erfreut, und Oel, das sein Gesicht erheitert, und Brod, das das Herz des Menschen stärkt. Es sättigen sich die göttlichen Bäume, Lebanons Zedern, die er gepflanzt, woselbst die Vögel nisten, der Storch, der auf Tannen hauset. Hohe Berge sind für Gemsen, Felsen Zuflucht für Kaninchen. Er schuf den Mond für Zeitbestimmungen, die Sonne, kundig ihrer Bahn. Du bringst Finsterniß, es wird Nacht; da regt sich alles Gewild des Waldes, die Löwen brüllen nach Raub, verlangen von Gott ihre Speise. Die Sonne erscheint — sie ziehen sich zurück und lagern sich in ihren Höhlen. Dann geht der Mensch zu seinem Geschäfte, an seine Arbeit bis zum Abend. Wie viel sind Deine Werke, Ewiger! sie alle hast Du mit Weisheit gemacht, voll ist die Erde von Deinen Gütern. Da das Meer, groß und weit umfassend, da wimmelt's ohne Zahl, da sind Thiere klein und groß, da ziehen Schiffe einher, da ist Livjathan, den Du gebildet, darin zu scherzen. Alle schauen sie nach Dir, daß Du ihnen Speise gebest zur rechten Zeit. Du gibst ihnen, sie sammeln ein, Du öffnest Deine Hand, sie sättigen sich des Guten. Du verbirgst Dein Angesicht, sie erschrecken, Du nimmst ihren Odem, sie vergehen, kehren in ihren Staub zurück. Du sendest Deinen Odem aus, sie entstehen — so verjüngst Du die Gestalt der Erde. — Die Herrlichkeit des Ewigen dauert ewig, es freuet sich der Ewige an seinen Werken. Er schaut die Erde an, sie bebt, berührt Gebirge und sie dampfen. Singen will ich dem Ewigen mein

אַזְמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: יֶעֱרַב עָלָיו שִׂיחִי אָנֹכִי אֶשְׂמַח
בַּיהוָה: יִתַּמּוּ חַטָּאִים מִן־הָאָרֶץ וּרְשָׁעִים עוֹד אֵינָם
בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה הַלְלוּיָהּ:

קי הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי
יְהוָה אֲשֶׁר גְּאָלָם מִיַּד־צָר: וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרָח
וּמִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן וּמִיָּם: תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דָּרֶךְ עִיר
מוֹשָׁב לֹא מָצָאוּ: רְעֵבִים גַּם־צְמֵאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף:
וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יַצִּילֵם: וַיַּדְרִיכֵם
בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה לָלֶכֶת אֶל־עִיר מוֹשָׁב: יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ
וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כִּי־הִשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה וְנֶפֶשׁ
רְעֵבָה מִלֵּא־טוּב: יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֹנִי וּבַרְזֶל:
כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֶלְיוֹן נָאָצוּ: וַיַּכְנַע בֶּעָמָל לִבָּם
כָּשָׁלוּ וְאֵין עֹזֵר: וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם
יוֹשִׁיעֵם: יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק:
יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כִּי־שִׁבַּר דַּלְתוֹת
נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בַרְזֶל גִּדָּע: אֱוִילִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם
וּמֵעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ: כָּל־אֹכֶל תִּתְעַב נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ עַד
שַׁעֲרֵי מָוֶת: וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם
יוֹשִׁיעֵם: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם וִימַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם: יוֹדוּ
לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: וְיִזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה
וִיסַפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי
מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים: הֵמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה
וְנִפְלְאוֹתָיו בִּמְצוּלָה: וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה
וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו: יַעֲלוּ שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה

lebenlang, spielen meinem Gotte, so lang' ich da bin. Mög ihm meine Rede wohlgefallen! Ich freue mich des Ewigen. E werden vergehen von der Erde die Sünder, Frevler werde nicht mehr sein. Preise, meine Seele, den Ewigen! Halalujah

Danket dem Ewigen, denn er ist gütig! ewig währet sein Gnade! So sprechen die Erlösten des Ewigen, die er erlö aus Drängers Hand und aus den Ländern gesammelt ha aus Ost und West und Nord und Süd. — Die da herum irren in Wüsten und Einöden, eine bewohnte Stadt nicht fin den können, die hungern und dursten, daß ihre Seele ver schmachtet: sie schreien in ihrer Noth zum Ewigen, und E rettet sie aus ihren Drangsalen. Er führt sie ebenen Pfad daß sie kommen in bewohnte Städte. Dann preisen sie de Ewigen Gnade, den Menschenkindern seine Wunder. Denn e sättigte die durstende Seele, füllte des Guten die hungernd Seele. — Die in Finsterniß und Todesschatten wohnen, ge fesselt in Elend und Eisen, weil sie widerspenstig waren de Worten Gottes und des Höchsten Rath verhöhnten, und er durc Ungemach ihr Herz gedemüthigt, so daß sie strauchelten und Nie mand hilft: sie schreien in ihrer Noth zum Ewigen, und er hilf ihnen aus ihren Drangsalen. Er führt sie aus Finsterniß un Todesschatten und sprengt ihre Fesseln. Dann preisen sie de Ewigen Gnade, den Menschenkindern seine Wunder. Denn e zerbrach die ehernen Thüren, und zerschlug die eiserne Riegel. — Thoren leiden durch ihren sündigen Wandel und ihr Missethaten, daß jede Speise sie anwidert, und sie bis an di Pforten des Todes gelangt sind: sie schreien in ihrer Not zum Ewigen, und er hilft ihnen aus ihren Drangsalen. E schickt sein Wort, das heilet sie, befreiet sie vom Untergange Dann preisen sie des Ewigen Gnade, den Menschenkinder seine Wunder, opfern Opfer des Dankes und verkünden sein Thaten mit Jubel. — Die das Meer befahren in Schiffen Geschäfte treiben auf mächtigem Gewässer, sie sehen des Ewigen Thaten, seine Wunder in der Tiefe. Er spricht, und läßt einen Sturm entstehen, und die Wogen thürmen sich. Sie stei gen himmelan, sinken zur Tiefe, ihre Seele verzagt im Unglück;

תִּתְמוֹגָג: יָחוֹגוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר וְכָל־חָכְמָתָם תִּתְבַּלָּע
וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם וּמִמְּצוּקֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם
יָקֵם סְעָרָה לִדְמָמָה וַיֶּחֱשׁוּ גַּלֵּיהֶם: וַיִּשְׂמְחוּ כִי־יִשְׁתֹּקוּ
וַיַּנְחֵם אֶל־מְחוֹז חֶפְצָם: יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי
אָדָם: וִירוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל־עָם וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ:
יָשֵׂם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמְצָאֵי מַיִם לְצִמָּאוֹן: אֶרֶץ פְּרִי
לִמְלֵחָה מֵרָעַת יוֹשְׁבֵי בָהּ: יָשֵׂם מִדְבָּר לַאֲגַם־מַיִם וְאֶרֶץ
צִיָּה לְמֹצָאֵי מָיִם: וַיּוֹשֶׁב שָׁם רְעֵבִים וַיְכוֹנְנוּ עִיר מוֹשָׁב
וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְּעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְּרִי תְבוּאָה: וַיְבָרְכֵם
וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהֵמְתָּם לֹא יַמְעִיט: וַיִּמְעֲטוּ וַיָּשֹׁחוּ מֵעֹצֶר
רָעָה וְיָגוֹן: שֹׁפֵךְ בּוּז עַל־נְדִיבִים וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא־דָרֶךְ:
וַיְשַׂגֵּב אֶבְיוֹן מֵעֹנִי וַיָּשֶׂם כַּצֹּאן מִשְׁפָּחוֹת: יִרְאוּ יְשָׁרִים
וְיִשְׂמָחוּ וְכָל־עַוְלָה קָפְצָה פִיהָ: מִי־חָכָם וְיִשְׁמָר־אֵלֶּה
וְיִתְבּוֹנְנוּ חַסְדֵי יְהוָה:

קטז אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: כִּי־הִטָּה
אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל
מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה
יְהוָה מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם
שֹׁמֵר פְּתָאִים יְהוָה דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי
לִמְנוּחֵיכִי כִּי יְהוָה גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת
אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי
יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי
מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב: מָה־אָשִׁיב
לַיהוָה כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם

sie wirbeln, taumeln wie Betrunkene, und all ihre K
versagt. Da schreien sie in ihrer Noth zum Ewigen, und
führt sie aus ihren Drangsalen. Er verwandelt den St
in Stille, es schweigen die Wellen. Und sie freuen sich,
sie ruhig geworden; er führt sie nun zum erwünschten
stade. Dann preisen sie des Ewigen Gnade, den Mensch
kindern seine Wunder; sie erheben ihn in Volksversammlu
rühmen ihn im Sitz der Alten. — Ströme wandelt er
Wüsten, Wasserquellen in dürres Land, Fruchtland in S
boden, ob der Bosheit seiner Bewohner. — Wüsten verwan
er in Wasserteiche, dürres Land zu Wasserquellen. Hung
setzt er dort ein, läßt sie bewohnbare Städte gründen.
besäen Felder, pflanzen Weinberge und sammeln ein
Fruchtertrag. So segnet er sie, daß sie sich mehren
ihr Viehstand sich nicht mindert. Und vermindern sie sich
sinken, vor Gewalt, Elend und Kummer, so schüttet er Schm
auf solche Fürsten aus und führt sie irre in unwegsa
Oede. Den Dürftigen aber erhebt er aus dem Elend
mehrt seine Familien wie Heerden. Die Redlichen sehen
und freuen sich, jegliche Ungerechtigkeit schließt den Mund. W
weise ist, der achtet hierauf und erkennt die Huld des Ewig

Lieb ist's mir, daß der Ewige meine Stimme, mein Fle
erhört, daß er sein Ohr mir zuneigt, so oft ich zu ihm r
Umstricken mich des Todes Banden, treffen mich die Schre
der Gruft, gerathe ich in Noth und Kummer, so rufe ich
des Ewigen Name: „Ach, Ewiger, rette, meine Seele!" G
dig ist der Ewige und gerecht, unser Gott erbarmungsv
Die Unerfahrenen beschirmt der Ewige; elend war ich, d
er half mir aus. Kehre wieder, meine Seele, zu deiner Ru
denn der Ewige thut dir wohl! Ja Du befreitest meine Se
vom Tode, mein Auge von Thränen, meinen Fuß vom Gleit
so wandle ich vor dem Ewigen, im Lande der Lebendig
Auch da vertraute ich, als ich sprach: „ich bin sehr gebeug
In meiner Uebereilung sprach ich: Die ganze Menschheit
trügerisch! Wie soll ich nun dem Ewigen vergelten all se
Wohlthaten gegen mich? Den Kelch des Heils erhebe ich u

יְהוָה אֶקְרָא: נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־
עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה יְ
כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵ
לְךָ־אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: נְדָרַי לַיְ
אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת בֵּית יְהוָ
בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָם הַלְלוּיָהּ:

קיז הַלְלוּ אֶת־יְהוָה כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּ
כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְהוָה לְעוֹלָם הַלְלוּיָ

קיח הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמַר־
יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמְרוּ נָא בֵּית־אַהֲרֹן
לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְ
מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ עָנָנִי בַּמֶּרְחַבְיָהּ: יְהוָה לִי
אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְ
בְּשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲס
בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְ
כִּי אֲמִילָם: סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה
אֲמִילָם: סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁ
יְהוָה כִּי אֲמִילָם: דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עָזָרַ
עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳ
צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְהוָה רוֹמֵמָה יְמִין יְה
עֹשָׂה חָיִל: לֹא־אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יַ
יִסְּרַנִּי יָהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָב
בָּם אוֹדֶה יָהּ: זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדְ
כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָ

rufe an des Ewigen Namen. Mein Gelübde bezahl' ich
Ewigen, erzähl' es nun all seinem Volke. Theuer ist in
Augen des Ewigen seiner Frommen Tod. Ach, Ewiger! ich
ja Dein Knecht, ich Dein Knecht, der Sohn Deiner Ma
Du hast meine Fesseln gelöst. Dir opfere ich Opfer des Dan
und rufe an des Ewigen Namen. Meine Gelübde bezahl' ich
Ewigen, erzähl' es nun all seinem Volke, in den Vorhöfen
Hauses des Ewigen, in deiner Mitte, Jerusalem! Halaluj

Lobt den Ewigen, all ihr Völker! preiset ihn, alle Nation
denn mächtig waltet seine Gnade über uns, ewiglich des E
gen Treue! Halalujah!

Danket dem Ewigen, denn er ist gütig, ewig währet s
Gnade! So spreche Israel: ewig währet seine Gnade!
spreche Aharon's Haus: ewig währet seine Gnade! So spreche
die den Ewigen verehren: ewig währet seine Gnade!
der Bedrängniß rief ich zu Gott, er antwortete mir d
Befreiung. Der Ewige ist mit mir, ich fürchte nichts;
kann ein Mensch mir thun? Der Ewige ist mir unter mei
Helfern, ich kann zusehen meinen Feinden. Besser ist's
den Ewigen vertrauen, als auf Menschen sich verlassen. Be
ist's auf den Ewigen, als auf Fürsten sich verlassen. Mö
alle Völker mich umringen — im Namen des Ewigen,
zerhaue sie. Mögen sie mich umringen, ja umzingeln —
Namen des Ewigen ich zerhaue sie. Mögen sie wie Bie
mich umringen, wie Dornenfeuer umlodern — im Namen
Ewigen, ich zerhaue sie. Stießest Du mich auch zum Fal
der Ewige steht mir bei. Mein Sieg und Saitenspiel ist G
er war mir zur Hilfe. Stimme, Jubel und Heil erschallt
den Zelten der Gerechten: Die Rechte des Ewigen sch
Macht! Die Rechte des Ewigen ist erhaben, die Rechte
Ewigen schafft Macht! Ich sterbe nicht, ich lebe und erzä
die Thaten Gottes. Gezüchtigt hat mich Gott, aber dem T
nicht hingegeben. Oeffnet mir die Pforten des Heils, daß ich e
ziehe und Gott danke! Dies die Pforte des Ewigen, Gerechte
hen da hinein. Ich danke Dir, daß Du mich erhört und mir
Hilfe warst. Der Stein, den die Bauleute verworfen, ist z

לְרֹאשׁ פִּנָּה: מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ:
זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: אָנָּא יְהוָה
הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה נָּא: בָּרוּךְ הַבָּ
בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה: אֵל יְהוָה וַיָּאֶר לָ
אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אֵלִי אַתָּה וְאוֹד
אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּ

קכא שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן יָב
עֶזְרִי: עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: אַל־יִתֵּן לַמּ
רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִי
שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: יְהוָה שֹׁמְרֶךָ יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶ
יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: יְהוָה יִשְׁמָר
מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

קכב שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אַשְׁרֵי כָּל־יְרֵא יְהוָה הַהֹ
בִּדְרָכָיו: יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָ
אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִ
סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ: הִנֵּה כִי־כֵן יְבֹרַךְ גֶּבֶר יְרֵא יְהוָ
יְבָרֶכְךָ יְהוָה מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלִַם כֹּל יְמֵי חַיֶּי
וּרְאֵה־בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל:

קל שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְהוָה: אֲד
שִׁמְעָה בְקוֹלִי תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּ
אִם־עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר־יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד: כִּי־עִמְּ
הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא: קִוִּיתִי יְהוָה קִוְּתָה נַפְשִׁי וְלִדְבָ
הוֹחָלְתִּי: נַפְשִׁי לַאדֹנָי מִשֹּׁמְרִים לַבֹּקֶר שֹׁמְרִי

Eckstein worden. Vom Ewigen ist dies geschehen; das so wun-
derbar in unsere Augen. Diesen Tag hat der Ewige geschaffen
laßt uns jubeln und uns freuen an ihm! Ach, Ewiger, hil
doch! ach, Ewiger, beglücke doch! Gesegnet, der da kommt in
Namen des Ewigen! wir grüßen euch vom Hause des Ewige
aus. Gott, der Ewige, läßt uns sein Antlitz leuchten! Führ
her das Opfer, mit Myrthen gebunden, hierher an die Hörne
des Altars! Mein Gott bist Du, ich danke Dir, mein Gott
ich erhebe Dich. Danket dem Ewigen, denn er ist gütig, ewi
währet seine Gnade!

Stufenlied. Ich erhebe meine Augen zu den Höhen; w
kommt mir Hilfe her? Meine Hilfe kommt vom Ewigen, den
Schöpfer des Himmels und der Erde. Er läßt nicht gleite
deinen Fuß, dein Hüter schlummert nicht. Siehe, er schlum
mert nicht und schläft nicht der Hüter Israels! Der Ewig
ist dein Hüter, der Ewige, dein Schutz, steht dir zur Rechten
daß dir des Tages die Sonne nicht schade, und der Mon
nicht bei Nacht. Der Ewige behütet dich vor allem Bösen
behütet deine Seele. Er behütet deinen Ausgang und deine
Eingang von nun an bis in Ewigkeit.

Stufenlied. Heil Jedem, der den Ewigen fürchtet, de
in seinen Wegen wandelt! So du deiner Hände Fleiß ge
nießest, Heil dir, wohl dir! Dein Weib, wie ein fruchttra
gender Weinstock, im Innern deines Hauses; deine Söhne
wie Oelbaums-Sprößlinge, um deinen Tisch herum! Siehe
so wird der Mann gesegnet, der den Ewigen fürchtet. De
Ewige segne dich von Zion aus, daß du schauest Jerusalem'
Glück all deine Lebenstage, und sehest Kinder deiner Kinder
Friede über Israel!

Stufenlied. Aus den Tiefen ruf' ich Dich, o Ewiger
Herr, höre meine Stimme, laß Deine Ohren merken auf mei
nes Flehens Stimme! Wolltest Sünden Du bewahren, Gott
Herr, wer könnte da bestehen? Doch bei Dir ist die Verzeihung
auf daß man Dich ehrfürchte. So hoffe ich zum Ewigen
es hoffet meine Seele, auf sein Wort harre ich. Meine Seel
hofft zum Herrn, mehr als die Wächter auf den Morgen, di

לַבֹּקֶר: יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה כִּי־עִם־יְהוָה הַחֶסֶד
וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְּדוּת: וְהוּא יִפְדֶּה אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִכֹּל עֲוֹנוֹתָיו:

קלד שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה כָּל־עַבְדֵי יְהוָה
הָעֹמְדִים בְּבֵית־יְהוָה בַּלֵּילוֹת: שְׂאוּ־יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ
אֶת־יְהוָה: יְבָרֶכְךָ יְהוָה מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

קמב מַשְׂכִּיל לְדָוִד בְּהִיוֹתוֹ בַמְּעָרָה תְּפִלָּה: קוֹלִי אֶל
יְהוָה אֶזְעָק קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶתְחַנָּן: אֶשְׁפֹּךְ לְפָנָיו שִׂיחִי
צָרָתִי לְפָנָיו אַגִּיד: בְּהִתְעַטֵּף עָלַי רוּחִי וְאַתָּה יָדַעְתָּ
נְתִיבָתִי בְּאֹרַח־זוּ אֲהַלֵּךְ טָמְנוּ פַח לִי: הַבֵּיט יָמִין וּרְאֵה
וְאֵין־לִי מַכִּיר אָבַד מָנוֹס מִמֶּנִּי אֵין דּוֹרֵשׁ לְנַפְשִׁי: זָעַקְתִּי
אֵלֶיךָ יְהוָה אָמַרְתִּי אַתָּה מַחְסִי חֶלְקִי בְּאֶרֶץ הַחַיִּים
הַקְשִׁיבָה אֶל־רִנָּתִי כִּי־דַלּוֹתִי מְאֹד הַצִּילֵנִי מֵרֹדְפַי
כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי: הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי לְהוֹדוֹת אֶת
שְׁמֶךָ בִּי יַכְתִּרוּ צַדִּיקִים כִּי תִגְמֹל עָלָי:

קמג מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה שְׁמַע תְּפִלָּתִי הַאֲזִינָה אֶל
תַּחֲנוּנַי בֶּאֱמֻנָתְךָ עֲנֵנִי בְּצִדְקָתֶךָ: וְאַל־תָּבוֹא בְּמִשְׁפָּט
אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי לֹא־יִצְדַּק לְפָנֶיךָ כָּל־חָי: כִּי רָדַף אוֹיֵב
נַפְשִׁי דִּכָּא לָאָרֶץ חַיָּתִי הוֹשִׁיבַנִי בְּמַחֲשַׁכִּים כְּמֵתֵי עוֹלָם
וַתִּתְעַטֵּף עָלַי רוּחִי בְּתוֹכִי יִשְׁתּוֹמֵם לִבִּי: זָכַרְתִּי יָמִים
מִקֶּדֶם הָגִיתִי בְכָל־פָּעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ אֲשׂוֹחֵחַ
פֵּרַשְׂתִּי יָדַי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי כְּאֶרֶץ עֲיֵפָה לְךָ סֶלָה: מַהֵר
עֲנֵנִי יְהוָה כָּלְתָה רוּחִי אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי וְנִמְשַׁלְתִּי
עִם־יֹרְדֵי בוֹר: הַשְׁמִיעֵנִי בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ כִּי בְךָ בָטָחְתִּי

Wächter auf den Morgen. Harre, Israel, auf den Ewigen denn bei'm Ewigen ist die Güte und der Erlösung viel be ihm. Er wird Israel erlösen von allen seinen Sünden.

Stufenlied. Wohlan, preiset den Ewigen, all' ihr Diener des Ewigen, die ihr im Hause des Ewigen stehet in der Nächten. Erhebet euere Hände zum Heiligthum und preist der Ewigen. Dich segne von Zion aus der Ewige, der Himmel schuf und Erde.

Ein Gedicht von David, da er in der Höhle war ein Gebet. Laut schreie ich zum Ewigen, laut flehe ich zum Ewigen. Vor ihm schütt' ich meine Klagen aus, thue mein Noth ihm kund, wenn mein Geist sich mir verdunkelt. O Du kennest meinen Pfad! Auf welchem Wege ich wandle, legen sie mir heimlich Netze. Blicke rechts und schaue, Keiner will mich kennen, jede Zuflucht ist mir entschwunden; Niemand nimmt sich meiner an. Da schreie ich zu Dir, o Ewiger! ich spreche Du bist mein Schutz, mein Theil im Lande des Lebens. Merk' auf mein Flehen, denn ich bin sehr elend; rette mich von meinen Verfolgern, denn sie sind mächtiger, als ich. Führe meine Seele aus der Haft, daß sie Deinen Namen preise; Gerechte krönen sich durch mich, so Du wohl mir thuest.

Ein Psalm David's. Ewiger, höre mein Gebet, horch auf mein Flehen; in Deiner Treue erhöre mich, in Deiner Gerechtigkeit! Komme nicht in's Gericht mit Deinem Knechte denn kein Lebender ist gerecht vor Dir. Denn der Feind verfolgt mich, drückt zu Boden mein Leben, läßt mich wohnen in Finsterniß, wie längst Verstorbene. Und es verdunkelt sich in mir mein Geist, mein Herz erstarrt in meinem Innern. Da denk' ich an vorige Zeit zurück, erwäge Deine Thaten alle sinne nach über das Werk Deiner Hände, und breite meine Hände aus zu Dir; wie dürres Land lechzet mein Gemüth nach Dir immerfort. Eile, Ewiger, antworte mir! mein Geist verschmachtet; verbirg Dein Antlitz nicht vor mir, daß ich nicht gleich werde den in die Grube Sinkenden! Laß mich früh von Deiner Gnade hören, denn ich vertrau' auf Dich

הוֹדִיעֵנִי דֶּרֶךְ־זוּ אֵלֶךְ כִּי־אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי נַפְשִׁי: הַצִּילֵנִי
מֵאֹיְבַי יְהוָה אֵלֶיךָ כִסִּיתִי: לַמְּדֵנִי רְצוֹנְךָ כִּי
אַתָּה אֱלֹהַי רוּחֲךָ טוֹבָה תַּנְחֵנִי בְּאֶרֶץ מִישׁוֹר: לְמַעַן־שִׁמְךָ
יְהוָה תְּחַיֵּנִי בְּצִדְקָתְךָ תּוֹצִיא מִצָּרָה נַפְשִׁי: וּבְחַסְדְּךָ
תַּצְמִית אֹיְבָי וְהַאֲבַדְתָּ כָּל־צֹרְרֵי נַפְשִׁי כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ:

קמה תְּהִלָּה לְדָוִד

אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד
בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד:
גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר:
דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ:
הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה:
וֶעֱזוּז נוֹרְאֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: וגדולתך ק
זֵכֶר רַב־טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ:
חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדֹל־חָסֶד: יתיר ו׳.
טוֹב־יְהוָה לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו:
יוֹדוּךָ יְהוָה כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה:
כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ:
לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ
מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר
סוֹמֵךְ יְהוָה לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים:
עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת־אָכְלָם בְּעִתּוֹ
פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן:
צַדִּיק יְהוָה בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו:
קָרוֹב יְהוָה לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת:

thue mir kund den Weg, den ich gehen soll, denn zu Dir erhebt sich meine Seele. Rette mich von meinen Feinden, Ewiger! Dir entdeck' ich mich. Lehre mich Deinen Willen thun, denn Du bist mein Gott; Dein gütiger Geist leite mich auf ebenem Lande! Um Deines Namens willen, Ewiger, laß mich leben! in Deiner Gerechtigkeit führ' aus der Noth meine Seele! Und in Deiner Güte verstöre meine Feinde und vernichte alle Bedränger meiner Seele; denn ich bin Dein Knecht.

Lobliedꝗ David's. Ich erhebe Dich, mein Gott, o König! ich lobe Deinen Namen ewiglich. Täglich benedeie ich Dir, rühme Deinen Namen ewiglich. Groß ist der Ewige und hochgerühmt, unerforschlich seine Größe. Ein Geschlecht dem Andern preist Deine Werke, verkünden Deine Allmacht. Die Pracht und Herrlichkeit Deiner Majestät und Deine Wunderthaten will ich besprechen. Alles spricht von der Macht Deiner furchtbaren Thaten, auch ich will Deine Größe verkünden. Das Andenken an Deine große Güte melden Alle, besingen Deine Gerechtigkeit. Gnädig und barmherzig ist der Ewige, langmüthig und groß an Huld. Gütig ist der Ewige gegen Alle, sein Erbarmen erstreckt sich über all seine Werke. Drob danken Dir, Ewiger, all Deine Werke, und Deine Frommen loben Dich. Von der Herrlichkeit Deines Reiches sprechen sie und reden von Deiner Allmacht. Den Menschen seine Allmacht zu verkünden, die Herrlichkeit und Pracht seines Reiches. Dein Reich ist das Reich aller Ewigkeiten, Deine Herrschaft währet für und für. Alle Fallende unterstützt der Ewige, und richtet alle Gebeugten auf. Aller Augen schauen nach Dir, und Du gibst ihnen ihre Speise zur rechten Zeit. Du öffnest Deine Hand und sättigest alles Lebende mit Wohlgefallen. Gerecht ist der Ewige in all seinen Wegen und gnädig in all seinen Thaten. Nahe ist der Ewige Allen, die ihn anrufen, Allen, die in Wahrheit ihn anrufen.

רָצוֹן־יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם:
שׁוֹמֵר יְהוָה אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד:
תְּהִלַּת יְהוָה יְדַבֵּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
קמח הַלְלוּיָהּ׃ הַלְלוּ אֶת־יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ
בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָּל־מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל־צְבָאָו:
הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל־כּוֹכְבֵי אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי
הַשָּׁמַיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר׃ מֵעַל הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם
יְהוָה כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק נָתַן
וְלֹא יַעֲבוֹר: הַלְלוּ אֶת־יְהוָה מִן־הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל־
תְּהֹמוֹת: אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ:
הֶהָרִים וְכָל־גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל־אֲרָזִים: הַחַיָּה וְכָל־
בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי־אֶרֶץ וְכָל־לְאֻמִּים שָׂרִים
וְכָל־שֹׁפְטֵי אָרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם־בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם־
נְעָרִים: יְהַלְלוּ׃ אֶת־שֵׁם יְהוָה כִּי־נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ
עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן׃ לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ: *) צבאיו ק׳.

קמט הַלְלוּיָהּ׃ שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל
חֲסִידִים: יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי־צִיּוֹן יָגִילוּ בְּמַלְכָּם:
יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְּמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ־לוֹ: כִּי־רוֹצֶה יְהוָה
בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעֲלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ
עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם:
לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים: לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם
בְּזִקִים וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם׃ מִשְׁפָּט
כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל־חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ:

Er thut den Willen seiner Verehrer, erhört ihr Flehen und hilft ihnen. Alle, die ihn lieben, behütet der Ewige; aber alle Frevler vertilgt er. Des Ewigen Ruhm spreche aus mein Mund, alles Fleisch lobsinge seinem heiligen Namen ewiglich und immer!

Halalujah! Lobet den Ewigen vom Himmel her, lobet ihn in den Höhen! lobet ihn, alle seine Engel, lobet ihn, alle seine Heere! Lobet ihn, Sonne und Mond, lobet ihn, aller Lichtgestirne! Lobet ihn, aller Himmel Himmel und die Wasser, die über den Himmeln! Loben sollen sie des Ewigen Namen, denn er gebot, und sie wurden geschaffen und er stellte sie hin für immer, für ewig, er gab ein Gesetz und das überschreiten sie nicht. Lobet den Ewigen von der Erde aus, Seeungeheuer und alle Tiefen! Feuer und Hagel, Schnee und Nebel, Sturmwind, der sein Wort vollstreckt, Berge und alle Hügel, Fruchtbäume und alle Zedern, Gewild und alles Vieh, Gewürm und beschwingtes Geflügel! Der Erde Könige und alle Staaten, Fürsten und alle Erdenrichter! Jünglinge sammt Jungfrauen, Greise mit den Knaben! Loben sollen sie des Ewigen Namen, denn erhaben ist allein Sein Name, Seine Majestät über Erd' und Himmel. Er erhebt den Preis seines Volkes, den Ruhm seiner Frommen alle, der Kinder Israel, das Volk, das ihm nahe steht. Halalujah!

Halalujah! Singet ein neues Lied dem Ewigen, seinen Ruhm in Versammlung der Frommen! Es freue sich Israel seines Schöpfers, Zion's Söhne frohlocken ihres Königs. Loben sollen sie seinen Namen mit Reigen, mit Pauken und Cyther ihm spielen. Denn Wohlgefallen hat der Ewige an seinem Volke, er schmückt die Gebeugten mit Sieg. Es jauchzen die Frommen ob seiner Herrlichkeit, jubeln auf ihrem Lager. Lobeserhebungen Gottes führen sie im Munde, zweischneidiges Schwert in ihrer Hand, und üben Rache an Völkern, Züchtigung an Nationen aus, und binden ihre Könige mit Ketten und ihre Verehrten mit eisernen Banden, das Urtheil, das geschrieben steht, an ihnen zu vollziehen. Ein Schmuck ist Er für alle seine Frommen! Halalujah!

קנ הַלְלוּיָהּ׃ הַלְלוּ־אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ׃
הַלְלוּהוּ בִּגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ׃ הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע
שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר׃ הַלְלוּהוּ בְּתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ
בְּמִנִּים וְעֻגָּב׃ הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי־שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי
תְרוּעָה׃ כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ׃

זאָס לויטים זינוי גדול יפסקו נעהמען זיך מבער חיינע גרעסע זינוי וומהר, זיי
ווילמרו׃ וועלען זיך וועגלייך פאָלגענדע פסוקים זאָגען׃

לְךָ כִּי שִׁלַּחְתָּךְ יְיָ׃ לֵךְ וַיְיָ יִהְיֶה עִמָּךְ׃ יְיָ אֱלֹהָיו עִמּוֹ וַיַּעַל׃ ג״פ.
יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ׃ יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ׃ יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו
אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם׃ מִימִינְךָ מִיכָאֵל, מִשְּׂמֹאלְךָ גַּבְרִיאֵל,
מִלְּפָנֶיךָ אוּרִיאֵל, מֵאַחֲרֶיךָ רְפָאֵל, וְעַל־רֹאשְׁךָ שְׁכִינַת אֵל׃
חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעַר״ץ וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל
אֲשֶׁר תֵּלֵךְ׃ וַיֹּאמַר פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי לָךְ׃ הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר
נַפְשׁוֹ לְהוֹדוֹת אֶת־שְׁמֶךָ בּוֹ יַכְתִּרוּ צַדִּיקִים כִּי תִגְמֹל
עָלָיו׃ מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי נַפְשׁוֹ וּמַה תֶּהֱמִי עָלָיו הוֹחִילִי לֵאלֹהִים
כִּי־עוֹד תּוֹדֶנּוּ יְשׁוּעוֹת פָּנָיו וֵאלֹהָיו׃ וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ
הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְיָ וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמוֹ
עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר
אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ׃ וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו
יְרַחֵץ בַּמָּיִם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה אִשֶּׁה
רֵיחַ־נִיחוֹחַ לַיְיָ׃ חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדֹל חָסֶד׃ וְיִהִי
יְיָ מִשְׂגָּב לַדָּךְ מִשְׂגָּב לְעִתּוֹת בַּצָּרָה׃ יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין
יְיָ עֹשָׂה חָיִל׃ זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה׃
וַיַּעֲבֹר יְיָ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְיָ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם

Halalujah! Lobet Gott in seinem Heiligthume, lobet ihn in seiner Himmelsveste! Lobet ihn in seinen mächtigen Thaten, lobet ihn nach seiner großen Hoheit! Lobet ihn mit Posaunenschall, lobet ihn mit Harfe und Cyther! Lobet ihn mit Pauken und Reigen, lobet ihn mit Saitenspiel und Flöten! Lobet ihn mit Zymbelklang, lobet ihn mit Zymbelschall! Alles, was Odem hat, lobe den Herrn! Halalujah!

Nimmt man aber eine große Veränderung an dem Sterbenden wahr, so bete man sogleich die folgenden Verse:

Ziehe hin, denn der Ewige heißt dich gehen! Ziehe hin, der Ewige wird mit dir sein! Der Ewige, sein Gott, sei mit ihm, und er steige auf! Der Ewige segne dich und behüte dich! Der Ewige lasse dir sein Antlitz leuchten und begnadige dich! Der Ewige wende sein Antlitz dir zu und gebe dir Frieden! Zu deiner Rechten sei Michael, zu deiner Linken Gabriel, vor dir Uriel, hinter dir Raphael und zu deinem Haupte Gottes Majestät! Sei stark und fest, sei nicht zaghaft und nicht bange; denn mit dir ist der Ewige, dein Gott, überall, wo du hingehest. Er sprach: Mein Antlitz wird voranziehen und ich werde dir Ruhe schaffen. Führ' seine Seele aus der Haft, daß sie Deinen Namen preise; Gerechte werden durch ihn sich krönen, so du wohl ihm thuest. Was beugst du dich, o Seele, was jammerst du in ihm? Harre auf Gott, denn noch wirst du ihn preisen, ob seines Angesichtes Heil; er ist dein Gott! Man schlachte das Opfer an der nördlichen Seite des Altars vor dem Ewigen, und Aharon's Söhne, die Priester, sollen das Blut rings um den Altar hin sprengen. Denn an diesem Tage versöhnt Er auf euch, um euch zu reinigen; von all eueren Sünden sollt ihr vor dem Ewigen rein werden. Das Innere und die Fußstücke wasche er im Wasser und der Priester räuchere Alles auf dem Altar; ein Ganzopfer ist's, ein Feueropfer zum Wohlgefallen dem Ewigen. Gnädig und barmherzig ist der Ewige, langmüthig und huldreich. Der Ewige wird eine Schutzwehr sein dem Gedrückten, eine Schutzwehr in den Zeiten der Noth. Die Rechte des Ewigen ist erhaben, die Rechte des Ewigen schafft Macht. Gedenke Deiner Huld, o Ewiger, und Deiner Gnade, die von je gewesen! Der Ewige zog an ihm vorüber und rief: der Ewige, der Ewige, allmächtig, allbarmherzig, allgnädig, langmüthig,

וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת: כִּי־יִפֹּל לֹא יוּטָל כִּי יְיָ סוֹמֵךְ יָדוֹ: חֹנֶה
מַלְאַךְ־יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם: יִתֵּן יְיָ אֶת־אֹיְבֶיךָ הַקָּמִים
עָלֶיךָ נִגָּפִים לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה
דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ: תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ
אֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיְיָ בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל: וְהִתְעַנַּג
עַל־יְיָ וְיִתֶּן־לְךָ מִשְׁאֲלוֹת לִבֶּךָ: בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ: וּבָרוּךְ
אַתָּה בְּצֵאתֶךָ: כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ
כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ: יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ
וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי · וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ
צוּר: מִגְּדַל־עוֹ שֵׁם יְיָ בּוֹ־יָרוּץ צַדִּיק וְנִשְׂגָּב: עוּרִי צָפוֹן
וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל
פְּרִי מְגָדָיו: פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי־צַדִּיק שׁוֹמֵר אֱמֻנִים:
וְקוֹיֵי יְיָ יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגְעוּ יֵלְכוּ
וְלֹא יִיעָפוּ: אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח
וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד יְיָ יַאַסְפֶךָ: וְנָחֲךָ יְיָ תָּמִיד
וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחֲצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן
רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ מֵימָיו: מִיֵּצֶא כָּמוֹךָ נִשֵּׂא
עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ
כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגַּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב
סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ
יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵי
פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: פָּדָה נַפְשׁוֹ מֵעֲבֹר בַּשָּׁחַת וְחַיָּתוֹ
בָּאוֹר תִּרְאֶה: יְיָ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ:
יְיָ יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

und groß an Gnade! Fällt er auch, so stürzt er nicht, de
der Ewige stützt seine Hand. Des Ewigen Engel lagert rin
um seine Verehrer und rettet sie. Der Ewige wird mache
daß die Feinde, die wider dich aufstehen, vor dir her geschlag
werden; wenn sie auf einem Wege gegen dich ausziehe
werden sie in sieben Wegen vor dir fliehen. Du zerstreuest
und der Wind trägt sie fort, der Sturm zersträubt sie;
aber frohlockest im Ewigen, rühmst dich des Heiligen Israel
So ergötze dich im Ewigen, er willfahrt dir deines Herze
Wünsche. Gesegnet bist du bei deinem Eingang und gesegn
bei deinem Ausgang. Wie der Adler sein Nest bewacht, üb
seinen Jungen schwebt, so breitet er seine Fittige aus u
nimmt ihn und trägt ihn auf seinen Schwingen. Er läßt i
ersteigen des Landes Höhen und genießen die Frucht des G
fildes, er läßt ihn Honig aus dem Felsen saugen und Ö
aus hartem Kiesel. Ein fester Thurm ist des Ewigen Nam
zu ihm flüchtet der Gerechte und wird erhoben. Erhebe di
Nord! komme, Süd! durchwehe meinen Garten, daß sei
Gewürze duften! mein Geliebter kommt in seinen Garten u
seine köstliche Frucht zu genießen. Oeffnet die Pforten, d
einziehe das gerechte Volk, das den Glauben bewahrt! D
auf den Ewigen hoffen, erhalten neue Kräfte, sie heben d
Schwingen wie Adler, laufen und ermüden nicht, gehen u
ermatten nicht. Da wird wie Morgenröthe dein Licht hervo
brechen und deine Genesung wird schnell gedeihen, deine G
rechtigkeit geht vor dir her und die Herrlichkeit des Ewig
nimmt dich auf. Der Ewige leitet dich beständig und lab
mit Wonne deine Seele; er stärkt deine Gebeine, und du wir
wie ein getränkter Garten, wie eine Wasserquelle, deren Wass
nicht versagt. Wer ist wie Du? Allmächtiger! der Misseth
vergibt und Frevel übersieht dem Ueberreste seines Eigenthum
der nicht ewig Zorn hält, sondern Wohlgefallen an Gna
hat. Der Ewige Zebaoth sei mit uns, unsre Zuflucht der Ge
Jakob's immerfort! Ewiger, Zebaoth, Heil dem Manne, d
Dir vertrauet! Ewiger, hilf! o König, antworte uns a
Tage unsres Flehens! Sei Du mein Schirm, hüte mich v
Angst, umgib mit Rettungsjubel mich! Selah. Er erlöst sei
Seele, daß sie nicht in die Grube fahre, und sein Leben we
det sich am Licht. Der Ewige behüte dich vor allem Böse
behüte deine Seele. Er behüte deinen Ausgang und dein
Eingang von nun an bis in Ewigkeit!

פסוקי היחוד.

אם ילאו שנפשו יולאת יעמדו על רגליהם ויכינו נפשיו ויאמרו בקול רם:

ווען מען הייט דעם קרמנקען ווי דאס ער מאך פערשיידען מיזט, ווען שטעהען זיא זיי ווען מאגליך, ווען פאר מיהן הין, דאס זיא מיהנ מיזט געזיכט ווערדען קאנגען מיזד שפרעכען:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: (ג׳ פעמים)

יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים: (ז׳ פעמים [1])

ואם אמרו ועדיין לא נפטר יצו ויקלטו עד שתלא נשמתו, ויכוונו שתלא נשמתו באחד.

דיעזע פערזע ווערדערהאלט מען ביז דער שטעו בענדע פערשיעדען מיזט מיזד ריכטע עז: ווען מיי דאס מען ביים דעסען ווטלטען מטהעמלוגע דו ווערט אֶחָד שפרעכע.

כל העומדים שם נזעת ילאת נשמה קולעים באיזה מקום נזולי בגדיהם ואומרים אלה הפסוקים:

מיזט דער קרמנקע פערשיעדען, מאכען זיך אלץ מנוועגענדע מירגענדו מוגטען מאך קליידע מיינע קריעה מוג מגען פאלגענדע פסוקים.

יְיָ נָתַן וַיְיָ לָקָח. יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, דַּיָּן הָאֱמֶת הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד יְיָ יַאַסְפֶךָ: תִּשְׁכַּנ

---

[1]) כן סדר הזמות בכל הסדורים וכל כ״י, וכן המנהג בדוב הקהלות. ובמקל קהלות נוהגין להוסיף עוד חלוז ה׳ מלך ה׳ מלך ה׳ ימלוך לעולם וע

Anerkennung der Einheit Gottes.

Sehen die Leute, welche bei dem Kranken sind, daß er am Verscheid ist, so stellen sie sich wo möglich, so vor ihn hin, daß sie ihm in Gesicht sehen können und sprechen mit der größten Andacht:

Höre, Israel,

Der Ewige ist unser Gott,

Der Ewige ist einzig!

Gelobt sei der Name seiner glorreichen Regierun immer und ewig!

Der Ewige, Er ist Gott!

Diese Verse werden wiederholt bis der Sterbende ganz ve schieden ist. Dabei richte man es so ein, daß man das Wort אֶחָד (der Einzige) in dem Augenblicke spreche, wo der Kranke sein letzten Athemzug aushaucht.

Ist der Kranke verschieden, so machen sich alle Anwesenden irgendw unten an ihrem Kleide einen kleinen Riß und sprechen:

Der Herr hat's gegeben, der Herr hat's genom men — der Name des Herrn sei gelobt! Gelob seist Du, Ewiger, unser Gott, Weltregent, gerechte Richter! Der Schöpfer, sein Thun ist tadellos, all seine Wege sind gerecht; ein Gott der Treue, ohn Falsch, gerecht ist er und redlich! — Deine Tugen wird vor dir hergehen, die Herrlichkeit Gottes wir

בְּשָׁלוֹם וְתִישַׁן בְּשָׁלוֹם עַד כִּי יָבֹא מְנַדֵּחַ
מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם [1]:

וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה
יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר לַיְיָ מַחֲסִי
וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ: כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר
הַוּוֹת: בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה
אֲמִתּוֹ: לֹא־תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם: מֶדֶבֶר
בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף
וּרְבָבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ: רַק בְּעֵינֶיךָ תַּבִּיט וְשִׁלֻּמַת
רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי־אַתָּה יְיָ מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ: לֹא
תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא־יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה
לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ: עַל־כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף
בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ: עַל־שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין:
כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי: יִקְרָאֵנִי
וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים
אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי: ארך ימים וכו׳.

---

[1]) השכב בשלום ותישן בשלום, עז״ה בשלום יחדו תשכבה ותישן (תהלים ד׳, ט. ומומרים למת בְּשלום, כדגרסינן בסוף גמר׳ ברכות, אמר ר׳ חנין הלוי, הנפ׳ מתבנו אל יאמר לו לך בְּשלום, אלא לך לשלום, שהרי יתרו אמר לו למשה ל׳ בשלום, עלה והצליח, דוד אמר לאבשלום לך בשלום, הלך ונתלה. הנפטר מן הג׳ אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בְּשלום שנאמר ואתה תבוא אל אבותיך בשלום עב״ל. וכתב מהר״י חביב בנאור מאמר הזה וז״ל כל איש ישראל חייב להשתל׳ בהיותו בחיים לעשות רצון אבינו שבשמים בעיון ובמעשה, ושולם הבא הוא עונ׳ הגמול כמו שאחז״ל היום לעשותם ומחר ליטול שכרם, ואם יתחייב לכל נפטר ן המת שלא יאמר לו לך לשלום שהכוונה בו להשתדל איך ישיג השלום, אלא ן בְּשלום ר״ל לך עם השלום אשר יגעת בו בהיותך בחיים, ומטעם זה הנפטר ן החי יאמר לו בהסך לך לשלום שר״ל להוסיף על שלמותך כל ימי חייך, ואל יא׳ לו לך בשלום שזה יורה שילך בשלום שכבר הרשע היום ולא יוסיף עוד אם ובשלום עב׳.

dich aufnehmen. So liege in Frieden und schlu
mere in Frieden, bis daß der Tröster kom
der Verkünder des Friedens.

Möge die Lieblichkeit des Herrn, unsres Gottes, über
kommen! unsrer Hände Werk fördere uns, unsrer Hä
Werk fördere es!

Der Du im Schirm des Höchsten sitzest und ruhest in
Allmacht Schatten, Gott, meine Zuversicht und Burg,
Herr, auf den ich traue, Er, sage ich, wird dich retten aus
gelegten Schlinge, von der verderblichen Pest. Mit sei
Fittig deckt er dich, unter seinen Schwingen bist du geborg
seine Treue ist Schild und Panzer. Du fürchtest nicht
Grauen der Nacht, vor dem Pfeil, der des Tages schwi
vor der Pest, die im Finsternen schleicht, vor der Seuche,
am Mittag wüthet. Ob Tausende dir zur Seite fallen
Miriaden dir zur Rechten, — zu dir dringt's nicht.
schauest es nur mit deinen Augen, du siehest die Strafe
Frevler. Denn du hast den Ewigen, meinen Schutz, setzest
den Höchsten deine Zuversicht. Dir wird kein Unglück wi
fahren, keine Plage sich deiner Hütte nahen. Denn f
Engel bestellt er dir, um auf all deinen Wegen dich zu hü
Auf Händen tragen sie dich, daß dein Fuß an keinem St
stoße. Du trittst auf Löwe und Natter, zertrittst Leopard
Schlange. — „Denn er begehret mein, darum rett' ich
ich stell' ihn hoch, denn er erkennet meinen Namen. Er
mich an, ich antworte ihm, bin bei ihm in der Noth, be
ihn und schaff' ihm Ehre. Ich sättige ihn mit langem L
und lasse ihn mein Heil erblicken!"

בזמזימין המת על הקרקע יכדקו הכתונת שלו, שאם איכה כקי ילביאוהו כתנת נקיה. ולא יכיחו תחת ראשו כר או כסת רק תכן או אבן או דבר אחר שאינו מקבל עומאה, ויאמרו:

ווען מען דאָז מת מוזיל דיא עו
לגט, דאָרף מען מיהסך ווערער ן
קיסען נאָך פאָלגטער גו קאָפסן
לגען, נאָכדערן כור שטראָה אָר
שטיין. מען מאַכט דאַביים:

בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר יְיָ: אֱ
לֹהִים יְיָ הִבֶּר וַיִּקְרָא־אָרֶץ מִמִּזְרַח
שֶׁמֶשׁ עַד־מְבֹאוֹ: יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל
מִשְׁכְּבוֹתָם הֹלֵךְ נְכֹחוֹ: כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶ
עָפָר תָּשוּב:

אחר השכבת המת על הארץ כוהגין כאיזה קהלות לומר שלשה פיוטים הללו.

נאָכדעם מען דאָז מת מוזיל דיא ערדע
לגט הארד מין מייניגען געמיינדען
פאָלגענדע האדדת, יגדל מ"ו מין טרויערו
מבגעזונגען.

הָאַדֶּרֶת וְהָאֱמוּנָה לְחַי עוֹלָמִים: הַבִּינָה וְהַבְּרָכָה
לְחַי עוֹלָמִים: הַגַּאֲוָה וְהַגְּדֻלָּה לְחַי עוֹלָמִים: הַדַּעַת
וְהַדִּבּוּר לְחַי עוֹלָמִים: הַהוֹד וְהֶהָדָר לְחַי עוֹלָמִים:
הַוַּעַד וְהַוָּתִיקוּת לְחַי עוֹלָמִים: הַזֹּהַר וְהַזְּהָרָה לְחַי עוֹלָמִים:
הַחַיִל וְהַחֹסֶן לְחַי עוֹלָמִים: הַטֶּכֶס וְהַטְּהָרָה לְחַי עוֹלָמִים:
הַיִּחוּד וְהַיִּרְאָה לְחַי עוֹלָמִים: הַכֶּתֶר וְהַכָּבוֹד לְחַי עוֹלָמִים:
הַלֶּקַח וְהַלִּבּוּב לְחַי עוֹלָמִים: הַמְּלוּכָה וְהַמֶּמְשָׁלָה לְחַי
עוֹלָמִים: הַנּוֹי וְהַנֶּצַח לְחַי עוֹלָמִים: הַשִּׂגּוּי וְהַשֶּׂגֶב לְחַי
עוֹלָמִים: הָעוֹ וְהֶעָנָוָה לְחַי עוֹלָמִים: הַפְּרוּת וְהַפְּאֵר לְחַי
עוֹלָמִים: הַצְּבִי וְהַצֶּדֶק לְחַי עוֹלָמִים: הַקְּרִיאָה וְהַקְּדֻשָּׁה
לְחַי עוֹלָמִים: הָרֹן וְהָרוֹמֵמוּת לְחַי עוֹלָמִים: הַשִּׁר
וְהַשֶּׁבַח לְחַי עוֹלָמִים: הַתְּהִלָּה וְהַתִּפְאֶרֶת לְחַי עוֹלָמִים:

Wenn man den Todten von dem Bette wegträgt, um ihn auf die E
zu legen, spricht man Folgendes:

Haus Jakob's, kommt, laßt uns im Lichte Gottes wandel
Gott, der Herr, der Ewige redet, ruft der Erde zu, v
Aufgang der Sonne bis zu ihrem Niedergange. Er kom
zum Frieden, ruhe auf seinem Lager, der redlich gewande
Staub bist du und zu Staub kehrst du wieder zurück.

Die folgenden drei Gesänge werden in einigen Gemeinden in Trau
weise gesungen nachdem man den Todten auf die Erde gelegt hat.

Macht und Treue sind bei'm Ewiglebenden,
Einsicht und Segen sind bei'm Ewiglebenden,
Hoheit und Größe sind bei'm Ewiglebenden,
Idee und Sprache sind bei'm Ewiglebenden,
Pracht und Herrlichkeit sind bei'm Ewiglebenden,
Zeit und Dauer sind bei'm Ewiglebenden,
Klarheit und Glanz sind bei'm Ewiglebenden,
Kraft und Stärke sind bei'm Ewiglebenden,
Zierde und Reinheit sind bei'm Ewiglebenden,
Einheit und Furchtbarkeit sind bei'm Ewiglebenden,
Krone und Ehre sind bei'm Ewiglebenden,
Belehrung und Kenntniß sind bei'm Ewiglebenden,
Regierung und Herrschaft sind bei'm Ewiglebenden,
Anmuth und Ewigkeit sind bei'm Ewiglebenden,
Majestät und Erhabenheit sind bei'm Ewiglebenden,
Sieg und Sanftmuth sind bei'm Ewiglebenden,
Rettung und Ruhm sind bei'm Ewiglebenden!
Würde und Gerechtigkeit sind bei'm Ewiglebenden,
Vortrag und Heiligung gebühren dem Ewiglebenden,
Gesang und Erhebung gebühren dem Ewiglebenden,
Lied und Lob gebühren dem Ewiglebenden,
Preis und Verherrlichung gebühren dem Ewiglebenden!

יִגְדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל־מְצִיאוּתוֹ:
אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ נֶעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדּוּתוֹ:
אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גּוּף לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ:
קַדְּמוֹן לְכָל־דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא רִאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ:
הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם, וְכָל־נוֹצָר יוֹדֶה [1]) גְּדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ:
שֶׁפַע נְבוּאָתוֹ נָתַנוֹ אֶל־אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ:
לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד נָבִיא וּמַבִּיט אֶת־תְּמוּנָתוֹ:
תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל עַל־יַד נְבִיאוֹ נֶאֱמַן בֵּיתוֹ:
לֹא יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא יָמִיר דָּתוֹ לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ:
צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְּמָתוֹ:
גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ נוֹתֵן לָרָשָׁע רַע כְּרִשְׁעָתוֹ:
יִשְׁלַח לְקֵץ יָמִין מְשִׁיחֵנוּ לִפְדּוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ:
מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרֹב חַסְדּוֹ בָּרוּךְ עֲדֵי־עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ:

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ בְּטֶרֶם כָּל־יְצִיר נִבְרָא:
לְעֵת נַעֲשָׂה בְחֶפְצוֹ כֹּל, אָז מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא:
וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא:
וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה:
וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה:
בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית, וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה [2]):
וְהוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי, וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה:
וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי, מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא:
בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה:
וְעִם־רוּחִי גְוִיָּתִי, יְיָ לִי וְלֹא אִירָא:

---

[1]) וכל נוכר יודה כן סנכון, עיין בסקדמת קדורי עצודת ישראל דף XI.

[2]) בסדורי הספרדים יש כאן קודם סחרוז והוא אלי עוד שני חרוזים וכבר נשוב בְּלִי עֵרֶךְ דַּמְיוֹן בְּלִי שִׁנּוּי וְתָמוּרָה:
בְּלִי חִבּוּר בְּלִי פֵּרוּד גְּדֻל־כֹּחַ וּגְבוּרָה: ולא ידעתי מה הכריח הסשכנזים להעתיק

Hochgelobt sei der lebendige Gott, und gepriesen; Er i
und keine Zeit beschränkt sein Dasein. Er ist einzig; kein
Einheit ist seiner Einheit gleich, unbegreiflich und unendlic
ist das Wesen seiner Einheit. Er hat nicht die Form eine
Körpers und ist kein Körper; nichts können wir mit ihr
vergleichen in seiner Heiligkeit. Er war vor allen Wesen, di
geschaffen worden; er ist der Erste und ohne Anfang sein
Erstheit. Er ist der Herr der Welt, und jedes Geschöpf ver
ehrt seine Größe und Herrschaft. Den Strom prophetische
Lichtes gewährte er den Männern seiner Wahl und Zierde
Nie entstand in Israel wieder ein Prophet, wie Mosche war
der die erscheinende Gottheit schaute. Lehre der Wahrheit ga
der Allmächtige seinem Volke durch diesen seinen Prophete
und Vertrauten seines Hauses. Diese seine Lehre wird Er, de
Allmächtige, nie umwandeln und sie in Ewigkeit mit eine
andern nicht verwechseln. Er sieht und weiß unsre Geheimniss
er schaut den Ausgang jeder Sache, bevor sie noch beginn
Er vergilt dem Frommen nach seinem Thun, er bestraft de
Frevler mit Bösem seinem Frevel gemäß. Er wird am Ent
der Tage unsern Gesalbten senden, um zu erlösen, die seine
Hilfe harren. Einst wird er, der Allmächtige, die Todten wi
der erwecken, in seiner großen Huld. Gelobt sei in Ewigke
der Name seines Ruhms!

Der Herr der Welt, er hat regiert, ehe noch ein Wes
geschaffen war. Und als durch seinen Willen das All entstan
wurde sein Name Regent genannt. Und wenn das weite A
vergeht, wird er allein, der Furchtbare, regieren. Er wa
er ist und er wird sein in Herrlichkeit. Er ist einzig, ke
Zweiter ist ihm gleich, ihm ähnlich. Ohne Anfang ist er u
ohne Ende, sein ist die Macht und die Herrschaft. Er ist me
Gott! mein Erlöser lebt, mein Fels im Leiden zur Zeit d
Noth. Er ist mein Panier, meine Zuflucht, mein Kelch d
Heils, wenn ich ihn anrufe. In seine Hand befehl' ich m
nen Geist, wenn ich schlafe und wenn ich wache; und m
meinem Geiste auch meinen Leib. Gott ist mit mir, i
fürchte nichts.

דיני אונן.

כל זמן שלא נקבר המת כל האבלים הם אונסים משעת מיתה עו
אחר הקבורה, ואסורין בבשר ויין ותשמיש המטה, ופטורין מקריאת
שמע ומן התפלה ומן התפלין ומברכת המזון ומכל הברכות ומכ
המצוות ואפילו מעניית אמן על ברכות אחרים, גם לא ילכו לבהכ"
ולא יצטרפו למנין. אבל מותרין ללכת בכל מקום שירצו ולהתעסי
בצרכי המת והקבורה. ואסורין ליסד על הארץ ולהלוץ הנעלים.

אם היה אונן במולא שבת לא יבדיל עד אחר קבורת המת ובלא נ
ובלא בשמים, ואם לא היתה הקבורה עד יום ד' בשבוע, אז לא יבדיל עוד

אך במדינות שלא יקבר המת עד עבור עליו ב' או ג' ימים אי
לו לאבל אבינות אלא ביום קבורת המת בלבד, ובימים שלפניו יניי
תפלין ויתפלל ויברך. רק אכילת בשר ושתיית יין והשמיש המטו
אסורין לו כל הזמן מהמיתה עד אחר הקבורה*).

---

*) דין זה יען לא הוברר עודנה בראוי והמורים הלכה זה אומר בכה וז
בכה, אחריך בבירורו להעמידו על תלו. ואחרי בקשת רשות מגדולי ישרא
מורי הוראה אנו ואומר אין ספק כי ההוא מי שמתו מוטל לפניו פטו
מק"ש וכו' (ברכות י"ז, ב'. ומ"ק כ"ג, ב') לא נשנה אלא על יום קבור
המת, בהיות דבר ידוע אשר בימים קדמונים יום המיתה היה גם יום הקבורה, וא
אם המת היה מוטל יום אחד בלי קבורה ולאי שנקבר ביום שלאחריו. וא"כ לדיו
אשר בל מת ומת צריכים לו לעבור לפחות ג' ימים טרם שיקבר, יש השאלה פתוח
אם לא להקל ולהתיר לאונן להתפלל, כדי שלא ילך ד' ימים רצופים כפרא של
פרוע מתפלין ומתפלה ומכל המצוות. וכמו שנמצא באמת על ענין דומה לו פס
של ר' יוסה (מובא בי"ד שמ"א סעיף ג' בהגה) שבשוגאין המת למקום רחוק בג
מהלך ב' ימים לא היו אונן עד יום שיבואו לעיר קבורתו. ועוד בב"ה לא"ח תקמ"
ס"ק ז', אם אי אפשר לו לקברו מחמת איד הנכרים או מחמת אונס אחר לא ח
עליו דין אבינות. והלעתי שאלתי זו בשנת תרי"ב לפני מורי ורבי הרב המופל
והחסיד ר' שמואל הלוי איגשטאדטער זצ"ל אחר נאסף אל אבותיו בק"
האמבורג בשנת תרכ"ב, וישב אותי נועם דברו כי הוא מורה כן להלכה ע"
קבלתו מרבו ר' ליב עלליינגער זצ"ל שלא להתנהג אבינות אלא ביום הקבורה
ובשאר הימים הקודמים לו חייב האבל להניח תפלין ולהתפלל, אך אסור בב
ויין כל העת מהמיתה עד יום הקבורה, ועוד הראני מו"ר שגם הרב ר' מענד
קאַרגויא זצ"ל דבר על שאלה זו בתשובה מברעת בספרו גדולי טהרה, שו
כ"ט, וכה לשונה: וע"ד המת שלא ניתן לקוברו מטעם חק המלך על עבור
ימים מה דינו לענין אבינות? ספר נודע ביהודה חינו תחת ידי, אבל זבור
שהוא פוסק על הסעיפים מהן ולאו [כן הוא כמו שתראה בבב"י חלק א' מהדו
תנינא תשובה רי"א], וגם אני הבאתי קצת ראיות להקל אפילו היכא שאי
רשאין ליתנו באחרון, ומיהו עכ"פ צריך לקבוע זמן לאבינות לכל הפחות י
אחד או יום המיתה או יום הקבורה, ומסתמא יום הקבורה עדיף, ולא ר
עליו עיקר הטרדא לפקח על עסקי מיתה. ובשאר הבני ימים יקרא ק"ש וינ

אחר הקבורה אם לא עבר עדיין זמן ק"ש ותפלה יקראו שמע ויתפלל ולא יניח תפלין, כי אסור לאבל להניח תפלין ביום ראשון לאבלו. בשבת אין אנינות, ויאכל בשר וישתה יין וילך לבהכ"נ ויתפלל, מחויב בכל המצות, חוץ מתשמיש המטה שאסור בו.

אונן בפורים מותר לו ללכת לבהכ"נ לשמוע המגלה, אבל הוא לא יקרא, גם לא יענה אמן. ואם עוד הקבורה בו ביום, חייב בקריאת המגלה אחר הקבורה.

דיני טהרת המת וקבורתו.

אסור לטהר את המת עד שיהיו מוכנים כל תכריכיו. וכשיתחילו להתעסק במת בטהרתו ינהגו בו כבוד כאלו הוא חי. ולא ידברו בפניו דברים בטלים אלא מה שהוא מצרכי המה, ויסגיחו מאד בטהרתו ובלבישתו לעשות הכל כתורת חסד ואמת.

לא יטלטל את המת אדם אחד בלבד אלא ב' או ג', ולא תלו ידיו ורגליו לארץ.

מטהרין את המת במים פושרים ולא בחמין ולא בקרין, ויהיו נפחות תשעה קנין. והמת בטהרתו יהיה מכוסה בסדין מעל ראשו ועד רגליו, וצריכין להזהר שלא יגלו ממנו דבר שאין דרך לגלות בחייו, וירחצו אותו על ידי הסדין ויתחילו מראשו ויסיימו ברגליו, ויסימו יד על פיו כשסופכין עליו מים כדי שלא יבואו המים בפיו. אם דבק דבר במת אין צריך לגרדו, אבל ינקו ידיו ורגליו.

כל המים הנשארים מטהרתו ישפכו עליו מראשו ועד רגליו, הוא עיקר טהרתו. ואח"כ ינגבו אותו היטב בכל מקום. ואין לספוך את הדף אשר טיהרוהו עליו.

אח"כ מלבישים את המת בתכריכיו, ואין לגמגם בקנייתן לומר לסוחר, הן בפחות, שאין פוחתין מכבוד המת. אבל אסור לחזור אחר תכריכים יקרים וחשובים ביותר, שזה גסות רוח והשחתה.

התכריכין צריכין להיות כולם פשתן לבן (לייוואנד[1]), ולא מעוטרין

תפלין ויעסוק בשאר מצוות כדרכו, וטובלו. וכמדומה שבאותן המדינות אשר מוכרחי' לעבוד הקבורה ג' ימים כבר נהגו להקל וכמו שאמרתי עכ"ל. והנה כשנעיין היטב בתוספו' ברכו' י"ח, ובהרא"ש שם ובפרט בענין המעש' שמביא באחד שתפשו המושל וכו' ונלרף לזה עוד דעת הראבי"ה בש"ע א"ח רא"ש פ' ע"א נמצא כי כן עקר ההלכה.

[1]) מה שיהיו דוקא מפשתן הוא כדי שלא להרבות הוצאת על המת וע"פ הנהגת ר' גמליאל, כי בימים הראשונים היתה קבורת המת קשה לקרובין יותר מטיתתו מפני שהעשירים הוציאו על התכריכים הוצאות מרובות עד שלא יכלו העניים לעשות כמוהם והכיאו את קרובם מבלי קבורה, בא ר' גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו וצוה להוציאו בכלי פשתן, שהם בזול, ונהגו כלם אחריו בכלי פשתן

בזהב וכסף וציורין, ובתפירתן אין לעשות קשרים בחוטים. ויהי טהורים ולא מגואלים ולא קרועים, ואם יש בהם קרע או רבב, צריכים לטהר הרבב מהם ולתפור את הנקב קודם שילבישום את המת:

אלה בגדי הלבשתו, המלנפת בראשו, והמכנסים על מתניו והכתונת, והמעיל שעל הכתונת הנקרא סרקנום[1]) עם האזור וסדין אחד הנקרא פּאַלטער וישימו אותו על גויו כעין סרבל גם מלבישין את רגליו בלבושים (זאָקען), והכל יהיה מפשתן והנשים מתים מלבישין אותן כמו האנשים רק שאין נותנים להם מכנסים ובמקומם ילבישון בחגורה הנקרא שירצע[2]).

(מ"ק דף כ"ז, ב'). גם לא היה לראשונים לבע מיוחד לתכריכיהם, כיולא מעשה דף קי"ד אמר ר' יאשי לבניו אל תקברוני לא בכלים לבנים ולא בכלים שחורים אלא בכלים האוליירין (אדומים) וגו', והמנהג של בגדים לבנים בעבור כי הלבן הוא לבע של טהרה ורומז על טהרת לב וכמו שכתוב בכל עת יהיו בגדיך לבנים (קהלת ט', ח') והכהן הגדול מתלבש בלבן בי"כ וכן המלאכים בגדיהם לבנים בכתוב האיש הלבוש הבדים (יחזקאל ט') אין אחד לבוש בדים (דניאל י', ה') ובמדרש (ב"ר פ' כ"ו) ר' יאשיה בשהיה נפטר מן העולם אמר קברו אותי בכלים לבנים, למה, שאיני בוש כמעשי להקביל פני בוראי עב"ל, והנה מחזיקים כל אדם לטהור לב בעל מעשים טובים וע"כ מלבישים תכריכי פשתן ולבנים אחד לאיש אחד לאשה אחד גדול אחד קטן אחד עני אחד עשיר לזה כמו לזה.

[1]) סרקנום הוא שם לבוש בגדי מלכות (Ehrenkleid, Staatskleid), כי כן נשמר הלבשת בגד זה להיות למת ללבוש כבוד ותפארת. וכן בגמרא, שמוכים זוגות תלמידים לבושין סיריקון (חגיגה ט"ז) היה לבוש סריקון של זהב (קדושין ל"א). ועיקר התיבה שרשו מן סיריקון בל' יונית (σηρικὸν) אשר טעמה משי (Seide) ע"כ שהיונים היו בגדים כאלה מן משי, וכן בקהלת רבה דף פ"ד יומא דין סמיסריקון מחר אולו סריקון, פירוש סמיסריקון בגד שהוא נארג חליו של משי, ואולוסריקון שהוא כולו של משי. ועיין גם פירש"י בפ' במה מדליקין דף כ'. ומה שכתוב רעהבום לפרש המלה בגדר אחר עשות התשבי וכשל עוזל וכפל עזור.

[2]) בקלת מקומות נוהגים לומר על כל דבר ודבר שעושין עם המת בעהלת הלבשתו וקבורתו פסוקים מכוונים על ענין הדבר ההוא, וכשפושטים המר את בגדיו לטהרו אומרים הפסוקים ופשט את בגדיו (ויקרא ו', ד') ויען ויאמר אל העומדים (זכריה ג' ד') ויפשט משה (במדבר כ' כ"ח) ובשביכת מי טהרה עליו ויצק משמן המשחה (ויקרא ח', י"ב) וזרקת עליכם (יחזקאל ל"ו, כ"ה) כי ביום הזה (ויקרא ט"ז, ל') והתקדשתם (שם כ', ז'), וכשישמו המלנפת בראשו ישימו צניף טהור (זכריה ג' ה') והלבשת המכנסים ושאר תכריכיו כתנת בד קדש (ויקרא ט"ו' ד') שוש אשיש בה' (ישעיה ס"א, י') וכשישמו המת בארון ויקח ויתן (שמות מ' כ'), והשמת הגולל על הארון ונתתה את הכפרת (שמות כ"ו, ל"ד) ובשלוקחים את הארון להניחו לקבורה ויבאו כל זקני (דה"ב ה' ד') ויביאו הכהנים (שם ה' ז') ויהיו הכרובים (שם ה', ח'), ובנתינת הארון בקבר אומרים ג' פעמים ולבני הפילגשים (בראשית כ"ה, ו').

אין להפוך דבר מן התכריכין, גם להסניח שלא יבא דבר מן התכריכין לתוך פיו של מת.

אין מלבישים את המת פחות משלשה בגדים, סם הכתנת וסרקנוס ופאלטער, נגד רוח נפש ונשמה.

אח"כ משימין הטלית עליו רק שיקרעו אחת מציציותיו, ואותו הצד אשר בו ציצית הפסול יהיה חוץ לארון. ובמקום הטלית של אנשים מלבישין את הנשים בלבוש הנקרא רֶקוֹח.

כהן מת לובשים אותו ב' סרקנוס. ויש קהלות שמלבישים לכל איש שהיה נשוי ב'. סרקנוס אף שאינו כהן.

במקומות שעושים למת ארון שלם*), מלבישים אותו עם מלבושי מכנסים וכתונת וסרקנוס. ואח"כ מניחים קודם כל את הטלית בארון ועליו את הסדין פּאַלטער ואח"כ האזור. ואוחזים במת הנלבש וישימו אותו לתוך הארון מושכב על גבו ופניו למעלה ויחגרו את מתניו באזור ויכרכו הסדין על כתפיו, ויעטפו את ראשו בטלית אם היה רגיל כך בחייו להתפלל בעטוף הראש, ואם לא היה מתעטף ראשו בחייו אז גם במותו אין מעטפים אותו.

ילד מת שהיה לו ארבע כנפות בחייו, ילבישוהו גם בד' כנפות במותו, ופוסלין כמו כן ציצית אחת ממנו. ואם לא נשאר עוד ארבע כנפות, גם אין נותנין עליו בקבורתו, אבל ילבישוהו בכל תכריכיו כמו גדול, והוא שיהיה לפחות בן שנה.

ילד פחות משנה אין מלבישין אותו אלא בכתונת ומעטפין אותו בסדין הנקרא פּאַלטער.

נפל שנולד קודם זמנו, וכן נפל פחות משלושים יום אשר לא היה עוד מלובש בכתונת, אין מלבישין, אלא מעטפין אותו בסדין, אבל אם היה עליו כתונת בחייו, מלבישין אותו בכתונת וסדין.

תינוק שמת ולא נמול, מלין אותו על בית הקברות בלא ברכה, וגם שם קוראים לו שם.

כל מה שנתחדש אז נפל מן המת צריך לתת לו לקברו, אבל מה שנתחדש ונפל ממנו בעודנו חי אינם צריכים לתת עמו.

הנהרג וכן יולדת שמתה, אסור לטהרם, אלא מלבישים אותם על בגדיהם, וכל דם אשר יצא מן ההרוג או מן היולדת צריכים לקברו עמהם, וכל הבגדים מן המטה או שאר הכלים אשר נדבק בהם מדמם צריך לקברם עם המת.

---

*) כתב בעל תולדות יצחק פ' תרומה גם בעל לחם הפנים בקונטרס אחרון ס' מ"ו שמנהג חסידים שנלרפת לעצות משולחנם אחרון לקבורה.

כשנותנים המת בארון יש להניחו על גביו ופניו למעלה באדם שהוא יש, ולא יסכיבו אותו באופן אחר. ומכסין את הארון בדף שקורין גולל.

אחרי שסיימו בהלבשה יבקשו מחילה מנשמת המת, אולי נעשה מה שלא כשורה ושלא לכבודו.

כשן מותר לטמא לשבעה מתים: לאביו, ולאמו, לבנו, ולבתו ולאשתו, ולאחיו, ולאחותו מן האב, אבל לא מן האם, והוא שתהיה אחותו עדיין בתולה. ואסור לטמא לנפל, ואפילו שמר ביום שלושים אין מטמא לו ואין מתאבל עליו.

כשנושאין את המת לקבורה האבלים הולכים אחר המטה אבל לא יאחוז אם יש אחרים הנושאים אותה.

מצוה על כל אחד ללוות את המת לקבורתו, ע"כ יתאבל כל אדם לסייע נושאי המטה ואפילו רק ד' אמות ואפילו גדול לקטן. והנושאים את המטה יאמרו ויהי נועם וכו'. וכל המלוים את המת לא ילכו בערבוביא ולא יספרו איש את רעהו שיחות בטלות אלא ילכו בסדר שניים שניים או שלש שלש ובלאט וברוח נדכה, להשתתף עם צער האבלים

כשבאין עם המת לבית הקברות יעמדו עמו ג' פעמים קודם שיבואו על קברו. ובימים שאין אומרים תחנון אין מעמידין המטה האבלים צריכים לקרוע קודם שיסתם הגולל. וצריך לקרוע מעומד, ואם יש בו וקרע אינו יוצא וצריך לחזור ולקרוע מעומד וגם קטנים קורעים משום עגמת נפש.

כך קורעין, חותכים בסכין למעלה בשפת בגדו סעליון בשפה שלפניו והוא מברך ברכת דיין האמת ונוטה עצמו לצד המת וקורע עד טפח

על כל הקרובים קורעים בצד ימין של הבגד, חוץ מאביו ואמו שצריך לקרוע בצד שמאל (נגד הלב). גם על אביו ואמו צריך לקרוע בכל הבגדים שעליו מלבד כתנתו (העמד) וסרבלו שעליו (אמנטעל) שאינו קורע בהם.

השואל בגד מחבירו לא יקרענה בלא רשותו.

אם מתו לו ב' קרובים יחדו לא יקרע אלא קריעה אחת אבל זה אחר זה, בתוך ז' מושיף על הקרע הראשון טפח א מרחיק מן הקרע כשיעור ג' אצבעות וקורע, ולאחר ז' מושיף בשאר קרובים כל שהוא על הקרע הראשון, ועל אב ואם ירחיק ג' אצבעות ויקרע קריעה שניה.

בחול המועד אין קורעין, חוץ מעל אביו ואמו. אבל ביום טוב גם על אב ואם אין קורעין.

חולה לא יקרע, ואפילו על אביו ואמו לא יקרע.

על כל המתים שולל הקריעה לאחר שבעה, ומאחה אותה לאחר שלושים, חוץ מאביו ואמו שאסור לשוללה עד אחר שלושים, ואינו מאחה לעולם.

על כל המתים חוץ מאביו ואמו אם רוצה להחליף תוך השבעה מלבושים אחרים, בחול מחליף ואינו קורע בהם. ועל אביו ואמו אם מחליף תוך השבעה, בחול קורע כל הבגדים שמחליף ואינו תופרם לעולם. אבל כשמחליף על שבת בגדי חול אחרים, אפילו על אביו ואמו אין צריך לקרעם. אבל בגדי שבת אסור לו ללבוש אפילו בשבת.

אסור לחצוב שום קבר להיות פתוח עד למחר. ואם חצבוהו ומאיזו סיבה לא יוכלו לקבור בו המת באותו היום, צריך למלאות החפירה קודם הערב שמש.

הקבר צריך להיות עמוק כל כך עד שיהיה מן הגולל לקרקע שלמעלה לפחות שלשה טפחים. ויעשו הקבר בין לפון לדרום, ולא ישימו המת בקבר עד שלקחו פעם שנית המדה ממנו. ולאחר הנחת המת בקבר מספכין את המטה שנשאוהו עליה*).

יש להזהר בקבורת המת שלא להושיט זה ליד זה את מרא וחצינא שמשליכים בהם העפר לתוך הקבר, אלא זורקין אותן לארץ ואח"כ לוקחין אותן, והטעם שלא להושיט ראה ליד חברו. עוד להזהר בקבורה שלא להטיל שום עפר על גופו של מת מפני שבזיון הוא לו. וכל המלוים אותו יעמדו בקבורתו ולא ילכו משם עד זבולא בתראה.

שנים שהיו שונאים זה לזה אין לקברם זה אצל זה.

אין לתת אחרון אצל אחרון אחר אלא אם יש בין שניהן דופן עפר מפסיק לפחות שש אצבעות.

אין לתת שני אחרונות זה על גב זה אלא אם יש בין אחרון התחתון לאחרון העליון עפר ששה טפחים.

אחר הקבורה יאמר האבל קדיש דאתחדתא, וביומים שאין אומרים תחנון אין אומרים קדיש ולא צדוק הדין. וכן אם קוברים את המת בלילה אין אומרים לא קדיש ולא צדוק הדין.

אח"כ עושין שורה ומנחמין את האבל ומלווין אותו לביתו.

---

*) והטעם מטה בגימטריי' דן, לרמז שיתהפך למו הדין לרחמים והספפד למחול, וזכר לדבר הפכת מספדי למחול לי.

תפלה למתעסקים במת.

קודם שיתחילו להתעסק במת בין בעפאָר מאַן דען טאָדטן וואַסט
גדול בין קטן אומרים תחנה זו: שפּריכט מאַן:

אָנָא יְיָ אֱלֹהֵי הַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים, שֶׁכָּל־אָרְחוֹתֶיךָ חֶסֶד וֶאֱמֶת, וְתוֹרָתְךָ כֻּלָּהּ חֶסֶד וֶאֱמֶת, וּבָרָאתָ הָעוֹלָם בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת, וּמִתְנַהֵג עִם־בְּרִיּוֹתֶיךָ בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת, וְצִוִּיתָנוּ לַעֲשׂוֹת בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת, וְלִקְבֹּר אֶת־הַמֵּתִים בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ. וּבְכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי שֶׁתְּאַמְּצֵנִי וּתְחַזְּקֵנִי לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתִּי מְלֶאכֶת שָׁמַיִם, לִהְיוֹת עֶשְׂקִי בְּמֵתִים בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת בְּכָל־תּוֹרַת כַּוָּנוֹת הָעֶלְיוֹנִים בִּקְדֻשָּׁתָם הַמְכֻוָּנוֹת בְּעֶשְׂקוֹת הַמֵּתִים בְּטַהֲרָתָם וּבְלִבּוּשָׁתָם וּבִקְבוּרָתָם, וְאַף שֶׁלֹּא יָדַעְתִּי כַּוָּנוֹתָם לְכַוֵּן בָּהֶם, יִהְיוּ כְּאִלּוּ נִתְכַּוַּנְתִּי בָהֶם: וְתִשְׁמְרֵנִי שֶׁלֹּא אֶכָּשֵׁל בְּמַעֲשֵׂה יָדַי, וּתְקַיֵּם־בִּי לֹא־יֶאֱנֶה לַצַּדִּיק כָּל־אָוֶן, כִּי שְׁגִיאוֹת מִי־יָבִין, וְתִשְׁמְרֵנִי מִכָּל־נֶזֶק וּתְקָלָה. לְקַיֵּם־בִּי מִקְרָא שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע, וְתַעֲמָד־לִי וּלְכָל־בְּנֵי בֵיתִי זְכוּת מִצְוַת גְּמִילוּת חֶסֶד וֶאֱמֶת לְמַלֹּאת יָמֵינוּ בְּטוֹבָה וּבִנְעִימִים בְּשֵׂיבָה טוֹבָה. וְאַךְ טוֹב וָחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל־יְמֵי חַיָּי, וְשַׁבְתִּי בְּבֵית יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים, אָמֵן:

בשעת כסיים המים האחרונים על ביי׳ם לעטלטען מויגוס פאַן וואַסער המת לטהרו מהגין לומר זה: מיבער דען טאָדטען נאָכט מאַן:

וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכָּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם:

Gebet bei der Todtenbestattung.

Bevor man den Todten wascht und ankleidet bete man:

O Ewiger, Gott der Liebe und Barmherzigkeit, dess Wege alle Liebe und Treue sind, dessen Lehre nur Liebe u Treue ist, der Du die Welt erschaffen mit Liebe und Tre der Du Deine Geschöpfe leitest mit Liebe und Treue, Du h uns geboten, uns zu beschäftigen mit Liebe und Treue, zu b graben die Todten mit Liebe und Treue — denn so heißt e „Du sollst ihn begraben!“ So möge es Dein Wille sei Ewiger, mein Gott, mich zu kräftigen und zu stärken, daß i meinen frommen Dienst verrichten könne, daß meine Beschä tigung mit den Todten in Liebe und Treue geschehe, nach all Vorschrift jener Weihegedanken, die sich auf die Behandlu der Todten, deren Reinigung, Bekleiden und Begraben b ziehen und welche die Höheren in ihrer Heiligung dabei denke Zwar sind mir jene Weihegedanken unbekannt, doch möge Dir gelten, als hätte ich sie mit meinem Dienste verbunde Bewahre mich, daß ich nicht strauchele bei dieser Handlu bestätige an mir die Verheißung: „Dem Frommen widerfäh kein Unfall!“ — Denn wer könnte Versehen verhüten? B wahre mich vor jedem Schaden und Fehlgriff, daß an m bestätigt werde die Schriftstelle: „Wer das Gesetz hält, d kennt keinen bösen Zufall!“ Möge das Verdienst der E weisung von Liebe und Treue mir und meiner ganzen Fami beistehen, daß wir unsere Jahre verleben in Glück u Vergnügen bis in's hohe Greisenalter! Mir folge nur H und Güte alle Tage meines Lebens, daß ich weile in de Hause des Herrn in Ewigkeit! Amen.

Bei'm letzten Ausguß Wasser über den Todten spricht man:

Ich werde reines Wasser über euch gießen, daß ihr re werdet; von all euerer Unreinheit und all eueren Fleck werde ich euch reinigen!

ברכה על בית חיים.

מי שנא לבית עלמין ולא היה שם תוך שלשים יום יאמר ברכה זו בנוסחו שמה קרוב ד' אמות לקברים.

ווער מין 30 טאגען גיגט מוי דעמ בית חיים וואר :מגט ביי' חיינטריטט דיעזע ברכה.

בפפ"מ אומרים בנוסחא ז

בָּרוּךְ אַתָּה[1] יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶתְכֶם בַּדִּין, וְזָן וְכִלְכֵּל אֶתְכֶם בַּדִּין, וְהֵמִית אֶתְכֶם בַּדִּין, וְיוֹדֵעַ מִסְפַּר כֻּלְּכֶם (בדין), וְעָתִיד לְהַחֲזִיר וּלְהַחֲיוֹתְכֶם בַּדִּין. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

בפ"מ אומרים אתה גבור עד אחר הקבורה.

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ, מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים, סוֹמֵךְ נוֹפְלִים, וְרוֹפֵא חוֹלִים, וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר, מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה, וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים:

ווייז שאין אומרים אתה גבור עד אחר הקבורה.

---

[1]) אַתָּה קצי הלשון בנוסחת ברכה זו כבר העיר עליו רוו"ה בסדור שם ברורה שלו דף רכ"ח, ולפי מה שהניח שם בסוף פלפולו בשם רשב"ץ יהי לכתוב פה אַתָּ בלא ה"ח ויהיה לא מלת הכינוי אלא תואר להקב"ה כלומר הראשון (כמו א) וגם האחרון (כמו ת). אבן שנם סברה דחוקה נראה לעינים וודאי שאין כן מדעת מסדרי התפלה לכתוב ר נוטריקון בזה. וא"כ עודנה הקושיה במקומה עומדת.

Friedhofsgebet.

Bei'm Eintritt in den Friedhof — so man in 30 Tagen nicht dort gewesen ist — spricht man folgendes Gebet:

Gelobt sei der Ewige, unser Gott, der Regent der Welt, der euch geschaffen in Gerechtigkeit, der euch gespeist und ernährt in Gerechtigkeit und in seiner Gerechtigkeit euch hat sterben lassen; der die Anzahl eurer Aller kennt und euch einst wieder beleben wird nach seiner Gerechtigkeit. Gelobt seist Du, Ewiger, der die Todten belebt!

In Frankfurt a. M. wird dies Gebet in folgender Fassung gesprochen:

Gelobt sei der Ewige, unser Gott, der Regent der Welt, der euch geschaffen in Gerechtigkeit, euch ernährt in Gerechtigkeit, euch erhalten in Gerechtigkeit, in seiner Gerechtigkeit euch hat sterben lassen und nach seiner Gerechtigkeit euch einst wieder beleben wird. Er, die Anzahl euerer Aller kennt, wird einst den Staub wieder weg von eueren Augen wälzen und euch wieder beleben. Gelobt seist Du, Ewiger, der die Todten belebt!

Mächtig bist Du in Ewigkeit, o Herr, Du belebst die Todten wieder, Du, großer Helfer! Du ernährst die Lebenden in Gnade, Du belebst die Todten wieder in Deiner großen Barmherzigkeit. Der Du der Wankenden Stütze, der Kranken Arzt und Befreier der Gefesselten bist — Du hältst auch treulich Dein Versprechen jenen, die in der Erde schlummern. Wer gleicht Dir, Allmächtiger? wer ist Dir ähnlich? König, der da tödtet und wieder belebet und Heil aufsprossen läßt, Du bist zuverlässig, Du wirst die Verstorbenen einst wieder beleben! —

צדוק הדין.

כשבאו עם המת לבית הקברות אומרים לדוק הדין, וכשאין אומרים תחכון אין אומרין אותו, ע"כ גם בעי' באב אין אומרין אותו. וכן בערב שבת וערב י"ט אחר חצות אין אומרים אותו. ויש שגם אין אומרים אותו בקטנות ילד שלא היה עדיין בן שנה. והאבל מתחיל והקהל אומרים עמו:

[1] הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט
אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל, צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא:

הַצּוּר תָּמִים בְּכָל־פֹּעַל, מִי־יֹאמַר לוֹ מַה־
תִּפְעָל, הַשַּׁלִּיט בְּמַטָּה וּבְמַעַל, מֵמִית וּמְחַיֶּה
מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיַּעַל:

הַצּוּר תָּמִים בְּכָל־מַעֲשֶׂה, מִי יֹאמַר־לוֹ מַה־
תַּעֲשֶׂה, הָאוֹמֵר [2] וְעֹשֶׂה, חֶסֶד חִנָּם לָנוּ תַּעֲשֶׂה
וּבִזְכוּת הַנֶּעֱקַד כְּשֶׂה, הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה:

צַדִּיק בְּכָל־דְּרָכָיו הַצּוּר תָּמִים, אֶרֶךְ אַפַּיִם
וּמָלֵא רַחֲמִים, חֲמָל־נָא וְחוּס־נָא עַל־אָבוֹת
וּבָנִים, כִּי לְךָ אָדוֹן הַסְּלִיחוֹת וְהָרַחֲמִים:

צַדִּיק אַתָּה יְיָ לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת, אֲשֶׁר בְּיָדְךָ
פִּקְדוֹן כָּל־רוּחוֹת, חָלִילָה לְךָ זִכְרוֹנֵנוּ לִמְחוֹת

---

[1] נכ"י סדר הפסוקים ככה: א) הצור תמים, ב) הצור תמים בכל מעשה
ג) הצור תמים בכל פעל, ד) אדם אם בן שנה, ה) נפש כל חי בידך
ו) ברוך הוא כי אמת, ז) ידענו ה' כי צדק, ח) צדיק בכל דרכי
הצור, ט) דין אמת ושופט צדק, י) צדיק אתה להמית, יא) גדול
העצה, יב) להגיד כי ישר וגו' כנדפוס. ודע כי לדוק הדין כבר מובא
מנוסחתו בגמ' ע"ז דף י"ח וספרי פ' האזינו ובמדבר רבה פ' ח' דף רכ"ו.

[2] נכ"י הנוסחה הַגּוֹזֵר ועוזה.

Ergebung in den Willen Gottes.

Sobald man die Leiche auf den Friedhof gebracht und den Sarg abgestell hat spricht man das folgende Gebet:

Des Schöpfers Thun ist tadellos,
Alle seine Wege sind gerecht;
Ein Gott der Treue, ohne Falsch.
Gerecht ist er und redlich.

Der Schöpfer, tadellos in jedem Werk,
Wer könnt' ihn fragen: „Was thust Du da?"
Er herrscht hier unten und dort oben,
Er tödtet und belebt auch wieder,
Er führt in's Grab und wieder herauf.

Der Schöpfer, tadellos in jeder That,
Wer könnt' ihm sagen: „Was machst Du da?" —
Du, der verheißet und vollführet,
Erweise unverdiente Gnade uns;
Um deß' Verdienste willen,
Der sich, wie ein Lamm, zum Opfer binden ließ,
Erhöre und willfahre uns!

Du Allgerechter, Allvollkomm'ner,
Langmüthiger und Barmherziger,
O, schone und erbarm' der Väter und der Kinder Dich!
Denn Dein, o Herr! ist das Verzeihen, das Erbarmen.

Gerecht bist Du, o Ewiger!
Tödtest Du, so belebst Du wieder:
In Deiner Hand sind alle Geister wohlbewahrt,
Fern ist's von Dir, unser Andenken zu vertilgen.

וְיִהְיוּ נָא עֵינֶיךָ בְּרַחֲמִים עָלֵינוּ פְּקֻחוֹת, ו
לְךָ אָדוֹן הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת:

אָדָם אִם בֶּן־שָׁנָה יִהְיֶה, אוֹ אֶלֶף שָׁנִי
יִהְיֶה, מַה־יִּתְרוֹן לוֹ, כְּלֹא הָיָה יִהְיֶה. בָּרוּ
דַּיַּן הָאֱמֶת, מֵמִית וּמְחַיֶּה:

בָּרוּךְ הוּא. כִּי אֱמֶת דִּינוֹ, וּמְשׁוֹטֵט הַכּ
בְּעֵינוֹ, וּמְשַׁלֵּם לְאָדָם חֶשְׁבּוֹנוֹ וְדִינ
וְהַכֹּל לְשִׁמוֹ | (נ"ח וְכֹל אֲשֶׁר נִשְׁמָה נ
הוֹדָיָה יִתֵּנוּ: | הוֹדָאָה יִתְּנוּ לַדַּר בִּמְעוֹנ

יָדַעְנוּ יְיָ כִּי צֶדֶק מִשְׁפָּטֶךָ, תִּצְדַּק בְּדָבְרֶ
וְתִזְכֶּה בְּשָׁפְטֶךָ, וְאֵין לְהַרְהֵר אַחַר מִדּ
שְׁפָטֶךָ, צַדִּיק אַתָּה יְיָ וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ:

דַּיָּן אֱמֶת, שׁוֹפֵט[1] צֶדֶק וֶאֱמֶת, בָּרוּ
דַּיַּן הָאֱמֶת, שֶׁכָּל־מִשְׁפָּטָיו צֶדֶק וֶאֱמֶת:

נֶפֶשׁ כָּל־חַי בְּיָדֶךָ, צֶדֶק מָלְאָה יְמִינְ
וְיָדֶךָ, רַחֵם עַל־פְּלֵיטַת צֹאן יָדֶךָ, וְתֹאמַ
לַמַּלְאָךְ הֶרֶף יָדֶךָ:

גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילָה אֲשֶׁר
עֵינֶיךָ פְּקֻחוֹת עַל־כָּל־דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם
לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו:

---

1) וְשׁוֹפֵט בכמ בכי".

So möge denn Dein Aug' mit Liebe wachen über uns!
Denn Dein, o Herr! ist das Verzeihen, das Erbarmen.

Der Mensch — mag ein Jahr er nur zählen,
Oder tausend Jahre leben —
Was bleibt ihm für Gewinn hienieden?
Es ist, als wär' er nicht gewesen. . . .

Gelobt sei er, der in Wahrheit richtet,
Der tödtet und belebet!

Der Hochgelobte, sein Gericht ist lauter Wahrheit,
Sein Auge überblickt das All,
Und er vergilt dem Menschen nach Rechenschaft und Recht,
Und Alles — seinen Namen preisend — legt das Geständniß a
„Wir erkennen's, Herr! daß recht ist Dein Gericht,
„Gerecht Du bist in Deinem Wort,
„Rein und lauter, wenn Du Urtheil sprichst,
„Und Deine Richterweisheit erhaben über jeden Tadel ist."

Ja, gerecht bist Du, o Gott!
Dein Richterspruch gerade,
Ein wahrer Richter Du,
Richtend recht und wahr.
Hochgelobt seist Du,
Richter in Wahrhaftigkeit,
Dessen Urtheilssprüche alle Recht und Wahrheit sind! —

Die Seele aller Lebenden ist in Deiner Hand,
Und von Gerechtigkeit ist Deine Rechte voll; —
O, schon' des Restes Deiner Heerde,
O, sprich zum Todesengel: „Ziehe Deine Hand zurück!"

Gerecht bist Du im Rathschluß
Und mächtig in der That,
Du hältst Deine Augen offen
Ueber aller Menschen Wege,
Zu vergelten Jedem nach seinem Wandel
Und nach seiner Werke Frucht;

לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְיָ, צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה בּ
יְיָ נָתַן[1], וַיְיָ לָקָח, יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ:
וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּ
לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ:

צדוק הדין כפי מנהג הספרדים.

כני מנהג ספרד אומרים צדוק הדין על פי נוסח זה:

צַדִּיק אַתָּה יְיָ וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ: צַדִּיק יְיָ בְּכָל־דְּרָכָ
וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו: צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְ
אֱמֶת: מִשְׁפְּטֵי־יְיָ אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו: בַּאֲשֶׁר־דְּבַר־מֶלֶ
שִׁלְטוֹן וּמִי יֹאמַר־לוֹ מַה־תַּעֲשֶׂה: וְהוּא בְּאֶחָד וּ
יְשִׁיבֶנּוּ וְנַפְשׁוֹ אִוְּתָה וַיַּעַשׂ: הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָ
דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא
וְהוּא אֱמֶת וּשְׁמוֹ אֱמֶת וְתוֹרָתוֹ תּוֹרַת אֱמֶת וּגְזַר דִּי
גְּזַר דִּין אֱמֶת: דַּיָּן אֱמֶת שׁוֹפֵט צֶדֶק וֶאֱמֶת, בָּרוּךְ דַּ
הָאֱמֶת, כִּי כָל־מִשְׁפָּטָיו צֶדֶק וֶאֱמֶת:

---

[1]) נָתַן תי"ו בפתח בכל המדויקים היצנים, רק במקרא של אפיטיום ו
ריינעק והנמצבים אחריהם הוא כולו קמץ נָתָן ונכתב על לדו „קמץ בו"ק
וגם המסרת שבדפוס בראש ספר ויקרא נראה מסייעת להם, כי היא מו
בתוך א"ב מן חד חד קמץ בזקפא: נָתָן, ויאמר ערם ילתי. אבל דע שבב
כפל בזה במסרת הנדפסת ותחת פסוק הזה צריך להיות הפסוק נָתָן וא
לו הוכה חבל של יחזקאל י"ח, ע"ז. והוא הוא קמץ בזקף בכל הספר
ובעדות המס"ק שם שמוסרת עליו „לית קמץ", ובעדות רד"ק במכלול דף ה
וזה של איוב הוא נָתָן בפתח כדינו ולא נמסר עליו כלום.

Auf daß man laut verkünde,
Wie der Herr gerecht, der Schöpfer ohne Tadel sei. —

Der Herr hat's gegeben,
Der Herr hat's genommen —
Der Name des Herrn sei gelobt!

Er, der Allbarmherzige, er vergibt den Frevel,
Und vertilgt nicht;
Oft nimmt er seinen Zorn zurück,
Und seinen Grimm läßt nie er ganz erwachen!

L'eloge de la justice céleste.

(Selon le rite portugais.)

Tu es juste, ô Eternel, et droit dans tes jugements! L'Eterne est juste dans toutes ses voies et gracieux dans toutes se oeuvres. Ta justice est juste pour toujours, et ta loi est l vérité. Les jugements de l'Eternel sont la vérité, sont juste tous ensemble. Dans tous les lieus, où la parole du roi, d tout-puissant, se fait entendre, qui est ce qui lui dira: Qu fais-tu? Il est le seul, qui s'opposera à lui? Ce que son am a désiré, il le fait. L'oeuvre du rocher est parfaite, car toute ses voies sont justes, le Dieu de la vérité est sans injustic il est juste et droit. Il est la vérité et son nom est la vérit et sa loi est une loi véritable et la sentence de sa justic est véritable. Le juge véritable, jugeant justement et véritabl ment, béni soit le juge de la vérité, car tous ses jugement sont l'équité et la vérité.

הקפה למת.

קודם הקבורה מקיפין את המת וחומרים בכה. פאָר דער קבורה שטעלט מאַן איך חוט רו אַרום חונד שפּריצט:

[1] מְחֵה פִשְׁעוֹ וְשָׂא רִשְׁעוֹ צוּר חוֹקֵר עֲלוּמָתוֹ,
וְעַל־רָמָה וְתוֹלֵעָה אַל־תָּדִין כְּאַשְׁמָתוֹ.
וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם הֵם יֵצְאוּ לִקְרָאתוֹ,
וּבְצְרוֹר הַחַיִּים תְּהִי צְרוּרָה נִשְׁמָתוֹ:
רֶגַע יֶחֱלַשׁ אָדָם וְיַעֲזוֹב רֵעָיו וְעַמּוֹ,
וּפִתְאוֹם יֵרָדֵם וְהוּא יִסַּע מִמְּקוֹמוֹ,
כִּי הוֹלֵךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית עוֹלָמוֹ,
שָׁם יִקְצֹר אֲשֶׁר זָרַע פְּרִי מַעֲשָׂיו וְצִדְקָתוֹ, ומלאכי השלום וכו
וְאֵיךְ יִגְבַּהּ בְּתוֹךְ תֵּבֵל? וּפִתְאוֹם יָבוֹא אֵידוֹ,
וְכָל־שִׂמְחָתוֹ אֶבֶל. וְגַם יַדֵּל כָּל־כְּבוֹדוֹ
יוֹם נֶאֱסַר בְּתוֹךְ כֶּבֶל וְסָר מֵעָלָיו הוֹדוֹ
בְּקוּמוֹ לָדִין יוֹצְרוֹ, וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ, ומלאכי השלום וכו
נַפְשׁוֹ בְּטוּב תָּלִין וְזַרְעוֹ יִירַשׁ אֶרֶץ,
גְּרִיראָיו וַעֲבָדָיו יַנְחִילֵהוּ שֹׁכֵן עֶרֶץ,
לְקֶצֶן יָמִין יְחַיֵּהוּ, וְיִסְלַח אֶת־אַשְׁמָתוֹ, ומלאכי השלום וכו
רַחֵם־נָא עָלָיו אֵל אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם,
כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים.
וְתָמִיד יִתְהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ הַחַיִּים,
וְתָנוּחַ נַפְשׁוֹ בִּצְרוֹר הַחַיִּים:

---

[1] המנהג יפה זו מלאמיה בסדור סליחות וקינות ומחזות כי"י יזן ובפירוש כמוב עליה **הקפה**. וכ
מנהגה מרון המוס ברלם חרחים. ויש לדעת כי המנהג זו היתה ליסוד מוקד לפיוט אחר
הקפות אשר נמצא בסדור לוינגיין (חלק א' דף ל"ו) גם בס' אחרי נעם (דף קל"ח דפוס אמסטרדם
כי מתבר פיוט הזה לקח לו את המרוז האחרון מפיוט שלפניו **רחם נא עליו** וכו', והליב על
את בנין פיוטו המדש. ועוד לדעת כי נמצא עוד שיר הקפה אשר מבר ר' לבי בר חיים והדפיס
בסוף סדור תפלה אור הישר שלו, אבל שיר הזה גנוב הוא אחו כי הוא הוא פיוט של סדור לוינגי
רק שהנה בו תעם והעמיק והחליף את המרוזים כדי לנגות בראשי הבתים את המיתה הם אב
והנה עומו „חייב חזן מפוזנה הבה תמיד", והנה יש לומר עליו בחר גבגה גגיב וטעמה טעים.

Vor der Beerdigung stellt man sich um den Sarg und spricht:

O tilge seine Frevel, vergib was er gefehlt, der Du das Innerste prüfst, o Schöpfer! richte ihn, der Mad' und dem Wurm Verfallenen, nicht nach seiner Schuld!

Friedensengel lass' sich ihm entgegen stellen,
Die seinen Geist dem Bund der Seligen zugesellen.

Wie schnell fällt hin der Mensch und muß sein Haus, sein Volk verlassen, plötzlich entschlummert er, wird seinem Ort entrückt; er geht dahin, der Mensch, in seine ewige Heimath und erntet dort, was er hier gesäet, seiner Thaten, seiner Tugend Früchte.

Friedensengel lass' sich ihm entgegenstellen,
Die seinen Geist dem Bund der Seligen zugesellen.

Wie kann darum noch stolz auf Erden sein, er, dessen Sturz so plötzlich kommt, dessen Freude Trauer wird und dessen Herrlichkeit vergeht am Tag', da er in Banden liegt und seine Würde von ihm weicht?! Wann vor des Schöpfers Richterthron er kommt, o daß alsdann der Strafe Zorn nicht über ihn entbrenne! —

Friedensengel lass' sich ihm entgegenstellen,
Die seinen Geist dem Bund der Seligen zugesellen.

Möge er doch sicher ruhen, möge sein Gedächtniß auf Erden fortdauern, möge ihn der Himmelsthroner den Garten seiner frommen Diener erben lassen, am Ende der Tage ihn wieder beleben und seine Fehler ihm vergeben!

Friedensengel lass' sich ihm entgegenstellen,
Die seinen Geist dem Bund der Seligen zugesellen.

Ja erbarm' Dich sein, Allmächtiger, Lebendiger, Du Weltregent! denn bei Dir ist der Quell des Lebens! er wandle immerdar im Gefilde des seligen Lebens, es weile seine Seele im Bunde der Seliglebenden!

קדיש לאחר הקבורה.

אחר קבורת המת מרחיקים ד׳ אמות מדת הקברות, והיתומים אומרים קדיש זה, והקהל אומרים עמהם על ויקרה. וביומים אחין אומרים תתכון אין אומרים אותו.

נאָך דער בעערדיגונג ענטפערנט מאַן איך פיער עולמען ווייט פאָן דען גרעבער חוצה עס: מאַנען דיא יתומים פאָלגענדע קדיש. מאַן טאָגען אוא מאַן קיין תחנון מאַגט, ווירד עס ניכט געטפרעכען.

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי הוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא וּלְאַחֲיָאָה מֵתַיָּא וּלְאַסָּקָא יָתְהוֹן לְחַיֵּי עָלְמָא וּלְמִבְנֵא קַרְתָּא דִּירוּשָׁלֵם וּלְשַׁכְלָלָא הֵיכְלֵהּ בְּגַוֵּהּ וּלְמֶעְקַר פֻּלְחָנָא נֻכְרָאָה מִן אַרְעָא וּלְאַתָּבָא פֻּלְחָנָא דִי שְׁמַיָּא לְאַתְרֵהּ וְיַמְלִיךְ קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמַלְכוּתֵהּ וְיַקְרֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב, וְאִמְרוּ אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלַּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא: בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא. וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאִמְרוּ אָמֵן: וסטוטיס עוניס יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם עֹשֵׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאִמְרוּ אָמֵן: וסטוטעי עוני עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ

1) יתגדל ויתקדש דל״ת בפתח כמו שארחיב להוכיח בטאמר מיוחד בסוף הקדיש
2) וּלְאַחֲיָאָה כל״ל והוא טקור ההפעיל בארמית וכן גורם רב עמרם ואבודרהם והלבוש
3) יָתְהוֹן בכי״י והוא העיקר וכל״ל. 4) וּלְמִבְנֵא כל״ל אל״ף בסוף (עזרא ה׳, ב׳. י״ז)
5) וּלְשַׁכְלָלָא כן בכי״י וכל״ל ע״פ עזרא ה׳, ג׳. וע׳. וכן גורם רב עמרם ואבודרהם והלבוש וכן בסדורי הספרדים.
6) הֵיכְלֵהּ כף בצר״ה כל״ל בארמית.
7) פֻּלְחָנָא פ״ח בקמץ חטוף כל״ל ע״פ דקדוק ל׳ ארמי (עזרא ז׳, י״ט).
8) וְיִתְהַדַּר דל״ת בפתח כל״ל וכן בוי״ל וכן ויתהלל למ״ד פתח (דוגמת דניאל ב׳ מ״ד ד׳, ל״ד. עזרא ה׳ י״ג), וגם בחס״ף לא ישתנה פתח לקמץ בארמית כ״ז בכאן אחין אם״ף, וכן בעל אור חדש דף מ״ז גורס שניהם בפתח וכן הוסר. ואחר התקונים של הקדיש תמצא בקדיש אחר הלמוד.

Kaddisch nach der Beerdigung.

Nach der Beerdigung entfernt man sich vier Ellen weit von den Gräbern und die Leidtragenden beten dann folgendes Kaddisch:

Verherrlicht und geheiligt werde Sein großer Name in der Welt, die sich einst verjüngen wird! Er wird einst die Todten wieder beleben und sie erstehen lassen zum ewigen Leben; Er wird die Stadt Jerusalem einst wieder erbauen und seinen Tempel gründen in ihrer Mitte, wird fremden Dienst verschwinden lassen aus unserem Lande und die Gottesverehrung wieder einsetzen in ihre Rechte. Ja, der Heilige, gelobt sei er, wird regieren in seiner Herrlichkeit und Würde, bei euerm Leben und in euern Tagen und bei dem Leben des ganzen Hauses Israel, bald und in naher Zeit — darauf sprechet: Amen!

Sein großer Name sei gepriesen in alle Ewigkeit!

Gelobt und gepriesen, gerühmt und erhoben, erhöhet, verherrlicht, angebetet und verehrt werde der Name des Allheiligen, gelobt sei er hoch über alles Lob und Lied, über jede Benedeiung und Verherrlichung, die je auf Erden ausgesprochen worden! — Darauf sprechet: Amen!

Hoher Friede und glückliches Leben komme vom Himmel herab über uns und ganz Israel! — Darauf sprechet: Amen!

Gelobt sei der Name Gottes von nun an bis in Ewigkeit!

Der da Frieden stiftet in seinen Höhen, Er in seiner Barmherzigkeit stifte auch Frieden bei uns und bei ganz Israel! — Darauf sprechet: Amen!

Mein Heil kommt von dem Ewigen, dem Schöpfer des Himmels und der Erde!

הערה על נקוד יתגַדַל ויתקדַש

יתגדל ויתקדש, יש מנקדים הדל"ת בפתח, ויש מנקדים אותה בצרי, וכ
אחד מתאמץ להחזיק דעתו ולסתור דעת חברו, ומבוכה זו גדולה בין הדיקדוק
אצל המדקדק המעולה והמפורסם רוו"ה ז"ל לעצות לה קץ בפתיחתו לכל בדק
בהוכחתו שם מדרך לשון ארמית שהיסר הוא לומר יתגַדַל ויתקדַש בפתח. אמנ
מחדש התעורר בנגדו החכם רעהבפום ואמר בם' החיים שלו (דף 226) שיוכ
להיות עי"ן הפעל גם בצרי. ואף שדברי תפיסתו אינם ראוים להשיב עליהו
כי דברים מבולבלים הם ומה שאמר בראש שיהיה עי"ן הפעל בצרי בל
ארמית, הניח עליו משלים מל' עברית, מ"מ ראיתי לשוב לחקור על עני
מחלוקת זו ולהעמיד הגרסה על עמדה עד שאין לה עוד מקום לתפיסה כלל
הנה הנקוד הקדמון אשר משולם היה יתגַדַל ויתקדַש יתבַרַך ויתפאַ
ויתרומַם ויתהַדַר ויתהַלַל, בפתח, וכן ראינו בהליח בם' מאזנים להראב"
בד"ה השריקים שכתב לפי תומו ז"ל אותיות השריקה הם סל"ם, אם יהיה רא
הפעל סמ"ך או ש"ין יתאחר תי"ו התפעל, כי דרך תי"ו התפעל להתקדם כמ
יְתַבַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ, ואמרו וגו', וכן דעת בעל שיח יצחק שער ב' פרק ח' סמן ה'
וחזק הגרסה היסכה הזאת במועלות ודעת, ע"ש. וקם אחריו רז"ה וחשב לבטל
נקוד זה ולהעמיד עי"ן הפעל בצרי בטענותיו שהניח, והחזיק אחריו רי"ם בעל ויעתו
יצחק והניח עוד ראיות אחרות לדבריו. אמנם אחר העיון מצאנו ראינו כי הנוסחה
הקדמונה היא הנכונה, ותתענג מדשן ג"ע בשמת רוו"ה ז"ל אשר העמיד הנוסחה ע
מלבה הראשון. והראיות המחזיקות הגרסה היסכה ומבטלות הדעות החדשות הן אלה
א) נוסח הקדיש נתקן בלשון ארמי, כמו שכתב בעל התניא סוף סמן ב', גם
אכן יראי גם הר"ד אבודרהם בסדר שחרית של חול (ע"ב, ועיין גם בם' אור חד
על ברכות הנהנין דף מ"ו, ב'. ובתוספות ברכות דף ג' ד"ה ושונין), ומדרך ל
ארמי לפתוח עי"ן הפעל בנגין אתפעל הדגוש, ודניאל ועזרא לעדים אשר לר
תמצא בהם כי אם תתחַבַּל, התחַרַף, יצטַבַּע, יתבַּקַר, מתנצַח, משתַדַר
משתַבַּל, מתנַבַּא, וכן בלשון רבים התנַבּוּ ולא תמצא לעולם עי"ן הפעל
בצרי בנגין אתפעל, ומה שמצאנו יתעַבַּד בצרי, תשתבַּק
התרחצו בחירק אלו אינן מבנין אתפעל הדגוש אלא מבנין אתפעל הרפה
שהוא נגד בנין נפעל העברי, ובנין אתפעל זה הוא פ"א הפעל בשוא ושי
בצרי, והבעמדת טעם בחירק. אבל בנין אתפעל פ"א הפעל פתח וגם עי"
הפעל פתח ודגוש לעולם בין בטעם משרת בין בטעם מפסיק ואף בשם"ף. והנה
רז"ה בנגין שלמה רצה לסתור הראיה הזאת באמרו כי שתי תיבות יתגדל ויתקדש
האלה אינן ל' ארמי כי אם לשון עברי והתעזר מספר לקוטי פרדס (דף ז'),
ואולם הטביע שם ירמה שאין זאת אלא דעת חכם אחד (ולא דעת רש"י כאושב רז"ה),
אבל שם (דף ז' עמוד ג') גם דעת חכם אחר כי תחלת הקדיש עד יתברך ויתנשא
כולו בלשון ארמי, וידוע לכל מבין לשון זאת הסברה היא היסרה, ולפי זה אין ספק
שיש לנקדם בפתח. וריש"ם שטען כי תנא יתגדל על דרחך מילדי העברים כי לא
מצאנוה בארמית, שבח גדלת מאד (תהלים ק"ד, א') אשר תרגומו אִתְגַּדַּלְתָּ לחדא.
ב) אף אם נומר שהקדיש נתקן בלשון עברי, מכל מקום הגרסה היסכה
היסרה, בעבור כי בל' עברי שני המשקלים שוים ואין פנים לאחד על חברו, עד
שהרד"ק בשבלול (דף ע"ו) מביא שני המשקלים באין הכרע ואמר ז"ל העבר הִתְפַּקֵּד
בפתח כמו הִתְחַנֵּף יהוידע וגו' או בצרי הִתְפַּקֵּד וגו' וכן הלווי בצרי או בפתח וגו'
אתן אֶתְפַּקֵּד וגו' כולם בצרי או בפתח וגו', ומביא משלים על שניהם, ואומר, בפתח

מו על תִּרְהַדַּר לִפְנֵי מֶלֶךְ וַיִּתְרוֹמֵם וַיִּתְגַּדֵּל (דניאל י"א, ל"ו) ואשר הם בפתח, בהפסק נקמץ, כי על כל יִתְגַּדֵּל (שם י"א, ל"ז) עכ"ל הרי שהזכיר בפירוש ויתגדל בפתח כפי שמלא בספרו אשר סמך עליו, וחזק זה עוד באמרו ואשר הם בפתח בהפסק נקמץ כי על כל יתגדל, וכן זה בכל ספרינו נקמץ, ש"מ כי שלא בהפסק הוא בפתח וכן יתהדר שהזכיר, וכן כתב רבו אחיו רמ"ק בס' מהלך ז"ל כנין התפעל, הדבק בו הִתְפַּקֵּד בפתח אם לא בהפסק אז הִתְפַּקֵּד בקרי וגו' וכן כתב בעל לשון למודים, וכן בעל מקנה אברם אמר ז"ל זה הכנין יבוא על שני דרכים, בלשון ובוא על הרוב תבא בפתח כמו הִתְחַנֵּן וגו' והדרך השני שלפעמים תהיה העי"ן בקרי וגו'. הנה כל הקדמונים לא הכריעו איזהו המשקל הנהוג נוטים להעמיד הפתח אל הנהוג, וא"ב אילו היה הנקוד הקדמון יתגדל ויתקדש בקרי היה ראוי לשנותה אל פתח בעבור דעת הקדמונים הנוטים יותר אל משקל הפתח, ומה גם עתה שהנוסחה הישנה בכל הסדורים בפתח בעדות בעל שיח יצחק ולאי שראוי לקימה.

ג) הראיה השלישית היא אחרי חקרנו לדעת למה ועל מה זה יבא ההתפעל בעם העי"ן בקרי ופעם בפתח מצאנו כי בגדלים הם בעיקר הולאתם, וזה שם כי הלרויים נוטה פעולתם אל הַפּוֹעֵל, והפתוחים נוטים יותר אל ההתפעלות הנמצאת בהם וזה ההבדל שבין התפאר עלי (שמות ח', ה') כן יתפאר עלי (שופטים ז', ב') שמורים אל הפועל אשר עשה הוא פאר לעצמו והעד מלת על המקושרת עמהם, וכן וישראל יתפאר (ישעיה מ"ד, כ"ג) כך אתפאר (שם מ"ט ג'), כי בתלה יש בהם הולאת ההתפעלות אשר בהם בראית שמוש הני"ת, ופירוש כך יתפאר, אהיה משוכח ומפואר, וישראל יתפאר, יהיה משוכח ומפואר, וגם יונתן תרגם שניהם ישתבח, ועל דרך זה פירש גם החכם בעל ספר הכוזרי במאמר ד' סמן כ"א ואילך באמרו שאם תגדל תפארת השם ית' מפני שברא המאור הגדול להאיר הגופות והכריות מפארות שמו על הבריאה ההיא, כל שכן שהוא יתגדל ומתפאר בישראל שעל ידיהם האיר השם ית' הנפשות באמונה הנגלית על ידיהם בעולם, ואינו קשה לומר שע"י ישראל יתפאר שמו. וזהו גם טעם אל תתהדר לפני מלך (משלי כ"ה, ו'), פירוש אל תחשוב שתהיה מעוטר בכבוד הדר בעמדך לפני מלך וגדולים כי לא יגיעך בזה ההוד וההדר, כי אם בעמדך לפני קטנים ממך, והם יהדרוך ויאמרו לך עלה הנה, אבל הגדולים יפילוך ויאמרו לך רד פור מטנו, ודבר שלמה בזה נגד אותם האנשים רודפי הכבוד ומבקשים אותו בהתחברם עם הגדולים ואמר כי לא זו הדרך כי תחת בקש הכבוד יגיעם השפלות, וכבר אחז"ל כמוהו ואל תתודע לרשע. והענין הוא מיוסד בל' ענבי שישתנה הקרי לפתח ותשתנה הכוונה מן הפועל אל התפעלות כמו עוֹלֵל עוֹלֵל. כוֹנֵן כוֹנֵן, ומה אתבוֹנֵן על בתולה (איוב ל"ח, ח') שפקודך אתבוֹנָן (תהלים קי"ט, ק"ד): ואחרי הדברים האלה לא נשאר ספק כי האמת והנכון לומר יתגדל ויתקדש יתברך וכו' בפתח, כי לא ימלט אם הם ל' ענבי אומרי או לשון ענבי, ואם הם מל' אומרי ודאי דיינם בבה, ואם הם מל' ענבי גם הוא היותר נכון לדעת הקדמונים שהבאתי בסמן ב'. ולפי מה שאמרתי בסמן ג' בהכרח שיבואו כן בפתח, כי בכולם הולאת ההתפעלות ביקר בהם לא הולאת הפועלת ופירוש יתגדל ויתקדש יהיה מגודל ומקודש שמו הגדול: וזה הגרסה הישנה מועמדת על עמדה וכל הספקות מותרות.

תפלה על הנקבר.

אחרי קבורת המת מתפללים עליו תפלה זו. געבעט, פיר דען פערשטאָרבענען נאָך דעם בעערדיגונג זו שפּרעכען.

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי הַנְּשָׁמוֹת שֶׁתְּקַבֵּל נִשְׁמַת (פלוני או פלונית) לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה וּבְחִבָּה, וְתִשְׁלַח־לוֹ (לָהּ) מַלְאָכֶיךָ הַטּוֹבִים לְהוֹלִיךְ נִשְׁמָתוֹ (נִשְׁמָתָהּ) לְגַן עֵדֶן, כַּאֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ מַלְאָכִים לְיַעֲקֹב אָבִינוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ־בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם: וּתְקַיֵּם־בּוֹ (בָּהּ) מִקְרָא זֶה, וְקוֵי יְיָ יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגְעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ: וּתְנַהֵג עִמּוֹ (עִמָּהּ) בַּחֲסָדֶיךָ הַמְּרֻבִּים. וְתִתְעַנֵּג מִדֶּשֶׁן נַפְשׁוֹ (נַפְשָׁהּ) וּמֵרֹב טוּב הַצְפֻנוּ לַצַּדִּיקִים. וּתְהִי נִשְׁמָתוֹ (נִשְׁמָתָהּ) צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים עִם־כָּל־שְׁכְנֵי עָפָר הַשּׁוֹכְבִים פֹּה עִם־כָּל־צַדִּיקִים וְצַדְּקָנִיּוֹת שֶׁבְּגַן עֵדֶן, אָמֵן:

Fürbitte für den Verstorbenen

nach dessen Beerdigung zu sprechen.

Möge es Dein Wille sein, Ewiger, Gott al Seelen, die Seele des (der) N. N. in Liebe u Güte aufzunehmen, ihm (ihr) Deine guten En entgegen zu senden und seine (ihre) Seele in's P radies einzuführen, wie Du einst unserm Stam vater Jakob Engel geschickt hast, wovon es hei „Und Jakob ging seines Weges, da begegneten ih Engel Gottes; und Jakob sprach bei deren Anbli Dies ist eine Schaar Gottes! und er nannte denselb Ort Machanajim.“ — Laß an ihm (ihr) in Erfüllu gehen die Schriftstelle: „Die auf den Ewigen hoff werden an Kraft zunehmen, den Adlern gleich flügelt sein, unermüdet laufen, unermattet gehen Laß ihm (ihr) Deine unbegrenzte Gnade angedeih daß seine (ihre) Seele sich an Lust ergötze und der großen Seligkeit, die den Frommen aufbewa ist. Möge seine (ihre) Seele aufgenommen sein den Bund der Unsterblichkeit, nebst allen Staubl wohnern, die hier ruhen, nebst allen edlen Männe und Frauen im Paradiese! Amen.

נחמת שורה׳

טרם יולדים מכית עלמין פֶּחֶר דעך וועגגעהען פֶּחֶן בית
עוזים שורה, והוא שיעמוד שטעזען זיך דיח ווייטע געגענ:ווייטיג חין
הקהל לשני לדדים והאכל יעבור רייהען (שורה), דורך דיח דחַן דער אכ
בתוכם, והקהל יאמר לו: געהען המַט, חינדעך אחַן לו חיהם שפר

הַמַּקוֹם יְנַחֵם אוֹתָךְ (לרנים אֶתְכֶם) בְּתוֹךְ שִׁ
אֲבֵלֵי צִיּוֹן וִירוּשָׁלָיִם:

וכשיולדין מכית הקברות תולדין עצבים ובחורף זאין מלוי העצב לוקחין
וזורקים לאחוריהם ואומרים: רגבי עפר וזורקין ואומרים:
ביי׳ם וועגגעהען רייסט אחַן גרמַ: חויז חיזט קיין גרמַ: פַּחרהחַנדען, יחַ רחַ
ווירפט ע: הינטער זיך חוכד שפריצ׳ט: אחַן עטווחַ: ערדע חויך חוכד שפר
וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ: זָכוּר כִּי־עָפָר אֲנַחְנוּ:

וכשאין אומרים תחנון אין תולדין עצבים*).

אמרי שילאו מכית הקברות כחַדעך אחַן פֶּחֶן בית חיים וועגגעגח
ירחצו את ידיהם ויאמרו: חיזט, ווחַטט אחַן דיח הַחַנדע חוכד ומגו

בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה אֲדֹנָי יֱהוֹה דִּמְעָה מֵעַל כָּ
פָּנִים וְחֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל־הָאָרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֵּ

ואח״כ יוצאים שלשה פעמים וככל פעם יאמר אחַן זעטצט זיך חַ
ויהי נעם וכו׳ יושב בסתר עליון וכו׳. ונוסגים דרייחאחַן ניעדער
להקפיל שלא יכנס אדם לביתו קודם שרחץ ידיו בעטעט יעדע:אחַן
ויאכל ג׳ פעמים ואמר ויהי נעם, ומנהג אבותינו תורה. נעם ח״:״ו.

וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה
יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:
יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר לַיְיָ מַחְ
וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ: כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶ

*) ונעשה תליית עצב מוכח בס׳ שבט יהודה סמן מ״ח שהוא רמז על
התחייה שנאמר בה הקיצו ורננו שוכני עפר (ישעיה כ״ו) ונאמר ו
מעיר כעשב הארץ (תהלים ע״ב). ועוד כדי לעורר את הלבבות ול
גאות האדם, וירום העפר לומר כי עפר אתה ואל עפר תשוב, וה
הוא רמז לאדם, שאמרו קדמונינו (ערובין נ״ד) בני האדם דו

Trostzuspruch.

Bei'm Weggehen vom Friedhofe stellen sich die Anwesenden in z
Reihen auf und man läßt den Leidtragenden durchschreiten, indem n
ihm folgende Trostworte zuspricht:

Der Allgegenwärtige tröste dich (euch), nebst all
Trauernden Zion's und Jerusalem's!

Dann reißt man Gras aus, wirft es hinter sich und spricht:

Einst werden sie aus der Stadt hervorblühen, n
Gras aus der Erde!

Ist kein Gras vorhanden, so rafft man etwas Erde auf und spricht

Gedenke, daß wir nur Staub sind!

Nachdem man vom Friedhof weggegangen ist, wascht man die Hä
und spricht:

Einst läßt den Tod auf ewig Er verschwind
Gott der Herr trocknet dann die Thränen von jed
Angesichte, entfernt seines Volkes Schmach v
ganzen Erdenrund — denn Er sprach es, der Ewi

Man setzt sich alsdann dreimal nieder und betet jedesmal ויהי נעם u. s.

Möge die Lieblichkeit des Herrn, unsres Gottes, über u
kommen! unsrer Hände Werk fördere uns, unsrer Hä
Werk fördere es!

Der Du im Schirm des Höchsten sitzest und ruhest in
Allmacht Schatten, Gott, meine Zuversicht und Burg,
Herr, auf den ich traue, Er, sage ich, wird dich retten aus
gelegten Schlinge, von der verderblichen Pest. Mit sein

לעזב הזדה הללו נוגים והללו נוגים. וכל זו כתב טעם תליזת
עזבים נגדור עפרם הוא להרלות הנער וכמו זנמלא בחנרי חיוב
ויזרקו עפר על ראזיהם הזמימה (חיוב כ׳, י״ב). ועיין עוד בהגהת
נאר הגולה לי״ד ס׳ זע״ו סעיף ד׳.

הַוּוֹת: בְּאֶבְרָתוֹ יָסֵךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵ
אֲמִתּוֹ: לֹא־תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם: מֶדֶ
בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶ
וּרְבָבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגַּשׁ: רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּ
רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי־אַתָּה יְיָ מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ: לֹ
תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא־יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַ
לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ: עַל־כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּ
בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ: עַל־שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּ
כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי: יִקְרָאֵ
וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִ
אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי: ארך ימים וכו׳.

ואין מניחים את האכל לילך יחידי אל ביתו אלא מלווים אותו והוו
אתו לביתו לנחמו וכמו שכתוב טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל
משתה בחשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו.

Fittig deckt er dich, unter seinen Schwingen bist du geborge
seine Treue ist Schild und Panzer. Du fürchtest nicht
Grauen der Nacht, vor dem Pfeil, der des Tages schwir
vor der Pest, die im Finsternen schleicht, vor der Seuche,
am Mittag wüthet. Ob Tausende dir zur Seite fallen
Miriaden dir zur Rechten, — zu dir dringt's nicht.
schauest es nur mit deinen Augen, du siehest die Strafe
Frevler. Denn Du hast den Ewigen, meinen Schutz, set
auf den Höchsten deine Zuversicht. Dir wird kein Ungl
widerfahren, keine Plage sich deiner Hütte nahen. Denn se
Engel bestellt er dir, um auf all deinen Wegen dich zu hüt
Auf Händen tragen sie dich, daß sich dein Fuß an kein
Steine stoße. Du trittst auf Löwe und Natter, zertri
Leopard und Schlange. — „Denn er begehret mein, dar
rett' ich ihn; ich stell' ihn hoch, denn er erkennet mei
Namen. Er ruft mich an, ich antworte ihm, bin bei ihm
der Noth, befreie ihn und schaff' ihm Ehre. Ich sättige i
mit langem Leben und lass' ihn mein Heil erblicken!"

Man begleite alsdann den Leidtragenden nach Hause und suche ihn
überzeugenden Trostgründen zu beruhigen.

נחמה.

לרבינו משלם. *)

יוֹצֵר הַכֹּל מוֹשֵׁל עַל־כֹּל
צַדִּיק בַּכֹּל הַצּוּר תָּמִים:
זֹאת הָעֵצָה עַל־כֹּל יְעוּצָה
גַּם זֹאת הַיָּד עַל כָּל־אֵימִים:
מוֹחֵץ וְרוֹפֵא מֵמִית וּמְחַיֶּה
כִּי הוּא וְהָיָה צוּר עוֹלָמִים:
מַשְׁפִּיל גֵּאִים מַעֲלֶה דַלִּים
מִן־הֶעָפָר עַל כָּל־רָמִים:
צַדִּיק דִּינוֹ הוּא בִּמְעוֹנוֹ,
לִמְאֹד נִשְׂגָּב הוּא בַּמְּרוֹמִים:
הוּא מוֹכִיחַ לַאֲשֶׁר אוֹהֲבוֹ
בּוֹחֵן לִבּוֹ אִם הוּא תָּמִים:
כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לָרִאשׁוֹנִים
הֵמָּה חֲכָמִים וּמְחֻכָּמִים:
עִנָּה אוֹתָם עוֹדָם חַיִּים
גַּם הֵם מֵתִים בַּחֲצִי יָמִים:
גּוֹדֵר פֶּרֶץ שֹׁכֵן עֶרֶץ
כִּי הוּא יַשְׁקִם כּוֹס תַּנְחוּמִים:
מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם יָבֹאוּ הֲלֹם
לִקְרַאת רוּחוֹ מַלְאֲכֵי רַחֲמִים:

*) זיר נעים זה חזר מלאתיו בסדור סליחות וקיכות כתב יד ישן, מ
הוא על תפלת לדוק הדין הידועה, ומשקלו ד' דלתות לכל בית
דלת מד' תכונות, ובסיפו חתום פעמים זם המחבר משלם.

Tröstung.

Er, der Alles schuf, über alles herrscht, ist gerecht
Allem, der Felsenschutz ist tadellos!

Der Todesbeschluß ist über Alle beschlossen, seine H
trifft selbst die Stärksten.

Doch Gott schlägt und heilt, er tödtet und belebt a
wieder, Er, der war und ist, der Weltenlenker.

Er erniedrigt Stolze, erhebt dagegen Dürftige aus d
Staube über alle Hohen.

Gerecht ist sein Urtheil, das aus seinem Wohnsitz kom
hocherhaben in den Höhen.

Wen er liebt, den züchtigt er und prüft sein Herz, ob
ihm ergeben bleibt;

Wie auch den Frühern er gethan, jenen Weisen und V
ständigen,

Die er gebeugt in ihrem Leben, sie sterben ließ in
Hälfte ihrer Tage.

Doch er umzäunt die Lücke wieder, der mächtig Thronen
und reicht den Kelch des Trostes ihnen.

Auch hierher kommen so des Friedens Engel seinem G
entgegen die Engel des Erbarmens.

דיני אבלות.

מיד לאחר הקבורה מתחלת האבלות. ואלה המתים שמתאבלים עליהם: על האב, ועל האם, על הבן, ועל הבת, על הא[illegible] והאחות בין מן האב בין מן האם, האיש על אשתו, והא[illegible] על בעלה. אבל אין מתאבלין על הנפל, בין שבא קודם ז[illegible] בין שלא חי ל' יום (ויום ל' בכלל), וגם אין קורעין עליו.

אסור לאבל לישב על כסא וספסל, אלא על הארץ. ואסור [illegible] להניח תפלין ביום ראשון לאבלו, רק יתפלל בלא תפ[illegible] (ואין להניח תפלין של רבינו תם כל השבעה). אמנם אם [illegible] או נקבר בח"המ אז מניח תפלין בין בח"המ בין אחר המוע[illegible] וכן כשנקבר בי"ט שני, יניח תפלין אחר המועד.

לא יאכל האבל סעודה הראשונה משלו, אלא אחרים שולח[illegible] לו, ונוהגים לשלוח לו בציס, רמז לגלגל המות. ואח"כ מותר בבשר ו[illegible]

אבל אסור בנעילת הסנדל של עור כל שבעה, ואסור בהש[illegible] המטה ובמלאכה, רק מלאכת דבר האבד מותר לו לעשות בע[illegible] בתוך ביתו, [ועני מותר בעשיית מלאכתו לאחר ג' ימים ראשונ[illegible] אך יעשה בצנעה]. ואסור לו ללמוד תורה, רק דברי אבל[illegible] מותרים לו ללמוד כגון ס' איוב ודברים הרעים שבירמיה. וכ[illegible] שמחות. וכן האבל לא יקדש הלבנה בימי שבעתו, אך כשיש לד[illegible] שיעבור זמן קידושה, יקדשה תוך השבעה. ואסור לאבל ל[illegible] מביתו כל שבעה לטיול או למשא ומתן. אך אם שלח מושל אר[illegible] או שצריך לצאת לדרך או לצורך דבר האבד מותר. וכן למילת בנו אך לבה"כ. וכן מושל שסוא אבל ואין מושל אחר בעיר מותר לו לבה"כ. וכן כל דבר מצוה שאי אפשר לעשות בלא ה[illegible] מותר לו לצאת לקיים המצוה, ואחר שקיימה ישוב מיד לאבלותו.

אסור לאבל לשאול בשלום אדם כל שבעה, וגם אחרים [illegible] ישאלו בשלומו. ואם לא ידעו שסוא אבל ושאלו בשלומו אם יא[illegible] בג' ימים ראשונים לא ישיב להם אלא יודיעם שסוא אבל, ו[illegible] הוא לאחר ג' משיב להם שלום. ולא ירבה האבל דברים, [illegible] יניח תינוק בחיקו להשתעשע בו שלא יבוא לידי שחוק.

כל ימי השבעה נוהגים להדליק נר תמיד במקום הנפטר, כי
ה' נשמת אדם (וטעם אחר מובא בס' שבט יהודה אות מ"ח).
ם נוהגים להדליקו גם כל ימי השלושים ועל אב ואם כל השנה*).
לא יאכם האבל תוך השבעה לא בגד לבן ולא בגד חדש.
קטן לא יתאבל.
בשבת אין אבלות, חוץ מן דברים שבצינעה שהם השמים
מטה ורחיצה שאסור בהם.
יום השביעי לשבעה כיון שיצד שעה אחת מותר לעמוד
לאת למלאכתו. ואם יום השביעי הוא בשבת, אינו צריך ליצד
ד במוצאי שבת, כי השבעה כבר כלו בשחרית.
כל השבעה ימים עושים מנין עשרה בבית הנפטר ומתפללים
ם למנוחת נפשו, והאבלים אומרים עליו קדיש, וגם אם אין
בלים, מכל מקום עושים מנין בבית הנפטר, ואז היתומים אומרים
קדיש. והאבל יוכל להצטרף למנין עשרה. בבית האבל אין
ומרים תחנון ולא והוא רחום הגדול ולא אל ארך אפים
א למנצח יענך ה', ומדלגין פסוק ואני זאת בריתי כמו בט'
אב, ובחזרת י"ח אין אומרים ברכת כהנים, ובקדיש אין אומרים
תקבל צלותהון, ובתפלת ערבית אין אומרים שיר המעלות
לא מתחילין והוא רחום. בר"ח וחנוכה אין אומרים הלל, ובמוצאי
ת אין אומרים ויהי נעם ואתה קדוש, כללו של דבר דין תפלה
ית אבל כתפלה בט' באב. ואחר התפלה אין אומרים שיר
ומר לאסף. ואומרים מזמור ט"ז מכתם לדוד הן אחר תפלת
חרית הן אחר תפלת ערבית. ואם מתפללים תפלת ערבית של

*) עוד נוהגים להליע את המטה שבבר בה המת באופן שתהא מתוקנת
לשביבה, אבל לא ייצן בה אדם כל ימי השבעה אם אפשר. ושורש
כל הדברים האלה בנוואת רבינו הקדוש שלוה לפני מותו, כי יהא
דלוק במקומו שלאן תהא ערוך במקומו מטה תהא מוצעת במקומה
(כתובות דף ק"ג ע"א). אך מה שטעמידים עוד אצל כי התמיד כלי
מלא מים ותולין מפת ידים אצלה כל ימי השבעה מנהג זה צריך
לבטל כי הוא מדברי אמורי (לחם הפנים קונטרס אחרון ס' שע"ז
וחכמת אדם סוף הלכות אבלות).

שבת בבית האבל אין אומרים ברכת מגן אבות ולא במה מדליקי
רק אחר התפלה פותחים ויכלו ואומרים עליו קדיש. אבל ביו
עי"ת אומרים שם אבינו מלכנו. גם נוהגים ללמוד דברי אגדה בבי
האבל ימי השבעה ערב ובקר, ויאמר האבל קדיש דרבנן על הלמוד
ים נוהגים להתפלל וללמוד בבית הנפטר כל ימי השלשים.

אין קוראים לאבל לעלות לתורה תוך השבעה, ולא יעלה לדוכ
כל ימי אבלו, אלא יצא מבית הכנסת כשמגיע החזן למודים.

אסור האבל ברחיצת כל גופו (בטדען) אפילו בצונן, אבל פנ
ידיו ורגליו מותר בצונן. ואחר ז' עד ל' מותר לרחוץ כל גופו בצונ
אבל בחמין אסור. ואם הרחיצה אינה להענוג אלא לרפואה מותר
לו אפילו בשבעה ואפילו בחמין. ואסור בסיכה ותספורת ונטיל
צפרנים עד ליום השלושים, וביום השלושים שעה אחת אחר יציאה
מבית הכנסת בטלו ממנו אסורי שלשים (י"ד של"ד). ואם אירע יו
השלושים על ערב פסח שהוא בשבת, אז מותר לו להסתפר ביום כ"
שהוא ערב שבת אחר חצות היום. אכן על אב ואם אין להסתפ
אף אחר השלשים כל שנת אבלו, אם לא לצורך כגון שהולך אל ש
וחשוב אשר אין דרך ארץ לבוא לפניהם בגדול שער, או שהבני
השער עליו או שיתנוול ויגערו בו חבריו, שאז מותר להסתפ

יש דָּבָר בעיר חלילה אז אין אבלות כלל, אף לא על אביו ואמ

עיר מסוגרת וגרה מאויבים ואינם יכולים לבוא לבית הקברות
מתחלת האבלות מיד כשנסגר האחרון ומובא במקום מיוחד ל

כל השלשים ישנה האבל את מקומו בבית הכנסת, ועל אב
ואמו עד שנים עשר חדש.

אם השלימו השבעה בערב י"ט, אז אין לו שום דין שלושים ומוה
בעי"ט אחר חצות היום מה שהיה אסור בשלשים. ואם השליי
השבעה בערב פסח, מותר לו להסתפר קודם חצות היום.

אם אירע פורים בתוך ימי השבעה נדחה האבלות מפ
הפורים, ואין אבלות כלל בפורים וגם לא בשושן פורים (ת
מדברים שבלינעה); ובמוצאי שושן פורים ישב עוד על האר
ונמנו ימי הפורים לימי השבעה.

אבל בפורים יתפלל ערבית בביתו, ואז ילך לבית הכנסת לשמוע המגלה; אך בשחרית מותר לו להתפלל בבית הכנסת כמו בשבת, כי בפורים אין אבלות.

אבל בט׳ באב אסור לו לילך לבהכ״נ אלא לקריאת איכה וקינות.

בער״ה ועי״כ מותר לאבל להתפלל הסליחות בבית הכנסת, רק שצריך לחזור לביתו קודם שיאיר היום.

אם נקבר מתו עי״ט ויש לו עוד זמן מעט לנהוג אבלות קודם יום טוב בטל ממנו כל דין שבעה, אך לא כל דין שלושים.

אם יש שעה אחת קודם יום טוב, בטל ממנו דין שבעה, ועוד שבעה ימים משלושים, כגון ערב פסח נחשב לז׳ ימים וימי הפסח ח׳ ימים, הרי ט״ו ימים; ומשלים עוד ט״ו.

שעה אחת לפני שבועות הרי הן ז׳, ושבועות נחשב לח׳ ימים, הרי ט״ו; ומשלים עוד ט״ו.

שעה אחת לפני ראש השנה מבטל ממנו דין שבעה, ויום הכפור מבטל שלשים.

שעה אחת לפני י״כ מבטל דין שבעה, וחג הסוכות מבטל שלושים.

שעה אחת לפני סוכות מבטל דין שבעה, וחג הסוכות ז׳ הרי הן י״ד, ושמיני עצרת נחשב לו לז׳, הרי כ״א, ויום שני של שמיני עצרת הם כ״ב; ומשלים עליהם עוד ח׳ ימים.

מת לו מת בחול המועד, יש לו אנינות אבל אין לו אבלות, ואינו מתחיל להתאבל עד מוצאי י״ט, וישב שעה אחת במוצאי י״ט על הארץ, ונחשב לו ליום אחד מן השבעה, וישב עוד ששה ימים אחר הרגל. אמנם השלשים הם נמנו מיום הקבורה.

שמועה קרובה נקראת, אם שמע תוך שלשים יום משעת המיתה שמת לו אחד מקרוביו שצריך להתאבל עליהם, ושמועה רחוקה נקראת אם שמע אחר שלשים יום. שמועה קרובה חייב לנהוג כל דיני אבלות, וקורע ומונה שבעה ושלשים מיום ששמע השמועה. כללו של דבר, יום שמועה קרובה כיום הקבורה, אפילו שמע ביום השלשים.

מי שהתפלל ערבית ועדיין הוא יום ושמע שמת לו מת, אותו היום אין עולה לו ומונה מיום המחרת, אבל אם הוא לא התפלל עדיין רק הגבור התפללו ועדיין הוא יום, אותו יום עולה לו. ואם שמע ביום ל׳ אחר שהתפלל ערבית ועדיין הוא יום אז צריך למנות שבעה ושלשים ואותו היום עולה לו ליום א׳.

שמועה רחוקה אינו יושב מתאבל אלא שעה אחת, אפילו על אביו ואמו, רק על אביו ואמו מחויב לקרוע, ולא על שאר קרובים.

אומרים קדיש על אב ואם י״א חדשים, ומונין מיום המיתה, והאבלות נוהג י״ב חדשים. ובשנה מעוברת נחשב אדר ראשון לי״א חדשים של קדיש וי״ב חדשים של אבלות, אבל יום היאהרצייט הוא בחדש של יום המיתה. ויהא זריז שלא יאבד ממנו אפילו קדיש אחד, כי ע״י הקדיש ברא מזכא אבא. והמנהג להפסיק באמירת הקדיש יום אחד קודם סוף י״א חדשים, למשל אם מת אביו י״ו מרחשון יפסוק ביום א׳ דסוכות.

יום הזכרת מיתת אב ואם שקורין יאהרצייט מונין אותו מיום המיתה ולא מיום הקבורה, בין שהיה אצל המיתה בין לא היה שם. ומתענה ביום יאהרצייט (ס׳ חסידים סמן רל״א), אך כשאין אומרים תחנון, אין מתענה. וכן אם מילת בנו ביום הבוא או שהוא סנדק או מוהל, לא יתענה.

אם מת אביו או אמו באדר של שנה פשוטה ונתעברה השנה שלאחריו מתענה באדר ראשון. ואם מת בשנה מעוברת באדר ראשון, מתענה ג״כ באדר ראשון. ואם מת באדר שני, יתענה באדר שני, שצריך לעולם להתענות בחדש שמת בו. ואם מת ביום א׳ דר״ח כסליו, ואח״כ השנה חסרה ולמרחשון רק כ״ט יום, יהא יאהרצייט בכ״ט מרחשון כי תמיד אנו הולכים אחר החדש.

מי שאינו יודע יום שמת אביו אב אמו, יברור יום מיוחד ויתענה בו ויאמר קדיש.

דיני קדיש יתום.

בן שבעה גדול הבא לבהכ"נ יאמר כל הקדישים, אף אם שם בן שלושים או יתרליט. וכן בן שבעה קטן יש לו כל הקדישים, מלבד קדיש אחד אשר היתרליט זוכה לו. ואם יש הרבה יתרליט נגד כל הקדישים, אזי נדחה הקטן לגמרי.

אורח שהוא בן שבעה נחשב כולו כתושב.

שני אבלים שווים, כגון שני בני ז' או שני בני ל', יחלקו לשם הקדישים, ויפילו הגורל מי יאמר הקדיש הראשון.

יש שם בן שבעה גדול ובן שבעה קטן ועוד בן יתרליט, ולא נמצאו יותר מג' קדישים, אז יבואו לשבעה גדול שני קדישים, ולקטן קדיש אחד, והיתרליט אין לו קדיש כלל.

בן שלושים ועוד יתרליט יבא ליתרליט רק קדיש אחד. ואם יש כמה יתרליט נגד כל הקדישים, נדחה הבן שלושים לגמרי.

אבל שלאחר השלושים ויתרליט, יש ליתרליט כל הקדישים מלבד קדיש אחד של מזמור של יום שהוא לאבל.

תושב יתרליט ואורח בשלשים, אין לו לאורח אלא קדיש אחד. תושב בשלושים ואורח יתרליט, יש לאורח קדיש אחד, גם אם עוד תושב יתרליט שם.

תושב ואורח שבניסה בני יתרליט, לא יבוא לאורח קדיש כלל.

הקדיש שאומרים אחר קבלת שבת הוא לעולם ליתרליט בין שיום היתרליט בשבת בין שהוא בערב שבת. ואם יש שני בני יתרליט שאחד מערב שבת והשני משבת, זוכה היתרליט של שבת לקדיש זו.

האבל בסוף י"ח חדשים שלו כשיפסוק באמירת הקדישים יאמר כל הקדישים, ואם עוד יתרליט או בן שלושים יש לשם קדיש אחד.

מי שיש לו זכות יותר בקדיש, יש לו גם כן זכות לענין התפלה שיתפלל. מי שאינו יודע להתפלל לפני הקהל, לא יתפלל רק אשרי ובא לציון גואל.

כבר נתפשט המנהג ברוב המקומות שהאבלים ובני יתרליט יאמרו את הקדיש כולם באגודה אחת יחדיו, ובאמת ע"י כך שקטו ונחו כמה מחלוקות שנפלו בענין הקדימה בקדיש. אך הנוהגים מנהג זה יש לשם להזהר שלא יצעקו כולם בהרעשת קול ובחפזון, כי תרי קלי לא משתמעי, רק אחד מן האבלים הוא יאמר הקדיש בקול ובמתון והאחרים יענו עמו בלחש תיבה בתיבה.

סדר הלמוד.

מנהג טוב הוא ללמוד דברי מוסר ואגדה בכית האכל בימי השבעה בעד תפלת ערב ובקר, כי תורת ה׳ תמימה משיבת נפש החיים והמתים, והאכל יעה אזנו לשמוע לדברי התורה.

פרק א׳.

תורת ה׳ תמימה, משיבת נפש (תהלים י״ט).

אמר רבי שמעון בן יוחאי, מה יעשה האדם ההולך לבקר את החולה, דבעי לאשתדל על אסותא דגופא?[1] ברם יעשה עיקר מאסותא דנשמתא. ואשרי משכיל אל דל (תהלים מ״ב, ב׳), ואי דל אלא חולה; והקדוש ברוך הוא ישלם שכר טוב למזכירים לחולה שיפשפש במעשיו ויתודה, ושיתפלל להקב״ה ויעסוק בתורה בין מעט או רב רק שיכוין לבו לשמים, כמו שאיתא בברכות (דף ה׳), כל העוסק בתורה יסורין בדלין ממנו. וכל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, הקב״ה מביא עליו יסורים מכוערין, ועוכרין אותו. ואמרו חכמים (כ״ק מ״ו), דכאיב ליה כאב אזיל לבי אסיא;[2] ואין אסותא, כאסותא דצלותא ואורייתא[3]:

ודרש רבי פנחס בן חמא (כ״נ קע״ז), כל מי שיש לו צער או חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שנאמר חמת מלך[4] מלאכי מות[5] ואיש חכם יכפרנה (משלי ט״ז, י״ד) כי כל מי אשר אינו בן תורה ויחזיק את ידי תלמידי חכמים כדי שילמדו בעבורו, שכרו כאילו הוא למד בעצמו, שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג׳ י״ח), ללומדיה לא נאמר, אלא למחזיקים בה, ללמד, כל מי שהוא מחזיק וגורם לאחרים ללמוד בעבורו, הוא כאילו עצמו למד בתורה; וביותר טוב אם יכוין להשתדל שעשרה חכמים יתקבצו ללמוד ולהתפלל בעדו, שהשכינה קדמא ואתיא (ברכות ו׳), וגם טוב שיתענו בעדו, שאז תפלתנו אינה חוזרת ריקם.

---

1) הידרוש ושתדל אחרי רפואת הגוף לבד? לא כי יעשה עיקר השתדלותו רפואת נשמתו.

2) האיש אשר יכאב לו מכאוב, ילך אל הרופא.

3) אין רפואה כרפואה הבאה לו מתוך תפלתו ותורתו.

4) חמת מלך, לרע שבאה לו מאת המקום.

5) מלאכי מות, חליים המגיעים אותו לשערי מות, האיש החכם הזה יכפר עליהם וירחיקם בתפלתו ובתלמודו.

Lehrvorträge im Trauerhause.

Abschnitt I.

Die Lehre des Ewigen ist vollkommen, sie labet die Seele! (Psalm 19, 8).

Rabbi Simon Sohn Jochai's lehrte: Welches ist die Pflicht desjenigen, der einen Kranken besucht? Soll er blos auf die Heilung des Körpers bedacht sein? Doch nein, die Heilung der Seele mache er sich zur Hauptaufgabe. Denn Heil dem, der auf den Armen achtet (Psalm 41, 2.) — arm aber ist der Kranke. Der Allheilige wird reichlichen Lohn denen geben, die den Kranken daran erinnern, seinen Lebenswandel zu untersuchen und Buße zu thun, zu Gott zu beten und sich mit der Thora zu beschäftigen, sei es wenig oder viel, wenn nur dabei das Herz zu Gott gerichtet ist; wie es im Talmud heißt: Wer sich in der Thora unterhält, von dem weichen die Schmerzen; wer hingegen sich mit der Thora beschäftigen kann und thut es nicht, über den bringt Gott schmerzliche Leiden, die ihn betrüben. So sagen auch unsre Weisen: „Wer vom Schmerz befallen ist wende sich zum Arzte!" es gibt aber keine bessere Arzenei, als die des Gebetes und der Gotteslehre.

Rabbi Pinchas Sohn Chama's lehrte: Wer ein Leid oder einen Kranken in seinem Hause hat, der gehe zu einem Gelehrten, damit dieser für ihn bete; denn es heißt: „Den Königszorn, die Todesboten, der weise Mann vermag sie zu besänftigen." Denn wer nicht selbst ein Kenner des Gesetzes ist, aber die Gelehrten unterstützet, daß sie studiren können, der wird solchen Lohn haben, als hätte er selbst studirt; denn es heißt: „Ein Baum des Lebens ist die Lehre denen, die sie festhalten!" es steht nicht: „die sie lernen," sondern „die sie festhalten," um damit anzudeuten, daß wer bei Anderen das Studium der heiligen Schrift befördert und unterstützet ein ebenso großes Verdienst hat, als hätte er selbst studirt. Besser noch ist es, wenn er es veranlassen kann, daß zehn Gelehrte zusammentreten, um für ihn zu studiren und zu beten, indem alsdann die göttliche Majestät gegenwärtig ist. Auch ist zu empfehlen, daß diese dabei fasten und wird alsdann ihr inbrünstiges Gebet gewiß nicht unerhört bleiben.

וכך אמר שלמה המלך (משלי ג׳. ד׳. ט״ו). בני תורתי אל תשכ
ומצותי יצור לבך, אז תלך לבטח דרכך, ורגלך לא תגוף, א
תשכב לא תפחד, ושכבת וערבה שנתך, כי אורך ימים ושנו
חיים ושלום יוסיפו לך. רפאות תהי לשרך, ושקוי לעצמותין
שמע בני וקח אמרי, וירבו לך שנות חיים. כי חיים הם למוצאיה
ולכל בשרו מרפא. אורח חיים למעלה למשכיל, למען סור משאו
מטה. החזק במוסר אל תרף, נצרה כי היא חייך.

ואמר רבי יונתן (שבת פ״ג) לעולם אל ימנע אדם את עצ
מדברי תורה, אפילו בשעת מיתה, שנאמר, זאת התורה אדם, כ
ימות (במדבר י״ט, י״ד), אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה
והוא רצון הקב״ה, דכתיב, ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תור
ויאדיר (ישעיה מ״ב, כ״א). ותלמידי חכמים מרבים שלום בעולמ
שנאמר וכל בניך למודי ה׳ ורב שלום בניך (שם נ״ד, י״ג), א
תקרא בָּנַיִךְ אלא בּוֹנַיִךְ[1]. וכתיב, שלום רב לאוהבי תורתך וא
למו מכשול (תהלים קי״ט, קס״ה), וכתיב, ה׳ עוז לעמו יתן, ה
יברך את עמו בשלום (כ״ט, י׳):

אמר רבי יהושע בן לוי (ערובין נ״ד), אדם חש בראשו יעסו
בתורה, שנאמר כי לוית חן הם לראשך (משלי א׳, ט׳); חש בגרונ
יעסוק בתורה, שנאמר וענקים לגרגרותך (שם); חש בבני מעי
יעסוק בתורה, שנאמר רפאות תהי לשרך (שם ג׳, ח׳); חש
בעצמותיו יעסוק בתורה, שנאמר ושקוי לעצמותיך (שם); חש
בכל גופו יעסוק בתורה, שנאמר ולכל בשרו מרפא (שם ד׳ כ״כ[2])

אמר רבי יהודה בריה דרבי חייא (שם), בא וראה שלא כמדר
הקב״ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם, אדם נותן לחבירו סם
יפה לזה, וקשה לזה[3]; והקב״ה נתן התורה לישראל, סם חיי
לכל גופם, שנאמר ולכל בשרו מרפא:

---

[1]) ר״ל מוריך ומלמדיך הבונים אותך בתורה והמכינים אותך דעת ה׳ ולפי דרוש זה כוונת הפסוק, אם יהיו בניך למודי ה׳ יהיה בזה גם שלום רב למוריהם אשר הם הבונים והמגדלים אותם בתורה.

[2]) תוכן כוונת זה המאמר, כי האדם בכל מה שיבוא עליו מן הצער והצרות הן רב הן מעט ימצא לו תרופה ונחמה בתורה כי היא תמימה משיבת נפש והיא יחיהו וינחמהו אם ידרשנה בכל לבבו וכמאמר דוד (תהלים קי״ט נ׳) זאת נחמתי בעניי כי אמרתך חיתני.

[3]) סם שהוא טוב לאדם זה קשה לאדם אחר, וגם מה שהוא טוב לרפאות בו חולי זה רע הוא לרפאות חולי אחר.

So spricht auch der König Salomo: Mein Sohn, verg
nicht meine Lehre, dein Herz bewahre meine Gebote. Da
wirst du deinen Weg sicher wandeln und dein Fuß wird ni
anstoßen. Wenn du dich niederlegst wirst du nicht zagen, u
wenn du liegst, so schläfst du sanft. Denn langes Leben u
Tage des Glückes und Frieden vermehren sie dir. Heilung
sie deinem Leibe und Erquickung deinem Gebeine. Höre, m
Sohn, nimm meine Lehren an, so werden deine Lebensja
zunehmen. Denn Leben sind sie denen, die sie fassen, sie s
dem ganzen Leibe heilsam, ein Weg des Lebens aufwärtsgeh
für den Verständigen, um auszuweichen der Hölle unten. He
fest an der Belehrung, lass' sie nicht, bewahre sie, denn
ist dein Leben!

Rabbi Jonathan lehrte: Niemals unterlasse der Mensch
Forschen in den Worten der Thora, selbst nicht in der Ster
stunde; denn es heißt: „Dies ist die Lehre für den Mensch
selbst wenn er stirbt." Auch noch in der Todesstunde besch
tige dich mit der Thora! So will es Gott; denn es hei
Der Herr hat Wohlgefallen daran, um seiner Gerechtig
willen, daß die Lehre ausgebreitet und verherrlicht werde.
Thora-Studirenden sind es, die Glück in der Welt verbreit
denn es heißt: Alle deine Söhne sind Gottesgelehrte,
Glück bauen sie dir auf. Ferner heißt es: Viel Glück genie
die Freunde deiner Lehre, kein Unfall trifft sie. Ferner: G
gibt seinem Volke Kraft, Gott segnet sein Volk mit Frieden

Rabbi Josua Sohn Levi's lehrte: Fühlt der Mensch ei
Schmerz am Kopfe, so beschäftige er sich in der Thora, d
es heißt: Ein anmuthiger Schmuck ist sie deinem Haup
fühlt er Schmerz am Halse, so beschäftige er sich mit
Thora, denn es heißt: ein Geschmeide ist sie deinem Ha
fühlt er Schmerz im Leibe, so beschäftige er sich mit der Tho
denn es heißt: Heilung ist sie deinem Leibe; fühlt er Schm
in den Beinen, so beschäftige er sich mit der Thora, denn
heißt: Erquickung ist sie deinen Gebeinen; fühlt er Schmer
am ganzen Körper, so beschäftige er sich mit der Thora, d
es heißt: Heilmittel ist sie dem ganzen Leibe.

Rabbi Juda, Sohn des Rabbi Chija, sprach: Siehe d
das Verfahren Gottes anders als das der Menschen ist.
Mensch gibt dem Andern eine Arzenei; diese ist dem Ei
nützlich, dem Andern hingegen schädlich. Gott aber gab Is
die Thora, die ein Lebensbalsam ist für den ganzen Körp
wie es heißt: Dem ganzen Leibe ist sie Heilmittel.

אמר רבי יצחק (מנחות ק"י), מאי דכתיב, זאת תורת החטא
זאת תורת האשם (ויקרא ו' ז')? כל העוסק בתורת חטאת כא
הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם:

דרש רבי מנחם ברבי יוסי (סוטה כ"א), כי נר מצוה, ות
אור (משלי', כ"ג), תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה בא
את המצוה בנר, לומר לך, מה נר אינו מאיר אלא לפי שעה
מצוה אינו מגינה אלא לפי שעה; ואת התורה באור, לומר
מה אור מאיר לעולם, אף תורה מגינה לעולם. ואומר (שם ו',
בהתהלכך תנחה אותך, בעולם הזה, בשכבך תשמור עליך,
מיתה, והקיצות היא תשיחך, לעולם הבא; משל לאדם ש
מהלך בדרך באישון לילה ואפלה, ומתירא מן הקוצים
הברקנים[1] ומן הפחתים ומחיה רעה ומן הלסטים, ואינו יודע בא
דרך מהלך; נזדמנה לו אבוקה של אור, נצול מן הקוצים
הברקנים ומן הפחתים, ועדיין מתירא מחיה רעה ומן הלס
ואינו יודע באיזה דרך מהלך; כיון שעלה עמוד השחר נ
מחיה רעה ומן הלסטים, ועדיין אינו יודע באיזה דרך מה
כיון שהגיע לפרשת דרכים נצול מכולם.

תניא רבי נהוראי אומר (קדושין פ"ב), מניח אני כל אומנ
שבעולם, ואיני מלמד את בני אלא תורה, שאדם אוכל שכ
בעה"ז והקרן[2] קיימת לו לעה"ב; ושאר כל אומניות אינם
כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו י
לעסוק במלאכתו, הרי הוא מת ברעב; אבל התורה אינה כן, ז
מְשַׁמֶּרְתּוֹ מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנו
בנערותו מה הוא אומר? וקויי ה' יחליפו כח, יעלו אבר כנש
(ישעיה מ', ל"א), בזקנותו מה הוא אומר? עוד ינובון בשי
דשנים ורעננים יהיו (תהלים ל"ב, ט"ו[3]).

---

[1]) הברקנים, גם הוא מן קוץ ודרדר, בל"א דיוטש, וכן בשופטים
קולי המדבר ואת הברקנים.

[2]) עצמותו של דבר ועקרו, כי בעבור שהכח בקרנים יקרא גוף
קרנו, רמז הויפטגוט.

[3]) ר"ל אף כשבא לידי זקנה או ייסורין ואינו יכול לעסוק בתורה
הוא מתען שכרה, דכתיב עוד ינובון, פירושו עוד ימתו למת וינ
שכרם לעת שיבתם. ויש לדעת כי לא בא מאמר זה לאסור
אומניות ואין באן כוונת התנא לומר שלא ילמד אדם את בנו אומ
כלל, רק בא להודיע גודל מעלת שכר התורה ואשר ע"כ לא נניח
למוד התורה מפני למוד אומנות ואף האומן באומנתו מחויב לל
תורה. כי החיוב ללמוד אומנות בא שם במשנה קדושין, לעולם י

Rabbi Jizchak sprach: Was bedeutet der Ausdruck: „dies die Lehre des Sündenopfers" — „dies ist die Lehre des Schu opfers?" — Damit wird angedeutet, daß wer sich mit Lehren des Sündopfers und Schuldopfers beschäftigt, wird es angerechnet, als hätte er diese Opfer wirklich dargebra

Rabbi Menachem, Sohn des Rabbi Jose erklärte die Schr stelle: „Eine Leuchte ist das Gebot und die Lehre ein Lic Die Schrift vergleicht das Gebot mit einer Leuchte, die Le Thora, aber mit dem Lichte, um dir zu sagen, daß wie Leuchte blos zu gewissen Zeiten gebraucht wird, so schützt das Gebot nur in der Zeit, in welcher wir es üben. Thora aber wird dem Lichte verglichen; wie nämlich das L immer leuchtet, so schützt uns auch die Thora immerfort. heißt es auch: „Wenn du gehest, leitet sie dich" — in di Welt, „Wenn du liegest, behütet sie dich" — im Tode, „ wenn du erwachest unterhält sie dich" — in der künfti Welt. Folgendes Gleichniß ist dazu passend. Ein Mann, in finsterer Nacht reiste, war in Furcht vor Dornen Disteln, Gruben, wilden Thieren und Räubern, auch wu er nicht, welchen Weg er ging. Da gelangte er zu einer Fa und war nun von der Angst vor Dornen, Disteln und Gru befreiet, hatte sich aber noch vor wilden Thieren und Räub zu fürchten und kannte auch den Weg noch nicht, den er gi Als dann die Morgenröthe aufging war er auch vor wil Thieren und Räubern gesichert; den Weg, den er eingeschla hatte, kannte er aber immer noch nicht, bis er endlich einen Wegweiser kam, der ihn aller Furcht enthob.

Rabbi Nehorai sagte: Ich lasse alle Gewerbe der W außer Augen und unterrichte meine Kinder nur in der Tho davon der Mensch den Lohn schon in dieser Welt genießt das Stammgut ihm noch stehen bleibt für die künftige W Bei allen andern Gewerben ist es nicht also. Wenn da Ei in Krankheit oder in's Alter oder in Unglück geräth und in seinem Gewerbe nicht beschäftigen kann, muß er Hung sterben; aber mit der Thora ist es nicht so, vielmehr bewa sie ihn in der Jugend vor allem Bösen und gibt ihm für Alter fröhliche Zukunft und Hoffnung. Von seiner Jug heißt es: „Die auf Gott hoffen erneuen ihre Kraft, erhel die Schwingen wie Adler;" und von seinem Alter heißt „Sie sprossen noch im Alter, bleiben saftreich und frisch."

„כי אמרתי עולם חסד יבנה" (תהלים פ"ט, ג'). שהחסד
מהדברים, שאדם אוכל פירותיהם בעה"ז והקרן קיימת לעו
ואמרו חכמים, תלמוד תורה כנגד כלם, משום שאי אפשר ל
לעשות המצוה כתקונה אם לא למד תחלה הלכותיה; אבל
שלמד ויידע אותה, אז המעשה הוא העיקר, ואם לא יקים המ
מה לו ולתורתו? ואין לנו מצוה שכלולים בו הרבה מצוות, כמו
גמילות חסד ואמת, כי גמילות חסד הוא אחד מיסודי הע
שהעולם עומד עליהם, והגומל חסד נעשה שותף להקו
שהקב"ה ברא העולם בחסד, והוא מעמידו בחסד; וכל הג
חסד בירוע שהוא מזרע אברהם אבינו. ועיקר החסד הוא הו
שעושין עם המתים ונקרא חסד של אמת, וזה שכתוב תתן א
ליעקב חסד לאברהם (מיכה ז' כ').

וכל המצות שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיי
לו לעולם הבא, כמו שאמרו חכמים (פאה), הם כלולים
בגמילות חסדים, ואף עיון תפלה בכלל גמילות חסדים, דכ
גומל נפשו איש חסד (משלי י"א, י"ז); ומאריך ימיו ושנותיו
אדם, כי הא דרבה דעסק בתורה חי ארבעין שנין, ואביי ד
בתורה ובגמילות חסדים חי שתין שנין (ר"ה י"ז): וכשנתפס
חנניא בן תרדיון ורבי אלעזר בן פרטא, רבי חנניא עסק בת
ונדון, רבי אלעזר עסק בתורה ובגמילות חסדים ונצול (ע"ז
ואמר רב הונא, כל העוסק בתורה ולא בגמילות חסדים ד
כמי שאין לו אלוה (שם [1]):

אמרינן בגמרא (תוספתא פאה פרק ד'), צדקה וגמילות חס
שקולין כנגד כל המצות שבתורה. ואמר רבי יוחנן, אין
יודעין איזה חביב, צדקה או גמילות חסדים, אלא ממה ד
וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו, וצדקתו לבני בנים (ת
ק"ג, י"ג), הוי אומר גמילות חסדים גדולה מכלם:

אדם את בנו אומנות נקייה וקלה. ועוד שם, אין לך אומנות שע
מן העולם. ועוד בקדושין דף ל' כשם שחייב ללמדו תורה כך
ללמדו אומנות, כל שאינו מלמד אומנות כאילו מלמדו ליס
ונקהלת רבה דף כ"ז, קנה לך אומנות עם התורה. וכמשנה א
יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ.

[1]) כי לא הלך בדרכי השם, שהשם ית' גומל חסד הוא עם בריותיו
עת וכל שעה, וכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו, וזה האדם העוסק
בתורה ולא במצות גמילות חסד אשר כלולים בה רוב המצוות
אדם לחברו הנה הוא דומה במעשיו כמי שלא הכיר את השם לא

Ich sprech' es aus: „Die Welt wird durch Güte erhalt
(Psalm 89, 3.) Die Güte ist eine von jenen Tugenden, d
Früchte der Mensch in dieser Welt genießt und das Sta
gut ihm noch bleibt für jene Welt. Zwar sagen unsre We
Das Studium der Lehre geht über Alles! weil es nä
nicht möglich ist, ein Gebot gehörig zu beobachten, wenn
nicht erst die Art der Ausübung kennen gelernt hat. Ist
aber mit den Geboten bekannt, dann ist die That die Ha
sache; denn wozu nützt ihm die Lehre, wenn er deren G
nicht ausübt? Wir besitzen aber kein Gebot, in dem so
andere mit inbegriffen sind, als das Gebot der Wohlthäti
und Treue; die Wohlthätigkeit ist eins der Grundpfeiler,
welchen die Welt ruhet. Der Wohlthätige handelt Gott äh
denn Gott erschuf die Welt in Güte, und er sucht sie d
Güte zu erhalten; der Wohlthätige beweist, daß er ein
diger Nachkomme unsres Stammvaters Abraham ist.
uneigennützigste Wohlthätigkeit aber ist die, welche man
storbenen erweist; diese wird Wohlthätigkeit der Treue gen
und darauf deutet das Schriftwort hin: „Du erweisest T
dem Jakob, Güte dem Abraham."

Alle Gebote, von denen, wie unsre Weisen sagen, der Me
die Früchte in dieser Welt genießt, die Hauptbelohnung
ihm für jene Welt aufbewahrt bleibt, sind in dem Gebote
Wohlthätigkeit mit einbegriffen; auch die Andacht bei'm G
liegt im Begriffe der Wohlthätigkeit, wie es da heißt: „der
seine Seele Sorgende ist ein Mann der Wohlthätigkeit." Sie
längert das Leben. So lebte Rabba, der sich dem Studium
Gesetzes hingegeben, vierzig Jahre; Abai hingegen, der
Gesetzstudium und die Wohlthätigkeit geübt, lebte sechzig Je
So waren Rabbi Chananja, Sohn Teradion's und R
Elasar, Sohn Parata's, beide gefänglich eingezogen wor
Rabbi Chananja, der sich mit dem Gesetzstudium beschäftigt h
wurde verurtheilt, Rabbi Elasar hingegen, der das Gesetzstu
und die Wohlthätigkeit geübt hatte, wurde frei gegeben. So l
auch Rab Hunna: Wer sich blos mit dem Gesetze und nicht
mit der Wohlthätigkeit beschäftiget, scheint wie ohne Schutz

Im Talmud heißt es: Almosengeben und Wohlthäti
wiegen alle Gebote der heiligen Schrift auf. Rabbi Joch
erklärt dazu: Wir wissen da noch nicht, was vorzüglicher
Almosengeben oder Wohlthätigkeit. Da es aber heißt: „
Wohlthun Gottes bleibt von Ewigkeit zu Ewigkeit, seine
bleibt für Kindeskinder," so geht daraus hervor, daß
Wohlthätigkeit von allen Pflichten die wichtigste ist.

ואמר רבי אלעזר, גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדו
שנאמר זרעו לכם לצדקה, קצרו לפי חסד (הושע י׳ י״ב), אם ז
זורע, ספק אוכל ספק אינו אוכל, קוצר ודאי אוכל. תנו ו
בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה, שהצ
בממונו, גמילות חסדים בין בממונו בין בגופו[1], צדקה לעו
גמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים, צדקה לחיים, גמי
חסדים בין לחיים בין למתים (סוכה מ״ט). ועל ידי גמילות
ואמת מכפר לו הקב״ה עונותיו, שנאמר בחסד ואמת יכפר
(משלי ט״ז, ו׳). ולא יראה פני גיהנם דכתיב לא תתן ח
לראות שחת (תהלים ט״ז, י׳): אמר רבי יוחנן, גדול כחן של גו
חסדים, שאין חסין לא בצל כנפי הארץ, ולא בצל כנפי הש
ולא בצל כנפי השמש, ולא בצל כנפי הכרובים, ולא בצל
החיות, אלא בְצִלּוֹ של הקב״ה, הדא הוא דכתיב מה יקר ח
אלהים, ובני אדם בצל כנפיך יחסיון (תהלים ל״ו ח׳):

כל ארחות ה׳ חסד ואמת (תהלים כ״ה י׳), זו גמילות חס
שתחלת התורה גמילות חסדים, ואמצעיתה גמילות חסדים, וס
גמילות חסדים, תחלתה הלביש ערומים שנאמר ויעש ה׳ אל
לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם (בראשית ג׳, כ״א), אמצע
ביקר חולים שנאמר וירא אליו ה׳ באלוני ממרא[2]) (שם י״ח
וסופה הקברת מת שנאמר ויקבר אותו בגיא (דברים ל״ד, ו׳),
כל ארחות ה׳ חסד ואמת (תנחומא סוף פ׳ וישלח. וסוטה י״ג).
גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, לא למשה לבדו
הקב״ה חסד, אלא אף לאהרן, שהכין לו מערה, ומטה טו
לשכב בה, ושלחן ומנורה עומד לפניו; והיו ישראל מרנ
אחריו, ואמרו הניח משה ואלעזר את אהרן בהר ההר ו
להם ולא גוע אהרן[4])! מה עשה הקב״ה? נטל ארונו של א

---

[1]) בין בממונו, להלוות מעות לחברו או להשאיל לו כלים, או ל
תכריכים למת וכדומה. בין בגופו, לשמח חתן וכלה, או ללוות
בדרך, או לספוד למת ולהביאו לקברו וכדומה.

[2]) ויום שליש של מילה של אברהם היה וירא אליו ה׳ לשאול ב
ולבקרו (ב״מ דף פ״ו).

[3]) מרננין, הרימו קול לצעוק ולהתמרמר. ודבת עם תרגומו ולרגנת
(יחזקאל ל״ו, ג׳). ונוסחא אחרת מדיינין וגם הוא ל״ מריבה.

[4]) שאמרו, אדם שעמד כנגד מלאך המות ועבר המגפה איך יעלו
מלאך המות.

Rabbi Elasar lehrte: Wohlthätigkeit ist wichtiger als
mosenspenden, denn es heißt: „Säet aus nach der Mil
erntet nach der Liebe.“ Wer da säet ist noch ungewiß, ob
davon genießen wird oder nicht; erntet er aber, so kann
gewiß davon genießen. So lehren die Weisen: In dreier
Hinsicht übertrifft Wohlthätigkeit das Almosenspenden; Alm
sen wird nur mit Geld gegeben, die Wohlthätigkeit aber ka
mit Geld und durch körperliche Hilfe geübt werden; Almo
wird nur den Armen gegeben, Wohlthätigkeit aber kann m
Armen und Reichen erweisen; Almosen gibt man blos
benden, Wohlthätigkeit aber kann man Lebenden und Tod
erzeigen. — Um der Wohlthätigkeit willen verzeihet uns G
die Sünden, wie es heißt: „durch Liebe und Treue wird
Schuld gesühnt;“ und wir werden entgehen der Höllenstr
wie es heißt: „Du lässest Deine Frommen nicht schauen
Unterwelt.“ Rabbi Jochanan sagte: Das Verdienst der Wo
thätigen ist so groß, daß weder die Fittige der Erde, n
der Morgenröthe, noch der Sonne, noch der Cherubim, n
der Chajoth sie zu beschützen brauchen, sondern sie sind
borgen im Schutze des Allheiligen; wie geschrieben steht: „
köstlich, Gott, ist Deine Liebe! im Schatten Deiner Flü
sind die Menschenkinder geborgen.“

„Alle Wege Gottes sind Liebe und Wahrheit,“ damit
die Wohlthätigkeit gemeint, denn der Anfang der Thora
Wohlthätigkeit, ihre Mitte Wohlthätigkeit und ihr Sch
Wohlthätigkeit. In ihrem Anfange lesen wir, wie Gott
Nackten kleidete, denn es heißt dort: „Der Ewige, Gott, ma
für Adam und seine Frau Röcke aus Häuten und bekleid
sie damit.“ In der Mitte der Thora lesen wir, daß G
Kranken besuchte, denn es heißt: „Der Ewige erschien d
Abraham im Haine Mamre.“ Endlich schließt sie mit der
stattung des Todten, denn es heißt: „Gott begrub den Mo
im Thale.“ Rabbi Gamliel, Sohn des Fürsten Rabbi Jeh
sprach: Nicht allein dem Mosche erwies Gott Wohlthätigk
sondern auch dem Aharon, dadurch daß er ihm eine Hö
und darin ein hergerichtetes Bett nebst dabeistehendem T
und Leuchter zu seinem Todes-Lager bereitete. Als dann Isr
nach ihm schrieen und sprachen: „Mosche und Elasar hab
den Aharon auf dem Berge Hor zurückgelassen, sind ohne
mitzunehmen herabgestiegen; Aharon kann nicht gestorben sei
Was that da Gott? Er ließ den Sarg des Aharon über

והעבירו מעל מחנה ישראל, וראו את ארונו פורח וטס[1]) באו
והאמינו שמת אהרן, וגמלו חסד שלשים יום (פרקי דר' אליעזר פ' י
וכן קרא הקב"ה למלאכי השרת לגמול חסד עם אדם וחוו
כדי שילמדו מטנו דורות הבאים לגמול חסד זה עם זה: ומע
גמילות חסדים אנו לומדין מאיזבל, שהיתה בתיה סמוך לש
וכל כלה ומת שהיו עוברים דרך שם, היתה יוצאת מביתה
ומכה בכפות ידיה, ומקוננת בפיה, ומהלכת עשר צעדות; ומתנ
עליה אליהו ז"ל, הכלבים יאכלו את איזבל בחיל יזרעאל (
(כ"א, כ"ג), והאברים שהיתה גומלת בהם חסד לא שלטו הכלב
בהם, שנאמר (מ"ב ט', ל"ה) וילכו לקברה ולא מצאו בה כי
הגלגלת והרגלים וכפות הידים (זם).

ועוד אנו לומדין מעלת גמילות חסד מאנשי יבש גלעד. כ
שנהרג שאול ובניו, אמרו אנשי יבש גלעד, אותו האיש שהצי
מחרפות בני עמון[3]) חיבין אנו לגמול חסד עמו, ולקחו גויית שא
וגוייות בניו וקברו אותן. ואמר הקב"ה אף אני אתן להן ש
לעתיד לבא, כשאני עתיד לקבץ את ישראל מארבע פינות הער
ראשון אני מקבץ שבט מנשה, שנאמר לי גלעד ולי מנ
(תהלי' ס' ז'), ואח"כ אני מקבץ אפרים, שנאמר ואפרים מעוז רא
יהודה מחוקקי (זם). והתקינו החכמים לגמול חסד לכלם, שנא
ויתנום לחק על ישראל (ד"ה ב' ל"ה, כ"ה); וראה שלמה ש
גדולה גמילות חסדים לפני הקב"ה, על כן כשבנה בית המקו
בנה שני שערים, אחת לחתנים, ואחת לאבלים, והנכנס בש
חתנים, היו יודעים שהוא חתן והיו אומרים לו השוכן בבית ה

---

[1]) ועופף, עוס ל' עופף במהירות כל' ארמי, כאשר ידאה הכשר תרגם ירוס
כמא דעיים כשרא (דברים כ"ח, מ"ע) וגם כל' מקרא כבשר יעוס עלי ל
(איוב ט' כ"ו).

[2]) כנמצא זם בפרקי ר"א פ' י"ב וע"ז גם בב"ב דף ע"ה גמילות חסדים לחת
מביין אבו למדים, מהקב"ה שהוא בעצמו גמל חסד לאדם ולאשתו, עשר חוט
עשה הקב"ה לאדם הראשון בג"ע, שנאמר בגן עדן אליהם היית כל אבן יק
(יחזקאל כ"ח, י"ג) וירד הקב"ה ומלאכי השרת לגמול חסד לאדם ולעזרו ו
המלאכים כמו שושביני לאדם ולאשתו, וכחזן העומד ומברך לכלה. כן
חופתה כך הקב"ה עמד וברך לאדם ולעזרו שב' ויברך אותם אלהים.

[3]) כאשר לר כתב מלך בני עמון על יבש גלעד והיה אומר לנקור ל
כל עין ימין, ושאול כשמעו את הדבר הלחם בנחש ויכהו, במס
בש"א פ' י"א. ואח"כ בחות שאול במלחמת הפלשתים הרג הגל
ויתלו הפלשתים את גויתו בחומת בית שאן, ויבאו יושבי יבש גל
לגמול חסד עמו ויקחו את גויתו וגויות בניו מחומת בית שאן ויביא
אל עירם ויקברום, וכמסופר בסוף ספר שמואל.

Lager Israels vorüberziehen; so sahen sie dessen Sarg in de Luft daher schweben und gelangten zur Ueberzeugung, da Aharon wirklich gestorben sei, und erzeugten ihm Wohlthätig keit durch ihre dreißigtägige Trauer über ihn. Ebenso lie Gott durch seine Engel an Adam und Eva Wohlthätigke üben, damit die kommenden Geschlechter sich ein Beispie daran nehmen mögen und gegenseitig wohlthätig seien. Di Größe der Wohlthätigkeit erfahren wir auch aus der Geschicht Isebel's. Sie hatte ihren Palast an der Hauptstraße der Stad und so oft ein Braut- oder ein Leichenzug dort vorbei kam ging sie aus ihrem Palaste ihnen entgegen und bezeugte ihr Freude durch Händeklatschen oder ihr Beileid durch Klagewor und begleitete den Zug wenigstens zehn Schritte weit. Als si dann später die Prophezeihung Elijahu's: „Die Hunde werde die Isebel fressen im Thale Jesreel!" sich an ihr bestätigt so fand sich daß jene Glieder, womit sie Wohlthätigkeit geüb von den Hunden verschont geblieben waren, wie es heiß Man ging hin um sie zu begraben und fand nichts mehr vo ihr als den Schädel, die Füße und die Hände.

Auch das Beispiel der Leute von Jabes Gilead lehrt un die Größe der Wohlthätigkeit. Als nämlich der König Scha sammt seinen Söhnen im Kriege fiel, sprachen die Leute vo Jabes Gilead: „Dem Manne, der uns vor der Schmach d Ammoniter bewahrt hat, sind wir es schuldig, ihm jetzt m Liebe zu vergelten." Sie machten sich auf und holten den Leic nam Schauls und die Leichname seiner Söhne und begrube sie. Da sprach der Allheilige: „Auch ich will sie dereinst b lohnen! Wenn ich dereinst Israel aus den vier Enden der We einsammeln werde, will ich zuerst den Stamm Menasche sam meln — wie es heißt: Gilead sei wieder mein, Menasche mein! — und dann sammle ich Ephraim — wie es heißt: Ephraim wir meines Hauptes Macht, Jehuda mein Gesetzgeber!" — Daru verordneten die Weisen, Wohlthätigkeit zu üben gegen Jede mann, wie es heißt: „Sie setzten es ein als Gesetz für Israel. In Anbetracht, daß Wohlthätigkeit üben Gott so sehr woh gefällig ist, ließ darum auch Salomo, als er den Temp baute, zwei besondere Thore einsetzen, eins durch das d Brautleute und eins durch das die Trauernden einziehen sollte Ging nun Jemand durch das Bräutigamsthor zum Tempe so wußte man gleich, daß er Bräutigam ist und man ri

ישמחך בבנים ובבנות, והנכנס בשער אבלים והיה שפ
מכוסה, היו יודעים שהוא אבל והיו אומרים לו השוכן בבי
הזה ינחמך. כדי שיהיו כל ישראל יוצאין ידי חובתן בגמילו
חסדים. ועליהן היו אומרים, ברוך אתה ה' הנותן שכר טו
לגומלי חסדים (שם).

וגמילות חסדים שמארכת ימיו של אדם אנו לומדין מאברה
דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד (משלי כ
כ"א), רודף צדקה זה אברהם, שנאמר ושמרו דרך ה' לעשו
צדקה (בראשית י"ח, י"ט), חסד זה אברהם שגמל חסד לשרה, ימצ
חיים, ושני חיי אברהם מאה שנה ושבעים שנה וחמש שנים (
כ"ה, ז'), צדקה וכבוד, אמר ר' שמואל בר יצחק, אמר
הקב"ה, אני אומנתי לגמול חסדים, תפסת אומנתי, בא ולבו
לבושי[1]), ואברהם זקן בא בימים (שם כ"ד, א') [כ"ל פ' נ"א]; וא
כך שִׁלֵּם לו הקב"ה לאברהם על שגמל חסד לאשתו, על אח
כמה וכמה מי שיגמול חסד עם שאר הבריות, שישלם לו הקב
שכרו, וימצא חיים צדקה וכבוד:

ואין הקב"ה מקפח[2]) שכר גמילות חסדים אפילו לעובד אילי
דכתיב שמה קֻבַּר אברהם ושרה אשתו (בראשית כ"ה, י') אמר
תנחומא, והלא מקבורתה של שרה לקבורתו של אברהם ל
שנים, ואת אמרת, שמה קבר אברהם ושרה? אלא בא ללמו
שכל מי שגמל חסד לשרה זכה לגמול חסד לאברהם, שה
מאריך ימיו (כ"ל פ' ס"נ).

וכן מצינו (במדבר רבה פרשה א') ברצפה בת איה[3]) שגמלה חס
עם בני שאול, ושמרם ביום ובלילה מחיות הארץ ומעוף השמ
(ב"ב כ"א), וכיון שהגידו לדוד מעשים של רצפה בת איה, נש
דוד קל וחומר בעצמו, מה זו שהיא אשה, כך עשתה לגמו
חסדים, אני שאני מלך על אחת כמה וכמה; מה עשה דוד? כנ

---

[1]) ר"ל שמי, והקב"ה נקרא זקן אז עתיק יומין, דניאל ז', ועת
יומין יתב, עד די אתה עתיק יומיא.

[2]) גורע ומונע, בל"א מַבקיפּ:ען, טאָלערן. ובמשנה (סוטה מ"
הרשות נידו לקַפח את שוקיו.

[3]) אחת מפילגשי שאול המלך. וכאשר הגבעונים המיתו שבעה מבני שא
ויניחום בלי קבורה, ותבוא רצפה בת איה לשמרם.

ihm zu: Der in diesem Hause thronet segne dich mit Söhnen und Töchtern! ging er hingegen zum Trauerthore hinein mit verhülltem Haupte, so erkannte man daran, daß er um einen Verstorbenen trauere, und man redete ihm zu: Der in diesem Hause thronet gewähre dir Trost! So genügte ein Jeder in Israel der Pflicht der Wohlthätigkeit, und auf sie bezieht sich die Benedeiung: Gelobt seist Du, Ewiger, welcher reichlichen Lohn denen gibt, die Wohlthätigkeit üben!

Daß die Wohlthätigkeit langes Leben verschafft, ersehen wir bei Abraham. Es heißt nämlich: „Wer nach Gerechtigkeit und Liebe strebt, der findet Leben, Milde und Ehre." Nach Gerechtigkeit strebte Abraham, denn es heißt: „er befahl den Seinen den Weg Gottes zu befolgen und Gerechtigkeit zu üben;" treue Liebe erwies Abraham seiner verstorbenen Gattin Sara bei deren Bestattung. Und er fand Leben, — er ward ein hundert fünf und siebzig Jahre alt; er fand Milde und Ehre, — wie Rabbi Samuel, Sohn Jizchaks erklärte: Gott sprach zu Abraham: Meine Weise ist, wohl zu thun; du hast diese meine Weise nachgeahmt, so sollst du auch meinen Titel führen! Darum heißt es: „Abraham war alt[1]) und in die Tage gekommen." Wenn nun Gott den Abraham so belohnte, weil er Wohlthätigkeit gegen seine Frau geübt, um wie viel mehr wird er den belohnen, der gegen jeden Menschen wohlthätig ist? Solcher wird gewiß Leben, Glück und Ehre finden.

Den Lohn der Wohlthätigkeit enthält Gott selbst dem Götzendiener nicht, wie dies Rabbi Tanchuma aus dem Vers „Daselbst wurde Abraham und seine Frau Sara begraben" herleitet. Achtunddreißig Jahre liegen zwischen der Sterbezeit Sara's und der Sterbezeit Abraham's, wie kann man da sagen „Abraham und Sara wurden begraben?" Doch das will dich lehren, daß Jeder, der Sara die Wohlthätigkeit erzeigt hatte, dazu gelangte, sie auch dem Abraham zu erweisen, indem er nämlich ein so hohes Alter erreichte.

Auch Rizpah, die Tochter Aja's, kann uns als Beispiel dienen. Sie übte Wohlthätigkeit an den getödteten Söhnen Saul's, hütete sie Tag und Nacht vor dem Gewilde des Feldes und den Vögeln des Himmels. Als dem König David berichtet wurde was Rizpah die Tochter Aja's that, dachte er bei sich selbst: wenn dieses Weib solch große Wohlthätigkeit übet, um wie viel mehr geziemt es mir, dem Könige, diese Pflicht zu erfüllen! Was that dann David? Er versammelte

---

[1]) „Alt an Tagen" wird auch Gott genannt (Daniel 7, 9. 13).

כל ישראל, ועברו את הירדן, ולקחו עצמות שאול ויהונתן בנ
וקברו אותם בְּצֵלָע בקבר קיש אביו, ויעשו ככל אשר צו
המלך (ז"נ כ"ח, י"ד); ומה צוה המלך? להיות מוליכים ארונו ש
שאול בכל שבט ושבט, והיה השבט שנכנס שם ארונו של שאו
יוצאים הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם, ויגמלו חסד עם שאול! כד
שיֵצאו כל ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים. וכיון שרא
הקב"ה שגמלו חסד, מיד נתמלא רחמים ונתן מטר על הארצ
דכתיב וַיֵּעָתֵר אלהים לארץ אחרי כן (שם). הא למדנו כמה גדול
גמילות חסדים לפני הקב"ה:

ובמדרש מגלת רות, כתיב יעשה ה' עמכם חסד כאשר עשית
עם המתים (רות א' ח'), שנטפלתם בתכריכיהן ובקבורתן; אמר רב
זעירא, המגלה הזאת אין בה לא טומאה ולא טהרה לא הת
ולא איסור, ולמה נכתבה? ללמדך שכר גומלי חסדים: ואמ
רבי יהודה, כל הכופר בגמילות חסדים, כאילו כופר בכל התור
כולה[1], וזה, והחי יתן אל לבו (קהלת ז', ב') זה חי עולמים, שהו
משלם שכר טוב על כל פסיעה ופסיעה שעושין בגמילות חסדים
וכבר הלכו רבי יוחנן ורבי יהושע וראו את בית המקדש חרב
אמר רבי יוחנן אוי לנו על הבית שנחרב, מקום שמתכפרין ב
עונותינו! ואמר לו רבי יהושע, בני אל ירע לך, שיש לנו כפר
אחרת שהיא כמותה, ואיזו? זו גמילות חסדים, שנאמר חס
חפצתי ולא זבח (הושע ו', ו), וכתיב כי ההרים ימושו והגבעו
תמוטנה, וחסדי מאתך לא ימוש (ישעיה נ"ד, י'), אם ראית זכו
אבות נשמטה? וזכות אמהות שנתמוטטה, לֵךְ והטפל בגמילו
חסדים, כי החסד הוא לעולם, שנאמר וחסד ה' מעולם ועד עולם ע
יראיו וצדקתו לבני בנים (תהלים כ"ג, י"ז): ואיתא במדרש קהלו
(דף ק') למה נענש נבל הכרמלי? לפי שכל ישרא היו עוסקין בהספד

---

[1]) כי כוונת התורה להשלים את האדם בשוכר עולמית, ועל כן מ
שאינו מודה בגמילות חסד כאילו כופר בכל התורה, שתחלתה וסופ
גמילות חסדים.

[2]) חמקה והלכה לה, בלשון אשכנז ענטשליפפען, מלשון נשמטו ביד
כלע (תהלים קמ"ח, ו').

ganz Israel, zog mit ihnen über den Jarden und holte die Gebeine Schaul's und dessen Sohnes Jonathan, und sie begruben dieselben in Zela im Grabe Kisch's des Vaters Saul's, und sie thaten alles, was der König befohlen hatte. — Was aber hatte er befohlen? Er befahl, mit dem Sarg, in welchem Saul lag, durch alle Stammbezirke zu ziehen. In jedem Bezirke gingen dann Männer und Frauen, Söhne und Töchter dem durchkommenden Sarge entgegen und erwiesen dem Schaul die letzte Liebe und genügte so ein Jeder in Israel der Pflicht der Wohlthätigkeit. Der Herr, ihre Wohlthätigkeit schauend, erbarmte sich dann auch über sie und schenkte ihrem Lande Regen; denn so heißt es: „und Gott ließ sich nachher erbitten von dem Lande." Daraus erfahren wir also wie hochgeschätzt vor Gott die Wohlthätigkeit ist.

Im Midrasch zum Buche Ruth wird erklärt: „Gott thue an euch Liebe, so wie ihr gethan an den Verstorbenen und mir!" d. h. ihr habt für ihre Einkleidung und Beerdigung gesorgt. Rabbi Seera sagte: dieses Buch Ruth enthält kein Gesetz über Reines oder Unreines, Erlaubtes oder Unerlaubtes; wozu wurde es also geschrieben? Es will uns nur den Lohn anzeigen, der die Wohlthätigen erwartet. Rabbi Juda lehrte: Wer die Wichtigkeit der Wohlthätigkeit leugnet, leugnet die heilige Schrift überhaupt. Dies deutet auch das Schriftwort an: „Der Lebendige nimmt es zu Herzen," nämlich der Ewiglebende, Gott, gedenkt es dir, und lohnt mit reichem Segen jeden Schritt und Tritt, den du in Wohlthätigkeit thuest. Als einst Rabbi Jochanan und Rabbi Josua mit einander gingen und den zerstörten Tempel sahen, sprach Rabbi Jochanan: Wehe uns, daß der Tempel zerstört ist, der Ort, wo wir Versöhnung unsrer Sünden fanden! Da erwiederte ihm Rabbi Josua: Mein Sohn, gräme dich nicht! es verblieb uns ein anderes Sühnmittel, so kräftig wie die früheren Sühnopfer. Und welches ist es? Es ist die Ausübung der Wohlthätigkeit. Denn es heißt: „Liebe verlange ich und nicht Opfer. Ferner heißt es: „Berge mögen weichen, Hügel wanken, meine Liebe aber soll von dir nicht weichen!" Solltest du wahrnehmen, daß das Verdienst der Stammväter entschwindet, das Verdienst der Stammmütter wanket, so gehe und verbinde dich mit der Wohlthätigkeit, denn der Lohn der Wohlthätigkeit dauert ewig, wie es heißt: „Das Wohlthun Gottes bleibt von Ewigkeit zu Ewigkeit über seine Verehrer, seine Milde über Kindeskinder." So lehrt auch der Midrasch: Weßhalb traf den Nabal aus Carmel eine so schreckliche Strafe? (I. Sam. 25, 38.)

של שמואל, ורשע זה עשה מַרְזְחִין [1]), ללמדך שכל הכופר בגמילות חסדים כאילו כופר בעיקר: וכל העוסק בגמילות חסד ואמת צדקה תעמוד לו לעד, ינצל מיגון ואנחה ולא יפחד ביום צרה ותוכחו כי יֶעְתַּר לה' ויצילו, ויאכל פרי מצוותיו והקרן שמור לו לעולם הבא, ויזכה לאושר הנצחי בגן עדן, ועליו נאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים ל"ח, כ'): וכן אמר רבי אלעזר, בשעה שהצדיק נפטר מן העולם, שלש כתות מלאכים יוצאות לקראתו, אחת אומרת לו, בוא בשלום! ואחת אומרת לו, הולך נכחו, ואחת אומרת לו, יבא שלום ינוחו על משכבותם. (כתובות ק"ד ונעדר רנה דף רמ"ה)

פרק ב.

„תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו" (תהלים כ"ב, ח'). אמרו חכמים, אוקיר לאסיא עד דלא תצטריך ליה (ירושלמי תענית פ' ג' הלכה ו'. פירש"י ל"ח, ח' [2]); ואין אָסְיָא כקודשא בריך הוא ואין אָסוּתָא כאסוּתיה [3]) דכתיב כי אני ה' רופאך (שמות ט"ו, כ"ו) שצריך האדם להקדים תפלתו בכל עת על כל צרה שלא תבא עליו; וכן אמר רבי אלעזר, לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלא לא הקדים אברהם תפלה לצרה בין בית אל ובין העי (בראשית י"ב, ח'), לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט, (סנהדרין מ"ד [4]); מכל שכן שצריך האדם להתפלל להקב"ה מיד כשתבא עליו הצרה, וביותר כשמרגיש איזה מחוש בגופו.

ואמר רבי יצחק בריה דרב יהודה, לעולם יבקש אדם שלא יחלה שאם יחלה, אומרים לו, הבא זכות וְהִפָּטֵר! יש לו זכות ניצול שנאמר אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת [איוב ל"ג, כ"ג] (שבת ל"ב).

---

[1]) מַרְזְחִין משתות של שמחה (פריידענסמאָלער) ומקרא בית מרזח (ירמיה ט"ז, ה') מרזח מרוחים (עמוס ו', ו'), ועיקר טעמו הרמת קול הן לשיר הן לשמחה הן לבכי ופה טעמו לשמחה. וכן טעמו בספרי פ' בלק, נאחרונה חזרו לעשות להם מרזיחים וכן בת"י במדבר כ"ה, ב' ואכלון עמא במרזיחיהון; ובמדרש אסתר דף קי"ח, ב' ומדרש שמואל רבתי פ' כ"ג והרשב הזה יושב ועושה מרזחים.

[2]) ובשמות רבה פ' כ"ח: המשל אומר „כבד את רופאך עד שלא תצטרך לו".

[3]) אין רופא כמו הקב"ה ואין רפואה כרפואתו שבולא. אָסְיָא רופא, אָסוּתָא רפואה.

[4]) כי שם כשלו ישראל בעון עכן (יהושע ז') והקדים אברהם אבינו להתפלל עליהם, וכפירש רש"י בראשית י"ב, ח'. והלשון משונאיהן של ישראל ר"ל מישראל, וכדי להריחק רוע הדבור מישראל אמר משונאיהם, כאדם התולה קללתו באחרים. והרבה כן הלשון בגמרא כמו בברכות ז' סנהדרין ל"ו

Weil ganz Israel über das Hinscheiden des Propheten Samu trauerte, jener Frevler aber Freudenmäler hielt. Das leh uns zugleich, daß wer die Pflicht der Wohlthätigkeit leugne Gott selbst leugnet. Wer aber die Wohlthätigkeit und Tre hält, dessen Tugendlohn wird ihm ewiglich beistehen, er en gehet Kummer und Sorge, er braucht nicht zu zagen am Tag der Noth und Züchtigung; denn wenn er zum Ewigen fleh wird er gerettet. Er genießt die Frucht seiner Verdienste, wä rend der Hauptlohn ihm für jene Welt aufbewahrt bleib allwo er zur ewigen Seligkeit des Paradieses gelangt. Be ihm heißt es: „Wie groß ist Deine Seligkeit, die Du aufb wahrt hast Deinen Verehrern!" So lehrte auch Rabbi Elasar Wenn der Fromme scheidet von dieser Welt ziehen drei Hee der Engel ihm entgegen. Ein Heer ruft ihm zu: Gehe ei zum Frieden! das zweite Heer spricht zu ihm: Du redli Wandelnder! das dritte spricht: Er gehe ein zum Frieden ruhe auf seiner Lagerstätte!

Abschnitt II.

„Gebet für den Elenden, der dahin schmachtet, e schüttet seine Klage aus vor Gott." Die Weise lehren: „Schätze den Arzt noch ehe du ihn nöthig hast!" Kei Arzt aber ist so zuverlässig wie der Allmächtige und kein Arzenei gleicht der Seinigen, wie auch geschrieben steht: „Ic der Ewige bin dein Arzt." Es bete daher der Mensch jederze zu Gott, daß kein Leiden ihn überfalle. So lehrte auch Rabb Elasar: Der Mensch bete immer, daß Gott ihn beschirm bevor noch ein Uebel ihn betroffen hat; denn hätte Abraham nicht schon in früherer Zeit zwischen Bethel und Aj sein Geb dem Leiden vorher gehen lassen, so würde später von Israel kei Ueberrest geblieben sein. Um so mehr aber muß der Mensc zu Gott beten, sobald ein Leid über ihn gekommen ist ode sobald er eine Krankheit an seinem Körper spürt.

Rabbi Jizchak, Sohn des Rabbi Juda, lehrte: Der Mensc bete immer, daß Gott ihn nicht krank werden lasse. Denn i er einmal krank, dann heißt es: „Weise Tugenden auf, s sollst du befreiet werden!" Besitzt er Tugenden, so wird e gerettet; wie geschrieben steht: Findet sich für ihn ein für sprechender Engel, wenn auch nur Einer unter Tausenden, de dem Menschen Frömmigkeit bezeugt, so begnadigt ihn Go und spricht: „Man rette ihn vom Verderben!"

ואמר רבי יוחנן, לעולם יבקש אדם רחמים שיהיו הכל מאמ
את כחו ואל יהיו לו צרים מלמעלה (סנהדרין מ"ד); וכן אמ
חבריו לאיוב, היערוך שועך, לא בצר (איוב ל"ו, י"ט), ופי' רש
כלום הקדמת שַׁוְעֲךָ עד לא באה הצרה? אם היית עושה כן, יו
הכל מאמצין את כחך ומסייעין לך. כי כל המאמץ עצ
בתפלה למטה אין לו צרים מלמעלה. והמלאכים יהיו מסיי
בתפלה (סנהדרין מ"ד).

ונמצא מה מאד רוצה הקב"ה שיתפללו אליו, וכל האב
והנביאים סדרו תפלה לפניו בעד העולם ובעד ישראל ושנ
את תפלתם. על כן יתפלל האדם בטרם שתבא עליו הצר
וידאג על העתיד לבא, ועל ידי זה יסיר ממנו כל המאורע
המתרגשות ובאות לעולם: ולא לבד על ימי חייו שצריך להתפל
אלא אף על מותו שיהא בלי צער וחבל, והוא עיקר צרכו; ו
הוא בילמדנו (פ' קדושים) כל מצוות שאדם עושה בחייו ותפלו
די לו לשעה שנפשו יוצאת ממנו: הנה על זאת יתפלל כל חס
אליך לעת מְצֹא (תהלים ל"ב, ו') שצריך תפלה, שיזכה למי
קלה ביציאת נפשו בכבוד, שנאמר עליה טוב מאד (בראשית מ', ל"
זה יום המיתה[1]). וכן אמר רבי נחמן, על זאת יתפלל כל חס
אליך לעת מצא, זו מיתה, שנאמר למות תוצאות (תהלים ס"ח, כ"
תתק"ג מיני מיתות נבראו בעולם, תוצאות בגימטריא הכי הו
קשה שבכולם אסכרה[2]), ניחא שבכולם נשיקה;[3]) אסכרה דמ
כחיזרא אגבבי דעמרא דלאחוריה נשרא, איכא דאמרי כפיטורי
בפי וֶשֶׁט; נשיקא דמיא כמשחל בנית'א מחלבא[5]): רבי יוח
אמר, לעת מְצֹא, זו קבורה, אמר רבי חנינא, מאי קרא? דכתי
השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר (איוב ג', כ"ב); אמר רב
בר רב שילא, היינו דאמרי אינשא: ליבעי אינש רחמי אפילו ע
זיבולא בתריתא, שלמא[6])! (ברכות ח').

---

[1]) ע"פ הדרש טוב מאד, טוב מות (בראשית רבה דף י"ח).
[2]) אסכרה, חולי הסוגר את הגרון, מענין ויסכרו מעיכות, בל"ש המ"ובריי
[3]) נשיקה, כנוי הוא על מיתת האדם הצדיק אשר תהי בלי צער ואבל כלל ותל
נשמתו בקלות ובשמחה לקראת בוראה, וכמו שהנשיקה היא אות האהבה שבין אד
לאדם כן האות על אהבת הבורא את חסידו וכי יקר הוא בעיניו היא מיתו
הקלה והנכבדה. וכן וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה', תרגם יונתן
בכן אתבכנ תמן משה עבדא דה' בארעא דמואב על נשיקת מימרא דה'.
[4]) כפיטורי, כאבלים (שטריק). [5]) כמושך נימת שער מתוך החלב. וכן במ"ק דף כ"
[6]) יתפלל אדם על שלומו עד השלכת רגב עפר האחרון על כסוי קבורתו.

Rabbi Jochanan lehrte: Der Mensch bete immer, daß Je
ihm liebreich beistehe, und er keine Gegner im Himmel ha
So sprachen auch die Freunde des Job: „Ist geordnet d
Flehen, nicht in Noth?“ d. h. nach Raschi's Erklärung, h
du dein Gebet zu Gott geschickt, bevor die Noth dich betroffe
Thatest du dies, so werden alle Himmlischen dich stützen u
dir beistehen. Denn wer sich hier unten im Gebete kräftigt,
hat keine Gegner dort oben; die Engel unterstützen seine Bi

Wir ersehen daraus, wie sehr wohlgefällig Gott es ist, d
man zu ihm bete; alle unsre Stammväter und Prophe
brachten vor ihn ihre Gebete für die Welt und für Isr
und Er erhörte ihr Flehen. Darum bete der Mensch, ehe de
das Leid über ihn kommt, er sei stets wegen der Zukunft
sorgt; dadurch wird er manches Ungemach, das in der W
sich zuträgt, von sich abwenden. Doch nicht blos für sein
ben bete man, sondern auch für seinen Tod, daß er schmerz
sei, und solches Gebet ist hauptsächlich nöthig; wie es
Midrasch Jelamedenu heißt: Alle Pflichten, die der Men
während seines Lebens erfüllt nebst seinem Gebete braucht
in jener Stunde, wo seine Seele scheidet. „Deßhalb flehe
der Fromme zu Dir auf die Zeit des Ausgangs“ (Ps. 32,
er bete auf einen sanften und ehrenhaften Tod, den die Sch
das beste Gut nennt. So nimmt nämlich Rabbi Nachm
in dem angeführten Verse Psalm 32, 6 das Wort מָצָא in
Bedeutung „Ausgang“ (von יצא) und erklärt es auf den T
wie es auch heißt (das. 68, 21.): „Der Tod hat Ausgäng
(תוצאות). Neun Hundert und drei Todesarten gibt es in
Welt — so viel das Wort תוצאות im Zahlenwerthe hat,
die schlimmste aller ist die Halsbräune, die leichteste der Gott
kuß. Die Halsbräune ist so schmerzhaft, wie wenn man ein
Dornenstrauch, der sich in Wolle gestrüppt wieder herausrei
oder als wenn ein Strick im Schlunde stecke; der Gottesk
aber ist ein so leichter Tod, wie das Herausziehen ein
Haares aus der Milch. Rabbi Jochanan versteht unter d
Ausdrucke מָצָא das Begräbniß, und Rabbi Chanina führt de
als Beleg den Vers an: „Sie freuen sich und frohlocken, jube
daß sie ein Grab gefunden.“ Raba, Sohn des Rabbi Schila, sag
Darum sprechen auch die Leute: Der Mensch bete um Fried
selbst bis die letzte Schaufel Erde auf sein Grab geworfen wi

וכן בספרי (פ׳ פינחס): כבוד ה׳ יאספך (ישעיה נ״ח, ח׳), מלמ
שהקב״ה כונס נשמתן של צדיקים בנחת רוח וכבוד; כי מיו
הצדיקים מפי הקב״ה: על כן יזכור אדם יום מותו, דכתיב והח
במותו צדיק (משלי י״ד, ל״ב) ויתפלל להקב״ה על זה וינצל משמ
מים רבים אליו לא יגיעו (תהלים ל״ב, ו׳).

ובמדרש תהלים, אדם חולה יום אחד, אז מה עושה? צריך תפי
וכן ביום שני, וכן ביום שלישי; ביום רביעי מה הוא עושה? אומר
אני. אמר הקב״ה, עכשיו אני מסעדו, שנאמר ה׳ יסעדנו על ערש
כל משכבו הפכת בחליו (תהלי׳ מ״ח, ד׳), כל מה שחטא כל הימים שה
עומד על רגליו, הקב״ה הופך עליו בחליו. ע״כ מי שישגיח על דו
ירפא בישועת השם: וכן אמר רבי מאיר, שנים שעלו למטה וח
שוה, וכן שנים שעלו לגרדום[1] לדון ודינם שוה, מפני מה זה יר
וזה לא ירד? זה נצול וזה לא נצול? זה התפלל תפלה שלי
ונצול, וזה לא התפלל תפלה שלימה לא נצול (ר״ה י״ח).

ונמצא שהתפלה השלמה והבאה מקירות הלב היא מבטלת
האדם רוע הגזרות, ועליה אמרו החכמים גדולה תפלה יותר מ
הקרבנות (ברכות ל״ב). ואמרו החכמים, ארבעה דברים מקרעין
דינו של אדם: צדקה, צעקה, שנוי השם, ושנוי מעשה (ר״ה ט

ועל ימנע אדם את עצמו מן הרחמים[2], כמו שאמרו רבי אלי
ורבי יוחנן (ברכות י׳) אפילו חרב חדה מונחת על צוארו
אדם, אל ימנע את עצמו מן הרחמים שנאמר הן יקטלני
איחל (איוב י״ג, ט״ו). וכן מצינו ביהושפט שהיה חרב מונח
צוארו ולא היה חסר אלא חתוך, ויזעק יהושפט, ועל שצ
והתפלל לה׳, נצול: ואמר רב חמא בר חנינא (ברכות ל״ב)
רואה אדם שהתפלל ולא נענה, יחזור ויתפלל, שנאמר קוה
ה׳ חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה׳ (תהלים כ״ז, י״ד).

---

[1]) לגרדום (gradus) מקום התאסף הטופטים לדון את החיבים. וכן בשבת
בכל למשכב יהי דומה בעיניו כמי שהעלוהו לגרדום לידון, שכל הע
לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול, ובמשנה ע״ז דף ט״ז אין
עמהם בסילקי גרדום. ועיקר כתיבת התבה בסמ״ך כי מוצאה ל׳ רומי. ואין
התדמות עם גרדומי תכלת וגרדומי אזוב (מנחות ל״ח) וגרדומיו כל שהוא (
סוף פ׳ י״ח) כי זה ל׳ שרייס (רש״ט מיבערבלייבזאן) ול׳ ארמי הוא מ
גרדם שטעמו שבילה וכליה, וכן בתרגום תהלים ל״ט יי״ב היך עטר דאתגר
[2]) מן התפלה. וקראו כן החכמים רחמים אותה התפלה שמבקשים בה רחמים ו
מאת הבורא (בל״א ביטטגעבעט), וכמו רחמים ותחנונים (אבות ב׳ י״ח) ע
תענית סליחות ורחמים (תחנומא בראשית) וכפיוט שומר ישראל, מתרלה ברחמ

So wird auch im Buche Siphre erklärt: „Die Herrlich
des Ewigen wird dich aufnehmen“ d. h. der Allheilige nim
die Seelen der Gerechten mit Wohlwollen und ehrenhaf
Weise zu sich; denn das Sterben der Gerechten erfolgt du
Gottes Zuruf. Darum sei der Mensch auf seinen Sterbe
bedacht, wie es heißt: „Der Gerechte vertrauet noch im Tod
Dies erbete er sich von Gott und er wird gerettet werden
der Fluth mächtiger Gewässer, daß sie ihn nicht erreichen.

Im Midrasch heißt es: Ist der Mensch krank, was
er am ersten Tage? er bete. Ebenso thue er am zweiten
dritten Tage. Und am vierten Tage? Da klage er im Gebe
ich verschmachte! Der Allerbarmer wird dann sprechen: N
will ich ihn erquicken. Denn es heißt: „Gott wird ihn
quicken auf dem Schmerzensbette, wird ihm sein Lager
seiner Krankheit umwenden“ — alle Sünden, die er in sei
gesunden Tagen gethan, wendet der Allerbarmer in sei
Krankheit ihm um. Darum wer Acht hat auf seinen Wan
wird genesen durch Gottes Hilfe. So sprach auch Rabbi Me
Zwei legen sich zu Bette an einerlei Krankheit, zwei wer
wegen gleicher Beschuldigung vor Gericht gezogen; warum w
der Eine wieder gesund und der Andere nicht, der Eine beg
digt und der Andere nicht? Weil der Eine inbrünstig zu G
gebetet hatte wurde er gerettet; der Andere hat sich nicht
andächtigem Gebete zu Gott gewendet und mußte unterlieg

Wir ersehen daraus, daß das wahrhafte, aus dem Inn
des Herzens kommende Gebet die Kraft besitzt, böse Verhä
nisse zu vereiteln. Darauf bezieht sich auch der Ausspruch
Weisen: Das wahrhafte Gebet ist mächtiger als alle Op
Ferner sagen die Weisen: Vier Dinge heben das über
Menschen beschlossene Strafurtheil wieder auf: Almosenspend
Gebet, Aenderung des Namens und Aenderung der Handlung

Der Mensch unterlasse nie das Beten; wie Rabbi Ela
und Rabbi Josua lehren: Selbst wenn das Richtschwert sc
auf dem Halse liegt, lasse man nicht ab zu beten, denn
heißt: „Auch wenn Er mich tödtet hoffe ich noch zu Ihn
Als Beispiel diene Josaphat. Das Schwert war schon
seinem Halse, nur der ausführende Streich fehlte noch;
schrie und betete er zu Gott und wurde gerettet (II. Chron. 18, 3
Rabbi Chama, Sohn Chanina's, lehrte: Hast du gebe
und es kommt keine Hilfe, so bete immer wieder! denn
heißt: Hoffe zu Gott, sei stark und festen Muthes und h
zu Gott!

ואמר רב נחמן (ברכות י׳) אפילו בעל החלומות אומר
לאדם, למחר הוא מת, אל ימנע את עצמו מן הרחמים, שנא
כי ברב חלומות והבלים ודברים הרבה כי את האלהים
(קהלת ה׳, ו׳); ואפילו נביא אומר לאדם שימות, אל ימנע
עצמו מן הרחמים, כמו שמצינו בחזקיהו שאמר לו ישעיה הנו
כה אמר ה׳ צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה (מ״ב כ׳, א׳), וכו
ויסב את פניו אל הקיר ויתפלל אל ה׳ (שם כ׳ ב׳), וכתיב, והוספתי
ימיך חמש עשרה שנה (שם כ׳ ו׳). ונמצא כמה טועיל התפלה.
כן ישתדל האדם שיתפללו בעדו אחרים, וגם הוא יתפלל ויו
לפני ה׳, כמו שעשה חזקיהו המלך, דכתיב שמעתי את תפ
ראיתי את דמעתך הנני רפא לך (מ״ב כ׳, ה׳). כי ביותר מו
תפלת החולה, ומכל שכן כשיורד דמעות, כי שערי דמעות
נשלבות[1] דכתיב כי שמע ה׳ קול בכיי, (תהלים ו׳, ט׳) וכו
אל דמעתי אל תחרש, (שם ל״ט, י״ג) וכן כתיב, וישמע אל
את קול הנער (בראשית כ״א, י״ז); מכאן שיפה תפלת החולי מתפ
אחרים עליו, והיא קודמת להתקבל:

והקב״ה רוצה בתפלת הצדיקים, על כן באה עליהם לפע
איזו צרה, כדי שיתפללו אליו ויראו וישמחו בישועתו,
שאמר הכתוב (שיר ג׳, י״ד) השמיעני את קולך, בתפלה, כי ק
ערב ומראך נאוה, כשאתה מתפלל אלי. וכן אמרו בגמ
(חולין ס׳) שיצאו הדשאים ועמדו על פתח הקרקע, עד שבא
ובקש עליהם רחמים, וירדו גשמים, וצמחו; ללמדך שהק
רוצה בתפלתן של צדיקים. ועל כן היו האמהות עקרות,
שיתפללו אליו, וישמע קולם ויעתר להם: אמר רבי אל
(יומא כ״ט), למה נמשלו תפלת צדיקים לאילת? לומר לך
אילת זו? כל זמן שמגדלת, קרניה מפוצלות[2], אף צדיקים כל
שמרבים בתפלתן תפלתן נשמעת: ואין הקדוש ברוך הוא
מאדם, שיעַנֶה עצמו בענויים קשים להחליש גופו וכוחו,
שיתחרט על חטאיו ויתודה עליהם, וישוב אל הקדוש ברוך הו

---

[1]) כנעלות. וכן אמרו בברכות ל״כ, אע״פ ששערי תפלה כנעלו שערי דכ
לא כנעלו, שנאמר שמעה תפלתי ה׳ ושועתי האזינה אל דמעתי אל תח

[2]) קרן לני ואילה נוסף בה בכל שנה ושנה פילול אחד.

Rabbi Nachmon lehrte: Selbst wenn dir im Traume a
zeigt würde, daß du morgen sterben müßtest, so unterlasse
zu beten. Denn es heißt: „Bei vielen Träumen und Tr
reien fürchte Gott!“ Selbst wenn ein Prophet dir de
nahen Tod ankündigte, so unterlasse nicht zu beten. Als Bei
dienet Chiskia. Der Prophet Jesaia sprach zu ihm: „Be
dein Haus; denn du wirst sterben und nicht genesen!“
wandte Chiskia sein Angesicht zur Wand und betete zu G
Und Gott ließ ihm sagen: „Ich will noch fünfzehn Jahr
deinem Leben hinzufügen!“ Wie sehr nützlich ist demnach
Gebet! Darum sorge der Mensch, daß Andere für ihn b
aber auch er selbst bete und weine vor Gott, wie Chiskia
von dem es heißt: „Ich habe dein Gebet erhört, de
Thränen gesehen; siehe, ich will dich heilen!“ Denn gar
wirksam ist's, wenn der Kranke betet, vornehmlich, wen
dabei Thränen vergießt; die Himmelspforte bleibt den Thr
nie verschlossen, wie es heißt: „Der Ewige erhört die Sti
meines Weinens;“ ferner: „Zu meinen Thränen schw
Du nicht;“ ferner: „Gott erhörte die Stimme des Kn
(Ismael).“ Daraus geht denn hervor, daß das Gebet
Kranken selbst wohlgefälliger ist, als das Gebet Anderer
ihn, und es gewiß angenommen wird.

Gott hat Gefallen an dem Gebete der Gerechten, deßhalb
läßt er bisweilen ein Leid sie treffen, damit sie zu ihm fl
und seiner Hilfe sich erfreuen. So heißt es auch: „Laß
hören deine Stimme“ — im Gebete, „denn süß ist
Stimme und dein Erscheinen lieblich“ — wenn du zu
betest. Auch der Talmud sagt, daß die Pflanzen, als si
der Schöpfung aus dem Erdreiche kamen, so lange noch
standen, bis Adam für deren Wachsthum erst gebeten h
dann erst fiel der Regen herab und sie wuchsen weiter.
mit wird uns gelehrt, daß Gott Wohlgefallen am Gebete
Frommen findet. Deßhalb auch waren unsere Stammm
anfangs unfruchtbar, damit sie zu Gott beten sollten; er n
ihre Gebete hören, um ihnen zu gewähren. Rabbi El
sprach: Das Gebet der Frommen wird dem Geweih der Hi
kuh verglichen; wie die Hirschkuh, je älter sie wird, auch
mehr Spitzen an ihrem Geweihe ansetzt, so nimmt das G
der Frommen, je öfter sie beten, mehr und mehr an A
samkeit zu. — Gott verlangt nicht von dem Menschen,
mit harten Kasteiungen zu quälen, seinen Körper und
Kräfte zu schwächen, sondern nur, daß er seine Sünden be
und bekenne und zu Gott umkehre, daß er Gutes thue,

ויעשה טוב, ויכניע עצמו לפני הקב"ה ויתפלל אליו שימחול
על מה שחטא, שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמ
אליו כל תשא עון וקח טוב (הושע י"ד, ג'); והיא מצות עש
בתורה, שנאמר ושבת עד ה' אלהיך (דברים ל', ב'). והעו
כן, מרחמים עליו מן השמים, דכתיב ומודה ועוזב ירוח
(משלי כ"ח, י"ג). ואמרו החכמים, אין דבר עומד בפני התשוב
עד שמקום שבעלי התשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכו
לעמוד[1] (ברכות ל"ד, סנהדרין ל"ט):

פרק ג'.

„טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך" (תהלים כ"ה, ח
וכתיב, הן אל ישגיב בכחו, מי כמהו מורה? (איוב ל"ו, כ"ב) שהיכ
בידו ליסר האדם ביסורים קשים על חטאיו, ואף על פי כן
כמוהו מורה? שמיסר לאדם בתחלה רק בדבר מועט, כדי שיר
בחטאיו וישוב אליו; שדי לא מצאנהו שגיא כח ומשפט
צדקה לא יְעַנֶּה (שם ל"ז, כ"ג), כי לא בא לעורר על בריו
ברוב כחו, כי אם בחסד וברחמים, כי רב חסד הוא על כן
כפרת הבריות בדבר קל ומועט[2], כל אחד לפי יכלתו, ק
מנחה[3] מחצית השקל, תורים ובני יונה. ומשפט ורוב צד
לא יענה, לא מענה את האדם בענוים קשים ומשפט של יסו
קשים כראוי לו בחטאיו, כי אם בנחת, לפי כחו שיכול לס
כדי שירגיש שחטא, וישוב. וכל זה עשה הקדוש ברוך ה
בחסד ואמת לטובת האדם, שיקבל עונשו בעולם הזה, וי
וירפא לו ויזכה לעולם הבא:

ואיתא במדרש שוחר טוב (מזמור ס"ב), יש לך אדם שיש
עשר מצוות ועשר עבירות, ואמר, לא שכרן של מצוות,
ענשן של עונות, אלא יֵצָאוּ אלו כנגד אלו, והוא סבור שזה
לו: אבל הקב"ה אינו עושה כן, אלא מתחלה גובה ממנו[4] עונו

---

[1]) כי בעלי התשובה במה שנגרו על ידן יש להן זכות שאינה לצדיקים גמו
שלא היתה בהם הסתת יצר הרע.

[2]) וכן במדרש ויקרא רבה פ' כ"ז אמר ר' יהודה בר סימון, אמר הקב"ה י
בהמות מסרתי לך, שלשה ברשותך ושנע איתן ברשותך, ג' ברשותך שור שה כ
ושה עזים, ז' איתן ברשותך איל ולבי ויאמור אקו ודישון ותאו וזמר, לא הטע
עליכם ולא אמרתי אליכם להתייגע בהרים להביא לפני קרבן מאלו ש
ברשותך אלא ממה שברשותך הגדול על אבוסיך, הה"ד שור או כשב או עז.

[3]) קמח מלא כפו לקרבן מנחה. [4]) יפרע ממנו.

demüthige vor Gott und ihn um Verzeihung aller seiner Sü
den bitte; denn es heißt: „Nehmet Worte mit euch und keh
zum Herrn zurück, sprechet zu ihm: vergib alle Schuld, nim
die Besserung an!“ Dies ist ein Gebot unserer heiligen Schri
wie es heißt: „Du sollst dich bekehren zu dem Ewigen, dein
Gotte!“ Wer so handelt, dem wird auch das himmlische E
barmen zu Theil, nach der Verheißung: „Wer seine Sü
bekennet und unterläßt, erhält Begnadigung.“ Unsere Wei
sagen: Nichts kann der Buße widerstehen; ja, die Stu
welche die Bußfertigen einnehmen, ist höher, als die der vo
kommen Frommen.

Abschnitt III.

„Gütig ist der Ewige und gerade, darum zeigt
Irrenden den Weg!“ Ferner heißt es: „Siehe, Gott
mächtig in seiner Kraft, wer ist ein Lehrer, wie Er?“
hat die Macht, den Menschen wegen seiner Sünden mit h
ten Strafen zu züchtigen; aber wer weiset zurecht wie E
Er straft den Menschen zuerst mit einer Kleinigkeit, um i
dadurch aufmerksam auf seine Sünden zu machen, daß er
ihm sich bekehre. „Der Allmächtige, der Unergründliche, gr
an Kraft, Gerechtigkeit und Gnadenfülle, er thut niem
wehe;“ nicht mit seiner Allgewalt ermahnt er seine Geschöp
sondern mit Liebe und Erbarmen. Er ist der Gnadenreic
darum bestimmte er zur Sühne des Menschen ein Leichtes u
Weniges, ja nach dessen Vermögensumständen, als: eine Ho
voll Mehl, oder einen halben Schekel, oder ein Paar Taub
Gerecht und doch gnadenvoll thut Er niemanden wehe“ —
will den Menschen nicht wehe thun mit schwerer Pein u
strengem Strafgerichte, wie er es nach seinen Sünden verdi
hätte, sondern straft ihn gelinde, wie seine Kräfte es ertrag
können, damit er dadurch erkenne, daß er gesündigt habe u
sich bekehre. Alles aber thut Gott in seiner Liebe und Tr
zum Besten des Menschen, auf daß er in diesem Leben se
Strafe empfange, um Buße zu thun und dann gebessert
ewigen Lebens würdig zu werden.

Im Midrasch lesen wir: Ein Mensch, der zehn göttli
Gebote ausgeübt hat, aber auch zehn Uebertretungen dersel
sich hat zu Schulden kommen lassen, könnte da sprechen:
will für die zehn Gebote-Ausübungen nicht belohnt und
die zehn Uebertretungen nicht bestraft sein, beide mögen ge
einander aufgehen. Der Allgerechte jedoch verfährt nicht a

מעט מעט, ואחר כך נותן לו שכרו של מצוות, והוא חסד ז
כדי שזכיותיו יהיו שמורות לו לעולם הבא; וזה, ולך ה' חסד
אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלים ס"ב, י"ג). ועל זה אמ
החכמים, כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא[1] (סנהדרין פ"ט)

רבי אלעזר רמי[2] כתיב ולך ה' חסד, וכתיב כי אתה תש
לאיש כמעשהו? בתחלה, כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, ולבס
ולך ה' חסד. וכן אילפא[3] רמי, כתיב: ורב חסד, וכתיב ואמ
בתחלה אמת, ולבסוף ורב חסד (ר"ה י"ז). וכן כתב הבחיי (בפ' ע
אשר לא ישא פנים, לצדיק הגמור לרוב צדקותיו, שלא יעני
אפילו על עבירה קלה; ולא יקח שוחד, עבירה בשביל מצ
שאינו אומר, הרי שעשה אלף מצות ועשה עבירה אחת, אר
לו מצוה אחת מפני עבירה שעשה, וילך המצוה כנגד עבי
אלא הוא מענישו על אותו עבירה יחידית, ונותן לו שכר
רבוי המצות כולן. על כן שובה ישראל עד ה' אלהיך:

ואשרי לאדם שמעורר עצמו לתשובה בכל יום, ולא ימתין
שיעוררוהו השמים; וכך הוא מדת הצדיקים, וכן אמרו החכמ
אם ראית צדיק שעבר עבירה בלילה, אל תהרהר אחריו ב
שמא עשה תשובה[4]; שמא סלקא דעתך? אלא ודאי עשה תשו
(ברכות י"ט). וכן אמר רבי אליעזר לתלמידיו, שוב יום אחד ל
מיתתך, אמרו לו תלמידיו, וכי אדם יודע איזו יום ימות? א
להם, כל שכן שישוב היום, שמא ימות למחר, ונמצא כל י
בתשובה. ואף שלמה אמר בחכמתו (קהלת ט', ח') בכל עת י
בגדיך לבָנים, ושמן על ראשך אל יחסר, שהוא רמז על התשו
ומעשים טובים (זכת קנ"ג).

---

[1]) כי אי אפשר שיש אחד מישראל ואף אם הוא חוטא ופושע שלא יעשה לפ
מצוה אחת מן המצוות כתקונה, וע"כ בזכות מצוה אחת זו שעשה מא
ובכוונה שלמה לא יאבד ממנו חלקו בעולם הבא.

[2]) הקשה לשאול מדבר אחד הנראה מתנגד לדבר אחר, ושרש התבה ל' ר
בים (שמות ט"ו) ענין השלבה וקליעה, וכמו שאומרים גם בל"א מי
מייכוואחרן מאַכען.

[3]) שם חכם מחכמי התלמוד, וחי בזמן ר' יוחנן (תענית כ"א).

[4]) לפי פירוש הרי"ף, שמא עשה תשובה, זה הוא ההלכה שאין לנו להרהר
הצדיק, ר"ל אל תחשוב שעדיין הוא בחטאו ושמא עשה תשובה בספק ו
חשב, אין אנו אומרים כן, אלא ודאי עשה תשובה, ואל תהרהר בדי
לומר שמא אלא ודאי עשה תשובה.

Er läßt den Menschen zuerst seine Vergehungen nach und nac abbüßen und gibt ihm nachher den Lohn seiner Gebote-Aus übungen. Das ist eben Gnade Gottes, daß die Verdienste de Menschen ihm für jene Welt aufbewahrt bleiben; dies besag auch die Schriftstelle: „Bei Dir, Ewiger, ist die Gnade, den Du vergiltst jedem nach sein Thun!" in diesem Sinne lehre auch die Weisen: „Ein Jeder in Israel hat Antheil a ewigen Leben." —

Rabbi Elasar warf die Frage auf: „Wenn der Anfang de Verses lautet: „Bei Dir, Ewiger, ist Gnade," wie paßt daz der Schluß desselben: „Du vergiltst Jedem nach sein Thun (was doch Gottes Allgerechtigkeit anzeigt)? Es ist aber so z verstehen: Zuerst vergilt Gott Jedem nach seinem Thun, un dann erzeigt er ihm Gnade. Ebenso warf Ilfa die Frage au Wie ist der Ausdruck zu verstehen: „Gott ist Groß an Gnad und auch an Wahrheit?" Zuerst verfährt er mit uns nach Wah heit, und dann nach seiner Gnade. So erklärt auch Bechaj die Stell „Der kein Ansehen achtet und keine Bestechung annimmt," — „ achtet kein Ansehen," selbst nicht des Frömmsten, daß er ih nicht wegen einer kleinen Versündigung strafen würde; „un er nimmt keine Bestechung an," daß er etwa ein Vergeh durch eine Gutthat aufheben würde, er spricht nämlich nich „Dieser Mensch hat tausend Gutthaten geübt und eine Sün begangen, ich will ihm daher wegen dieser einen Sünde ei Gutthat hinwegthun, damit die Gutthat gegen die Sünde au gehe;" sondern er gibt ihm die gerechte Strafe wegen solcher ein Sünde, und den gerechten Lohn für seine Gutthaten alle. — Darum bekehre dich, Israel, zu dem Ewigen deinem Gotte!

Heil aber dem Menschen, der sich jeden Tag selbst zur Bu ermuntert und nicht wartet, bis ihn Gott dazu erwecket. S verfahren die Frommen; darum auch sagen die Weisen: Wen du einen Frommen siehest, der des Nachts eine Sünde begange so denke Tags darauf nicht nach über ihn, ob er vielleic Buße gethan; denn nicht vielleicht, sondern gewiß hat er Bu gethan. So sprach auch einst Rabbi Elieser zu seinen Sch lern: „Thue Buße einen Tag vor deinem Tode!" Da fragt ihn die Schüler: Weiß denn der Mensch seinen Sterbet voraus? Er antwortete: Eben deßhalb thue der Mensch jedem Tage Buße, da er ja des andern Tages schon sterb kann; so hat er dann sein ganzes Leben in steter Besserung ve bracht. Dies sagt auch Salomo in seiner Weisheit: „Jederz seien weiß deine Kleider und das Oel fehle nie deinem Haupte womit die Buße und die guten Werke gemeint sind.

והנה דרכים רבים יש לו להקב"ה לעורר את האדם לשוב מחטאיו, ונמצא שבתחלה הקב"ה מעורר האדם לתשובה ע"י חלומות רעים המבהילים אותו, כמו שאיתא בברכות (נ"ה), לאדם טוב מראין לו חלומות רעים, כדי שיפשפש במעשיו וישוב:

ואם בזה לא שב, אז הקב"ה מיסרו בממונו ובנכסיו, שבא ליד הזיק כדי לשום על לבו לשוב, ואם שב, אז הוא לו לכפרה. ומה אמר רבי יהושע בן לוי, הודו לה' כי טוב (תהלים ק"ז), הודו לה' שגובה חובתו של אדם בטובו, עשיר בשורו, עני בשיו, יתום בביצתו, אלמנה בתרנגולתה (פסחי' קי"ח): על כן אין להתרעם אחר מעשי ה' בכל מה שיגיע אליו, רק יצדיק דינו, כדכתיב באהרן, וידם אהרן (ויקרא י', ג'[2]). כי אין הקב"ה נפרע מאדם כמעשיו, כי אם בחסד, ולטובת האדם, כדי שישוב מחטאיו, כמו שאמר עזרא הסופר: כי אתה אלהינו חשכת למטה מעוננו (עזרא ט', י"ג.) וכך איתא בילקוט הושע, אמר רבי יצחק, בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה ומתחייב עליה מיתה בידי שמים מת שורו, אבד תרנגולתו, נשברה צלוחיתו, נכשל באצבע מקצת הנפש ככל הנפש. ובפרק קמא דברכות (ה'), רב הונא תקיף ליה ת' דני דחמרא[3], ואמרו ליה לעיין מר במילה[4] וכי דשב הדר חלא וַהֲוָה חמרא[5]; ונמצא שכל מה שמגיע לאדם הוא כדי שישוב מחטאיו ויירש העולם הבא:

ואם לא שב בזה, נלקחו ממנו בניו ובנותיו, דכתיב לשון הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו (ירמיה ב, ל'), על שלא השגיחו במוסר קל הראשון, גורם לבניו שימותו בחטאיו, ועתה ליתן עליהם הדין; הוא לא שם על לבו לשוב מחטאיו, ע

---

1) להתמרמר כנגדו ולהוציא מלין בגלי דעת, בל"א מורדען, וילונו הם תרגם אונקלוס ואתרעמו עמא (שמות כ"א, כ"ד) תלונותיכם אשר אתם מליצים ת"א תורעמתכון דאתין מתרעמין (שם ט"ז, ח').

2) כמבואר בגמר' זבחים קע"ו, ונקדש בכבודי, אל תקרא בכבודי אלא במכובדי, דבר זה אמר הקב"ה למשה ולא ידעו עד שמתו בני אהרן כיון שמתו בני אהרן אמר לו, אהרן אחי, לא מתו בניך אלא לקדש שמו של הקב"ה, כיון שידע אהרן שבניו ידועי מקום הן שתק וקבל שכר שב' וילום אהרן, וכן בדוד הוא אומר דום לה' והתחולל לו (תהלים ל"ז, ז').

3) החמיצו לו ת' חביות יין.

4) יפשפש הרב במעשה.

5) החומץ שב ונהיה ליין.

Gott hat verschiedene Mittel, womit er den Menschen zu Rückkehr von seinen Sünden zu bewegen sucht. Zuerst suc Gott den Menschen durch ängstigende, erschreckende Träum zur Buße zu erwecken; wie es im Talmud heißt: Dem gut Menschen werden oft schreckende Träume gezeigt, damit dadurch seine Handlungen untersuche und sich bessere.

Achtet der Mensch solche Mahnung nicht und thut kei Buße, dann straft ihn Gott an seinem Gelde und seinem Gute, trifft ihn ein Verlust, damit er den Vorsatz fasse, sich zu beke ren; bekehrt er sich nun, dann dient ihm Solches zur Sühn So erklärt Rabbi Josua, Sohn Levi's, die Schriftstelle: „Da ket dem Herrn, denn er ist gütig." Danket ihm, der die Schu des Menschen an seinem Gute straft: den Reichen an seine Ochsen, den Armen an seinem Schaafe, die Waise an ihre Eie, die Wittwe an ihrem Huhne. Bei Allem was uns wide fährt dürfen wir daher nicht über die Handlungen Gott murren, sondern müssen seine Gerechtigkeit anerkennen, w Aharon gethan, von dem es heißt: „Aharon schwieg." Den Gott straft den Menschen nicht, wie er es nach seinen That verdiente, sondern mit Liebe und zu dessen Besten, damit umkehre von seinen Sünden; wie der Schriftgelehrte Es sagt: „Du, unser Gott, hast uns weit mehr verschont, al unsre Vergehungen verdienen." So heißt es auch im Midrasch Rabbi Izchak lehrte: Gottes Weltregierung lenkt es so, da wenn Jemand ob seiner Sünde den Tod verdient hat, da sein Ochs ihm fällt, oder er ein Huhn verliert, oder ihm ei Glas zerbricht, oder ein Finger wund wird u. dgl., und wir ihm so die geringe Strafe als volle Strafe angerechnet. S lesen wir auch im Talmud: Dem Rab Hunna wurden vie Hundert Fässer Wein sauer; da ermahnten ihn seine Freund er möchte doch eine Untersuchung seiner Handlungen vornehme Als er darauf Buße that, wurde der verdorbene Wein au wieder trinkbar. — So dienen alle Unfälle, die dem Mensche begegnen, dazu, ihn zur Rückkehr von seinen Sünden zu b wegen, damit er das ewige Leben ererbe.

Thut der Mensch bei solchen Mahnungen keine Buße, rafft ihm der Tod seine Söhne und Töchter hinweg, nach de Worte der Schrift: „Schlug ich vergebens euere Kinder? s nahmen keine Zucht an," d. h. weil der Mensch kleine Züch tigungen nicht beachtete, führte er durch seine Schuld den To seiner Kinder herbei und wird darüber einst zur Rechenscha gezogen werden. Er nahm die Mahnungen zur Buße sich nic zu Herzen, darum mußten seine Kinder für seine Sünde

כן הבנים ימקו בעונותיו; נפישי גמלי סבי דטעני משכ
דהוגני (סנהדרין כ"ב[1]).

ואם לא שם אל לבו לפשפש במעשיו ולשוב, אז נלקחת ממנ
אשת חיקו, דכתיב: אל תתן את פיך לחטיא את בשרך (קהלת ה', ה')
למה יקח משכבך מתחתיך? (משלי כ"ב, כ"ז) ונאמר עליו, ועוב
שארו אכזרי (שם י"ח, י"ז) ואין שארו אלא אשתו (ספרא פ' אמור)
ואיתא בשבת (ל"ג) תניא רבי נתן אומר, בעון נדרים מתד
אשתו של אדם, שנאמר אם אין לך לשלם, למה יקח משכב
מתחתיך? רבי אומר, בעון נדרים בנים מתים כשהם קטנינ
שנאמר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך למה יקצוף אלהינ
על קולך וחבל את מעשי ידיך. אי זה הן מעשי ידיו של אדם
הוי אומר בניו ובנותיו של אדם. ונמצא שבעבור חטאיו של
אדם ימותו אשתו ובניו. על כן צריך לעיין במליה מיד ולשונ
ולא יגרם מיתה לבניו ולאשתו, כי אם היא אשתו ראשונה, דהנ
כאילו חרב בית המקדש בימיו (סנהדרין כ"ב), כי גדול אבלותו וצער
מאוד שגרם לעצמו. והיה יכולת בידו לסלקו[2] ממנו בתשובה

ואם בכל אלה לא שב, אז הקב"ה מיסרו בגופו באחד מאבריו
כמו שאמר רבי אלעזר (חולין ז'), אין אדם נוקף[3] אצבע
מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, שנאמר מה, מצעד
גבר כוננו, ואדם מה יבין דרכו? (משלי כ' כ"ד). ונמצא שהקב"ה
מיסרו לטובתו ולכפרתו בהשגחתו עליו, והכל בחסד, וכד
שישוב מחטאיו:

ואם אף בזה לא שב, אז נופל למטה ויחלש, כדכתיב (איו
ל"ג, י"ט) והוכח במכאוב על משכבו ורוב עצמיו איתן. ואם עוו
מקשה ערפו ולא שם אל לבו לפשפש במעשיו ולשוב, אז יחלו
עד שמגיע נפשו למות, דכתיב ותקרב לשחת נפשו וחיתי
לַמְמִתים (שם ל"ג, כ"נ).

---

[1]) הרבה גמלים זקנים אחר טועכים עורות גמלים יונקים שמתו; ומש
הוא על האחות אחר בעונם נתפשו בניהם והם עתידים לתת הדי
עליהם. ובמדרש בראשית רבה פ' כ"ז גם ויקרא רבה פרשה כ' נ
משל זה בלשון ענלי וז"ל, הרבה סיחין מתו ונעשו מעורותיהן שעיחי
על גבי אמותיהן.

[2]) לסלקו, להסיר אותו. סַלֵּק ל' העברה והעתקה כל' ארמי.

[3]) נוקף, נוגף.

leiden. Es gibt der alten Kameele gar viele, die die Felle der jungen tragen.

Nimmt der Sünder dies nicht zu Herzen, will er immer noch nicht über seine Handlungen nachdenken und sich bekehren, so wird ihm die geliebte Gattin entrissen; wie es heißt: „Gestatte deinem Munde nicht, in Sünde zu bringen dein Fleisch!" „Warum soll deine Gefährtin von dir genommen werden?" Von einem Solchen heißt es: „Der Hartherzige stürzt seine Blutsverwandschaft in's Unglück," d. i. seine Frau. So heißt es im Talmud: Rabbi Nathan lehrte: Wegen Versündigung bei Gelöbnissen stirbt dem Menschen die Frau hinweg; denn es heißt: „So du nicht (das Gelobte) bezahltest, — warum soll deine Gefährtin von dir genommen werden?" Rabbi lehrte: Wegen Versündigung bei Gelöbnissen, sterben den Menschen die Kinder in ihrer Jugend hinweg; denn es heißt: „Gestatte deinem Munde nicht, in Sünde zu bringen dein Fleisch!" Warum soll Gott deinem Ausspruche zürnen und das Werk deiner Hände verderben?" Welches sind des Menschen Werk seiner Hände? Es sind seine Söhne und Töchter. Daraus erfahren wir denn, daß wegen der Sünde des Menschen, ihm Frau und Kinder hinweggerafft werden. Er soll darum unverzüglich sich prüfen und Buße thun, damit nicht durch seine Schuld seine Kinder und seine Frau ihm sterben. Denn sollte er seine erste Frau verlieren, so wäre der Verlust so groß, als hätte die Zerstörung des Tempels in seinen Tagen stattgefunden; denn gar groß ist dann die Trauer und das Leid, das er sich selbst zugezogen hat, aber durch Buße hätte von sich abwenden können.

Kehrt der Mensch auch bei diesen Schicksalen noch nicht zu Gott zurück, so wird er an seinem eigenen Leib gezüchtigt, an einem seiner Glieder, wie Rabbi Elasar sagt: Auch nicht einer Finger verletzt sich der Mensch hienieden, ohne daß es von Oben bestimmt ist; denn es heißt: „Von Gott sind des Menschen Schritte bestimmt; was weiß der Mensch von seinem Wege?" Gottes Lenkung also ist's, die den Menschen zu seinem eigenen Heile, zu seiner Sühne züchtiget, und nur aus Liebe, damit er umkehre von seinen Sünden.

Bessert auch dieses den Sünder nicht, dann wird er bettlägerig und krank, wie es heißt: „Er wird gestraft mit Schmerzen auf seinem Lager, mit heftigem Schmerz all sein Gebein." Ist er dann noch hartnäckig und nicht bedacht darauf, seinen Wandel zu untersuchen und Buße zu thun, so wird er tödlich krank, wie es heißt: „Es nahet der Grube seine Seele, sein Leben dem Todenreich."

ואם בכל אלה לא שב, רשע הוא ודמו בראשו ומתחיי בנפשו וימות בעונו ויורש גיהנם; כי הרשעים אפילו בפתו של גיהנם אינן חוזרין בתשובה (ערובין י"ט), כי חושבים הכ למקרה ולא בהשגחת הקב"ה עליהם; ועל זה הזהירה התורה ואם בזאת לא תשמעו לי, והלכתם עמי בקרי[1]; והלכתי עמכ בחמת קרי, ויסרתי אתכם אף אני שבע על חטאתיכם (ויק כ"ו, כ"ז); והם ח) חלומות רעים המבהילים אותו, ג) חֲזַק שמני לו בנכסיו, ג) שימותו בניו, ד) שתמות אשתו, ה) נכשל באד מאבריו, ו) נופל למטה, ז) מגיע עד שערי מות.

אבל אם שב! אפילו באחרונה, יִנָּצֵל,[2] שנאמר, אם יש על מלאך מליץ אחד מני אלף, להגיד לאדם ישרו; ויחננו ויאמ פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר (איוב ל"ג, כ"ג). וינצל ממיתו ומעונש גיהנם, ויזכה לעולם הבא. כל זה גורמת לו התשוב דכתיב אם ישמעו ויעבדו יְכַלּו ימיהם בטוב, ושניהם בנעימ (שם ל"ו, י"ח). וכתיב ואף הסיתך מפי צר, רחב לא מוצק תחתיה ונחת שלחנך מלא דשן (שם ל"ו, ט"ז). והיינו שעל ידי התשונ ינצל מעונש, ויזכה לרב טוב לעולם הבא. וזה שאמר הכתו חי אני נאם אדני ה' אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רש מדרכו וחיה (יחזקאל ל"ג, י"ח). ולא לבד שעל ידי התשונ נמחלו לו חטאיו, אלא שנקרא צדיק, שנאמר צדיק הוא ח יחיה (שם י"ח, ט'). וזה, שבע יפול צדיק וקם (משלי כ"ד, ט") רצה לומר אם הוא שב, אפילו בשבע, צדיק הוא וקם. על כן יש האדם מי כשחטא ויתפלל להקב"ה, שיאמר למלאך הרף יד

---

1) בקרי, ל' מקרה הוא לרוב המפרשים (כל"ח גופמ"ן) וכן תרגום ירושל ל' ערעי, ר"ל אם תחזבו שכל הכח עליכם אם טוב אם רע אי בגזרת השם רק מקרה של קורות העולם, גם אנכי אעשה כן עמ אפתיר פני מכם ולא אשגיח בכם ואעזבכם למקרה.

2) וכמו שאמרו חז"ל בקדושין דף מ', אפילו רשע גמור כל ימיו וע תשובה באחרונה אין מזכירים לו שום רשעו, שנ' ורשעת הרשע לא יכ בה ביום שובו מרשעו (יחזקאל ל"ג, י"ב).

3) רחב לא מוצק תחתיה, כמו הוא לגיהנם, שפיה לר ותחתיה לר וכדאיתא במכחות דף כ"ט. רַחַב שם דבר במשקל שער תער, וכן נַח במשקל דעת משרש ינח ר"ל מה שמונח בשלחנך.

Sollte er aber bei all diesem nicht umkehren, so ist er ein verstockter Bösewicht, der sein Leben verschuldet hat, er stirbt dahin in seinen Sünden und erbt die Hölle. Denn die Bösewichte wollen selbst vor den Pforten der Hölle sich noch nicht bekehren; sie glauben, Alles sei nur als Zufall, nicht als Fügung Gottes ihnen begegnet. Daher warnt die Schrift: „So ihr hierdurch mir nicht gehorchet, und bei euerm Wandel Alles dem Zufalle zuschreibt, so will ich euch auch dem Grimme des Zufalls preisgeben, und werde euch siebenfach züchtigen ob euerer Sünden" — nämlich 1) durch böse erschreckende Träume, 2) durch Verlust des Vermögens, 3) den Tod der Kinder, 4) Tod der Gattin, 5) Verletzung eines der Leibes-Glieder, 6) durch Krankheit und 7) durch den nahenden Tod.

Wenn sich jedoch der Mensch selbst im letzten Augenblicke noch bekehrt, so wird er von Strafe gerettet; denn so heißt es: „Findet sich für ihn ein fürsprechender Engel, wenn auch nur Einer unter Tausenden, der dem Menschen Frömmigkeit bezeugt, so begnadigt ihn Gott und spricht: Man rette ihn, daß er nicht in die Grube sinke, ich habe Sühne gefunden!" Er wird vom Tode gerettet und von der Höllenstrafe, und erlangt das ewige Leben; all dies bewirkt ihm die Buße, wie es heißt: „Gehorchen sie und unterwerfen sich, so verleben sie ihre Tage in Glück und ihre Jahre in Lust." Ferner: „Auch entreist er dich der Noth, aus jener weiten, bodenlosen Tiefe, und besetzt deinen Tisch mit Fülle des Guten." D. h. durch die Buße wird er von der Strafe gerettet und gelangt zu jenem hohen Gute der künftigen Welt. Dies sagt uns auch das Schriftwort: „So wahr ich lebe, spricht der Herr, Gott, ich habe keinen Wohlgefallen am Tode des Frevlers, sondern daß der Frevler zurückkehre von seinem Wandel und lebe." — Ja nicht allein die Sünden werden dem Bußfertigen vergeben, sondern er wird sogar „gerecht" genannt; denn es heißt von ihm: „Er ist gerecht, er soll leben!" Darauf hin deutet auch der Vers: „Siebenmal fällt der Gerechte und steht wieder auf" — nämlich: wer Buße thut, wenn auch erst nach den sieben Züchtigungen, der heißt gerecht und wird bestehen. Darum kehre der Mensch sobald er eine Sünde erkannt zu Gott zurück und flehe zu ihm, daß er zum Strafengel spreche: „Ziehe deine Hand zurück!"

פרק ד׳.

„כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח" (משלי ג׳, י״ב): ואמר שלמ
המלך, הכל הולך אל מקום אחד, הכל היה מן העפר, והכל ש
אל העפר (קהלת ג׳, כ׳). כמות זה כן מות זה (שם ג׳, י״ט), מות
כמותא ומרעין חיבוליא[1] (מועד קטן כ״ח). הנה אשרי אנוש יוכיח
אלוה ומוסר שדי אל תמאס, כי הוא יכאיב ויחבש, ימחץ ויד
תרפינה (איוב ה׳, י״ז). כי היסורים לטובת האדם ובחסד, ולפי כ
האדם הוא מיסר אותו, ולא באכזריות. כדכתיב וידעת עם לבב
כי כאשר ייסר איש את בנו, ה׳ אלהיך מיסרך (דברים ח׳, ה
והיינו ברחמנות. על כן אל יבעיט בהם[2], רק יצדיק דינו, כ
צדיק וישר הוא, ורב חסד ואמת, שמיסר אותו בתחלה באמר
ואח״כ מרפא אותו בחסד. על כן צריך לקבל עליו דין שמינ
באהבה, כי עיקר טובת האדם הוא לעולם הבא:

ואמר רבא (ברכות ה׳), מי שיקבל עליו היסורין באהבה, ירא
זרע, ויאריך ימים, ותלמודו מתקים בידו, שנאמר וחפץ ה׳ ביד
יצלח[3] (ישעיה נ״ג, י׳). ואמר רבא אמר רב הונא, אם רואה אד
שיסורין באין עליו, יפשפש במעשיו, שנאמר נחפשה דרכינ
ונחקורה, ונשובה עד ה׳ (איכה ג׳, מ׳); פשפש ולא מצא, יתלו
בבטול תורה, או ביסורין של אהבה, שנאמר את אשר יאהב יוכי
(משלי ג׳, י״ב), שהקב״ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, ליס
אותם, כדי שיבאו זכים ונקיים לעולם הבא. ואמר רבא אמר ר
הונא, כל שהקב״ה חפץ בו, מדכאו ביסורין, שנאמר וה׳ חפץ דכא
החלי (ישעיה נ״ג, י׳). יכול אפילו לא קבלן מאהבה? תלמו
לומר, אם תשים אשם נפשו. מה אשם לדעת, אף יסורין לדעת
כי היסורין שבאו לאדם בעבור חטאיו, באים לו בעל כרחו

---

[1]) כמות זה כן מות של זה, והחולי הוא המשכון; חיבוליא, ל׳ משכו
וערבון מל׳ לא יחבול רחים, וכן תרגום נשך ותרבית, חבוליא; והטעמ
כל אדם ימות, והחולי הוא אשר על ידי ממושכן למות, כי לאזמ
המות החולי. והוא כמשל האשכנזי: „מייגע זאַגגע קראַנקהייט, מיי
געוויסער טאָד". כן נראה לפרש.

[2]) אל יבזה ואל יקוץ בהם יבעיט, מל׳ ויסמן ישרון ויבעט (דברים ל״ב
למה תבעטו בזבחי (ש״א ב׳ כ״ט).

[3]) וחפץ ה׳, ר״ל התורה שנקראת חפץ ה׳, וכן תרגם יונתן ועבדי אוריתא
דה׳ ברעותה יצלחון. ובסוף קהלת למלוא דברי חפץ, ר״ל דברי תורה

Abschnitt IV.

„Wen Gott liebt, den züchtigt er."

Der König Salomo spricht: „Alles wandert an Einen O
Alles ward aus Staub und Alles kehrt zum Staube zurü
„wie Dieser stirbt, so stirbt Jener!" Ein Tod ist wie
Andere und die Krankheit dessen Unterpfand! Darum Heil d
Sterblichen, den Gott strafet; verschmähe nicht die Züchtig
des Allmächtigen. Denn er verwundet und verbindet, er schl
und seine Hand heilet. Denn die Leiden dienen zur Verv
kommnung des Menschen, sie werden ihm je nach seiner K
zugeschickt in Liebe, nicht aus Grausamkeit, wie es heißt: „
kenne in deinem Herzen, daß wie ein Mann seinen S
züchtigt, so züchtigt dich der Ewige, dein Gott" — nämlich
Barmherzigkeit. Daher murre man nicht dagegen, sondern
kenne in Ergebenheit, daß Gott gerecht und gerade ist
groß an Gnade und Wahrheit; er züchtigt den Menschen zu
nach Wahrheit und heilt ihn dann wieder nach seiner Gn
Was daher der Himmel über uns ergehen läßt sollen wir
Liebe annehmen, denn das wahre Glück des Menschen fi
sich erst im künftigen Leben.

Raba lehrte: Wer die ihm auferlegten Leiden mit Liebe
trägt, dem wird glückliche Nachkommenschaft und langes Le
beschieden und sein religiöses Studium wird guten Erfolg
ihn haben; wie es heißt: „Das Vorhaben des Ewigen
deihet durch seine Hand." So lehrten auch Raba und Ro
Hunna: Wenn Leiden den Menschen treffen, untersuche er s
Handlungen; denn es heißt: „Laßt uns unsern Wandel un
suchen, erforschen, und zurückkehren zu dem Ewigen!" Hat
ihn untersucht und nichts Sündhaftes an sich gefunden,
gebe er seiner Nachlässigkeit im Thorastudium die Schu
oder betrachte seine Leiden als solche, die Gott aus Liebe ü
ihn verfügt; denn es heißt: „Wen Gott liebt, den züch
er." Denn Gott nimmt es mit den Frommen haarscharf
ahndet das kleinste Vergehen, auf daß sie lauter und rein z
ewigen Leben kommen. Ferner lehrten Raba und Rabbi Hun
An wem der Herr seinen Wohlgefallen hat, den beugt
durch Schmerzen, wie es heißt: „Der Ewige hat Gefallen,
beugt ihn nieder, läßt ihn erkranken." Man könnte mein
dies geschehe, auch wenn der Fromme solche Leiden nicht ge
hinnimmt, darum heißt es in angeführter Schriftstelle wei
„Wenn seine Seele sich als Sühnopfer gibt:" wie das Op
mit Bereitwilligkeit gebracht werden muß, so müssen auch so

אבל היסורין של אהבה, אם אינו מרוצה בהם, יכול לסלקם מ
כי הא דרבי יוחנן חלש, עאל לגביה רבי חנינא, אמר ל
חביבין עליך יסורין? אמר ליה, לא הן ולא שכרן! אמר ל
הב לי ידך! יהב ליה ידיה, ואוקמיה[1]. ורבי אליעזר חלש, ע
לגביה רבי יוחנן, חזי דהוה קא גני[2]. בבית אפל, גלייה לדר
ונפל נהורא[3], חזייה דהוה קא בכי, אמר אמאי קא בכית?
משום תורה דלא אפשת[4], שנינו אחר המרבה ואחר הממי
ובלבד שיכוין לבו לשמים; ואי משום מזוני? לא כל אדם ז
לשתי שלחנות[5]; אי משום בני? דין גרמא דעשיראי בי
אמר, להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא[7]. אמר ליה, חב
עליך יסורין? אמר ליה, לא הן ולא שכרן! אמר ליה, הב לי
יהב ליה ידיה, ואוקמיה:

ונחום איש גם זו[8] קרא עליו היסורין וקבלן באהבה, והוא
גמור היה, אך פעם אחת לא נתן לעני פת לחם מיד, כשנ
ממנו, ואמר המתן עד שאפרוק מן החמור, ומת העני,
וקרא יסורין על עצמו, אף על גב שלא עלה על דעתו שי

---

[1]) היה מתפלל בעבורו ונתרפא.

[2]) שהיה שוכב.

[3]) גלה את זרועו ויהי אור. כי ר' יוחנן היה אחד מבני אדם ו
יפים שבעולם עד שהיה בשרו מבריק ומעלה נוגה (ב"מ דף מ
ויתכן שכוונת מאמר זה לרמז על גמילות חסד שעשה ר' יוחנ
ר' אליעזר, שפתח את ידו לפרנסו וכן האיר את אפלתו.

[4]) שלא יכלת ללמוד הרבה.

[5]) ר"ל לתענוגי העולם הזה ולתענוגי העולם הבא.

[6]) ראה זה העצם של כן העשירי שמת לי. כי לר' יוחנן מתו עשרה
וכשא אצלו שן של אחרון מהם וכו היה מכחש אבלים. כן פי'
בב"ב קט"ז. ובברכות פי' רש"י שהיה עצם פחות משעורה. ולאחר
יוחסין דף כ"ד, ב'.

[7]) על הגוף יפה תואר אשר קבור בארץ עליו אני בוכה.

[8]) גם זו, נקרא כן בכנוי זה בעבור שכל מה שקרה לו היה רגיל
„גם זו לטובה", כמובא בגמר' תענית כ"א וסנהדרין ק"ח.
הערוך גורס גמזו תבה אחת וכתב שהוא שם מקום גְמִזּוֹ המזכר ב
כ"ח, י"ח. ולפיהו פירוש נחום איש גמזו כמו אבטיגנום איש סוכו וז
יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים, ר"ל נחום הנולד ב
וכדי ליישב פירוש הערוך עם פירוש הגמרא יש לומר שמעקרו נקרא
גמזו ע"ש עיר מולדתו, ואח"כ נתנו לשמו עוד טעם אחר ע"ש מ

Leiden bereitwillig angenommen werden. Leiden nämlich, d
als Strafe wegen begangener Sünden über den Mensch
kommen, muß er erdulden, auch wenn er nicht wollte. Hi
gegen Leiden aus Liebe ihm zugeschickt kann er, wenn er
nicht gerne erträgt, wieder von sich abwenden. So z. B. wur
Rabbi Jochanan einst krank; Rabbi Chanina besuchte ihn u
fragte: Trägst du deine Leiden gerne? Er erwiederte: I
möchte weder sie noch ihren Lohn. Da sprach Rabbi Chanin
So reiche mir deine Hand! Er reichte ihm die Hand hin, u
dieser betete für ihn und richtete ihn wieder auf. — Eben
war Rabbi Elieser einst krank; ihn besuchte Rabbi Jochan
und fand ihn in großer Dürftigkeit in einem dunkeln Zimm
liegend; da streifte er sich den Aermel auf, und das Zimm
wurde erleuchtet[1]). Als er sah, daß Rabbi Elieser wein
fragte er: Freund, warum weinst du denn? etwa deßhal
weil du dich jetzt nicht mit dem Thora-Studium beschäftig
kannst? heißt es denn nicht: Mag man viel oder wenig leiste
wenn nur das Herz dabei dem Himmel zugewandt ist!? Od
ist's etwa, weil du mit Nahrungssorgen zu kämpfen hast? D
weißt ja, daß nicht jeder das Glück hat an zwei Tischen
speisen[2]); oder ist's etwa, weil du Kinder verloren hast? sie
hier ein Knöchelchen vom meinem zehnten Kinde, das ich b
graben habe. — Rabbi Elieser erwiederte: Ueber jenes schö
Kind, das nun im Staube modert, weine ich. Da weinest d
mit Recht, sagte Rabbi Jochanan und er weinte selbst m
ihm. Im weitern Gespräche fragte er ihn dann: Trägst d
deine Leiden gerne? Dieser erwiederte: Ich möchte weder
noch ihren Lohn. Da sprach er: So reiche mir deine Han
Er reichte ihm die Hand hin und dieser betete für ihn u
richtete ihn wieder auf. —

Der Fromme Nachum, auch Gam so genannt, rief selb
die Leiden über sich herab und ertrug sie mit Ergebenhei
Er hatte einst zu einem Armen, der ihn um ein Stückch
Brod angesprochen, gesagt: Warte, bis ich meinen Esel a
gesattelt habe! inzwischen aber starb der Arme. Da flehe
Nachum, obschon er diesen plötzlichen Tod des Armen nic
voraus wissen konnte, dennoch den Himmel an, ihn zu züchtige

---

1) Vom Glanze seines strahlenden schönen Körpers; er war einer d
schönsten Menschen, die je gelebt (Talm. Bab. mez. 84). D
Ausdruck kann auch ein allegorischer sein und den Sinn haben, d
R. Jochanan da Gelegenheit fand, seine mildthätige Hand zu öffn
und Licht in jene Betrübniß zu bringen.

2) D. h. in jenem und auch in diesem Leben Glückseligkeit zu genieße

העני מיד. כזה אמר, עיני שלא חסו עליך יסומו[1]), ונסתמו עי
ידי ורגלי שלא חסו עליך יקטמו, וכך עלתה לו; ולא נתקי
דעתו[2]) עד שאמר, כל גופי יהיה מלא שחין, וכך היה לו. אר
לו תלמידיו, אוי לנו שראינוך בכך! אמר להם, אוי לי, אם
ראיתוני בכך (תענית כ"א). ונמצא כמה היה בוחרין ביסורין בע
הזה, כדי שיבואו נקיים לעולם הבא:

ואמרו חכמים (ברכות נ"ד) חייב אדם לברך על הרעה, כ
שמברך על הטובה, שנאמר (דברים ו', ה') ואהבת את ה' אל
בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, בכל לבבך, בשני יצריך, ב
טוב וביצר הרע; וכל נפשך, אפילו הוא נוטל את נפשך; ו
מאודך, בכל ממונך. דבר אחר, בכל מדה ומדה שהוא מודד
הוה מודה לו במאוד מאוד: מאי מברך? על הטובה אומר, ב
הטוב והמטיב; ועל שמועות רעות אומר, ברוך דיין האמ
וחייב לקבלינהו בשמחה. מנא הני מילי? אמר רבה ברבר ד
אמר רבי יוחנן, דאמר קרא, באלהים אהלל דבר, בה' אהלל ו
(תהלים נ"ו, י"א) באלהים אהלל דבר זו מדת פורענות, בה' אהלל ו
זו מדה טובה[3]). רבי אבוה אמר, מהכא, חסד ומשפט אש
לך ה' אזמרה (שם ק"א, א'). רבי תנחום אמר, מהכא, כוס ישו
אשא ובשם ה' אקרא, צרה ויגון אמצא, ובשם ה' אקרא (שם קמ
רבנן אמרי, מהכא, אמר קרא, ה' נתן וה' לקח, יהי שם ה' מב
(איוב א', כ"א). וכן אמר הנביא ישעיה (מ"א, י') שוש אשיש
תגל נפשי באלהי, בין במדת הדין בין במדת הרחמים: אמר
הונא אמר רב וכן תנא משמיה דרבי עקיבא, לעולם יהא אדם ר
לומר, כל דעבדין מן שמיא, לטב! (ברכות ס') — ויקבל עליו כל
שאירע לו, באהבה. וכמו שאמר איוב, גם את הטוב נקבל מ

---

[1]) יוכו בעורון, ובעורון תרגם אונקלוס ובסמיותא (דברים כ"ח, כ"ח) עיור תרגם ירושלמי או סמיא (שמות ד', י"א) וכן בל' תלמוד ס טעמו אים עיור, כמו בלעם סומא באחת מעיניו היה סנהדרין ק כסות סומא (מכחות מ"ג) עני ומלורע וסומא (נדרים ס"ד) ומע דבר הסמוי מן העין (תענית ח') ל' כסוי.

[2]) לא נתיישבה דעתו, נתקררה מל' קור וחום, כי מי שיכעס ויחרה ו יחם דמו, ונשוב רגזו גם דמו ינוח מרגזו.

[3]) כי שם אלהים רומז על מדת הדין (גזעגרעבטיגקייט) ושם ה הוא מדת הרחמים (גזעגיטע) וכפירש רש"י בראש חומש, וע"כ כו הספוק דין שבא עלי טובה דין שבאה עלי פורענות, על כל ז אהלל את השם ית'.

Er rief: „Meine Augen, die sich des Armen nicht erbarmt
mögen erblinden!" — er erblindete; „meine Hände und Fü
die sich seiner nicht annahmen, mögen erlahmen!" es gesch
ihm so. Er konnte sich immer noch nicht beruhigen, und fleh
weiter: „Möchten Geschwüre meinen ganzen Leib bedecken
Und so geschah ihm. Da sprachen seine Schüler klage
„Wehe uns, Dich in einem so elenden Zustande sehen
müssen!" Er aber sprach zu ihnen: „Wehe mir, wenn
mich nicht in diesem Zustande sehen würdet!" — So erwähl
sich viele der Frommen die Leiden in dieser Welt, um du
sie geläutert einzugehen in jene Welt.

Unsere Weisen lehren: Der Mensch ist verpflichtet, für
unangenehmen Ereignisse ebenso Gott zu preisen, wie für die an
nehmen, denn es heißt: „Du sollst den Ewigen, deinen G
lieben mit deinem ganzen Herzen, mit deiner ganzen S
und mit deiner ganzen Kraft," mit deinem ganzen Herz
heißt, mit deinen beiden Neigungen, mit der Neigung zum Gu
wie mit der zu Bösen; mit deiner ganzen Seele he
selbst wenn dir Gott das Leben nimmt; mit deiner ganz
Kraft heißt, mit deinem ganzen Vermögen, oder nach ei
andern Auslegung: für jedes Maaß, das Gott dir zum
danke ihm sehr, gar sehr! Wie sollen wir danken? Für
Gute spreche man: Gelobt sei der Allgütige, der Wohlthuer
und bei einer schlimmen Nachricht spreche man: Gelobt sei
gerechte Richter! und ertrage man Alles mit willigem Gemü
Woher entnehmen wir dies? Rabba, der Enkel Chana's und Ra
Jochanan sagen: „Weil es heißt: Gott (den Gerechten) rü
ich wegen der Sache, den Ewigen (den Barmherzigen) rü
ich wegen der Sache." Rabbi Abuha sagt: Es folgt aus di
Stelle: „Bei Gnade wie bei Gerechtigkeit singe ich
Ewiger, und preise Dich." Rabbi Tanchun sagt: Es folgt
dieser Stelle: „Wenn den Kelch des Heils ich ergreife,
ich den Namen Gottes aus, wenn Noth und Kummer
leide, ruf' ich den Namen Gottes aus." Die übrigen Leh
sagen: Es folgt aus dem Schriftwort, welches lautet: „G
mag geben, Gott mag nehmen — der Name Gottes sei gelob
So spricht auch der Prophet Jesaia: „Ich freue mich
Ewigen, meine Seele jubelt in meinem Gotte" — ob
gerecht, ob allbarmherzig er verfährt. Rab Huna und
sagten (auch im Namen Rabbi Akibah's ward so geleh
Immer gewöhne sich der Mensch zu sprechen: Alles, was
Himmel aus geschieht, ist zum Guten! Er nehme Alles,
ihm begegnet, mit Liebe an, wie auch Job sprach: „Sol

האלהים ואת הרע לא נקבל? (איוב ב', י') כי מי יודע, מה שוא
לטובת האדם או לרעה לו? לפעמים יחשוב האדם שהיא לטוב
הטובה שבאה לו, ולבסוף נמצא שהוא לרעתו[1], וכן להפך שיו
לאדם צרה אף שהיא גדולה מאוד, ואף על פי כן יכול לה
שהקב"ה עשה לו כל זה לטובתו, ואף אם ימות, כדכתיב מ
הרעה נאסף הצדיק (ישעיה נ"ז א'). וכמו שמצינו ביאשיה המ
אף שנהרג ועשוי כל גופו ככברה[2], טובה היה לו, שלא ר
בחרבן הבית (תענית כ"ב).

וכן אמר הנביא אודך ה' כי אנפת בי, ישוב אפך ותנחמ
(ישעיה י"ב, א'), ודרש רב יוסף, במה הכתוב מדבר? בשני
אדם שיצאו לסחורה, ישב לו קוץ ברגלו של אחד מה
התחיל מחרף ומגדף; לימים שמע שטבעה ספינתו של חב
בים, התחיל מודה ומשבח, לכך נאמר ישוב אפך ותנחמ
והיינו דאמר רבי אלעזר, מאי דכתיב לעושה נפלאות גדול
לבדו (תהלים קל"ו, ד'), וברוך שם כבודו לעולם? (שם ע"ב, י
אפילו בעל הנס אינו מכיר בנסו (נדה ל"א): ונמצא כל מ
דְעָבֵד רחמנא, לטב הוא דְעָבֵד ליה[3]. כי לפעמים אדם מצ
עצמו על הַזֵּקוֹ או על מתו יותר מדאי, ואלמלא ידע סופה
דבר, לא היה מצער עצמו, כמו שאמר משה רבינו להקב
רבש"ע למה שקעו מצרים מעמך ישראל בחומה? אמר הקנ
רשעים היו, ואם היו חיים היו מוסיפין פשע ונדונין במיתה ק
מזו, ואם לא תאמין, קח אחד מהם והחיהו. ולקח משה רבינו
מיכה והחיהו, ונקרא שמו מיכה על שהיה מעוך בבנין, והוא ג

---

[1]) וכמו שאמר שלמה בחכמתו, יש דרך ישר לפני איש ואחריתה ד
מות (משלי י"ד, י"ב), וכן מנהג העולם שרוב בני האדם מתל
לעושר וחיל ומחרפים נפשם למות לצבור הון ולאסוף ממון, ו
אמר (קהלת ה', י"ב) יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עושר ש
לבעליו לרעתו.

[2]) שהומת במלחמה שהלחם בנקעת מגדו נגד נכו מלך מצרים ויורו ל
היורים ומת, כמסופר במ"ב כ"ג כ"ט. ודה"ב ל"ה, כ"ג. ואיתא במ
איכה דף ס"ט אמר ר' מני, ג' מאות חצים הורו בו עד שנעשה
גופו ככברה.

[3]) כל מה שעושה הרחום, לטוב הוא עושה לאדם.

wir nur das Gute von Gott annehmen wollen und nicht a
das Böse?" Wer weiß denn, was dem Mensch zum Gu
oder Bösen ist? Hält doch oft der Mensch dies oder je
Gute, das ihm zukommt, zu seinem Glücke und endlich s
sich heraus, daß es sein Unheil war; umgekehrt widerfährt
dem Menschen ein Leid, wenn auch noch so groß, und denn
kann Gott es ihm zu seinem Besten so gefügt haben, so
noch bei seinem Tode; wie es heißt; „Vor dem Unglück w
der Gerechte weggenommen:" So z. B. war der schreckl
Tod, den der König Josia im Kriege erleiden mußte — s
ganzer Leib wurde von den Pfeilen wie ein Sieb durchlöchert,
doch in der Hinsicht zu seinem Besten, daß er die Zerstörn
des Tempels nicht zu erleben brauchte.

So spricht auch der Prophet Jesaia: „Ich danke Dir, E
ger! denn Du zürntest mir, aber Dein Zorn wendete
und Du tröstetest mich wieder!" Rab Joseph erklärte d
Stelle mit folgendem Gleichnisse. Zwei Kaufleute reisten
um Geschäfte zu machen, unterwegs trat sich einer von ih
einen Dorn in den Fuß und wurde dadurch an seiner W
terreise verhindert; verdrießlich darüber fing er an gegen G
zu murren. Nach einiger Zeit aber erfuhr er, daß das Sc
welches seinen Gefährten aufgenommen hatte, in der S
untergegangen wäre! da erkannte er die Vorsehung Gottes
fing an ihm zu danken und ihn zu preisen. Darum heißt
„Dein Zorn wendet sich und Du tröstet mich." So erkl
auch Rabbi Elieser: Welches ist der eigentliche Sinn
Schriftstelle: „Er thut große Wunder für sich allein
„gelobt sei sein herrlicher Name ewiglich!" Selbst der, d
das Wunder geschieht, erkennt selten gleich, welch Wunder i
geschehen. — Alles was daher der Alliebende thut, thut
zum Besten des Menschen. Wie oft betrübt sich der kurzsi
tige Mensch über einen Verlust oder einen Dahingeschieden
gar sehr; wüßte er jedoch das Ende, so würde er sich n
so betrüben. So hatte auch unser Meister Moscheh einst
Gott geflehet: „Herr der Welt, warum läßt Du es zu, d
die Egypter von Israels Kindern einmauern lassen!" G
sprach zu ihm: Solche Eingemauerten sind Frevler, die we
sie länger gelebt so viele Gräuelthaten geübt hätten, daß
Ende ein noch qualvolleres hätte sein müssen; Glaubst
es aber nicht, so nimm einen von ihnen heraus und bel
ihn wieder. Moscheh nahm darauf von den Eingemauer
einen, belebte ihn wieder und nannte ihn Micha (der G
quetschte) weil er in der Mauer gequetscht gewesen. Die

שיצא העגל, שזרק השם עֵגֶל שור באש, שהיה משה רבנ
מעלה בו את יוסף מנילום[1]) (תנחומא פ׳ כי תשא).

עוד יזכור האדם פן ואולי היסורים הבאים עליו הם לו לנס
כמו שמצינו באברהם דכתיב וה׳ נסה את אברהם; וכן באב
שהיו היסורין נסיון אליו. וכן איתא במדרש (שמות רבה פ׳ ל
אשרי אדם שהוא עומד בנסיונו, שאין בריה שאין הקב״ה מנ
אותה, העשיר מנסהו אם תהא ידו פתוחה לעניים, ומנסה ה
אם יכול לקבל יסורים ואינו כועס; ואם עמד העשיר בנס
ועושה צדקות, הרי הוא אוכל ממונו בעולם הזה והקרן קימת
לעולם הבא והקב״ה מַצִּילוֹ מדינה של גיהנם, שנאמר אשרי משכ
אל דל ביום רעה ימלטהו ה׳ (תהלים מ״ח, ב׳); ואם עמד ח
בנסיונו ואינו מבעט הרי הוא נוטל כפלים לעתיד לבוא, שנא
כי אתה עם עני תושיע (שם י״ח, כ״ח). ממי אתה לומד, מא
שנתיסר בעולם הזה ושלם לו הקב״ה כפלים, שנאמר ויוסף ה׳
כל אשר לאיוב למשנה (איוב מ״ב). על כן אמר שלמה (משלי ג׳,
מוסר ה׳ בני אל תמאס ואל תקץ בתוכחתו, כי את אשר יאהב
יוכיח וכאב את בן ירצה. וכל מה שיבא עליו מן השמים יק
באהבה כי השגחת ה׳ עליו ליסרו לטובתו, ויצדיק דינו, ואז
שנגזר עליו לרעה, יהפכנו ה׳ לטובה, דכתיב הפכת מס
למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה תהלים ל׳ י״ב).

כתיב (במדבר ה׳, ז׳) ואשמה הנפש ההוא והתודו וכו׳, זה ב
אב לכל המתים שטעונין ודוי. וכתיב ומודה ועוזב ירוח
(משלי כ״ח, י״ג). ומחויב האדם להתודות על חטאיו בכל י
בשכבו ובקומו, וביותר כשהוא נופל למטה: תנו רבנן (שבת ל
מי שחלה ונטה למות, אומרין לו התודה. וכל המתודה יש
חלק לעה״ב, שכן מצינו בעכן, אף על פי שחטא, כיון שֶׁהִתְוַ

---

[1]) כמו שנמצא באגדה במדרש תנחומא פ׳ בשלח, ויקח משה את עצ
יוסף מכיון ידע משה היכן יוסף קבור, אמרו, פרח את אשר בשתי
מאותו הדור היא הודיעה את משה היכן יוסף קבור, כי עצמו מלר
ועצו לו ארון של מתכת ושקעוהו בנילוס, בא משה ועמד על נ
ונטל לרור וחקק בו עלה שור ונוות ואומר, יוסף יוסף הגיעה הש
שהקב״ה גואל את בניו, השכינה מעכבת לך וישראל וענני כבוד מעב
לך, אם אתה מגלה את עצמך מוטב, ואם לאו נקיים אבחנו משבוע
מיד לף ועלה ארונו של יוסף, נטלו והלך. והאגדה מענין מיכה ה
היא ג״כ בתנחומא פ׳ כי תשא בפסוק פרקו נזמי הזהב ומביאה
רש״י לסנהדרין דף ק״א.

Micha war es aber durch dessen gottlose Anschläge späte das goldene Kalb entstand. —

Bei Leiden die den Menschen treffen muß er ferner be denken, daß ihm solche vielleicht auferlegt werden, um ih dadurch zu proben, wie es bei Abraham heißt: „Der Ewig probte den Abraham," und wie die Leiden des Job's ein Probe seiner Standhaftigkeit waren. So lehrt der Midrasch Heil dem Menschen, der seine Probe besteht! Denn keine Menschen gibt's, den Gott nicht auf die Probe stelle; E prüft den Reichen mit dem Reichthume, ob er auch sein Hand den Armen öffne, und prüft den Armen, ob er di Leiden ohne Murren trage. Besteht der Reiche seine Prüfung ist er mildthätig, so wird er seinen Reichthum auch genieße in dieser Welt und das Stammgut der Belohnung bleibt ihn für jene Welt; Gott rettet ihn von der Höllenstrafe, wie e heißt: „Heil Dem, der sich des Armen annimmt, am Tag des Unglücks wird ihn der Ewige retten!" Besteht der Arm seine Prüfung und lehnt sich nicht dagegen auf, so wird ihn doppelter Lohn beschieden werden, wie es heißt: „Fürwahr, der armen Volke stehest Du bei!" Ein Beispiel haben wir an Job er wurde mit Leiden heimgesucht, und Gott belohnte ihn dop pelt nach seinem Verluste, denn es heißt: „Gott vermehrt Alles, was Job hatte, zwiefach." Daher spricht Salomo „Die Züchtigung Gottes, mein Sohn! verschmähe nicht, un sei nicht unwillig bei seiner Zurechtweisung. Denn wen Got liebt, den züchtigt er, und will ihm wohl, wie ein Vater der Sohne." Alles, was der Himmel über den Menschen schick nehme er mit Liebe an, in der Ueberzeugung, daß Gottes Vor sehung damit sein Bestes beabsichtigt, er erkenne Gottes Al gerechtigkeit an; wäre ihm dann auch ein Verhängniß zur Unglück bestimmt gewesen, so wird Gott es ihm zum Gute verwandeln, wie es heißt: „Du wandelst meine Klage in Jube um, lösest mein Trauerkleid, umgürtest mich mit Freude!" —

Es heißt: „Wenn eine Person sich verschuldet hat, so sol sie bekennen." Dies ist ein Hauptsatz, aus dem hervorgehe daß alle Sterbende ein Sündenbekenntniß ablegen sollen; wi es auch heißt: „Wer seine Sünden bekennt und verläßt, wir begnadigt." Ueberhaupt soll der Mensch jeden Tag bei'r Niederlegen und Aufstehen seine Sünden vor Gott bekennen, be sonders aber, wenn er krank wird. So lehren unsre Weisen Liegt jemand schwer krank danieder, so fordere man ihn au seine Sünden zu bekennen. Wer ein aufrichtiges Sünden bekenntniß ablegt, hat Antheil an der künftigen Welt. S

זכה לחלק עולם הבא[1], שנאמר (יהושע ז׳, כ״ה) ויאמר יהושע כ
עכרתנו, יעכרך ה׳ ביום הזה — ביום הזה אתה עכור, ואי אח
עכור לעולם הבא (סנהדרין מ״ג): וכן כתיב ברוה, ויאמר דוד א
נתן, חטאתי לה׳. ויאמר נתן אל דוד, גם ה׳ העביר חטאתך ל
תמות (ש״נ י״ב, י״ג). וכן יהודה וראובן על שהתודו זכו לחי
עולם הבא[2]: וידאג אדם על זה שלא ימות בלא ודוי שלא יגי
לו על ידי זה הזיק גדול אחר מותו, ועל זה התפלל דוד ואמ
אל תאסוף עם חטאים נפשי (תהלים כ״ו, ט׳), והם אותן שמתי
בלא ודוי: על כן יתורה האדם ויתחרט על חטאיו, ויתחל
הקב״ה. וכן אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב, כל העוש
דבר עבירה ומתבייש בו, מוחלין לו על כל עונותיו, שנאמ
(יחזקאל ט״ז, מ״ג) למען תזכרי ובושת — בכפרי לך לכל אש
עשית נאם אדני אלהים (ברכות י״ב).

ואיתא בגמרא (עירובין י״ג) תנו רבנן, שתי שנים ומחצה נחלי
בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נבר
יותר משנברא[3], והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משל
נברא[4], נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא[5]
ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו, ואמרי לה ימשמש במעשי
ופי׳ רש״י יפשפש במעשיו, שעשה כבר, יבדוק עבירות שבי
ויתורה וישוב; ימשמש במעשיו, להבא, כגון אם בא מצוו
לידו, יחשוב הפסד מצוה כנגד שכרה, ולא יניח לעשותה בשבי
ההפסד, שהרי שכרה לעתיד לבא. ואם באה עבירה לידו, יחשו
שכרה שמשתכר בה עכשיו, כנגד ההפסד העתיד לבא ליפר

---

[1]) שהתודה ואומר אמנה אנכי חטאתי לה׳ וכו׳ (יהושע ז׳, כ׳).

[2]) יהודה שחטא במעשה תמר הודה ולא בוש ואמר לדקה ממני (בראש
ל״ח, כ״ו), ולמד ממנו ראובן שחטא במעשה בלהה (שם ל״ה, כ״
והודה גם הוא ולא בוש, וזכו שניהם לחיי העה״ב (סוטה דף
ומכות דף י״ח).

[3]) לפי שמלד חטרו ומלד המונעים הרגים העומדים לנגדו מוכן לנטו
אל הפך תכלית יצירתו.

[4]) שאף כי תשוקתו לרע וילדו קשה הנה כיתנה לו התורה והיא תיעלנ
ותדריכהו דרך הישרה.

[5]) לפי שאפשרות נטותו מן הדרך הישרה קרובה מאד מלד חטרו וילדו הרע

lesen wir, daß Achan, obschon er schwer gesündigt hatte, dennoch durch das Geständniß seiner Sünde des ewigen Lebens theilhaftig wurde. Josua sprach zu ihm: „Wie hast du uns betrübt! so bringe der Ewige auch Trübsal über dich an diesem Tage" — d. h. an diesem Tage, hienieden, wirst du betrübt werden, nicht aber in jener Welt. Auch von David heißt es: „David sprach zu Nathan, dem Propheten: ich habe gesündigt gegen den Herrn! Und Nathan sprach darauf zu David: so hat auch der Herr deine Sünde hinweggenommen, du wirst nicht sterben." Dasselbe finden wir auch in der Lebensgeschichte Juda's und Reubens, sie bekannten ihre Sünden und gelangten dadurch zum ewigen Leben. Darum sei der Mensch darauf bedacht, daß er nicht ohne Sündenbekenntniß sterbe, damit er sich nicht nach seinem Tode einen großen Verlust zuziehe. Darauf betete auch David, indem er sprach: „Raffe nicht mit den Sündern meine Seele hin!" nämlich mit Jenen die ohne Bekenntniß dahin streben. Darum bekenne und bereue der Mensch seine Vergehen und Gott wird sie ihm dann verzeihen. So lehrte der alte Rabba, Sohn Chinna's im Namen des Rab: Wer eine Sünde begangen und darüber Schaam und Reue empfindet, dem werden alle seine Sünden vergeben, denn es heißt: „Gedenke dessen und schäme dich — und ich werde dir Alles versöhnen, was du gethan hast, spricht Gott der Herr!"

Zwei und ein halbes Jahr wurde in der Schule des Schammai und in der Schule des Hillel über folgende Streitfrage abgehandelt. Jene behaupteten, es wäre dem Menschen besser gewesen, er wäre gar nicht geschaffen worden, als daß er nun geschaffen ist; diese behaupteten, es ist dem Menschen besser, er wurde geschaffen, als daß er nicht geschaffen worden wäre. Sie vereinigten sich endlich dahin, daß es dem Menschen wirklich besser wäre, wenn er nicht geschaffen worden wäre; da er nun aber geschaffen ist, so soll er seine Thaten untersuchen, oder, wie Andere sagen, über seine Thaten wachen. Er untersuche seine Thaten, die er früher geübt, und überwache dieselben für die Zukunft, d. h. wenn sich ihm die Ausübung eines Gebotes darbietet, so bedenke er, wie der etwaige Geldverlust, der ihm durch dessen Ausübung entstehet, von dessen großen Belohnung überwogen wird; er unterlasse daher, solchen Verlustes wegen, nicht das Gebot, indem der Lohn darauf ihn in der Zukunft erwartet. Bei einer Gelegenheit zur Sünde aber, erwäge er das kurze Vergnügen, das sie ihm hier auf Erden gewähret, gegen den großen Verlust,

ממנו: ואמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן, כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא שנאמר והלך לפניך צדקך (ישעיה נ"ח ח'), וכל העובר עברה אחת בעולם הזה מלפפתו[1] והולכת לפניו ליום הדין, שנאמר (איוב ו', י"ח) ילפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו (קוהלת דף ג').

ואמרו (יומא פ"ו) אמר רב יצחק, אמרי במערבא[2] משמיה דרבי בר מארי, בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם; מדת בשר ודם, אדם מקניט את חברו, ספק מתפיים ממנו, ספק אי מתפיים ממנו; ואם תאמר מתפיים ממנו, ספק מתפיים ממנו בדברים, ספק מתפיים ממנו בממון[3]; אבל מדת הקב"ה אינה כן אדם עובר עבירה בסתר, מתפיים ממנו בדברים, שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אלהיכם (הושע י"ד, ג'); ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה, שנאמר וקח טוב (שם); ולא עוד, אלא שדומה כמי שבנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר ונשלמה פרים שפתינו (שם); ושמא תאמר פרים חובה, ת"ל ארפא משובתם אוהבם נדבה (שם): ונמצא כמה מועיל הודוי לאדם בכל יום מכש"כ משנופל למשכב שצריך להתודות על חטאיו ולדאוג ולהתחרט עליהם, כמו שאמר הכתוב מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו (איכה ג', ל"ט).

והנה מי גבר יחיה ולא יראה מות? (תהלים פ"ט, מ"ט), וכמו שאמר הפייטן (גדילות[4]) החי כגפן, והמות בוצר, אל מקום ילך, צעדי הוא נוצר. וכמו שאמרו החכמים, הילודים למות, והמתים להחיות (אבות ד'). כי כל אדם יודע מיד כשנולד, שסופו למות; ועל כרחו הוא נולד, ועל כרחו, הוא מת, וזה וזה לטובתו. כי הנשמה טרם בואה לעולם הזה היא נהנית למעלה מזיו השכינה ותכונתה תכונה שוה רק לטוב ואין בה כח כלל לעשות רע. והקב"ה

---

[1]) תתחבר אליו, וחברת את הירישות תרגם אונקלוס ותלפף (שמות כ"ו, ו')

[2]) בארץ ישראל, שהיה בפאה מערבית לבני בבל לכן חכמי תלמוד בבל קראו לארץ ישראל מערבא.

[3]) בכסף וכלום. ממון טעמו כסף וכלום בל' תלמוד (געוד פערמָגען) כמו בכסף מאלך בכל ממונך (ברכות כ"ד) יהי ממון חברך (אבות ב') אם נותנים לך ממון הרבה (ע"ז מ"ד) מלא ממון אסר (כתובות ס"ו) וכן תרגם אונקלוס שוכאי בלע דסגאין לקבלא ממון (שמות י"ח, כ"א) בלא הון תרגומו דלא ממונא (תהלים מ"ד, י"ג). ומולא התבה אינו ברור כל כך, יש אומרים שהוא כמו מַטְמוֹן ולפיהם היה ראוי לקרות מַמוֹן בדגש, ויש אומרים שהוא על' אמן בטעם חזוק וקמיצה והגראה עקר שרשו מון מולדף עם מנה ענין חלק וחוק ומשקלו כמשקל מָקוֹם

[4]) בפיוטו שכחי יגונך הנטלא במחזור ספרדיים למנחה י"כ.

den er in der Zukunft durch die Strafe erleiden muß. So lehren Rabbi Samuel, Sohn Nachameni's, und Rabbi Jonathan: Wer eine Tugend erfüllt in dieser Welt, dem geht sie voran in jene Welt, wie es heißt: „Deine Gerechtigkeit wird vor dir herziehen." Wer eine Sünde begangen in dieser Welt, dem haftet sie an und geht ihm voraus zum Tage des Gerichts, wie es heißt: „Behaftet auf dem Wege von ihrem Wandel, kommen sie hinauf zur Oede und gehen zu Grunde."

Auch heißt es im Talmud: Rabbi Jizchak sprach im Namen des Raba, Sohn Mari's: Siehe doch, wie verschieden das Verfahren Gottes von dem der Menschen ist! Wenn ein Mensch den andern erzürnt hat, so unterliegt es dem Zweifel, ob er sich wieder von ihm besänftigen läßt, oder nicht; und läßt er sich auch besänftigen, so ist es zweifelhaft, ob durch bloße Worte oder durch Schadenersatz. Aber die Weise Gottes ist nicht also. Wenn der Mensch sich gegen ihn versündigt hat, so läßt er sich durch Worte der Reue wieder versöhnen, wie es heißt: „Nehmet nur Worte mit und kehret zurück zu dem Ewigen, euerm Gott!" Ja noch mehr, Er läßt dem Reuigen noch Gutes zufließen, wie es heißt: „Nehmet das Gute!" Ja noch mehr, es wird dem Reuigen angesehen, als hätte er auf dem Altare Gottes geopfert; wie es heißt: „Mit unsern Lippen bringen wir Farrenopfer." Damit man aber nicht glaube, hier seien Schuldopfer gemeint, darum heißt es ferner: „Ich heile ihren Abfall, liebe sie wie freiwilliges Opfer!" — So sehen wir denn, wie sehr nützlich dem Menschen sein tägliches Sündenbekenntniß, und um wie viel mehr er verpflichtet ist, wenn er auf dem Krankenlager liegt seine Sünden zu bekennen und zu bereuen, nach dem Schriftworte: „Worüber soll der Mensch im Leben sich beklagen? Jeglicher klage über seiner Sünden!" —

Und nun „wo lebt der Mann, der den Tod nicht schauet?" So sagt der Dichter: „Der Lebende ist die Rebe, ein Winzer der Tod, auf jeglichem Schritte lauernd er droht." Und die Weisen sprechen: „Die Lebenden sind zum Tode bestimmt, die Todten — wieder aufzuleben." Weiß doch jeder Mensch sobald er geboren ist, daß sein Ende ist, zu sterben. Ohne seine Zustimmung wird er geboren und ohne seine Zustimmung muß er sterben, beides jedoch zu seinem eigenen Besten. Denn die Seele, bevor sie in diese Welt eintritt, befindet sich in der Oberwelt selig im Genusse der Lieblichkeit Gottes, ihre Natur ist dort immer eine gleichmäßige, nur dem Guten zugeneigt und besitzt gar nicht die Neigung zu etwas Bösem. Wenn aber

כאשר יתן את הנשמה בגוף האדם אז יתן לה הבחירה לעשות
טוב או רע כרצונה, למען תקבל יותר שלמות וטובת העולם הב
אם תזכה ותלך בדרך הטוב ותקיים מצוות בוראה ותורתו. כ
מאחר שיש עתה בכחה לעשות רע ולא עשתה, ובוחרת בטוב
יגמול לה הקב"ה גם שכר טוב על מעשיה. ועל כן כשנשמו
הצדיק נפרדת מהגוף, אז היא מאירה יותר בעולם העלי
ומתענגת בעדן העליון, מאשר היה לה מקדם: וכשם שא
בנשמה להוסיף בשלמות קודם שבאה לעולם הזה, כך אין ב
כח לקנות שלמות אחר שנפטרת מעולם הזה לעולם הבא; וכ
אמר רבי יעקב (אבות ד') העולם הזה דומה לפרוזדור[1] בפנ
העולם הבא, התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין[2]
הוא היה אומר, יפה שעה אחת של קורת רוח[3] בעולם הב
מכל חיי העולם הזה, ויפה שעה אחת בתשובה ובמעשי
טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא: על כן אין לו לאד
בעולם הזה אלא לסגל[4] מצות ומעשים טובים כדי שיזכה לשכ
הטוב המתוקן לעד לעולם הבא, וישית על לבו תמיד דבו
קהלת (י"ב, י"ג) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וא
מצותיו שמור, כי זה כל האדם, כי את כל מעשה האלהים יבי
במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע. ואם יעשה כן להיטי
דרכיו יום יום, אז יקוים בו והיה ראשיתך מצער ואחרית
ישגה מאד (איוב ח', ז'):

„עת ללדת ועת למות" (קהלת ג' ב'): כשרואה האדם שב
יומו, יטסור נשמתו להקב"ה באהבה, לעשות רצון בוראו לקינ
כי עליך הורגנו כל היום (תהלים מ"ד, כ"ג), ויזכור את חמודו
העולם הבא כנגד פגעי העולם הזה ומכשלותיו, ושנשמתו תצ
מאפלה לאורה ומשעבוד לגאולה, כי העולם הזה הוא עולם ש
צער עולם של מיתה עולם קצר, ועולם הבא הוא עולם של מנוח

---

[1]) לבית הצער (פֶּרְהַוֶּנְע).

[2]) לחדר גדול למוצב שרים בל"ת וַאֲלָן. וב"ב דף כ"ח טרקלין עצר על עצר
[3]) שמחה ועונג רוחני, ול' קורת מענין נתקרבה דעתו (פסחים קי"
תענית כ"ח) בל"ת וְוָהֶנְבַעהַגֶען, וכן אין אדם מופץ קורת רוח אל
מאצתו לאצונה (יבמות ס"ג).

[4]) לאסוף ולאגור ולקנות (מַחְייגֶען). וכן סגולה טעמו קנין, ותרג
ירושלמי רכוסה סגולתהון (בראשית י"ג, ו').

der Allmächtige sie mit dem irdischen Leibe verbindet, gibt er ihr zugleich die Willens-Freiheit, ganz nach ihrer eigenen Wahl sowohl das Gute wie das Böse thun zu können, damit sie alsdann, wenn sie auf dem Tugendwege wandelt, die Gebote ihres Schöpfers und seine Lehre befolgt, noch höherer Glückseligkeit der zukünftigen Welt würdig werde. Denn da sie nun die Macht besitzt, Böses thun zu können und thut es nicht, sondern erwählt sich die Tugend, so vergilt ihr auch Gott ihre Gutthaten mit herrlichem Lohne. Daher ist die Seele des Frommen, wenn sie vom Körper sich trennt, weit verklärter und seliger in jener höheren Welt, als sie früher gewesen, da sie noch nicht mit dem Körper verbunden war. So wie aber die Seele sich nicht vervollkommnen konnte, bevor sie in diese Welt eintrat so kann sie sich auch nicht mehr vervollkommnen, nachdem sie wieder diese zeitliche Welt mit der zukünftigen Welt vertauscht hat. So lehrt auch Rabbi Jakob: Diese Welt gleicht einem Vorhofe zur künftigen Welt; bereite dich vor im Vorhofe, damit du in den Saal eingelassen wirst. Ferner sagte er: Besser ist eine Stunde des Wonnegenusses in jener Welt, als das ganze Leben dieser Welt, und besser ist eine Stunde verbracht mit Buße und guten Werken in dieser Welt, als das ganze Leben jener Welt. Daher ist des Menschen einzige Bestimmung, sich Tugend und gute Werke anzueignen, damit er des hohen unvergänglichen Lohnes würdig werde, der in jener Welt bereitet ist. Er nehme sich immer zu Herzen die Worte des Predigers: „Das Schlußwort, welches alles enthält, ist: Fürchte Gott und halte seine Gebote! Dies ist des Menschen ganze Bestimmung. Denn jede That bringt Gott vor das Gericht, über alles Verborgene, sie sei gut oder böse.“ Befolgt dies der Mensch, vervollkommnet er seinen Wandel mit jedem Tage, so wird sich an ihm das Schriftwort bestätigen: „Ist dein Anfang auch geringe, dein Ende, es wird herrlich werden.“

„Eine Zeit zum Geboren werden, eine Zeit zum Sterben.“ Fühlt der Mensch, daß seine Todesstunde nahet, so übergebe er Gott in Liebe seine Seele, um dem Willen Gottes entsprechend das Schriftwort zu erfüllen: „Um deinetwillen lassen wir uns tödten jeden Tag.“ Er vergleiche die Annehmlichkeiten dieser Welt mit deren Plagen und Mißgeschicken und bedenke, daß seine Seele nun aus der Finsterniß zum Lichte, aus der Knechtschaft zur Freiheit übergehet. Denn diese Welt ist eine Welt des Schmerzes, des Todes und der

עולם של שמחה עולם שכולו ארוך, העולם הזה מלא אנחו
ופחד וצרות ותהפוכות וקלון וחרפות ואיבות ומלחמות ויגיע
ועבודה קשה וחליים משונים ומיתות, והעולם הבא מלא שלו
והשקט ובטחה ועונג וכבוד ושלום וחיים נצחיים. גם יזכור כ
לא טוב הוא מאבותיו, כדכתיב כי גרים אנחנו לפניך ותושבינו
ככל אבותינו, כצל ימינו על הארץ ואין מקוה (דה"ח כ"ט ט"ו
והלואי כצלו של כותל או של אילן[1]? אלא כצלו של עוף הפור
וצלו עמו, דכתיב ימיו כצל עובר (תהלים קמ"ד, ד'); ואין מקוו
אין מי שיקוה שלא ימות, הכל יודעים ואומרים בפיהם שימות
אברהם אמר ואנכי הולך ערירי (בראשית ט"ו, ב'), יצחק אמ
ואברכה לפני ה' לפני מותי (כ"ו ז'), יעקב אמר ושכבתי ע
אבותי (מ"ז, ל'), אימתי? בשעה שנטה למות. ואף שלמה אמו
ואין שלטון ביום המות (קהלת ח', ח'). וכן כתיב, מי גבר יחי
ולא יראה מות? (תהלים פ"ט, מ"ט), מי גבר כאברהם יצחק יעק
משה אהרן דוד ושלמה, ומתו, — מי לא ימות? (כ"ד פ' כ"ו[2])

והנה אל יירא אדם ואל ידאג בעת מיתתו, כי טוב ה' לכי
ורחמיו על כל מעשיו (תהלים קמ"ה, ט'), ומי יאמר לו, מד
תעשה? (קהלת ח', ד') כי כל מעשיו בחסד ובאמת. וכל מד
שברא הקב"ה הוא בעבור האדם הצדיק, להיטיבו באחרית
ולהיות נשמתו בטוב נצחי; על כן יטהר אדם את מחשבת
להצדיק ה' בעת מיתתו כדי שתצא נשמתו ממנו בטהרה
כדתנו רבנן: והרוח תשוב אל האלהים אשר נְתָנָהּ (קהלת י"ב, ח')
תנה לו כמו שֶׁנִּתְנָהּ לך, מה הוא נְתָנָהּ לך בטהרה, אף אתו
החזירה לו בטהרה. משל למלך בשר ודם שחלק בגדי מלכו
לעבדיו, פקחים שבהם קפלום[3] והניחום בקופסא[4], טפשים
שבהם הלכו ועשו בהם מלאכה. לימים בקש המלך את כליו

---

[1]) שהוא כל השומד במקומו.

[2]) וכן אמר הפייטן „משה מת מי לא ימות".

[3]) לשון כפילה כל משנה (זוזאַמענלעגן) כמו מקפלים את הכלים (שבת קי"ג) פתילת הנגד שקפלה (שם כ"ח, ב').

[4]) בקופסא, בתיבה (כל"ר Capsa), ובמשנה כלים פרק ק"ז כפוי של קופסא טמא.

kurzen Dauer, die künftige Welt hingegen, eine Welt
Ruhe, der Freude und ewigen Dauer; diese Welt ist
Kummer und Angst, Leiden und Verkehrtheit, Schande
Schmähung, Feindschaft und Krieg, Mühe und Arbeit, Kra
heit und Tod, die künftige Welt hingegen, ist voller So
losigkeit, Stille und Sicherheit, Vergnügen und Ehre, Frie
und ewiges Leben. Er bedenke ferner, daß er nicht besser
als seine Vorfahren, wie es heißt: „Fremdlinge sind wir
Dir und Beisassen, wie alle unsre Väter; wie ein Schat
sind unsre Tage auf Erden, ohne Hoffnung." — Ja, wä
nur unsre Tage wie der Schatten einer Wand oder eines B
mes! sie sind aber dem Schatten eines dahinfliegenden Vog
gleich, dessen Schatten sogleich verschwindet; wie es hei
„Des Menschen Tage sind wie ein verschwindender Schatte
Und ohne Hoffnung — Niemand kann hoffen, dem T
zu entgehen, Alle wissen und sprechen es aus, daß sie ster
werden. Abraham sagte: „Ich gehe dahin Kinderlos!" Iizc
sagte: „Ich will dich vor Gott noch segnen, bevor ich sterb
Jakob sagte: „Ich lege mich nieder zu meinen Vätern,"
d. h. die Todesstunde nahet. Auch Salomo sprach: „Kei
ist Gebieter über den Tag des Todes." So heißt es au
„Wer ist der Mann, der da lebe und den Tod nicht schaue
Wer ist der Mann der sich gleichstellen könnte dem Abraha
dem Iizchak, Jakob, Mosche, Aharon, David oder Salom
und diese starben, wer kann da noch hoffen, nicht zu sterben?

Doch sei dem Menschen nicht bange in der Sterbestun
denn gütig ist der Ewige Allen und erbarmungsvoll gegen
seine Geschöpfe; wer kann ihm sagen: „was thust Du da
ist ja all sein Thun voll Liebe und Treue. Alles, was G
geschaffen, soll zum Heile des Tugendhaften dienen, damit
ihm am Ende wohlergehe und seine Seele die ewige Gl
seligkeit erreiche. Daher läutere man seine Gedanken und pr
noch in der Sterbestunde die Allgerechtigkeit Gottes, damit
Seele in Reinheit von hinnen scheide. So lehren unsre W
sen: „Der Geist kehrt zu Gott zurück, der ihn gegeben;" da
ist angedeutet, gib deinen Geist wieder so an Gott zurück, w
er ihn dir gegeben hatte. Er gab ihn dir in Reinheit, so so
du ihn auch rein wieder zurückgeben. Dazu das folge
Gleichniß: Ein König hatte unter seine Hofbedienten Staa
kleider vertheilt. Die Klugen von ihnen legten diese Klei
sorgfältig zusammen und bewahrten sie im Schranke a
die Leichtsinnigen aber schonten sie nicht und behielten sie sel
bei den schmutzigsten Arbeiten am Leibe. Nach einiger Z

פקחים שבהם החזירום לו כשהם מגוהצין, טפשים שבהם החזי
לו כשהם מלוכלכין, שמח המלך לקראת פקחים וכעס לקר
טפשים; על פקחים אמר, תנו כֵלַי לאוצר והם ילכו לבתיהם לשל
על טפשים אמר, כלי ינתנו לכביסה והם יחבשו בבית האסור
אף הקב"ה על גופן של הצדיקים אומר יבא שלום ינוחו
משכבותם (ישעיה נ"ז, ב'), ועל נשמתן הוא אומר והיתה ו
ארוני צרורה בצרור החיים! (ז"ח כ"ה, כ"ט) ועל גופן של רש
אומר, אין שלום אמר ה' לרשעים (ישעיה נ"ז, כ"א), ועל נש
הוא אומר, ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע (ז"ח כ"ה, כ
[שבת קנ"ב]: כי בשעת פטירתו של אדם כל מעשיו נפטרים ל
ואומרים לו, כך וכך עשית במקום פלוני ביום פלוני! והוא א
הן, ואומרים לו חתום! והוא חותם, שנאמר ביד כל אדם יח
לדעת כל אנשי מעשהו (איוב ל"ז, ז'), ולא עוד אלא שטצ
עליו את הדין ואומר יפה דנתוני, לקיים מה שנאמר (תהלים נ"א,
למען תצדק בדברך (תענית י"א וספרי פ' האזינו): וכן כתוב ב
הישר (שער י"ז) שיזכור האדם תמיד את יום המות ויאמר אל ל
לבי, לבי, הלא ידעת כי לא נבראת כי אם לשוב לעפר, מ
היותך מדוע לא זכרת אחריתך, הלא תדע כי כל הימים א
אתה חי על האדמה כצל עובר וכמוץ יסוער מגורן וכעשן מארו
ימיך חרוצים וחייך קצוצים, וכל אשר יעבר עליך יום או ל
תחסר חלק מחלקי חייך, ובכל יום תקרב אל הקבר ותעוף
אבר, ומדוע לא זכרת כי עפר אתה, ולא ידעת כי מן אד
נוצרת, ועל מי בטחת כי מרדת, ומדוע אתה נמהר, ולא תע
על לבך יום המר, יום אשר תאבד עצתך, ונסרחה חכמתך,
ידבק לשונך לחכך, יום ישאוך, על כתף יסבלוך, ואל ארץ תחר
ישליכוך, יום תראה החשבון ערוך, והספר פתוח, ומאזני מש
ביד ה', הלא אז תראה פרי מעלליך, ותמצא גמולך, ומה ת

(1 כמ' לחם יהודה בדרוש על הנשמה תמצא מאמר זה מבורר בטוב טעם ו
ואלה דבריו, למדנו מזה המשל דברים הרבה הא' הוא דמדק
שחלק ולא אמר שכתן, שמע מנה שלא כתן הקב"ה הנשמה ל
מתנה החלטית לעולמי עד אלא לזמן ידוע, ועוד שמע מנה שלא נ
לו כדי שיעשה ממנה מה שירצה אלא לעבדה ולשמרה בטהרה שהנ
עמה. ב' דמדקאמר בגדי מלכות ר"ל בגדים העולים על עסם ה
ושהמלך מתלבש בהם או הראויים לעלות על עסם המלך ושהמלך יח
בהם מלך גודל מעלתם ושלמותם, וגלוי וידוע הוא שבגדי מלכות
למעלה מהם בשלמות ובמעלה וחשיבות, כך הנשמה שחלק הקב"ה מ
מין האדם היא עסם טהור ומעולה ושלם בפני עצמו חלק אלוה מ

forderte der König die Gewänder wieder. Die klugen Die
gaben ihm dieselben sauber und glänzend zurück, die lei
sinnigen konnten sie nur beschmutzt wieder abliefern. D
freute sich der König über die klugen Diener und zürnte d
Leichtsinnigen; er befahl alsdann, daß man die Kleider d
klugen Diener aufbewahre und sie selbst in Gnaden entla
die Kleider der Leichtsinnigen aber in die Wäsche gebe und
selbst in's Gefängniß werfe. — So spricht auch Gott ü
die Körper der frommen Hingeschiedenen: „er komme z
Frieden, ruhe aus auf seinem Lager!" und über ihre Seel
spricht er: sie werden aufbewahrt im Bunde des Lebens
Von den Leibern der Frevler aber heißt es: „Keinen Fried
spricht der Ewige, haben die Frevler!" und von ihren Seele
„Die Seele der Bösewichter wird er hinwegschleudern
aus der Schleuderpfanne!" Denn in der Sterbestunde tre
die Handlungen des Menschen, die er je geübt, alle vor
scheidende Seele, das unbestechliche Gewissen mahnt sie deutl
an Ort und Stelle jeder That, so daß die Seele es einge
hen und gleichsam selbst besiegeln muß; wie es auch hei
„Ein Jeder besiegelt mit eigener Hand, jede einzelne sei
Thaten zu erkennen." Ja, dann erkennt der Mensch die A
gerechtigkeit Gottes an, dann spricht er: Du hast mich re
gerichtet! und erfüllt wird so das Schriftwort: „Gerecht
scheinst Du, Gott, in Deinem Ausspruch." —

Im Buche Hajaschar steht geschrieben: Der Mensch de
immer an den Todestag und spreche zu sich selbst: Mein He
mein Herz, weißt du nicht, daß du nur geschaffen wurdest, u
wieder zum Staube zurückzukehren? warum willst du de
dein Ende nicht bedenken? Erkenne doch, daß die Tage dein
Erdenlebens wie ein verschwindender Schatten sind, wie Spr
aus der Scheune verweht, wie Rauch aus der Lucke, eilig
deine Zeit, kurz dein Leben, jeder dahinschwindende Tag u
jede vorübergehende Nacht bringt dich um einen Theil dein
Lebens, und fliegst du so mit jedem Tage näher deinem Gra
zu. Warum gedenkst du nicht, daß Staub du bist, aus Er
gebildet? Worauf vertrauest du bei deinem Abfalle? waru
bist du so leichtsinnig und gedenkest nicht des bittern Tage
des Tages, wo deine Pläne vereitelt sind, deine Weisheit u
nütze ist, wo die Zunge dir am Gaumen klebt, wo man di
auf der Schulter dahinträgt und in die tiefe Erde dich scharr
des Tages, wo du bereit findest deiner Thaten Rechnung, d
Buch geöffnet und die Wage des Gerichts in Gottes Hand
Wenn du dann die Früchte deiner Thaten siehest und dei

על זדונותיך. ואילו תמות כמות הבהמה ולא תהיה עתיד ל
חשבון היה לך לשמוח במותך. אך תלך ליום נורא ואיום, ש
אשר אין לו פדיום, ועתה בן אדם למי תנוס לעזרה, או מי תו
עליך סתרה. הלא אז תאמר, אוי לי מה עשיתי, מדוע דבר
בזיתי, ואחרי שרירות לבי פניתי, ובמה אתכסה כי ערום אנכי!
התקושש והתבושש והכלם מחטאתיך, ותן תודה לאלהיך, ב
נפשך בגופך, ובטרם יחשכו כוכבי נשפך, שוב יום אחד ל
מיתתך, החזק במוסר אל תרף, נצרה כי היא חייך: — וכן חנ
מוסר אמרו, תמיד תהיה אמת לנגד עיניך ולא תחטא! הר
אמ"ת ראשי תיבות, ארון מטה תכריכים.

פרק ה'.

„בקור חולים." כתב רבינו האי גאון, חקור חולים ובקרם
מזורים, ודבר על לבב אנשי מרורים: ואמר רב יהודה א
שמואל, כל המבקר את החולה, נצול מדינה של גיהנם, שנא
אשרי משכיל אל דל, ביום רעה ימלטהו ה' (תהלים מ"ח, ו
ואין דל אלא חולה, שנאמר מדלה יבצעני (ישעיה ל"ח, י"
אי נמי מהדין קרא, מדוע אתה ככה דל בן המלך (ז"כ י"ג, ד
ואין רע אלא גיהנם, שנאמר כל פעל ה' למענהו, וגם רשע ל
רעה (משלי ט"ז, ד'): ואם ביקר, מה שכרו? כדאמרינן, נצול מד
של גיהנם; אלא מה שכרו בעולם הזה? ה' ישמרהו ויחיהו יא
בארץ ואל תתנהו בנפש אויביו (תהלים מ"ח, ג'); ה' ישמרהו
יצר הרע, ויחיהו, מן היסורין, יאשר בארץ, שיהו הכל מכב
אותו; ואל תתנהו בנפש אויביו, שיזדמנו לו רֵעים כנעמן שרפא

ועל כרחך לריך אתה לומר שכמו הקב"ה הוא שלם בתכלית השלמ
מקודם בריאת העולם כך הנשמה היא שלמה בתכלית השלמות ק
בואה אל זה העולם, וכמו שבגדי מלכות אין למעלה מהם בשלמ
ובמעלה ובחשיבות כך הנשמה שנתן הקב"ה לאדם אין למעלה הי
בשלמות ובמעלה ובחשיבות. ג' מדקאמר פקחים שבהם קפל
והכיחום בקופסא פי' כדי שיעמדו לעולם בטהרה ובנקיות שה
להם כשחלקם להם המלך, ועוד מדקאמר שאת המלך לקר
פקחים וכו' שמע מנה שאינו שואל הקב"ה מן האדם אלא שיש
נשמתו בטהרתה עלמה שהיתה לה קודם בואה אל זה הגוף. הרי לך בנ
שחז"ל מחזיקים שנשמת האדם היא עלם נבדל שלם עומד בעצמו גם ב
הווה עם הגוף אלא שמתחבר אליו ונותן מליצות בהויתו" עכ"ל.

Bezahlung findest, wie willst du da deine Frevel verantworte
Stürbest du wie das Vieh dahin und müßtest nicht einst Re
nung ablegen, dann könntest du dich wohl des Todesta
freuen; aber du gehest jenem furchtbaren, schrecklichen T
entgegen, von dem sich Niemand loskaufen kann. Und n
o Mensch, wohin willst du um Hilfe flüchten, wer soll
Schutz gewähren? Dann sprichst du: Wehe mir, was habe
gethan! warum habe ich Gottes Wort verschmähet und n
meines Herzensdünkel zugewandt, womit soll ich mich bedec
da so entblößt ich bin? — Prüfe dich und schäme dich, errö
ob deiner Sünden; lege ein Bekenntniß ab deinem Gotte,
lange die Seele noch im Körper ist, bevor sich verdunkeln de
Sterne; thue Buße einen Tag vor deinem Tode! halte fest
der Belehrung, lass' sie nicht; bewahre sie, denn sie ist d
Leben! — In diesem Sinne läßt sich auch der Spruch der Mo
listen auffassen: „Immer sei die Wahrheit (אֱמֶת) vor deinen A
gen, dann wirst du nicht sündigen!" Die Buchstaben
Wortes אֱמֶת weisen nämlich in Abreviatur auf die d
Wörter אָרוֹן — „Sarg", מִטָּה — „Bahre" und תַּכְרִיכִים
„Sterbekleider" hin.

Abschnitt V.

Der Krankenbesuch.

Der Gaon Hai sagt darüber: „Such' auf die Kran
schaff' ihnen Linderung, sprich Trost dem Herz der Leiden
zu!" Und Rab Juda und Samuel lehren: Wer die Kran
besucht der entgehet der Höllenstrafe, denn also heißt
„Heil Dem, der sich des Armen annimmt, am Tage des Ungli
wird ihn der Ewige retten!" Wirklich arm (דָּל) ist nur der Kra
wie es heißt: „Durch Krankheit zerreißt er mich;" oder: „W
rum bist du so krank (דַּל), Königssohn?" und wirkliches U
glück, das ist die Hölle, wie es heißt: „Alles schuf der Herr
seinem Zwecke, auch den Frevler für den Tag des Unglück
Wer also den Kranken besucht, entgeht dadurch der einsti
Höllenpein. Aber auch in diesem Leben schon, welches ist da
Lohn? „Gott wird ihn bewahren und erhalten, er lebt glücklich
Lande; Du, Herr, gibst ihn nicht preis der Wuth seiner Feinde!"
Gott bewahrt ihn vor der bösen Begierde, erhält i
daß nicht Leiden ihn treffen, läßt ihn glücklich leben
Lande, daß Alle ihn achten und ehren, und gibt ihn ni
preis der Wuth seiner Feinde, es werden nur tr
Freunde sich ihm anschließen, solche wie Naaman hatte,

מצרעתו, ואל יזדמנו לו רעים כרחב עם שחלקו מלכותו (נדרים נ
ונמצא כמה גדול שכר של המבקרים החולה:

תנא (נדרים ל"ט) בקור חולים אין לו שיעור, מאי אין לו שיע
סבר רב יוסף למימר, אין שיעור למתן שכרו, אמר ליה א
וכל המצות מי יש שיעור למתן שכרן? והא תנן (אבות ב') ו
זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה, שאין אתה יודע מתן ש
של מצות; אלא אמר אביי, אפילו גדול אצל קטן[1]. רבא א
אפילו מאה פעמים ביום. ובן גילו[2] נוטל אחד מששים מחי
רבי חלבו חלש, נפק אכריז רב כהנא, רבי חלבו בְּאֵשׁ[3]! לו
איכא דקא אתא[4]; אמר להו, לא כך היה המעשה בתלמיד
מתלמידי רבי עקיבא שחלה, ולא נכנסו חכמים לבקרו, ונ
רבי עקיבא לבקרו, ובשביל שכבד ורבץ לפניו[5], חיה; אמר ל
רבי החייתני! יצא רבי עקיבא ודרש, כל מי שאינו מבקר
החולה כאילו שופך דמים. כי אתא רב דימי, אמר, כל המנ
את החולה, גורם לו שיחיה, וכל שאינו מבקר את החולה, גו
לו שימות; ורצה לומר כל המבקר את החולה, מבקש עליו רחמ
שיחיה, וכל שאין מבקר החולה אין מבקש עליו רחמים לא שי
ולא שימות.

„מַדְלֵי חמה, מְדַלֵּי חולי: מְדַלֵּי חמה, מַדְלֵי חולי"[6] (כ"ב ט
אמר רב ששת בריה דרב אידי, לא לסעור[7] אנש קצירא,
בתלת שעי קמייתא דיומא, ולא בתלת שעי בתרייתא דיומא
היכי דלא ליסח דעתיה מן רחמי. בתלת שעי קמייתא רו
דעתיה[8], בתרייתא תקיף חולשיה[9]: אמר רבי אבין אמר

---

1) שיבקר גם אדם גדול את הקטן, ולא יאמר לא אבקר אלא גדול כמ
2) אדם דומה לו (בל"א ווייבעגלייכען) כגון בחור המבקר את בחור או זקן ל
3) חולה הוא.
4) לא היה שם איש שבא לבקר אותו.
5) שהיה מטאטא ומנקה את אדרו וזלף בו מים שלא יעלה אבק. מל' מר
את הבית (ברכות כ"א) ולא כבדה את הבית (מקואות פ' ח') המרבן
ביתו (מבשירין פ', ג') המכבד והמרבן (שבת ל"ה).
6) מַדְלֵי בינוני אפעל משורש דלה ל' שאינה מעניין דלה דלה לבו, מ
בינוני הופעל משורש דלל לשון וידל ישראל, ל' ירידה. ופירוש בש
השמש יתמעט החולי, וכשירד השמש יתגבר החולי.
7) לסעור ברי"ש כמ"ל ל' פקידה וביקור. ופירושו, לא יבקר אדם את החול
8) יש לו רוחה ממאודיו, ואותו המבקר שנתרפא ואינו צריך עוד לבקש עליו רח
9) גבר עליו חליו, ואותו המבקר שהוא בחפש תקוה ומתיאש מהתפלל עליו.

durch sie vom Aussatze geheilt wurde (II. Könige 5, 13), d
keine falschen Freunde, wie die des Rechabeam, die ihn um
Hälfte seines Reiches brachten (I. Kön. 12, 14, 16.) Wie g
also ist der Lohn Derer, welche die Kranken besuchen!

Der Talmud lehrt: „Bei'm Krankenbesuche gibt's k
Grenze!" In wie fern gibt es da keine Grenze? Rab Jos
wollte erklären, es gibt keine Grenze für den Lohn, der dar
folgt; Abaja aber wandte dagegen ein: Hat denn der L
irgend eines andern Gebotes ja eine Grenze? lehrt doch
Mischnah: „Nimm das geringscheinende Gebot ebenso in A
wie das wichtige, denn du kennst nicht die Belohnung der G
bote!" Abaja erklärt darum: Diese Pflicht hat keine Gre
selbst der Vornehmste ist schuldig, den Geringsten zu besuch
Raba sagte: Wenn es nöthig ist, soll man hundertmal
Tages nach dem Kranken sehen. Ist der Kranke unsres G
chen, so gewährt ihm der Besuch an und für sich Erheiter
und nimmt ihm so gleichsam den sechszigsten Theil seiner Kra
heit hinweg. — Rabbi Chelbo wurde krank und Rab Cah
ging und machte bekannt: „Rabbi Chelbo ist krank!" u
Niemand kam, ihn zu besuchen. Da sprach Rab Cahana
den Leuten: Kennt ihr nicht die Geschichte von jenem Schü
des Rabbi Akiba? Einer von den Schülern des Rabbi Ak
erkrankte und keiner von den Gelehrten kam, um ihn zu
suchen. Da ging Rabbi Akiba allein zu ihm, pflegte ihn
reinigte und säuberte sein Zimmer. Der Schüler genas wie
und sprach dankend zu seinem Lehrer: Mein Lehrer, du h
mich wieder gesund gemacht! Da lehrte Rabbi Akiba öffentl
Wer die Kranken nicht besucht, vergießt gleichsam Menschenb
Rab Dime sagte: Wer den Kranken besucht, verursacht da
dessen Genesung; wer aber nicht den Kranken besucht, ver
sacht dessen Tod. Der Besuchende nämlich betet um
Kranken Genesung; wer aber nicht den Kranken besucht, b
auch nicht für ihn, es ist ihm gleichgültig, ob er lebe oder ste

„Steigt die Sonne, so fällt die Krankheit; sinkt die Son
so steigt die Krankheit." So sagt Rab Schescheth, Sohn
Rabbi Ide: Man besuche einen Kranken nicht in den drei er
und den drei letzten Stunden des Tages, damit man n
das Beten für den Kranken unterlasse; denn in den drei er
Tagesstunden ist der Kranke gewöhnlich munterer und in
drei letzten nimmt die Krankheit bei ihm zu[1]). — Ra

[1]) In beiden Fällen könnte man daher leicht glauben, das Beten
den Kranken sei nun nicht mehr nöthig.

מניין שהקב"ה זן את החולה? שנאמר ה' יסעדנו על ערש
(תהלים מ"ח, ד'). ואמר רבי אבין אמר רב, מניין שהשכינה שר
למעלה ממטתו של חולה? שנאמר ה' יסעדנו על ערש ו
תניא נמי הכי, הנכנס לבקר את החולה, לא ישב על גבי מ
ולא על גבי כסא, ולא על גבי ספסל, אלא מתעטף ויושב
גבי קרקע[1], שהשכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה, שנא
ה' יסעדנו על ערש דוי (נדרים מ'):

ואין לבקר, למי שאינו רוצה שיבקרוהו[2]; על כן ישאלו מק
על פתח ביתו: והשונא ישלח אליו מקודם, אם הוא מרו
ויבקש ממנו מחילה, ואחר כך יבא לבקרו. ואם אינו רוצה למ
לו, ירבה עליו רֵעים עד שלשה פעמים; ואין מבקרים לא לר
מעים, ולא לחולי העין, ולא לחולי הראש (נדרים מ"ח).

והקרובים נכנסין מיד לבקרו, והרחוקים אחר שלשה ימים,
קפץ עליו החולי, אלו ואלו נכנסין מיד: וכתב בן גבירול בס
מבחר הפנינים (שער מ'), אמר החכם, בקור החולים מן הא
הכבד[3] קשה לחולה יותר מחליו. ואמרו, שאדם אחד בקר הח
והאריך לשבת; אמר לו החולה, אם יש לך בביתי מאומה
אני חייב לך כלום, קחנו ולך:

אמר רבי שמעון בן לקיש, מניין לבקור חולים מן התו
דכתיב אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל הא
יפקד עליהם לא ה' שלחני (במדבר ט"ז, כ"ט), מאי משמע? א
רבא, אם כמות כל האדם, שהם חולים ומוטלים על מט
ובני אדם מבקרים אותם: מכאן שמצוה מן התורה ל
את החולה: ובקור חולים הוא מצוה רבה, שפורה את נ

---

[1]) ודוקא כשהחולה שוכב על גבי קרקע, שנמצא שהמבקר גבוה מ
שכינה של חולה, אבל כשהחולה שוכב על המטה, מותר לישב
כסא וספסל.

[2]) כי כמה תחלואים שאין להם כוח ותרופה כי אם ההשקט והמנ
גם כמה חולים אשר פוחדים וירגזים מחימת מות אם רואים בני
נאים לבקר אותם, וע"כ המבקרים צריכים להזהר מאד שלא י
את החולה בבקורם.

[3]) הכבד, אינו מעורב עם הבריות נקרא כבד, בעבור שהוא משא
ועול על אחרים (בל"א חיין זאָיטיגער מענש).

Abin und Rab sagen: Aus welcher Schriftstelle entnehme wir, daß Gott es ist, der den Kranken hält? Aus dem Vers „Gott stützt ihn auf dem Schmerzenlager." Ferner sagen si Aus welcher Schriftstelle geht hervor, daß Gottes Herrlichke über dem Krankenbette ruhet? Eben wieder aus dem Vers „Gott stützt ihn, auf — über dem Schmerzenslager (thronend). So wird auch gelehrt: Wer eintritt, um einen Kranken z besuchen, der setze sich weder auf das Bett, noch auf eine Stuhl oder eine Bank, sondern umhülle sich und setze sich a den Boden[1]), denn die Herrlichkeit Gottes thront über de Krankenbette; wie es heißt: „Gott über dem Schmerzenlage stützt ihn". — Man zwinge sich aber nicht dem zum Besuch auf, der nicht besucht sein will, sondern lasse deßhalb zuer bei ihm anfragen. Ist man mit ihm entzweiet, so muß ma vorher zu ihm schicken, um ihn zu besänftigen und um Ve zeihung bitten zu lassen, dann erst darf man bei ihm zu Besuche eintreten. Wollte er nicht gleich verzeihen, so sent man, wenn auch dreimal, gute Freunde zu ihm hin, um ih auszusöhnen. — An Leibschmerzen, Augenübeln und Kop schmerzen Leidende besuche man aber nicht.

Anverwandte mögen den Erkrankten sogleich besuchen, Nich verwandte hingegen sollen es erst nach drei Tagen thun; i aber Jemand schwer erkrankt, so mag ihn Jeder gleich besu chen. Im Buche Mibchar Hapeninim des Ben Gabriol hei es: Der Besuch eines lästigen Menschen schmerzt den Kranke mehr als seine Krankheit. Man erzählt, daß als Jemand e nen Kranken besuchte und sehr lange bei ihm blieb, dieser z ihm sagte: Hast du etwas hier, was dein gehört, oder bin i dir etwas schuldig, so nimm es und gehe! —

Rabbi Schimon Sohn Lakisch's sagte: Wie kann man d Pflicht des Krankenbesuches aus der Thora herleiten? We es heißt: „Wenn, wie alle Menschen, diese (Rotte d Korach) sterben werden, und wie alle Menschen heimgesuch so auch sie heimgesucht werden, so hat Gott mich nicht g schickt!" Wie folgt es nun hieraus? Raba erklärte: „Wen sie wie alle Menschen sterben," wie alle Menschen, die i krank und bettlägerig und von den Leuten besucht werde daraus folgt denn, daß das Besuchen des Kranken ein Geb der Thora ist und zwar ein sehr wichtiges, indem man dadur

[1]) Diese Regel findet jedoch nur dann Anwendung, wenn — wie i Morgenlande oft gebräuchlich — der Kranke sein Lager auf d flachen Boden hat, und hat zum Zwecke, daß der Besuchende ni höher sitze, als der Kranke liegt.

ממות, וכל המקיים נפש אחת מישראל, כאילו קים עולם מל
(סנהדרין ל"ז, וב"ב י"ח), כי אין החבוש מתיר את עצמו מבי
האסורים. כי הא דרבי יוחנן חלש, עאל לגביה רבי חנינא, אמ
ליה חביבין עליך יסורין? אמר ליה לא הן ולא שכרן![1]) אמר ל
הב לי ידך! יהב ליה ידיה, ואוקמיה[2]). ואמאי? לוקים רבי יוד
אנפשיה[3])? אמרו, אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים[4]) (ברכות ה
ונמצא כמה מועיל בקור החולים!

ובקור חולים הוא בשלשה דרכים: אחד בענין הרפואות, או
יודע לו רפואה, או שישתדל בעדו לרופאים לרפאותו: והש
לספוק לו צרכו אם אין לו: והשלישי, שיתפלל בעדו להקב
ויכלול בתפלתו כל שאר חולי ישראל: ואמר רבה בר חני
סבא משמיה דרב (ברכות י"ב) כל שאפשר לו לבקש רחמים ע
חברו ואינו מבקש, נקרא חוטא, שנאמר גם אנכי חלילה
מחטא לה' מחדל להתפלל בעדכם (ש"א י"ב, כ"ג). ועל תלמי
חכמים צריך שיחלה עצמו עליהם להתפלל ולהתענות עליה
ואפילו מי שהוא שונא לו, צריך לבקש רחמים בעדו בעת צרו
כמו שאמר דוד, ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפ
ותפלתי על חיקי תשוב (תהלים ל"ה, י"ג). ואותה התפלה שמתפלל
על החולה, היא חביבה לפני הקב"ה, כמו שכתב הרמ
(פרשת יתרו י"ח, ט"ו) שהתפלה על החולים נקראת דרישת אלה
שנאמר ודרשת את ה' (מ"ב ח', ח'): וכל המתפלל על חב
והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחלה, כמו שמצינו באבר
שהתפלל על אבימלך, וכתיב וה' פקד את שרה (בראשית כ"א, א
וכן באיוב (מ"ב י') וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רע
(ב"ק נ"ב); והעיקר בבקור חולים הוא התפלה: וכל המתפלל
אביו או על רבו, לא יאמר, רפא נא לאדוני אבי, או לאדוני ר

---

[1]) כי היו יסורים של אהבה, אבל האדם אם אינו רואה לקבלם י
להפטר מהם וכמבואר למעלה דף 184.

[2]) הקיטו מחליו ע"י תפלתו.

[3]) ולמה זה, הלא היה לו לר' יוחנן להקים את עצמו מחליו.

[4]) ר"ל האסור לא יוכל להמלט מבית אסוריו אם לא שיעזרו לו אחר
ומשל הוא, שהאדם בכל עניניו צריך לבני אדם אחרים, וכפרט ב
צרתו שיעזרוהו ויתמכוהו, וכן במשל האשכנזי „יעדער מענש איז אי
מענשען המבען.“

den Kranken vom Tode befreien kann, und wer eine Person in Israel erhält, dem wird es angerechnet als hätte er die ganze Welt erhalten; ein Gefesselter kann sich aber nicht selbst aus dem Gefängnisse befreien. So lesen wir im Talmud: Rabbi Jochanan wurde krank, da besuchte ihn Rabbi Chanina und fragte ihn ob er seine Schmerzen gerne trage: er erwiederte: Ich verzichte auf sie nebst ihrem Lohne. Rabbi Chanina sprach: So reiche mir deine Hand! er reichte ihm die Hand, und dieser richtete ihn mittelst seines Gebetes wieder auf. Warum aber mußte Rabbi Chanina beten? Rabbi Jochanan hätte ja selbst für sich beten können! Darauf antworten die Gelehrten: Weil ein Gefesselter sich nicht selbst aus seinem Gefängnisse befreien kann. — Wir sehen also wie nützlich das Besuchen des Kranken ist.

Man besuche den Kranken in dreierlei Absicht: 1) um zu seiner Genesung beizutragen, indem man etwa selbst ihm ein Heilmittel anzugeben weiß, oder doch ihm einen Arzt zu verschaffen sucht, 2) um für seine Bedürfnisse zu sorgen, wenn es ihm daran fehlen sollte, 3) um für ihn zu Gott zu beten, und schließe man in solchem Gebete auch alle andere Kranken Israels mit ein. — So sagte der ältere Rabba, Sohn Chanina's im Namen Rab's: Wer für einen Kranken zu beten vermag und es unterläßt, der heißt ein Sünder; denn es heißt: „Das sei ferne von mir, mich gegen den Ewigen zu versündigen, daß ich unterlasse für euch zu beten." Sind weise, gelehrte Männer krank, so soll man darüber bekümmert sein und für sie beten und fasten. Selbst für unsern Feind, der in Noth ist, sollen wir beten, wie David gethan, der da sprach: „Ich trug bei ihrer (der Feinde) Krankheit ein Trauerkleid, härmte mich ab durch Fasten und wiederholte mein Gebet aus vollem Busen." Eine solche Fürbitte, die wir für den Kranken thun, ist Gott besonders wohlgefällig; sie heißt (nach der Erklärung des Nachmanides), Gott suchen; denn so sprach der kranke König Benhadad zu seinem Diener: „suche den Ewigen, ob ich wieder genese." Wer für den Nebenmenschen betet, und selbst der Hilfe bedarf, findet zuerst Erhörung. So lesen wir bei Abraham, als er für Abimelech betete, (I. M. 20, 17.) daß gleich darauf der Ewige die Sara bedachte; ebenso bei Job, daß der Ewige den Verlust Job's wieder erstattete, als er für seine Freunde betete. Ueberhaupt besteht das Wesentlichste des Krankenbesuches im Gebete. — Wer für seinen erkrankten Vater oder Lehrer betet, der spreche nicht in seinem Gebete: „Heile meinen Herrn Vater, meinen Herrn Lehrer,"

אלא לאבי או לרבי, כי אין גבהות לפני המקום; וכן שלמה בדברו אל ה' אמר דוד אבי (מ"א ג', ו'), וכן אלישע אמר אליה (מ"ב ב', י"ד), ולא אמרו אדוני:

אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא, שהיה מתפלל על החולים ואמר, זה חי, וזה מת; אמרו לו, מניין אתה יודע? אמר להם אם שגורה תפלתי בפי[1], יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו, יודע אני שהוא מטורף[2]. מנא הני מילי? אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, דאמר קרא (ישעיה נ"ז, י"ט) בורא ניב שפתים שלום שלום[3] (ברכות ל"ד).

והמבקרים את החולה, ידברו עמו דברים טובים ונחומים ובפנים יפות, שלא ירגיש בדבריהם שהוא חלש מאוד, ויכנס עמו בדברים עד שמצאו פתח לדבר עמו שיתן דעתו על עסקיו אולי הלוה הוא לאחרים, או הפקיד פקדון אצלם, או שהפקיד אחרים אצלו. ואומרים לו, שיתודה, ויעשה צוואת ביתו, כי הוא רפואתו, כי על ידי זה אדם מראה הכנעתו לפני הקדוש ברוך הוא ומבטל בו גזרותיו ממנו, כי הוא כאילו מוסר נפשו אל הקב"ה ומי שלא עשה כן, הוא כאילו הקשה ערפו נגדו, שאין רוצה למסור נפשו אליו; ויאמר לו הקב"ה, האתה תבחר ולא אני? — אבל מי שנכנע עצמו לפניו, הקב"ה מבטל גזרתו; דכתיב באחאב יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו (מ"א כ"א, כ"ט).

וכן מצינו בס' ארחות חיים לר' אליעזר הגדול[4], שהזהיר את בנו ואמר לו: בני, הוי זהיר לבקר את החולה, כי המבקרו מקיל לחליו, והשתדל עמו לשוב לקונו והתפלל עליו, וצא. אל תכבד

---

[1]) אם כדורה תפלתי בפי ואינני נכשל בדבורי, כי תחנתי נוכעת מלב אל פי ושפתי ברור מללו בלי גמגום וטעות.

[2]) המולה. פירוש אחר, טורפים לו תפלתו בפניו, כלומר התפלה שהתפלל עליו מטורפת וערובה ממנו ואיננה מקובלת.

[3]) פירש רש"י, כשהניב בריא באדם אז מוכנא על השלום. ומהרש"א פירש, כשיש שלום לניב שפתים שהיא שגורה וכדורה בפיו באין קלקול וטעות, אז שלום לחולי הרחוק והקרוב ורפאתיו.

[4]) ר' אליעזר הגדול, הוא ר' אליעזר בר יצחק שחי בווארמז סביב תת"ל לאלף החמישי, ומזכירו רש"י בפירושו לתהלים ע"ו, י"א. ופסחים דף ע"ו, ב'.

sondern blos „meinen Vater, meinen Lehrer," denn vor Go
findet kein Hoheitstitel statt. So sagte Salomo in seine
Gebete einfach: „mein Vater David," und Elischa erwähn
seinen Lehrer blos mit dessen Namen „Elijahu;" das Wo
„mein Herr" aber setzten sie nicht hinzu.

Dem Rabbi Chanina, Sohn Doßa's, wird nacherzähl
Wenn er für einen Kranken betete, so sagte er gleich dara
ob der Kranke wieder aufkommen, oder ob er sterben würd
Man fragte ihn, woher er solches wisse, und er erwiedert
Wenn mein Gebet mir in geläufigen Worten vom Mun
fließt, so erkenne ich daran, daß es von Gott angenomme
wird, ist dies jedoch nicht der Fall, so ist's mir ein Wah
zeichen, daß mein Gebet verworfen ist. Woraus aber ist solch
Schluß zu ziehen? Rabbi Chija, Sohn Aba's, und Rab
Jochanan sprachen: Aus dem Schriftworte: „Ist wohlbeschaffe
der Lippenausdruck, dann Friede, Friede."

Die einen Kranken besuchen, sollen erheiternde und ermuth
gende Worte zu ihm sprechen und dies mit freundlichem G
sichte, damit er nicht an ihren Reden und Mienen merke, da
er so gefährlich krank sei. Dann suche man den Gang de
Gespräches so zu lenken, daß man Gelegenheit finde, ihn a
das Ordnen seiner Verhältnisse zu erinnern, ob er z. B. J
manden etwas verliehen oder zur Verwahrung gegeben, ode
von Jemanden etwas zur Verwahrung erhalten habe u. dg
Auch rede man ihm zu, ein Sündenbekenntniß vor Gott a
zulegen und sein Testament zu machen, da solches ihm m
heilsam sei, indem er durch solchen Beweis seiner Demut
vor Gott das böse Verhängniß von sich abwenden könne; den
solches Thun wird dem Menschen angerechnet, als hätte
seine Seele Gott übergeben. Wer aber nicht so handelt, zei
seinen Starrsinn gegen Gott, da er sich weigert, sich Gott z
ergeben und Gott wird zu ihm sprechen: „Hast du zu wähle
oder ich?" Wer hingegen sich demüthigt vor Gott, darf hoffe
daß Gott das Verhängniß von ihm abwendet; wie es au
von dem Könige Achab heißt, Gott sprach: „Weil er si
gedemüthigt vor mir, will ich das Unglück nicht in seine
Tagen bringen." —

Im Buche Orchoth chajim des großen Rabbi Elieser lese
wir, daß er seinem Sohne folgende Ermahnungen gab: Me
Sohn, sei darauf bedacht, den Kranken zu besuchen, denn D
ihn besucht, erleichtert ihm seine Krankheit. Bewege ihn, z
Gott zurückzukehren, bete für ihn und entferne dich dan
wieder; belästige ihn aber nicht mit langem Verweilen, da

עליו ישיבתך, כי די לו מכובד חליו. כשתכנס לחולה תכנס אצ
בשמחה, כי לבו ועינו על הנכנסים אליו: בני, הוי זהיר להוצא
המת לקברו ולהכניסו ליד קונך, כי מצוה גדולה היא עליך. כ
העושה חסד חנם, הקב"ה עושה עמו חסד חנם: בני, הוי זה
לנחם אבלים ולדבר על לבם, כי לא היו ראוים לעונש חבר
של איוב אלא על שאמרו לו דברי קנטורין ולא דברי נחומי
בני, טוב ללכת אל בית האבל מלכת אל בית המשתה, לת
מוסר לנפשך ולשפוך דמעות מעיניך, כי כל השופך דמעות ע
אדם כשר, לא ישפוך דמעות על בניו כשהם קטנים.

משל אומר:

אדם דואג על אבוד דמיו[1],
ואינו דואג על אבוד ימיו;
דמיו אינם עוזרים,
וימיו אינם חוזרים:

ואומר המשורר: שוכני תבל רודפי הבל,
לשוא עמלו כל חייהם,
ובסכלותם עד יום מותם,
גם צדה לא עשו להם: (דרכי נעם לאזכן חניך).

ואיתא במדרש: למי אוי? ולמי אבוי? (מזלי כ"ג, כ"ט) לכ
שיעזוב ממון הרבה אחריו, ויוליך עמו עונות, ולא עשה צדק
ממונו. כי בשעת פטירתו של אדם, אין מלוין לו לאדם, לא כס
וזהב ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים טובי
בלבד. משל לאדם שהיו לו שלשה חברים, את האחד אוהב
מאד, והשני אוהבו אבל לא כמו הראשון, ואת השלישי אי
אוהבו ואינו חשבו למאומה. פעם אחת שלח המלך לקרוא לאו
אדם, וסריסי המלך הבהילוהו להביאו לפני המלך, והיה זה האד
מתפחד ומתירא, ואמר שמא הלשינוני לפני המלך ויהרגני, א
לי טוב, אלא לקרוא לחברי, אוהבי שבטחה נפשי בו, ואוליכ
עמי לפני המלך, כדי שיטליץ לי טובה לפני המלך. הלך וקר

[1]) ממונו, דמיס טעמו ממון כל' תלטול, כמו דמי עלים (פסחים ל"ח
וכן תרגם אונקלוס בסף השדה כספא דמי חקלא (בראשית כ"ג י"ג
אקנה מאותך במחיר תרגומו אזכון מנך בדמין (ש"מ כ"ד, כ"ד), ול
נטלא כי אם כל' רכיס ושרשו אינו ל' דם כי אם מל' דמות ודמי
בעבור כי מטבעות בסף מטבע בהן דמות המלך.

an seiner Krankheit Last genug hat. Wenn du zum Kranke eintrittst, tritt mit heiterem Gesichte ein, denn sein Sinn un Blick ist auf die Besuchenden gerichtet. — Mein Sohn, s darauf bedacht, den Todten zu bestatten und seinem Schöpfe wieder zurückzugeben, denn dies ist ein wichtiges Gebot. We uneigennützige Gnade übt, gegen Den wird auch Gott unve diente Gnade üben. — Mein Sohn, sei darauf bedacht, Tra ernde zu trösten und ihr Herz zu beruhigen; denn die Freund des Job hatten nur deßhalb Strafe verdient, weil sie Wor der Zurechtweisung statt Worte des Trostes zu ihm sprachen. — Mein Sohn, besser ist's, in das Haus der Trauer als in da Haus der Gastmähler zu gehen, auf daß deine Seele dort Be lehrung finde und deine Augen Thränen vergießen; denn we Thränen vergießt über den Tod des braven Mannes, wir keine Thränen zu vergießen brauchen über seine kleinen Kinder. —

Das Sprüchwort sagt:

Ueber Geldverlust führt der Mensch oft Klage,
Aber Zeitverlust macht ihm wenig Plage.
Doch am Ende, da kann ihm das Geld nichts frommen,
Und sein Leben, ach, wird ihm nicht wieder kommen.

Auch der Dichter (Ben Chabib) spricht:

Die Erdbewohner, Eitles nur verfolgen sie,
All ihre Lebenszeit ist Tand nur ihre Müh';
Und wann die Scheidestund dann endlich ihnen droht,
Hat ihre Thorheit nicht gesorgt für Reisebrod.

So lehrt auch der Midrasch: „Wer hat Wehe? Wer ha Leid?" Der, welcher Reichthümer verlassen muß und Sünde mit in's Jenseits hinüberbringt, da er nichts Gutes mit seinen Gelde gestiftet hat. Denn wenn der Mensch von hier scheidet so begleiten ihn nicht Silber und Gold, nicht Edelsteine un Perlen, sondern nur Thora-Kenntniß und gute Handlungen allein Dazu folgendes Gleichniß: Es hatte Jemand drei Freunde Den einen liebte er gar sehr, auch den zweiten liebte er, doch nicht so wie den ersten, den dritten aber achtete er kaum seine Freundschaft werth. Da ließ der König ihn einst rufen; die Trabanten des Königs drängten, um ihn schleunigst vorzuführen. Der Mann erschrak und fürchtete sich. Er dachte: man hat mich gewiß bei'm Könige verleumdet, so, daß ich um's Leben kommen kann; es wird das Beste für mich sein, wenn ich meinen Gefährten, meinen Vertrauten Freund herbeirufe und mit zum Könige nehme, damit er mich dort vertheidige. Sofort eilte er zu seinem ersten Freunde, den er mehr als die

לאוהבו הראשון שהיה אוהבו יותר מהשנים, וספר לו הענין, ול
אבה ללכת עמו, ולא השגיח עליו; עזבו והלך בפחי נפש[1]. אמו
אלך אל החבר השני, ואבקש ממנו לילך עמי לפני המלך; הל
ובקש ממנו; אמר לו, לפני המלך לא אכנס עמך, אבל אלך עמ
לשמרך בדרך מפגעים רעים, וכשתגיע לחצר המלך אעזבך ואל
לדרכי. הלך אצל השלישי שלא היה חושבו לכלום, ובקש ממו
שילך עמו לפני המלך; אמר לו, אל תירא, אני אלך עמך ואכנ
לפני המלך ואמליץ בעדך עד שתנצל מיד המלך. והלך עמ
לפני המלך, ולמד עליו זכות, והצילו מיד המלך: — החבר הראשו
שהיה אוהבו ביותר, הוא הממון שהוא חביב לאדם מכל דב
שבעולם, הוא שעוזבו ביום פטירתו, ולא יולך בידו ממנו מאומ
שנאמר לא ירד אחריו כבודו (תהלים מ"ט, י"ח), וכמו שאמ
איוב (ח', כ"ח) ערום יצאתי מבטן אמי, וערום אשוב שמה: החב
השני, הם אשתו ובניו וקרוביו שהם מלוים אותו עד הקבו
ולאחר שנקבר יפרדו מעליו, ויעזבוהו שם וחוזרים לביתם
החבר השלישי, שהלך עמו והמליץ בעדו טובה, הם התורו
והצדקה, שהולכים עמו בפטירתו להמליץ בעדו, שנאמר והלן
לפניך צדקך כבוד ה' יאספך (ישעיה נ"ח, ח'), וכתיב, בהתהלכ
תנחה אותך, בשכבך תשמור עליך, והקיצות היא תשיחך (משלי ו' כ"
בהתהלכך תנחה אותך, בעולם הזה, בשכבך תשמור עליך, בקבר
והקיצות היא תשיחך, לעולם הבא; והמלך ששלח אחריו, הוא
מלך מלכי המלכים הקב"ה, שאין לפניו משוא פנים ולא מקו
שחד ולא ינצל אדם מדינו כי אם בתורה ובמעשים טובים[2]. שהאד
בעל כרחו הוא נוצר, ובעל כרחו הוא נולד, ובעל כרחו הוא חי
ובעל כרחו הוא מת, ובעל כרחו הוא עתיד ליתן דין וחשבו
לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא (אבות סוף פ' ד')

---

[1]) בדאכון נפש, והרבה כן הלשון בתלמוד כמו והלך לביתו בפחי נפש (שבת קכ"ז, ב'), ובלשון המקרא הוא מפח נפש (איוב י"א, כ').

[2]) מקור מזל הנחמד והנעים המזכר (אזר נמלא בס' מבורת המאור בר ה' סימן רע"ח, גם בס' יסוד תשובה (יורה חטאים) ובס' כד הקמח ובס' לקוטי אבהסם) הוא בפרקי ר' אליעזר פרק ל"ד והובא גם בילקוט שמעוני תהלים פ"ה, י"ד. ובא אבן מסדאי והרחיבו והביאו בחרוזים בספרו בן המלך והנזיר שער י"א.

beiden andern geliebt, und klagte ihm seine Noth; der ab
sagte: Ich kann nicht mit dir gehen! und beachtete ihn auch g
nicht weiter. Betrübten Gemüthes ging er hinweg. Nun, dac
er, ich habe ja noch einen zweiten Freund, ihn will ich a
suchen und bitten, mit mir vor den König zu treten; er gi
also zu diesem und erbat sich seinen Beistand. Dieser erwieder
ihm: Zum Könige selbst kann ich nicht mit eintreten; doch w
ich dich begleiten, um dich auf der Reise vor Unfällen zu b
schützen; wenn du dann bis zum Vorhofe des königlichen P
lastes gelangt sein wirst, verlasse ich dich wieder und tr
meinen Rückweg an. Da suchte er seinen dritten Freund, d
er nie sonderlich geachtet hatte, auf und bat ihn, doch m
ihm zum Könige zu gehen. Dieser sprach zu ihm: „He
keine Furcht! ich gehe mit dir, trete mit dir vor den Kö
und führe dort deine Vertheidigung, bis du gerettet bist.“ U
ging darauf mit ihm zum Könige, that dort seine Unschu
dar und bewirkte seine Freisprechung vom Könige. — D
erste, höchstgeliebte Freund ist das Geld. Dies ist dem Me
schen lieber als alles Andere in der Welt; aber es verla
ihn bei seinem Tode und kann nichts davon mitgenomm
werden, wie es heißt: „Nichts von seiner Herrlichkeit fo
dem Menschen nach!“ und wie Job gesagt hat: „Nackt kam
aus Mutterschoos, nackt kehre ich dorthin zurück.“ Der zwe
Freund, das ist die Familie — Gattin, Kinder und Ve
wandte, diese begleiten den Verstorbenen bis an's Grab; sobe
er aber begraben ist trennen sie sich von ihm, verlassen i
und kehren nach Hause zurück. Der dritte Freund hingeg
der mit dem Menschen zieht und ihm ein guter Fürsprec
ist, das ist die Thora-Befolgung und die Tugend; di
begleiten ihn wenn er von hier scheidet, um für ihn gut
sprechen, wie es heißt: „Deine Tugend wird vor dir hergeh
die Herrlichkeit Gottes wird dich aufnehmen.“ Ferner he
es: „Wenn du gehest, wird sie dich begleiten, wenn du lieg
wird sie dich behüten und wenn du erwachest, wird sie f
dich reden.“ — Und der König, der nach ihm schickt, es
der König aller Könige, der Heilige, gelobt sei Er, vor d
kein Ansehen der Person und keine Bestechung statt hat u
vor dessen Gericht Niemand anders gerettet werden kann, o
durch Thora-Befolgung und gute Werke. Denn der Men
wird ohne sein Zustimmen gebildet und geboren, ohne sein Z
stimmen hat er zu leben, ohne sein Zustimmen muß er sterb
und ohne sein Zustimmen muß er einst vor Gericht Rechensch
ablegen vor dem König aller Könige, dem Heiligen, gelobt sei Er.

ואמרו החכמים, ערום נכנס האדם, וערום יצא, הלואי שת
יציאה כביאה.

ואיתא בסוף ספר אותיות דר' עקיבא, בשר ודם יוצא ערום מכ
אמו בלא לבוש כלא כח בלא דבור בלא הליכת רגל בלא ד
בלא חכמה בלא כסף בלא זהב בלא גדולה בלא כבוד ובלא
מה שברא הקב"ה. וכיון שיצא ממעי אמו בכל יום מצפה ומתא
למענה לשון, וכיון שמצא מענה לשון מתאוה להליכת ר
וכיון שמצא הליכת רגל מתאוה לדעת ולחכמה, וכן לאומנ
וכן לכסף וזהב, וליקח אשה, ומתאוה לבנים ולעושר ונכ
ולשדות וכרמים לעבדים ולשפחות ויקר וכבוד ושלטנות ול
מה שברא הקב"ה בעולמו. ואחר שמצא כולם, נפטר מן הע
והולך כשהוא ריקם, שנאמר אין אדם שליט ברוח לכלוא
הרוח ואין שלטון ביום המות (קהלת ח', ח'), וכתיב ויקרבו
דוד למות (מלכים ג'), ימי המלך לא נאמר אלא ימי דוד,
שאין שררה ומלכות בשעת מיתה, כמות מלך כמות עני.
אותה שעה אמר איוב, כי אדם לעמל יולד (איוב ה', ז'); א
יודע אם לעמל מלאכה יולד אם לעמל תורה יולד? כש
אומר, ואשים דברי בפיך (ישעיה נ"א, ט"ז), הוי אומר לעמל תו
יולד, כדי שיזכה בה ויירש חיי העולם הבא, שנאמר כבוד חכ
ינחלו וכסילים מרים קלון (משלי ג', ל"ה), כבוד חכמים ינחלו
כבוד של עולם הבא, וכסילים מרים קלון, זה פורענותן
רשעים בגיהנם; שנאמר כל עמל האדם לפיהו וגם הנפש
תמלא (קהלת ו', ז'), כל עמל האדם לפיהו בעולם הזה, וגם הנ
לא תמלא לעולם הבא. זהו שאמר רבי יצחק, מרגלא בפומ
דרבי אבא[1] למימר, סוף אדם למות, סוף בהמה לשחיטה,
למיתה הן עומדין, אשרי מי שעמלו בתורה ועשה נחת ו
ליוצרו, וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם, עליו הכת

(1 ככה באותיות דר' עקיבא דפוס אמשטרדם שנת תס"ח. וכגמרא
(ברכות י"ז) מיוחס מאמר זה לר' יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאי
ובמחזור ספרדים בסוף מוסף של ר"ה „אמר רבי יהודה אמרי
שעמלו בתורה" וגו'. ובסדור סליחות וקינות כ"י ישן מלאתי בו בס
הקינות לט' באב בלשון הזה: ואומרים ואל לציון גואל וקדיש תת
וברכו וקורין איזה וכשמשלימין איזה אומרים, רבי מאיר כד הוה מס
ספרא דאיזה אמר הכי סוף אדם וגו'. וכן גם בעל עין יעקב יש
הנוסחא „כי הוא מסיים ר' מאיר ספרא דאיזה אמר" וגו'.

Ein Spruch der Weisen lautet: Nackt tritt der Mensch in' Leben ein und nackt verläßt er's wieder: o daß bei'm Ausgan er so schuldlos sei, wie bei'm Eingang er gewesen! —

Das Buch der Othioth Rabbi Akiba schließt mit den Worte Der Mensch kommt nackt aus dem Schooße der Mutter, oh Kleid, ohne Kraft, ohne Sprache, ohne Gang, ohne Kenntn und Weisheit, ohne Silber und Gold, ohne Größe und Eh oder irgend Sonstiges, was Gott geschaffen. Dann aber wir mit jedem Tage darauf gehofft, daß er sprechen lerne; kan er sprechen, so wird gehofft, daß er gehen lerne; kann er gehe so hofft man, daß er sich Kenntniß und Wissenschaft erwerb dann geht das Tichten und Trachten nach einem Berufe, na Silber und Gold, nach einem Weibe, nach Kindern, na Reichthum, Besitzthümern, Feldern und Weinbergen, Knechte und Mägden, Pracht und Ehre und Herrschaft, sowie na Allem, was sich in Gottes Welt befindet. Hat nun aber d Mensch alles dieses erreicht, dann muß er scheiden von d Welt und wieder so leer, wie er kam, weggehen; denn es heiß „Kein Mensch herrscht über den Geist, um ihn zurückhalte zu können, keiner ist Gebieter über den Tag des Todes." Ferne heißt es: „Die Tage David's nahten sich dem Tode;" „d Tage des Königs" steht nicht, sondern blos „die Tage de David," denn in der Todesstunde gilt keine Herrschaft un Regierung, da muß der König, wie der Bettler sterben. A jene Stunde bezieht sich auch das Wort Job's: „Ja, der Mens ist zur Mühsal geboren." Zu welcher Mühsal? der Arbeit oder zur Bemühung in der Thora? Da es aber heißt: „I legte dir meine Worte in deinen Mund", so folgt daraus, da der Mensch zur Bemühung in der Thora bestimmt ist, dam er dadurch sich das Verdienst erwerbe, das Leben der künftige Welt zu ererben. So heißt es: „Die Weisen werden Ehre erber die Thoren tauschen Schande ein." — Die Weisen erbe Ehre, nämlich die Ehre der künftigen Welt, die Thore dagegen tauschen Schande ein, sie empfangen di Strafe ihrer Bosheit in der Hölle; wie es heißt: „Alle Müh des Menschen ist für seinen Mund und doch wird die Seel nicht gefüllt," — er mühet sich blos für seinen Mun in dieser Welt, seine Seele wird dann aber nicht gefüll in jener Welt. So sagt auch Rabbi Izchak: Rabbi Aba führt stets den Wahlspruch im Munde: „Der Mensch muß sterben das Vieh wird geschlachtet, Alles geht dem Tode entgegen Heil aber Dem, der sich in der Thora beschäftigte und seinen Schöpfer zum Wohlgefallen lebte, der mit einem guten Name

אומר, טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו (קהלת ז', א'): וכן כתוב באבות דר' נתן (גם במדרש קהלת דף ל"ח) כל באי עו[illegible] באים בבכיה ויוצאים בבכיה, באים בידים קפוצות והולכים בי[illegible] פשוטות; באים בידים קפוצות, כלומר כל העולם שלי הו[illegible] והולכים בידים פשוטות, כלומר הא לכם כל מה שקניתי. —

על כן ישים האדם אל לבו כל זה. כי מה יתרון לאדם ב[illegible] עמלו שיעמול תחת השמש (קהלת א', ג')? תחת השמש ה[illegible] דאין לו, הא קודם השמש יש לו (שבת ל') והם תורה ותשו[illegible] ומעשים טובים. ויזכור האדם ויביט בכל אשר היו לפניו מי[illegible] אשר היה אדם על הארץ, מה הניחו אחריהם, ומה יתרונם מעו[illegible] הזה, הלא רק מה שסגלו במצות ובמעשים טובים, אותה לק[illegible] עמם לעולם הבא, והיתה עומדת להם לעד ולעולם. ולזה בריא[illegible] האדם, שיטריח בערב שבת להיות לו לאכול בשבת (ע"ז דף ג'[illegible] ובודאי מי שהכין הרבה יש לו הרבה לאכול. וכן איתא בכתובות (פ[illegible] במר עוקבא שעשה תורה ומצוות וצדקה הרבה בחייו, ובע[illegible] מיתתו אמר, זוודאי קלילא, ואורחא רחיקתא[2]! קם ובז[illegible] פלגיה דמטוניה[3]: כן צריך לאדם להכין לו צידה לדרך רחוק[illegible]

וכן אמר החכם, הכן צידה ליום הפרידה,
צדקה ועבדות האל והיושר,
היא הצידה ודבר הכושר (ע' החכמים):

ותנו רבנן (ב"ב י"א תוספתא פאה פ', ד') מעשה במונבז המלך[4], שבו[illegible]

---

[1]) העולם הבא נקרא שבת להיותו כולו שבת ומנוחה לחיי העולמים (סוף תמי[illegible] וע"כ העולם הזה הוא כמו ערב שבת.

[2]) זוודאי קלילא ואורחא רחיקתא, הלדה אזר הכינותי לדרך רחוק[illegible] היא קלה ומעטה. זוודאי, ל' מזון ולידה, לידה לדרך, ומזון לא[illegible] תרגם אונקלוס זודין לארחא, וזודין לאכוהי (בראשית מ"ה, כ"א. כ"ג[illegible] קלילא טעמו מעט בל' ארמי, מעט פרי ומעט דבש תרגם ירושלמ[illegible] קליל טרף קטף וקליל דבש (שם מ"ג, י').

[3]) קם ופזר מחלית נכסיו לעניים. בזבז ל' פיזור (רייכלין טפענדע[illegible] וכן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש (כתובות נ') שבזבז אולרותיו (ב"ב י"א[illegible]

[4]) מלך במדינת מדיחבנא בארץ אזור כשלשים שנה קודם החרבן והיה ב[illegible] של הילני המלכה, ונעשו גירי לדק היא והוא ואחיו חיאחטים, כמפו[illegible] במדרש ב"ר פ' מ"ו וביוחסין דף קמ"א ומאור עינים פ' נ"ב. הו[illegible] מונבז שעשה כל ידות הכלים של יה"כ של זהב, והילני אמו עשת[illegible] מנורת זהב על פתח ההיכל, וקבלה עליה נזירות י"ד שנה במוב[illegible] בשנה יומא דף ל"ז ונזיר דף י"ט.

aufwächst und mit einem guten Namen aus der Welt ge
ihm gilt das Schriftwort: Besser ist ein guter Name, als d
köstlichste Oel, besser ihm dann der Todestag, als der T
seiner Geburt! — So heißt es auch im Aboth Rabbi Natha
Alle Menschenkinder kommen weinend auf die Welt und geh
wieder weinend von der Welt, sie kommen mit geschlosse
Händen und scheiden mit geöffneten Händen. Mit geschlosse
Händen kommt der Mensch auf die Welt, er will damit gleichs
anzeigen, daß die ganze Welt sein gehöre; bei'm Scheid
aber hat er die Hände offen, als sprechenden Beweis, daß
von Allem, was er erworben, nun doch nichts besitze.

Daher nehme sich der Mensch all Dies zu Herzen. „De
was für Gewinn bleibt dem Menschen bei all seiner Mü
womit er sich abmühet unter der Sonne?" — Unter
Sonne, hier auf Erden, da bleibt dem Menschen kein Gewi
aber über der Sonne, in jener Welt, dort bleibt ihm G
winn, nämlich die Thora und die guten Werke, die ihn do
hin begleiten. Dies bedenke er und stelle eine Betrachtung
über Alle, die je gelebt; was hinterließen sie? und was n
ihr Gewinn von dieser Welt? War es etwas Anderes,
was sie sich von Tugenden und guten Werken angeeignet hatte
Das nahmen sie mit in jene Welt und nur das verblieb ih
für alle Ewigkeit. Dies allein ist die Bestimmung des Me
schen, er soll am Vorabende des Sabbaths, d. i. in die
Welt dafür sorgen, daß ihm der Sabbath in jener Welt
Genuß sei; und gewiß, wer sich viel bereitet hat, hat a
viel zu genießen. So erzählt der Talmud vor Mar Uk
der sich viel mit der Thora beschäftigt und viele Tug
den und Wohlthaten geübt hatte, daß er vor seinem T
dennoch ausrief: „Wie wenig ist die Speise für eine
weite Reise!" und er darauf noch die Hälfte seines g
ßen Vermögens an die Armen vertheilte. — Also vers
sich der Mensch mit solchen Gütern, die ihm bei sei
einstigen Reise ins Jenseits von Nutzen sind; wie auch
Weise spricht:

Zehrung sollst du dir bereiten
Für den Tag, wo du mußt scheiden!
Wohlthun, Gottesdienst und Redlichkeit,
Diese schaff dir an zur rechten Zeit;
Denn diese sind das Rettungsbrod,
Das dich erhält nach deinem Tod!

Unsere Rabbinen erzählen von dem Könige Monabez, d
er zur Zeit einer Hungersnoth seine Schätze und die Sch

אוצרותיו ואוצרות אבותיו בשנת בצורת, וחברו[1] עליו או
ובית אביו, ואמרו לו, אבותיך גנזו אוצרות והוסיפו על ל
אבותם, ואתה מבזבז אוצרותיך ואוצרות אבותיך? אמר לה
אבותי גנזו אוצרות למטה, ואני גנזתי אוצרות למעלה, שנא
אמת מארץ תצמח, וצדק משמים נשקף (תהלים פ"ה, י"ב
אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו, ואני גנזתי במק
שאין היד שולטת בו, שנאמר צדק ומשפט מכון כסא
(שם פ"ט, ט"ו); אבותי גנזו דבר שאין עושה פירות, וא
גנזתי דבר שעושה פירות[3], שנאמר אמרו צדיק כי ט
כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה ג', י'); אבותי גנזו אוצר
ממון, ואני גנזתי אוצרות נפשות, שנאמר ולוקח נפש
חכם (משלי י"א, ל'); אבותי גנזו לאחרים, ואני גנזתי לע
שנאמר ולך תהיה צדקה (דניאל כ"ד, י"ג); אבותי גנזו לעו
הזה, ואני גנזתי לעולם הבא, שנאמר והלך לפניך צד
כבוד ה' יאספך (ישעיה נ"ח, ח'):

על כן אם לא השגיח האדם על חלקו של העולם הו
כל ימי חייו, צריך להשגיח בו בעת מיתתו, ולעשות צד
ולתקן כל מה שאפשר לו בעוד נשמתו בו, וכמו שאמר ה
אם אין אני לי, מי לי? (אבות פ' א'[4]) ויפה לו כשיקים מז
אחת בעת מיתתו, יותר מכל ימי חייו אשר רדף בהם
הבל וריק. כי על ידי מצוה זו יזכה לטובת העולם הבא ול
טוב הצפון לצדיקים:

פרק ו'.

קבורת המת. מי שעוסק בעסק המת, בין בטהרתו
בלבישת התכריכים[5] או בעשיית ארונו וקברו, הרי זה זריז ונש
אפילו יעסוק רק בדבר מועט, אחד המרבה ואחד הממעיט ובל

---

[1]) התקוממו והתקשרו עליו.

[2]) ר"ל כשאמת מארץ תצמח, אף משמים נשקף הצדק לשלם גמול, כל
זכות הצדקה מגיע ומסתכל למעה.

[3]) ואוכל הפירות בחיי העולם הזה, והקרן קיימת לעולם הבא.

[4]) ר"ל אם לא אקיים אני בעצמי את המצוות, מי מקיים אותן בשני

[5]) תכריכים, כך קראו למלבושים שמעטפים בהם את המתים, מל' ותכריך
(אסתר ח', ט"ו) משרש כרך שעטמו עטף ולאט (חייטווקען חוטהיוו

seiner Vorfahren unter das Volk austheilen ließ. Seine Br der und Verwandten machten ihm darüber Vorwürfe, inde sie sprachen: „Deine Väter häuften noch Schätze zu denen i rer Vorgänger, du aber verschleuderst deine Schätze sam denen deiner Väter!“ Da antwortete er ihnen: „Meine Vä häuften nur irdische Schätze, ich aber sammle mir himmlis Schätze, denn also heißt es: „Wenn Treue aufblüht von d Erde, so schaut das Heil vom Himmel hernieder!“ Meine V ter bewahrten ihre Schätze an Orten auf, wo man sie we nehmen konnte, ich hingegen lege meinen Schatz da an, keine Macht ihn mir rauben kann, denn also heißt es: „Mit und Gerechtigkeit sind an der Stätte deines Thrones.“ W meine Väter sammelten, trug ihnen keine Früchte, was ich ab sammle wird mir Früchte tragen, denn also heißt es: „Sag dem Gerechten, der gütig ist, daß er die Frucht seiner That genießen wird!“ Meine Väter sammelten Schätze von Gel ich aber Schätze von Seelen, wie es heißt: „Der Weise wirbt sich Seelen.“ Meine Väter sammelten für Andere, sammle für mich selbst wie es heißt: „Für dich wird Wohlthätigkeit sein.“ Meine Väter häuften Schätze für die Welt, ich hingegen häufe solche für die künftige Welt, der also heißt es: „Dein Wohlthun wird dir vorangehen, Herrlichkeit Gottes wird dich aufnehmen!“

Sollte daher der Mensch während seines ganzen Lebens sei einstige Seligkeit außer acht gelassen haben, so ist es um mehr seine Pflicht noch in der Todesstunde dafür zu sorge daß er Wohlthätigkeit übe, überhaupt noch so viel Gutes thu als ihm in der kurzen Frist, die er noch zu leben hat, thun möglich ist. Sagt ja auch Hillel: „Wenn ich nicht selb für mein Seelenheil sorge, wer soll es denn thun?“ — Ei gute Handlung, die er dann noch in seiner letzten Stun ausübt, wird ihm mehr nützen als sein ganzes früheres L ben, das er in eitlem Thun verbracht hat; denn diese Gu that macht ihn des Glückes würdig, des ewigen Leber theilhaftig zu werden und der Seligkeit, die den Gerecht aufbewahrt ist.

Abschnitt VI.

„Bestattung des Todten.“

Wer sich die Bestattung des Todten angelegen sein läß daß er ihn reinigt, oder bekleidet, den Sarg oder das Gra macht, dessen Eifer wird belohnt; selbst wenn er nur da

שיכוין לבו לשמים, ונאמר עליו, אשרי משכיל אל דל, ביום רעה ימלטהו ה׳ (תהלים מ״ז, ב׳). ואף על פי שיש למת עוסקים הרבה, ואין צריכים לו, מכל מקום יקרב אדם את עצמו לזכות בו: והכל מחויבים ללוות המת. ותנו רבנן (כתובות י״ז) מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. אמרו עליו על רבי יהודה בר אלעאי, שהיה מבטל תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. ואמר רבי אבא, אמר רב יהודה (ברכות י״ח) כל הרואה הכנסת ואינו מלווהו, עובר משום לועג לרש חרף עושהו (משלי י״ז, ה׳). ואם ליוהו, מה שכרו? עליו הכתוב אומר, מלוה ה׳ חונן דל וגמולו ישלם לו (שם י״ט, י״ז). ואפילו שהוא נחוץ לדרכו, ופוגע במת, צריך ללוות אותו ד׳ אמות:

ומצוה להספיד על המתים כראוי, וענין ההספד להזכיר חכמת המת ומדותיו הטובות ופעולותיו הטובות שהתעסק בהן בחייו ולספר בשבחו כל אחד לפי כבודו ולפי האמת[1]. והזהירו רז״ל שלא להתעצל בהספדו של אדם כשר, שכן אמרו (שבת ק״ה,) כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקברו בחייו, שנאמר ויקברו אתו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש (יהושע כ״ד, ל׳), מלמד שגעש עליהם ההר להרגן מפני שנתעצלו בהספדו של יהושע[2], שאין כתוב בו ויבכו אותו בני ישראל כמו שכתוב במשה רבינו ע״ה.

וגם יזכה כל אדם לנושאו לקבורה, ואפילו רק ארבע אמות, וכן יזכה בעשיית הקבר, ובסתימת הקבר, ואפילו גדול אצל קטן, ואפילו רק בהשלכת העפר שלשה פעמים בקבר. כי על כל פסיעה ופסיעה שאדם פוסע בדבר מצוה זו, ובכל מעשה שאדם עושה בגמילות חסדים, הקב״ה משלם לו שכרו הטוב, ואוכל מפרי הפירות בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא; ואדם שעושה

---

[1]) וכן כתב ר׳ יונה בס׳ שערי הירלה אם יש מת בעיר, לך וספדהו כמדה הימונית, כי אין כבודו לומר מה שלא היה בו, ושתיקה יפה, ו׳ במדות הטובות שהיו בו תספר. ובברכות דף מ״ב כשם שנפרעין המתים כך נפרעין מן הספדנים, ר״ל אם אומרים עליו שהוא צדיק ואינו

[2]) בראש מדרש רות מפורש יותר, אמר ר׳ ברכיה חזרנו על כל המקומות ולא מצינו מקום שעמד געש, ומהו הר געש, ע״י שנתגעשו ישראל מעשה גמילות חסד ליהושע, כי נאותה שהה בחלקה ארץ ישראל והיתה החלוקה חביבה עליהם יותר מדאי והיו עוסקין במלאכתן זה עושה בשדהו וזה בכרמו וזה בביתו וזה בפולמו (בבנינו), ובקש הקב״ה להרעים לו העולם כולו על יושביו וכו׳.

Kleinste dazu leistet und es mit frommen Sinn in gottgefällige Absicht thut, so heißt es von ihm: „Heil dem, der sich de Armen annimmt, am Tage des Unglücks wird ihn der Ewig retten!“ Und wenn auch Viele mit dem Todten sich beschäf tigen, so daß seine Hilfe nicht nöthig wäre, so bestrebe er si dennoch, auch das Seinige dabei zu thun. — Ein Jeder ist ve pflichtet, den Todten zu Grabe zu begleiten. Unsere Rabbine lehren: Man unterbreche selbst das Gesetzstudium, wenn ein Leiche zu beerdigen oder eine Braut unterzuführen ist. So wir von Rabbi Juda, Sohn Ilai's, berichtet, daß er sein Studiu unterbrochen, um die Todten zu beerdigen oder Bräute unte zuführen. Rabbi Aba und Rabbi Juda sagten: Wer eine Leichenzug sieht und nicht mitbegleitet, hat eine Sünde getha denn es heißt: „Wer des Armen spottet, lästert dessen Schöpfer. Wer ihn aber begleitet, dessen Belohnung ist in dem Ver ausgesprochen: „Dem Ewigen leihet, wer den Armen begünstig seine Wohlthat wird Er ihm vergelten.“ Selbst wer dringent Geschäfte hat, soll die ihm auf dem Wege begegnende Leic wenigstens vier Ellen weit begleiten.

Es ist ferner eine gottgefällige That, den Todten würd zu beklagen. Die Klage bestehe darin, daß man dessen Tu genden und Vorzüge und die guten Handlungen, die er wäh rend seines Lebens geübt, erwähnen und ihn nach Gebül und der Wahrheit gemäß öffentlich rühme. Unsere Weisen warne uns, ein solches Betrauern eines braven Mannes nicht zu vernac lässigen, sie sagen: Wer es vernachläßigt den verstorbenen Fron men zu beklagen, der verdient lebendig begraben zu werden; denn heißt: „Sie begruben den Josua an der Grenze seines Besi thums, in Timnath-Serach, das im Gebirge Ephraim lieg nördlich vom Berge des Schwankens.“ Gott ließ nämlich d Berg schwanken, um sie darunter umkommen zu lassen, we sie vernachläßigt hatten, den Josua zu beklagen; denn bei se nem Tode steht nicht „es beweinten ihn die Kinder Israel wie es bei dem Tode unseres Lehrers Mosche geschrieben steh

Auch bestrebe sich ein Jeder die Leiche zum Begräbni tragen zu helfen, sei es auch nur vier Ellen weit. So hel man auch bei'm graben des Grabes und bei'm zuwerfen dessel ben. Solchen Liebesdienst erweise selbst der Vornehmste de Geringsten, mindestens dadurch, daß er drei Schaufeln Er auf sein Grab decke. Denn auf jeden Schritt und Tritt, d der Mensch zur Ausübung dieser guten That geht, und a jede Handlung, die er aus Wohlthätigkeit übt, gibt ihm Ge seinen Lohn; er genießt davon die Früchte schon in dieser Wel

מצוה זו בפס ידיו[1]) בעולם הזה, הקב"ה יתן לו טלא פס יד שכרו הטוב בעולם הבא, דכתיב ועושה חסד לאלפים לאוהבי ולשומרי מצותי (שמות כ', ו'); ונאמן הוא בעל מלאכתך, שישלם לך שכר פעולתך:

נחמת אבלים. אמר בן סירא (ז', ל"ב), לא תשתוחר[3]) מן ביום בכא, ועם כל אבילא הוית מתאבל. וכן תנינן (מועד קטן כ"ח) היה רבי מאיר אומר, טוב ללכת אל בית אבל, מלכת אל בית המשתה, באשר הוא סוף כל האדם, והחי יתן אל לבו (קהלת ז', ב') מאי והחי יתן אל לבו? דברים של מיתה, דיספד יספדוניה, דיקבר יקברוניה, דיטען יטעוניה, דילוה ילווניה, דידל ידלוניה. כ מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה, והחולך לנחם האבלים הקב"ה בעצמו ינחמנו: על כן ילך האדם לקים המצוה הגדולה לנחם האבלים העגומים ביגון ואנחה, וידבר אל לבם דברי נחומים[3] ובזה גומל חסד, ועושה כמדת הקב"ה; כי הוא בעצמו נחם את יצחק, דכתיב ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו (בראשית כ"ה, י"א), שנחמו תנחומי אבלים (סוטה ג'): וכן אליהו הנביא הלך לנחם את חיאל בית האלי; והמלך אחאב שהיה רשע אף על פי כן הלך לנחם את חיאל בית האלי שמתו בניו משום שבנה העיר יריחו (מ"א ט"ו, ל"ד[4]) [סנהדרין קי"ג]: ובזה עושה האדם נחת רוח לחיים ולמתים, וגם הוא עצמו על ידי זה נוחם אל לבו דברים של מיתה, וישוב מחטאיו:

והבא לנחם האבלים, יאמר להם דברים של טעם בנחמתו, כמו שיצדיקו דינם, ויקבלו תנחומים; ולא יאמר אליהם, מה לנו

---

[1]) בפס ידיו, בכף ידו, ול' אדמי הוא כמו בדניאל ה' ה' פס ידא די כתבו

[2]) לא תתאחר ולא תתרחק.

[3]) וזה הוא העקר של נחמת אבלים לדבר אליהם תנחומות נכנסות לב לאמר, ה' הוא, הטוב בעיניו יעשה, וכל מה דעביד רחמנא לב עביד, קום אל ה' חזק ויאמץ לבך וכדומה, ולא כמו שעושים המון הע שבאים ויושבים מנגד אבלים ואינם פולים פיהם וכאלמים הם עד לאת והם ידברו ידברו דברים אשר תחת כי ינחמו רק יעלבו את רוח האבל

[4]) כי העיר יריחו היתה לחרם ולא תבנה עוד בעיר הנדחת, והכוב אותה עובר בחרם שהשביע יהושע לאמר ארור האיש לפני ה' אש יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו (יהושע ו' כ"ו).

und der Hauptlohn bleibt ihm aufbewahrt für jene Welt. Für dieses Gebot, das da der Mensch mit schwacher Hand hier auf Erden ausübt, gibt ihm Gott mit voller Hand reichlichen Lohn in jener Welt, wie es heißt: „Ich erzeige Gnade bis in tausende Geschlechter, denen die mich lieben und meine Gebote halten!" Zuverlässig ist der Herr deiner Arbeit, er wird dir den Lohn deines Wirkens gewiß vergelten!

Tröstung der Trauernden.

Ben Sira spricht: Laß den Weinenden nicht ohne Trost, bezeig' allen Trauernden dein Beileid! So lesen wir auch im Talmud: Rabbi Meïr sagte: Es heißt: „Besser ist's, in das Haus der Trauer, als in das Haus der Gastmähler zu gehen, denn dort gibt sich das Ende aller Menschen kund und der Lebende nimmt sich's zu Herzen." — Was nimmt er sich da zu Herzen? Seine eigene Sterblichkeit; daß er somit schuldig sei den verstorbenen Mitmenschen zu betrauern, sein Grab zu machen, ihn auf die Bahre zu legen, ihn zu begleiten und zu Grab zu tragen, damit auch er hoffen kann, daß nach seinem Tode man auch ihn betrauern, bestatten und zu einem ehrenvollen Begräbnisse geleiten werde. Denn Gottes Weise ist, daß mit dem Maaße, womit wir messen, er uns wieder mißt. Wer sich zu Trauernden begibt um sie zu trösten, den tröstet Gott selbst. Darum erfülle Jeder diese hohe Pflicht, er tröste die Trauernden und die in Kummer und Gram Versunkenen, rede ihnen zu und suche sie zu beruhigen; damit übt er Liebe aus und ahmt seinem Schöpfer nach, der selbst den Isaak getröstet hat, wie es heißt: „Nach dem Ableben Abrahams, da segnete Gott dessen Sohn Jizchak," er flößte nämlich seinem betrübten Gemüthe Trost ein. So besuchte der Prophet Eliahu den trauernden Chiel von Bethel, um ihn zu trösten, und selbst der gottlose König Achab ging mit zu ihm hin, um ihm Trost zuzusprechen; denn diesem Chiel waren alle seine Söhne weggestorben als Strafe, weil er die verbannte Stadt Jericho wieder gebaut hatte (I. König 16, 34). — Mit solchem Trostzusprechen schafft man sowohl den Lebenden wie den Verstorbenen eine Erquickung und hat auch selbst davon den Nutzen, daß man sich dadurch an die Sterblichkeit erinnert und sich der Buße zuwendet. —

Wer Trauernde trösten will, der suche sie durch vernünftige Vorstellungen zu beruhigen, damit sie Gottes Gerechtigkeit anerkennen und den Trost annehmen. Man bediene sich aber nicht

לעשות נגד גזרת הקב"ה! כי זה הוא כעין חרוף כלפי מעלה וכדאיתא (בב"ק דף ל"ח), רב שמואל בר יהודה שכיבא ליה ברתיה[1] אמרי ליה רבנן לעולא, קום ניזל ננחמיה[2]! אמר להו, מאי אית ליה גבי נחמתא דבבלאי? דגידופא הוא[3], דאמרי: מאי אפשר למעבר? הא אי אפשר להו למעבר, עבדי. — אבל ישתדל המנחם להניח בדבריו את עצבון רוחו של האבל, ויאמר כי כל מה דעביד רחמנא, לטב עביד, ויזכיר לפניו צדיקי עולם אשר קבלו עליהם את צרותיהם באהבה ולא התמרמרו, כגון אהרן הכהן אשר מתו לו שני בניו בחנכת המשכן וכתוב עליו וידום אהרן (ויקרא י', ג'), ודוד המלך כאשר מת בנו הנולד לו מבת שבע אמר, בעוד הילד חי צמתי ואבכה, כי אמרתי מי יודע וחננני ה' וחי הילד. ועתה מת, למה זה אני צם? האוכל להשיבו עוד, אני הלך אליו והוא לא ישוב אלי (ש"ב י"ב, כ"ג).

כי כל מה שיכסה העפר, יכסה מן הבשר[4]; וכמו שאמר ר' אבין,
בכו לאבלים ולא לאבדה,
שהיא למנוחה, ואנו לאנחה (מ"ק כ"ה).

וכן במדרש (שמות רבה פ' מ"ח ושמואל רבה פ' כ"ג וקהלת רבה פרק ב') טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו (קהלת ז' א'), יום מיתתו של אדם גדול מיום לדתו, למה, שביום שנולד בו אדם אין אדם יודע מה מעשיו, אבל כשמת מודיע מעשיו לבריות. אמר רבי לוי, משל לשתי ספינות שהיו פורשות לים הגדול אחת יוצאה מן הלמן[5] ואחת נכנסת ללמן, זו שיוצאה היו הכל שמחין בה, זו שנכנסת לא היו הכל שמחין בה. פקח אחד היה שם, אמר, חלופי דברים אני רואה כאן, זו שהיא יוצאה מן הלמן לא היו הכל צריכין לשמוח, שאינן יודעין באיזה פרק[6] היא עומדת ומה ימים מזדוגין[7] לה ומה רוחות מזדוגות לה, וזו שנכנסת ללמן היו הכל

---

[1] מתה לו בתו.
[2] בוא ונלך לנחם אותו.
[3] מה תועלת יש בנחמת הבבלאים, הלא רק גדוף הוא, כי אומרים, מה אפשר לנו לעשות? הנה אם היה אפשר להם לעשות, היו עושים.
[4] וכמאמרם ז"ל בפסחים נ"ד וסופרים פ' כ"א, המת משתכח מן הלב.
[5] הלמן, חוף הים, בל"א הַפֶּפֶן, וכן במשנה ב' פרק ד' דערוכין, „פעם אחת הלא נכנסו ללמן עד שתשכה" לפי גרסת הערוך.
[6] באיזה מקום ממקומות.
[7] מתחברים ומתדבקים. זוג ל' חבור באלמית.

als Trostwort den Ausdruck: „Was läßt sich gegen Gottes Beschlüsse machen?" u. dgl., denn ein solcher Ausdruck wäre einer Gotteslästerung ähnlich. So heißt es im Talmud: Als einst dem Rabbi Samuel, Sohn Juda's, eine Tochter gestorben war, sprachen die Gelehrten zu Ulla: Gehe mit uns, wir wollen ihn trösten! Er aber sprach: Was soll ich die unsinnigen Trostworte der Babilonier anhören, die ja nur Gotteslästerungen sind? sie sagen immer: „Was ist da zu machen!" Also wenn sie es ja machen könnten, würden sie Gottes Rathschlüsse ändern. — Der Tröstende suche vielmehr mit seinen Reden das betrübte Gemüth des Trauernden zu beruhigen, indem er ihn überzeugt, daß Alles, was Gott thut, nur wohlgethan ist, und ihn an die Frommen der Vorwelt erinnert, die ihre Leiden mit Ergebung annahmen und nicht dagegen murrten; wie z. B. der Priester Aharon, dem bei der Einweihung des Heiligthums seine beiden Söhne starben, und es da von ihm heißt: „Aharon schwieg;" oder der König David, der, als ihm das von seiner geliebten Frau Bathscheba gebornes Kind gestorben war, sprach: „Während das Kind noch lebte, fastete ich und weinte, denn ich dachte: Wer weiß! vielleicht begnadigt mich Gott, daß das Kind leben bleibt. Nun aber ist es todt, wozu soll ich fasten? kann ich es wieder zurückbringen? Ich gehe zu ihm, aber es wird nicht zu mir zurückkehren."

Denn Alles, was die Erd' bedeckt, muß das Herz vergessen. So sagt auch Rabbi Abin: Weinet um die Trauernden, nicht um die Verlorenen; denn diese sind zur Ruhe eingegangen, wir aber zum Kummer zurückgeblieben.

Im Midrasch heißt es: „Ein guter Name ist besser, als das köstlichste Oel, der Todestag besser als der Tag der Geburt!" Aus welchem Grunde ist der Todestag des Menschen besser zu nennen als sein Geburtstag? Weil bei der Geburt des Menschen noch Niemand weiß, wie seine Handlungen beschaffen sein werden; bei seinem Tode aber liegt sein Lebenswandel klar vor Augen. Rabbi Levi stellte dazu folgendes Gleichniß auf. Zwei Schiffe fuhren auf dem Meere; das eine steuerte aus dem Hafen, das andere fuhr in den Hafen ein. Auf dem ausfahrenden Schiffe war Alles lustig und voller Freude, auf dem einfahrenden Schiffe aber waren die Leute nicht so fröhlich. Ein kluger Mann sah diesem Treiben zu und sagte; Verkehrte Sachen gewahre ich hier! Die auf dem wegfahrenden Schiffe haben gar keine Ursache so lustig zu sein; sie wissen ja nicht, wo ihr Schiff noch landen wird, in welche Strömungen es noch gerathen kann, welche widrige Winde es noch treffen u. s. w.

צריכין לשמוח, לפי שהם יודעים שנכנסת בשלום ויצאה בשלום מן הים. כך האדם נולד הכל שמחים, מת הכל בוכים, ואינו כן, אלא נולד, הכל צריכין לבכות מפני שאינן יודעין על איזה פרק הוא עומד, מת, הכל צריכין לשמוח ולשבח שנפטר בשם טוב ובשלום מן העולם, הוא אשר אמר שלמה ויום המות מיום הולדו (קהלת ז' ב').

על כן אין להתרעם[1] אחר מדותיו של הקב"ה, כי צדיק וישר הוא, ומי יאמר לו, מה תעשה? ואין לנו רק להצדיק דינו על כל מה שעשה ולומר, ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך (איוב ב', כ"ב); ומי שיבכה על מת יותר מדאי, כאילו מתרעם על מדות הקב"ה, וכאילו אינו מאמין בהשארת הנפש. וכן כתוב, בנים אתם לה' אלהיכם לא, תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי עם קדוש אתה לה' אלהיך (דברים י"ד, ב') ופירש בו ר"י אלבו, אחר שאתם בנים להשם ועם קדוש וסגולה מכל העמים אין ראוי לכם להתאבל על המת יותר מדאי, כי זה יורה שאתם חושבים שהמת ההוא נעדר ואבדה תקותו ולפיכך אתם מתאבלים עליו ככלי חרס שנשבר ואין לו תקנה, ואינו כן אבל הוא ככלי כסף וכלי זהב שנשבר ויש לו תקנה, כי אל אוצר השם יתברך יבוא ועל כן אין להצטער עליו יותר מדאי, אלא כאדם המצטער על פרידת אוהבו ממנו המהלך בדרך רחוקה להרויח ממון רב בסחורה, ולזה סיים כי עם קדוש אתה לה' אלהיך, כלומר אחר שהוא יתברך קדוש ומשרתיו קדושים ואתה עם קדוש הנה כל דבר יקרב אל דומהו ובלי ספק הנפש ההיא תדבק אל השכלים הנבדלים הקדושים כי קדושה היא, ועל כן אין ראוי להתגודד על המת ולהצטער עליו יותר מדאי (עקדים (ד' פרק מ').

---

[1]) להתמרמר ולטעון כנגדו (מורען מויפלעהנען מויפברויזען), ווילן העכ תרגומו ואתרעם עמא (שמות י"ז, ג') תלונותיכם על ה', כי תלינ עליכו תרגומו תורעמתכון על ה', תתרעמתון עלינא (שם ט"ז ז') וכן כל לשון תלונה מתורגם כל' התרעמות.

Aber die auf dem in den Hafen einkehrenden Schiffe Befindlichen dürfen sich alle freuen, da sie nun die Gewißheit haben, daß ihr Schiff von der Seereise wohlbehalten eingetroffen ist." — So ist es auch bei den Menschen. Wenn er geboren wird, freuen sich Alle, wenn er stirbt, weinen Alle. Es sollte aber umgekehrt sein. Bei seiner Geburt sollte man weinen, da man nicht weiß, wohin er noch gelangen wird; hingegen bei seinem Tode erst sollte man sich freuen und ihn glücklich preisen, daß er mit einem guten Namen und in Frieden aus der Welt geschieden ist. In diesem Sinne sagt Salomo: „Besser der Todestag als der Tag der Geburt!"

Darum murre Niemand über Gottes Verfahren, denn gerecht und gerade ist er, wer darf zu ihm sagen: Was thust Du da? Wir haben nur seine Allgerechtigkeit anzuerkennen, bei Allem, was er über uns verhängt. Er ist der Ewige, wenn er gibt, Er ist der Ewige, wenn er nimmt, der Name des Ewigen sei gepriesen! Wer aber einen Todten übermäßig beweint, beträgt sich wie murrend gegen Gottes Verfahren und als glaube er nicht an die Unsterblichkeit der Seele. So heißt es: „Ihr seid Kinder dem Ewigen, euerem Gotte; machet euch keine Einschnitte und keine Glatze zwischen eueren Augen wegen eines Todten; denn ein heiliges Volk bist du dem Ewigen, deinem Gotte." Dazu erklärt Albo: Da ihr Kinder seid dem Herrn und ein heiliges, eigenthümliches Volk, so geziemt es euch nicht über einen Verstorbenen übermäßig zu trauern, denn solches würde beweisen, daß ihr den Verstorbenen als hoffnungslos verloren glaubt, wie ein zerbrochenes irdenes Gefäß betrachtet, das nicht mehr herzustellen ist und deßhalb ihn betrauert. Doch dem ist nicht also. Der Todte ist vielmehr einem beschädigten metallenen Gefäße zu vergleichen, das wieder ausgebessert werden kann. Er wird in Gottes Schatzkammer aufgenommen. Man hat sich darum nicht zu sehr über seinen Weggang zu kränken, sondern nur wie man sich über die Trennung eines Freundes betrübt, der eine weite Reise unternimmt, um ein einträgliches Geschäft zu machen. Deßhalb schließt dies Gebot mit den Worten: „Denn ein heiliges Volk bist du dem Ewigen deinem Gotte," das will sagen: Da Gott heilig ist, seine Diener heilig sind und auch du ein heiliges Volk bist, so wird, weil jedes Wesen sich mit seinem verwandten Wesen verbindet, gewiß auch die Seele, die heilig ist, sich den hohen heiligen Geistern anschließen. Darum geziemt es uns nicht sich wegen eines Todten weder den Körper zu verwunden noch übermäßig über ihn zu trauern.

ואמר רב יהודה אמר רב (מ"ק כ"ז), כל המתקשה על מתו יות מדאי, על מת אחר הוא בוכה, כי הא דרב הונא, הות ליה אתתא בשיבבותיה[1] דהוו לה שבע בנין, שכיב חד מנייהו, הוו בכיא עליה ביתירותא[2], אמר לה רב הונא, לא תעבודי הכי, ולא אשגחת ביה; שלח לה, אי צייתת[3] מוטב; ואם לא, תימוש ליה אתתא זוודתא לאידך[4]! ומית, ומתו כלהון, והות קא בכיא שלח לה, תימוש זוודתא לנפשה! ומתה: אל תבכו למת ואל תנודו לו (ירמיה כ"ב, י'), אל תבכו למת יותר מדאי, ואל תנוד לו יותר מכשיעור, אלא שלשה לבכי, שבעה להספד, שלשים לגיהוץ ולתספורת; מכאן ואילך, אמר הקב"ה אין אתם מרחמים עליו יותר ממני[5]:

גם אם ראינו הרבה צדיקים שמתו בחצי ימיהם ורשעים המאריכים שנותיהם בטוב, אל נהרהר אחר מדות הקב"ה ואל נאמר לית דין ולית דיין, אלא נחשוב כי עיקר החיים אינו אלא בעולם הבא ושם השילום האמתי לאיש ואיש כמעשהו. והנה הרשע מת שימות ואף אם שנים רבות חי, הוא כאילו מת בילדותו שעדיין לא סגל כלום בתורה ובמעשים טובים ואין לו תקוה ואחריה בעולם הבא, אבל הצדיק כל זמן שמת השלים את מעשיו וקנה עולמו והוא כאילו מת בשיבה טובה. וכן איתא בירושלמי דברכות (פ' היה קורא, גם במדרש שיר דף ל"א ומדרש קהלת ותנחומא פ' כי תצא) כד דמיך[6] ר' בון בר חייא, עאל ר' זעירא ואפטר עליה[7] הדין פסוקא, מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל (קהלת ה', י"ב). יישן אין כתיב כאן אלא יאכל, למה היה ר' בון ברבי חייא דומה? למלך שהיה לו כרם ושכר פועלים הרבה לעשותו, והיה שם פועל אחד שהיה מתכשר במלאכתו יותר מכלם. מה עשה

---

1) בשבבותו. תרגום הוא ושבבו, ושיבבה (שמות י"א, ד') משכבתה, משכבתה (ג' כ"ב).

2) מת אחד מהם, והיתה בוכה עליו ביותר.

3) אם תשמע לי, טוב.

4) תימוש וגו', תתקן האשה גם לידה לבנה האחר; ולידה התכריכין.

5) יותר ממני, פירושו יותר ממה שרמזתי לכם כמיתת מתושלח, דכתיב כי לימים עוד שבעה, אלו שבעת ימי אבלות על מתושלח (כפי' נפש יהודה על מנורת המאור נר ג' כלל ח').

6) כאשר ישן, וכנוי הוא למיתה, כל"א ענטשלאפען. ודרך החכמים להזכיר המיתה בלשון כבוד כמו כל' שינה ושכיבה.

7) פתח דרשתו עליו. מל' פטר רחם ל' פתיחה.

Rab Juda und Rab sagten: Wer sich über einen V
storbenen allzusehr grämt, wird bald wieder einen andern Ster
fall zu beweinen haben. So lebte in der Nachbarschaft
Rab Huna eine Frau mit sieben Kindern. Als ihr eines di
Kinder starb, weinte sie gar zu sehr. Rab Huna redete
zu, das ungestüme Weinen doch zu unterlassen, aber sie ach
nicht auf seine Worte. Da ließ er ihr sagen: Wenn du mein
Rathe folgst, so ist's dein eigener Nutzen; denn folgst du ni
so wirst du bald für ein anderes deiner Kinder Sterbeklei
machen müssen. Doch auch diese Vorstellung war vergebe
sie weinte immer fort, und nach und nach starben ihre Kin
alle. Nun weinte sie noch mehr. Da sagte Rab Huna:
bringt es so weit, daß sie sich ihre eigene Sterbekleider n
bereit halten können. Und wirklich starb auch sie bald darauf.
So lehrt die Schrift: „Weinet nicht um den Todten, kl
nicht um ihn!" d. h. weinet nicht übermäßig und klaget n
mehr als die Ueblichkeit erfordert! Drei Tage sind dem
weinen, sieben dem Beklagen und dreißig der Trauerkleid
und dem Stehenlassen des Bartes bestimmt. Von da an
soll alle Trauer aufhören, denn Gott spricht: Wolltet ihr
Hingeschiedenen etwa mehr lieben, als ich es thue?

Selbst wenn wir sehen, wie Gerechte in ihren besten Jah
dahinsterben und Frevler dagegen ein hohes, glückliches A
erreichen, so dürfen wir doch nicht an der gerechten Weltre
rung Gottes zweifeln, dürfen nicht sprechen: Es gibt kein R
und keinen Richter! sondern müssen bedenken, daß das Ha
leben ja erst in jener Welt ist, dort erst findet die wahrh
Vergeltung statt, Jeglichem nach seinem Thun. Der Fre
nun, wann er stirbt, und hätte er viele Jahre gelebt, ist dem
so zu betrachten, als sei er in früher Jugend gestorben, da
sich keine Frömmigkeit und Tugendwerke angeeignet, daher
keine Hoffnung und Aussicht in jenem Leben hat. Der Fro
hingegen hat zu jeder Zeit, wann der Tod ihn ruft, sich
vollkommnet und die ewige Seligkeit sich erworben, sein
ist daher immer als Tod des Greisenalters zu betrachten.
erzählt der Talmud: Als Rabbi Abun, Sohn Chija's,
schlief, hielt Rabbi Seïra die Trauerrede und führte darin
„Süß ist der Schlaf des Arbeiters, er mag wenig oder
genießen!" In dieser Schriftstelle heißt es nicht, er mag w
oder viel schlafen," sondern „genießen" und beziehe ich
daher auf den Verblichenen Rabbi Abun, Sohn Chija's. Folgen
Gleichniß wird es deutlicher zeigen: Ein König hatte meh
Arbeiter zur Bestellung seines Weinberges gemiethet. U

המלך? נטלו בידו והיה מטייל עמו[1] ארוכות וקצרות[2]. לעת
ערב באו הפועלים ליטול שכרם, ובא אותו הפועל עמהם, ו
גם הוא שכרו מושלם, התחילו הפועלים מתרעמים ואומרים,
יגענו כל היום, וזה יגע רק כשתי שעות ביום ונתן לו הכ
שכרו מושלם! אמר להם המלך, מה אתם מתרעמים? יגע
בשתי שעות בכשרות, מה שלא יגעתם אתם כל היום. כך
ר' בון בר חייא בתורה לכ"ח שנה, מה שלא יגע תלמיד ו
במאה שנה. — על כן לא ימלא פינו תלונות על דרכי ה
ברוך הוא, כי הוא באחד ומי ישיבנו, מאד עמקו מחשבותיו
דרכיו צדק ולא יעות משפט.

אמר רב יהודה (שבת קנ"ב) מת שאין לו מנחמין, הולכין ע
בני אדם ויושבין במקומו[3]. ההוא דשכיב בשיבבותיה דרב יהו
ולא הוה ליה מנחמין, כל יומא מְדַבַּר[4] רב יהודה עשרה ויו
בדוכתיה[5], אתחזי ליה בחלמא ואמר ליה, תנוח דעתך שה
את דעתי: ונמצא שמצוה גדולה שיתאספו עשרה בני אדם
שבעה להתפלל במקום שמת, וללמוד אחר התפלה, אפילו ב
קטן, מכל שכן במת גדול וביותר כשיש לו בן, שיאמר קדיש
אביו ואמו, שמזכם על ידי זה לירש טובת גן עדן:

ולא לבד שהוא מצוה לנחם האבלים, אלא לכל מרי נפש, ול
על לבם דברים המתישבים ומתקבלים על הלב, ולומר ל
שישימו מבטחם בה' ולא יתיאשו מתשועת ה' כי הוא יכ

---

1) היה מתהלך עמו. פֵּיל טעמו בל' ארמי התהלך, ולרוב הליכת ת
(שפַלַיירען געהען), מתהלך בגן תרגם ירושלמי מטייל בגינתא (בר
ג' ח') ועל שבכה יתהלך תרגומו ועלוי סרגתא יטייל (איוב י"ח,
וחוג שמים יתהלך תרגומו ותקף רומא דשמיא יטייל (שם כ"ב
אשר דרכו מתי און תרגומו די טיילו אנשי שקרא (שם כ"ב
ובגמרא אוכל ושותה ומטייל בסוכה (סוכה כ"ח, ב') אני ואתה
יצי נטייל בג"ע (סנהדרין ק"כ) מטייל על שפת נהר (תענית
2) ר"ל היה מתהלך עמו בנתיבות הכרם הנה והנה פעם בשבי
ארוכים ופעם בשבילים קצרים, כי כן כרמי וסרדסי המלכים יש
נתיבות משולבות ארוכות וקצרות רחבות וצרות אשר יתפרדו ב
זה ויתחברו במקום אחר.
3) במקום שמת.
4) מבהל, ל' ידבר עמים (תהלים מ"ז, ד).
5) ויושבו במקום שמת, להתפלל שם בשבעה ימים. דוכתא מקום בל' א
ובמקום גדולים אל תעמוד, תרגומו ובדוכתא דרברבי לא תקום (משלי
ו'), ובגמרא הרבה, כמו בדוכתא פלן (ב"מ דף כ"ג, ב'. ב"ב דף ע"ג,

diesen war Einer, dem die Arbeit am besten und schnellsten
Statten ging. Der König, der ihm zugesehen, rief ihn h
und unterhielt sich mit ihm, indem er lange Zeit mit ihm
und her lustwandelte. Als dann zur Abendzeit die Arb
zusammen kamen um ihren Tagelohn in Empfang zu neh
trat auch jener Arbeiter unter ihnen auf und erhielt eben
seinen vollen Tagelohn ausbezahlt. Darüber murrten die
dern Arbeiter und sprachen: „Wir haben uns den ganzen
abgearbeitet; dieser aber hat nur ungefähr zwei Stunden
der Arbeit zugebracht und doch gab ihm der König den v
Lohn!" Der König sprach darauf zu ihnen: „Was mu
ihr? Dieser hat in zwei Stunden Besseres geleistet, als
bei euerer Arbeit des ganzen Tages!" — So verhält s
auch mit Rabbi Abun, Sohn Chija's; er hat in seinen
undzwanzig Jahren, die er gelebt, sich mehr Kenntniß
Gotteslehre angeeignet, als ein des Studiums Beflissener k
in hundert Jahren sich erwerben kann. — Es darf da
unser Mund keine Haderworte gegen Gottes Verfügungen
stoßen; denn Er ist der Einzige, wer will ihm Einspruch th
Sehr tief sind seine Gedanken, alle seine Wege gerecht,
beugt nie das Recht. —

Rab Juda lehrte: Hinterläßt ein Verstorbener keinen T
bedürftigen, so sollen in den sonst gewöhnlichen sieben Tra
tagen zehn Personen sich in sein Haus begeben, um dor
beten. In der Nachbarschaft des Rab Juda war Jemand
storben ohne Leidtragende zu hinterlassen da brachte Rab J
täglich zehn Leute zusammen, die sich mit ihm im Sterbeh
versammelten. Bald darauf erschien ihm der Verstorbene
Traume und sprach zu ihm: „Mögest du immer so beru
sein, wie du mich beruhigt hast!" — Wir ersehen hieraus,
es sehr verdienstlich ist, im Hause eines Verstorbenen währ
der sieben Trauertage zehn Personen zu versammeln, die
beten und nach dem Gebete Thora studiren. Dies thue
schon bei einem verstorbenen Kinde, geschweige bei einem
wachsenen und um so mehr, wenn der Verstorbene einen S
hinterlassen hat, der dann bei solchen Versammlungen
Kaddisch-Gebet für das Seelenheil der heimgegangenen
tern beten kann und ihnen dadurch zum seligen Erbe
Paradieses verhilft.

Doch nicht blos die um einen Todten Trauernden so
wir trösten, auch andern betrübten Gemüthern sollen wir
herzgewinnenden Worten Trost und Beruhigung gewähren, ih
Muth zu sprechen, daß sie auf Gott ihr Vertrauen setzen

ויחבש, ימחץ וידיו תרפינה (חיוב ה', י"ח). ואשרי הגבר אשר
ה' מבטחו (תהלים מ', ה'). מקימי מעפר דל, מאשפות ירים אי
(שם קי"ג, ז'): ואם רואה יתומים ואלמנות, ינחם אותם לאמר
הוא אבי יתומים ודין אלמנות (פ"ח, ו'). יתום ואלמנה יע
(קמ"ו ט'): וכל המנחם לאבלים ולמרי נפש, בעת מיתתו יז
הקב"ה למלאכי השרת, שיוליכו נשמתו לגן עדן, ולנחם אנ
בחדוה וגילה, מדה כנגד מדה. על שהוא היה מנחם האבי
בחייו והחזיק במדתו של הקב"ה, הקב"ה נותן לו שכרו הו
ויושיבהו לפניו להנות מזיו שכינתו, דכתיב אנכי אנכי ו
מנחמכם (ישעיה נ"א י"ב), וכן כתיב, נחמו נחמו עמי יאמר אלה
(שם מ', א'), למי תנחמו? לאותן שינחמו עמי, ובזכותו יר
הקדוש ברוך הוא נחמת הגאולה, דכתיב ואשלם נחומים
ולאבליו (שם נ"ז, י"ח):

ואיתא במדרש (רבה סוף פ' ויחי) ויעש לאביו אבל שבעת י
(בראשית נ', י'), למה עושים שבעה? כנגד שבעת ימי המשתו
אמר להם הקב"ה, בעולם הזה נצטערתם עם הצדיק הזה ושמר
לו אֵבֶל שבעת ימים, לעולם הבא אני מחזיר אותו הא
לשמחה, שנאמר והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמח
מיגונם (ירמיה ל"א י"ג); וכשם שאני מנחם אתכם, כך אני מנ
לציון ולכל חרבותיה, כענין שנאמר כי נחם ה' ציון נחם
חרבותיה, וישם מדברה כעדן, וערבתה כגן ה', ששון ושמ
ימצא בה, תודה וקול זמרה (ישעיה נ"א ג'):

---

[1] שעושים משתה בבית החתן שבעת ימים לבשואיו וכאשר במלא
ביעקב אביכם בנשאו את לאה שאמר לו לבן מלא שבוע זאת (בר
כ"ט, כ"ז) ותרגם ירושלמי אשלם כדון שבעתא יומי דמשתיא
וכן שמשון בלקחו אשה עשה משתה שבעת ימים (שופטים י"ד, י"ב.

nicht an seiner Hilfe verzweifeln; denn er verwundet und
bindet auch, schlägt und seine Hand heilet wieder. Heil da
dem Manne, der auf Gott vertrauet, auf ihn, der aus
Staube den Armen, vom Kothe den Dürftigen erheben kann.
Wittwen und Waisen tröste er mit den Worten, daß Gott
Vater der Waisen und Annehmer der Wittwen ist, daß
den Waisen und Wittwen hilft. — Wer so die Trauern
und Betrübten tröstet, dem sendet Gott einst in der Ste
stunde Engel des Friedens entgegen, die seine Seele in's
radies geleiten und sie dort mit Freuden und Wonne trö
Es wird ihm Gleiches mit Gleichem vergolten. Weil er
auf Erden bestrebte, den Trauernden Trost zu bringen un
Gott nachzuahmen suchte, so läßt ihm Gott im Jenseits r
lichen Lohn zu Theil werden, nimmt ihn huldvoll auf, da
sich ergötze an Seiner strahlenden Herrlichkeit; denn es h
„Ich, ich bin euer Tröster!" Ferner heißt es: „Tröstet, tr
mein Volk! spricht euer Gott" — d. h. „tröstet die, w
meinem Volke Tröster waren!" Ja wegen des Verdie
solcher menschenfreundlichen Tröster führt Gott den hohen
der Erlösung herbei, wie es heißt: „Ich werde Tröstu
bringen ihm und seinen Trauernden!" —

Im Midrasch heißt es zu dem Verse: „Er hielt um se
Vater eine Trauer von sieben Tagen", warum trauert
gerade sieben Tage? Als Gegensatz zu den sieben T
der Hochzeitsbelustigung[1]) — Gott aber spricht: In d
Welt betrübt ihr euch über den Heimgang des Frommen
haltet ihm eine Trauer von sieben Tagen, — in der zu
tigen Welt werde ich euch solche Trauer in Freude verwan
wie ich verheißen: „Ich verwandele ihre Trauer in Frö
keit, tröste sie, erfreue sie von ihrem Kummer!" „Und wi
euch tröste, so werde ich auch Zion und all ihre Ve
stungen trösten, nach der Verheißung: Es tröstet der E
Zion, tröstet all ihre Verwüstungen, er macht ihre Wüsten
Eden und ihre Steppen dem Garten Gottes gleich. W
und Freude wird dann dort gefunden, Dank und Lobge

---

[1]) Vgl. Richter 14, 17.

תפלה אחר הלמוד.

תפלה זו יתפלל הלומד אחר למודו בבית האכל, ואח"כ יאמר האכל קדיש דרבנן:

נוך סלוסט מיינע יעדע: אמלוגען ווערפמרי
מיך טרויערהויזע פערריכטעט דער פמרטרחגנ
פמלגענדע: געבעט, וואריו דאן דער אכל
קדיש דרבנן ספריכט:

אָנָּא יְיָ מֶלֶךְ מָלֵא רַחֲמִים, אֲשֶׁר בְּיָדְךָ נֶפֶשׁ כָּל־חָיָ
כָּל־בְּשַׂר אִישׁ, יְהִי־נָא לְרָצוֹן לְפָנֶיךָ תַּלְמוּד תּוֹרָ
וּתְפִלָּתֵנוּ בַּעֲבוּר נִשְׁמַת (פלוני בר פלוני בת פלונית), וּגְמָל
עָלֶיהָ בְּחַסְדְּךָ הַגָּדוֹל לִפְתּוֹחַ לָהּ שַׁעֲרֵי רַחֲמִים וָחֶ
וְשַׁעֲרֵי גַן עֵדֶן, וּתְקַבֵּל אוֹתָהּ בְּאַהֲבָה וְחִבָּה, וּשְׁ
לָהּ מַלְאָכֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים לְהוֹלִיכָהּ וּלְהוֹשִׁיבָהּ תַּחַת
הַחַיִּים אֶצֶל נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים וְהַצַּדְּקָנִיּוֹת הַחֲסִיד
וְהַחֲסִידוֹת, לֶהֱנוֹת מִזִּיו שְׁכִינָתְךָ, לְהִתְעַנֵּג מִטּ
הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים, וּלְהַשְׂבִּיעָהּ שְׂבַע שְׂמָחוֹת
פָּנֶיךָ: וְהַגּוּף יָנוּחַ בַּקֶּבֶר בִּמְנוּחָה נְכוֹנָה בְּהַשְׁ
וּבְבִטְחָה וּבְשָׁלוֹם, וְיִישַׁן שְׁנָתוֹ בְּנַחַת, וְלֹא יִז
וְלֹא יִבָּהֵל וְלֹא יָרְגַּז מִמִּשְׁכָּבוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, יָנ
שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם הֹלֵךְ נְכֹחוֹ, וְכָ
יַעֲלוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם, וְכָ
אִם־תִּשְׁכַּב לֹא תִפְחָד וְשָׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנָ

לזכר.

אָנָּא תִּסְלַח וְתִמְחַל לוֹ
עַל־כָּל־פְּשָׁעָיו, כִּי אָדָם
אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא,

לנקבה.

אָנָּא תִּסְלַח וְתִמְחַל
עַל־כָּל־פְּשָׁעֶיהָ, כִּי אָדָ
צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַע
טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא, וּזְכָ

Gebet im Trauerhause

nach stattgehabtem Gesetzstudium.

O Ewiger, erbarmungsvoller König, in dessen Hand
Seele aller Lebenden und der Geist alles Fleisches ist, m
Dir doch wohlgefällig sein unser Studiren in der Lehre
unser Gebet für die Seele des (der) N. N. daß Du ihr wo
thuest in Deiner unendlichen Huld, ihr öffnest die Pfor
der Barmherzigkeit und Gnade und die Pforten des Pa
dieses und sie aufnehmest mit Liebe und Gewogenheit! Se
ihr Deine heiligen Engel, sie zu leiten und zu setzen u
den Baum des Lebens neben die Seelen der edlen und fr
men Männer und Frauen, daß sie sich labe am Gla
Deiner Majestät und sich ergötze an dem Gute, das Du
Frommen aufbewahrt, daß Du sie sättigest mit der Freud
fülle vor Deinem Antlitze. Sein (ihr) Körper aber möge in
nem Grabe der wahren Ruhe genießen in Stille, Sicherheit
Frieden; er schlafe sanft den Todesschlaf und werde durch ni
beunruhigt, erschüttert, oder aus seinem Lager verstört! Wie
heißt: „Er komme zum Frieden, ruhe auf seinem Lager, der
lich gewandelt.“ Ferner: „Es freuen sich ehrenvoll die Fromm
frohlocken auf ihren Lagerstätten.“ Ferner: „So du dich nie
legst, wirst du nicht fürchten, du liegst und süß ist dein Schla

Für eine Mannsperson:

O vergib, verzeihe ihm alle
seine Sünden — denn keinen
Frommen gibt's auf Erden,
der nur Gutes thäte und nie

Für eine Frauensperson:

O vergib, verzeihe ihr
ihre Sünden — denn kei
Frommen gibt's auf Er
der nur Gutes thäte und

לזכר.

וּזְכַר־לוֹ זְכִיּוֹתָיו וְצִדְקוֹתָיו
אֲשֶׁר עָשָׂה, וְתַשְׁפִּיעַ לוֹ
מִנִּשְׁמָתוֹ לְדַשֵּׁן עַצְמוֹתָיו
בַּקֶּבֶר מֵרַב טוּב הַצָּפוּן
לַצַּדִּיקִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב,
מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר־צָפַנְתָּ
לִירֵאֶיךָ, וְכָתוּב שֹׁמֵר כָּל־
עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא
נִשְׁבָּרָה, וְיִשְׁכֹּן בֶּטַח בָּדָד
וְשַׁאֲנַן מִפַּחַד רָעָה וְלֹא
יִרְאֶה פְּנֵי גֵיהִנֹּם*),
וְנִשְׁמָרוֹ תְּהִי צְרוּרָה
בִּצְרוֹר הַחַיִּים וְלְהַחֲיוֹתוֹ
בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים עִם כָּל־
מֵתֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. אָמֵן:

לנקבה.

זְכִיּוֹתֶיהָ וְצִדְקוֹתֶיהָ אֲ
עָשְׂתָה, וְתַשְׁפִּיעַ לָ
מִנִּשְׁמָתָהּ לְדַשֵּׁן עַצְמוֹתֶי
בַּקֶּבֶר מֵרַב טוּב הַצָּפ
לַצַּדִּיקִים, כְּמוֹ שֶׁכָּת
מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר־צָפַ
לִירֵאֶיךָ, וְכָתוּב שֹׁמֵר כָּ
עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹ
נִשְׁבָּרָה, וְיִשְׁכֹּן בֶּטַח בָּ
וְשַׁאֲנַן מִפַּחַד רָעָה וְלֹ
תִּרְאֶה פְּנֵי גֵיהִנֹּם)
וְנִשְׁמָרָתָהּ תְּהִי צְרוּרָ
בִּצְרוֹר הַחַיִּים וּלְהַחֲיוֹ
בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים עִם כָּ
מֵתֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. אָמֵ

*) גֵיהִנֹּם כבר מבואר למעלה דף 70 כי כן הנכון ג׳ תבות. והנה שם כבוי הוא לעונש איבוא על הרשעים אחרי מותם, כי גי הנם שבמקרא ס מקום הוא שם עמק סמוך לירושלים אשר הכנענים עבדו שם את מ אלילם, ובני ישראל נפתו אחריהם פעמים הרבה ויעבדו גם המה ה האליל הזה, עד כי קם יאשיה המלך והשבית אותו וטמא את מק שמה להשליך שמה נבלות וכל טמאות ויהי כן המקום ההוא מטר ונתעב ונמאס ואין עובר בו. ולפי שהיה המקום ההוא משוקץ ופת שבמקומות לכן תפשו החכמים בשמו ויכנו בו את עונש הרשעים גי הנ וכמו שקראו להפך את שכר הצדיקים גן עדן כי הוא במקרא שם המק הנבחר והטוב שבכל הארצות.

Für eine Mannsperson:

fehlte — gedenke ihm seiner Verdienste und Gutthaten, die er geübt und vergilt ihm reichlich, daß seine Seele noch seine Gebeine im Grabe labe von jener unendlichen Seligkeit, die den Frommen beschieden ist; wie es heißt: „Wie groß ist Deine Seligkeit, die Du für Deine Frommen aufbewahrst!“ Ferner heißt es: „Er behütet alle seine Gebeine, daß keins von ihnen verletzt wird.“ Möge er ruhen sicher und sorglos und ungestört von böser Angst, möge er nicht die Hölle schauen! Nimm seine Seele auf in den Verband des Lebens, und belebe Du ihn wieder zur Zeit der Auferstehung, nebst allen Verstorbenen Deines Volkes Israel! Amen!

Für eine Frauensperson:

fehlte — gedenke ihr ihr
Verdienste und Gutthaten, d
sie geübt und vergilt ihr reic
lich, daß ihre Seele noch ih
Gebeine im Grabe labe ve
jener unendlichen Seligkeit, d
den Frommen beschieden is
wie es heißt: „Wie groß i
Deine Seligkeit, die Du fü
Deine Frommen aufbewahrst!
Ferner heißt es: „Er behüt
alle seine Gebeine, daß kei
von ihnen verletzt wird.“ Mö
sie ruhen sicher und sorglos u
ungestört von böser Angst, mö
sie nicht die Hölle schaue
Nimm ihre Seele auf in d
Verband des Lebens, und b
lebe Du sie wieder zur Z
der Auferstehung, nebst all
Verstorbenen Deines Volk
Israel! Amen!

קדיש דרבנן·

אחר הלמוד יאמר האבל קדיש זו. נאך דעם לערנען זאגט דער אבל פאלגענדעס קדיש

וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר:
זָכוֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי־בְרָא כִרְעוּתֵהּ
וַיַּמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דִי־כָל־
בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב, וְאִמְרוּ אָמֵן
יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא
יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר
וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלַּל שְׁמֵהּ דִּי־קֻדְשָׁא: בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא
מִן־כָּל־בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא דִּי־אֲמִירָן
בְּעָלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן:

עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל־רַבָּנָן וְעַל־
תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל־כָּל־תַּלְמִידֵי
תַלְמִידֵיהוֹן וְעַל־כָּל־מָן דִּי־עָסְקִין
בְּאוֹרַיְתָא, דִּי בְּאַתְרָא הָדֵן וְדִי
בְּכָל־אֲתַר וַאֲתַר, יְהֵא לְהוֹן
שְׁלָמָא רַבָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמִין
וְחַיִּין אֲרִיכִין וּמְזוֹנָא רְוִיחָא
וּפֻרְקָנָא מִן־קֳדָם אֲבוּהוֹן דִּי
בִשְׁמַיָּא, וְאִמְרוּ אָמֵן:

נוסחא אחרת.

עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן
וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל
תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וְעַל
כָּל מָן דִּי עָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא
דִּי בְּאַתְרָא הָדֵן וְדִי בְּכָל
אֲתַר וַאֲתַר יְהֵא לָנָא וּלְהוֹן
שְׁלָמָא רַבָּא חִנָּא וְחִסְדָּא
וְרַחֲמֵי וּפֻרְקָנָא וּמְזוֹנָא
רְוִיחָא מִן קֳדָם טְרֵי
שְׁמַיָּא וַאֲרָעָא וְאִמְרוּ אָמֵן
(וכן גרסת הר"ל מנורקס.

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן־שְׁמַיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל־כָּל
יִשְׂרָאֵל· וְאִמְרוּ אָמֵן: וספונעים עונים יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם
עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל
כָּל־יִשְׂרָאֵל· וְאִמְרוּ אָמֵן: וספונעים עונים עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ

Kaddisch der Leidtragenden.

Nach einem jedesmaligen Lehrvortrage spricht der Leidtragende folgendes Kaddisch.

ישתח Nun werde erhoben die Allmacht des Herrn,
wie Du verheißen hast. Gedenke Deiner Huld,
o Herr, und Deiner Gnade, die von je gewesen.

יתגדל Verherrlicht und geheiligt werde Gottes großer Nam in der Welt, die er nach seinem Willen erschaffen hat. Mög er herbeiführen sein Reich, bei euerem Leben und in euere Tagen und bei'm Leben des ganzen Hauses Israel, bal und in naher Zeit! — Darauf sprechet:

Amen! sein großer Name sei gepriesen in alle Ewigkeit!

Gelobt und gepriesen, gerühmt und erhoben, erhöhet verherrlicht, angebetet und verehrt werde der Name des Al heiligen, gelobt sei er hoch über alles Lob und Lied, übe jede Benedeiung und Verherrlichung, die je auf Erden aus gesprochen worden! — Darauf sprechet: Amen!

Ueber Israel, über die Rabbinen, über ihre Schüler un die Schüler ihrer Schüler und über Alle, die sich des Gesetze befleißen, sowohl am hiesigen als an jedem andern Orte, komm die Fülle des Friedens; Gunst, Gnade und Erbarmen, langes Leben, reichlicher Unterhalt und Freiheit werde ihnen vom himm lischen Vater! — Darauf sprechet Amen! —

Hoher Friede und glückliches Leben komme vom Himmel herab über uns und ganz Israel! — Darauf sprechet: Amen!

Gelobt sei der Name Gottes von nun an bis in Ewigkeit!

Der da Frieden stiftet in seinen Höhen, Er in seiner Barm herzigkeit stifte auch Frieden bei uns und bei ganz Israel! — Darauf sprechet: Amen!

Mein Heil ist von dem Ewigen, dem Schöpfer des Himmels und der Erde

הערות לתקונים בקדיש.

1) קְרִיעוּתֵהּ, מה מאד לעורר את המון עם שנהגם לומר את הקדיש בעם אחד עד מלת מַלְכוּתֵהּ ואח"כ יפסיקו וקוראים כזה כרעותה וימלי מלכותה לעניין אחד וחברו בחייכון להכא וקרעו כזה משמעת כל הענין והכוון להפסיק במלת כרעותה, כי מתחלת הקדיש עד כאן הוא חל דבור אחד ומן וימליך מתחיל החלק השני.

2) דִּי־כָל־דִּי — טלה שלמה כפ"ל, ולא דכל, ובכל דניאל ועזרא לא כתבת ד' אל תמיד דִּי לעלמה בלתי מוקדם ובלתי מאוחר בתיבה הבאה [ומה שכתב רש"י"ל בספרו תקון סופרים בראשית י"ד, א' שנמצא בתרגום דניאל ועזרא פעמים הדל"ת מאוחרת למלה שלאחריה, כלמה דִּנָּה (דניאל ב' ל"א) וקרב דִּנָּה (שם ז', כ'. וכ"א), הלך כזה בעקבות רש"י ור"ם שפירשו כלמה דכן, שב היה גדול. אמנם במח"כ טעות פירוש כזה, ומלת דִּנָּה היא המצורר מן ד' (עזרא ה', ט"ז) דְּנָה (שם ד', י"ג) ונעמנו כמו הָלָּה הַלּוּי בעברי וכמו שפירש הראב"ע בעזרא ד', י"ג תרגום הלזה דכן, וכן כתב הרד"ק בשרשים. וע"כ דל"ת דִּנָּה מן הדרש ואינה של ד'). וזה דרך ארמית, ואינו יכולים לומר דשלבא אלא די שלבא, ולא דחזית אלא די־חזית; אבל לקבל מלת די לך הוא מנהג ל' סורית; וקדים בלשון ארמית מתקבה ולא בל סורית. ע"כ נ"ל דִּי־כָל־דִּי־אֶדְשָׁא דִּי־שַׁמַּיָּא, דִּי־אַסְחִיוּ. וכבר העי על זאת הגאון יעב"ץ ורחה בסדורי עבודת ישראל דף קכ"ח.

3) שְׁמַהּ בלא יו"ד לפי דקדוק ארמי, ודעת בעל מחזור ויטרי לפרש שמיה כמו שם יה כבר נדחית ע"י תוספות ברכות דף ג', ד"ה עונין יהי [ולראיתם עוד להוסיף קהלת רבה דף ק"ט בשעה שהזקן יושב ודורש ושומ אחריו אמן יהי שמו הגדול מבורך וכו'] גם ע"י הר"ל אבודרהם.

4) לְעָלַם למ"ד בסת"ח כפ"ל וכן נקוד בדניאל ג', ל"ג. ד', ל"א. ז' י"ד עָלַם בסתם בכל ס"מ וכן כתב מ"ז, וכן נכנה ממנו בידיעה עָלְמָא עָלְמַיָּא בסלם סֵפֶר סִפְרָא, ואם יהיה נקודו עָלַם קמוץ תהיה ידיעה עָלְמָא כמשקל אֱנָשׁ אֱנָשָׁא, שָׁלְטָן שָׁלְטָנָא, כי הקמוצין בסוף לעולם לא יבאו הקמץ בידיעה.

5) וְיִתְעַלֶּה, וי"ו בראש, עיין מבחת יהודה לשמות כ', א'.

6) וְיִתְרוֹמַם, כתבו שצריכים להיות מ"ב אותיות מן ויתברך עד ויתהלל ולפי זה וְיִתְרוֹמַם חסר וי"ו.

7) ויתעלה למ"ד בצרי כפ"ל בל' ארמי כמו יִשְׁתַּגַּע (דניאל ב', ט') ישתנו (שם ג' כ"ט) ולא כמגזל בסגול.

8) בריך הוא לעלא, ברוך הוא למעלה מכל הברכות והשירות והשבחות שנבחנו לו, וכראה מזה כי טועים האומרים קדשא בריך הוא ביחד וסוברים בדעתם לעשות כדין ודת, ונהפוך הוא. כי מלין הללו איכ תרגום של הקדוש ברוך הוא אלא פירושן ויתהלל שמה די קדשא

יתהלל עם הקדוש, ואח"כ בא בריך הוא נמצך למעה, ולריך להפסיק בינים כמו שלינתי, וכן בכר הוה בלדק האז מוכח במג"א לא"ח סמן כ"ו. ועוד אחרים שיחברו די קדשא ברוך הוא לעולא כלם ביחד ואז מפסיקים, והם מחרפים, כי יבא מחבורם שהקב"ה יהיה ברוך למעלה ולא למעה חם וחלילה.

) וְנָחֲשָׁתָא הטוב אח"ת ס' כ"ו והר"ד אבודרהם ואחרים בעל נלחון ס' קי"ג גם בעל וישתר ילחק ואחרים כולם פירשוהו ל' נחמה כל אחד בחומן אחר, והדומה בפירושים בחלה נגלה מעלמו כי מה ענין נחמה במקום שבח הש"י, אע"כ האמת יורה דרכו כי מלת וְנָחֲשָׁתָא פה אין ל' נחמה כלל אלא ל' נעימה הוא בחלוף עי"ן בחי"ת, ומנו שנמלא בל' הערבי ברב נחש במקום נעם. וכן פירש ר"ש סלעסנער בס' נוזלים מן לבנון. ומנלא דומה לה בפיוט אנא ה' הושיעה נא שחומרים בש"ת אחר גדלו לה' (ומחזורינו נדפס רק חלק מעמו ואני מלאתיו שלם בס"י) חדון ותיק בנחמות עניניו ביום קראנו, ואף הוא ל' שבח בכל חבריו שם. ועוד בתרגום ירושלמי בראשית מ"ע, א'. „בעיין די יתני להון קץ ברכתא ונחמתא" ואף זהו ל' נעימה ותושבחה בחברו ברכתא, ר"ל בקשו מאחיהם שיגלה להם קץ הנעים אשר בו יברך ישראל ויבח להשם.

) שָׁוָ קמץ, וכן בטקרא כ"י כל שָׁוָ לְשָׁוָ בדניאל ועזרא קמולין וכן הטיקר בעדות המסרת בתהלים ס"א, שעברה על שָׁוָ יבלרוהו „לית פתח," שעיינן מנה כי כל השאר קמולין.

) הָדוּ, אל תעטה להחליט ה"א הזאת לה"א הידיעה. כי אין דרך ל' אחרמית כלל להעמיד ה"א בראש המלה לסמן הידיעה, כי במקום ה"א ידיעה בעברית בא אחרמית אָ או הָ בסוף השם. אבל הָדוּ הוא כמו הָאדוּ, וכן הָדָא במקום הָאדָא, וכן הָשְׁתָא במקום הָאשְׁתָא, ואבא הָא פרושו כמו הֵא בעברית כמו הֵא לכם זרע, כלומר הא זה, הא זאת, הא השנה. ונתקלמו ב' הבות ונעשתה מעתיהן חבה אחת, דוגמת שֶׁזֶּה, שֶׁלָּכֶם בעברית שהוא כמו שֶׁה זֶה שֶׁה לָכֶם. אך זאת לדעת כי לפי האחרמית כמו שנמלא בטקרא היה לנו לומר ג"כ די באחרת דָּזֶה ולא היה אז מקום לטעות.

) יִשְׁבְּקָא ס"א בקמץ חטוף כנ"ל באחרמית על משקל שֶׁלְּחוּ שֶׁלָּשָׁן, וכן בסדור תפלה משנת רפ"ו בקוד בנוסח יקום פרקן אֶשְׁבְּקוּ. גם בנוסח על הנסים בקוד בסדור הנות הַשְׁבְּקוּ והוא הנכון, כי אף בשנשקול התבה בעשקל עברי הנה היא דוגמת אֶשְׁבְּרוּ אֶשְׁבְּדוּ, ואף כי נמלא אֶשְׁבְּרוּ (בחטיה י', ל"ה. י"ג, ל"א) הוא על דרך זה, ולא יעלא על משקל אֶשְׁבְּרוּ אחתי כי אם אֶשְׁלְחוּ.

) אבוהון די בשמיא ואמרו אמן, כן הנוסחא הנכונה כמו בנוסח אתקבל בלותהון, וכן הוא ברעב"ם.

מזמור לאחר התפלה בבית האבל.

בבית אבל אין אומרים שיר מזמור לאסף אחר תפלת שחרית וכמקומו אומרים מכתם לדוד (תהלים ט"ז), וגם בערבית אומרים אותו אחר התפלה, כי בו כרמז יחוד הקב"ה ובלק דינו ומעלת הצדיקים אחר מותם זכרם הטוב בגן עדן ומנוחת גופם בקבר ותחייתו לע"ל:

פאָלגענדער מזמור ווירד מיטן הויגע דע: אבל נאָוואָה'ן נאָך תפלה שחרית מ'ן: ערבית גע: שפּרעכען:

טז מִכְתָּם לְדָוִד שָׁמְרֵנִי אֵל כִּי־חָסִיתִי
בָךְ: אָמַרְתְּ לַיהוָה אֲדֹנָי אָתָּה טוֹבָתִי בַּל־
עָלֶיךָ: לְקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ הֵמָּה
וְאַדִּירֵי כָּל־חֶפְצִי־בָם: יִרְבּוּ עַצְּבוֹתָם
אַחֵר מָהָרוּ בַּל־אַסִּיךְ נִסְכֵּיהֶם מִדָּם
וּבַל־אֶשָּׂא אֶת־שְׁמוֹתָם עַל־שְׂפָתָי:
יְהוָה מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי:
חֲבָלִים נָפְלוּ־לִי בַּנְּעִמִים אַף־נַחֲלָת שָׁפְרָה
עָלָי: אֲבָרֵךְ אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר יְעָצָנִי אַף־
לֵילוֹת יִסְּרוּנִי כִלְיוֹתָי: שִׁוִּיתִי יְהוָה לְנֶגְדִּי
תָמִיד כִּי מִימִינִי בַּל־אֶמּוֹט: לָכֵן שָׂמַח לִבִּי
וַיָּגֶל כְּבוֹדִי אַף־בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן לָבֶטַח: כִּי לֹא
תַעֲזֹב נַפְשִׁי לִשְׁאוֹל לֹא־תִתֵּן חֲסִידְךָ* לִרְאוֹת
שָׁחַת: תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים שֹׂבַע שְׂמָחוֹת
אֶת־פָּנֶיךָ נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח: קדיש יתום.

*) חסידך קרי.

Trost-Psalm.

Zum Schlusse des täglichen Morgen- und Abendgebetes im Sterbehause wird folgender Psalm gesprochen:

Ein köstlich Lied von David. Bewahre mich, Gott, denn bei Dir berg' ich mich. Ich spreche zum Ewigen: „Mein Herr bist Du; kein Glück für mich außer Dir!" Und zu den Heiligen, die auf Erden: „Dies die Herrlichen, an denen all mein Gefallen!" Viel wird derer Pein sein, die einen Abgott sich erkauft — nicht spenden möcht' ich ihre Opferspenden von Blut und ihre Namen nicht auf meine Lippen nehmen. Du, Ewiger, bist mein beschiedener Theil, mein Kelch, Du bestimmest mir mein Loos. Mein Antheil fiel gar lieblich aus, ja mir gefällt das Erbe. Ich preise den Ewigen, der mich berathen, auch in den Nächten mahnt mein Inneres mich daran. Ich stelle den Ewigen mir stets vor Augen; denn steht Er zur Rechten mir, so wank' ich nicht. Drum freue sich mein Herz, und frohlocke mein Inneres — auch mein Leib wird sicher wohnen. Denn Du gibst der Gruft nicht meine Seele preis, Du lässest Deinen Frommen nicht Vernichtung schauen; Du thuest mir kund den Pfad des Lebens, Freudenfülle vor Deinem Antlitze, Seligkeit in Deiner Rechten ewiglich.

מט לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר: שִׁמְעוּ־זֹאת כָּל־הָעַמִּים הַאֲזִינוּ כָּל־יֹשְׁבֵי חָלֶד: גַּם־בְּנֵי אָדָם גַּם־בְּנֵי־אִישׁ יַחַד עָשִׁיר וְאֶבְיוֹן: פִּי יְדַבֵּר חָכְמוֹת וְהָגוּת לִבִּי תְבוּנוֹת: אַטֶּה לְמָשָׁל אָזְנִי אֶפְתַּח בְּכִנּוֹר חִידָתִי: לָמָּה אִירָא בִּימֵי רָע עֲוֹן עֲקֵבַי יְסוֹבְבֵנִי: הַבֹּטְחִים עַל־חֵילָם וּבְרֹב עָשְׁרָם יִתְהַלָּלוּ: אָח לֹא־פָדֹה יִפְדֶּה אִישׁ לֹא־יִתֵּן לֵאלֹהִים כָּפְרוֹ: וְיֵקַר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם וְחָדַל לְעוֹלָם: וְיִחִי־עוֹד לָנֶצַח לֹא יִרְאֶה הַשָּׁחַת: כִּי יִרְאֶה חֲכָמִים יָמוּתוּ יַחַד כְּסִיל וָבַעַר יֹאבֵדוּ וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם: קִרְבָּם בָּתֵּימוֹ לְעוֹלָם מִשְׁכְּנֹתָם לְדֹר וָדֹר קָרְאוּ בִשְׁמוֹתָם עֲלֵי אֲדָמוֹת: וְאָדָם בִּיקָר בַּל־יָלִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ: זֶה דַרְכָּם כֶּסֶל לָמוֹ וְאַחֲרֵיהֶם בְּפִיהֶם יִרְצוּ סֶלָה: כַּצֹּאן לִשְׁאוֹל שָׁתוּ מָוֶת יִרְעֵם וַיִּרְדּוּ בָם יְשָׁרִים לַבֹּקֶר וְצוּרָם*) לְבַלּוֹת שְׁאוֹל מִזְּבֻל לוֹ: אַךְ־אֱלֹהִים יִפְדֶּה נַפְשִׁי מִיַּד שְׁאוֹל כִּי יִקָּחֵנִי סֶלָה: אַל־תִּירָא כִּי־יַעֲשֹׁר אִישׁ כִּי־יִרְבֶּה כְּבוֹד בֵּיתוֹ: כִּי לֹא בְּמוֹתוֹ יִקַּח הַכֹּל לֹא־יֵרֵד אַחֲרָיו כְּבוֹדוֹ: כִּי־נַפְשׁוֹ בְּחַיָּיו יְבָרֵךְ וְיוֹדְךָ כִּי־תֵיטִיב לָךְ: תָּבוֹא עַד־דּוֹר אֲבֹתָיו עַד־נֶצַח לֹא יִרְאוּ־אוֹר: אָדָם בִּיקָר וְלֹא יָבִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ:

מין חייניגען געמיינדען (יחוויח כמך פחרטוגיזיסען מנהג) ווירד שטחטט מזמור ט"ז דער פחלגענדע מזמור מ"ט געשפרחבען:

וים מקומות שאין נוהגים לומר מזמור מכתם לדוד אלא כימים שאין אומרים תחנון, אבל בימים שאומרים תחנון אומרים במקומו מזמור מ"ט שמעו זאת כל העמים (ולמנהג הספרדים אומרים לעולם מזמור זה ולא מזמור ט"ז.)

*) וצורם ק'.

קדיש יתום.

In einigen Gemeinden (sowie nach portugiesischem Ritus) wird s
des 16. der folgende 49. Psalm gesprochen:

Dem Sangmeister von den Söhnen Korachs, e
Psalm. Höret dies ihr Völker alle, horchet alle Weltbew
ner, sowohl der Leute Söhne, wie der Herren Söhne, al
sammt reich wie arm! Mein Mund wird Weisheit reden, u
meines Herzens Sinnen ist Einsicht. Ich neige zum Spru
mein Ohr, eröffne mit der Cyther meinen Sinnspruch. W
rum sollt' ich fürchten in den Unglückstagen, wenn Uebelth
meiner Untertreter mich umringt, die auf ihr Vermögen v
trauen und mit der Fülle ihres Reichthums sich rühmen
Doch kann kein Mensch den eignen Bruder loskaufen, ka
das Lösegeld für ihn dem Herrn nicht reichen — (zu the
ist's, die Seele zu befreien, es unterbleibt auf immer!) d
er fortlebe auf immer, nie die Grube schaue. Vielmehr m
er schauen, wie Weise sterben, wie sämmtlich Thor u
Dummer vergehen und Anderen ihr Vermögen hinterlass
In ihrem Sinne dauern ihre Häuser ewig und ihre Wo
nungen für und für, sie benennen Ländereien mit ihr
Namen. Allein der Mensch verweilt nicht im Prunke,
gleicht dem Vieh, das hingetilgt wird. Dies ist ihr Th
sich selber Thorheit, und doch haben die nach ihnen G
fallen an ihre Rede, Selah. Schafen gleich wandern
in die Gruft, der Tod weidet sie, und es triumphir
über sie die Rechtschaffenen an jenem Morgen; doch Ier
Gestalt verwest in der Gruft fern von jeder Wohnung.
Aber meine Seele erlöst Gott aus der Gruft, wenn
mich zu sich nimmt, Selah. Darum fürchte nicht, we
einer reich wird und seines Hauses Herrlichkeit sich meh
Denn bei seinem Tode nimmt er das Alles nicht m
seine Herrlichkeit folgt ihm nicht hinab. Ob einer sei
Seele bei seiner Lebzeit segnet, ob man dich rühmt, daß
dir gütlich thuest: — sie kommt zum Geschlechte seiner Vät
die nimmermehr das Licht erblicken. Der Mensch im Prun
der nicht Einsicht hat, gleicht dem Viehe, das hingetilgt wi

תחנת החשכבה.

בהרבה קהלות, וכפרע כפי מנהג הספרדים, נוהגים לומר זאת התחנה על קבר של המת בכל יום תוך שלשים לקבורה: וכן אומרים אותה כשמוציאים מלבה למת:

מין פיעלען געשיינדען ווירד דאס לאנד
געגעבע געבעט וועהרענד דער דריי
טרויערטאגע טאגליך מיט גרעבע דעם לאנד
שטארבענען געבעטעט. חויך ביי'ם זעלבען
דעם ווילענשטייג: בעטעט מען דאס זעלבע.

מְנוּחָה נְכוֹנָה בִּישִׁיבָה עֶלְיוֹנָה תַּחַת כַּנְפֵי
הַשְּׁכִינָה, בְּמַעֲלַת קְדוֹשִׁים וּטְהוֹרִים כְּזֹהַר הָרָקִיעַ
מְאִירִים וּמַזְהִירִים, וְחִלּוּץ עֲצָמִים וְכַפָּרַת אֲשָׁמִים
וְהַרְחָקַת פֶּשַׁע וְהַקְרָבַת יֶשַׁע, וְחֶמְלָה וַחֲנִינָה
מִלִּפְנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנָה וַחֲלָק טָב לְחַיֵּי הָעוֹלָם
הַבָּא, שָׁם תְּהִי מְנָת וּמְחִיצַת וִישִׁיבַת נִשְׁמַת

לאיש.

(פלוני בר פלונית) רוּחַ יְיָ תְּנִיחֶנּוּ
בְּגַן עֵדֶן. דִּי אִתְּפְּטַר מִן
עָלְמָא הָדֵן כִּרְעוּת אֱלָהָא
מָרֵה דִּי־שְׁמַיָּא וְאַרְעָא:
מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים
בְּרַחֲמָיו יַסְתִּירֵהוּ בְּצֵל
כְּנָפָיו וּבְסִתֶר אָהֳלוֹ לַחֲזוֹת
בְּנֹעַם יְיָ וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ, לְקַץ
הַיָּמִין יַעֲמִידֵהוּ וּמִנַּחַל עֲדָנָיו
יַשְׁקֵהוּ, וְיִצְרוֹר בִּצְרוֹר הַחַיִּים
נִשְׁמָתוֹ, וְיָשִׂים כָּבוֹד
מְנוּחָתוֹ, יְיָ הוּא נַחֲלָתוֹ. וְיִלְוֶה
אֵלָיו הַשָּׁלוֹם, וְעַל־מִשְׁכָּבוֹ

לאשה.

(פלונית בת פלונית) רוּחַ
תְּנִיחֶנָּה בְּגַן עֵדֶן.
אִתְּפַטְּרַת מִן־עָלְמָא
הָדֵן כִּרְעוּת אֱלָהָא מָרֵה
דִּי־שְׁמַיָּא וְאַרְעָא: הַמֶּלֶךְ
בְּרַחֲמָיו יְרַחֵם עָלֶיהָ
הַמֶּלֶךְ בְּרַחֲמָיו יָדֵהוּ
וְיַחְמוֹל עָלֶיהָ, וּתְ
מְחִיצָתָהּ עִם־שָׂרָ
רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה. וְיִלְ
אֵלֶיהָ הַשָּׁלוֹם, וְעַל
מִשְׁכָּבָהּ יִהְיֶה שָׁלוֹ
כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב יָבוֹא שָׁל

Für die Ruhe des Verstorbenen.

In vielen Gemeinden wird das folgende Gebet während der drei Trauertage täglich am Grabe des Verstobenen gebetet.

Auch bei'm Setzen des Leichensteins betet man dasselbe.

In jenem sicheren Ruheorte, im hohen Sitze unter d Fittigen der göttlichen Majestät, auf der Stufe der H ligen und Reinen, die wie der Glanz des Himmels leuch und glänzen, dort, wo Labung der Gebeine, Versöhnu der Schuld und Entfernung der Frevel, Zuführung d Heils, der Huld und Gnade und seliger Antheil am er gen Leben vom Throner in der Höhe gespendet wird, d sei auch das Theil, die Stätte und Wohnung der Se

Für Männer:

des N. N. Gottes Geist möge ihn im Paradiese leiten, ihn, der nach dem Willen Gottes, des Herrn des Himmels und der Erde von dieser Welt geschieden ist. Der König aller Könige in seiner Barmherzigkeit berge ihn im Schatten seiner Flügel, im Innersten seines Zeltes, daß er schaue die Anmuth des Ewigen und ihm diene in seinem Pallaste. Er lasse ihn wieder auferstehen am Ende der Tage und tränke ihn aus seinen Wonnebächen. Er nehme seine Seele in den Verband des Lebens auf und lasse seine Ruhe ehrenvoll sein; Er, der Ewige, sei sein Erbe! Der Friede möge ihn begleiten, der Friede auf seiner Grabesstätte lagern,

Für Frauen:

der N. N. Gottes G möge sie im Paradiese l ten, sie, die nach d Willen Gottes, des Her des Himmels und der Er von dieser Welt gesch den ist. Der erb mungsvolle König, erbarme sich ihrer, erbarmungsvolle Kö begnadige und begl stige sie und gebe ihren Aufenthalt Sarah, Ribkah, Rac und Leah! Der Fri möge sie begleiten, Friede auf ihrer Grab stätte lagern, wie es hei „Er gehe ein in Fried

לאיש.

יִהְיֶה שָׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם הֹלֵךְ נְכֹחוֹ. הוּא וְכָל־שׁוֹכְבֵי יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ בְּכְלַל הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן:

לאשה.

יָנוּחוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם הֹלֵךְ נְכֹחוֹ. הִיא וְכָל שׁוֹכְבוֹת יִשְׂרָאֵל עִמָּהּ בְּכְלַל הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת, וְכֵן יְהִי רָצוֹן, וְנֹאמַר אָמֵן:

בְּלַע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה אֲדֹנָי יֱהוֹה דִּמְעָה מֵעַל כָּל־פָּנִים וְחֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל־הָאָרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֵּר: יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר כִּי טַל אוֹרֹת טַלֶּךָ וָאָרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל:

נחמת אבלים.

מלוה על כל אחד מישראל ללכת אצל האבל לנחמו, ולא להניחו יחיד בדד כל היום דומם ומשתומם. והנא לנחמו לא ישאל לו לשלום, גם לא יתבודד עד שיפתח האבל תחלה. ולא ירבה המנחם בדברים בעלים ואיך לו לומר שלא יזיח בהגדות של נחוק. גם לא יאמר לאבל לנחמתו, מה לנו לעשות כי אין זה נחמה אלא חרוף הוא כלפי מעלה כדאיתא בב"ק דף ל"ה, אז ידבר על לבו ויאמר לו דברים של טעם בנחמתו המשיבים את נפשו הנדכה, ויזכר לו משלים כי כל מה שעשה ה' הוא לטובת האדם, וכי לריך האדם לשום מבטו בה' ולא להתיאש מישועתו וכדומה, כדי שילדיק האבל את דינו ויקבל תנחומים.

המנחם את האבל לא ישאל לו לשלום לא בבואו ולא בלאתו, אלא יאמר כשיפטר ממנו:

ביין ווענגעהען פאן אבל, דאן מען לן טרעטען געקאמען מיין שפריבט מען:

הַמָּקוֹם יְנַחֵם אוֹתְךָ (אם הם רבים אֶתְכֶם) בְּתוֹךְ שְׁאָר אֲבֵלֵי צִיּוֹן וִירוּשָׁלָיִם:

כשבת יאמר:

מען שבת זאגט מען:

שַׁבָּת הִיא מִלְּנַחֵם וְנֶחָמָה קְרוֹבָה לָבוֹא וְשִׁבְתוּ בַּשָּׁלוֹם

Für Männer:

wie es heißt: „Er gehe ein in Frieden, ruhe auf seinem Lager, der redlich gewandelt." — Er und alle im Grabe Ruhende Israels mögen zur Erbarmung und Verzeihung aufgenommen werden; so sei es Gottes Wille, und darauf laßt uns sagen: Amen!

Für Frauen:

ruhe auf seinem Lag der redlich gewandelt." Sie und alle im Gra Ruhende Israels mög zur Erbarmung und Ve zeihung aufgenommen w den; so sei es Got Wille, und darauf la uns sagen: Amen!

Einst läßt den Tod auf ewig Er verschwinden; Gott, Herr, trocknet dann die Thräne von jedem Angesichte, e fernt seines Volkes Schmach vom ganzen Erdenrunde — de Er sprach es, der Ewige! „Es leben auf deine Todten! me Leichen erstehen!" Erwachet und jubelt, Staubbewohner! de wie Pflanzenthau kommt Dein Thau, und die Erde gibt h aus die Hingeschiedenen.

Tröstung der Trauernden.

Zu den Pflichten der Wohlthätigkeit gehört auch die, die Trauern in ihrem Schmerz und Kummer nicht sich allein zu überlassen, sond sie zu besuchen und zu trösten. Wer einen Trauernden besucht, spr weder bei'm Eintritt noch bei'm Weggehen die gewöhnliche Begrüßun formel, sondern setze sich zuerst stille hin und nachdem der Trauer das Gespräch eröffnet, suche man ihn aus seiner Betrübniß aufzum tern, aber nicht durch Späße und lustige Erzählungen, sondern d vernünftige Vorstellungen, die seinen Gram beschwichtigen und sei Geist auf die allweise Weltregierung Gottes lenken, damit er Go Allgerechtigkeit anerkenne und sich mit frommer Ergebenheit in Schicksal füge.

Bei'm Weggehen spricht man dann:

Der Allgegenwärtige tröste dich (euch) nebst allen Traue den Zion's und Jerusalem's.

Am Sabbath spricht man:

Es ist Sabbath heute, an welchem man nicht trösten f Doch ist er nahe der Trost! Genießt darum der Sabbo Ruhe in Frieden!

ברכת המזון לאבלים.

האכל תוך הסעדה יסגה את ברכת המזון, וכן אלמה שיברכו בזמון ואחד מהם אכל, מחויבים לשנות את הברכה. ובה הנוסחא.

דער אכל המט וועהרענד דער שנעה פאגענ ברכת המזון לו שפרעכען; מוזד ווען מן ציי טישע מין מזומן געבענדייעט ווירד, המנ דער זיט פארבעטענדע עבענזיף לו שפרעכ

בזמון יאמר המזמן: רבותי הב לן ונברך (ווי וועלען בענעדייען (בענש ועונין יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם: והמזמן אומר ברשות . . . נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו: ועונין ברוך מנחם אבלים שאכ משלו וכטובו חיינו: והמזמן חוזר ואומר ברוך מנחם אבלים שאכ משלו וכטובו חיינו: ברוך הוא וברוך שמו:

מי שמברך ביחיד מתחיל:

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, הזן את־העו כלו בטובו בחן בחסד וברחמים הוא נותן לחם לכ בשר, כי לעולם חסדו: ובטובו הגדול תמיד לא־חס לנו ואל יחסר־לנו מזון לעולם ועד בעבור שמו הגדו כי הוא זן ומפרנס לכל ומטיב לכל ומכין מזון לכ בריותיו אשר ברא. ברוך אתה יי, הזן את־הכל:

נודה לך יי אלהינו על שהנחלת לאבותינו אר חמדה טובה ורחבה ועל שהוצאתנו יי אלהינו מא מצרים ופדיתנו מבית עבדים ועל־בריתך שחתמ בבשרנו ועל־תורתך שלמדתנו ועל־חקיך שהודעת ועל־חיים חן וחסד שחוננתנו ועל אכילת מזון שאת זן ומפרנס אותנו תמיד בכל־יום ובכל־עת ובכל־שעו

בחנוכה מוסיפים זה: מן חנוכה ווירד היער על הכסים מיינגעשחלטעט:

על הנסים ועל הפרקן [1]) ועל הגבורות ועל התשועות ועל־ המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה

[1]) הפרקן קמץ חטף בפ"ת, ראה למעלה דף 245.

Tischgebet für Trauernde.

Der Leidtragende bete während der sieben Trauertage das folg
Tischgebet. Wird dasselbe an seinem Tische in Gesellschaft gebetet, so
es der Lautvorbetende ebenso zu sprechen:

Der Vorbeter spricht: Wir wollen das Tischgebet verrichten:

Die Gesellschaft antwortet: Der Name des Ewigen sei gepriesen von
an bis in Ewigkeit!

Der Vorbeter spricht: Laßt uns preisen ihn, der Trauernde tr
der uns speist!

Die Gesellschaft antwortet: Gepriesen sei Er, der Trauernde tröstet, der
speist und dessen Güte uns erhält!

Der Vorbeter spricht: Gepriesen sei Er, der Trauernde tröstet, der
speist und dessen Güte uns erhält!
Gelobt sei Er, und gelobt sein Name!

Gelobt seist Du, Ewiger, unser Gott, Weltregent, der
ganze Welt in seiner Güte ernährt, der in Milde, Huld
Barmherzigkeit Speise gibt allen Geschöpfen, denn ewig wä
seine Gnade! In seiner großen Güte hat es uns nie gem
gelt und wird es uns nie an Nahrung mangeln, in Ewig
um seines großen Namens willen; denn er ernährt und
pflegt Alles, ist gütig gegen Alle, und bereitet Nahrung a
seinen Geschöpfen, die er hervorgebracht. Gelobt seist
Ewiger, der Alles ernährt.

Wir danken Dir, Ewiger, unser Gott, daß Du uns
Vätern ein anmuthiges, gutes und geräumiges Land zum
sitze gegeben; daß Du, Ewiger, unser Gott, uns aus Egy
geführt und uns aus dem Sklavenhause befreit; daß Du
nen Bund an unserem Leibe besiegelt; daß Du uns D
Thora gelehrt, und uns Deine Gesetze bekannt gemacht;
Gesundheit, Gunst und Huld, womit Du uns begnadiget,
für die Speise, mit der Du uns beständig ernährst und
pflegst, an jedem Tag, zu jeder Zeit und Stunde.

An Chanuka wird hier על הנסים eingeschaltet.

Für die Wunder (danken wir Dir) und für die Befreiung,
für die Siege, Rettungen und Kämpfe, die Du ausge-
führt hast für unsere Väter in jenen Tagen um diese Zeit,

בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶן־יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַי וּבָנָיו. כְּשֶׁעָמְדָה מַלְ
כוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹ
וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם, רַבְתָּ אֶת־רִיבָם וּ
אֶת־דִּינָם נָקַמְתָּ אֶת־נִקְמָתָם מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים
טְעֻטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹס
תּוֹרָתֶךָ. וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂ
תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה: וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לְדְבִיר בֵּי
וּפִנּוּ אֶת־הֵיכָלֶךָ וְטִהֲרוּ אֶת־מִקְדָּשֶׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְ
וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

וְעַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתְ
יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: כַּכָּתוּ
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטּוֹ
אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עַל־הָאָרֶץ וְעַל־הַמָּזוֹ

רַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל־יְרוּשָׁלַיִם עִיר
וְעַל־צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל־מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶ
וְעַל־הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו: אֱלֹהֵ
אָבִינוּ, רְעֵנוּ זוּנֵנוּ פַּרְנְסֵנוּ וְכַלְכְּלֵנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ וְהַרְוַח־לָ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה מִכָּל־צָרוֹתֵינוּ: וְנָא אַל־תַּצְרִיכֵנוּ
אֱלֹהֵינוּ לֹא לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָ
כִּי אִם־לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָב
שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד:

כשבת חומריס רצה. מתן שבת ומגד שמן רצה.

רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי הַשַּׁבָּ
הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא לְפָנֶיךָ לִשְׁבָּת־בּ
וְלָנוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ: וּבִרְצוֹנְךָ הָנִיחַ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁ
תְּהֵי אָרָה וְיָגוֹן וַאֲנָחָה בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ. וְהַרְאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּנֶחָמַ
צִיּוֹן עִירֶךָ וּבְבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַיְשׁוּעוֹ
וּבַעַל הַנֶּחָמוֹת:

in den Tagen des Mathitjahu, Sohn Jochanans, des Hohenpriesters, des Chaschmonai, und seiner Söhne, als Javans tyrannische Regierung gegen Dein Volk Israel aufstand, um es Deine Lehre vergessen und die Gesetze Deines Willens übertreten zu machen. Du aber in Deiner großen Barmherzigkeit standest ihnen bei in der Zeit ihrer Noth, kämpftest ihren Kampf, strittest ihren Streit und rächtest ihre Rache; die Starken lieferteſt Du in die Hand der Schwachen, die Ueberzahl in die Hand der Minderzahl, die Unreinen in die Hand der Reinen, die Frevler in die Hand der Gerechten und die Unheilstifter in die Hand der Anhänger Deines Gesetzes. Da hast Du Dir einen großen und heiligen Namen gemacht in Deiner Welt und Deinem Volke Israel große Rettung und Freiheit geschafft, die wir heute noch feiern. Hierauf gingen Deine Söhne in's Innere Deines Hauses, säuberten Deinen Palast, reinigten Dein Heiligthum, beleuchteten die Vorhöfe Deines Tempels, und haben diese acht Chanuka-Tage eingesetzt, Deinen großen Namen zu loben und zu preisen.

Für dies Alles, Ewiger, unser Gott, danken wir Dir und loben Dich; gepriesen sei Dein Name durch den Mund aller Lebenden stets bis in Ewigkeit. So befiehlt's die heilige Schrift: Wenn du gegessen und dich gesättigt haben wirst, so sollst du dem Ewigen, deinem Gotte, danken für das vortreffliche Land, das er dir gegeben." Gelobt seist Du, Ewiger, für das Land und für die Nahrung.

Erbarme Dich, o Ewiger, unser Gott, über Dein Volk Israel, über Deine Stadt Jerusalem, über Zion, Deiner Herrlichkeit Wohnung, über das Reich Davids, Deines Gesalbten und über das große und heilige Haus, das Deinen Namen geführt. Unser Gott und Vater, weide und ernähre uns, versorge und verpflege uns, gib uns reichliches Auskommen, und befreie uns, o Ewiger, unser Gott, bald von allen unseren Bedrängnissen. Laß uns, o Ewiger, unser Gott, nie der Gabe und Darleihen von Menschenhand bedürftig werden, sondern nur Deiner vollen, offenen, heiligen und milden Hand, auf daß wir nicht beschämt und nicht zu schanden werden in Ewigkeit.

Am Sabbath wird hier Folgendes eingeschaltet:

Sei gewogen und stärke uns, o Ewiger, unser Gott, durch Deine Gebote und durch das Gebot des siebenten Tages, dieses großen und heiligen Sabbaths. Denn dieser Tag ist groß und heilig vor Dir; er soll in Ruhe zugebracht und in Liebe gefeiert werden, nach dem Befehl Deines göttlichen Willens. So gewähre uns denn Seelenruhe, o Ewiger, unser Gott, daß sich kein Leidwesen, keine Trauer und kein Betrübniß an unserem Ruhetage ereigne. O, laß uns sehen das getröstete Zion und das neu auferbaute Jerusalem, die Stadt Deiner Heiligkeit; denn Du bist Herr des Heils, Herr des Trostes.

בר"ח אומרים יעלה ויבא. מן רלא חדש ומגיע ומן יעלה ויבא.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדּוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה וּלְטוֹבָה וּלְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה: זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה, וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ. וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל (טלך) חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

נַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־אֲבֵלֵי יְרוּשָׁלַיִם וְאֶת־הָאֲבֵלִים הַמִּתְאַבְּלִים בָּאֵבֶל הַזֶּה, נַחֲמֵם מֵאֶבְלָם וְשַׂמְּחֵם מִיגוֹנָם כָּאָמוּר כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַיִם תְּנֻחָמוּ, בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְנַחֵם צִיּוֹן בְּבִנְיַן יְרוּשָׁלָיִם

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ, בּוֹרְאֵנוּ גֹּאֲלֵנוּ, קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב, הַמֶּלֶךְ הַחַי, הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, אֵל אֱמֶת, דַּיָּן אֱמֶת, שֹׁפֵט צֶדֶק (וְלִקֳחַ נְפָשׁוֹת בְּמִשְׁפָּט[1]), וְשַׁלִּיט בְּעוֹלָמוֹ לַעֲשׂוֹת בּ כִּרְצוֹנוֹ, כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט, וַאֲנַחְנוּ עַמּוֹ וַעֲבָדָיו. וְעַל הַכֹּל אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לוֹ וּלְבָרְכוֹ. גֹּדֶר פִּרְצוֹ יִשְׂרָאֵל הוּא יִגְדֹּר אֶת־הַפִּרְצָה הַזֹּאת מֵעָלֵינוּ (אם אח מנרך יוסף ומעל הָאֵבֶל הַזֶּה) לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם, הוּא יִגְמֹלֵנוּ

[1]) למנהג ספרדים אין אומרים במשפט, והוא כעדת בעל ה"ג, ואף הר אלפסי לא גרס כלל ולוקח נפשות במשפט, וכן הרמב"ם והסמ"ג ל גרסו לו, וכן אינו בשאלתות דרב אחאי גאון ס' ט"ו, גם ברוקח ס' שי" ושע"ו אינו. אבל אנו לא נהגינן כך כדמוכח מתוספות ברכות מ"ו, ב ומהרא"ש, וממרדכי, ועיין באבודרהם הלכות ברכות, וי"ד ס' שע"ט סעיף א ומה שכתב שם בעל הש"ך אין נוהגין כוותה וכבר השיב עליו בעל מעש רקח בפירושו להרמב"ם הלכות ברכות פרק ב' דין ח'. ומוסחא אחריב תמצא במסכת שמחות פרק י"ד. עוד מצאתי בס' זוודין לאורחא לר מנחם בר אהרן שכתב בשאמר ה' בכלל ב' פרק י"ב כי בשבת אין אומרי אלא „אל אמת דיין אמת שופט בדק ואמת שליט בעולמו":

An Rosch ha-Chodesch wird hier Folgendes eingeschaltet:

אלהינו Unser Gott und Gott unserer Väter, möge aufsteigen, vor Dich kommen und zu Dir gelangen, gefällig und angenehm erscheinen und aufgenommen werden unser Andenken und unser Gedächtniß — das Andenken unserer Väter, das Andenken des Messias, des Sohnes Davids, Deines Knechtes, das Andenken Jerusalems, Deiner heiligen Stadt, und das Andenken Deines ganzen Volkes, des Hauses Israel — zur Rettung und zum Heile, zur Huld, zur Gnade und zum Erbarmen, zum Leben und zum Frieden an diesem Tage des Neumondes. Gedenke unser, Ewiger, unser Gott, zum Guten, erinnere Dich unser zum Segen und hilf uns zur Glückseligkeit! Begünstige und begnadige uns durch Verheißung von Heil und Erbarmen, erbarme Dich unser und hilf uns! — Auf Dich allein sind unsere Augen gerichtet, denn Du, o Gott, bist ein gnädiger und erbarmungsvoller König!

Tröste, Ewiger, unser Gott, die Trauernden Jerusalems und die in gegenwärtiger Trauer Leidtragenden und Betrübten! Tröste sie in ihrem Leid, erfreue sie in ihrem Jammer, wie es heißt: „Wie einen Mann, der seine Mutter tröstet, so tröste ich euch, an Jerusalem sollt ihr getröstet werden!" Gelobt seist Du, Ewiger, der Zion tröstet mit dem Aufbau Jerusalems!

Gelobt seist Du, Ewiger, unser Gott, Weltregent, Allmächtiger, unser Vater, unser König, unser Schöpfer, unser Erlöser, unser Heiliger, der Heilige Jakobs, der ewig lebende König, der Gütige und Wohlthätige, der Gott der Wahrheit der wahrhafte Richter, der nach Gerechtigkeit richtet, nach Recht die Seelen einfordert, der seine Welt beherrschet und darin verfährt nach seinem Willen! Führwar, all' seine Wege sind gerecht, und wir, sein Volk und seine Diener, wir sind verpflichtet über Alles ihm zu danken und ihn zu preisen. Er, der die Risse Israels wieder verbessert, Er verbessere auch diesen Riß uns (und diesem Trauernden) zum Leben und zum Frieden;

לָעַד חֵן וָחֶסֶד[1]) וְרַחֲמִים וְכָל־טוֹב, וּמִכָּל־טוֹב אַל יְחַסְּרֵנוּ:

הָרַחֲמָן, הוּא יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: הָרַחֲמָן, הוּא יִתְבָּרַךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: הָרַחֲמָן, הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים וְיִתְפָּאַר בָּנוּ לְנֵצַח נְצָחִים וְיִתְהַדַּר בָּנוּ לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הָרַחֲמָן, הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁבּוֹר עֻלֵּנוּ מֵעַל צַוָּארֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ: הָרַחֲמָן, הוּא יִשְׁלַח בְּרָכָה מְרֻבָּה בַּבַּיִת הַזֶּה וְעַל־שֻׁלְחָן זֶה שֶׁאָכַלְנוּ עָלָיו: הָרַחֲמָן, הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת־אֵלִיָּה הַנָּבִיא זָכוּר לַטּוֹב וִיבַשֶּׂר־לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת: הָרַחֲמָן, הוּא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי) מוֹרִי בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶת (אִמִּי) מוֹרָתִי בַּעֲלַת הַבַּיִת הַזֶּה אוֹתָם וְאֶת־בֵּיתָם וְאֶת־זַרְעָם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהֶם אוֹתָנוּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָנוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל, כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כֻּלָּנוּ יַחַד בִּבְרָכָה שְׁלֵמָה, וְנֹאמַר אָמֵן:

בַּמָּרוֹם יְלַמְּדוּ עֲלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוּת שֶׁתְּהִי לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם. וְנִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְנִמְצָא־חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

לשנת הָרַחֲמָן, הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעֹלָמִים לרמז חדש הָרַחֲמָן, הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה

---

[1]) חן וָחֶסֶד וגו' ככה גרסת אבודרהם, וכן גם בברכת המזון הנהוג לרין להיות הנוסחא הישרה חן וחסד ורחמים ורוח והצלה, וכן הוא בסדור הספרדים וכן גורס אבודרהם גם שם וכן הוא בס' רב עמרם וברמב"ם והוא ע"פ לשון העברית אשר הפעל גמל תמיד לאחריו יחס הנשוא של דבר הנגמל, כמו כי רעה גמלוך (בראשית כ') גמלתהו טוב (משלי ל"א) אבן לומר גמל פלוני לדבר מה, הוא איננו לשון.

Er lasse uns auf immer Huld, Gnade, Barmherzigkeit und alles Gute angedeihen, an allen Arten von Gütern lasse er uns nichts mangeln!

Der Allbarmherzige, er wird über uns regieren ewiglich! Der Allbarmherzige, er sei gepriesen im Himmel und auf Erden! Der Allbarmherzige, er sei gelobt von Geschlecht zu Geschlecht, er werde durch uns verherrlicht immerfort und von uns hochgepriesen immerdar und in alle Ewigkeiten! Der Allbarmherzige, er wolle uns ehrenvoll ernähren! Der Allbarmherzige, er wolle das unseren Nacken drückende Joch zerbrechen und uns aufrecht führen nach unserem Lande! Der Allbarmherzige, er wolle reichen Segen spenden in dieses Haus und auf diesen Tisch, an dem wir gespeist haben! Der Allbarmherzige, er wolle uns senden den Propheten Elia, gesegneten Andenkens, daß er uns gute Botschaften, Heil und Trost verkünde! Der Allbarmherzige, er wolle segnen (meinen Herrn Vater, Onkel, Bruder u. dergl.) den Herrn dieses Hauses, und (meine Frau Mutter, Tante, Schwester u. dergl.) die Herrin dieses Hauses, sowohl sie (ihn) als ihr (sein) Haus und Familie, nebst all' dem Ihrigen (Seinigen), wie auch uns (mich), nebst all' dem Unsrigen (Meinigen). Wie unsere Väter Abraham, Isaak und Jakob, in Allem, mit Allem und allenthalben gesegnet worden, so wolle er auch uns Alle segnen mit einem vollkommenen Segen! Darauf lasset uns sprechen: Amen!

O, möge man im Himmel ihnen (ihm, ihr) und uns Verdienst zuerkennen, zur Gewährung des Friedens, damit wir Segen von Gott und gerechten Lohn von dem Herrn unseres Heils empfangen und Gunst und Wohlwollen finden in den Augen Gottes und der Menschen!

Am Sabbath: Der Allbarmherzige, er wolle uns jenen vollkommenen Sabbath und beseligendem Tag im ewigen Leben zutheilen!

Am Rosch ha-Chodesch: Der Allbarmherzige, er wolle uns diesen Monat zum Glück und zum Segen erneuern!

הָרַחֲמָן, הוּא יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא מַגְדִּיל[1] (כרעת חדש וכשבת אומרים מִגְדּוֹל) יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְרָאוּ אֶת־יְיָ קְדֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא־יַחְסְרוּ כָל־טוֹב: הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיְיָ וְהָיָה יְיָ מִבְטַחוֹ נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא־רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֵּשׁ לָחֶם יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

בשבת אם דרך ביחיד מברך כדרך שמברך בחול דלמעה הוא, ואם אכלו אחרים עמו וברכו בזמון אין מזכירין מעין המאורע.

מאן שבת המט דער אכל דאו: ברכת המזון עבעגו לו שפרעכען, יעדעך נור, ווען ער חזויין לו טיש ווטלט. ווינד מבער נאך מעהרערע מיט מיהאן מי טישט, אז דאס איז דאו ברכת המזון אין מזומן בעטע דאן ווירד עס ווי געוואהנליך מוזר מיכט ווי היע שטעהענד געשפראכען.

---

[1] מַגְדִּיל חסר יו"ד כמ"ל והוא פסוק בתהלים י"ח, כ"א. וכן מסור עליו שם, „לי וחסר", וכן במקרה אחריתא: הַגְדֵּל ג' חסרין יו"ד כליצנא בקריא' וסמן הגד (ב"א י"ב, כ"ד), ויגדלו (לפניה כ', י'), מגדל (תהלים י"ח). והשני שהו פסוק בש"ב כ"ב, כ"א לריך להיות בקרי מִגְדּוֹל מלא וי"ו ובכתיב הוא מִגְדִּי והוא אחד מן מ"ב דכתיבין י' באמצע תיבותא וקריין ו' דלוג. וכתב אבודרה כי בשבת יש לומר מגדול הוא מלא ו', ובחול מגדל בוי"ד, משני שהשבת הוא מל גדול כנגד החול ומגדול הוא מלא ו', וחולם בוא"ו הוא מלך גדול, ומגד הוא חסר יו"ד, וחירק בלא יו"ד הוא מלך קטן; ועוד מגדל הוא בתהלי ועדיין לא היה דוד מלך ומגדול הוא בנביאים וכבר היה מלך, עכ"ל ושע דחוק הוא זה כי מה יאמר על ר"ח וי"ט? ואף מה שרמה רז"ה לענות תלו בם' בנין שלמה שלו בית הביבוכים חדר ה' תלון ה', ובם' יבוד הנקוד ש שער ו' סמן י"ז, אף הוא דחוק, וכן דברי בעל ויעתר יצחק חלק עמק הברכה סמ כ"ז אף הם אינם נראים. והאמת והפשוט כי מסדרי התפלה שמלאו פה ב' פסוקי דומים לא רצו לכפר האחד מחברו ונתנו לזה מקומו בחול ולזה בשבת וי"ט והלשון המסכמת פה לנוסחת התפלה קבועה לתדיר, והאחרת לאינו תדיר

Der Allbarmherzige, er wolle uns beseligen mit den Tagen des Messias und mit dem ewigen Leben in der zukünftigen Welt! Da wird er hoch heben das Heil seines Königs und wohlthun seinem Gesalbten David und dessen Geschlecht bis in Ewigkeit. — Der da Frieden stiftet in seinen Höhen, er stifte auch Frieden bei uns und bei ganz Israel! Darauf sprechet: Amen!

Verehret den Ewigen, ihr, seine Heiligen! denn keinen Mangel haben, die ihn fürchten. Junge Löwen darben und hungern, aber die den Ewigen suchen, ermangeln keines Gutes. Danket dem Ewigen, denn er ist gütig, ewig währet seine Gnade! Allmilde öffnest Du Deine Hand und sättigest Alles, was da lebt, mit Wohlgefallen. Heil dem Manne, der auf den Ewigen vertraut, dessen Vertrauter der Ewige geworden. Der Ewige gibt seinem Volke Sieg, der Ewige segnet sein Volk mit Frieden.

Am Sabbath hat der Leidtragende das Tischgebet ebenso zu sprechen, jedoch nur wenn er allein zu Tische sitzt. Sind aber noch mehrere mit ihm am Tische, so daß sie das Tischgebet in Gemeinschaft mit drei oder mehreren gesetzpflichtigen Mannspersonen beten, dann wird es wie gewöhnlich und nicht wie hier stehend gesprochen.

דבר השכל.

(בטשקל י׳ תכונות לכל בית, ה׳ בדלת וה׳ בסוגר*).

אַצְדִּיק דִּין עֶלְיוֹן רוֹכֵב עַל־עֲנָנִים
אֲשֶׁר גָּזַר מָוֶת עַל כָּל־הַחֲמוֹנִים
גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים חֲכָמִים וּנְבוֹנִים
עֲשִׁירִים גַּם דַּלִּים עֲנִיִּים וְאֶבְיוֹנִים
עֲתִידִים לָתֵת דִּין לִפְנֵי אֲדוֹן אֲדוֹנִים:

נְדִיבִים וְגַם שׁוֹעִים הַבּוֹנִים חֳרָבוֹת
גִּבּוֹרִים וְגִבּוֹרִים עִם תּוֹפְשֵׁי חֲרָבוֹת
מְלָכִים וְגַם רוֹזְנִים וְחוֹשְׁבֵי מַחֲשָׁבוֹת
יַחַד הֵם נוֹסְעִים לְאֶרֶץ תַּלְאֻבוֹת
בָּאֲדָמָה סְפוּנִים בֶּעָפָר טְמוּנִים:

יוֹם מָוֶת בְּזָכְרִי אֲחָזַתְנִי רָעָדָה
צִירִים אֲחָזוּנִי כְּצִירֵי יוֹלֵדָה
לְרַגְעֵי הָעָפָרִים כָּל־צוּרָה חֲמוּדָה
לְרַמָּה וְתוֹלֵעָה אֲשֶׁר הָיְתָה יְעוּדָה
בְּעוֹדָהּ בַּחַיִּים מְשׁוּחָה בַּשְּׁמָנִים:

מַה יּוֹעִיל מָמוֹן וְרֹב קִנְיָן עֹשֶׁר
אֲשֶׁר בְּפֶתַע פִּתְאוֹם יְעוֹפֵף כַּנֶּשֶׁר,
בִּלְתִּי עֲשׂוֹת חֶסֶד צְדָקָה וָכֹשֶׁר
הֲלֹא הֵמָּה יִהְיוּ לְמוֹלִיצֵי יֹשֶׁר
בְּחִבּוּט הַקֶּבֶר בְּעָמְדוֹ בַּהֲמוֹנִים:

---

*) מלאתיו בסדור סליחות וקינות כי״ל, ונראה כי חתום בו אני משה מימון.

Betrachtung.

Gerecht ist der Rathschluß des Höchsten,
Des Throners über den Wolken,
Der über alle Menschen den Tod beschlossen hat!
Die Großen und Kleinen, die Weisen und Verständigen,
Die Reichen und Niedrigen, die Armen und Dürftigen,
Sie werden einst Rechenschaft geben
Vor Ihm dem Herrn aller Herren.

Edle und Hohe, die sich Trümmer aufgebauet,
Gebieter und Helden, die das Schwert handhaben,
Könige und Fürsten und die größten Denker,
Allesammt beziehen sie das unwirthbare Land,
Werden in die Erd' geborgen, in den Staub vergraben.

Gedenke ich des Todestags, so überfällt mich Beben,
Wehen ergreifen mich, wie Wehen der Gebärerin;
Das schönste Gebilde verfällt den Schollen der Erde,
Dem Wurme und der Made, was so geschmückt bei seinem Leb
Gesalbt mit Balsam war.

Was nützt das Geld,
Was Gut und Reichthum,
Wenn plötzlich wie im Vogelflug wir enteilen? —
Nur thaten der Lieb', Gerechtigkeit und Frömmigkeit,
Nur sie werden Fürsprach' sein dem Menschen
Einst, wenn der Herr an die Gräber klopft
Und ihn nebst den vielen Todten auferstehen läßt. —

תפלות ותחנונים להתפלל בבית החיים.

יש כחת רוח למתים, כשהחיים באים על קבריהם, ומתפללים שם (ס' חס
סמן ת"כ). וכן הוא המנהג מימים קדמונים לצאת לבית הקברות בעת
ותענית כדי להתפלל שם (תענית דף ט"ו). וכן מצינו שכלב בן יפוכה כש
על קברי אבות (סוטה דף ל"ד), ור' מני בר יוכה כשתטח על קבר
(תענית כ"ג, ע"כ). וכן המנהג בע' באב ובאר"ה ושי"כ להרבות בתחנות
בית הקברות (רמ"א בא"ח ס' תקכ"ט ותקפ"א ותר"ה), וכן ביום היאהר
נוהגים להתחנן על קבר אב ואם (ועיין רש"י ליבמות לאב דף קכ"ב). והת
שמתפללים שם כתקבלת ביותר כי זכות כשמות הצדיקים מועלת לנו כדר
כשמות רבה פ' מ"ד, גפן ממצרים תסיע, מה הגפן היא חיה וכשעבר על
מתים, כך ישראל הם חיים וקיימים וכשעבר על המתים. גם האדם אם
על הקברים נותן על לבו אחריתו, ומתפלל בלב כשבר ובלבה, והקב"ה
תפלתו, כי לב כשבר ונדכה אלהים לא יבזה: אמנם לא יהא כוונתו שיה
למתים ח"ו שהם יעזרוהו, רק ישים מגמתו להקב"ה שיקבל תפלתו שיה
בעדו ובעד המתים, שיקבל תפלת המתים שמתפללים בעד החיים, וזה
תעמוד לזרעם, כדכתיב ועושה חסד לאלפים וגו': ומצא בשם האר"י ז"
הזמן המוכחר לילך על קברי הצדיקים הוא בערב"ח וע"ו לחדש. וקבלה
ר' יהודה החסיד והאר"י, שלא לילך ג' פעמים על קבר אחד ביום אחד. ויש
לדקה קודם שיאמר התחנות. אך אין ללכת על הקברים אם לא לא

הבא לבית החיים, ולא היה שם — ווער אין 30 טאָגען כיבאָ מויך דעמ בית
בתוך שלשים יום, יאמר ברכה זו: — זאָגט, זאָגט ביי'ם חייבטריטט דיעזע ב

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶתְ
בַּדִּין, וְזָן וְכִלְכֵּל אֶתְכֶם בַּדִּין, וְהֵמִית אֶתְכֶם בַּדִּ
וְיוֹדֵעַ מִסְפַּר כֻּלְּכֶם (בדין), וְעָתִיד לְהַחֲזִיר וּלְהַחֲיוֹת
בַּדִּין, בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

מי שרוצה להתפלל בבית החיים וכן הסובבים — ווער חויך דאָז בית הק
את בית החיים, יתחילו כאן, ואח"כ יתפללו — קאָמט חויך דאָרט זו בע
תפלתם על כל קבר וקבר שיהיה: — זאָגט ערזט פאָלגענדעז:

הִנְנִי עוֹמֵד עַל־אַדְמַת בְּשִׁיָּה וּשְׁדֵה דוּמִיָּה וּמְכ
נוֹחַ כָּל־יְגִיעֵי כֹחַ, וְאֶשָּׂא לְבָבִי אֶל־כַּפָּיִם, אֶל־אֵ
בַּשָּׁמַיִם, לְהִתְפַּלֵּל וּלְהִתְחַנֵּן אֵלָיו וּלְהוֹדוֹת לוֹ עַל כָּ
חֲסָדָיו וַאֲמִתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּדִי מֵעוֹדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּ

Friedhofs-Gebete.

Es ist eine uralte Sitte, in Zeiten der Noth, der Trauer und b
Fastens auf dem Friedhofe an den Gräbern der Verstorbenen zu bete
Dieser Ort ist nämlich ganz dazu geeignet, fromme Gefühle in u
zu erwecken, indem wir dort von der Nichtigkeit und Vergänglichk
unsres Erdenlebens augenscheinlich überzeugt, an unsre eigentliche B
stimmung im Jenseits gemahnt und so zur demuthsvollen Andacht g
stimmt werden. Dann ist es für die verklärten Geister auch gewiß e
Wonnegenuß, zu wissen, daß von dem Grabeshügel aus, der ihre i
dischen Reste birgt, Gebete zum Allvater aufsteigen und werden alsda
auch sie mit ihren reinen Gebeten Gott anflehen, die Bitten der Ster
lichen zu gewähren. Bei allen solchen Gebeten auf dem Friedhofe jedo
darf man keineswegs den Gedanken hegen, damit etwas von den Ve
storbenen erbitten zu wollen, denn solches wäre ein Götzendienst, d
die Schrift ausdrücklich verbietet in dem Worte: „Es finde sich Kein
unter dir, der die Todten ersucht (V. M. 18, 11).“ Nur zu Gott alle
darf unser Sinn gerichtet sein, zu Ihm allein nur dürfen wir u
wenden, daß Er unser Gebet erhöre, daß Er um der Tugend der D
hingeschiedenen willen unsere Bitten gewähre.

Bei'm Eintritt in den Friedhof — so man in 30 Tagen nicht de
gewesen ist — spricht man:

Gelobt sei der Ewige, unser Gott, der Regent der We
der euch geschaffen in Gerechtigkeit, der euch gespeist und e
nährt in Gerechtigkeit und in seiner Gerechtigkeit euch h
sterben lassen; der die Anzahl euerer Aller kennt und euch ein
wieder beleben wird nach seiner Gerechtigkeit. Gelobt se
Du, Ewiger, der die Todten belebt!

Wer an den Gräbern beten will, hat zuvörderst folgendes Gebet zu spreche

Hier stehe ich auf dem Boden der Vergessenheit, de
Felde der Stille, dem Ruheplatz aller Kraftermatteten u
hebe Herz und Hände empor zu Gott im Himmel, u
vor ihm zu beten und zu flehen und ihm zu danken f
alle Huld und Treue die er mir von meinem Dasein
bis auf den heutigen Tag erwiesen hat. Ewiglebender Got

אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם, אֲשֶׁר בְּיָדְךָ נֶפֶשׁ כָּל
וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר־אִישׁ, אוֹדְךָ עַל כִּי נוֹרָאוֹת נִפְלֵי
נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ, וְנַפְשִׁי יֹדַעַת מְאֹד: לֹא־נִכְחַד עָצ
מִמֶּךָּ אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בַּסֵּתֶר[1]) רֻקַּמְתִּי בְּתַחְתִּיּוֹת אָרֶ
גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ וְעַל־סִפְרְךָ כֻּלָּם יִכָּתְבוּ יָמִים יָצ
וְלוֹ אֶחָד בָּהֶם: וְלִי מַה־יָּקְרוּ רֵעֶיךָ אֵל, מֶה עָצ
רָאשֵׁיהֶם: אֶסְפְּרֵם מֵחוֹל יִרְבּוּן הֶקִיצוֹתִי וְעוֹדִי עִמָּ
אֶשְׁפֹּךְ לְפָנֶיךָ שִׂיחִי, צָרָתִי לְפָנֶיךָ אַגִּיד: אֲדַבְּרָה בְּ
רוּחִי אָשִׂיחָה בְּמַר נַפְשִׁי, בַּמָּקוֹם הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה, קִבְר
הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים הַשּׁוֹכְבִים פֹּה בִּקְבוּרָתָם, וְנָח
עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם, גּוּפָם מְצֻבָּב אַרְצָה וְרֹאשָׁם מֻג
הַשָּׁמַיְמָה, וְאַתָּה יְיָ נִצָּב עֲלֵיהֶם לְשָׁמְרָם, וְתִשְׁפּ
לְנִשְׁמָתָם מֵרֹב טוּב שֶׁפַע שְׁכִינָתֶךָ, וְרוֹאִים
כְּבוֹדֶךָ, וְיוֹשְׁבִים בֶּטַח בְּצֵל עֵץ הַחַיִּים גֶּהֱנִ
מִתְּנוּבַת גַּן־עֵדֶן, שָׂשִׂים וּשְׂמֵחִים בְּגוֹרָלָם וַעֲטֶרֶ
תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשָׁם. יַעֲלוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַ
מִשְׁכְּבוֹתָם וְיִתְעַנְּגוּ מֵרֹב טוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִ
אֲשֶׁר עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֶּ
לוֹ, אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְּיָ אֱלֹהָיו, אַשְׁרֵי כָּל־חוֹכֵי־לֹ
אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר־שָׁם יְיָ מִבְטַחוֹ: אַשְׁרֵי הַמְחַכֶּ
וַיַּגִּיעַ לְיָמִים שֶׁחַי עוֹלָמִים יְחַיֶּה אֶת־הַמֵּתִים. בְּ
שֶׁכָּתוּב בְּהַבְטָחוֹת לְדָנִיֵּאל אִישׁ־חֲמֻדוֹת, וְתָנוּחַ וְתַעֲמֹ

---

1) בסֵתֶר תהלים קל״ט ט״ו. וכמ״ך נסגול כנ״ל כי הוא חד מן פת
דספרא, וכן כתב גם המכלול דף קכ״ח.

Weltregent! Du, in dessen Hand die Seele jedes Lebend
und der Geist alles Fleisches ist, Dir danke ich, daß ich
wunderbar ausgezeichnet bin; wunderbar sind Deine Wer
das erkennet meine Seele wohl. Nicht verhohlen war me
Wesen vor Dir, als ich bereitet wurde im Geheim, g
webt wurde in tiefem Boden. Meinen Keim sahen Dei
Augen schon, in Deinem Buche stehen alle verzeichnet, d
vorherbestimmten Tage und für ihn (meinen Keim) ein
darunter. Und mir, wie theuer sind mir Deine Gedanke
Gott! wie mächtig ihre Zahl! Wollt ich sie zählen? sie si
zahlreicher als Sand; ich endige, und bin noch bei Dir. —
Vor Dir schütte ich meinen Kummer aus, meine Noth v
künd' ich Dir: ich rede in der Angst meines Gemüthes, kl
mit betrübter Seele an dieser geweiheten Stätte, dem S
gräbnißplatze der Gerechten und Frommen, die hier begrab
liegen. Sie ruhen hier auf ihrem Lager; ihr Leib ist i
Erde anvertraut, ihr Edelstes, die Seele aber hat sich zu
Himmel emporgeschwungen und Du, Ewiger, stehst über ihn
um sie zu behüten und lässest vom Strahle Deiner Majes
hohes Glück ihren Seelen zu strömen. Sie schauen den Gl
Deiner Herrlichkeit, wohnen sicher im Schatten des Lebe
baumes, sich labend an den Annehmlichkeiten des Paradies
froh und freudig über ihr Loos, geschmückt mit der Kr
der Seligkeit. Es freuen sich ehrenvoll die Frommen, jub
auf ihrem Lager und ergötzen sich an jenem hohen Gute, i
den Gerechten aufbewahrt ist, das kein Auge je gesehen au
Dir, Gott, allein, der Du es bereitet hast für die, so
Dich harren. Glückselig sie, deren Gott der Ewige ist! gl
selig alle, die auf ihn vertrauen! Glückselig der Mann,
auf den Ewigen sein Vertrauen setzt! Glückselig, wer
harret und die Tage erreicht, an welchen der Ewiglebende
Todten wieder beleben wird. Wie geschrieben steht in den b
beliebten Manne Daniel gegebenen Verheißungen: „Ruhe
aus und stehe wieder auf zu deinem Loose am Ende

לְגַרְלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין: וְכָתוּב הִנֵּה אֲנִי פִּתַּחְתִּי אֶת־קִבְרוֹתֵיכֶם
וְהַעֲלֵיתִי אֶתְכֶם מִקִּבְרוֹתֵיכֶם עַמִּי וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶ
אַדְמַת יִשְׂרָאֵל: וְכָתוּב וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶ
וְכָתוּב יָשִׂישׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה וְתָגֵל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצָּלֶ
פְּרֹחַ תִּפְרַח וְתָגֵל אַף גִּילַת וְרַנֵּן כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן נִ
לָהּ הֲדַר הַכַּרְמֶל וְהַשָּׁרוֹן הֵמָּה יִרְאוּ כְּבוֹד יְיָ הַ
אֱלֹהֵינוּ: וְכָתוּב יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן הָקִיצוּ וְרַ
שֹׁכְנֵי עָפָר כִּי טַל אוֹרֹת טַלֶּךָ וָאָרֶץ רְפָאִים תַּפִּי
וְנֶאֱמַר יְיָ מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל: וְכָתוּ
אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא: בָּרוּךְ הָ
הַנֶּאֱמָן לְהַחֲיוֹת הַמֵּתִים:

ואם ירצה להתפלל גם שאר תפלות הסליחות לו להתפלל, כמו שהן כל אחת בסמנה, ואמר עד כאן, ויאמר תפלתו, ואח"כ שוב יתחיל כאן יהי רצון וכו'. ואם אינו רוצה להתפלל יותר יתחיל מיד יהי רצון:

המט מאן נאך בעזאנדערע געבע
מיבער איינלעגט גרעבער — ווען זיי
דער פאלגט זי פינדען זיכד — זי טפרעל
זאן שטאנטע מאן זיי היער איין, מוזד ז
הערנאך דאז פאלגענדע יהי רצון;
מבער ניכט: ווייטער זי בעטען המט, ז
גלייך היער דאז יהי רצון:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹ
אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּ
וְהַנּוֹרָא שֶׁתַּעֲשֶׂה לְמַעַנְךָ וּלְמַעַן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹתֶי
הַכְּתוּבוֹת בְּתוֹרָתֶךָ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, יְיָ יְיָ אֵל, רַחוּ
וְחַנּוּן, אֶרֶךְ אַפַּיִם, וְרַב־חֶסֶד, וֶאֱמֶת, נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִי
נֹשֵׂא עָוֹן, וָפֶשַׁע, וְחַטָּאָה, וְנַקֵּה, שֶׁאֵינָן חוֹזְרוֹת רֵיקָ
מִלְּפָנֶיךָ, וּלְמַעַן יְשֵׁנֵי חֶבְרוֹן, וּלְמַעַן רוֹעֶה הַנֶּאֱמָן, וּלְמַ
כָּל־הַצַּדִּיקִים שֹׁכְנֵי עָפָר, וּלְמַעַן הַנֶּהֱרָגִים וְהַנִּטְבָּרִ

Tage!" Ferner heißt es: „Siehe, ich werde euere Gräber öf
nen, werde euch mein Volk, aus demselben herausführen un
auf israelitisches Erdreich bringen!" Ferner heißt es: „Ein
werden sie aus der Stadt hervorblühen, wie Gras aus de
Erde." Ferner: Wüste und Steppe werden sich freuen, frol
locken wird die Oede und wie die Lilie blühen. Sie blüh
und frohlockt mit Wonn' und Gesang, die Herrlichkeit de
Lebanon ist ihr gegeben, die Pracht Karmels und Scharons
sie schauen dann die Herrlichkeit des Ewigen, die Majest
unseres Gottes." Ferner: „Es werden aufleben deine Todte
meine Leichen erstehen! erwachet und jubelt, Staubbewohne
denn wie Pflanzenthau kommt dein Thau, und die Erde gi
heraus die Hingeschiedenen." Ferner: „Der Ewige tödtet un
belebet wieder, führt in's Grab und wieder heraus." Ferne
„Ich tödte und belebe wieder, ich verwunde und ich heile
Gelobt sei der Allmächtige, der Zuverlässige, die Todt
wieder zu beleben!

Wer noch an einzelnen Gräbern beten will, der schalte die betreffend
Gebete hier ein und spreche darauf das folgende יהי רצון u. s. w. E
man aber keine weitere Gebete zu verrichten, so fährt man gleich n
diesem יהי רצון fort.

Möge es Dein Wille sein, Ewiger, unser Gott und G
unserer Väter, Gott Abraham's, Gott Jizchak's und G
Jakob's, großer, mächtiger und furchtbarer Gott, mir zu wi
fahren um Deinetwillen und um Deiner dreizehn Gnadentitel
willen, die in Deiner Lehre verzeichnet sind und deren Erwä
nung Du nicht unbeachtet lässest; sie lauten: „Der Ewi
der Ewige, allmächtig, allbarmherzig und allgnädig, langmüth
und groß an Gnad' und Wahrheit, der die Gnade dem ta
sendsten Geschlechte aufbewahrt, der da vergibt Misseth
Frevel und Sünde und der rein macht!" Ja, willfahre u
der in Chebron Schlafenden[2]) willen, um des treuen Hirt
(Mosche) willen, um aller Frommen willen, die in der E
ruhen, um der Märtyrer willen, die zur Heiligung Dein
Namens die gräßlichsten Todesmarter erduldeten, willfahre u

[1]) Die im II. M. 34, 6. 7. vorkommenden Worte, mit welchen E
dem Mosche seine allwaltende Gnade in dreizehn verschiede
Benennungen (מדות) bekannte machte, und (nach der Traditi
ihm dabei zugleich die Versicherung gab, daß jeder Bußfert
der diese dreizehn Gnadentitel in seinem Gebete erwähnt, Verzeihu
erlangen soll (Talmud Rosch hasch, 17, b).

[2]) Die Stammväter, welche in der Höhle Machpelah zu Cheb
begraben sind.

וְהַנִּשְׂרָפִים וְהַנִּטְבָּעִים שֶׁקִּדַּשׁוּ אֶת־שְׁמֶךָ, וְתִשְׁמַע
תְּפִלָּתִי אֲשֶׁר אֲנִי מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ בַּעֲדִי וּבְעַד יִשְׂרָא
עַמֶּךָ: הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶ
עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, וְתִפְתַּח לָנוּ שַׁעֲרֵי רַחֲמִים וְחַיִּ
וְשָׁלוֹם, וְשַׁעֲרֵי תְשׁוּבָה וּמְחִילָה וּסְלִיחָה, וְשַׁעֲרֵי בְרָכָ
וְהַצְלָחָה בְּכָל־מַעֲשֵׂי יָדֵינוּ, וְתִתֶּן־לָנוּ מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּ
לְטוֹבָה. כִּי אַתָּה הַיּוֹדֵעַ וָעֵד מָה הוּא הַטּוֹב לְ
וְלֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצָ
פִּי־יְיָ יִחְיֶה הָאָדָם וְצָרְכֵי עַמְּךָ מְרֻבִּים, וּמְצוּקוֹתֵ
הַב הַב אָמְרוּ לָנוּ: וְאַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ עֵינֵי
לְהַצִּיל אוֹתָנוּ מִכָּל־צָרוֹתֵינוּ וְלִקְרֹא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹ
וְלַאֲסוּרִים פְּקַח־קוֹחַ: וְכָל־חוֹלְבֵי דְרָכִים וְעוֹבְ
יַמִּים וּנְהָרוֹת מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל תַּצִּילֵם מִכָּל־צָ
וָנֶגֶף וְתַגִּיעֵם לִמְחוֹז חֶפְצָם לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. וְתִ
לָנוּ מְזוֹנֵתֵנוּ וּפַרְנָסָתֵנוּ וְכָל־צָרְכֵנוּ בְּרֶוַח וְהַצָּלָ
מִמַּתְּנַת יָדֶךָ, וְתָסִיר כָּל־מַחֲלָה וְכָל־נֶגַע מֵעַמְּ
יִשְׂרָאֵל. וְתִפְקֹד אֶת־כָּל־חֲשׁוּכֵי בָנִים בְּזֶרַע שֶׁ
קַיָּמָא לַעֲבוֹדָתֶךָ וּלְיִרְאָתֶךָ, וְעִבְּרוֹת עַמְּךָ יִשְׂרָא
תַּצִּיל אֶתְהֶן שֶׁלֹּא תַפֵּלְנָה וְלָדוֹתֵיהֶן, וְתֵלַדְנָה בְּנִי
בְּלִי צַעַר וָנֶזֶק, וְתַשְׁפִּיעַ לָהֶן חָלָב בְּדַדֵּיהֶן לְהֵינִ
אֶת־יַלְדֵיהֶן, וְאַל־יִמְשֹׁל בְּיַלְדֵיהֶן כָּל־חָלִי וּפֶגַע רַ
וְתִזְכֵּינָה לְגַדְּלָם לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְשָׁרֵתְךָ וְלַעֲשׂוֹ
רְצוֹנֶךָ: פְּתַח לִבֵּנוּ בְּתוֹרָתֶךָ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמ
וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָ

erhöre mein Gebet, das ich für mich und für alle Deines Volkes Israel zu Dir sende. Schaue von Deiner heiligen Wohnung, dem Himmel herab und segne Dein Volk Israel! Oeffne uns die Pforten der Barmherzigkeit, des Lebens und des Friedens, die Pforten der Buße und des Verzeihens, die Pforten des Segens und des Gedeihens all unsrer Händewerke! Gewähre uns die Wünsche unsres Herzens zum Guten; denn nur Du weißt stets, was zu unserm Besten dient, und nicht das Brod allein ist es, von dem der Mensch lebt, sondern von Allem, was der Ewige verordnet lebt der Mensch. Doch die Bedürfnisse Deines Volkes sind viel und die Noth ruft „Schaff' herbei!" uns zu. Und Du, Ewiger, unser Gott, zu Dir sind unsre Augen gerichtet, daß Du aus allen Nöthen uns erretten, den Gefangenen Freiheit und den Gefesselten Entlassung verkünden mögest. Alle, die auf Reisen sind, zu Land oder zu Wasser, bewahre sie vor Gefahr und Schaden und führe sie zu ihrem erwünschten Ziele in Gesundheit und Frieden. Laß uns unsere Nahrung und all unsern Lebensunterhalt ausreichend und auf leichte Art als Geschenk Deiner Hand empfangen und halte jede Krankheit und Plage fern von Deinem Volke Israel. Bedenke alle kinderlose Ehen mit gesunder Nachkommenschaft, die sich Deinem Dienste weihet und Dich ehrfürchtet. Die Schwangeren in Deinem Volke Israel behüte vor Fehlgeburt; laß sie ohne Schmerz und Schaden gebären und versehe sie mit Milch, daß sie ihre Kinder säugen können. Laß ihren Kindern keinerlei Krankheiten und böse Zufälle zustoßen, damit sie die Freude genießen, sie groß zu ziehen in der Erkenntniß der Lehre, sie unter den Trauhimmel zu führen und zu sehen, wie sie Dir dienen und Deinen Willen erfüllen. — Oeffne unser Herz Deiner Lehre, daß wir alle Worte Deines Gesetzes gerne lernen und lehren, bewahren, beobachten und

לְמַעַן לֹא נֵבוֹשׁ לֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא בָּעוֹלָם הַבָּא, וְנִרְאֶה בָּנִים וּבְנֵי בָנִים עוֹשְׂקִים בְּתוֹרָתֶךָ וְלֹא יֵצֵא מִמֶּנּוּ מַקְדִּימֵי תַּבְשִׁילוֹ בְּרַבִּים: אָנָּא סְלַח וּמְחַל לָנוּ עַל־כָּל־פְּשָׁעֵינוּ שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ, וּקְרַע רוֹעַ גְּזַר דִּינֵנוּ, בִּזְכוּת כָּל־שׁוֹכְנֵי עָפָר, וְתִשְׁמַע תְּפִלָּתָם אֲשֶׁר מִתְפַּלְּלִים בְּעַד הַחַיִּים, וּתְבַטֵּל מֵעָלַי וּמִכָּל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מָקוֹם שֶׁהֵם מְפֻזָּרִים כָּל־גְּזֵרוֹת רָעוֹת וְקָשׁוֹת וַעֲלִילוֹת וּבִלְבּוּלִים וְכָל פְּגָעִים רָעִים, וְתַטֶּה לֵב הַמַּלְכוּת עָלֵינוּ לְטוֹבָה וְתִגְזוֹר עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת טוֹבוֹת: וְתִתֵּן לְכָל־אֶחָד וְאֶחָד דֵּי מַחְסוֹרוֹ שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ עַמְּךָ זֶה לָזֶה וְלֹא לָעַם אַחֵר, וְתִשְׁמְרֵנוּ מִדַּלּוּת וּמֵעֲנִיּוּת הַמַּעֲבִירִים אֶת הָאָדָם מִדַּרְכְּךָ הַיְשָׁרָה: יְהִי־נָא חַסְדְּךָ עָלֵינוּ, וְאֶת בִּרְכָתְךָ הַשִּׁיאֵנוּ, וּמִטּוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים תֵּן חֶלְקֵנוּ וּתְמַהֵר לְגָאֳלֵנוּ, אָמֵן:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה. וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים

halten, damit wir weder in dieser noch in jener Welt beschämt werden, vielmehr Kinder und Enkel mit Deinem Gesetze sich beschäftigen sehen und Keiner uns entstamme, der öffentlich von seinem Gesetze abfalle. — Vergib doch und verzeihe die Missethaten, die wir gegen Dich begangen haben, zerreiße das über uns verhängte schlimme Urtheil! Gedenke des Verdienstes aller im Staube Ruhenden, vernimm ihre Gebete, die sie für die Lebenden zu Dir flehen und vernichte alle bösen Anschläge, lieblosen Pläne, falsche Beschuldigungen und schlimme Begegnisse von mir und Deinem ganzen Volke Israel an allen Orten ihrer Zerstreuung. Neige das Herz der Regierungen zu unserm Besten, beschließe über uns glückliche Geschicke, bescheide Jedem von uns seinen Bedarf, damit Keiner Deines Volkes Israel seinem Bruder oder einem Andern zur Last falle; bewahre uns vor Armuth und Noth, die den Menschen oft vom rechten Wege abführen. Laß doch Deine Gnade über uns walten, Deinen Segen uns empfangen, gib uns Theil an jenem den Gerechten aufbewahrten Gute und erlöse uns bald! Amen!

אתה Mächtig bist Du in Ewigkeit, o Herr! Du belebst die Todten wieder, mächtiger Retter! Deine Gnade ernährt die Lebenden, Deine unendliche Barmherzigkeit läßt die Todten wieder aufleben. Du bist der Wankenden Stütze, der Kranken Heil und Befreier der Gefesselten. Du hältst treulich Deine Zusage Jenen, die in der Erde schlummern. Wer ist wie Du, allmächtiger Gott! Wer ist Dir ähnlich? König, der da tödtet und wieder belebet und Heil aufkeimen läßt. Deiner Verheißung getreu, belebst Du einst die Todten wieder!

הסובבים את בית החיים יאמרו הנני עומד וכו' דף 266, ואח"כ יעצו שבע הקפות ויאמרו ז' תחנות אלו, אחת הנה ואחת הנה. רק כשיתפללו, יעמדו ולא ילכו, כדי שיכוונו בתפלתם.

ווער מיינען קריינגמאַכ מיין דאָס בית עולם האָט, שפּרעכט מיין הערוגעהען פאָלגענדע תחנות, דאָך: אָן אָן אָפּ ער מיינע תחנה שפּריכט, געלבע מיין שטעהען שפּרעכען, מבער נישט מיין געהען; דען דיעז ווירדע מיהן מין זייגער מדרמאַכט שטאָרבען.

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁתְּקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־כָּל־תְּפִלּוֹתַי אֲשֶׁר־אֶתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ, לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַמְּבֹרָךְ הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא, וּלְמַעַן זְכוּת נִשְׁמוֹת כָּל־הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה. וְכֻלָּם יָנוּחוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם בְּשָׁלוֹם וְתַצִּילֵם מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. וּזְכוּתָם תַּעֲמֹד־לִי וּלְכָל־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־עוֹנָה, וְכָל־טוֹב תִּגְמְלוּ־לִי בִּזְכוּתָם. וְתִרְצֵנִי בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ זְכֻיּוֹתַי מַכְרִיעוֹת עַל־חוֹבוֹתַי. וְתֵן בְּלִבִּי אַהֲבָתְךָ וְיִרְאָתְךָ, וְכוֹף אֶת־יִצְרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם: הִנֵּה עָנִיתִי בַדֶּרֶךְ כֹּחִי כְּדֵי לְכַבֵּד אֶת־שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְלִסְבּוֹב וּלְהִשְׁתַּטֵּחַ עַל־קִבְרֵי הַצַּדִּיקִים הַלָּלוּ. יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי לִהְיוֹת נִשְׁמוֹתֵיהֶם צְרוּרוֹת בִּצְרוֹר הַחַיִּים עִם שְׁאָר צַדִּיקִים וְצַדָּקָנִיּוֹת שֶׁבְּגַן עֵדֶן, אָמֵן:

אַתֶּם צַדִּיקִים יְסוֹדֵי עוֹלָם בְּכָבוֹד תִּהְיוּ מְנוּחַתְכֶם: הִנְנוּ בָּאנוּ עַל־קִבְרוֹתֵיכֶם לְבַקֵּשׁ מֵאֵת אֱלֹהֵינוּ רַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל־יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וַעֲלֵיכֶם: אֲדוֹן הָעוֹלָמִים אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חַי וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר־אִישׁ הוּא יִהְיֶה בְּעֶזְרְכֶם וְיִשְׁמֹר עַצְמוֹתֵיכֶם עַד שֶׁיַּגִּיעַ הָעֵת לְהַחֲיוֹתְכֶם. וּבְשָׁלוֹם יִהְיֶה מִשְׁכַּבְכֶם וּבְגַן עֵדֶן תִּתְעַנְּגֶנָה נִשְׁמוֹתֵיכֶם:

Wer auf dem Friedhof einen Kreisgang um die Gräber machen will, spreche während desselben die folgenden Gebete. Doch soll er, so oft er eines dieser Gebete spricht, dabei stehen bleiben, damit er nicht durch das Herumgehen in der Andacht gestört werde.

Möchte es Dein Wille sein, Ewiger, mein Gott und Gott meiner Väter, Gott Abrahams, Jizchaks und Jakobs, alle meine Gebete, die ich vor Dir bete, mit Erbarmen und Wohlgefallen aufzunehmen, um Deines großen, hochgelobten, herrlichen und furchtbaren Namens willen und um des Verdienstes der Seelen aller Heiligen willen, die in der Erde weilen. Laß sie alle friedlich auf ihrem Lager ruhen und frei ausgehen von der Höllenstrafe. Laß ihr Verdienst mir und ganz Israel allezeit beistehen und um ihretwillen mir alles Gute angedeihen. Nimm meine vollkommene Buße wohlgefällig an, daß meine Tugenden meine Schulden überwiegen; flöße meinem Herzen Liebe und Ehrfurcht vor Dir ein, lenke meinen Sinn, um Deinen Willen bereitwillig zu befolgen. — Siehe, zu Ehren Deines großen Namens habe ich diesen mühsamen Weg betreten, um die Gräber dieser Frommen zu umkreisen und mich hier betend niederzuwerfen. So möge es Dein Wille sein, Ewiger, mein Gott und Gott meiner Väter, ihre Seelen in den Bund der ewigen Seligkeit aufzunehmen nebst allen Frommen im Paradiese. Amen!

Ihr Gerechte, Stützen der Welt, ehrenvoll sei euer Ruhe! Wir haben euere Gräber betreten, um unsern Gott um Erbarmen für uns, für sein Volk Israel und für euch anzuflehen. Der Herr der Welt, Er, in dessen Hand die Seele aller Lebenden und der Geist alles Fleisches ist, Er sei euer Beistand und behüte euere Gebeine, bis er die Zeit herbeiführt, euch wieder zu beleben. Friedlich sei euer Lagerstätte hier, wonnevoll euer Seelengenuß im Paradiese

וֵאלֹהֵינוּ יָגֵן עָלֵינוּ בִּזְכוּתְכֶם, לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אוֹתוֹ וּלְעָבְדוֹ בְּלֵבָב שָׁלֵם כָּל־יְמֵי חַיֵּינוּ, וּלְהָסִיר מִמֶּנּוּ כָּל־דְּאָגָה וְתוּגָה וְצָרָה, וָפַחַד וְאֵימָה וְיִרְאָה וְנֶגַע וּמַחֲלָה, וְיִשְׁלַח לָנוּ רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְרַפְּאוֹת כָּל־תַּחֲלוּאֵינוּ וּמַכְאוֹבֵינוּ. יַשְׁלִיךְ בִּמְצוּלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתֵינוּ. וִימַלֵּא לְטוֹבָה כָּל־מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ. כִּי מְרֻבִּים הֵם צְרָכֵינוּ עַד אֵין לָנוּ לְפָרְטָם כִּי נִקְצַר רוּחֵנוּ מִצָּרוֹת לְבָבֵנוּ וּמִכֹּבֶד אַשְׁמוֹתֵינוּ, וְעָלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ נַשְׁלִיךְ יְהָבֵנוּ. עֲנֵנוּ יְיָ עֲנֵנוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שִׁמְךָ:

אָנָּא אַב הָרַחֲמִים אֲשֶׁר כְּבוֹדְךָ בָּעֶלְיוֹנִים וּשְׁכִינָתְךָ בַּתַּחְתּוֹנִים. גְּמָל־נָא חֲסָדֶיךָ עַל־נִשְׁמוֹת הַחֲסִידִים וְהַתְּמִימִים וְהַהֲגוּנִים אֲשֶׁר בְּקִבְרוֹתָם יְשֵׁנִים: בְּנַחַת וּבְמְנוּחָה נְכוֹנָה יִהְיוּ לָנִים. וְנִשְׁמוֹתֵיהֶם תִּתְעַנְּגְנָה בְּגַן עֵדֶן תַּחַת רַעֲנָנִים. וּמִזִּיו שְׁכִינָתְךָ יִהְיוּ נֶהֱנִים. לִרְאוֹת כְּבוֹדְךָ פָּנִים בְּפָנִים. וּבִישִׁיבָה שֶׁל־מַעְלָה יִהְיוּ נִמְנִים. בְּתוֹךְ מַלְאֲכֵי קֹדֶשׁ קָדוֹשׁ אוֹמְרִים וְעוֹנִים: וּזְכוּתָם תִּזְכּוֹר יְיָ לַנִּקְרָאִים בָּנִים. אֲשֶׁר אֵלֶיךָ בְּעֵת צָרָתָם פּוֹנִים. תִּזְכֹּר־לָנוּ זְכוּת כָּל־הַיְשָׁרִים וְהַבֵּנִים. אֲשֶׁר פֹּה בְּמִשְׁכְּנוֹתָם חוֹנִים. וְתֶן־לָנוּ אֹרֶךְ יָמִים. וּשְׁנוֹת שָׁלוֹם וְחַיִּים, וְנֵשֵׁב בַּטּוּב וּבַנְּעִימִים, אָמֵן:

אָנָּא יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, רַחֵם־נָא עָלַי בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים לְמַעַן כָּל־הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים אֲשֶׁר בְּצִלְּךָ הֵם חוֹסִים הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם, וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ

Um euerer Verdienste willen stehe Gott auch uns bei. Er lenke unser Herz, daß wir ihn lieben, ehrfürchten und ihm gerne dienen unser lebenlang. Er entferne von uns Sorge und Kummer, Noth und Angst, Schrecken und Furcht, Plage und Krankheit und lasse all unseren Leiden und Schmerzen vollkommene Genesung werden. All unsre Sünden werfe er in die Fluthen des Meeres und erfülle alle unsre Herzenswünsche zum Guten. Denn gar viel sind unsere Bedürfnisse, so daß wir sie nicht aufzuzählen vermögen und unser Gemüth ist beengt vor Herzleid und Schuldenlast. Dir, Ewiger, unser Gott, überlassen wir unser Geschick, erhöre Du uns, Ewiger, erhöre und hilf uns, um Deines Namens willen!

Vater des Erbarmens! Du, dessen Herrlichkeit die Ober- und Unterwelt erfüllet, laß doch Deine Gnade walten über den Seelen der Frommen, Schuldlosen und Edlen die hier in ihren Gräbern schlafen. Ihre Leiber mögen in sanfter, ungestörter Ruhe hier verweilen, ihre Seelen aber sich ergötzen unter der Laube des Paradieses, sich labend am Glanze Deiner Majestät, schauend Deine Herrlichkeit von Angesicht zu Angesicht; zähle sie dem Vereine der Hohen zu, daß sie im Chore der heiligen Engel das „Heilig" Dir anstimmen. Ihre Verdienste gedenke, Herr, Deinen Kindern, die in ihrer Noth zu Dir sich wenden; gedenk' uns das Verdienst all der Rechtschaffenen und Redlichen, die hier in ihrer Wohnung lagern, und gewähre uns langes Leben, Jahre des Friedens und des Wohlseins, daß wir uns allezeit in Glück und Annehmlichkeit befinden. Amen!

Ewiger, Gott Israels! o erbarm' Dich über mich, um all der Gerechten und Frommen willen, die sich in Deinem Schatten bergen, die, im Leben liebreich und fromm, auch im Tode nicht in ihrem

מֵאֱמוּנָתָם וְעָמְדוּ בְּתֻמָּתָם: וְעַל־כֵּן בָּאתִי עַל־קִבְרֵי הַצַּדִּיקִים, כִּי בִּזְכוּתָם תּוֹשִׁיעַ לַחַיִּים בְּעֵת צָרָתָם וְתִשְׁמַע שַׁוְעָתָם. וְכֵן תַּעֲשֶׂה חֶסֶד גַּם־עִמָּדִי וְשַׂמְּחֵנִי בִּישׁוּעָתֶךָ וְשַׂבְּעֵנִי מִטּוּבֶךָ, וְהָגֵן בַּעֲדִי וְהָסֵר מֵעָלַי כָּל־צָרָה וְיָגוֹן, וּשְׁמוֹר צֵאתִי וּבוֹאִי לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם, אָמֵן:

רִבּוֹן כָּל־הָעוֹלָמִים, זְכֻיּוֹתָם וְצִדְקוֹתָם שֶׁל־כָּל־שֹׁכְנֵי עָפָר הַשֹּׁכְנִים פֹּה יְזַכּוּנִי וַיַּעֲזְרוּנִי בִּתְפִלָּתִי שֶׁתִּתֶּן־לִי חַיִּים אֲרֻכִּים חַיִּים שֶׁל־שָׁלוֹם וְטוֹבָה וּבְרָכָה וּישׁוּעָה וְכָבוֹד וּפַרְנָסָה וְכַלְכָּלָה וּתְנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאַי. תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְיָ, קוֹלִי שִׁמְעָה כְּחַסְדֶּךָ, וְשַׂמֵּחַ אֶת־עַבְדְּךָ וְאֶת־כָּל־קְהַל עֲדָתֶךָ. וּמְחַל וּסְלַח וְכַפֵּר עַל־כָּל־עֲוֹנוֹתַי, וְתַצִּילֵנִי מִכָּל־חֳרָפָה וָבוּז וּמִכָּל־צָרָה וְצוּקָה וַעֲנִיּוּת וּמַחֲלָיִים רָעִים. וְאַל־תְּמִיתֵנִי בְּמִיתָה מְשֻׁנָּה, רַק אֶפְטֵר מֵחֶלֶד בְּרַחֲמִים וְלֹא בְרֹגֶז. וְתֵן חֶלְקִי מִטּוּבְךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְזַכֵּנִי לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. שְׁמַע נָא בְּקָרְאִי אֵלֶיךָ וְאַל תְּשִׁיבֵנִי רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ. אָמֵן:

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם אַתָּה, וּבַעַל הָרַחֲמִים נִקְרֵאתָ, וּבַשָּׁבִים אֵלֶיךָ רָצִיתָ: הִנְנִי בָאתִי לְפָנֶיךָ בְּלֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה, הַבֶּט־נָא מִשָּׁמֶיךָ וּתְפִלָּתִי צֹ־תְּבוּזֶה, וְשָׂא לְכָל־חַטֹּאתַי וּתְכַפֵּר עַל כָּל־פְּשָׁעַי, וְהַט לְבָבִי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ, וְיִכְנוּ דְרָכַי לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ. קְרָאתִיךָ הוֹשִׁיעֵנִי, וְאֶשְׁתַּמְּרָה

Glauben wankten, sondern fest in ihrer Tugend blieben. Un deßhalb kam ich auf die Gräber der Frommen, daß D ihretwegen den Lebenden zur Zeit der Noth beistehen und ih Flehen erhören mögest. So erzeige auch mir Deine Gnad erfreue mich durch Deine Hilfe und erquicke mich mit Deine Güte, beschütze mich, wende jede Noth und Betrübniß vo mir ab und behüte meinen Aus- und Eingang zum Lebe und zum Frieden von nun an bis in Ewigkeit! Amen.

Herr aller Welten! O daß die Verdienste und Tugendwer aller hier im Staube Ruhenden mir beistehen und mein G bet vor Dich bringen mögen, daß Du mir langes Leben ve leihest, ein Leben des Friedens, des Glückes, des Segens, d Heils, der Ehre und der Nahrungsfülle. Laß mich Gun Gnade und Erbarmen finden in Deinen Augen und in d Augen Aller, die mich sehen! Nach Deiner Hilfe sehn' i mich, o Gott! erhöre meine Stimme nach Deiner Huld u erfreue Deinen Diener wie Deine ganze Gemeinde! Verg und verzeihe all meine Sünden, bewahre mich vor Scha und Schande, vor Leid, Noth und Armuth und bösen Kran heiten! Laß mich keines plötzlichen Todes sterben; gnädigli und ohne Angst, laß mich dereinst von der Erde scheide Gib mir meinen Theil durch Deine Güte in dieser Welt u beselige mich einst mit dem ewigen Leben in der zukünftig Welt! O erhöre mein Rufen zu Dir und laß mich nicht le von Dir zurückkehren! Amen.

Allmächtiger! Du bist langmüthig, Herr des Erbarme wirst Du genannt, Du hast Gefallen an Denen, die Buße zu Dir sich wenden. Siehe, ich komme vor D mit zerknirschtem und gebeugtem Gemüthe, o schaue her aus Deinen Himmeln und verwirf nicht mein Gebet! Ve gib mir all meine Sünden, verzeihe all meine Frevel, le mein Herz zu Deinen Geboten, richte meine Schritte, Dei Gesetze zu beobachten! Ich rufe Dich an, hilf mir, d

מֵעוֹנִי, וְאַחֲזִיק בְּתָמָתִי עַד יוֹם מוֹתִי, וּבְבֹא עֵת פְּקֻדָּ
אָשִׁיבָה לְךָ נִשְׁמָתִי כְּמוֹ שֶׁנְּתַתָּהּ לִי בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָ
וְתִזְכֶּה לְהִתְחַבֵּר אֶל־נִשְׁמוֹת צַדִּיקֵי וַחֲסִידֵי יִשְׂרָא
וְאֶל־נִשְׁמוֹת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, לְהִתְעַנֵּג מִנְּעַ
עֲדָנֶיךָ וּמֵרֹב טוּב אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ. אָמֵן:

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, הַאֲזִינָה לְקוֹל תַּחֲנוּנַי וְקַבֵּל תְּפִלָּ
בְּרֹב רַחֲמֶיךָ, שֶׁיִּהְיוּ נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים הַנִּקְבָּרִים פּ
וּבְכָל־הָעוֹלָם צְרוּרוֹת בִּצְרוֹר הַחַיִּים עִם־נִשְׁמוֹתֶיהָ
שֶׁל־אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְעִם־נִשְׁמוֹת כָּל־הַחֲסִידִי
וְהַתְּמִימִים אֲשֶׁר נֶהֱרְגוּ אוֹ נִשְׂרְפוּ אוֹ טֻבְּעוּ בַּמַּי
וְלֹא נִתְּנוּ לִקְבוּרָה, וְסָבְלוּ עֲנוּיִים קָשִׁים בְּעֲבוּרֶ
וּמֵתוּ עַל־קִדֻּשַּׁת שְׁמֶךָ. וּמָסְרוּ אֶת־נַפְשָׁם עַל־יִחוּדֶ
וְלֹא הֵמִירוּ אֶת־דָּתֶךָ: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, כַּאֲשֶׁר בָּא
לִכְבוֹדְךָ לְהִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ וְלִסְבּוֹב אֶת־קִבְרֵי הַצַּדִּיקִ
וְהַצַּדְּקָנִיּוֹת. כֵּן יְסַבְּבוּנוּ מַלְאָכֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים, כַּכָּתוּ
בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵ
וְכָתוּב הַבּוֹטֵחַ בַּיְיָ חֶסֶד יְסוֹבְבֶנְּהוּ: וּתְבָרְכֵנוּ בְּבִרְכַּ
כֹּהֲנִים, יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ. יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּ
יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: אָנָּא תְּבָרֵכֵ
בְּכָל־הַבְּרָכוֹת הַכְּתוּבוֹת בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ, וּתְשַׂמְּחֵ
וּתְנַחֲמֵנוּ בְּכָל־הַנֶּחָמוֹת הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר־הִבְטַחְתָּנוּ עַ
יְדֵי כָּל־נְבִיאֶיךָ וְחוֹזֶיךָ. וְיַחֵד אֶת־שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ, כְּמ
שֶׁכָּתוּב, בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד. וּבְתוֹרָתְ
כָּתוּב לֵאמֹר, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

ich mich vor jedem Fehl in Acht nehme und bis zu mei
nem Todestage fest an der Frömmigkeit halte, daß ich
wenn einst die Zeit meiner Abberufung nahet, Dir mein
Seele heilig und rein, wie Du sie mir gegeben, wieder über
liefern kann und sie das Glück genieße, den Seelen der Ge
rechten und Frommen Israels und den Seelen Abrahams
Jizchaks und Jakobs zugesellet zu werden, um sich zu ergötze
an Deinen Wonnebächen und an dem hohen Gute, das D
Deinen Frommen aufbewahrt. Amen!

Herr der Welten! höre meines Flehens Stimme, nim
mein Gebet gnädig auf! Mögen die Seelen der hier und a
anderen Orten ruhenden Gerechten in den Verein der Selige
aufgenommen sein zu den Seelen Abrahams Jizchaks un
Jakobs und zu den Seelen aller jener Frommen und Vol
kommenen, die man gemordet, verbrannt, oder ertränkt un
unbegraben ließ, die Deinetwegen schwere Pein erlitten, zu
Heiligung Deines Namens sich tödten ließen, um Dein
Einheit willen ihr Leben opferten und Dein Gesetz nicht ve
tauschten. — Herr der Welten! Zu Deiner Verehrung sin
wir hierhergekommen um vor Dir zu beten und die Gräb
der frommen Männer und Frauen zu umkreisen. So mög
auch Deine heiligen Engel uns umkreisen, nach Deine
Schriftworte: „Der Engel Gottes lagert sich rings um sei
Verehrer und rettet sie.“ „Wer auf Gott vertraut, den un
ringt seine Huld.“ Segne uns mit dem Segen der Priefte
welcher lautet: „Der Ewige segne dich und behüte dich! D
Ewige lasse sein Antlitz dir leuchten und sei dir gnädig! D
Ewige wende sein Antlitz dir zu und gebe dir Frieden!“ S
segne uns mit allen Segnungen, die in der Lehre Moscheh'
Deines Dieners, geschrieben stehen; erfreue und tröste un
mit allen Tröstungen, die Du durch Deine Propheten un
Seher uns verheißen ließest. Laß Deinen Namen in Dein
Welt als der Einzige erkannt werden, wie es heißt: „An jene
Tage wird der Ewige einzig sein und sein Name — d
Einzige!“ Und in Deiner Lehre steht geschrieben: „Höre, I
[illegible]wige ist unser Gott, der Ewige ist einzig!“

תחנה על כל קבר מקרוביו המתים.

מי שרוצה להתפלל על קבר מקרוביו יתחיל הנני עומד על וכו' (דף 266) עד להחיות מתים ואח"כ יאמר כאן אמרת לה' וכו'.

ווער מוזיך מייגענען דער גרעב ווייגער פערוואנדטען בעטען זו פאָגגט מן הנני עומד (זייטע 266 תוכר זאגט דאן דאס היער פאָלגענד

אָמַרְתִּ לַיהוָה אֲדֹנָי אָתָּה טוֹבָתִי בַּל־עָלֶיךָ: לְקְדוֹשִׁי אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ הֵמָּה וְאַדִּירֵי כָּל־חֶפְצִי־בָם:

על קבר של זכר.

הִנְנִי בָּאתִי עַל־קִבְרְךָ לִכְבוֹד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלִכְבוֹדְךָ וְלִכְבוֹד נִשְׁמָתְךָ, כִּי אַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךָ: עַל־כֵּן בָּאתִי עַתָּה לִמְקוֹם שְׁכוּנָתֶךָ. לְהִתְפַּלֵּל עַל־קִבְרְךָ, אֶל־יוֹצֵר נִשְׁמָתֶךָ. שֶׁתִּתְעַדֵּן בְּעֵדֶן אֱלֹהֶיךָ. עִם־נִשְׁמוֹת אֲבוֹתֶיךָ. בְּחֶמְלַת יְיָ אֱלֹהֶיךָ. לְהַשְׁבִּיעַ מִטּוּבוֹ לְנִשְׁמָתֶךָ. בְּשִׂבְעַ שְׂמָחוֹת לְשַׂמְּחֶךָ. וּלְהַחֲלִיץ בְּקִבְרְךָ עַצְמוֹתֶיךָ. וּמֵרַב טוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים לְהַשְׁפִּיעֲךָ. וּמִטַּלּוֹ לְהוֹרִיד עַל־רֹאשֶׁךָ. וּבְתְחִיַּת הַמֵּתִים לְהַחֲיוֹתְךָ. וְגַם

על קבר של נקבה.

הִנְנִי בָּאתִי עַל־קִבְרֵךְ לִכְבוֹד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלִכְבוֹדֵךְ וְלִכְבוֹד נִשְׁמָתֵךְ, כִּי אַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ: עַל־כֵּן בָּאתִי עַתָּה לִמְקוֹם שְׁכוּנָתֵךְ. לְהִתְפַּלֵּל עַל־קִבְרֵךְ, אֶל־יוֹצֵר נִשְׁמָתֵךְ. שֶׁתִּתְעַדֵּן בְּעֵדֶן אֱלֹהֶיךָ. עִם־נִשְׁמוֹת אֲבוֹתֶיךָ. בְּחֶמְלַת יְיָ אֱלֹהֶיךָ. לְהַשְׁבִּיעַ מִטּוּבוֹ לְנִשְׁמָתֵךְ. בְּשִׂבְעַ שְׂמָחוֹת לְשַׂמְּחֵךְ. וּלְהַחֲלִיץ בְּקִבְרֵךְ עַצְמוֹתֵיךְ. וּמֵרַב טוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים לְהַשְׁפִּיעֲךְ. וּמִטַּלּוֹ לְהוֹרִיד עַל־רֹאשֵׁךְ. וּבְתְחִיַּת הַמֵּתִים לְהַחֲיוֹתֵךְ: וְגַם

Gebet am Grabe eines Verwandten.

Wer am Grabe eines seiner Verwandten beten will, spricht zuerst d
Gebet הנני עומד (Seite 267) und dann das hier Folgende:

Ich spreche zum Ewigen: „Mein Gott bist Du! kein Gl
für mich außer Dir!“ Und von den Heiligen, die in der Er
ruhen: „Es sind die Herrlichen, nach denen all mein Ve
langen ist!“ —

Für eine Mannsperson:

Siehe ich besuche dein Grab, zur Verherrlichung des Allheiligen, gelobt sei Er, sowie deiner Seele zu Ehren; denn mit unvergänglicher Liebe lieb' ich dich. Deßhalb betrat ich deine Ruhestätte, um auf deinem Grabeshügel zum Schöpfer deiner Seele zu flehen, daß du dich im göttlichen Paradiese, vereint mit den Seelen deiner Väter, vergnügen möchtest. Er, der Ewige, dein Gott, wolle sich deiner erbarmen, mit seinem Gute deine Seele beglücken, mit der Freudenfülle dich erfreuen, deine Gebeine im Grabe laben und jene hohe, den Frommen aufbewahrte Seligkeit dir zuströmen lassen. Er lasse dereinst seinen belebenden Thau über dich kommen, um bei der Auferstehung der Todten dich wieder zum neuen Leben zu erwecken. Und

Für eine Frauensperson:

Siehe ich besuche dein Gra
zur Verherrlichung des A
heiligen, gelobt sei Er, so
deiner Seele zu ehren; de
mit unvergänglicher Liebe li
ich dich. Deßhalb betrat
deine Ruhestätte, um auf d
nem Grabeshügel zum Schöp
deiner Seele zu flehen, d
du dich im göttlichen Paradie
vereint mit den Seelen dei
Väter, vergnügen möchtest.
der Ewige, dein Gott, w
sich deiner erbarmen, mit sein
Gute deine Seele beglück
mit der Freudenfülle dich
freuen, deine Gebeine im Gr
laben und jene hohe,
Frommen aufbewahrte Se
keit dir zuströmen zu lassen.
lasse dereinst seinen belek
den Thau über dich komm
um bei der Auferstehu
der Todten dich wieder z
neuen Leben zu erwecken.

לזכר.

אַתָּה תִּגְמֹל עָלַי חַסְדֶּךָ·
כַּאֲשֶׁר הָיִיתָ אֲהוּבִי בְּחַיֶּיךָ·
לְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי וּלְהִתְחַנֵּן
לְיוֹצְרֶךָ· לְהֵיטִיב עִמִּי
בִּזְכוּתֶךָ· וּבִזְכוּת כָּל־
הַשּׁוֹכְבִים בִּשְׁכוּנָתֶךָ·
לְקַבֵּל תְּפִלָּתִי עִם־
תְּפִלָּתֶךָ· לְהָפֵר כָּל־גְּזֵרוֹת
רָעוֹת מִמֶּנִּי וּמִכָּל־קְרוֹבֶיךָ:

לנקבה.

אַתְּ תִּגְמְלִי עָלַי חַסְדֵּ
כַּאֲשֶׁר הָיִית אֲהוּבָ
בְּחַיַּיִךְ· לְהִתְפַּלֵּל בַּע
וּלְהִתְחַנֵּן לְיוֹצְרֵךְ· לְהֵיט
עִמִּי בִּזְכוּתֵךְ· וּבִזְכוּת כָּ
הַשּׁוֹכְבִים בִּשְׁכוּנָתֵ
לְקַבֵּל תְּפִלָּתִי עִם־תְּפִלָּת
לְהָפֵר כָּל־גְּזֵרוֹת רָע
מִמֶּנִּי וּמִכָּל־קְרוֹבַי

וְאַתָּה אֱלֹהַי אֲשֶׁר נֶפֶשׁ הַחַיִּים וְהַמֵּתִים בְּיָדֶךָ
תְּקַבֵּל תְּפִלָּתֵנוּ לִפְנֵי כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ· וְאַל־תַּשִּׁי
רִיקָם מִלְּפָנֶיךָ· שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח אֶת־נֶפֶשׁ עַבְדֶּךָ
וּבָרֵךְ עַבְדֶּיךָ מִבִּרְכוֹתֶיךָ· לִרְאוֹת בְּטוֹבַת עוֹלָמֶךָ:

ויאמר יהי רצון (דף 270) וגם יש לו הרגה קדושים שרוצה להתפלל על קבריהם, יאמר על כל קבר וקבר כמו שהוא קדוש אמרת לה׳ וכו׳ עד בטובת עולמך, אבל הנני עומד על לא יאמר רק פעם אחת בתחלה, וכן יאמר רק פעם אחת יהי רצון וכו׳ באחרונה.

היערחויך: מַגט מַן יהי רצון (וייטע 270) ווילן מַן מַבער מַן דען גרעָבערן מעהרע זיינער מַנגשהעָריגען בעטען, זָך זַמַגע מַן יעדעסמ גרעָבע אמרת לה׳ ביז בטוב עולמך חיגד רַס יע נַמַך דעסמ גרעָבע וועלכעסמ מַן בעטעט דיך פַּסַעגדע הַנ דעָנו. הנני עומד על (וייטע 266) מַבער נור מיינעמַן לו מַנפַחַנג געזַגט עבענזָך דער סדוס=יהי רצון (וייטע 20 נור מיינעמַן לו ענדע מַלער תחנות.

Für eine Mannsperson:

du, wie du im Leben mir in Liebe zugethan warst, so sei auch jetzt noch mir gewogen und bitte für mich zu deinem Schöpfer, daß er mir wohlthun möge, um deiner Verdienste und der Verdienste aller hier in deiner Nähe Ruhenden willen, daß Er mein und dein Gebet erhöre und alle bösen Verhängnisse von mir und allen deinen Verwandten abwende. —

Für eine Frauensperson:

du, wie du im Leben mir i
Liebe zugethan warst, so s
auch jetzt noch mir gewog
und bitte für mich zu deine
Schöpfer, daß er mir woh
thun möge, um deiner Ve
dienste und der Verdien
aller hier in deiner Nä
Ruhenden willen, daß Er me
und dein Gebet erhöre u
alle bösen Verhängnisse v
mir und allen deinen Ve
wandten abwende. —

Du aber, mein Gott, in dessen Hand die Lebenden und t
Todten sind, nimm unsere Gebete an vor dem Throne Dein
Herrlichkeit und laß uns nicht unerhört von Dir zurückkehre
Erfreue die Seelen Deiner Diener, segne sie mit Deinen Se
nungen, laß sie das Glück Deiner Welt genießen!

Hierauf folgt das Gebet יהי רצון (Seite 271); hat man aber noch Weiter
zu beten, so wird dies יהי רצון erst zum Schlusse aller Gebete gesproche

יאַהרצייט.

תחנה להתחנן על קבר אחיו ואמו ביום הזכרת מיתתם הנקרא יאַהרצייט. חנה, מן דער גרעבע דער עלטע מאַן יאַהרצייט גו שפּרעכן.

שָׁלוֹם עָלַיִךְ, נְשָׁמָה טְהוֹרָה, בְּלִבְנַת הַסַּפִּיר מְאִירָה בְּעֶדֶן גַּן אֱלֹהִים יוֹשֶׁבֶת, בְּמַעֲלוֹת הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִי הַצַּדִּיקִים וְהַיְשָׁרִים, צְרוּרָה אַתְּ בִּצְרוֹר הַחַיִּים, בְּהַיַּכ יֶ חַי וְקַיָּם: וַאֲנִי תָּמִיד אֶזְכְּרֵכִי, וּמִיּוֹם אֲשֶׁר עֲזַבְתִּ אַהֲבָתִי אֵלַיִךְ לֹא סָרָה מִקִּרְבִּי, וְלֹא חָדַלְתִּי מֵהִתְאַבֵּ בְּלִבִּי עָלַיִךְ, וּמֵעַי הָמוּ לָךְ יוֹם יוֹם. הֵן יָדַעְתִּי כ סוֹף כָּל־הָאָדָם לְהִפָּרֵד מִן־הָאֲדָמָה וְכִי הַמָּוֶת יַפְרִי בֵּין אוֹהֵב וַאֲהוּבוֹ, וְחַיָּב הָאָדָם לְהִתְנַחֵם וְלוֹמַר גַּ יֶ הוּא אֲשֶׁר כָּל־הַחַיִּים יָמוּתוּ. אַךְ קָשָׁה מְאֹד צָרָ הַבֵּן אֲשֶׁר אָבִיו וְאִמּוֹ יַעַזְבוּהוּ, גָּדוֹל שִׁבְרוֹ וּמַכְאוֹב מִי יִרְפָּא לוֹ וּמִי יְנַחֲמוֹ. וְאִם לְכָל־מַכָּה תְּעָלָה וְכָל חֶסְרוֹן לְהִמָּנוֹת, חֶסְרוֹן בָּנִים אֲשֶׁר נִתְּקוּ מֵהֶם אֲבוֹתָ אֵין לְמַלֵּא, כִּי אֵין לֵב בָּאָרֶץ כְּלֵב אָבוֹת עַל־בְּנֵיהֶם עַל־זֹאת עֵינִי נִגְּרָה וְלֹא תִדְּמֶה, וְעָגְמָה נַפְשִׁי וְתֶהֱמָר כִּי נִסְתְּמָה עַיִן אֲשֶׁר שָׁמְרָנִי, וְנֶאֱלַם הַפֶּה אֲשֶׁר מוּסָ הוֹרָנִי, וְנִסְגַּר הַלֵּב אֲשֶׁר לְטוֹבָתִי יָעָצָנִי, כִּי חָמַק עָבַ הוֹרִי, וְחָשַׁךְ אוֹרִי, וְנִגְדְּעָה קַרְנִי, וְטוֹב חָסַרְתִּי, וּבְאֵ מִשָּׁעָן נוֹתָרְתִּי: עַל־כֵּן בְּהַגִּיעַ תּוֹר יוֹם זֵכֶר מִיתַ אָבִי [אִמִּי] מִדֵּי שָׁנָה בְשָׁנָה, אֶזְכְּרָה צָרָתִי וְאֶהֱמָיָ לֵאמֹר קוּם וַעֲזוֹב רִגְשַׁת עִיר הוּמִיָּה, וְלֵךְ לִמְקוֹ הַשְּׁקֵט וְדוּמִיָּה, וְשָׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה לֵאלֹהֵי כָּל

Jahrzeit.

Am Tage des Todesgedächtnisses der Eltern (Jahrzeit) an ihrem Grabe zu sprechen:

Friede mit dir, reine, wie der glänzende Saphir strahlende Seele, die du im göttlichen Paradiese weilest in hohem Range der Heiligen und Lauteren, Gerechten und Redlichen, zugesellet dem Bunde der Seligen im Pallaste des Ewiglebenden und Selbstständigen! Ich denke deiner immerfort; seit jenem Tage, da du mich verlassen hast, habe ich nicht aufgehört, dich zu lieben, nicht aufgehört, innerlich über dich zu trauern, tagtäglich sehne ich mich nach Dir. Wohl weiß ich, daß aller Menschen Schicksal ist, von der Erde scheiden zu müssen, daß der Tod den Liebenden vom Geliebten trennt, und darum der Mensch sich trösten soll mit dem Worte: Gott hat es so beschlossen, daß Alles, was da lebt, sterben muß! Gar schwer jedoch ist das Leid des Kindes, wenn Vater und Mutter es verlassen, groß ist sein Unglück und sein Schmerz, wer könnt' ihn heilen, wer ihn trösten? Kann auch jede Wunde geheilt, jeder Verlust wieder ersetzt werden, so ist aber der Verlust der Kinder, denen die Eltern entrissen worden, unersätzlich; denn wie das Herz der Eltern für ihre Kinder gibt's kein anderes mehr auf Erden. Darob rinnt mein Auge unaufhörlich, es seufzet meine betrübte Seele. Denn geschlossen ist das Auge, das mich hütete, verstummt der Mund, der mich sanft belehrte, erstarrt das Herz, das nur mein Bestes wollte; mein Versorger ist entschwunden und verdunkelt ist mein Licht, gebrochen meine Macht, ich habe mein Glück verloren, stehe nun ohne Stütze da. Und heute am jährlichen Gedächtnißtage des Todes meines Vaters (meiner Mutter) wurde ich noch mehr an meine Noth erinnert, so daß ich wehmüthig bei mir sprach: Auf und begib dich aus dem Stadtgetümmel zu diesem Orte der Einsamkeit und Stille und erhebe da deine Augen in die Höhe zum Gott

הָרוּחוֹת, בַּעַל הַיְשׁוּעוֹת וּבַעַל הַנֶּחָמוֹת, אֲשֶׁר יִפְנֶה לְשַׁוְעָתִי, וְיוֹצִיאֵנִי מִלֵּיל מְבוּכָתִי. אָנָּא יְיָ תְּנַחֲמֵנִי אָנָּא יְיָ תַּעֲזְרֵנִי, וְאִם אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי אַתָּה יְיָ תַּאַסְפֵנִי תִּגְדַּר פִּרְצָתִי וְאָהֳלִי תַּפְרִיחַ, תַּדְרִיכֵנִי בַּאֲמִתֶּךָ וְאֵלְכָה וְאַצְלִיחַ: יְיָ אֱלֹהַי, הִנְנִי בָּאתִי עָדֶיךָ בַּיּוֹם הַזֶּה יוֹם פְּטִירַת אָבִי [אִמִּי] בִּתְשׁוּבָה וּתְפִלָּה וּצְדָקָה. אָנָּא חַזְּקֵנִי וְאַמְּצֵנִי לְכוֹנֵן אֶת־רוּחִי וּלְשַׁעְבֵּד אֶת־יִצְרִי לַעֲבוֹדָתֶךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ כָּל־יְמֵי מְגוּרַי עַל־אַדְמָתֶךָ לְמַעַן אֵצֵא בְּשֵׁם טוֹב מִן־הָעוֹלָם הַזֶּה וְאֵרָאֶה לְפָנֶיךָ בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים לָעוֹלָם הַבָּא אָז כְּבוֹא עִתִּי לָתֵת דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ:

וְאַתְּ נְשָׁמָה טְהוֹרָה, גַּם־אַתְּ פְּנִי אֵלַי, וְתִשְׁאִי בַּעַד רִנָּה וּתְפִלָּה, לְעִלַּת כָּל־עֵלָה וְנוֹרָא עֲלִילָה, שֶׁיָּחוּס וִירַחֵם וַיַּחְמֹל עָלַי, וִיצָרֵף לְמַעֲשֶׂה מַחְשַׁבְתִּי הַטּוֹבָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לִי צְדָקָה, וַיְחַפֵּךְ אֶת־אֶבְלִי לְשָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה וִיבָרְכֵנִי בְּכָל־מִינֵי בְרָכָה וְטוֹבָה וְחַיִּים, וִינַחֲמֵנִי בְּנֶחָמַת צִיּוֹן וִירוּשָׁלָיִם: וְאַתְּ עֲלִי לְמַעֲלָה רָמָה לְמַעְלָה מִמַּלְאֲכֵי תְמָה, לְאוֹר בְּאוֹר שַׁדַּי, וְלִשְׁבּוֹעַ שְׂמָחוֹת עַד בְּלִי דַי. וְגוּפֵךְ בְּטוּב יָלִין בְּקִבְרוֹ, עַד כִּי יִקִיצֵנוּ יוֹצְרוֹ, וַיַּעֲמִידֵהוּ לְגוֹרָלוֹ הַנָּעִים לְקֵץ הַיָּמִין. אָמֵן

aller Geister, dem Herrn der Hilfe und der Tröstung, daß Er sich zu meinem Flehen wende und mich aus meiner Nacht des Wirrsals führe. Ach, Ewiger, tröste mich! ach, Ewiger, stehe Du mir bei! Haben auch Vater und Mutter mich verlassen, so nimm Du, o Ewiger, mich auf. Bessere Du die Lücke mir aus, laß meine Hütte wieder blühen, leite mich mit Deiner Treue und beglücke meine Schritte. Herr mein Gott! Siehe, ich komme mit Buße und Gebet und Wohlthun vor Dich an dem Todestage meines Vaters (meiner Mutter), o stärke und kräftige mich, daß ich meinen Geist und Sinn Deinem Dienste zuwende und Deinen Willen ausführe alle Tage meines Erdenwallens, damit ich mit einem guten Namen diese Welt verlasse und mit guten Thaten in jener Welt vor Dir erscheine einst wenn meine Stunde schlägt, um Recht und Rechenschaft vor dem Throne Deiner Herrlichkeit abzulegen. —

Du aber, reine Seele, wende auch du dich zu mir, lege für mich deine Bitten und Gebete dem Urquell aller Wesen dem Furchtbarmächtigen vor, daß er sich gunst- und schonungsvoll meiner erbarme, daß er meine guten Vorsätze für die That gelten lasse und mir als Tugend anrechne, daß er meine Trauer in Freud' und Fröhlichkeit verwandele, mich mit allen Arten des Segens, Glückes und Wohlseins segne und mit dem Troste Zion's und Jerusalems mich tröste. — So steige denn immer höher empor, höher als die vollkommenen Engel, zu leuchten im Lichte des Allmächtigen und mit unaufhörlichen Freuden dich zu sättigen. Dein Körper aber weile sicher in seiner Gruft, bis einst der Schöpfer ihn erweckt und wieder austehen läßt zu seinem schönen Loose am Ende der Tage. Amen.

תחנה להתחנן על קבר אביו. תחנה מן גרמבע דעו פאטער: לו ומגנון

שָׁלוֹם עָלֶיךָ אָבִי וּמוֹרִי, הוֹד זִיוִי וַהֲדָרִי, בְּשָׁלוֹם
יָנוּחוּ עַצְמוֹתֶיךָ בַּקֶּבֶר בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְנִשְׁמָתְךָ הוּבָאָה
לְחַיֵּי עַד לָעוֹלָם הַבָּא: וְיָדַעְתִּי כִּי שָׁלוֹם אֶהֱלֶךָ, וּמַעֲלָה
מַעֲלָה עָלִתָה נִשְׁמָתֶךָ, יוֹשֶׁבֶת בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן, וּבְצֵל שַׁד
תִּתְלוֹנָן: אַךְ אָנִי, אַיֵּה אֶמְצָא מָנוֹחַ וּבַמָּה אֶתְנַחֵם
כִּי נִטְפַּלְתָּ כָּל־יָמֶיךָ וְכָל־מַחְסוֹרִי הָיָה לִי עַל־יָדֶךָ
תָּמִיד הַטִּיבוֹתָ לִי מִטּוּבֶךָ, וְאֵין מִסְפָּר לַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־גּוּפִי וּלְהָאִיר אֶת־שִׂכְלִי
בְּאַהֲבָתְךָ נֵהַלְתָּנִי, וּבְכָל־דְּרָכַי שְׁמַרְתָּנִי, טוּב טַעַם
וָדַעַת לִמַּדְתָּנִי, וּבַעֲבוֹדַת יְיָ חִזַּקְתָּנִי, לִשְׁמוֹר מִצְוֹתָי
הִדְרַכְתָּ פְּעָמַי, וּמִכָּל־אֹרַח רָע כָּלֵאתָ רַגְלִי: וְעַתָּה
הָלַכְתָּ לְךָ מִנְּהִיגִי, וְנִשְׁאַרְתִּי אֲנִי לְבַדִּי, וְאֵין לִי עוֹד
מְנַהֵל וְלֹא מוֹרֶה דֵעָה: הָהּ כִּי אָבִי נֶאֱסָף, וּבְנוֹ נֶעֱזָב
עַל־כֵּן הַיּוֹם יָצָאתִי וְלִמְקוֹם מְלוֹנְךָ בָּאתִי, וְאֶשְׁתַּטֵּחַ
עַל־קִבְרְךָ וְאֶשָּׂא עֵינַי לֵאלֹהֵי מָרוֹם אֲשֶׁר לוֹ הַיְשׁוּעָה
וּמִמֶּנּוּ הַנֶּחָמָה, וְהוּא רַחוּם יוֹשִׁיעֵנִי, וּבְחַסְדּוֹ יִרְפָּאֵנִי
וְגַם אַתָּה אָבִי תִּסְעָדֵנִי, וַעֲמָדְנָא וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי
וּבַקֵּשׁ עָלַי רַחֲמִים מֵהָאֵל רֹכֵב שְׁחָקִים, עַד כִּי יִבָּקַע
כַּשַּׁחַר אוֹרִי, וַאֲרוּכָתִי מְהֵרָה תִּצְמָח:

אָנָּא יְיָ רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, רְפָאֵנִי יְיָ וְאֵרָפֵא, הוֹשִׁיעֵנִי
וְאִוָּשֵׁעַ, עֲשֵׂה עִמִּי חֶסֶד לְמַעַן שִׁמְךָ, אָנָּא תְּנַחֲמֵנִי
וְאַל־תַּעַזְבֵנִי וְתִהְיֶה הַשְּׁגָחָתְךָ עָלַי תָּמִיד לְטוֹבָה
וַתַּצְלִיחַ אוֹתִי בְּכָל־עִנְיָנַי, וְתֵן רֶוַח וּבְרָכָה בְּמַעֲשֵׂי יָדַי

Am Grabe des Vaters.

Friede sei mit dir, mein geliebter Vater, mein herrlicher Glanz und Schmuck! Friedlich ruhen deine Gebeine im Grabe hier und deine Seele ward zum ewigen Leben in's Jenseits gebracht. Ich weiß, daß Friede in deinem Zelte weilt, daß deine Seele hoch erhoben ist, sitzend im Schutze des Höchsten, ruhend im Schatten des Allmächtigen. Aber ich, wo finde ich Ruhe? womit soll ich mich trösten? Du hast dein ganzes Leben mir geweihet, für alle meine Bedürfnisse gesorgt; immerfort bedachte mich deine Güte und unzählig sind die Wohlthaten, die du mir erwiesen. Du erhieltest meinen Körper und erleuchtetest meinen Geist, du leitetest mich in deiner Liebe, bewahrtest mich auf allen meinen Wegen, du lehrtest mich gute Erkenntniß und Einsicht, stärktest mich in der Verehrung Gottes, lenktest meine Schritte zur Befolgung seiner Gebote und hieltest meinen Fuß vor jedem schlechten Wege zurück. Und nun, mein Führer, du bist heimgegangen; ich bin allein zurückgeblieben und habe keinen Versorger, keinen Erzieher mehr. Wehe, mein Vater ward hinweggenommen und sein Kind ist verlassen! Darum besuchte ich heute deine Ruhestätte, um mich an deinem Grabe niederzuwerfen und meine Augen zu Gott zu erheben, daß Er, der Allerbarmer, mir helfe und in seiner Huld mich heile. Auch du, mein Vater, unterstütze mich; bete auch du für mich und erflehe Gnade vom Allmächtigen, der über den Himmeln thronet, daß wie die Morgenröthe mir Licht hervorbreche und meine Genesung schnell gedeihe.

O Ewiger, Herr der Welten! Heile Du mich, dann bin ich geheilt, hilf mir, dann ist mir geholfen, erweise mir Gnade um deines Namens willen! O tröste mich, verlaß' mich nicht! Laß Deine Vorsehung stets zum Guten über mich walten, beglücke mich in allen meinen Geschäften, gib Gedeihen und Segen meinem Händewerk.

וְהָאֵר עֵינַי בְּמִצְוֹתֶיךָ, וְדַבֵּק לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ, וְאַל־תַּשְׁלֵט־בִּי יֵצֶר הָרַע שֶׁלֹּא אָבוֹא לִידֵי חֵטְא, וְתִטַּע בְּלִבִּי עֲצוֹת טוֹבוֹת, וְהָסֵר כָּל־עֲצַת רָעִים מֵעָלַי, וְהָסֵר מִמֶּנִּי כָּל־צָרָה וְצוּקָה וְכָל־חֳלִי וְכָל־מַכָּה, וּתְמַלֵּא מִסְפַּר יָמַי בְּשָׁלוֹם, וּכְבוֹא יוֹם פְּקֻדָּתִי אָמוּת בְּמִיתָה טוֹבָה, וִיהִי יוֹם מִיתָתִי כְּיוֹם לֵדָתִי, שֶׁלֹּא יִמָּצֵא בִי חֵטְא וָעוֹן וַאֲשְׁמָה וָרֶשַׁע, וְתָנוּחַ נַפְשִׁי בִּצְרוֹר הַחַיִּים וְנַקְּנִי בְּיוֹם הַדִּין וְצַדְּקֵנִי בַּמִּשְׁפָּט: אָנָּא יְיָ, תִּשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתִי, וְתַעֲשֶׂה אֶת־שֶׁאֵלָתִי וּבַקָּשָׁתִי בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים, אָמֵן:

וְגַם אַתָּה אָבִי מוֹרִי, אֲשֶׁר אַתָּה מוֹרָשִׁי לְבָבִי, יְמַלֵּא יְיָ כָּל־מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ, לְהַעֲלוֹת נִשְׁמָתְךָ בְּחֶפְצֶךָ, וְתִשְׁכֹּן בְּצֵל עֵדֶן אֶצֶל הָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים הַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים וְהַטְּהוֹרִים, וְתִזְכֶּה לַעֲמוֹד לִתְחִיָּה, לְגָרָלְךָ הַנָּעִים בְּקֵץ הַיָּמִים, אָמֵן:

תחנה על קבל אמו. תחנה מאַך גרעבע דער מוטער זו זאגען.

שָׁלוֹם לָךְ אִמִּי מוֹרָתִי. אֲשֶׁר טִפַּחְתְּ וְרִבִּיתְ אוֹתִי. וְנָשָׂאתְ אוֹתִי עַל־זְרוֹעוֹתַיִךְ, וְתָמִיד יוֹם וָלַיִל שְׁמָרוּנִי עֵינַיִךְ, וְנִטְפַּלְתְּ בִּי כָּל־יָמַיִךְ. וְכָל־מַחְסוֹרִי הָיָה לִי מִיָּדֵיךְ: וְעַתָּה מִיּוֹם אֲשֶׁר הָלַכְתְּ בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ לֹא נִשְׁאֲרָה לִי אוֹמֶנֶת כָּמוֹךְ. כִּי בְּכָל־עֵת הֵכַנְתְּ אֶת־טוֹבָתִי, וְדָאַגְתְּ לֹא לְבַד עַל־צָרְכֵי גְוִיָּתִי כִּי גַם עַל־נִשְׁמָתִי, וְנָטַעְתְּ בְּלִבִּי אַהֲבַת הַצֶּדֶק וְהַמִּישָׁרִים: וַאֲנִי כִּזְכוֹר כָּל־זֹאת רוּחִי חֻבָּלָה וְהָלַכְתִּי לִשְׁדֹד

Erleuchte meine Augen in Deinen Geboten, mache anhänglich mein Herz Deiner Lehre; laß die böse Neigung nicht über mich herrschen, damit ich nicht in Sünden gerathe, sondern pflanze meinem Herzen gute Vorsätze ein. Vernichte alle bösen Anschläge gegen mich, halte fern von mir jede Noth und Bedrängniß, Krankheit und Plage und laß meine Lebenstage vollzählig werden in Frieden, daß ich, wenn einst der Tag meiner Abberufung kommt, eines guten Todes sterbe und mein Todestag meinem Geburtstage gleiche, daß keine Sünde und Schuld an mir gefunden und meine Seele dem Verein der Seligen beigesellet werde. Laß mich dann rein ausgehen an jenem Tage des Gerichts, befreie mich im Gerichte! O Ewiger, erhöre meines Flehens Stimme, gewähre meine Bitte nach Deiner großen Barmherzigkeit! Amen.

Du aber, mein geliebter Vater, der du mein liebster Gedanke bist, möge der Herr all deine Wünsche erfüllen und deine Seele hoch empor erheben; sie lagere im Schatten des Paradieses bei den heiligen Vätern, den Redlichen, Frommen und Reinen. Und einstens wirst du wieder auferstehen zu deinem herrlichen Loose am Ende der Tage. Amen.

Am Grabe der Mutter.

Friede sei mit dir, geliebte Mutter, die du mich gepflegt und erzogen, mich auf den Armen getragen hast. Tag und Nacht bewahrten mich deine Augen, dein ganzes Leben weihetest du mir und sorgtest für alle meine Bedürfnisse. Und jetzt, da du den Weg alles Fleisches gegangen bist, finde ich keine so treue Führerin mehr, wie du mir gewesen. Du wolltest stets so liebevoll mein Bestes, du warst nicht blos für mein leibliches, sondern auch für mein geistiges Wohl bedacht, du pflanztest meinem Herzen Liebe zur Gerechtigkeit und Tugend ein. Alles dies gedenkend betrat ich mit betrübtem Gemüthe das

בוֹכִים, עַד שֶׁבָּאתִי אֶל־בֵּית אִמִּי וּלְחֶדֶר הוֹרָתִי, וְהִנֵּה הִיא לוּטָה בַשִּׂמְלָה, וְרוּחָהּ עָלְתָה לְמַעְלָה. וְאָמַרְתִּי, שָׁלוֹם לָךְ וְשָׁלוֹם לִמְנוּחָתֵךְ וְשָׁלוֹם לְנִשְׁמָתֵךְ. מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תִּבֹרָךְ, וְתָמִיד יֵאָמַר עָלַיִךְ, קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ, וּכְבוֹד יְיָ עָלַיִךְ יִזְרָח: וְלִי אֲנִי בְּנֵךְ יוֹצֵא מֵעַיִךְ, יֵחֻמַּרְנָא עָלַי רַחֲמַיִךְ, לְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי אֶלְיָיָ, שֶׁיִּשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי. בְּאָמְרִי, אָנָּא נוֹרָא וְקָדוֹשׁ תַּרְבֶּה מְחִילָתֶךָ, פִּשְׁעַי לִסְלוֹחַ תְּגַלְגֵּל עָלַי מִדּוֹתֶיךָ. וְאֶל־דִּמְעָתִי אַל־תֶּחֱרַשׁ, בְּקָרְאִי מִן־הַמֵּצַר כְּעָנִי וָרָשׁ, תְּחַיֵּנִי וּתְקַיְּמֵנִי כְּרֹב רַחֲמֶיךָ, וְתַסְפִּיק לִי לַחְמִי וּמְזוֹנִי מִשָּׁמֶיךָ, תְּחָנֵּנִי בְּצִדְקָתֶךָ, וְאַמְּצֵנִי בְּיִרְאָתֶךָ, לָלֶכֶת בִּדְרָכֶיךָ, וְלִשְׁמוֹר אֶת־חֻקֶּיךָ. הִנֵּה בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ, אָנָּא יְבֹאוּנִי חֲסָדֶיךָ, וְתָסֹל לְפָנַי מַעְגְּלֵי יֹשֶׁר וְחַיִּים וּבְרָכָה וְשָׁלוֹם וָאֹשֶׁר: וְאַתָּה אִמִּי אֲשֶׁר נִקְשְׁרָה בָךְ נַפְשִׁי וּבִי נַפְשֵׁכִי, תִּתְעַנְּגִי בְּצֵל עֵצִי עֵדֶן אֵצֶל הָאִמָּהוֹת הַיְשָׁרוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת וְהַטְּהוֹרוֹת, וְגוּפֵךְ הַשְּׁקֵט יִשְׁכּוֹן בִּמְנוּחָתוֹ, עַד־בּוֹא דְּבַר קָדוֹשׁ לְהַחֲיוֹת אֶת־הַמֵּתִים, וְאָז תִּזְכִּי לַעֲמוֹד לִתְחִיָּה, עִם־שְׁאָר נָשִׁים שַׁאֲנַנּוֹת וַחֲסִידוֹת בְּנוֹת עֲלִיָּה, וְתַעֲמֹדִי לְגוֹרָלֵךְ לְקֵץ הַיָּמִין. כֵּן יַעֲשֶׂה הָאֵל יְיָ, אָמֵן:

תחנה על קבר אחיו. תחנה מאת גרחבע דע: ברודערג.

אַתָּה אָחִי שָׁלוֹם עָלֶיךָ, שָׁלוֹם לְגוּפְךָ וּלְנִשְׁמָתֶךָ, וְהָיְתָה שְׁלֵמָה מְנוּחָתֶךָ, וְתִתְעַנֵּג בְּעֵדֶן אֱלֹהֶיךָ. יִזְרַח כַּשֶּׁמֶשׁ אוֹרֶךָ, וְתַשְׁקִיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ. תְּהִי מְנוּחָה

Todenfeld und kam hieher zur Grabesstätte meiner Mutter, zur Kammer meiner Erzeugerin. Da liegt ihr Leib in Tüchern eingehüllt, ihr Geist hingegen ist in die Höhe gestiegen, und ich rufe: „Friede dir, Friede deiner Ruhestätte, Friede deiner Seele! Gepriesen seist du von allen Frommen im Zelte, immerfort spreche man zu dir: Auf und leuchte, denn Licht ist dir gekommen, Gottes Herrlichkeit strahlt über dir!" So möge auch deine Liebe über mich, dein Kind, rege sein, für mich zu Gott zu beten, daß Er meines Flehens Stimme erhöre, wenn ich bitte: Ach, Ehrfurchtbarer und Heiliger, laß Deine Gnade mir angedeihen und verzeihe meine Sünden! Schweige nicht zu meinen Thränen, wenn ich wie ein Armer und Dürftiger aus der Drangsal Dich anrufe. Erhalte mich in Deinem unendlichen Erbarmen und bescheide mir meinen täglichen Bedarf. Begnadige mich in Deiner Huld, stärke mich in reiner Gottesfurcht, daß ich in Deinen Wegen wandele und Deine Gesetze stets befolge. Siehe, ich vertraue auf Dein Wort, laß Deine Gnade mir zuströmen und ebne mir den Pfad der Geradheit zum Leben, Segen, Frieden und Glücke! — Und du, meine Mutter, deren Seele mit mir und meine Seele mit dir verbunden ist, ergötze dich am Hochgenuß des Paradieses vereint mit jenen redlichen, heilig verklärten Stammmüttern. Und dein Leib, er liege sicher in seinem Ruheorte, bis des Allheiligen Wort ergeht, die Todten wieder zu beleben, dann wirst du wieder zum Leben auferstehen mit allen gottseligen, frommen Frauen, um dein schönes Loos zu empfangen am Ende der Tage. So thue der Allmächtige, der Ewige! Amen.

Am Grabe des Bruders.

Friede dir, mein geliebter Bruder, Friede deinem Leib und deiner Seele! Vollkommen sei deine Ruhe, wonnevoll dein Genuß im Paradiese; wie die Sonne erstrahle dein Licht, deine Seele sättige sich in Heiterkeit, sie ruhe bei

עִם נִשְׁמוֹת הַטְּהוֹרִים, אֲשֶׁר כְּזֹהַר הָרָקִיעַ מַזְהִירִים,
וְתַעֲלֶה מַעֲלָה מַעֲלָה, בְּצֵל אֵל שַׁדַּי סֶלָה: אַתָּה
עַצְמִי וּבְשָׂרִי אֲשֶׁר נַפְשְׁךָ הָיְתָה קְשׁוּרָה בְּנַפְשִׁי
וְרוּחֲךָ בְּרוּחִי. עַל כֵּן הַיּוֹם מִבֵּיתִי יָצָאתִי, וּלְבֵית מְלוֹן
גּוּפְךָ בָּאתִי, וְאֶשָּׂא עֵינַי מִגִּבְעַת קִבְרְךָ לַמָּרוֹם מִשְּׁכַן
נִשְׁמָתֶךָ. וְגַם אַתָּה מִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלַּם. וְתִפְגַּע
נָא בַּעֲדִי וּתְבַקֵּשׁ רַחֲמִים, לִפְנֵי יוֹשֵׁב בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים,
יַעֲזֹר־לִי בְּרֹב חֲסָדָיו, לִהְיוֹת מֵאוֹהֲבָיו וַעֲבָדָיו וִיכַפֶּר־
לִי עַל כָּל־חַטֹּאתַי שֶׁחָטָאתִי בְּמַחֲשָׁבָה וּבְדִבּוּר
וּבְמַעֲשֶׂה, וַיַּשְׁפִּיעַ עָלַי [וְעַל כָּל־יוֹצְאֵי יְרֵכִי] וְעַל כָּל־
יִשְׂרָאֵל רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה וְדַעַת וְיִרְאַת יְיָ לַעֲשׂוֹת
רְצוֹנוֹ וּלְעָבְדוֹ בְּלֵבָב שָׁלֵם:

שִׁמְעָה תְפִלָּתִי יְיָ וְשַׁוְעָתִי הַאֲזִינָה אֶל־דִּמְעָתִי אַל־
תֶּחֱרַשׁ, כִּי גֵר אָנֹכִי עִמָּךְ תּוֹשָׁב כְּכָל־אֲבוֹתָי. אָנָּא
יִגְדַּל כֹּחֲךָ יְיָ וְתִמְחֶה אֶת־פְּשָׁעַי וְלֹא תִזְכּוֹר חַטֹּאתַי
וּתְנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאַי,
וְהַמְצֵא לִי פַּרְנָסָתִי [וּפַרְנָסַת כָּל־בֵּיתִי] בְּרֶוַח וּבְכָבוֹד,
כִּי הָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ, וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק
לַכֹּל. נָא אַל־תְּשִׁיבֵנִי רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ, וַעֲשֵׂה שְׁאֵלָתִי
וּבַקָּשָׁתִי לְמַעַן זְכוּת אָחִי וּמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים שֶׁעָשָׂה
כָּל־יְמֵי חֶלְדּוֹ וּלְמַעַן זְכוּת כָּל־הַקְּדוֹשִׁים הַחֲבוּאִים
בְּסֵתֶר כְּנָפֶיךָ:

וְאַתָּה אָחִי הִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי וְלֹא תֶחֱשֶׁה, וַיְיָ יְשַׁלֵּם
לְךָ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחֱסֶה, וְנֹעַם הֵיכָלוֹ תֶּחֱזֶה,

jenen verklärten Geistern, die wie der Glanz des Himmels glänzen; immer höher steige sie im Schutze des Allmächtigen! Du bist mein Fleisch und Bein, wir waren beide eng verbunden, stets vereint. Darum zog mich mein Herz aus meinem Hause hieher zu deinem Ruheplatze; hier an deinem Grabeshügel will ich meine Augen empor heben zu den Höhen, wo deine Seele weilet. Entziehe auch du dich deines Fleisches nicht! Bitte doch für mich und erflehe Erbarmen vor dem Throner in den Himmelshöhen, daß Er mir beistehe, ihn zu lieben und ihm zu dienen, daß Er alle Sünden, die ich durch Gedanken, Worte oder Werke gesündigt habe, mir verzeihe, daß Er mir (und meinen Kindern) und ganz Israel den Geist der Weisheit und Einsicht, der Erkenntniß und Furcht Gottes zuströmen lasse, damit wir seinen Willen vollführen und ihm mit ganzem Herzen dienen.

Erhöre, Herr, mein Gebet, vernimm mein Flehen, schweige nicht zu meinen Thränen! denn ein Pilger bin ich vor Dir, ein Beisasse nur wie alle meine Väter. O Herr, zeige Dich groß in Deiner Macht und lösche meine Schulden, denke meiner Sünden nicht! Gib mir Gunst, Gnade und Gewogenheit in Deinen Augen und in den Augen der Menschen, und laß mich meinen Unterhalt (und den Unterhalt meiner Familie) in Fülle und in Ehren finden; Denn von Dir kommt der Reichthum und die Ehre und in Deiner Hand steht es, Alles groß und stark zu machen. Ach, laß mich nicht leer von Dir zurückkehren, erfülle meine Wünsche und Bitten, um des Verdienstes meines Bruders willen und seiner Gutthaten, die er während seines Erdenwallens geübt und um des Verdienstes aller Heiligen willen, die im Schutze Deiner Flügel geborgen sind. —

Du, mein Bruder, bete für mich und schweige nicht! Der Ewige möge es dir vergelten, daß du geborgen seiest unter seinen Fittigen und die Lieblichkeit seines Pallastes schauest.

וְגוּפְךָ בַּקֶּבֶר יִישַׁן שְׁנָתוֹ הַמְּתוּקָה, עַד כִּי יֵרֵד טַל הַתְּחִיָּה, וְכָל־הַנִּרְדָּמִים יֵעָרוּ מִשְּׁנָתָם, וְאָז תַּעֲמֹד לְגֹרָלְךָ לְחַיֵּי עוֹלָם, אָמֵן:

תחנה על קבר אחותו. החנה מַן גרַבּע דער שוועסטער.

שָׁלוֹם עָלֶיךָ אַתְּ אֲחוֹתִי, רַעְיָתִי תַּמָּתִי, גּוּפֵךְ יָנוּחַ בְּשָׁלוֹם עַל־מִשְׁכָּבֵךְ, וְנִפְשֵׁךְ לֹא תִּצְטַעֵר בְּצָרַת קְרוֹבֵךְ. מִנָּשִׁים שֶׁאֲנַנּוֹת בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ, וְכֻלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד בְּהֵיכָלֵךְ: וַאֲנִי הִנְנִי בָּאתִי בִּשְׁאֵלָתִי, בּוֹאִי נָא אֲחוֹתִי רַעְיָתִי, בּוֹאִי וְחָנְנִי פְּנֵי קוֹנֵךְ וְצוּרֵךְ, עֲבוּר אָחִיךָ עַצְמֵךְ וּבְשָׂרֵךְ, אֲשֶׁר עֲזַבְתִּיהוּ לַאֲנָחוֹת, בְּנָסְעֵךְ אַתְּ לַמְּנוּחוֹת. בּוֹאִי וְעִמְדִי מַהֵר בִּתְפִלָּה, לִפְנֵי עֶלְיוֹן נוֹרָא עֲלִילָה, שֶׁיָּחֹן וְיָחוּס וִירַחֵם עָלַי, וִינַחֲמֵנִי מִיגוֹנִי וְאַנְחוֹתַי, וְאֶזְכֶּה בִּזְכוּתֵךְ וּבִזְכוּת כָּל־הַצַּדִּיקִים וְהַצַּדְּקָנִיּוֹת הַטְּמוּנִים פֹּה לִהְיוֹת חֶלְקִי בְּאֶרֶץ הַחַיִּים בְּשָׁלוֹם וָיֹשֶׁר וְכָבוֹד וָעֹשֶׁר, וְיִפְתַּח אֶת־לִבִּי בְּתוֹרָתוֹ, וַיְיַחֵד לְבָבִי לְיִרְאָתוֹ, וַיַּצִּילֵנִי מִכָּל־הַרְהוֹר חֵטְא, וַיַּשְׁרֵשׁ בִּי מִדּוֹת טוֹבוֹת וּרְצוּיוֹת לְפָנָיו, שֶׁלֹּא אֵבוֹשׁ וְלֹא אֶכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד: מַהֲרִי־נָא עֲבוּרִי בִּתְפִלָּה, וַיְיַ יִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵךְ. אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ לְמַעַן יִיטַב־לִי בַּעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ:

וְעַתָּה אֲחוֹתִי לְכִי וְלִינִי וְשִׁכְבִי עַד־בֹּקֶר הַתְּחִיָּה, וְיִקְרָא הַגּוֹאֵל לִפְתּוֹחַ אֶת־קִבְרוֹת אֶרֶץ בְּשִׂיחָה, וְתַעֲמֹדִי לְגוֹרָלֵךְ הַנָּעִים לְקֵץ הַיָּמִים, אָמֵן:

Und dein Körper schlafe sanft in seinem Grabe, bis einst der Thau der Auferstehung hernieder träufelt und alle Schlummernde aus ihrem Todesschlaf erwecket, dann wirst auch du auferstehen zu deinem Loose im neuen Leben. Amen.

Am Grabe der Schwester.

Friede sei mit dir meine traute, fromme Schwester! dein Körper ruhe friedlich auf seinem Lager, deine Seele fühle nicht die Trübsal deines rückgebliebenen Verwandten! Gepriesen seist du von den sorglosen Frauen im Zelte, Alle rufe Ehre dir zu in deinem Pallaste! Ich komme nun mit meiner Bitte, daß du geliebte Schwester, doch zum Schöpfer flehen möchtest für deinen Bruder, den du in Kummer zurück gelassen, als du zur Ruhe zogest. Bete doch zum Höchsten dem Allmächtigen, daß er sich huld- und schonungsvoll meine erbarme und mich tröste von meinem Leid und Seufzen. Um deines Verdienstes willen und des Verdienstes aller hier liegenden Gerechten willen lasse Er meinen Theil im Lande der Lebenden sein in Frieden und Heil, Ehre und Reichthum. Er öffne mein Herz seiner Lehre und mache es seiner Furcht ergeben, Er bewahre mich vor jedem sündhaften Gedanken und pflanze mir gute, ihm gefällige Neigungen ein, damit ich nicht beschämt und nie zu Schanden werde. Eile doch und bete für mich, Gott wird die Stimme deines Flehens erhören, sprich doch, du seiest meine Schwester, damit es mir wohlgehe deinetwegen und ich am Leben bleibe deinethalben.

Und nun, meine Schwester, verweile hier und schlafe bis zum Morgen der Wiederbelebung, wo der Erlöser rufen wird die Gräber des Todengefildes zu öffnen; auferstehen wirst du dann zu deinem schönen Loose am Ende der Tage. Amen.

תחנה להתחנן על קבר אחיו. ואם כשם אשה אחרת לא כען. ווער זיך ווייטער פערהיימלעכטהעט המ
ילך על קבר אחיו הרשאונה. געהע כיכט חויל דמ: גרמב ווינער ערזטען פרי

שָׁלוֹם עָלֶיךָ נֶפֶשׁ טְהוֹרָה, אֲשֶׁר עָלִיתָ לְרוּם חֶבְיוֹ
לַחֲסוֹת בְּצֵל עֶלְיוֹן, וְחֶלְקֵךְ שָׁם בִּנְעִימוֹת, בִּמְסֻכַּ
הַתְּמִימוֹת: אַתְּ חֲבֵרְתִּי וְאֵשֶׁת בְּרִיתִי, תַּמְתִּי וּמְשׁוֹ
לִבִּי, מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת־הָאַהֲבָה אֲשֶׁ
אֲהַבְתִּיךְ, וְעוֹד הַיּוֹם בָּךְ תִּדְבַּק נַפְשִׁי כְּאָז הֱיוֹתִ
רַעְיָתִי וְעֶזְרָתִי, כִּי לִבַּבְתִּנִי בְּדוֹדַיִךְ וּבְיָשֶׁר מַעֲשַׂיִן
מַה יָּפִיתָ וּמַה נָּעַמְתָּ אִשְׁתִּי הַכְּשֵׁרָה בַּנָּשִׁים מְאֻשָּׁרָ
אַתְּ הָיִיתָ יְתַד אָהֳלִי, מִשְׁעַנְתִּי וְסוֹכַנְתִּי, צוֹפִיָּה הֲלִיכוֹ
בֵּיתִי, וְכָל־חֶפְצֵךְ וְרַאֲגָתֵךְ עַל טוֹבָתִי [וְטוֹבַת בָּנַיִךְ
וְכָל־מִצְוֹתַיִךְ הַמְּשֻׁלּוֹת עָלַיִךְ קִיַּמְתָּ בְּכָל־מְאֹדֵךְ: וְ
חָשַׁבְתִּי כִּי נִתְרַבֵּק יַחַד בְּאֹהֲבִים תָּמִיד סֶלָה: אַ
לֹא כְּמַחְשְׁבוֹתֵינוּ מַחְשְׁבוֹת נוֹרָא עֲלִילָה, כִּי הוּא חָשַׁ
בְּנִשְׁמָתֵךְ וּבְמְהֵרָה נִתְפָּרְדָה הַחֲבִילָה, וְדַעַךְ גֹּ
וְשָׁקְעָה שִׁמְשִׁי וְנֶהְפַּךְ שְׂשׂוֹנִי לִיגוֹנִי. הָהּ כִּי־נָגְעָ
בִּי יַד יְיָ, וְלָקְחָה מִמֶּנִּי מַחְמַד עֵינַי, הָהּ כִּי נִפְרַדְ
מִמֶּנִּי וְנָסַעְתָּ לַמְּנוּחוֹת, וַעֲזַבְתִּנִי לַאֲנָחוֹת, וְקוֹדֵר אֶתְהַלֵּ
[וּבָנַי שׁוֹמְמִים], גָּדוֹל כַּיָּם שִׁבְרִי וְכָבֵד אֵבְלִי עַל
חָרְבַּן בֵּיתִי כְּמוֹ עַל־חָרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: וְהִנְנִי בָּאר
עַל־קִבְרֵךְ יָפָתִי, וְאַנְחוֹת לִבִּי אֵלֶיךָ, אֲשֶׁר רוּחַ אַהֲבָתִ
עָלַי תְּרַחֵף וַיִּקְרְמוּנִי רַחֲמֶיךָ, לְהִתְפַּלֵּל בְּעַד בַּעַל
אֶת־פְּנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ, שֶׁיִּשְׁמַע קוֹל בִּכְיִי, בְּקָרְאִי אָנָ
בַּעַל הָרַחֲמִים, שִׂים־נָא הֲפוּגָה לַעֲיִן נִגְרָה, וְנֶחָמָ

Am Grabe der Gattin.

Friede sei mit dir, reine Seele, die du zur Höhe dich e
hoben um im Schatten des Höchsten zu weilen! Du hast d
deinen lieblichen Theil in der Hütte der Vollkommenen. D
meine Gefährtin, mein treues Eheweib, meines Herzenswonn
Die mächtigsten Gewässer vermögen nicht meine Liebe zu d
zu verlöschen; Heute noch hangt mein Herz an dir, wie ehede
da du meine Gefährtin und Gehülfin warst. Ja du hast d
Herz mir geraubt durch deine Liebe und deine edlen Thate
wie schön, wie hold warst du, mein lauteres, von allen Fran
gepriesenes Weib! Du warst meines Zeltes Nagel, mei
Stütze, meine Pflegerin, du wachtest über meines Hau
Ordnung, dein ganzes Verlangen und Streben war me
Bestes (und das Beste deiner Kinder); die Pflichten, die d
oblagen, erfülltest du nach all deinen Kräften. So, glaubte i
denn, würden wir in Liebe immerfort verbunden bleiben. Do
die Gedanken des Furchtbarmächtigen sind nicht wie unse
Gedanken; Er fand Wohlgefallen an deiner Seele, und schn
war unser Band gerissen, mein Licht erlosch, meine Son
ging unter und meine Wonne wandelte sich in Kummer. A
die Hand Gottes traf mich schwer, sie nahm mir meine A
genlust! Ach, du wurdest von mir getrennt, zogst zur Ru
ein und ließest mich in Schmerz zurück! Betrübt gehe ich n
umher (und meine Kinder sind verwaist), groß wie das Me
ist mein Unglück, schwer ist meine Trauer über meines Hau
Zerstörung, so schwer wie über die Zerstörung des Tempel
Darum komme ich zu deinem Grabe, meine Schöne, und brin
dir die Seufzer meines Herzens, damit der Geist deiner Lie
über mir schwebe und dein Erbarmen mir zukomme, um f
deinen Gatten zum Herrn zu flehen, daß er die Stim
meines Weinens erhöre, wenn ich rufe: „O Herr des E
barmens, schaffe doch Ruhe dem rinnenden Auge und Tr

לְנַפְשִׁי הַמָּרָה: תִּשְׁאִי בַּעֲדִי רִנָּה לָאֵל וְתַפְגִּיעִ
שֶׁיִּגְדֹּר פִּרְצָתִי הַפְּרוּצָה, וִיבַטֵּל כָּל־גְּזֵרָה חֲרוּצָה
וְיַצִּילֵנִי מִכָּל־זַעַם וְצָרָה וּמִכָּל־נֶגַע וּפֶגַע וּמְאֵרָ
וַיַּמְצִיאֵנִי פַּרְנָסָתִי וּפַרְנָסַת [זַרְעִי] בְּנֵי בֵיתִי בְּרֶוַ
וּבְנַחַת וּבְכָבוֹד, שֶׁלֹּא נִצְטָרֵךְ לְמַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם, וְלֹ
נִצְטָפֶה לְשֻׁלְחָן אֲחֵרִים, וְלֹא נִכָּנַע תַּחַת זָרִים, וִיחַיֵּ
לְאֹרֶךְ יָמִים וְשָׁנִים, וִיבָרְכֵנוּ בַּטּוֹב וּבַנְּעִימִים: קוּמִ
לָךְ רַעְיָתִי וְקָרְאִי אֶל־אֱלֹהַיִךְ, אַל־תְּאַחֲרִי. הִתְפַּלְלִ
בַּעֲדֵנוּ וְאֶל־אֵל שַׁחֲרִי. וְהוּא רַחוּם יְמַלֵּא בַקָּשָׁתֵ
עֲבוּרֵנוּ, בִּזְכוּתֵךְ וּבִזְכוּת כָּל־הַצַּדִּיקִים אֲבוֹתֵינוּ: וְאַ
אֲהוּבָתִי גּוּפֵךְ יָנוּחַ בְּהַשְׁקֵט וְשָׁלוֹם, וְנִשְׁמָתֵךְ תֶּחֱסֶ
בְּשַׁלְוָה בַּמְּרוֹם, אָמֵן סֶלָה:

תחנה פיר מיינע וויטטוועט מיט גרמב מיהרעז מאנכעז. (המט זיח זיך וויעדר פערהיירמטהעט, זיח המרך זיח כיכט מוין ה גרמב מיהרעז ערזטען מאנכעז געהען).

תחנה שתתחנן אצה על קבר בעלה. (וחס היא כזאת לאיש אחר, לא תלך על קבר בעלה הראשון (להתפלל).

שָׁלוֹם עָלֶיךָ אַתָּה אִישִׁי וּבַעְלִי. אֲשֶׁר הָיִיתָ עִמּוֹ
בֵּיתִי וְשִׂמְחַת אָהֳלִי, הָיִיתָ לִי עֲטֶרֶת צְבִי, מֵאִיר מַאֲפֵלִ
וּמַנְהִיר מַחֲשַׁכִּי, וְרִפְאוּת מַכְאוֹבִי: וְעַתָּה שִׁמְשִׁי שָׁקְעָ
פָּנָה זִיוִי פָּנָה הוֹדִי, חָמַק עָבַר הוֹדִי, וְנִשְׁאַרְתִּי בָדָ
וְגַלְמוּדָה, וְאֵפֶן כֹּה וָכֹה וְאֶרְאֶה כִּי אֵין אִישׁ. וְאֹמַ
אֵיכָה: אֵיכָה עֲזַבְתָּנִי אִשָּׁה עֲצוּבַת רוּחַ עֲזוּבָה וּשְׁכוּחָה
בָּכוֹ אֶבְכֶּה וְדִמְעָתִי עַל־לֶחְיִי, אֵין לִי מְנַחֵם וְלֹ
מֵשִׁיב יָגוֹנִי. וָאֶבָא הַיּוֹם אֶל־הָעִין בָּבַת עֵינִי, אֶל
נִקְרַת צוּר מְנוּחַ הֲדַר שְׁשׁוֹנִי, וּבִקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו

der traurigen Seele!" Bringe dem Allmächtigen deine Gebet vor und bitte für mich, daß er meinen Riß ausbessere, jedes Mißgeschick von mir vernichte und vor Qual und Noth, Plage Anstoß und Schaden mich bewahre. Er lasse mich meinen Unterhalt und den Unterhalt (meiner Kinder und) meiner Familie ausreichend, leicht und in Ehren finden, daß wir keines Menschen Gabe bedürfen, am Tische Anderer nicht zu warten brauchen und keinem Fremden unterthänig werden. — Er schenk uns ein langes Leben und segne es mit Glück und Wohlsein

Erhebe dich meine Gefährtin, rufe zum Herrn, säume nicht bete für uns und flehe Gott, den Barmherzigen an! Er wir deine Bitte erfüllen um deines Verdienstes willen und u der Verdienste aller unserer frommen Väter willen. — D aber, meine Geliebte, dein Leib möge hier sicher und friedl lich ruhen und deine Seele in himmlischer Glückseligke geborgen sein! Amen.

Eine Wittwe am Grabe des Gatten.

Friede dir, mein Mann und Gemahl! der du meines Haus Stütze, meines Zeltes Freude warst, meine herrliche Kron das Licht in meiner Dunkelheit, der Erleuchter meiner Fi sterniß, der Linderer meiner Schmerzen! Nun ist meine Son untergegangen, fort ist mein Glanz und Schmuck, ve schwunden mein Geliebter, und ich bin einsam und ü zurückgeblieben. Ich wende mich nach allen Seiten und se meinen Mann, nicht mehr, klagend rufe ich: Wo bist du Ach, du hast mich verlassen! ich bin ein Weib betrübt Gemüthes, verlassen und vergessen, jammere, mit meine Thränen auf der Wange, und habe keinen Tröster, der meine Kummer lindere. So kam ich denn heute zur Grabstätte meines Augapfels, zur Felsengruft, wo mein Wonneschm ruhet; ich suche ihn da und find' ihn nicht und rufe

אַךְ מִן־הַמֵּצַר קְרָאתִיו: וְאֹמַר, שָׁלוֹם לְךָ וּלְנִשְׁמָתְךָ
הַטְּהוֹרָה, בְּצֵל עֲנַן כָּבוֹד תִּהְיֶה שְׁמוּרָה, לָעַד וּלְנֶצַח
תִּהְיֶה לְטוֹב זְכוּרָה: וְהִנֵּה נָא רָאוֹ תִרְאֶה וְזָכַרְתָּ אֶת
אֲמָתֶךָ, וּרְאֵה עָנְיִי וְשִׁפְלוּתִי, וּנְמִיכַת רוּחִי וְצָרָתִי
עַל־מִי נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הַהֲנָה, כִּבְשׁוֹת צֹאנְךָ וְצֹאנ
אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה: נָסַעְתָּ אַתָּה לִמְנוּחוֹת, וְעָזַבְ
אוֹתָנוּ לָאֲנָחוֹת: מִי יוֹרֶה דֵעָה וּמִי יָבִין שְׁמוּעָה גְּמוּל
מֵחָלָב וְעַתִּיקֵי מִשָּׁדַיִם, מִי יוֹרֶה לָנוּ דַּרְכֵי אֱלֹהֵי
חַיִּים, מִי יַדְרִיכֵנוּ בִּנְתִיב יָשָׁר, וּמִי יוֹרֶה לָנוּ שְׁעַ
הַכָּשֵׁר. וְעַל־מִי הִבְטַחְתָּ אַלְמְנָתֶךָ, וּמִי יִבְנֶה בְּנֵ
בֵיתֶךָ: וְאִם תִּדְמֶה מִיתַת אִשָּׁה עַל־בַּעְלָהּ כְּחָרְ
הַבַּיִת בְּיָמָיו. הִנֵּה תִּדְמֶה מִיתַת הַבַּעַל עַל־אִשְׁ
כְּאִלּוּ נֶחֱרַב הָעוֹלָם וּמְרוֹמָיו: עַל כֵּן רַחֵם עַל־פְּלֵטַ
צֹאן יָדֶךָ, וַעֲמָדְנָא בִּתְפִלָּה וּבְבַקָּשָׁה לִפְנֵי אֵל רָ
וְנִשָּׂא אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן אַלְמָנוֹת, שֶׁיְּכַפֵּר עַל־חַטֹּאת
וְיִבְנֶה הֲרִיסוֹתַי, וְיָשִׂים צָרַי לְמַכְאוֹבִי וִירַחֵם עָלַי וְעַ
טַפִּי אֲשֶׁר תָּלוּי בִּי. אָנָּא יְנַחֵם אוֹתִי וִירַפֵּא כְּאֵבִי, וְיָסִ
כָּל־מַחֲלָה וְכָל־נֶגַע מִקִּרְבִּי, וַיֵּשֶׁב בִּנְיַן בֵּיתִי הֶהָרוּ
וְלִרְעֵבֵי לֶחֶם מָזוֹן וְצֵדָה יִפְרוֹס, וַיַּגְדִּיל כְּבָעֵץ אֶרֶז וּכְרוֹשׁ
יְהִי נָא חַסְדּוֹ עָלֵינוּ, וִימַלֵּא אֶת־מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ, כִּי הוּ
תּוֹחַלְתֵּנוּ, וְיִתֶּן־לָנוּ אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹ
וְאַתָּה, נִשְׁמָתְךָ הָאֲרוּבָה, תָּמִיד יִזְכְּרֶנָּה אֱלֹהֵי
לְטוֹבָה. וְגוּפְךָ יָנוּחַ פֹּה בִּמְנוּחָה, עַד כִּי־תַעֲנ
לִתְחִיָּה, לְשָׂשׂוֹן וּלְחֶדְוָה. אָמֵן:

meiner Bedrängniß: Friede ist mit dir und deiner reinen Seele, du bist im Schatten der Herrlichkeitswolken behütet, ewiglich und immerdar zum Heil bedacht! O, so schaue auf deine Magd, siehe meine Noth und Niedrigkeit, mein gebeugtes Gemüth und mein Leid! Wem hast du die armen Schäflein überlassen, deine und meine Kinder, die jetzt so vereinsamt dastehen? Du bist zur Ruhe eingezogen, uns aber hast du zum Seufzen zurückgelassen. Wer soll jetzt Einsicht lehren, wer unterweisen die kaum der Milch Entwöhnten, der Brust Entnommenen? Wer soll uns Gottes Wege lehren, wer uns leiten auf die rechte Bahn, wer uns zeigen, was sich ziemet? Wem hast du deine Wittwe anvertraut, und wer soll nun dein Haus erhalten? Das Unglück des Mannes, dem die Frau wegstirbt, wird der Zerstörung des Tempels verglichen; doch das Unglück der Frau, wenn ihr der Mann entrissen wird, ist weit größer; es ist, als wäre ihr die ganze Welt zerstört. — Erbarme dich darum deiner rückgebliebenen Familie und flehe und bitte zu Gott, dem Hocherhabenen, dem Vater der Waisen und Annehmer der Wittwen, daß Er meine Sünden verzeihe, meine Trümmer wieder erbaue, Balsam auf meine Wunde lege und sich meiner und meiner Kinder annehme. O daß Er mich tröste und meinen Schmerz heile, Krankheit und Plage fern von uns halte, mein herabgekommenes Hauswesen wieder herstelle und mir Speise und Unterhalt gewähre, daß ich meine hungernden Kinder ernähre und sie wachsen wie Zeder und Zipresse. Möge doch seine Gnade über uns walten, möge Er unsre Wünsche erfüllen, denn Er ist unsre Hoffnung; Er verleihe uns langes Leben, Jahre des Wohlseins und des Glückes!

Und du, geliebte Seele, möge Gott dich stets zum Guten gedenken! Dein Körper aber möge hier ruhig lagern, bis du einst auferstehest zur Wonne und Freude! Amen.

תחנה על קבר בניו הגדולים. מיט גרמבע מיינע ערוואַכסענע קינדער.

שָׁלוֹם עָלַיִךְ נְשָׁמָה יְחִידָה, אֲשֶׁר הָיִיתִי מְחַיָּה גּוּף אָדָם אֲשֶׁר נַפְשִׁי לוֹ כָּמֹהוּ, מוֹצָא מֵעַי וְיוֹצֵא חֲלָצַי אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים כַּאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינָיו. בִּרְצוֹנוֹ נָתַן וּבִרְצוֹנוֹ נָטָל: חָבִיב הָיָה עָלַי דִּבּוּרוֹ, תַּאֲוַת נַפְשִׁי לִשְׁמוֹ וּלְזִכְרוֹ. יְדִידִי חָמַק עָבָר, נִגְלָה וְנִכְסָה נִרְאָה וְנִסְתָּר, קְרָאתִיו וְלֹא עָנָנִי בִּקַּשְׁתִּיהוּ וְלֹא מְצָאתִיהוּ: וַאֲנִי לֹא יָדַעְתִּי דַּרְכֵי יָיָ וּמַחְשְׁבוֹתָיו, אִם רַק לְמַתָּנָה נִתַּן לִי הַיֶּלֶד עַל־מְנָת לְהַחֲזִירָהּ בִּזְמַנָּהּ. אוֹ אִם־עֲוֹנוֹתַי עָנוּ בִי וְחִיַּבְתִּי לְקַבֵּל הַפֻּרְעָנוּת: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ לֹא זָכִיתִי לְגַדְּלוֹ יוֹתֵר, וְאַף כִּי פִּלַּלְתִּי יִתְמוֹךְ יָדִי בְּזִקְנָתִי וְאֶשָּׁעֵן עָלָיו, תּוֹחַלְתִּי נִכְזָבָה כִּי בָא הַמָּוֶת וַיִּקְטְפֵהוּ בַּעֲלוּמָיו. וַאֲנִי בְעָנְיִי אֵלְכָה לִי שָׂדֶה בוֹכִים אֶל־סֶלַע קִבְרָתוֹ, וְאֶתְפַּלְּלָה אֶל־אֵל עַל־נִשְׁמָתוֹ, יַעֲלֶנָּה אֶל־מְכוֹן שִׁבְתּוֹ, וַיַּסְתִּירֶנָּה בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן יָרוּם חֶבְיוֹן; וְאַתְּ נְשָׁמָה עִמְדִי־נָא בִּתְפִלָּה וּבְבַקָּשָׁה לִפְנֵי אֵל רָם וְנִשָּׂא, שֶׁיְּכַפֵּר וְיִסְלַח לַעֲוֹנוֹת וְלַפְּשָׁעִים וְלַמַּעֲשִׂים הָרָעִים שֶׁחָטָאתִי וְשֶׁעָוִיתִי וְשֶׁהֲרֵעוֹתִי, וִינַהֲלֵנִי עַל־מֵי מְנוּחוֹת בְּנַחַת וְשׁוּבָה עַד־זִקְנָה וְשֵׂיבָה, וְיִשְׁמֹר אוֹתִי [וּשְׁאָר זַרְעִי] מִן־כִּלָּיוֹן וָחֶרֶץ עוֹד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ, וְיִשְׁמוֹר צֵאתִי וּבוֹאִי לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: וְאַךְ לְכִי לַקֵּץ וָתָנוּחִי וְתַעֲמְדִי לְגֹרָלֵךְ לְקֵץ הַיָּמִין עִם כָּל־הַצַּדִּיקִים: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן, וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ, וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ. וּבְשָׁלֹחַ

Am Grabe eines erwachsenen Kindes.

Friede mit dir, verklärter Geist, der du einen menschlichen Leib beseeltest, an dem mein Herz gehangen, der, aus meinem Blut entsprossen, vom Allgütigen mir gegeben ward; nach seinem Willen schenkte Er ihn mir, nach seinem Willen nahm er ihn wieder. Wie ergötzten mich seine Gespräche, wie war das Erwähnen seines Namens meiner Seele Lust! Aber ach, mein Liebling zog von dannen! er erschien und verschwand, ward sichtbar und wieder verborgen; wollt' ich ihn rufen, er antwortet nicht, wollt' ich ihn suchen, ich find' ihn nicht mehr. — Ich vermag nicht die Wege Gottes und seine Gedanken zu ergründen, ob etwa dies Kind nur als Darleihen mir gegeben wurde, um es seiner Zeit wieder abzufordern, oder ob meine Sünden gegen mich zeugten, so daß ich dessen Verlust als Strafe verschuldet habe. Doch wie dem auch sei, so konnte ich die Erziehung meines Kindes nicht vollenden, und meine Hoffnung, daß es einst eine Stütze meines Alters werde, ist vereitelt; denn es kam der Tod und pflückte es in seiner Jugend. In meinem Leidwesen betrat ich deßhalb das Thränenfeld, um an seinem Grabhügel für seine Seele zu Gott zu beten, daß er sie zu seinem Thronsitz erhebe und im Schutze seines Himmelzeltes berge. — So bete auch du, reine Seele, und bitte für mich vor Gott, dem Hocherhabenen, daß er alle Sünden und Vergehen, die ich begangen habe, mir vergeben möge und mich in Ruhe und stiller Sicherheit bis in's Greisenalter leite. Er behüte mich (und meine übrigen Kinder) immerdar vor verderblichem Geschicke, behüte meinen Ausgang und Eingang zum Leben und zum Frieden, von jetzt an und immerfort. — Und du, harre aus bis an's Ende, ruhe, um am Ende der Tage nebst allen Frommen wieder aufzustehen zu deinem Loose! Er aber, der Allbarmherzige, vergebe die Schuld und strafe nicht; er nehme vielmals seinen Zorn zurück und lasse nicht seinen vollen Grimm erwachen. Und wenn

אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא הַיּוֹם הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא, אֲשֶׁר יָבוֹא לְהָשִׁיב לֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם וְלֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים, אֲזַי גַּם לִי גַּם לָךְ יְנַחֵם, אָמֵן:

תחנה להתחנן על קבר בניו לעולמי ימים.

תחנה מַן גרחַבע מיינע פריה געסטאָר־בענען קינדער.

שָׁלוֹם עָלַיִךְ נִשְׁמָה טְהוֹרָה, אֲשֶׁר מְלֻבֶּשֶׁת הָיִית בְּגוּף זַרְעִי, וְלֹא יָצָאתְ לָעוֹלָם אֶלָּא בְּכֹחַ וְלֹא הִרְבֵּיתְ בְּפֹעַל: וַאֲנַחְנוּ לֹא נַשִּׂיג אָרְחוֹת יָיָ וְלֹא נֵדַע סְתָרָיו, וְהוּא צַדִּיק בְּכָל־דְּרָכָיו וּמִי יֹאמַר לוֹ מַה־תִּפְעָל: וְעַל כֵּן פִּי לֹא יַרְשִׁיעֵנִי לֵאמֹר מִפְּנֵי מָה מֵתוּ בָנֶיךָ בְּחַיֶּיךָ, קוּם וְהִצְטַדֵּק לִפְנֵי אֱלֹהֶיךָ, וְאֵלֶּה הַצֹּאן מֶה־עָשׂוּ, אֲשֶׁר מֵעוֹלָמָם יָצְאוּ וּפָרָשׁוּ? כִּי עַל־הַכֹּל יָיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לְךָ, וּמַצְדִּיקִים דִּינְךָ וּלְיִרְאָתְךָ אָנוּ חֲרֵדִים: וַאֲנִי תְּפִלָּה לְאֵל חַי. שֶׁיַּעֲלֶה נִשְׁמַת זַרְעִי הַטְּהוֹרָה, אֶל־מוּל פְּנֵי שְׁכִינָתוֹ לְהָאִירָה, וְיִשְׁתַּעֲשַׁע בָּהּ שַׁעֲשׁוּעִים וָאָהָבִים, וַיַּעֲלֶהָ בְּמַעֲלַת הַכְּרוּבִים: וְלִי יְכַפֵּר אֶת־עֲוֹנִי, אֲשֶׁר בַּעֲבוּרָם לֻקַּח מִמֶּנִּי מַחְמַד עֵינִי, וְאַל־יְבַעֲתוּנִי עוֹד שִׁבְטוֹ וְאֵימָתוֹ, וִימַלֵּא יָמַי בַּטּוֹב וּשְׁנוֹתַי בַּנְּעִימִים, אַךְ טוֹב וָחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל־יְמֵי חַיַּי וְשַׁבְתִּי בְּבֵית־יָיָ לְאֹרֶךְ יָמִים. אָמֵן:

תחנה על קבר זקנו.

תחנה מַן גרחַבע דעם גרעסטפאטערס.

שָׁלוֹם עָלֶיךָ אַתָּה אָבִי זְקֵנִי, יְסוֹד בֵּיתִי וְרֹאשׁ שַׁלְשֶׁלֶת מִשְׁפַּחְתִּי. גּוּפְךָ בְּשָׁלוֹם מִשְׁכָּבוֹ בְּקִבְרוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה

er den Propheten Elia schickt vor dem Eintritt jenes großen und furchtbaren Tages, daß er das Herz der Kinder ihren Vätern und das Herz der Väter den Kindern wieder zuführe, dann wird er auch mich und dich trösten. Amen.

Am Grabe eines früh gestorbenen Kindes.

Friede sei mit dir, reine Seele, die du vom Leibe meines Kindes bekleidet warst, die du blos deinem Wesen nach, aber noch nicht mit deinen Thaten der Welt dich zeigtest. — Wir können nicht Gottes Wege überschauen, seine Geheimnisse nicht ergründen; Er ist gerecht in allen seinen Wegen, wer könnte zu ihm sprechen: Was thust Du da? Darum soll mein Mund nicht frevelnd sprechen: „Warum mußten deine Kinder bei deinem Leben sterben? rechtfertige dich vor deinem Gotte sagend: Was thaten diese Kleinen, daß sie so schnell von der Welt wieder scheiden mußten?" Vielmehr danken wir für Alles Dir, Herr, unser Gott! erkennen Deine Allgerechtigkeit und beugen uns in Ehrfurcht vor Dir. Beten aber will ich zum lebendigen Gotte, daß er die reine Seele meines Kindes vor seiner Majestät strahlen lasse, sie in seiner Liebe umfasse und zu der Höhe der Cherubim erhebe. Und mir vergebe Er alle Sünden, die mir den Verlust meiner Augenlust zugezogen haben; Er ängstige mich nicht ferner mit seiner Strafruthe und seinen Schrecken, sondern lasse meine Tage und Jahre in Wohlsein und Lieblichkeit vollzählig werden. Nur Glück und Huld folge mir alle Tage meines Lebens, daß ich im Hause Gottes immerdar verweile! Amen.

Am Grabe des Großvaters.

Friede sei mit dir, mein Großvater, du Grund meines Hauses, Ahnherr meiner Familie! Dein Körper hat ein friedliches Lager in seinem Grabe in dieser Welt und deine

וְנִשְׁמָתְךָ הַטְּהוֹרָה שָׁלוֹם אָהֳלָהּ בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן, יוֹשֶׁבֶת בְּמַחֲסֵה שַׁדַּי בְּרוּם חֶבְיוֹן, מְעֻטֶּרֶת בַּעֲטֶרֶת מַעֲשֶׂיהָ הַטּוֹבִים, וּמִתְעַנֶּגֶת בְּנַחֲלָתָהּ נֶפְלָה לָהּ בַּנְּעִימִים: וַאֲנִי מִיַּלְדֵי בֵּיתְךָ הִנְנִי בָּאתִי לִמְקוֹם מְנוּחַת עַצְמוֹתֶיךָ, אֲשֶׁר תְּרַחֵם נָא עַל בֶּן־צֶאֱצָאֶיךָ, וְתִהְיֶה עֵזֶר לוֹ בְּצָרַת נַפְשׁוֹ. אָנָּא תְּהִי לְמֵלִיץ בַּעֲדִי וּבְעַד כָּל־בֵּיתִי, וְשָׁא רִנָּה וּתְפִלָּה לָאֵל נוֹרָא עֲלִילָה יוֹשֵׁב בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים וּמַבִּיט בְּעִמְקֵי הֲדוֹמִים, שֶׁיָּחֹן וְיָחוּס וְיַחֲמוֹל עָלַי, וְאַל־יְדִינֵנִי כְּפִי רֹוַע מַעֲלָלַי, וְאַל־יִקָּחֵנִי בַּחֲצִי יָמַי. לֹא יַשְׁחִית כִּי יַרְחִיב אֶת־חַיַּי, לְמַעַן אוּכַל לְהֵיטִיב אֶת־מַעֲשַׂי וְלָשׁוּב מִכָּל־חַטֹּאתַי, לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וְלַעֲבוֹד אֶת־עֲבוֹדָתוֹ בֶּאֱמֶת וּבְאַהֲבָה: כָּלוּ עֵינַי מִיַּחֲלוֹת לֵאלֹהַי כִּי לֹא יְשִׁיבֵנִי רֵיקָם מִלְּפָנָיו, וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר אֶת־עֲוֹנִי וְיִזְכְּרֵנִי בְּזִכְרוֹן טוֹב, וְיַעֲשֶׂה עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה אוֹת לִישׁוּעָה וְרַחֲמִים. יָגֵן עָלַי בִּזְכוּתְךָ וּבִזְכוּת כָּל־הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים הַנִּקְבָּרִים פֹּה לִהְיוֹת חֶלְקִי בְּחַיִּים טוֹבִים וַאֲרֻכִּים וְלֹא אֵבוֹשׁ וְלֹא אֶכָּלֵם לֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא בָּעוֹלָם הַבָּא:

וְאַתָּה אָבִי זְקֵנִי, גּוּפְךָ יִשְׁכֹּן בֶּטַח בִּמְלוֹנוֹ, וְנִשְׁמָתְךָ תִּתְעַנַּג עַל־יֵי וּתְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ, עַד עֵת קֵץ וְיִקְרָא הַגּוֹאֵל וְנַעֲמֹד וְנִחְיֶה וְנוֹדֶה לוֹ הַמְּמִית וְהַמְחַיֶּה. אָמֵן:

תחנה על קבר זקנתו. תחנה אַן גרעבע דער גרעסמוטער.

שָׁלוֹם עָלַיִךְ אַתְּ זְקֵנָתִי, אֵם מִשְׁפַּחְתִּי פְּאֵרִי וְהַדָּרָתִי. גּוּפֵךְ יִשְׁכֹּן לָבֶטַח בְּקִבְרָתוֹ, וְנִשְׁמָתֵךְ עָלְתָה לָעֶלְיוֹן

reine Seele ist im Friedenszelte in jener höheren Welt, sie weilt im Schutze des Allmächtigen in der höchsten Himmelssphäre, mit dem Kranze ihrer Gutthaten gekrönt und sich ergötzend an ihrem beschiedenen lieblichen Theile. Und ich, ein Kind deiner Familie, trat hierher zum Ruheplatz deiner Gebeine, damit du doch Erbarmen habest mit deinem Nachkömmling und ihm Beistand seiest in seiner Seelennoth. Sei doch ein Fürsprecher für mich und mein ganzes Haus und laß deine Gebete und Bitten aufsteigen zu Gott, dem Allmächtigen, der in den höchsten Höhen thront und in die tiefsten Tiefen schaut, daß er sich huld- und schonungsvoll meiner erbarme, mich nicht nach meinen schlechten Thaten richte, mich nicht wegnehme in der Hälfte meiner Tage und mich nicht strafe, sondern mich am Leben erhalte, damit ich meine Thaten wieder verbessern und von meinen Sünden umkehren kann, nur seinen Willen zu vollführen und in Wahrheit und Liebe ihm zu dienen. Meine Augen schmachten und harren zu Gott, daß er mich nicht unerhört abweise; Er, der Barmherzige, vergebe meine Schulden und bedenke mich zum Guten. Er thue ein Zeichen an mir zum Wohle, Heil und Erbarmen, er beschütze mich um deines Verdienstes und der Verdienste aller Gerechten und Frommen willen, die hier im Grabe liegen, und gebe mir Theil am glücklichen, langen Leben, daß ich nicht beschämt und nicht zu Schanden werde weder in dieser noch in jener Welt.

Du aber, mein Großvater, dein Leib ruhe sicher in seiner Herberge und deine Seele ergötze sich bei'm Ewigen, ihm dienend in seinem Pallaste, bis zum Ende der Zeiten, wann der Erlöser rufen wird und wir zu neuem Leben auferstehen und danken Ihm, der da tödtet und wieder belebt! Amen.

Am Grabe der Großmutter.

Friede sei mit dir, meine Großmutter, herrliche Zierde und Ahnin meiner Familie! dein Leib ruht sicher im Grabe, dein Geist

וְלִמְרוֹרָתוֹ, לָשֶׁבֶת שָׁם עִם הַנָּשִׁים הַשַּׁאֲנַנּוֹת אֲשֶׁר
בֵּית יִשְׂרָאֵל הָיוּ בוֹנוֹת: וַאֲנִי מִצֶּאֱצָאֵי בֵיתֶךָ בָּאתִי
אֶל־בֵּית מְנוּחָתֶךָ, לְהִתְפַּלֵּל עַל־נִשְׁמָתֶךָ, תָּמִיד תִּהְיֶה
צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים בְּחֶבְרַת הָאֲמָהוֹת גִּבְעוֹר
עוֹלָם: וְגַם אַתְּ נֶפֶשׁ יָקָרָה הֵיטִיבִי לִי וְהַעֲתִּירִי בְּעַד
זַרְעֵךְ אֶל־יְיָ יוֹצְרֵךְ, עִמְּדִי־נָא וְהִתְעוֹרְרִי וְהַרְבִּי תַּחֲנוּנִים
לָאֵל דָּר בִּמְעוֹנִים, וִימַלְּאֵ יָמַי בַּטּוֹב וּשְׁנוֹתַי בַּנְּעִימִים
וַיַּצִּילֵנִי מִכָּל־צַעַר וּמִצּוּקָה וְנֶגַע וּמַכָּה, וְאַל יִזְכֹּר
לִי מַעֲלִי, וְאַל־יְשַׁלֵּם לִי כְּפָעֳלִי, אַךְ בְּרַחֲמָיו יוֹשִׁיעֵנִי
וְחַסְדּוֹ יִרְדְּפֵנִי, וּמֵחַטָּאתִי יְטַהֲרֵנִי, וְרוּחַ נְדִיבָה יִסְמְכֵנִי
וַיְיַחֵד לְבָבִי לְיִרְאָתוֹ, וְיָאִיר עֵינַי בְּתוֹרָתוֹ, לְהָבִין
וּלְהַשְׂכִּיל אֶת־פִּקּוּדָיו וְלִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת כָּל־מִצְוֹתָיו
כָּל־יְמֵי הֱיוֹתִי בָּאָרֶץ. וְאֶזְכֶּה בִּזְכוּתֵךְ וּבִזְכוּת כָּל־שְׁאָר
הַצַּדִּיקִים וְהַצַּדְּקָנִיּוֹת לִירֹשׁ טוֹבָה וּבְרָכָה בָּעוֹלָם הַזֶּה
וְלִרְאוֹת אוֹר חַיֵּי עַד, לַחֲסוֹת תַּחַת כַּנְפֵי אֵל אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל בְּגַן עֵדֶן. אָמֵן:

תפלה על קבר אים שהיתה עליו שמועה רעה בחייו. ומלוה גדולה להתפלל עליו, למען לא ידח כדח, וכל שכן אם הוא מקרוביו ומכיריו.

געבעט מיט גרמבע מיינע: זאָלבען, דער מיינ
חיבלען רוף לזריקגעלאַסען המט. עז מיינט זאָלבוך, פ
דיא געעלע מיינע: זאָלבען דען מאָלערבאַרשט
חאט גגאַדע מגלוגפלוהען; בעזאָנדערס, ווען ד
פערשטאָרבענע מיינער חונזרער פערוואַנדט
מדער בעקאַנגטען וואַר.

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי הַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים שֶׁתִּמְחַל
לַעֲוֹנוֹתַי וְלַעֲוֹנוֹת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלַעֲוֹנוֹת (פלוני בר פלוני)
תִּמְחַל לוֹ עַל־כָּל־חֲטָאִים וַעֲוֹנוֹת וּפְשָׁעִים שֶׁחָטָא

hat sich zur Wohnung des Höchsten erhoben, zu weilen dort neben jenen seligen Frauen, die das Haus Israel erbauten. Und ich, ein Sprosse deiner Familie, kam zu deiner Ruhestätte, um für deine Seele zu beten, daß sie immerfort dem Verbande der Seligen verbunden bleibe in Gesellschaft der Stammmütter, der Stützen der Welt. Aber auch du, theuere Seele, thue mir wohl und flehe für deinen Nachkömmling den ewigen Schöpfer an. Erhebe dich, ermuntere dich und bitte anhaltend zu Gott, der in den Höhen thront, daß er meine Tage in Glück und meine Jahre in Wohlsein vollzählig mache und mich vor Schmerz und Drangsal, Plage und Schaden behüte. Er denke nicht meiner Vergehen, vergelte mir nicht nach meinem Thun, vielmehr helf' er mir nach seiner Barmherzigkeit und laß seine Gnade mich verfolgen. Er reinige mich von meinen Sünden, verleihe mir ein williges Gemüth und bestimme mein Herz, ihn zu fürchten, erleuchte meine Augen in seiner Lehre, daß ich seine Gesetze erkenne und verstehe und alle seine Gebote bewahre und befolge, solange ich auf Erden weile. Dein Verdienst und die Verdienste aller Edelen und Frommen mögen mir beistehen, daß in dieser Welt mir Glück und Segen zu Theil werde und ich dereinst mit dem Lichte des ewigen Lebens beseligt werde, unter den Fittigen des Allmächtigen, des Gottes Israels zu ruhen im Paradiese. Amen.

Am Grabe eines Solchen, der einen üblen Ruf zurückgelassen hat.

Möge es Dein Wille sein, Ewiger, Gott der Gnade und Barmherzigkeit, meine Sünden und die Sünden Deines Volkes Israel zu verzeihen. Vergib auch dem Verstorbenen N. N. alle Sünden,

לְפָנֶיךָ, וּתְהִי תְּשׁוּבָתוֹ וַחֲרָטָתוֹ וּוִדּוּיוֹ וּמִיתָתוֹ לְכַפָּרָתוֹ, וְהָקֵל דִּינוֹ הַקָּשֶׁה מֵעָלָיו כְּרֹב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ, וְזָכָר־לוֹ זְכִיּוֹתָיו וְצִדְקוֹתָיו אֲשֶׁר־עָשָׂה, וְאַל תִּזְכֹּר־לוֹ חֲטָאָיו, כִּי הַיֵּצֶר הָרַע הוּא הַמַּחְטִיא אֶת־הָאָדָם, כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעָרָיו, וְלֹא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ רַק לְתַאֲוָתוֹ וְלֹא לְהַכְעִיסֶךָ: מֶלֶךְ מָלֵא רַחֲמִים, שְׁמַע קוֹלוֹ וְתַעְטֵהוּ חַסְדֶּךָ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב עִבְרֵי בְּעֵמֶק הַבָּכָא מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ גַּם־בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה[1]. וְאַתָּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיַּעַל: מֶלֶךְ מָלֵא רַחֲמִים, הַצֵּל אוֹתוֹ וְאֶת כָּל־הָעֲבָרָיִנִים מִדִּין גֵּיהִנֹּם, כִּי הֵם עַמְּךָ זֶרַע אַבְרָהָם בְּחִירֶךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ, וּתְהִי מְנוּחָתָם בְּגַן עֵדֶן, כִּי טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו: וּלְךָ לְבַדְּךָ הַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים. וְאַתָּה סוֹלֵחַ וּמוֹחֵל לַעֲוֹנוֹת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים:

תפלה על פרנסה.

להתפלל על הקנרים. געבעט וומן ועבעגיחונגטערהמלט.

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּהְיוּ מְזוֹנוֹתַי וּמְזוֹנוֹת בְּנֵי בֵיתִי עִם־מְזוֹנוֹת כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל מֻכְתָּרִים וּמְאֻמָּתִים וּמְצֻדָּקִים בְּיָדֶךָ, וְאַל תַּצְרִיכֵנִי לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם כִּי אִם לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה הַפְּתוּחָה וְהָרְחָבָה, וּתְהִי מְלֵאכָתִי וְכָל־עֶשְׂקִי לִבְרָכָה וְלֹא לַעֲנִיּוּת, לְחַיִּים וְלֹא לְמָוֶת, וּתְזַכֵּנִי שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם עַל־יָדִי, וְאֶהְיֶה

---

[1]) ראה פירוש רש"י בתהלים פ"ד, ז'. וגמר' ערוכין י"ט.

Missethaten und Frevel die er begangen haben mag. Sein letztes bußfertiges und reuevolles Sündenbekenntniß und sein Tod möge über ihn versöhnen, daß Du das Strafurtheil ihm milderst nach Deiner großen Barmherzigkeit und Gnade. Gedenke ihm seiner Verdienste und Gutthaten, die er je geübt, aber nicht der Sünden, die er gethan. Denn die sinnliche Begierde ist es ja, die den Menschen zum Bösen verleitet, wie Du selbst gesprochen: „Der Trieb des menschlichen Herzens ist böse von Jugend auf!" So war auch die Absicht des hier Ruhenden gewiß nicht, Dir zu trotzen, sondern blos seiner Sinnenlust zu fröhnen. Erbarmnngsvoller König, o höre seine Stimme und umgib ihn mit Deiner Gnade, wie geschrieben steht: „Sie durchwallen das Thal mit Thränen, machen es zu einer Quelle und mit Segnungen umhüllt sie der Erzieher!" Du bist es ja, der in die Gruft senkt und wieder heraufführet. Erbarmungsvoller König, rette ihn und alle Gesetzübertreter von der Höllenstrafe, denn sie sind Dein Volk, Nachkommen Abrahams, Deines Erwählten, Genossen Deines Bundes; laß ihr Ruheplatz im Paradiese sein, Ewiger, der Du Allen gütig bist und Dein Erbarmen sich über alle Geschöpfe erstreckt! Bei Dir allein ist die Gnade und das Erbarmen, Du verzeihest und vergibst erbarmungsvoll die Missethaten Deines Volkes Israels! —

Gebet um Lebensunterhalt.

Möge es Dein Wille sein, Ewiger, unser Gott und Gott unsrer Väter, daß meine und meiner Hausleute, sowie Deines ganzen Volkes Israels Ernährung eine gekrönte, wahrhafte und ehrenhafte, von Deiner Hand gespendet sei. Laß mich nicht eines Geschenkes oder Darleihens von Menschen bedürftig werden, sondern lediglich von Deiner stets vollen, offenen und milden Hand abhangen und meine Arbeiten und alle Geschäfte zum Segen, nicht zur Verarmung, zum Leben nicht zum Tode sein. Beglücke mich, daß Dein heiliger Name nie durch mich entweihet werde, daß ich vielmehr alle

מִן־הַמּוֹעִילִים וּמַשְׁפִּיעִים טוֹב לְכָל־אָדָם תָּמִיד
וּתְמַלֵּא יָדַי מִבִּרְכוֹתֶיךָ וְשַׂבְּעֵנִי מִטּוּבֶךָ, כִּי אַתָּה
בֵּרַכְתָּ וּמְבֹרָךְ לְעוֹלָם, עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה
נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אָכְלָם בְּעִתּוֹ, פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ
לְכָל־חַי רָצוֹן. עָלֶיךָ יְיָ אַשְׁלִיךְ יְהָבִי וְאַתָּה תְּכַלְכְּלֵנִי
וְאַתֵּן נִשְׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים הַעֲתֵדָה אֶל־
בַּעֲדִי, שֶׁיָּרִים קַרְנִי וַיַּגְבִּיהַּ מַדָּלִי, לְמַעַן אוּכַל לְעָבְדְ
בְּלֵבָב שָׁלֵם כָּל־יְמֵי חַיָּי. וּבְשֵׁם טוֹב וּבְשָׁעָה טוֹבָה
אֶפָּטֵר מִן־הָעוֹלָם הַזֶּה, וִיהִי חֶלְקִי עִמָּכֶן בְּגַן־עֵדֶן, אָמֵן

תפלה

על גדול נכיס להתפלל על הקנריס.

תחנה פיר דמ׳ וחה׳ערגעהען דער קינדער.

רִבּוֹן כָּל־הָעוֹלָמִים. רָם עַל כָּל־רָמִים. שְׁמַע תְּפִלָּה
בָּא עָדֶיךָ. לְבַקֵּשׁ רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ. וּתְזַכֵּנִי בְּרֹב חֶמְלָתֶךָ
לְגַדֵּל בָּנַי לַעֲבוֹדָתֶךָ. בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר. וְתִשְׁמְרֵ
וְתַצִּילֵם מִכָּל־פְּגָעִים רָעִים. וְיִהְיוּ מְמֻלָּאִים בַּתּוֹרָ
וּבְחָכְמָה וּבְיִרְאָתֶךָ. וְנוֹשְׂאִים חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינ
אָדָם וּבְעֵינֶיךָ. וְעֵינַי תִּרְאֶינָה בְּשִׂמְחָתָם וּבְהַצְלָחָתָם
יִהְיוּ לְךָ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי, אֲשֶׁר אֶתְפַּלֵּל עַל־עוֹלָ
וְטַפִּי, וְיֵחָשְׁבוּ לְפָנֶיךָ כְּהַקְרָבַת קָרְבָּן. וּבִזְכוּת כָּ
יְשֵׁנֵי עָפָר נָא אַל־תְּשִׁיבֵנִי רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ יְיָ צוּ
וְגוֹאֲלִי. אָמֵן:

Menschen immer nützlich und Gutes fördernd sei. Ja fülle meine Hände von Deinen Segnungen, sättige du mich mit Deinem Gute; Denn Du, Ewiger, segnest ewiglich. Aller Augen schauen auf Dich, Du gibst ihnen ihre Speise zur rechten Zeit. Du öffnest Deine Hand und sättigst alles Lebende mit Wohlgefallen. Dir, Ewiger, befehl' ich mein Geschick, Du wirst mich versorgen. —

Ihr aber, heiligen und reinen Seelen, flehet für mich zu Gott, daß er mein Ansehen erhebe, meinen Glücksstern erhöhe, damit ich ihm mit ganzem Herzen dienen kann alle Tage meines Lebens, und mit einem guten Namen dereinst sanft von dieser Welt scheide und meinem Antheil bei Euch im Paradiese erhalte. Amen.

Gebet für das Wohlergehen der Kinder.

Herr aller Welten! Allerhöchster! Höre mein Gebet, der ich vor Dich trete um Deine Barmherzigkeit und Gnade zu erflehen. Beglücke mich durch Deine große Güte, meine Kinder zu Deinem Dienste auf leichte Art, ohne Schmerz, erziehen zu können. Bewahre und behüte sie vor allen bösen Zufällen und laß sie zunehmen an Gesetzeskenntniß, Weisheit und Gottesfurcht, daß sie Gunst und Wohlgefallen finden in Deinen und der Menschen Augen, daß meine Augen sich an ihrer Freude und an ihrem Wohlergehen weiden. O mögen Dir wohlgefallen die Worte meines Mundes, die ich für meine Kinder Dir vorbringe, mögest Du sie wie Opfer gelten lassen, mögest Du um der Verdienste aller im Erdenstaube Schlafenden willen mich nicht unerhört entlassen, Du Ewiger, mein Schöpfer und Erlöser! Amen.

תפלה

להתפלל על קברי מרנן ורבנן.

מן דען גרעבערן געזעהרטער חזוד פרעמאער מאכער.

שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם אַתֶּם רַבָּנִים. עֲלֵיכֶם הַשָּׁלוֹם חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. שָׁלוֹם יִשְׁפֹּת לָכֶם מִמְּרוֹמִים, שָׁלוֹם יִהְיֶה לְנִשְׁמוֹתֵיכֶם, שָׁלוֹם עַל־מִשְׁכְּבוֹתֵיכֶם: אַשְׁרֵיכֶם וְאַשְׁרֵי חֶלְקְכֶם, כִּי־תוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיכֶם. וַיָּפֻצוּ חוּצָה מַעְיְנוֹתֵיכֶם. וְלֹא מָשָׁה מִפִּיכֶם תּוֹרַת מִקְרָא מִשְׁנָה וּגְמָרָא מִנְּעוּרֵיכֶם וְעַד זְקֻנֵיכֶם: וְגַם עַתָּה מֵחַיִל אֶל־חַיִל וּמִישִׁיבָה לִישִׁיבָה הֲלִיכוֹתֵיכֶם. וּמַלְאֲכֵי מַעֲלָה סְבִיבוֹתֵיכֶם. לִשְׁמוֹעַ דִּבְרֵי אֱלֹהֵיכֶם. וְהִנֵּה יֵצֵב עֲלֵיכֶם: וּבָאתִי אֲנִי עַל־קִבְרוֹתֵיכֶם. לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יוֹצְרְכֶם. שֶׁיִּגְמוֹל עָלַי וְעַל־בֵּיתִי חֶסֶד בִּזְכִיוֹתֵיכֶם: וְגַם־אַתֶּם הִתְפַּלְּלוּ בַּעֲדִי כִּי לֹא יָשִׁיב פְּנֵיכֶם. וְצַדִּיק אוֹמֵר וְיִגְזוֹר לָכֶם, וִימַלֵּא רְצוֹנְכֶם, וְיִתֵּן לָכֶם שְׁאֵלַתְכֶם וּבַקָּשָׁתְכֶם: עַל־כֵּן אַל־תֶּחֱרְשׁוּ בִּתְפִלָּתְכֶם. וְהָרִימוּ לַמָּרוֹם קוֹלְכֶם, שֶׁיְּבַטֵּל מֵעָלֵינוּ כָּל־גְּזֵרוֹת רָעוֹת, וְיִמְחֹק אוֹתָם בִּבְכוֹתֵנוּ דְּמָעוֹת. וְיִתְנַהֵג עִמָּנוּ בְּמִדַּת הַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים. וְאַל־יַסְתֵּר פָּנָיו מִמֶּנּוּ לְעוֹלָמִים. וְיִהְיֶה בְּעֶזְרֵנוּ לֵילוֹת וְיָמִים: וְכֹל אֲשֶׁר־אֶתְפַּלֵּל לְפָנָיו יִשְׁמַע וְיַעֲנֵנִי, וְיַעֲשֶׂה עִמָּדִי חֶסֶד וִירַחֵם עָלַי לְמַעֲנוֹ אִם לֹא לְמַעֲנִי: כִּי מָה אוֹמֵר וּמָה אֲדַבֵּר עוֹד לַיְ.

An den Gräbern der Gesetzlehrer und Frommen.

Friede euch, ihr Gesetzlehrer! Friede euch, ihr Weisen und Gelehrten! Himmlischer Friede sei euch beschieden, Friede euerer Seelen, Friede euern Lagerstätten! Heil euch, Heil euern Loose! Denn Lehre der Wahrheit war in euerm Munde, ihr ließet von euerer Weisheit Andern zufließen, das Studium der schriftlichen wie des mündlichen Gesetzes war euere Beschäftigung von euerer Jugend an bis ins Alter. Und auch jetzt noch schwingt sich euer Geist höher und höher dem Weisheitsziel entgegen, umgeben von den hohen Engeln, die auf d Worte Gottes lauschen, und Er, der Ewige, steht über euc Ich kam deßhalb an euere Gräber, um zum Schöpfer zu bete daß er mir und meinem Hause Gnade erweise um euer Verdienste willen. Doch betet auch ihr für mich, denn er läßt Gott nicht leer ausgehen, euch wird der Allgerechte wi fahren, euere Wünsche und Bitten euch gewähren. Dar unterlasset nicht zu beten, erhebet euere Stimme zu dem Hö sten, daß er alle schlimmen Verhängnisse vernichte und von u abwende, daß er, auf unser Weinen schauend, huld- und gn denvoll mit uns verfahre, sein Antlitz nicht vor uns verbe und uns beistehe Tag und Nacht. So oft ich vor ihm l erhöre er mich und antworte mir, sei mir gnädig und barme sich meiner um seinetwillen, nicht meinetwillen. D was soll ich sprechen, was noch reden vor dem Ewig

כִּי צָרְכֵי אָדָם מְרֻבִּים וְאִי אֶפְשַׁר כֻּלָּם לְפָרֵט: וְאַתָּה
יְיָ אֲשֶׁר בְּרָאתָנִי וִיצַרְתָּנִי וְכוֹנַנְתָּנִי. וּבְיָדְךָ רוּחִי
וּגְוִיָּתִי. וּמִיָּדְךָ פַּרְנָסָתִי וּמְזוֹנִי. אַל־נָא תָסוּר חַסְדְּךָ
וַאֲמִתְּךָ מִמֶּנִּי. וְתִשְׁמְרֵנִי וּתְחַיֵּנִי. כִּי עַבְדְּךָ אָנִי
וּמִכָּל־צָרָה וְצוּקָה תּוֹשִׁיעֵנִי. אַל־בְּאַפְּךָ תּוֹכִיחֵנִי וְאַל
בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי. רְאֵה בַעֲמָלִי וְיָגוֹנִי. כִּי־אַתָּה תּוֹשִׁיעַ
אֶת־עָנִי: אָנָּא יְיָ עֲשֵׂה עִמִּי כְּחַסְדֶּךָ. כַּכְּסֵנִי מֵעֲוֹנ
וּמֵחַטָּאתִי טַהֲרֵנִי. כִּי אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת־עֵינַי. רְפָאֵנ
יְיָ. מִכָּל־תַּחֲלוּאַי רְפָאֵנִי. וּבִתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה תְּשִׁיבֵנִי
אֹרַח חַיִּים תּוֹדִיעֵנִי. וּבְמַעְגְּלֵי־צֶדֶק תַּנְחֵנִי. בְּתוֹרָתְ
תְּחַכְּמֵנִי. וּבְמִצְוֹתֶיךָ תְּחַזְּקֵנִי: בְּסֵפֶר הַחַיִּים תִּכְתְּבֵנ
לְטוֹבָה תִּדְרְשֵׁנִי. וּימִינְךָ תִּסְעָדֵנִי. הָשִׁיבָה לִי שָׂשׂ
יִשְׁעֶךָ וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי: עֲשֵׂה־עִמִּי אוֹת לְטוֹב
וְיִרְאוּ שֹׂנְאַי וְיֵבֹשׁוּ כִּי־אַתָּה יְיָ עֲזַרְתָּנִי וְנִחַמְתָּנ
שַׂמֵּחַ תְּשַׂמְּחֵנִי. נַחֵם תְּנַחֲמֵנִי. לִבִּיאַת מָשִׁיחַ תְּזַכֵּנ
וִישׁוּעוֹת טוֹבוֹת תַּרְאֵנִי: אֱלֹהַי שְׁמַע קוֹלִי וַעֲנֵנ
וּבְזְכוּת כָּל־לוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ תִּנְצְרֵנִי: יִהְיוּ אֲמָרַי לְרָצ
לְפָנֶיךָ וְתִרְצֵנִי. אָמֵן סֶלָה:

Die menschlichen Bedürfnisse sind gar viele, ich kann sie nicht alle aufzählen. Du aber, Ewiger, der Du mich geschaffen, gebildet und bereitet hast, Du, in dessen Hand mein Geist und Körper ist und aus Deiner Hand meine Nahrung und Erhaltung kommt, laß doch Deine Gnad' und Treue nicht von mir weichen, bewahre und erhalte mich, denn ich bin Dein Knecht! Hilf mir aus aller Noth und Drangsal, straf' mich nicht in Deinem Zorne, züchtige mich nicht in Deinem Grimme, schau' auf mein Elend und Leiden, der Du den Armen hilfst! Ach, Ewiger, verfahre mit mir nach Deiner Gnade, wasche mich von meiner Schuld, reinige mich von meiner Sünde, denn zu Dir erhebe ich mein Auge. Heile mich, Ewiger! heile mich von allen Gebrechen und führe mich in vollkommener Buße zu Dir zurück! Thue mir kund den Pfad des Lebens, führe mich auf der Tugendbahn, unterweise mich in Deiner Lehre und stärke mich in Deinen Gesetzen! Schreibe mich ein in das Buch des Lebens, bedenke mich zum Guten, stütze mich mit Deiner Rechten, gib mir die Wonne Deiner Hilfe und verleihe mir ein williges Gemüth! Thue mir ein Zeichen zum Guten, daß meine Hasser es sehen und beschämt werden, wie Du, o Gott, mir hilfst und mich tröstest. Erfreue mich mit Deinem Troste, laß mich die Ankunft des Erlösers erleben und das Heil mich schauen! Mein Gott, höre meine Stimme und antworte mir, um des Verdienstes aller Verkünder Deiner Lehrer willen behüte mich! Möchten meine Worte Dir wohlgefallen und Du mir gnädig sein. Amen Selah.

תפלה לער"ה ועי"כ.

יוצאים על הקברים בער"ה ועי"כ להתחנן שם. ומתחילים הנני עומד וכו' (דף 266) עד להחיות מתים ואח"כ אומרים.

מן ערב ר"ה מוכר ערב י"כ ווערד פאָגעגערט תחנה מיר דען גרעבערן געבעטעט. מאַן פאַנגט מן הנני עומד (זייטע 266) ביז להחיות מתים דאַן זאָגט מאַן.

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת, מֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ, הַיּוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רַחֲמִים, שֶׁיִּתְגוֹלֵל רַחֲמֶיךָ עָלֵינוּ, וְתִתְנַהֵג בְּחַסְדְּךָ עִמָּנוּ, וְאַל־תָּבוֹא בְּמִשְׁפָּט עִמָּנוּ, כִּי לֹא יִצְדַּק לְפָנֶיךָ כָּל־חָי. עֲמוֹד מִכִּסֵּא דִינֶךָ, וְשֵׁב עַל־כִּסֵּא רַחֲמֶיךָ, וְרַחֵם עַל־עַמְּךָ הַקּוֹרְאִים לִשְׁמֶךָ, וְזָכְרֵנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ, וַעֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וּלְמַעַן שִׁבְעֵי עָפָר הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה כִּי לְךָ עֵינֵינוּ מְיַחֲלוֹת וְלִתְשׁוּעָתְךָ מְקַוּוֹת, צַדֵּיקֵנוּ בְדִינֶךָ

(בערב יום כפור.)

וְנִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה בָּזֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה

(בערב יום כפור.)

וְנִזָּכֵר וְנִכָּתֵם לְפָנֶיךָ בְּסֵפֶר הַחַיִּים בָּזֶה יוֹם צוֹם הַכִּפֻּרִים הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה

וְלִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה עַל־כָּל־חַטֹּאתֵינוּ שֶׁחָטָאנוּ וְשֶׁעָוִינוּ וְשֶׁפָּשַׁעְנוּ לְפָנֶיךָ. וְתִגְזֹר עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם, שְׁנַת אוֹרָה, שְׁנַת בְּרָכָה, שְׁנַת גְּאֻלָּה שְׁנַת דִּיצָה, שְׁנַת הוֹד, שְׁנַת וַעַד טוֹב, שְׁנַת זִכָּרוֹן שְׁנַת חֶדְוָה, שְׁנַת טוֹבָה, שְׁנַת יְשׁוּעָה, שְׁנַת כַּלְכָּלָה שְׁנַת לְמוּד, שְׁנַת מְנוּחָה, שְׁנַת נֶחָמָה, שְׁנַת סַיְעָתָא שְׁנַת עֻזָּרָה, שְׁנַת פְּרוּת, שְׁנַת צְדָקָה, שְׁנַת קְדֻשָּׁה שְׁנַת רָצוֹן, שְׁנַת שָׁלוֹם, שְׁנַת תְּשׁוּעָתֵנוּ, וְתִתֵּן בְּרָכָה

Am Tage vor dem Neujahrs- und Versöhnungstage auf den Gräbern zu beten.

Möge es Dein Wille sein, Ewiger, Gott des Erbarmens und des Verzeihens, König der ganzen Erde, auf dem Throne der Barmherzigkeit sitzend, daß Du Dein Erbarmen über uns rege sein, Deine Gnade über uns walten lässest und nicht in's Gericht mit uns gehest; denn kein Sterblicher kann vor Dir bestehen. O erhebe Dich vom Throne Deiner Gerechtigkeit auf den Thron Deiner Barmherzigkeit und erbarme Dich Deines Volkes, das Deinen Namen anruft. Gedenke uns zu einem guten Andenken vor Dir, thue es um Deinetwillen und um der Heiligen im Erdenstaube Ruhenden willen; denn zu Dir harren unsre Augen und hoffen auf Deine Hilfe. Recht fertige uns in Deinem Gerichte, daß wir an dem kommenden

Am Tage vor Neujahr:	Am Tage vor dem Versöhnungstag:
Neujahrstage bedacht und eingeschrieben werden	Versöhnungstage bedacht und besiegelt werden

in das Buch des Lebens, zum Glück und Segen, zur Vergebung und Verzeihung aller unsrer Sünden, die wir vor Dir gesündigt und gefrevelt haben. Bestätige uns ein gutes Jahr zum glücklichen und friedlichen Leben, ein Jahr des Lichtes und des Segens, der Erlösung und der Wonne, der Heilsbestimmung und Erinnerung, der Fröhlichkeit, des Glücks und Heils, der Nahrung und der Belehrung, der Ruhe und Tröstung, der Hilfe und des Beistandes, der Befreiung und des Gedeihens, der Heiligkeit, des Wohlwollens, des Friedens und der Rettung. Verleihe Segen unserm Händewerk, gewähr

בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וּתְמַלֵּא כָּל־בַּקָּשׁוֹתֵינוּ וּצְרָכֵינוּ, וְתִזְקוֹף לְמַעְלָה קַרְנֵנוּ, וְתֹאמַר דַּי לְצָרוֹתֵינוּ וְקֵץ וְסוֹף לְגָלוּתֵנוּ, וּתְמַהֵר לְגָאֳלֵנוּ. כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הַחַיִּים עוֹדֶנָּה, וְלַאֲשֶׁר פָּדִיתָ יְיָ וְיָצָאָה נַפְשָׁם מִנִּדָּנָה:

(בערב יום כפור מוסיף: וּבְיוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה תְּכַפֵּר עָלֵינוּ. לְטַהֵר אוֹתָנוּ מִכָּל־חַטֹּאתֵינוּ. וְלִפְנֵי יְיָ יִטְהַר כָּל־אָדָם מֵחֹבוֹ בְּיוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל:)

זְכוֹר יְיָ לִבְנֵי אָדָם הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה הָאֵתָנִים מוֹסְדֵי תֵבֵל, בִּזְכוּתָם וּבִזְכוּת כָּל־יְשֵׁנֵי עָפָר תַּשְׁבִּית מִמֶּנּוּ וּמִכָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כָּל־צָרָה וְיָגוֹן וְאַף וְחָרוֹן, וּתְמַלֵּא בַקָּשָׁתֵנוּ, וְתִשְׁלַח לָנוּ מְשִׁיחֵנוּ, וְתִבְנֶה לָנוּ בֵּית קָדְשֵׁנוּ, וְתַחֲזִיר שְׁכִינָתְךָ לְאַרְצֵנוּ, וְתֵטִיב לָנוּ אַחֲרִיתֵנוּ, וְהַט חַסְדְּךָ עָלֵינוּ, כִּי אַתָּה אֱלֹהֵינוּ. שְׁמַע יְיָ אֱלֹהֵינוּ, וּתְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ: (וחח"כ יאמרו יהי רצון, דף 270.)

תחנה אחרת לער"ה ועי"כ.

להתפלל על קברי הצדיקים. מיינינע טפרעכען פאָגלענדע תחנה מן דען גרעבערן דער פרומען.

צַדִּיקִים יְסוֹדֵי עוֹלָם תְּהִי מְנוּחָתְכֶם כָּבוֹד, וּזְכוּת תַּלְמוּד תּוֹרָתְכֶם וּמַעֲשֵׂיכֶם הַטּוֹבִים תַּעֲמָד־לִי וּלְבֵיתִי וּלְכָל־הַנִּלְוִים אֵלַי וּלְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ אֱלֹהֵי הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ שֶׁיִּתְגַּלְּלוּ רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ הַמְרֻבִּים עַל־מִדּוֹתֶיךָ

בערב ר"ה	בערב י"כ
וְנִזְכֹּר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ בָּזֶה	וְנִזְכֹּר וְנִכָּתֵם לְפָנֶיךָ בְּיוֹם
רֹאשׁ הַשָּׁנָה הַבָּא עָלֵינוּ	צוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה הַבָּא עָלֵינוּ

all unsere Wünsche und Bedürfnisse und hebe unser Horn hoch empor. Laß genug sein unsere Leiden, mache ein Ende unserer Verbannung und eile uns zu erlösen! Versöhne Dein Volk, die Lebenden sowohl wie die, welche Du bereits befreiet und ihre Seelen den Körperfesseln entrückt hast: (Vor dem Versöhnungstage: Versöhne Du uns an diesem Versöhnungstage und reinige uns von allen unseren Sünden, daß Jedermann rein von Schuld vor Dir, Herr, am Gerichtstage erscheine.) Gedenke, Herr, den Menschenkindern jene Heiligen, die in der Erde ruhen, jene Glaubensstarken, die Pfeiler der Welt! Ihrer Verdienste und der Verdienste aller Entschlafenen wegen mögest Du von uns und Deinem ganzen Volke Israel jede Noth und Bekümmerniß, jeden Zorn und Grimm ferne halten, unsere Bitten erfüllen, uns den Erlöser senden, unser Heiligthum wieder bauen und Deine Majestät wieder in unserm Lande residiren lassen. Laß unsere Zukunft eine glückliche sein, laß Deine Huld über uns walten, denn Du bist unser Gott! Erhöre, Ewiger, unser Gott, und nimm mit Erbarmen und Wohlgefallen unsre Gebete an!

Am Tage vor dem Neujahrs- und Versöhnungstage auf den Gräbern zu beten.

Ihr frommen Stützen der Welt, ehrenvoll sei euere Ruhe! Das Verdienst eueres Gesetzstudiums und euerer guten Thaten stehe mir, meiner Familie, alle meinen Angehörigen und dem gesammten Hause Israels bei!

Möge es Dein Wille sein, Gott des Erbarmens und des Verzeihens, König der ganzen Erde, daß Deine große Barmherzigkeit und Gnade über Deine Gerechtigkeit vorwalte, daß wir an

Am Tage vor Neujahr:

diesem uns zum Guten kommenden Neujahrstag bedacht und eingeschrieben werden

Am Tage vor dem Versöhnungstag:

diesem uns zum Guten kommenden Versöhnungstage bedacht und besiegelt werden

לְטוֹבָה לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה עַל כָּל־חַטֹּאתֵינוּ
וַעֲוֹנוֹתֵינוּ וּפְשָׁעֵינוּ וּלְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם וּלְפַרְנָסָה
וְכַלְכָּלָה וּלְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה וְלִשְׁנַת גְּאֻלָּה וִישׁוּעָה
וּשְׁנַת בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וּשְׁנַת רֶוַח
וְהַצָּלָה וּשְׁנַת הַשְׁקֵט וּמְנוּחָה מִכָּל־דְּאָגָה וּבְהָלָה
וְתַקָּלָה וּגְזֵרָה רָעָה, שָׁנָה שֶׁנִּגְדַּל בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים
טוֹבִים, וְנִמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּבְעֵינֵי
כָּל־רוֹאֵינוּ: רַחוּם וְחַנּוּן אֲדוֹן כָּל־הָעוֹלָמִים הֶעָתֵר
לָנוּ עַל כָּל־זֹאת שֶׁבִּקַּשְׁנוּ לְפָנֶיךָ לְמַעַן רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ
הַמְרֻבִּים וּלְמַעַן זְכוּת הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים הַשּׁוֹכְנִים
פֹּה וּלְמַעַן זְכוּת כָּל־צַדִּיקֵי וַחֲסִידֵי עוֹלָם, וְאַל תְּשִׁיבֵנוּ
רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

בקשת מחילה

זינקט מן המת אס פגס נכנודו.

שָׁלוֹם עָלֶיךָ אַתָּה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְהַטָּהוֹר.[1] וְשָׁלוֹם
לְנַפְשְׁךָ וּלְנִשְׁמָתְךָ בַּשְּׁחָקִים בָּהִיר. מְנוּחָתְךָ תִּהְיֶה
שְׁלֵמָה. לְמַעְלָה מִמַּלְאֲכֵי רוּמָה. וְעַצְמוֹתֶיךָ יָנוּחוּ
בַּקֶּבֶר בְּשָׁלוֹם עַל־מִשְׁכָּבָן: וַאֲנִי עָנִי וְכוֹאֵב. מְחוֹלָל

---

[1]) שלום עליך אתה רוח הקדוש וכו'. יש לה לנשמה ג' שמות נפש רוח ונשמה כידוע, והפירושים על זה רבים והא לך מה שכתב מעדיה גאון נפ' האמונות והדעות מאמר ו' וז"ל כאשר תתחבר הנפש לגוף ילאו לה ג' כחות, כח ההכרה וכח הטעם וכח התאוה וע"כ קראה אותה לשונו בג' שמות נפש ורוח ונשמה, ומזה נאמרה נפש אל שיש לה כח מתאוה ומזה נשם רוח אל שיש לה כח הטעם, ומזה נשם נשמה אל שיש לה כח מדעי עכ"ל. והנה ג' כחות הראשיות האלה שיש לנשמה הן שנקראו בל

zur Verzeihung, Vergebung und Versöhnung aller unsrer Sünden, Missethaten und Frevel, zu einem glücklichen, friedlichen und nahrungsreichen Leben, zu einem guten und angenehmen Jahre, zu einem Jahre der Erlösung und des Heils, des Segens und Gedeihens all unsrer Händewerke, der Erleichterung und Errettung, der Stille und Beruhigung vor aller Bekümmerniß und Bestürzung, vor Anstoß und schlimmen Begegniß, zu einem Jahre, in dem wir groß im Gesetze und in guten Thaten werden und Gunst und Wohlgefallen finden in Deinen Augen, Ewiger, unser Gott, und in den Augen Aller, die uns sehen. Barmherziger und Gnädiger, Herr aller Welten! gewähre uns all Dies, das wir von Dir erflehet, um Deiner großen Huld und Liebe willen, um des Verdienstes aller Gerechten und Frommen willen, die hier ruhen und um des Verdienstes aller lebenden Redlichen und Frommen willen! Laß uns nicht leer von Dir zurückkehren, denn Du erhörest das Gebet Deines Volkes Israel in Liebe. Gelobt seist Du, Erhörer der Gebete!

Bitte um Verzeihung der Sünden, die man sich gegen einen Verstorbenen zu Schulden kommen ließ.

Friede dir, du heiliger, reiner Geist, Friede dir, du in den Höhen strahlende Seele! Du bist vollkommen selig, hoch über den höchsten Engeln erhaben, und deine Gebeine ruhen friedlich an ihrem Lager hier im Grabe. Ich Armer und Leidender aber

תזכמי ערקענטניס=, שופפינדונגז=, בעגעהרונגזקרחפט, וכח ההכרה לו מדעי הוא מה זנקרח ערקענטניסקרחפט, וכח הכעם הוא שופפינדונגזקרחפט, וכח הטתחוס הוא בעגעהרונגזקרחפט; וזה זכמלח זיכתמז המקרח חלל ל׳ תחוס וחכן ולמן במלת נכז וחלל, כעם וקבאס במלת הוח. ומלבד חלה ג׳ זמות זים לנכמה מלד כחותיה נקרחת עוד נג׳ זמות זהן מלד עלמותה והן חיה ויחידה, ופירז הגלון, חיה, בעבור זהיח שמדת לעד, ויחידה מכני זחין לה דומה בחרן. ולחה עוד מדרז כ״ר דף י״ז ע״ב.

מִפְּשָׁעִים וַחֲטָאִים שׁוֹאֵב. בָּאתִי הֵנָּה לִמְקוֹם קְבוּרָתְךָ וּלְבֵית מִשְׁכָּבֶךָ. לְהִתְחַנֵּן לְךָ וּלְפַיְּסְךָ עַל אֲשֶׁר פָּעַלְתִּי וְדִבַּרְתִּי וְעָלוּ עַל־לִבִּי דְּבָרִים שֶׁהֵם נֶגֶד כְּבוֹדְךָ וְזִיוְךָ וַהֲדָרְךָ וְהוֹדְךָ, וְהִנְנִי מוֹדֶה וְעוֹזֵב וְאוֹמֵר נַעֲנֵיתִי לְךָ (פלוני*) כִּי חָטָאתִי לַיְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְלָךְ. וְכָל־מַה שֶׁהִרְהַרְתִּי וְדִבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי וּפָעַלְתִּי נֶגְדֶּךָ, אוֹ כָּל־מָה אֲשֶׁר הִתְרַשַּׁלְתִּי מֵעֲשׂוֹת לִכְבוֹדֶךָ, הַכֹּל הָיָה אֶצְלִי בִּשְׁגָגָה יוֹצֵאת מִדַּעַת מְטֻעָה, וְכָל־אֲשֶׁר עָשִׂיתִי שֶׁלֹּא כְּהֻגֶּן הִנְנִי מִתְחָרֵט עָלָיו בַּחֲרָטָה גְּמוּרָה. וַאֲבַקֶּשְׁךָ שֶׁיִּכְמְרוּ נָא רַחֲמֶיךָ עָלַי וְתַעֲמוֹד בִּתְפִלָּה וּבְבַקָּשָׁה לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיִּמְחַל לִי בְּרֹב רַחֲמָיו וַחֲסָדָיו עַל־כָּל־מַה שֶׁחָטָאתִי וְעָוִיתִי וּפָשַׁעְתִּי הֵן נֶגְדּוֹ וְהֵן נֶגֶד בְּרִיּוֹתָיו, וְיַעֲזֹר־לִי בְּרֹב רַחֲמָיו וַחֲסָדָיו לִשְׁמוֹר מִצְוֹתָיו. וְאַל־יַטְרִידֵנִי מַטְרֵד וּמַשְׁטִין. וְעַל־מֵי מְנוּחוֹת יַנְחֵלֵנִי. וְיַאֲרִיךְ יָמַי וּשְׁנוֹתַי בַּנְּעִימִים. וְאַךְ טוֹב וָחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל־יְמֵי חַיַּי וְשַׁבְתִּי בְּבֵית יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים. אָמֵן סֶלָה:

---

*) נענית לך, לשון גמרא הוא, (ברכות כ"ח. יומא כ"ב, ב'. תענית כ' ב') וענינו התפלת ונמיכת רוח, ויך דהאיטהיגען, כענין כנעיתי עד מאד (תהלים קי"ט, ק"ז) לענות מפני (שמותי י', ג').

gedrückt von meinen Vergehen und Sünden, betrete hier dein Grab und deine Lagerstätte, um dich anzuflehen und deine Verzeihung zu erbitten über das, was ich deiner Ehre und deinen guten Ruf zuwider gehandelt, geredet oder gedacht habe. Siehe ich bekenne und bereue es und spreche: Tief gebeugt bin ich vor dir, N. N., denn ich habe gesündigt gegen den Ewigen, dem Gotte Israels und gegen dich! Doch was ich auch Böses gegen deine Ehre gedacht, geredet und gethan, und welcherlei Pflichten gegen dich ich vernachlässigt habe, so geschah dies Alles unvorsätzlich nur aus irrthümlicher Ansicht, und bereue ich mit aufrichtiger Reue alles Unrecht, das ich dir gethan habe. Ich bitte dich, laß doch dein Erbarmen über mich rege werden und stelle dich mit Gebet und Bitte vor den König aller Könige, den Heiligen, gelobt sei Er, daß Er in seiner unendlichen Liebe und Gnade alle Sünden, Vergehungen und Frevel, die ich gegen ihn und gegen seine Geschöpfe begangen habe, mir verzeihen möge, daß Er mir beistehe, sein Gebote zu befolgen, ohne je wieder von einem Rückhalt und Hinderniß davon abwendig gemacht zu werden. Er leite mich sanft, verlängere meine Tage und Jahre in Lieblichkeit; nur Glück und Huld mögen mir folgen alle Tage meines Lebens, daß ich im Hause Gottes wohne lange Zeit! Amen.

תפלה קצרה

להתפלל על כל קבר בין של איש
או אמו בנו או בתו קרוב או רחוק
איש או אשה יהיה מי שיהיה;

מיין קליינע: געבעט דאָ: מַן יעדעס גראָבע,
וואָוואָהל מַן דעס מיינע: פערוואַנדטען מַן
ניכט=פערוואַנדטען געבעטעט ווערדען קאָן.

על קבר של זכר.	על קבר של נקבה.
יְזַכְּרֵךָ אֱלֹהִים לְטוֹבָה,	יְזַכְּרֵךְ אֱלֹהִים לְטוֹבָה,
גּוּפֵךָ יָנוּחַ בְּקִבְרוֹ בִּמְנוּחָה	גּוּפֵךְ יָנוּחַ בְּקִבְרוֹ בִּמְנוּחָה
נְכוֹנָה, וְיִישַׁן שְׁנָתוֹ בְּנַחַת.	נְכוֹנָה, וְיִישַׁן שְׁנָתוֹ בְּנַחַת.
וְנִשְׁמָתְךָ תֶּחְסֶה בְּצֵל	וְנִשְׁמָתֵךְ תֶּחְסֶה בְּצֵל
שַׁדַּי, וּזְכוּתְךָ תָּגֵן עָלַי	שַׁדַּי, וּזְכוּתֵךְ תָּגֵן עָלַי
בְּעֵת צָרָתִי. וּתְהִי נִשְׁמָתְךָ	בְּעֵת צָרָתִי. וּתְהִי נִשְׁמָתֵךְ

צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים עִם־שְׁאָר צַדִּיקִים וְצַדָּקָנִיּוֹת שֶׁבְּגַן עֵדֶן. אָמֵן:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ. מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה. וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים:

Kurzes Gebet, das an jedem Grabe verrichtet werden kann.

Für eine Mannsperson:

Gott gedenke deiner zum Guten! dein Leib ruhe in seinem Grabe in sicherer Ruhe und schlafe sanft, und deine Seele sei geborgen im Schatten des Allmächtigen! Dein Verdienst stehe mir bei zur Zeit meiner Noth. Deine Seele sei im Bunde des ewigen Lebens aufgenommen, vereint mit allen Gerechten und Frommen im Paradiese! Amen.

Für eine Frauensperson:

Gott gedenke deiner zur Guten! dein Leib ruhe in sei nem Grabe in sicherer Ruh und schlafe sanft, und dein Seele sei geborgen im Scha ten des Allmächtigen! Dei Verdienst stehe mir bei zu Zeit meiner Noth. Deine Seel sei im Bunde des ewigen L bens aufgenommen, vereint m allen Gerechten und Fron men im Paradiese! Amen.

אתה Mächtig bist Du in Ewigkeit, o Herr! Du beleb die Todten wieder, mächtiger Retter! Deine Gnade ernäh die Lebenden, Deine unendliche Barmherzigkeit läßt die Todte wieder aufleben. Du bist der Wankenden Stütze, der Kranke Heil und Befreier der Gefesselten. Du hältst treulich Dein Zusage Jenen, die in der Erde schlummern. Wer ist w Du, allmächtiger Gott! Wer ist Dir ähnlich? König, der d tödtet und wieder belebet und Heil aufkeimen läßt. Dein Verheißung getreu, belebst Du einst die Todten wieder!

תחנה

דערס זיצט מיט עלמין ווען מען פאָמט בית הקברות וועגגעהעט
ללכת לביתו. מהגט מען פאָלגענדע תחנה.

שָׁלוֹם עֲלֵיכֶן הַנְּשָׁמוֹת הַטְּהוֹרוֹת, נֶאֱצָלוֹת מִזִּיו יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת: הִנְנִי הוֹלֵךְ לְדַרְכִּי, וְנַפְשִׁי אֶת־יְיָ בָּרֲכִי, וּלְאֵל חַי תְּפִלָּתִי, יִשְׁמָר־בִּי רוּחִי וְנִשְׁמָתִי יִשְׁמַע עֲתִירַת דּוֹרְשָׁיו, יַרְבֶּה כְּבוֹד שְׁלֵמָיו, יוֹסִיף חֵן וָחֶסֶד לַעֲנָוָיו הַקְּדוֹשִׁים עֹשֵׂי מִצְוֹתָיו: וּבְכֵן נוּחוּ יְשָׁרִים נוּחוּ, עַד יַעֲרֶה עֲלֵיכֶם רוּחַ מִמָּרוֹם, וְיֹאמַר שׁוֹכֵן מָרוֹם אֲדוֹן הַחַיִּים, עִמְדוּ יְשָׁרִים וְשׁוּבוּ לְחַיִּים וְאָז תָּקִיצוּ וּתְרַנְּנוּ וְתָקוּמוּ וְתִחְיוּ: וַאֲנַחְנוּ נִכָּנֵס לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם, עַד אֲשֶׁר יִקְרַב הַלּוֹם צִיר נֶאֱמָן מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם, וְצֶדֶק יְהַלֵּךְ לְפָנֵינוּ, וּנְהַלֵּל וּנְשַׁבֵּחַ לֵאלֹהֵינוּ עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד־אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד־אֵין מִסְפָּר, הוּא הָאֵל הַגָּדוֹל וְהַגִּבּוֹר, מַתִּיר אֲסוּרִים בִּדְבָרוֹ, מְחַיֶּה מֵתִים בְּמַאֲמָרוֹ, בָּרוּךְ הוּא מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

Gebet bei'm Weggehen von den Gräbern.

Friede mit euch, ihr reinen Seelen, dem Strahle des Lichtschöpfers entsprungen! Ich gehe nun meines Weges, lobend den Ewigen und betend zu ihm, dem lebendigen Gotte, daß er in mir Geist und Seele behüte, daß er das Flehen der ihn Suchenden erhöre, die Herrlichkeit seiner Frommen vergrößere und Gunst und Huld vermehre seinen Ergebenen, den Heiligen, die seine Gebote befolgen. So ruhet denn, ihr Redlichen, ruhet, bis ausgegossen wird über euch der Geist aus der Höhe und der Hochthronende, der Herr des Lebens spricht: „Erhebt euch, ihr Redlichen, kehret zurück zum Leben!" und erwachen werdet ihr dann und jauchzen, auferstehen und leben. — Wir aber, möchten wir ein glückliches und friedliches Leben genießen, bis einst der treue Bote, der Gesalbte des Gottes Jakobs nahet, um das Herz der Väter den Kindern und das Herz der Kinder ihren Vätern wieder zuzuführen. Die Tugend geht dann vor uns her und wir rühmen und preisen unsern Gott, der unerforschlich große Dinge thut, Wunder ohne Zahl. Er ist der große und allmächtige Gott, der mit seinem Worte die Gefesselten befreiet, mit seinem Ausspruche die Todten belebet. Gelobt sei Er, der die Todten wieder belebet!

תוכחה.

במזקל ד׳ דלתות לכל בית, ובכל דלת 33 תבונות, וחתום בראשי הבתים 33
המשורר שלמה הקטן ברבי יהודה*)

שֹׁכְנֵי בָתֵּי חֹמֶר, לָמָּה תִּשְׁאוּ עָיִן,
וּמוֹתַר הָאָדָם, מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן:

לָנוּ יֵשׁ לָדַעַת, כִּי אֲנַחְנוּ תוֹלַעַת,
לְגַב חֹמֶר נִבְנוּ, וְאֵיךְ יִגְבַּהּ לִבֵּנוּ:

מַה יִּתְרוֹן לַגֶּבֶר, וְאַחֲרִיתוֹ לַקֶּבֶר,
וְזֶה יִהְיֶה־לּוֹ חֶלֶף, לוּ חַי שָׁנִים אֶלֶף:

הֲלֹא אִם־יֵלֵךְ מֶרִי, יְבֻלַּע בַּחֲמַת קֶרִי,
וְיִשָּׂרֵף בַּלַּהַב, וְלֹא יוֹעִיל הַזָּהָב:

הָאָדָם הַנִּכְאֶה, פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה,
מֵאַיִן בּוֹאֶךָ, וְאָנָה מוֹצָאֶךָ:

קִצְּךָ עָנִי וְאֶבְיוֹן, נִמְשָׁל לַקִּיקָיוֹן,
שֶׁבֶן־לַיְלָה הָיָה, וְעַד־בֹּקֶר לֹא חָיָה:

טוֹב אֲשֶׁר לֹא נוֹצַרְתָּ, וְעָמָל לֹא קָצַרְתָּ,
וְאֵיכָה גְּדוֹלוֹת תְּבַקֵּשׁ, וְאַתָּה בְּתוֹךְ הַמּוֹקֵשׁ:

נֹפֶל אַתָּ מֵרֶחֶם, וְתִכְּשַׁע עַל־פַּת לֶחֶם,
וְאִם יִתְמַהְמַהּ רֶגַע, אֲזַי תִּמְצָא כָל־נֶגַע:

---

*) תוכחה יפה׳ זו מיוסדת על משנת עקביא בן מהללאל פרק ג׳ דאבות, ונדפסה כמה פעמים וכמה סדורים אך בכמה שבושים, ואני הגהתיה והחזרתי יושר לשונה ע״פ כי״י.

Mahnung.

Die ihr in Erdenhütten wohnet,
Warum erhebet das Auge ihr so stolz?
Besitzt etwa der Mensch vor'm Thiere
Einen Vorzug? Nein!

Uns ziemet es, stets zu bedenken,
Daß nur dem Wurm wir gleichen und der Mott;
Bedeckt die Erd' ja unsre Leiber —
Können stolz wir sein?

Gebühret Hochmuth einem Menschen,
Deß Ende ist die dunkle Nacht im Grab?
Denn dazu kommet er, und lebe
Er auch tausend Jahr.

Und geht er erst auf bösem Wege,
So rafft ihn Gottes Zornesflamme weg;
Der Hölle Gluth ihn dann vernichtet —
Nützt ihm da wohl Gold?

Gebeugter Mensch! dein Auge öffne
Und sieh' und merke auf dein Lebensend!
Aus welchem Quell bist du entstanden,
Und wohin gehst du?

Dein Leben ist so kurz und elend,
Der Blume gleich, die schnell verwelkt; so wirst
Auch du in deiner Blüth' oft plötzlich
Weggerafft und stirbst.

Wie gut wär' dir's, wärst nie geboren,
So hättest du das Elend nicht gekannt.
Und dennoch willst nach Größ' du trachten?
Kennst du nicht dein End'?

Von Mutterleib schon schwach Geborner,
Du wankst, so ein Tag nur das Brod dir fehlt;
Noch länger gar der Speis' beraubt, wär'
Dir der Tod gewiß.

בְּ שָׁרְךָ כְּאוֹר זָרוּחַ, בְּעוֹד יֶשׁ־בּוֹ הָרוּחַ,
וְעֵת תֵּצֵא הַנֶּפֶשׁ, נִשְׁאָר טִיט וָרֶפֶשׁ:

רְ אֵה כִּי אֵין בְּיָדֶךָ, מְאוּמָה מִכְּבוֹדֶךָ,
לְזָרִים חֵילְךָ יוּקָם, וְאַתָּה תֵּלֵךְ רֵיקָם:

בְּ כָל־זֹאת לֹא־חָשַׁבְתָּ, לְתַאֲוָה לָהּ הִקְשַׁבְתָּ,
וְלֹא תֵיטִיב רֵאשִׁיתָהּ, מַה תַּעֲשֶׂה בְּאַחֲרִיתָהּ:

יַ עֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ, וְיָשׁוּב לִפְנֵי מַלְכּוֹ,
אוּלַי צוּר יַעֲתֵר, וּמֵחֲרוֹנוֹ יִסָּתֵר:

יְ הִירִים הִתְקוֹשָׁשׁוּ, זִכְרוּ וְהִתְאַשָּׁשׁוּ,
שְׂאוּ לֵבָב וְכַפַּיִם, אֶל־אֵל בַּשָּׁמַיִם:

הֹ וֹי עַל־נַפְשׁוֹתֵינוּ, וְאוֹי עַל־חַטֹּאתֵינוּ,
כִּי רוּחַ רָעֵינוּ, וְגַם כַּצֹּאן תָּעִינוּ:

וּ מַה נְּבַקֵּשׁ מַה נִּדְרוֹשׁ, כְּשֶׁעֵינוּ עָבְרוּ רֹאשׁ,
מְאוֹד רַבּוּ עֲוֹנֵינוּ, וְאֵיךְ נִשָּׂא פָנֵינוּ:

דְּ לֵה עַמְּךָ מִשַּׁחַת, מִשֵּׁל רוּם וָתַחַת
וְאִם הִקְשִׁינוּ עֹרֶף, חֲסָדֶיךָ אַל־תֶּרֶף:

הָ פֵק חֶמְלָתֶךָ, לְעַם דּוֹפְקֵי דְלָתֶיךָ,
כִּי אַתָּה אֲדֹנֵינוּ, וְאֵלֶיךָ עֵינֵינוּ:

Und gleichst du auch dem hellen Lichte,
So lang die Seele in dir webt und lebt; —
So wirst du doch, verläßt sie dich, dem
Staub der Erde gleich.

Und nichts bleibt dir von deinen Schätzen,
Nichts nimmst du mit von deiner Hab' und Ehr';
Ganz leer mußt du von hinnen ziehen, —
Fremden wird dein Gut.

Willst du denn dieses nicht bedenken?
Willst du der eitlen Lust dein Leben weih'n?
O bess're dich bei Zeiten schon, sonst
Holt die Straf' dich ein.

Ja, Bösewicht, erkenn', bereue,
Und kehr' zum Tugendweg, zu Gott zurück!
Vielleicht daß Er dir gnädig ist, und
Du der Straf' entgehst.

Ihr Stolze, geht in euch und eilet,
Bedenkt die Zukunft doch, ermannet euch!
Erhebt zum Herrn, dem ew'gen Gotte,
Herz und Hände, sprecht:

„Weh über uns! Weh' unsrer Seele!
Weh' unsern Sünden, unsrer Missethat!
Wir jagten nach nur eitlen Dingen,
Irrten wie das Schaaf.
Die Schuld bedecket unsre Häupter,
Ist angewachsen gleich des Meeres Fluth.
Was dürfen nun von Dir wir fordern?
Was von dir erfleh'n?

Entziehe doch Dein Volk der Strafe,
Du Herr der Höhe und der Tiefe!
Wenn auch wir oft gefrevelt haben,
Wend' Deine Gnad' nicht von uns ab!
Sei gnädig und erbarm' Dich Aller,
Die Deine Huld und Hilf erflehen!
Denn Du allein bist unser König,
Zu Dir erhebt sich unser Blick." —

ציוני מצבות.

Grabschriften.

כתוב ויישם בארון במצרים, וסמיך ליה ואלה שמות, מכאן רמז שעושין מצבות וכותבין שם המת על קברו (פענח רזא רלא פ׳ שמות).

1) לאיש.

פ״נ*)

איש אמונים הולך תמים
מעשיו היו טובים ושלמים
השכים והעריב לתורה ולתפלה
שמו הוא נודע לשבח ולתהלה
הוא . . . . . .
נפטר ביום . . . .
ונקבר ביום . . . .
ת״נ״צ״ב״ה**)

2) פ״נ

איש צדיק וישר בנדיבים
הלך תמיד דרך טובים
דבק נפשו באלהים חיים
וכל מעשיו היו לשם שמים
ה״ה . . . וכו׳.

---

*) רלאזי תכות: פה נקבר (נקברת).
**) רלאזי תכות: תהי נפשו (נפשה) צרורה בצרור החיים.

3) פ"נ

איש הולך תמים היה
צדיק באמונתו חיה
אהב הצדק והמישרים
היטיב לקרוביו גם לזרים
ה"ה . . . .

4) פ"נ

צדיק תמים מלא אמים
מאיש תמים עֶל לא פשע
תציל אותו רב צדקתו
ובזכותו יבוא ישע
ה"ה . . . .

5) פ"נ

איש ירא שמים מגזע ישרים
אוהב הצדק ורודף מישרים
משביע לרעבים ומבטח לעניים
לקחו יה לארץ החיים
ביום . . . . . .

6) פ"נ

איש עניו בכל עניניו
צדיק בכל דרכיו
וחסיד בכל מעשיו
ה"ה . . . .

7) פ"נ

איש ירא ה' מנעוריו
תם וישר בכל מעשיו
ורודף שלום כל ימי חייו
ה"ה . . . .

8) מצבת קבורת

איש נודע לשם ולתהלה בשערים
כי פעל רק צדק ורדף מישרים
אהב את התורה ותמך את בוניה
ובכל לבבו ומאדו קים את מצותיה
ה"ה . . . . . .

9) פ"נ

הולך תמים ופועל צדק אין שקר בלשונו
סר מרע ועושה טוב עובד בלב שלם את קונו
אוהב הבריות ומואס מעשקים מחזיק בעניים מהונו
ה"ה . . . . הנפטר בש"ט יום . . . .
והובל למנוחת קברו ביום . . . .

10) פ"נ

איש תם וישר וירא אלהים
פועל טוב וכשר מעללים
ורודף שלום עד אחריתו
עליו ספדו כל בני בריתו
כאשר הלך לעולמו
ביום . . . . . .

11) לתלמיד חכם.

פ"נ

מרנן ורבנן הרב הגאון . . . .
איש קדוש צדיק יסוד עולם
לא אנס לו כל רז ונעלם
מקור מים חיים תורתו נובעת
והוסיף לקח ומוסר על אזן שומעת
הבין שמועה והורה דעה
בכו וספדו כי שמשו שקעה
ונאסף אל אבותיו ביום . . . . וכו'.

12) פ"נ

מורה צדק ומבין שמועה
קדוש כאחד מבני עליה
דבריו מאירים כתומים ואורים
וחבר נפרדים לאחים ורעים
התורה בפיהו לילות וימים
ונזלו אמרותיו כמים נובעים
ה"ה מרנן ורבנן הגאון . . .
אב"ד של קהל . . .
נדרש לישיבה של מעלה ביום
. . . ונקבר . . . . .
תורתו תשמור עליו
ובהקיצו היא תשיחיו.

13) לזכרון עולם

בכה תבכה כל קהלנו
כי נפלה עטרת ראשנו
ונשבר לנו מטה עוזנו
אוי נא לנו כי שקעה שמשנו
ועזב אותנו מורנו רבינו
זיז כבודנו הודנו והדרנו
ה"ה מרנן ורבנן . . . . וכו'.

14) לפרנס ומנהיג.

פ"ט*)

איש חכם ויקר מהולל בשערים
רועה עדתו בצדק ובמישרים
פארוהו בני עמו וכבדוהו שרים
זכרו לא יסוף לדור דורים
ה"ה ראש העדה ומנהיג הקהל
רבי . . . . . .
אשר הלך לעולמי ביום . . .
ת"נ"צ"ב"ה

15) פ"ט

איש ישר וכשר בכל מדותיו
ירא ה' וחפץ מאד במצותיו
הדריך בצדק בני ביתו
והנהיג במישרים בני עדתו
ועמדה לו זכות צדקתו
ויאריכו ימיו עד . . . . שנה
ונפטר ביום . . . .
ונקבר . . . .
שבחו יהי לזכרון
לכל יבוא דור אחרון:

---

*) רמזי תנות: פה טמון (טמונה).

16) לאשה.

פ"נ

אשת חיל תפארת בעלה ובניה
תמימה וישרה ונעימה במעשיה
לעני ולאביון פרשה כפיה
לגמול חסד ואמת כל ימיה
ה"ה מרת . . . . אשת . . . .
נפטרה ביום . . . .
ונקברה . . . .

ת"נ"צ"ב"ה

17) פ"נ

אשה מהוללה ויקרה
מוכתרת בכל מדה ישרה
מרת . . . . אשת . . . וכו'.

18) פ"נ

אשה טובת שכל וישרה בכל מעשיה
בטח בה לב בעלה כל ימי חייה
כי בצדק ובמישור הנהיגה את בניה
ה"ה . . . . . .

19) פ"נ

אשה ישרה ונעימה
הלכה בדרך תמימה
עשתה צדקה כל ימיה
והדריכה לתורה את בניה
ה"ה מרת . . . . וכו'.

20) פ"נ

אשה צופיה הליכות ביתה
בהשכל ובדעת להועיל לבעלה
אשה למוב הדריכה את זרעה
בנעימת תורתה אשר על לשונה
אשה פרשה לעני את כפה
כי מעשה הצדקה היתה כל חפצה
אשה אשר כל ימי היותה
רצון קונה עשתה לרצונה
ה"ה מרת . . . . וכו'.

21) מצבת קבורת

אשה צנועה בכל דרכיה
ישרה ותמימה במעשיה
דרשה טוב בעלה כל ימיה
והדריכה למישרים את בניה
ה"ה מרת . . . .

22) פ"נ

טובת שכל בכל הליכותיה
נזר לבעלה ותפארת לבניה
גמלה טוב וחסד כל ימי חייה
טהורת לב נאספה במבחר שנותיה
ה"ה . . . .

23) פ"נ

אשת חיל לבעלה משענת
אל בניה אם משכלת
ועזרה לכל נפש שואלת
ה"ה . . . .

24) פ"נ

אשה צנועה ונעימה
כל כבודה בת מלך פנימה
טובת שכל וישרת מעשים
מחוננת דלים ואביונים
ובאו צירה וחבלה
ומתה בלדתה בנעורה
לעצבון בעלה ומכירה
ה"ה מרת . . . . וכו'.

25) לבחור.

פ"נ

יפה נוף בחור נחמד
סר מרע ולטוב נצמד
צעיר בימים ורב מעשהו
ובא המות ויקטפהו
עודנו באבו ובעלומיהו
ביום . . .
ונקבר . . .

26) פ"נ

מהיר היה במלאכתו
בזמן קצר פעולתו
אשריו ואשרי יולדתו
כי שכר הרבה מוכן לו
ה"ה הבחור . . . .
אשר נפטר בחצי ימיו ביום
. . . . ונקבר . . . .

27) פ"נ

בחור מצא חן בעיני כל רואיו
כי רק בטוב בחר כל ימי חייו
הה, כמעט כי הגיעו .... שנותיו
ויפטר לעולמו לדאבון כל יודעיו
ה"ה ...

28) פ"ט

בחור נחמד ונעים ידיד משפחתו
יקר במעלותיו ומהיר במלאכתו
הה כי הלך בדרך כל הארץ בחצי ימיו
ואיננו כי לקח אותו אלדים למרומיו
ה"ה ....

29) לבתולה.

פ"נ

נערה בתולה צנועה וחמודה
בעלת חן כבת מלך כבודה
נקטפה באבה לדאבון הוריה
והיא לא באה לחצי ימיה
ה"ה מרת .... וכו'.

30) פ"נ

עלמה טובת שכל ונעימה בדרכיה
מחמד יולדיה ותפארת ריעותיה
ה"ה ...

31) פ"נ

בתולה מצאה חן בעיני כל רואיה
כי דרכי נועם היו כל דרכיה
בכה כל מכיר צדקת ארחותיה
כאשר נאספה במבחר שנותיה
ה"ה מרת . . . . . וכו'.

32) לילד זכר.

פ"נ

ילד שעשועים נחמד ונעים
שמו . . . . .
לא היו ימיו כי אם . . . . שנים
ואיננו כי לקח אותו אלדים
ביום . . . וכו'.

33) פ"ט

בן יקיר יחיד ורך
כציץ פרח וכצל ברח
הוא הילד . . .
שנולד ביום . . . ונפטר

34) לילדה נקבה.

פ"נ

ילדה רכה כשושנה פורחת
כמעט בארץ וגם היא בורחת
היא . . . . .
נפטרה ביום . . . . וכו'.

Schriftstellen.

anwendbar zu

Grab- und Trauer-Reden.

I. Mosis	3,	19.
=	49,	18.
III. Mosis	10,	6.
IV. Mosis	20,	29.
=	23,	10.
V. Mosis	8,	5.
=	28,	6.
=	31,	14.
=	32,	4.
=	32,	39.
I. Samuel	2,	6.
=	3,	18.
II. Samuel	1,	19.
=	1,	23.
=	12,	23.
Jesaia	3,	10.
=	22,	4.
=	55,	8. 9.
=	57,	1.
=	57,	2.
=	58,	8.
Jirmia	8,	21.
=	10,	20.
=	22,	20.
Psalm	11,	5.
=	12,	2.
=	16,	9—10.
=	23,	4.
=	27,	10.
=	30,	6.
=	31,	6.
=	31,	20.
=	36,	9.
=	39,	5—8.
=	49,	16.
=	62,	13.
=	68,	4.
=	73,	26.
=	88,	19.
=	89,	48.
=	90,	6.
=	90,	10.

Psalm	90, 12.
=	103, 13, 14.
=	103, 15—17.
=	112, 6.
=	116, 15.
=	119, 75. 76.
=	121, 1. 2.
=	144, 3. 4.
=	146, 4. 5.
Sprüche	3, 12.
=	10, 7.
=	14, 32.
=	16, 31.
=	27, 1.
Job	1, 21.
=	2, 10.
Job	5, 17. 18.
=	8, 9.
=	14, 1. 2.
Hoheslied	6, 2.
Ruth	3, 13.
Klagelied	3, 48.
Prediger	1, 3.
=	3, 19. 20.
=	7, 1.
=	7, 2.
=	8, 4.
=	8, 8.
=	12, 7.
Daniel	12, 3.
=	12, 13.
I. Chronik	29, 15.

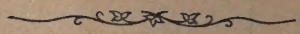

Todesgedachtniß geliebter Verstorbenen.

Mit Wehmuth denk' ich stets des Heimgangs.

Name.	Sterbezeit.		
	Tag.	Monat.	Jahr.
meine ... theueren			
meine ... theueren			
meine ... theueren			
meine ... theueren			
meine ... theueren			
meine ... theueren			

Ein Fremder als בֶּן שִׁבְעָה hat dasselbe Recht wie ein Einheimischer.

Zwei gleiche Trauernde, nämlich zwei בְּנֵי שִׁבְעָה oder zwei בְּנֵי שְׁלוֹשִׁים, theilen die קַדִּישִׁים.

Sind ein Erwachsener und ein Kind beide in den שִׁבְעָה und ist noch ein Jahrzeit anwesend, aber nicht mehr als drei קַדִּישִׁים zu sagen, so erhält der Erwachsene zwei, das Kind ein, und der Jahrzeit gar kein קַדִּישׁ.

Ist Jemand in den שְׁלוֹשִׁים und noch ein Jahrzeit gegenwärtig, so bekommt der Jahrzeit ein קַדִּישׁ. Sind so viele Jahrzeit als קַדִּישִׁים da, so erhält der בֶּן שְׁלוֹשִׁים gar kein קַדִּישׁ.

Ist ein Jahrzeit da und ein Trauernder nach den שְׁלוֹשִׁים, so bekommt der Jahrzeit alle קַדִּישִׁים; blos ein קַדִּישׁ sagt der Trauernde.

Ist ein Einheimischer in Jahrzeit und ein Fremder in שְׁלוֹשִׁים, so bekommt der Fremde nur ein קַדִּישׁ.

Ist ein Einheimischer in שְׁלוֹשִׁים und ein Fremder ein Jahrzeit, so erhält der Fremde ein קַדִּישׁ, selbst wenn noch ein Einheimischer Jahrzeit da ist.

Sind ein Einheimischer und ein Fremder beide in Jahrzeit, so bekommt der Fremde kein קַדִּישׁ.

Das קַדִּישׁ bei קַבָּלַת שַׁבָּת erhält jederzeit der Jahrzeit, möge er Freitag oder Sabbath Jahrzeit haben. Sind aber zwei Jahrzeit da, der eine von Freitag und der andere von Sabbath, so hat letzterer den Vorzug.

Ein Trauernder am letzten Tage seines eilfmonatlichen Kaddisch-Sagens, bekommt alle קַדִּישִׁים; doch hat er einem Jahrzeit oder בֶּן שְׁלוֹשִׁים ein Kaddisch zu überlassen.

in einem Schaltjahre in אָדָר רִאשׁוֹן gestorben, so hat man in der Folge die Jahrzeit ebenfalls in אָדָר רִאשׁוֹן zu halten. Sind sie aber in אָדָר שֵׁנִי gestorben, so halte man die Jahrzeit in אָדָר שֵׁנִי; denn die Jahrzeit richtet sich stets nach dem Monate in welchem sich der Sterbefall ereignet hat.

War der Sterbetag am רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו oder רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת in einem Jahre wo der Monat nur einen Tag רֹאשׁ חֹדֶשׁ hatte, so ist die Jahrzeit, wenn zwei Tage רֹאשׁ חֹדֶשׁ sind, am zweiten Tage. War der Sterbetag in einem Jahre mit zwei Tagen רֹאשׁ חֹדֶשׁ am ersten Tage, so ist wenn nur ein Tag רֹאשׁ חֹדֶשׁ ist die Jahrzeit an עֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ; war der Sterbetag am zweiten Tag רֹאשׁ חֹדֶשׁ so ist die Jahrzeit am רֹאשׁ חֹדֶשׁ.

Wer nicht weiß, an welchem Tage sein Vater oder seine Mutter gestorben sind, der wähle sich nach Belieben einen gewissen Tag zur Jahrzeit aus, fasse an ihm und sage קַדִּישׁ. Diesen Tag hat er dann immer als Jahrzeit zu halten.

VII.

Regeln über קַדִּישׁ יָתוֹם.

*) Ein Erwachsener בֶּן שְׁבָעָה hat Anspruch auf alle קַדִּישִׁים in der Synagoge, wenn auch ein בֶּן שְׁלוֹשִׁים oder Jahrzeit gegenwärtig ist. Ein Kind jedoch das בֶּן שְׁבָעָה ist hat dem Jahrzeit ein קַדִּישׁ zu überlassen.

*) In vielen Gemeinden ist jetzt der portugiesische Gebrauch eingeführt, daß Alle, welche Anspruch auf קדיש haben, so viel ihrer auch sind, dasselbe auf einmal zusammenbeten, und sind daher für solche Gemeinden obige Regeln überflüssig. Wo dieser portugiesische Gebrauch eingeführt ist sehe man aber darauf, daß nur Einer von den אבלים das קדיש laut spreche, und die Andern es blos leise mitbeten.

Wer erst nach Verlauf von eilf Monaten die Nachricht vom Tode eines seiner Eltern erhält, sagt kein קדיש mehr um den Toden, ausgenommen der Jahrzeit.

VI.

Regeln über die Jahrzeit.

Der Gedächtnißtag des Todes der Eltern, Jahrzeit genannt, wird stets an ihrem Sterbetage (nicht am Begräbnißtag) gehalten.

An dieser Jahrzeit hat man zu fasten und קדיש zu sagen; auch den ganzen Tag und die vorhergehende Nacht hindurch ein besonderes Licht brennen zu lassen.

Am Vorabende der Jahrzeit soll man sich jeder Lustbarkeit enthalten.

Die erste Jahrzeit am Schlusse des Trauerjahres bleibt man noch auf seinem besondern Trauer-Platz in der Synagoge stehen, selbst wenn sie auf einen Sabbath oder Festtag fällt. Auch zieht man in diesem Falle keine Sabbath-Kleider an.

Wenn die Jahrzeit auf einen Tag fällt, an dem man kein תחנון betet, so darf man an demselben nicht fasten. Auch an dem Tage der Beschneidung seines Sohnes hat man nicht zu fasten.

Fällt die erstmalige Jahrzeit auf Freitag, so darf man nach dem Abendgebete von Sabbath Kiddusch machen und essen. Hat man aber bei der erstmaligen Jahrzeit mit dem Essen bis Nacht gewartet, so muß man auch in der Folge, wenn dieselbe wieder auf Freitag fällt, bis Nacht mit dem Essen warten.

Ist Vater oder Mutter im Monate אדר eines gewöhnlichen Jahres gestorben, so hat man in einem Schaltjahre die Jahrzeit in אדר ראשון zu halten. Sind sie

Erhält man eine שְׁמוּעָה קְרוֹבָה bevor man das Abendgebet (מַעֲרִיב) verrichtet hat (wenn auch die Gemeinde dasselbe schon gebetet hat), so setzt man sich eine Zeit lang zur Erde und ist hiermit der erste Tag der שִׁבְעָה beendigt. Hat man aber schon das Abendgebet verrichtet, (selbst wenn es noch Tag ist und die Gemeinde es noch nicht gebetet hat), so beginnt zwar von derselben Zeit an die Trauer, aber die שִׁבְעָה werden erst vom morgenden Tage an gerechnet und der Trauernde legt an demselben keine תְּפִלִּין.

Wenn man an עֶרֶב יוֹם טוֹב eine שְׁמוּעָה קְרוֹבָה erhält, so verhält es sich hinsichtlich der Aufhebung der Trauer durch den יוֹם טוֹב, wie wenn der Begräbnißtag an demselben wäre.

Ist bei Erhaltung der Todesbotschaft der dreißigste Tag seit dem Sterbetage verflossen, so heißt sie eine „ferne Nachricht" (שְׁמוּעָה רְחוֹקָה), und hat man dann nur eine Stunde auf der Erde zu sitzen. Man braucht aber keine קְרִיעָה zu reißen und keine שִׁבְעָה und שְׁלוֹשִׁים zu halten, selbst auch nicht über Vater und Mutter; nur daß man über Vater und Mutter קְרִיעָה zu reißen hat, selbst wenn man von ihrem Tode erst nach ihrem Sterbejahre Kunde erhält.

Wer am Sabbath oder Festtage eine שְׁמוּעָה רְחוֹקָה erhält, hat nach dem Ausgange des Sabbaths oder Festes eine Stunde auf der Erde zu sitzen, und wenn um Eltern, קְרִיעָה zu reißen.

Das Trauerjahr um Eltern hat dann, möge man die Todesnachricht als שְׁמוּעָה קְרוֹבָה oder שְׁמוּעָה רְחוֹקָה erhalten haben, mit dem Ende des Jahres vom Sterbetage an gerechnet, ein Ende.

Eine Frau, deren Mann gestorben ist, soll sich vor Ablauf von wenigstens drei Monaten nicht wieder verheirathen. Hinterließ ihr Mann ihr ein Kind das sie säugt, so darf sie sich erst dann wieder verheirathen, wenn das Kind das zweite Jahr zurückgelegt hat.

Eine Frau, deren Mann sich entfernt hat, ohne daß man weiß, wo er hingekommen ist, oder der ertrunken oder im Kriege umgekommen sein soll, heißt eine „Zurückgehaltene" (עֲגוּנָה) und darf sich nicht eher wieder verheirathen, als bis man Gewißheit hat, daß ihr Mann tod ist. Das Auffinden eines Leichnams allein, kann — auch wenn man an ihm die Kleider des Fehlenden erkennt — nicht als Beweis seines Todes gelten, wenn man nicht am Leichname selbst Kennzeichen findet, die ihn als Fehlenden beurkunden; wobei indessen die Aussage der Frau, daß sie in diesem Leichname den ihres Gatten erkenne, genügend ist. Auch hält die Frau erst nach Erlangung dieser Gewißheit die Trauer um ihren Mann, und seine Kinder dürfen erst dann das Kaddisch für ihn sagen.

V.

Regeln über שְׁמוּעָה קְרוֹבָה und שְׁמוּעָה רְחוֹקָה.

Eine Todesnachricht, die man innerhalb dreißig Tagen, vom Sterbetage an gerechnet, erhält, heißt eine „baldige Nachricht" (שְׁמוּעָה קְרוֹבָה), und hat man alsdann die Trauer ganz so zu halten, als wäre man bei der Beerdigung zugegen gewesen. Man reißt sogleich קְרִיעָה, setzt sich zur Erde und zählt von dem Tage an, wo man die Nachricht erhielt, שִׁבְעָה und שְׁלוֹשִׁים, selbst wenn man die Nachricht erst am dreißigsten Tage nach dem Sterbefalle bekommt.

gerechnet, und שִׁטָּחַת תּוֹרָה einen Tag; sind zusammen zweiundzwanzig Tage. Mithin hat der Trauernde nach den Feiertagen nur noch acht Trauertage zu halten.

Wem am חוֹל הַמּוֹעֵד ein Anverwandte gestorben ist, der ist wohl ein אוֹנֵן bis nach der Beerdigung, die Trauer der שְׁבָעָה aber fängt erst mit מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב an. Doch darf er in diesem Falle nicht zur Thora aufgerufen werden.

Am מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב setze er sich dann eine Stunde auf die Erde, womit dann der erste Tag der Trauer als vorüber betrachtet wird.

Der um Eltern Trauernde hat eilf Monate lang, vom Sterbetage an gerechnet, Kaddisch zu sagen und zwölf Monate Trauer zu halten.

Am vorletzten Tage der eilf Monate schließe er mit dem Kaddisch-Sagen; am letzten Tage sage er nicht mehr Kaddisch.

In einem Schaltjahre wird אֲדָר רִאשׁוֹן zu den eilf Monaten des Kaddisch und den zwölf Monaten der Trauer gerechnet. Der Jahrzeitstag jedoch ist jedesmal in dem Monate wo der Sterbefall geschah.

Ein Mann, dessen Frau gestorben ist, soll sich nicht eher wieder verheirathen, als bis שְׁלֹשׁ רְגָלִים (פסח, שבועות und סוכות) verflossen sind. Hat er aber noch kleine Kinder, oder ist ihm sonst für sein Hauswesen eine Frau dringend nöthig, so mag er schon nach den שְׁלוֹשִׁים wieder heirathen. Heirathet er aber die Schwester eines verstorbenen Weibes, so darf dies selbst noch während der שְׁלוֹשִׁים geschehen. (וראה ס׳ חסידים ס׳ תרס״ג)

Ist der Todte an עֶרֶב יוֹם טוֹב begraben worden und der Trauernde konnte noch vor eintretender Nacht eine kurze Zeit auf der Erde sitzen, so sind hiermit die שִׁבְעָה aufgehoben, aber nicht die ganze שְׁלוֹשִׁים.

Ist dieser עֶרֶב יוֹם טוֹב zugleich עֶרֶב שַׁבָּת, so hebt der יוֹם טוֹב auch alsdann die שִׁבְעָה auf, wenn man auch keine Zeit mehr gehabt hätte vor Nacht noch eine Zeit lang auf der Erde zu sitzen.

Hat der Trauernde vor Eingang eines יוֹם טוֹב eine Zeit lang auf der Erde sitzen können, so hebt der eintretende יוֹם טוֹב die שִׁבְעָה und noch fernere sieben Tage von den שְׁלוֹשִׁים auf, so hebt z. B. eine Stunde vor פֶּסַח die שִׁבְעָה und die acht Tage von פֶּסַח heben acht Tage von den שְׁלוֹשִׁים auf, zusammen fünfzehn Tage; und hat also der Trauernde nach פֶּסַח noch fünfzehn Trauertage zu halten, um die שְׁלוֹשִׁים vollzählig zu machen.

Eine Stunde vor שָׁבוּעוֹת hebt die שִׁבְעָה auf. שָׁבוּעוֹת selbst wird für weitere acht Tage der שְׁלוֹשִׁים gerechnet; und hat der Trauernde nach שָׁבוּעוֹת noch fünfzehn Trauertage zu halten.

Eine Stunde vor רֹאשׁ הַשָּׁנָה hebt die שִׁבְעָה und der folgende יוֹם כִּפּוּר die שְׁלוֹשִׁים auf.

Eine Stunde vor יוֹם כִּפּוּר hebt die שִׁבְעָה und das folgende סֻכּוֹת-Fest die שְׁלוֹשִׁים auf.

Mit einer Stunde vor סֻכּוֹת sind die שִׁבְעָה aufgehoben. Die sieben Tage des סֻכּוֹת nehmen dann sieben Tage von den שְׁלוֹשִׁים weg; das sind also vierzehn Tage. שְׁמִינִי עֲצֶרֶת wird wieder für sieben Tage

baden und neue Kleider anziehen, in denen jedoch eine קְרִיעָה sein muß. Ebenso darf man nach den שְׁלוֹשִׁים um Eltern, und während derselben um andere Verwandte, zum sogenannten Mahn und unter die חֻפָּה führen. Man darf sich dann den Bart scheeren und neue Kleider anziehen, jedoch weder zur Mahlzeit noch zur Musik gehen. Ebenso verhält es sich bei Dem, der eine Waise (יְתוֹמָה) ausgiebt und seine Gegenwart bei der Trauung erforderlich ist.

Der Hochzeit seiner Kinder darf der Trauernde nach den שְׁלוֹשִׁים beiwohnen.

Man schickt dem Trauernden während seiner ganzen Trauerzeit kein שְׁלוֹחַ מָנוֹת. Er seinerseits darf nur an drei Personen welches schicken.

Ist der Todte an יום טוב begraben worden, so findet während des יום טוב, mit Ausnahme des verbotenen ehelichen Umgangs, keine Trauer statt. מוֹצָאֵי יום טוב wird dann קְרִיעָה gerissen, und der Trauernde setzt sich noch eine Stunde lang auf die Erde; womit dann der erste Tag der Trauer als vorüber betrachtet wird. Die שְׁלוֹשִׁים werden aber dennoch vom Tage der Beerdigung an gerechnet.

Wenn die שִׁבְעָה am עֶרֶב יום טוב aufgehört haben, so hebt der יום טוב die ganze שְׁלוֹשִׁים auf, und ist am עֶרֶב יום טוב des Nachmittags erlaubt, was sonst in den שְׁלוֹשִׁים verboten ist.

Ist dieser siebente Tag der שִׁבְעָה an עֶרֶב פֶּסַח, so soll man sich schon des Vormittags den Bart abnehmen.

Fällt der siebente Tag der שִׁבְעָה auf einen Sabbath der עֶרֶב יום טוב ist, so darf man sich am חוֹל הַמּוֹעֵד den Bart abnehmen.

Die שְׁלוֹשִׁים — und bei dem Tode der Eltern das ganze Jahr — hindurch, nehme der Trauernde in der Synagoge einen andern als seinen gewöhnlichen Platz ein. Gewöhnlich stellt er sich nächst der Thüre.

Wenn ein allgemeines Sterben wüthet, findet gar keine Trauer statt, selbst über Vater und Mutter nicht.

In einer belagerten Stadt, wo man zum Friedhof keinen Zutritt hat, fängt die Trauer an, sobald der Sarg zugenagelt und an einen Verwahrungsort gebracht worden ist.

Wenn Jemand ertrunken ist, sein Leichnam aber noch nicht gefunden wurde, so fängt die Trauer mit dem Augenblicke an, wo man es aufgegeben hat, den Leichnam aufzusuchen. Wird er dann später aufgefunden, so wird keine zweite Trauer gehalten, aber wohl zum zweiten Male קְרִיעָה gerissen. — Dasselbe gilt bei jedem andern verlorenen Leichnam.

Wer um Eltern trauert soll an רֹאשׁ הַשָּׁנָה und יוֹם כִּפּוּר kein סַרְקִנּוֹס anziehen. Auch soll er nicht den Dienst als Vorbeter (חַזָּן) an ר״ה und י״כ versehen, es sei denn, daß man seiner durchaus nöthig hätte; in welchem Falle er aber keine schwarze Borde auf dem Tallith haben darf, selbst wenn er es umwendete.

Während der שְׁלוֹשִׁים, und bei Trauer über Eltern das ganze Jahr, darf der Trauernde, der ein כֹּהֵן ist, nicht zum הוּכָן gehen, sondern verlasse die Synagoge bevor der Vorbeter die בִּרְכַּת כֹּהֲנִים spricht.

Während der שְׁלוֹשִׁים um Verwandte (außer um Vater und Mutter) dürfen der מוֹהֵל und der Gevatter der בְּרִית מִילָה beiwohnen. Der בַּעַל בְּרִית aber darf auch — selbst während der שְׁלוֹשִׁים um Eltern — sich

Am siebenten Tage der שִׁבְעָה braucht der Trauernde nur noch eine Stunde nach תְּפִלַּת שַׁחֲרִית auf der Erde zu sitzen und sind dann die שִׁבְעָה mit ihren Verboten beendigt.

Wenn der letzte Tag der שִׁבְעָה am Sabbath ist, so hat der Trauernde am Sabbath-Ausgang nicht mehr auf der Erde zu sitzen, da mit Sabbath Morgens schon die שִׁבְעָה beendigt waren. Doch darf er des Morgens noch nicht zur Thora aufgerufen werden; zu מִנְחָה aber rufe man ihn auf.

Der Trauernde darf während der שִׁבְעָה nicht baden, auch nicht in kaltem Wasser; Gesicht, Hände und Füße zu waschen ist ihm erlaubt. Nach den שִׁבְעָה während der שְׁלוֹשִׁים ist ihm auch das Baden erlaubt, jedoch nur in kaltem Wasser.

Dreißig Tage lang darf der Trauernde sich nicht salben, nicht die Nägel schneiden und sich den Bart nicht abnehmen. Am dreißigsten Tage eine Stunde nach תְּפִלַּת שַׁחֲרִית ist dann seine Trauerzeit beendigt.

Fällt dieser dreißigste Tag auf einen עֶרֶב פֶּסַח der an einem Sabbath ist, so darf man sich schon am neunundzwanzigsten Tage, nämlich am עֶרֶב שַׁבָּת des Nachmittags, den Bart abnehmen.

Ueber Eltern jedoch soll man sich das ganze Trauerjahr hindurch den Bart stehen lassen, und ihn während dieser Zeit immer nur dann abnehmen, wenn man durch denselben zu entstellt erscheint, oder wenn man zu einer Behörde oder sonst zu Jemandem zu gehen hat, wo es der Anstand verbietet, mit großem Barte vorzutreten.

Ausnahme des verbotenen ehelichen Umgangs, gar keine Trauer. Abends nach Schuschan-Purim sitze er dann wieder eine Stunde auf der Erde. Die Purim-Tage werden aber doch mit zu den שִׁבְעָה gerechnet.

Purim Abends betet der Trauernde zu Hause und darf dann in die Synagoge gehen um die מְגִלָּה zu hören. Purim Morgens aber darf er in die Synagoge gehen ganz wie am Sabbath.

An תִּשְׁעָה בְּאָב darf der Trauernde nur bei אֵיכָה und den קִינוֹת in der Synagoge zugegen sein.

An עֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה und עֶרֶב יוֹם כִּפּוּר darf der Trauernde wohl zu סְלִיחוֹת in die Synagoge gehen, muß jedoch vor Anbruch des Tages die Synagoge wieder verlassen.

Die sieben Trauertage hindurch versammelt man מִנְיָן im Hause des Verstorbenen und betet dort, selbst wenn auch kein Trauernder da ist. Ist ein Trauernder da, so sagt man kein תַּחֲנוּן, kein Groß-וְהוּא רַחוּם, kein אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם, kein לַמְנַצֵּחַ יַעֲנֶךָ, im Kaddisch kein תִּתְקַבַּל צְלוֹתְהוֹן und im lauten בִּרְכַּת כֹּהֲנִים kein שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. Im וּבָא לְצִיּוֹן läßt man den Vers וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי aus, und zum Schlusse des Gebetes sagt man nicht שִׁיר מִזְמוֹר לָאָסָף. Abends sagt man nicht שִׁיר הַמַּעֲלוֹת sondern fängt gleich וְהוּא רַחוּם an. An חֲנֻכָּה und רֹאשׁ חֹדֶשׁ sagt man dort kein הַלֵּל und an Sabbath-Ausgang kein וִיהִי נֹעַם, וְאַתָּה קָדוֹשׁ. Nach dem jedesmaligen Morgen- und Abendgebete aber spricht man מִכְתָּם לְדָוִד (S. 246). — Auch wird dort bei'm jedesmaligen Gebete etwas Thora gelernt, worauf vom Trauernden — und wenn kein Trauernder da ist von den Waisen — קדיש דרבנן gesprochen wird (Seite 242).

halten, so darf man die Hochzeit unmittelbar nach den שִׁבְעָה vollziehen. — Ist aber der Tod des Vaters oder der Mutter nach der Trauung erfolgt, so beginnen die שִׁבְעָה gleich nach der Beerdigung.

An Sabbath- und Festtagen findet, mit Ausnahme des verbotenen ehelichen Umgangs, keine Trauer statt.

Am Freitag Abend geht der Trauernde nach der Synagoge, bleibt vor dem Eingang derselben stehen, und bevor der Vorbeter בָּרְכוּ (in einigen Gemeinden בּוֹאִי בְשָׁלוֹם) anfängt, gehen zwei Gemeindemitglieder ihm entgegen, um ihn in die Synagoge einzuführen.

An diesem Sabbath wird der Trauernde, selbst wenn er ein בַּעַל בְּרִית oder מוֹהֵל ist, nicht zur Thora aufgerufen, und muß er, wenn er ein כֹּהֵן ist, vor dem Thora-Lesen die Synagoge verlassen. Andere Gebotausübungen als הוֹצָאָה וְהַכְנָסָה, הַגְבָּהָה oder גְּלִילָה, darf er jedoch verrichten.

Fällt der Sabbath des ersten Ausgangs einer Wöchnerinn in ihre שִׁבְעָה, so darf sie ihre Sabbath-Kleider anziehen, sich von den Nachbarsfrauen in die Synagoge begleiten lassen und sich dort auf ihren gewöhnlichen Platz setzen.

Ist der Todte an Purim oder Schuschan-Purim begraben worden, so hat der Trauernde erst Abends nach Schuschan-Purim eine Stunde auf der Erde zu sitzen, womit dann der erste Tag der שִׁבְעָה geendigt ist. Folgt Sabbath auf Schuschan-Purim, so findet das Nämliche erst am Sabbath-Ausgang statt.

Fällt Purim in die שִׁבְעָה, so hat der Trauernde am Purim und auch am Schuschan-Purim, mit

Kinder, d. s. ein Knabe unter dreizehn und ein Mädchen unter zwölf Jahren, haben keine Trauer zu beobachten; selbst auch dann nicht wenn sie am zweiten Tage der שִׁבְעָה in das gedachte Alter treten.

Wem während der שִׁבְעָה noch ein Verwandter stirbt, braucht keine ganze doppelte שִׁבְעָה zu halten; sondern von dem Tage an, an welchem der zweite Verwandte begraben worden ist, hat er sieben Tage länger auf der Erde zu sitzen.

Wer während der שִׁבְעָה ein בַּעַל בְּרִית ist, darf der Beschneidung in der Synagoge beiwohnen, ohne sich jedoch den Bart abnehmen oder neue Kleider anziehen zu dürfen. Auch gebe er keine Mahlzeit, sondern lade blos zehn Personen ein, denen er etwas Weniges zu essen vorlegt. Nach בִּרְכַּת הַמָּזוֹן hat er dann seine Trauer wieder fortzusetzen.

Ist ein Trauernder als מוֹהֵל nöthig, so darf er, selbst am ersten Tage der שִׁבְעָה, die מִילָה vornehmen; darf aber der Mahlzeit nicht beiwohnen, sondern hat gleich nach der מִילָה wieder Trauer zu halten.

Während der שִׁבְעָה soll man keine Verlobung, um wie viel weniger Hochzeit halten; letztere auch nicht während der שְׁלוֹשִׁים.

Sind schon alle Anstalten zur Hochzeit getroffen und es stirbt einem der Brautleute Vater oder Mutter, so läßt man den Verstorbenen in ein besonderes Zimmer bringen und nimmt dann die Trauung vor; worauf der Todte begraben wird. Erst nach sieben Tagen nach der Hochzeit werden dann die שִׁבְעָה und שְׁלוֹשִׁים gehalten. — Will man aber erst die Trauer

erlaubte Zeit verstreichen möchte, so spreche er die Benedeiung wenn auch während der שִׁבְעָה.

Es ist der Gebrauch, an der Stelle wo der Verstorbene gelegen, während der שִׁבְעָה ein Licht brennen zu lassen (נֵר תָּמִיד[1]). Einige lassen dieses נֵר תָּמִיד einen ganzen Monat lang brennen, und über Eltern ein ganzes Jahr. — Auch das Bett des Verstorbenen richte man wieder so her, als sollte Jemand darin schlafen, lasse es aber während der שִׁבְעָה, wenn möglich, ungebraucht.

Der Trauernde soll während der שִׁבְעָה keine weiße Wasche und kein neues Kleid anziehen.

Will Jemand während der שִׁבְעָה ein anderes Kleid anziehen, so darf es nur ein Wochenkleid sein, und muß er, wenn er über Eltern trauert, eine קְרִיעָה hineinreißen, die nicht wieder zugenäht werden darf; über sonstige Verwandte aber braucht er keine קְרִיעָה hineinzureißen. Am Sabbath jedoch braucht er selbst über Eltern keine קְרִיעָה in dem umgewechselten Kleide zu haben. Ein Sabbath-Kleid zur Umwechslung anzuziehen ist aber in keinem Falle, selbst für Sabbath nicht gestattet.

Während der שִׁבְעָה und שְׁלוֹשִׁים, und für Eltern während des ganzen Jahres, trage der Trauernde eine schwarze Borde auf dem Tallith. An Sabbath und Festtagen aber wende er diese Borde einwärts.

Trauer wird gehalten um Vater und Mutter, Kinder (mit Ausnahme der Frühgeburt), Geschwister, Ehemann und Ehefrau.

---

[1]) Der Gebrauch jedoch, den Einige haben, neben dieses Licht ein Gefäß mit Wasser zu stellen und ein Handtuch dabei anzubringen, beruht auf Aberglauben und ist zu unterlassen.

die Kinder Hemden waschen u. dergl. dürfen die Trauernden ebenfalls. Ebenso darf der Arme, der für seinen täglichen Bedarf zu sorgen hat, nach Verlauf von drei Tagen seine Geschäfte wieder im Stillen verrichten.

Ein Geschäft, das in Compagnie getrieben wird, darf der Eine der Theilhaber besorgen, wenn auch der Andere ein Trauernder sein sollte. Findet das Compagnie-Geschäft in einem offenen Laden statt, so ist in solchem Falle der Laden zu schließen, damit der eine Theilhaber das Geschäft nicht öffentlich betreibe. Hat aber der Laden eine Firma, die auf den Namen des Trauernden lautet, dann darf der andere Compagnon das Geschäft auch nicht bei geschlossenem Laden fortbetreiben.

Lehrer dürfen nach drei Tagen der Trauer ihre Schüler wieder unterrichten.

Dienstboten dürfen während der (שִׁבְעָה) jede Arbeit verrichten. Doch ist es billig, daß ihre Herrschaft ihnen gestatte, täglich eine halbe Stunde ihre Trauer zu halten.

Aerzte sollen sich in der Ausübung ihres Berufes durch die Trauer auf keine Weise stören lassen.

Alle Art Thora-Studiums ist dem Trauernden während der שִׁבְעָה untersagt, außer solche Stellen, welche traurigen Inhalts sind, als das Buch אֵיכָה, אִיּוֹב, יִרְמְיָה u. dergl.

Auch soll er nicht während der שִׁבְעָה die Benedeiung über die Monderneuerung (קִדּוּשׁ הַלְּבָנָה) sprechen, sondern damit bis nach der שִׁבְעָה warten. Hat er aber zu befürchten, daß, wenn er wartet, die zu קִדּוּשׁ הַלְּבָנָה

hat sie aber nach dem Zurückkommen in's Zimmer wieder auszuziehen. — Wöchnerinnen, Fußleidende oder sonst Kranke brauchen die Schuhe nicht auszuziehen.

Am ersten Tage der Trauer darf der Trauernde keine Tefillin anlegen, sondern bete ohne Tefillin. Jedoch darf er während der שִׁבְעָה nicht in die Synagoge gehen.

Ist aber der Anverwandte an חול המועד gestorben oder begraben worden, so lege man Tefillin sowohl am חול המועד, als auch nach dem יום טוב, da dieser Tag nicht mehr als erster Tag der שִׁבְעָה gilt. Ebenso wenn der Todte am zweiten Tag יום טוב begraben worden, hat man nach יום טוב Tefillin zu legen.

Die erste Mahlzeit, die der Trauernde nach der Beerdigung genießt, haben ihm seine Nachbaren zu schicken, weil diese Mahlzeit nicht von dem Seinigen sein soll. Man schickt ihm gewöhnlich Eier und Brod, auch Wein. Nachher darf er Fleisch essen und Wein trinken. Der eheliche Umgang jedoch ist ihm während der ganzen שִׁבְעָה verboten.

Während der שִׁבְעָה soll der Trauernde zu Hause bleiben. Ist er aber vor eine Behörde geladen, so darf er hingehen.

Ferner ist dem Trauernden verboten, in den שִׁבְעָה Geschäfte zu verrichten. Blos solche Geschäfte, deren Unterlassung ihm großen Schaden verursachen würde, darf er im Hause, ohne Aufsehen zu erregen, versehen. Er darf auch solche nöthige Briefe schreiben, deren Inhalt von der Art ist, daß er ihn keinem Andern anvertrauen kann. Kochen, Backen, Tischgefäße spülen, Betten machen, Zimmer reinigen, für

blos mit einem Tuche abwischen; am zweiten Tag יום טוב aber darf man ihn mit kaltem Wasser abwaschen.

Wird der Todte an יום טוב aus der gesetzlich erlaubten Grenze (תְּחוּם) getragen oder gefahren, so dürfen nicht mehr Personen mitgehen als zur Beerdigung nöthig sind. Selbst Kinder dürfen dann ihre verstorbenen Eltern nicht auf den Friedhof begleiten.

Eine Frühgeburt (נֶפֶל), welche noch keine Haare und Nägel hat, darf man am ersten Tag יום טוב nicht begraben.

Eine Frühgeburt, welche unbeschnitten gestorben und also auf dem Friedhof zu beschneiden ist, darf ebenfalls am ersten Tag יום טוב nicht begraben werden. Ein Kind aber, das den dreißigsten Tag zurückgelegt hat, darf man am ersten Tag יום טוב auf dem Friedhofe beschneiden.

Die allgemeine Menschenliebe gebietet, uns auch an der Todtenbestattung Andersglaubender zu betheiligen.

IV.

Regeln über die Trauer. (אֲבֵלוּת).

Sobald der Todte in's Grab gesenkt ist, beginnt die siebentägige Trauer. Der Trauernde (אָבֵל) darf sofort, während sieben Tage (שִׁבְעָה) auf keinem Stuhle und keiner Bank sitzen, sondern auf der Erde*), und soll dies, wenn möglich, in demselben Zimmer geschehen, wo der Verwandte gestorben ist. Auch ist ihm verboten lederne Schuhe anzuziehen. Muß er einmal aus dem Zimmer gehen, so darf er wohl Schuhe anziehen,

*) Nicht daß er den ganzen Tag auf der Erde zubringen müßte; er darf auch stehen oder im Zimmer umhergehen. Nur wenn er sich setzt, soll er auf der Erde sitzen.

An Sabbath und am Versöhnungstag kann keine Beerdigung stattfinden, da man die heilige Ruhe dieser Tage durch keinerlei Arbeit entweihen darf. An einem Festtag (יום טוב) darf wohl eine Beerdigung stattfinden, doch darf man deßwegen den Festtag nicht entweihen, sondern muß die Arbeiten dabei durch einen Nicht-Jehudi verrichten lassen. Nur das Einsenken in das Grab kann am Festtage durch Jehudim geschehen. Ist aber kein Nicht-Jehudi da, der die Arbeiten verrichte und die Beerdigung läßt sich nicht verschieben, so dürfen die Jehudim sich selbst damit befassen. Ebenso am zweiten Tag יום טוב dürfen die Jehudim Alles verrichten, wozu sich keine Nicht-Jehudim finden.

Die Waschung an Feiertagen geschieht folgendermaßen: Man deckt ein Leintuch über den Todten und zieht ihm darunter das Hemd aus ohne es jedoch zu zerreißen. Dann schüttet man mehr Wasser als gewöhnlich über, weil man an Feiertagen Nichts an dem Todten reiben darf. Man reinigt nun den Todten unter den Nägeln der Hände und Füße ohne aber etwas an ihm Klebendes abzukratzen; worauf über Hände und Füße zum Zweitenmal Wasser gegossen wird. Es wird sodann ein trocknes Tuch über das nasse gebreitet und darauf dieses darunter hervorgezogen. Mit dem trocknen Tuche wird dann der Todte abgetrocknet; reicht dieses nicht hin zum völligen Abtrocknen, so wird ein zweites darüber gebreitet, das naß gewordene hervorgezogen und wie das erstemal verfahren.

Sind am ersten Tag יום טוב die Grabeskleider nach dem Ankleiden beschmutzt worden, so darf man den Schmutz

Ist Jemandem nach den שִׁבְעָה wieder ein Verwandter gestorben, so braucht er, wenn die erste קְרִיעָה noch offen ist blos etwas weiter hinein zu reißen. Ist dieser Zweitgestorbene aber Vater oder Mutter, so muß er von neuem קְרִיעָה reißen.

Das Grab für den Todten mache man zwischen der Nord- und Südseite und lege nicht eher den Sarg hinein bis man noch einmal das Maaß genommen hat, damit man nicht in den Fall komme den Sarg wieder heraus nehmen zu müssen wenn das Grab zu eng wäre. Der Sarg wird nicht fest zugenagelt, damit er nöthigenfalls wieder leicht geöffnet werden kann.

Sobald man den Sarg in's Grab gesenkt hat, stürze man die Bahre, auf welcher er hergetragen wurde, um.

Beim Zuwerfen des Grabes, wobei die Trauernden (אֲבֵלִים) den Anfang machen, reiche nicht einer dem andern die Schaufel in die Hand, sondern lege sie auf die Erde, von wo sie dann der andere sich nehme, Ebenso verfahre man mit dem Gefäße, womit man sich nach der Beerdigung wascht.

Ist der Todte begraben, so entfernt man sich 4 Ellen weit von den Gräbern und spricht das קַדִּישׁ (S. 132). In manchen Orten wird vor diesem קַדִּישׁ zuerst der Psalm מִכְתָּם לְדָוִד gesagt (Seite 246).

Nach der Beerdigung pflegt man ein Brett auf das Grab zu stellen, beschrieben mit dem Namen und Sterbetage des Begrabenen. Nach Verlauf eines Jahres lassen ihm dann die Anverwandten einen Denkstein (מַצֵּבָה) an die Stelle des Brettes setzen.

Ueber alle Anverwandte wird auf der rechten Seite des Kleides קְרִיעָה gerissen, außer über Vater und Mutter geschieht es auf der linken Seite. Auch hat man über Eltern in alle Kleider, die man an hat, קְרִיעָה zu reißen; jedoch nicht in's Hemd und nicht in den Mantel.

An חוֹל הַמּוֹעֵד wird — außer über Eltern — keine קְרִיעָה gerissen. An יוֹם טוֹב aber darf auch über Eltern keine קְרִיעָה gemacht werden.

Ueber den Tod eines Kindes unter 30 Tagen wird weder קְרִיעָה gerissen noch Trauer gehalten.

Auch wer krank ist darf keine קְרִיעָה reißen, selbst nicht über den Tod der Eltern.

Wem zwei Verwandte zugleich gestorben, der reiße nicht für jeden besonders, sondern für beide nur eine קְרִיעָה.

Wem während der שִׁבְעָה noch ein Verwandter stirbt, der reiße in die frühere קְרִיעָה noch eine handbreit weiter.

Diese קְרִיעָה darf nach den שִׁבְעָה ein wenig zugeheftet und nach den שְׁלוֹשִׁים ganz zugenähet werden. Die קְרִיעָה über Eltern jedoch darf erst nach den שְׁלוֹשִׁים zugeheftet, aber niemals ganz zugenähet werden; und soll wenigstens das oberste Kleid, welches der über Eltern Trauernde trägt das ganze Trauerjahr hindurch mit einer קְרִיעָה versehen sein[1]).

Bei Frauen wird die קְרִיעָה an den verschiedenen Kleidern die sie gerade anhaben, der Züchtigkeit willen, nicht über einander gemacht. Auch dürfen sie selbe gleich wieder zuheften und nach den שְׁלוֹשִׁים ganz zunähen.

---

1) Der Gebrauch aber, den Viele haben, während des Trauerjahres über Eltern sich ein schwarzes Bändchen in der Gestalt eines V auf ihr oberstes Kleid statt der קְרִיעָה zu nähen, ist unstatthaft.

Man darf auch Den zu Grabe begleiten, mit dem man im Leben entzweiet war — der Tod macht ja alle gleich; es sei denn, daß der Verstorbene es in seinem letzten Willen ausdrücklich verboten hätte.

Bei'm Begleiten des Todten vermeide man alle weltlichen Gespräche, folge vielmehr in ruhigem und anständig geordnetem Zuge mit stiller Theilnahme am Leide der Trauernden.

Wenn eine Gemeinde einen eigenen Friedhof besitzt, so darf sie keinen Todten nach dem Friedhofe eines andern Ortes bringen, — außer es müßte es der Verstorbene so hinterlassen haben.

Wem das erste Kind gestorben, soll es nicht zu Grabe begleiten.

Sobald man auf den Friedhof gekommen ist, stelle man den Sarg dreimal zur Erde, ehe man ihn zu seinem Grabe trägt. An Tagen aber, wo kein תַּחֲנוּן gebetet wird, wird auch nicht abgestellt.

Vor der Beerdigung pflegen die Anwesenden Almosen (צְדָקָה) zu spenden und dabei die Worte צְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת („Wohlthun rettet vom Tode") zu sprechen.

Alle Verwandten des Todten, welche schuldig sind die siebentägige Trauer (שִׁבְעָה) über ihn zu halten, haben sich einen Riß von einer handbreit (קְרִיעָה) in ihr Kleid zu machen, bevor der Sarg geschlossen wird. Diese קְרִיעָה darf nur stehend gerissen werden und verfährt man dabei wie folgt: Jemand schneide dem אֵבֶל oben in den Vordertheil dessen obersten Kleides, dieser spreche dann בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם דַּיַּן הָאֱמֶת und reiße dann eine handbreit weiter indem er sich über den Verstorbenen hinneigt.

sie blos in das Falter ein, und lege die Sterbekleider neben bei in den Sarg, Auch muß man sie in einen verpichten Sarg legen, damit kein Blut durchrinnen kann. Alles Blut das sie nach dem Verscheiden verloren, sowie alle Kleidungsstücke, Geräthe, Theile des Bettes u. dergl. woran von diesem Blute klebt, müssen mitgenommen und in's Grab gelegt werden.

Ist eine Frau sammt ihrem neugeborenen Kinde gestorben, so wird das Kind wie jedes andere gewaschen, in einen besonderen Sarg gelegt, und dann mit seiner Mutter in einem Grabe begraben.

Nachdem man den Todten in den Sarg gelegt hat, bedecke man diesen mit einem schwarzen Tuche und stelle seine Fußseite der Thüre zu, aus welcher er später getragen wird. Zur Kopfseite stellt man ein Licht.

Dem Priester (כֹּהֵן) ist es erlaubt, sich an siebenerlei Leichen zu verunreinigen; nämlich: an seinem Vater, seiner Mutter, seiner Frau, seinem Sohne, seiner Tochter, seinem Bruder und seiner ledigen Schwester von Vaters Seite, aber nicht an seiner Stiefschwester, auch nicht wenn seine Schwester verheirathet gewesen. Auch an seinem Kinde, das ihm als Frühgeburt (נֵפֶל) gestorben oder keine 30 Tage alt geworden ist, darf er sich nicht verunreinigen.

Wird der Tode zum Begräbniß gebracht, so haben die leidtragenden Verwandten gleich hinter dem Sarge herzugehen; sie sollen aber nicht tragen helfen, wenn andere Träger zu haben sind.

Ein Jeder bestrebe sich, dieses wichtige Gebot auszuüben den Todten zum Grabe zu begleiten, sei es auch nur eine kleine Strecke. Die Träger sagen וִיהִי נֹעַם u. s. w.

nicht gerade ein מוֹהֵל zu sein; auch wird keine בְּרָכָה dabei gesprochen, und keine פְּרִיעָה gemacht.

Ein lebendig geborenes Kind, das vor Erhaltung eines Namens gestorben ist, erhält auf dem Friedhofe seinen Namen.

Alles, was von dem Todten abgeschnitten wurde oder abgefallen ist, muß ihm mit in's Grab gegeben werden. Was aber noch bei'm Leben des Menschen von seinem Körper getrennt wurde, braucht man ihm nach seinem Tode nicht mitzugeben.

Ebenso darf man den Sarg oder die Sterbekleider, die man für einen Todten bestimmt aber noch keinen Gebrauch davon gemacht hat, wieder zu jedem anderen Gebrauche verwenden. In diesem Falle wird der Sarg wieder auseinander geschlagen und die Sterbekleider wieder aufgetrennt. Hat aber der Tode schon einmal in dem Sarg gelegen oder war schon mit diesen Kleidern angekleidet, so darf man durchaus keinen Gebrauch davon machen. Man vergrabe oder verbrenne sie; auch darf sie kein Priester berühren.

Hat man ein Grab gegraben und kann den Todten nicht am selben Tage begraben, oder bestimmt ihm ein anderes Grab, so darf das Grab nicht über Nacht offen stehen bleiben; sondern muß am selben Tage wieder zugeworfen werden.

Bei einem Ermordeten, wenn auch kein Blut von ihm geflossen, sowie bei einer gestorbenen Kindbetterin darf man keine Waschung (טְהָרָה) vornehmen, auch ihnen die Kleider nicht ausziehen; sondern man ziehe ihnen die Sterbekleider über ihre Kleider an, oder hülle

Einem verstorbenen Priester (כֹּהֵן) zieht man zwei סַרְקָנוֹם an[1]).

Ein Kind, das schon ein אַרְבַּע כְּנָפוֹת getragen, bekommt auch ein solches mit, und reißt man daran ebenfalls eine צִיצִית ab. Hat es aber im Leben noch kein אַרְבַּע כְּנָפוֹת getragen, so wird ihm auch keines mitgegeben. Mit allen andern Sterbekleidern (תַּכְרִיכִים) aber hat man es zu versehen, ganz wie bei einem Erwachsenen; jedoch nur dann, wenn das Kind schon das erste Jahr zurückgelegt hat.

Ein Kind jünger als ein Jahr bekleidet man mit nichts mehr als einem Hemdchen und wickelt es dann in das Faltertuch ein.

Eine Frühgeburt (נֶפֶל), sowie ein Kind das keine 30 Tage alt wurde und noch kein Hemdchen an hatte, wird blos mit einem Tuch umwickelt. Hat es aber schon ein Hemdchen an gehabt, so zieht man ihm eines an. Wurde es beim Leben gewickelt, so wird es über dem Hemdchen gewickelt und dann noch eine Falter über die Wickel geschlagen,

Ein Knäbchen, das unbeschnitten gestorben, beschneidet man auf dem Friedhofe mittelst eines Glasstückes oder einer Scherbe (nicht aber mit einem Messer), und wirft die Vorhaut (עָרְלָה) in das Grab. Es kann dies ein Jeder verrichten und braucht es

---

Frauen in Deutschland große dicke Schleier van Kopf bis über den halben Leib herab die man Stürze nannte (Illustrirter Hausschatz Band I Seite 143).

1) In Frankfurt am Main in Mainz und in Worms wird ein jeder verheirathete Mann, ohne Unterschied ob כֹּהֵן oder יִשְׂרָאֵל mit zwei סַרְקָנוֹם bekleidet.

die Hände und biegt die übrigen Finger um dieselben. (An manchen Orten pflegt man die Daumen sammt den Händen mit den Zizith oder auch mit den Aermeln des Oberhemds zu umwickeln, damit sie in der beschriebenen Richtung bleiben). Die Arme werden hierauf an den Seiten gerade herunter gelegt. Alsdann windet man den Gürtel um das Oberhemd und schlägt das Falter wie einen Mantel um die Schultern des Todten. Hat er bei Lebzeiten das Tallith über den Kopf gezogen getragen, so ziehe man es ihm auch im Sarge über den Kopf; sonst aber nicht.[1])

Dann zieht man dem Todten Socken an die Füße.[2]) Auch die Socken müssen Linnen sein.

Auch legt man in den Sarg zu Füßen der Leiche ein leinenes Säckchen, das dann bei'm Begräbnisse mit Graberde gefüllt und der Leiche unter den Kopf gelegt wird.

Frauen und Mädchen erhalten dieselben Kleidungsstücke, mit Ausnahme der מִכְנָסַיִם, an derer statt man ihnen eine Schürze (חֲגוֹרָה) anzieht, und mit Ausnahme des טַלִּית, für das man ihnen das sogenannte Röckla[3]) gibt.[4])

---

1) Wenn auch die Gemeinden hinsichtlich dieser Kleidungsstücke sowohl, als deren Ankleidung in ihren Gebräuchen bedeutend abweichen, so darf doch eine Leiche, ob männlichen oder weiblichen Geschlechtes, mit nicht weniger als drei Stücken — Hemd, סַרְבָּלִים und Falter — bekleidet werden.

2) Es ist gebräuchlich, daß die Verwandte oder Kinder des Todten ihm einen der Socken anziehen.

3) Röckla = Röcklein, von Rock.

4) In manchen Orten wird den Frauen auch noch eine Art Schleier vor das Gesicht mitgegeben, dieser wird Sturz genannt — der Name ist ein altdeutscher. Im 14ten Jahrhundert trugen nämlich die

mehr, als bei den Nähen kein Knopf u. dergl. gemacht werden soll.[1])

Ferner thut man gut daran, dem Todten, bevor man ihn ankleidet, ein altes Tuch unter den Mund zu legen, damit die Kleidungsstücke rein bleiben, im Falle er sich überschüttet. Auf dem Friedhofe wird dann dieses Tuch weggenommen und in das Grab (nicht in den Sarg) gelegt.

Die Ankleidung geschieht, daß man dem Todten zuerst eine Mütze — bei Frauen eine Haube — (מִצְנֶפֶת) aufsetzt, dann Beinkleider (מִכְנָסַיִם) anzieht, dann das Hemd (כְּתֹנֶת) und endlich das Oberhemd, סַרְקִנּוֹס genannt[2]), nebst dem Halskragen.

Nachher nimmt man ein טַלִּית, reißt davon eine צִיצִית bis auf einen Faden ab und legt dies Tallith in den Sarg (אָרוֹן), so, daß der Zipfel mit der abgerissenen Zizith aus dem Sarg heraushängt. Ist an dem Tallith eine Gold- oder Silberborde, so muß sie vorher abgetrennt werden.

Dann legt man auf das Tallith ein leinenes Tuch, Falter[3]) genannt, und darauf einen Gürtel (אֵזוֹר).

Hierauf legt man den Todten in den Sarg, streckt ihm die Füße gerade aus, steckt ihm die Daumen in

---

1) Eine Frau in ihrer monatlichen Periode (נִדָּה) soll weder bei'm Nähen der Grabeskleider (מַכְרִיכִים) noch beim Waschen und Ankleiden eines Verstorbenen mithelfen.

2) Das Wort stammt vom griechischen Sericon, das auch im Talmud oft vorkommt und ein Prachtkleid bedeutet. Siehe oben Seite 116.

3) Von Falte, ein faltenreiches Gewand, das um den Körper geschlagen in Falten liegt.

gelaufenes Wasser aufgewaschen werden, damit Niemand darüber gehe[1]).

Das Brett, worauf man die Waschung vorgenommen hat, darf man nicht umwenden.

Hierauf zieht man dem Todten seine Grabeskleider (תַּכְרִיכִים) an, welche, je nach den verschiedenen Gebräuchen der Gemeinden, verschieden sind. Man gebe dabei acht, daß kein Stück verkehrt angezogen und dem Todten nichts davon in den Mund gesteckt werde. Schnüre und Bänder dieser Kleidungsstücke darf man nicht knüpfen, sondern blos zudrehen. Die Kleider selbst müssen alle aus Leinwand gemacht werden und darf nicht die geringste Verzierung von Gold, Silber u. dergl. daran sein; überhaupt darf dem Todten kein Gold und Silber oder sonstiges Metall mit in's Grab gegeben werden.

Bei'm Ankauf der Leinwand zu den Grabeskleidern, wie überhaupt bei allem zur Bestattung des Todten Nothwendigen gebe man den dafür geforderten Preis ohne erst darum zu feilschen. Doch darf man nicht zu theueren Stoff nehmen.

Die Grabeskleider müssen rein und unzerrissen sein. Sollte daher ein Flecken oder Riß — wenn auch erst nach dem Ankleiden — daran gekommen sein, so muß der Flecken abgewaschen und der Riß zugenäht werden. Die Frauen haben deßhalb darauf zu sehen, daß diese Kleider stark genug genähet seien, damit nicht bei'm Ankleiden die Näthe aufgehen — um sie

---

[1]) Nach der Waschung zerschlage man ein Ei mit oder ohne Nage an der Stelle wo der Todte gelegen.

Dann wasche man den Todten mit wenigstens neun Maaß Wasser, das weder heiß noch kalt sondern blos lau sein darf. Dieses Wasser wird auf das Tuch geschüttet womit der Todte zugedeckt ist, und mit diesem Tuche — aber nicht mit den bloßen Händen — wird der Todte vom Kopfe an bis über die Füße gewaschen, ohne daß man einen Theil seines Körpers entblößt. Während des Uebergießens hat man ihm den Mund zuzuhalten, damit kein Wasser hineinkomme.

Der Todte liege während des Waschens zuerst mit dem Gesichte aufwärts. Dann legt man ihn auf die rechte Seite und wascht seine linke Seite und einen Theil des Rückens, hernach auf die linke Seite und wascht die rechte Seite und den andern Theil des Rückens. Zuletzt wird er wieder auf den Rücken gelegt.

Wenn Etwas am Todten anklebt, so braucht man es nicht abzukratzen. Doch aber müssen die Nägel der Hände und Füße gereinigt werden. Man bedient sich gewöhnlich hierzu eines eisernen Nagels. Alles Wasser, das noch übrig bleibt, muß man dann über den Todten von Kopf bis zu den Füßen herab ausgießen, worin erst die eigentliche Reinigung (טְהָרָה) besteht. Man spricht hierbei וְזָרַקְתִּי u. s. w. (Seite 120).

Dann nehme man ein trocknes Tuch, halte es ausgebreitet über den Todten hin, ziehe das nasse Tuch darunter hervor und trockne hierauf den Todten überall wohl ab. Zuletzt muß auch das Brett, auf dem der Todte gelegen, abgetrocknet, sowie alles auf die Erde

III.

Regeln über die Waschung (טְהָרָה) und Beerdigung (קְבוּרָה).

Man darf nicht eher mit der Waschung der Leiche anfangen, bis die Sterbekleider alle bereit liegen, und darf selbe Einer allein nicht vornehmen, selbst bei einem Kinde nicht; da ein Einzelner nicht den Todten von einer Stelle zur andern heben darf. Auch soll man während der Waschung jedes Gespräch, das sich nicht auf den Todten bezieht, so viel als möglich vermeiden, überhaupt muß man in aller Ehrerbietung mit dem Todten umgehen und genau sowohl auf das Waschen als die Ankleidung acht haben, damit Alles vorschriftsmäßig verrichtet werde.

Bevor man mit der Waschung anfängt, bete man אָנָּא יְיָ (Seite 120).

Man lege dann den Todten auf ein Brett, seine Füße der Thüre zu gerichtet, ziehe ihn bis auf's Hemd aus und bedecke ihn mit einem Leintuch. Hierauf reiße man unter dem Leintuch das Hemd über der Brust und dem Leibe von einander und ziehe es dem Todten dergestalt aus, daß er immer zugedeckt bleibe.

Wurde dem Verstorbenen im Verlauf von vierundzwanzig Stunden vor seinem Tode zur Ader gelassen, so öffne man die Aderbinde nicht; und wenn sich das entlassene Blut noch vorfindet, lege man es mit in das Grab.

Nach der Beerdigung (קְבוּרָה), wenn es noch die Zeit erlaubt, sagt der Leidtragende dann פרשת שְׁמַע und betet, aber ohne Anlegen der תְּפִלִּין; denn am ersten Tage der Trauer darf der Trauernde keine תְּפִלִּין anlegen.

Am Sabbath darf man keine Wehmuth zeigen, und ist man zum Gebete sowie allen Gebotausübungen verpflichtet. Auch darf man Fleisch essen und Wein trinken. Doch der eheliche Umgang ist verboten.

Wer an Sabbath-Ausgang ein אוֹנֵן ist und also keine הַבְדָּלָה machen darf, hole solche nach der Beerdigung nach, jedoch ohne Licht und Gewürze.

Am תִּשְׁעָה בְּאָב darf der אוֹנֵן nur während des Kinoth-Sagens in der Synagoge zugegen sein, aber Nichts mitsagen.

An Purim darf der אוֹנֵן zwar in die Synagoge gehen um die Vorlesung der Megillah zu hören, aber weder mitlesen noch אָמֵן u. dergl. sagen. Wird der Todte noch an Purim begraben, so hat der אוֹנֵן dann nach der Beerdigung das Megillah-Lesen nachzuholen.

Hat ein אוֹנֵן Jahrzeit, so darf er Kaddisch sagen.

Wem am עֶרֶב יוֹם טוֹב ein Angehöriger gestorben ist, welcher vor Eintritt des Festes nicht mehr begraben werden kann, der wird nicht eher ein אוֹנֵן als bis man anfängt die Vorkehrungen für den Todten zu treffen. Doch soll er, wenn es an den ersten Peßachtagen ist, nicht selbst den Seder geben.

II.

Verhaltungsregeln für den Wehmüthigen (אוֹנֵן).

Jeder dem Gestorbenen Verwandter, der nach dessen Beerdigung ihn zu betrauern verpflichtet ist, heißt, so lange der Todte noch unbegraben liegt, ein Wehmüthiger (אוֹנֵן). Ein solcher Wehmüthiger darf kein Fleisch und keinen Wein genießen und keinen ehelichen Umgang pflegen. Ferner darf er die תְּפִלִּין nicht anlegen und keinerlei Gebet verrichten, selbst auf die בְּרָכָה Anderer kein אָמֵן sprechen; auch kann er nicht zu מִנְיָן mitgezählt werden, soll darum nicht in die Synagoge gehen. Ueberhaupt ist der אוֹנֵן von allen Gebotausübungen (מִצְוֹת) befreit. Aber damit ist nicht gesagt, daß er sich wie ein wirklich Trauernder (אָבֵל) verhalten müsse; im Gegentheil ist ihm verboten auf der Erde zu sitzen oder die Schuhe auszuziehen, und darf er seinen Geschäften wohl nachgehen, auch Alles besorgen, was zur Beerdigung des Verstorbenen nöthig ist.

Wo aber die Leiche, nach dem Landesgesetze, mehrere Tage unbegraben liegen muß, soll der אוֹנֵן blos an dem Tage, an welchem die Beerdigung stattfindet, nicht beten und keine תְּפִלִּין anlegen; an den vorhergehenden Tagen aber bete er und lege תְּפִלִּין. Fleischgenuß und Weintrinken jedoch ist vom Sterbetage an bis nach der Beerdigung untersagt.*)

---

*) כן מורשת מורי ורבי הרב ר' שמואל הלוי איגשטאָדטער נ"ע, אשר קבל בכתב מרבו ר' ליב עלליגער זצ"ל וכן הורה הרב ר' מענדל קאַרגויא זצ"ל, ורשה למעלה דף 114.

vorüber kommt, ihr Wasser ausschütten[1]). Das Wasser, welches man zum Backen der Mazzoth geschöpft hat, braucht man jedoch nicht auszugießen.

Wenn Jemand am Sabbath stirbt, so lege man vor dem Abheben ein Brod auf ihn, und hebe ihn so mit dem Brode ab und lege ihn auf's Stroh. Dieses Brod bleibt alsdann auf dem Todten liegen bis nach Sabbath. Jedoch darf man ihm am Sabbath weder die Augen zudrücken, noch die Hände und Füße ausstrecken, noch den Kopf umbinden; sondern blos den Mund dergestalt zubinden, daß er nicht weiter aufgeht. Auch stellt man vor Nacht kein Licht neben ihn. An einem Festtage (יום טוב) aber verfährt man hierbei wie gewöhnlich.

Man muß den Todten bewachen, damit kein Ungeziefer an ihn komme, und falls er nur scheintod ist, gleich Hilfe da sei, wenn er wieder zu sich selbst kommt.

In dem Zimmer, worin der Todte liegt, darf man nicht beten und nicht Thora lernen, auch keine Mahlzeit darin halten. Hat man nur dies eine Zimmer, so mache man eine Scheidewand oder einen Vorhang vor den Todten.

Man hat auch den Brauch, so lange der Todte im Zimmer liegt, die Spiegel daraus zu entfernen, oder sie umzukehren; (damit man nicht auch in ihnen den Todten erblicke und es nicht scheine, als lägen mehrere Todte vor uns.)

---

[1]) Als Grund dieses Wasser-Ausschüttens werden gemeinlich Albernheiten beigebracht Es ist aber nichts Weiteres, als ein aus jenen Zeiten herrührender Gebrauch, wo die Jehudim noch alle in besonderen Straßen beisammen wohnten, und damit ein Haus dem andern den geschehenen Sterbefall oder den kommenden Leichenzug anzeigen wollte; weil man nämlich eine schlimme Nachricht nicht ausdrücklich aussprechen soll. (כל בו הלכות אבל). Man wählte aber gerade das Wasser als solch Anzeigemittel, weil beim Sterben der Miriam, der Schwester Mosche's, eben das Wasser fehlte. (IV. Mos. 20, 1. 2.)

solchen, die in hitzigen Krankheiten sterben, bleiben Hände und Füße oft noch einige Stunden nach dem Tode warm; und wieder Andere, besonders Wöchnerinnen und solche, die an Zehrungen oder aus Altersschwäche sterben, sprechen noch mit vollem Verstande bis zu ihrem Verscheiden.

Ist der Mensch gestorben, so muß man ihn ungefähr eine Viertelstunde unberührt liegen lassen. Dann lege man eine Flaumfeder unter seine Nase, um zu sehen ob noch Odem in ihm ist. Bleibt die Feder ruhig liegen, so daß man seines Todes gewiß ist, so sprechen alle Anwesenden: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם דַּיָּן הָאֱמֶת und zerreißen sich etwas an ihren Kleidern, das sie aber gleich wieder zunähen dürfen. Alsdann drücke man dem Todten die Augen zu, und umbinde seinen Kopf von oben nach unten, damit der Mund geschlossen bleibe.

Hernach hebe man den Todten vom Bette ab und lege ihn auf die Erde auf Stroh, so, daß seine Füße der Thüre zugekehrt sind, bedecke ihn mit einem Tuche und stelle ihm zu Kopfe ein Licht[1]). Zuvor aber sehe man nach, ob sein Hemd auch rein sei; ist dieses nicht der Fall, so ziehe man ihm ein reines an.

Hierauf pflegt man an vielen Orten יִגְדַּל הָאֲדֻרָה u. s. w. zu beten (Seite 110).

Hierauf pflegt man das Wasser im Hause, so wie auch das auf drei Häuser weit in der Nachbarschaft, auszuschütten. Auch bei'm Begraben findet dieser Gebrauch statt, daß Alle an deren Häusern der Leichenzug

---

1) Sinnbild des Lebens, welches wie ein Licht verlischt.

I.

Verhalten bei einem Sterbenden (גּוֹסֵס).

Man darf keinen Menschen, der dem Tode nahe ist, sich selbst überlassen liegen lassen. Es ist vielmehr unsere Schuldigkeit in seiner Nähe zu bleiben, um sein Ende abzuwarten.

Sobald man nun bemerkt, daß seine letzten Züge nahen, stelle man sich wo möglich so vor sein Bett, daß man ihm in's Gesicht sehen kann, und spreche die שְׁמַע (Seite 106) laut und deutlich. Man darf ihn dann nicht bewegen, ihm nichts unterlegen und nichts unter ihm hinwegnehmen, ihm keine Arzeneien eingeben, überhaupt ihn nicht berühren. Sollte er aber von selbst zu trinken verlangen, so muß man ihm zu trinken geben. Auch darf man, wenn ihm eine Hand oder ein Fuß zum Bette heraushängt, diese wieder langsam in das Bett bringen. Auch wenn er einen so schweren Todeskampf hat, daß er aus dem Bette heraus will, so darf man ihn wohl darin festhalten.

Man entferne die Angehörigen des Sterbenden aus seinem Zimmer, damit er nicht deren Jammerstimme höre, was ihn betrüben und sein Verscheiden erschweren würde.

Die Kennzeichen des nahenden Todes sind: Das Röcheln, (das ist das schwere, kurze und geräuschvolle Athemholen), weiße Lippen, kalte, spitze Nase, gebrochene Augen, kalter, klebrichter Schweiß, kalte Hände und Füße. Bei manchen Menschen jedoch, besonders

Verhaltungsregeln

bei

Sterb- & Trauerfällen

in

deutscher Sprache

zum allgemeinen Gebrauche bearbeitet.

Gott ist mein Lohn! D'rum geh' ich unverzagt
Die Bahn, die er mir zeigt;
Der Gang ist schwer, er wird mit Gott gewagt,
Der dort die Palmen reicht.
Froh wird gekämpft, um Sieg gerungen,
Voll Muth der Widerstand bezwungen;
Gott ist mein Lohn!

Gott ist mein Preis! Er sei mein Lobgesang,
Er, daß ich ewig bin!
Der Herr ist groß, und seines Ruhmes Klang
Tönt durch das Weltall hin,
Ich stimme mit den Erdgebornen
In's hohe Lied der Auserkornen:
Gott ist mein Preis!

Hymne auf Gott.

Gott ist mein Licht! Verzage nicht mein Herz,
In banger dunkler Zeit!
Die Sonne sinkt, die Nacht bringt Furcht und Schmerz,
Mein Licht strahlt allezeit.
Es schimmert an dem Tag der Freuden,
Es leuchtet in der Nacht der Leiden.
Gott ist mein Licht!

Gott ist mein Heil! O Seele, fürchte nichts!
Dein Helfer ist getreu,
Er läßt dich nicht, sein Vaterwort verspricht's;
Er steht dir mächtig bei.
Er will mich bis in's Alter tragen,
Kein wahres Gut mir je versagen.
Gott ist mein Heil!

Gott ist die Kraft! Er spricht und es geschieht,
Gebeut, und es steht da;
Und wenn mein Blick noch keine Hoffnung sieht,
Ist schon die Rettung nah.
Wo schwache Menschen nichts vermögen,
Da kommt Gott stärkend uns entgegen.
Gott ist die Kraft!

Gott ist mein Schild, mein Schirm in der Gefahr,
Die Er nur wenden kann!
Er schützt mein Haupt, und ohn' ihn fällt kein Haar;
Er nimmt sich Aller an.
O Tausende, die mit mir wallen,
Zur Rechten oder Linken, fallen:
Gott ist mein Schild!

Nahen sieht des Todes Stunde
Ohne Beben, wer sein Leben
An der Tugend Hand durchwallt.
Friedlich tönet ihm die Kunde:
„Mensch, o werde wieder Erde,
Gib den Staub dem Staub zurück!“ —

Und er blickt auf seine Jahre
Heitern Muthes; denn nur Gutes
Hat auf Erden er gewirkt.
Von der Wiege bis zur Bahre
Gottes Willen zu erfüllen,
War sein stetes Augenmerk.

Bald verklärt schon — sieht er nieder,
Einen Segen noch zu legen
Auf der Seinen theures Haupt.
Leicht dann lösen sich die Glieder,
Und enthoben ist nach Oben,
Wie im Kuß des Reinen Geist.

Und an seinem Grabe stehen
Seine Lieben. Tief geschrieben
Ist sein Nam' in ihrer Brust.
So wie er einst heimzugehen,
Ist ihr Streben; all ihr Leben
Ringt nach solchem Ziele nur.

Wir erheben unsre Hände
Zu den Höhen, Herr! und flehen:
Laß uns diesem ähnlich sein!
Gib uns einst solch selig Ende,
Dir vertrauend, ruhig schauend
Auf ein ew'ges Leben dort.

als daß jetzt die Wolke mich bis zum Halse umgibt." Da küßten ihn Mosche und Elasar auf die Wangen und entkleideten ihn völlig — und Aharon war ihren Blicken entschwunden; die Wolke des Herrn hatte ihn ganz bedeckt. Da rief Mosche: „Aharon, mein Bruder, wo bist du? wie war dein Tod?" Dieser aber antwortete: „Ich bin nicht vermögend, es dir zu sagen; aber ich wünschte, früher hierher gekommen zu sein." — Und Moscheh, als er sah, wie Aharon gestorben, sehnte sich nach einem gleichen Tode. Gott erfüllte seinen Wunsch; als auch seine Zeit gekommen war, sprach Gott: „Du wirst nun auf dieselbe Weise, wie dein Bruder Aharon eingethan werden!" (IV. Moses 27, 13.) — Heil den Frommen! der Allheilige selbst nimmt sie auf, und die Engel des Himmels ziehen ihnen entgegen, freuen sich ihrer und empfangen sie mit leuchtendem Antlitz, ihnen zurufend: „Kommet, gehet ein zum Frieden!" Wie es da heißt (Jesaias 57, 2.): Er geht zum Frieden ein, er ruht auf seiner Lagerstätte, der redlich Wandelnde.

(ילקוט רמז תשפ"ו)

Der Tod des Frommen.

Als unser Lehrer Mosche mit Aharon und dessen Sohne Elasar den Berg Hor bestieg, auf welchem Aharon sterben sollte, scheuete sich Mosche, es seinem Bruder geradeswegs zu sagen und leitete daher die traurige Ankündigung mit folgenden Worten ein: „Weißt du wohl, lieber Bruder, was von Abraham geschrieben steht?" „Was denn?" fragte Aharon. Mosche sagte: „Es steht geschrieben, daß Gott zu ihm sprach: Du wirst eingehen zu deinen Vätern in Frieden!" Aharon merkte noch nicht, wohin das zielen sollte, und Mosche sprach darum weiter: „Wenn nun der Allheilige nach hundert Jahren auch dir so ankündigte, daß du sterben solltest, was würdest du dazu sagen?" Ich würde sprechen: „Gott der Richter ist gerecht!" erwiederte er. „Und wenn er es heute dir ankündigte?" fragte Mosche weiter; ich spräche: „Gott der Richter ist gerecht! willig ergebe ich mich ihm!" antwortete Aharon. „Da du dich so willig ergiebst, sprach endlich Mosche, so laß uns den Gipfel des Berges besteigen: denn wisse, Gott hat mir in der That verkündigt, daß du heute sterben mußt." — Da folgte ihm Aharon geduldig wie ein Lamm, und der Allheilige in der Höhe sprach zu seinen Engeln: „Ihr habt euch über Jizchak gewundert, als er den Altar bestieg ohne sich zu weigern; so sehet hier, wie ein älterer Bruder dem Jüngern folgt, um in den Tod zu gehen!" — Auf des Berges Spitze angelangt, entkleidete Mosche seinen Bruder der Priestergewänder, um gleich damit dessen Sohn Elasar zu bekleiden, und Aharon hatte die Freude, seine Würde unmittelbar auf seinen Sohn übergehen zu sehen. Während ihm nun Mosche die untern Theile seines Körpers entkleidete, fragte er ihn: „Bruder, was siehest du?" „Nichts," antwortete Aharon, „als daß eine Wolke der Herrlichkeit meine Glieder umhüllt, die du entblößtest." Er zog ihm nun die Kleider nach und nach alle aus und fragte ihn wieder: „Bruder, was siehest du?" Er antwortete: „Ich sehe und merke weiter nichts,

ihn der gefühlvolle Mann noch mit folgenden Worten zu trösten: „Mein Herr, deine jetzige Lage ist wohl sehr traurig; glaube aber nicht, daß dies so fortdauern werde. Der Allgütige hat ja deinem Vater zugeschworen, daß die Regierung seinem Hause nie genommen werden soll. Er wird dir darum seine Gnade wieder zuwenden und wird dich gewiß wieder in deine frühere Macht und Pracht einsetzen. Sei darum getrost und vertraue nur auf ihn!" — Diese Rede beruhigte den König und versüßte ihm die Mahlzeit so sehr, daß er heitern und frohen Sinnes das Haus verließ.

(ילקוט משלי רמז תתקנ"ג.)

Der gute Name.

Rabbi Meïr pflegte zu sagen: „Alle sind wir zum Tode bestimmt. Doch Heil dem Frommen, der in der Religion erzogen, sich immer mit der Religion beschäftigt; der zum Wohlgefallen seines Schöpfers handelt; der mit einem guten Namen aufwächst und mit einem guten Namen aus der Welt geht! Von ihm spricht Salomo in seiner Weisheit: „Ein guter Name ist besser als köstliches Oel; besser ist dann der Todestag als der Tag der Geburt!" (Prediger 7, 1.) — Drei Namen nämlich erhält der Mensch. Den einen geben ihm seine Eltern bei der Geburt als Eigennamen, den andern legt ihm die menschliche Gesellschaft als Familiennamen bei, den dritten aber muß der Mensch sich selbst erwerben, nämlich den guten Namen, und letzterer ist es, der ihm am schönsten steht, den er jedoch in Wahrheit erst bei seinem Tode als sein Eigenthum zu betrachten vermag. Denn während der Lebzeit, wie leicht kann da der Mensch durch einen Fehltritt den guten Namen wieder verlieren. Aber beim Scheiden des Gerechten treten seine frommen Werke klar an's Licht, jedermann verkündigt sie laut, und der gute Namen des Frommen verewigt dessen Andenken.

(ברכות דף ט"ז, ע"ב והנחומא פ' ויקהל.)

---

soll ich sie zurückgeben? Dies sollte meine Frau nicht erst fragen, sprach Rabbi Meïr; wolltest Du Anstand nehmen, einem Jeden das Seinige wieder zu geben? O nein, versetzte sie, aber ich wollte es dich doch erst wissen lassen. — Darauf führte sie ihn an das Bett der entseelten Kinder und hob das Tuch von ihnen weg. Entsetzt rief er jammernd: Meine Söhne! meine Söhne! Meiner Augen Licht, meine ganze Hoffnung ist dahin! — Da sprach die Mutter weinend zu ihm: Rabbi! hast du nicht eben erst gesagt, man dürfe sich nicht weigern, ein anvertrautes Gut wieder zu geben? Siehe auch unsere Kinder, der Herr hat sie gegeben, der Herr hat sie genommen; der Name des Herrn sei gelobt! — Der Name des Herrn sei gelobt stimmte Rabbi Meïr mit ein.

(ילקוט סוף משלי, וצרי היגון דף י"ג ע"ב.)

Der Weisen Trost.

„Mancher stößt Reden aus gleich Schwertstichen; aber die Zunge der Weisen bringt Linderung.“ (Prov. 12, 18.)

Als der König Salomo, nach dem Rathschlusse des Allmächtigen, vom Throne gestürzt und in's tiefste Elend gesunken war, stand er einst in Lumpen gehüllt und vom Hunger geplagt auf dem großen Markte in Jerusalem. Da erkannte ihn ein reicher Mann und lud ihn zur Mittagsmahlzeit ein. Salomo ging mit dem Manne. Dieser ließ ihm ein herrliches Mahl bereiten und bewirthete ihn auf's Beste. Bei Tische sagte er zu Salomo: „Ach, das Herz blutet mir, wenn ich der glücklichen Tage gedenke, da du so glanzvoll und mächtig throntest, und dich jetzt in solchem elenden Zustande sehe!“ Durch diese alberne Rede jedoch ward Salomo wieder auf's Neue an sein großes Unglück erinnert; er mußte weinen und die schmackhaften Speisen waren ihm vergällt geworden. — Eines andern Tages stand er wieder auf dem Markte und ein anderer Mann nahm ihn als Gast mit nach Hause und bewirthete ihn so gut er konnte. Während des Essens suchte

sich nun ganz allein im Finstern, aller seiner Habe beraubt; doch er sprach: „Was Gott thut, ist wohlgethan!" und erwartete Gott vertrauend den Morgen. Als er dann des Morgens sich wieder dem Dorfe nahte, da fand er es verwüstet und ausgeplündert und dessen Bewohner ermordet. Er war verschont. „Was Gott thut, ist wohlgethan!" rief er jetzt nochmals aus; „denn wäre ich in dem Dorfe geblieben, oder hätte im Walde mein Licht gebrannt, der Esel geschrieen oder der Hahn gekräht, wie leicht hätten dann die Räuber auch mich bemerkt und umgebracht."

(ברכות דף ס', ע"ב.)

Das anvertraute Gut.

Rabbi Meïr, der große Lehrer, saß an einem Sabbath bis spät Abends in der Lehrschule und unterwies das Volk. Unterdessen starben seine beiden schöne und hoffnungsvolle Söhne durch einen Sturz in den Brunnen des Hofes eines plötzlichen Todes. Seine fromme Frau Berurija trug die beiden Kinder in's Haus, legte sie auf ihr Bett und breitete ein Tuch über sie aus, und als des Abends ihr Mann nach Hause kam, hielt sie ihren tiefen Schmerz verborgen und sagte ihm nichts vom Geschehenen. Da sprach Rabbi Meïr: Wo sind meine Söhne, daß ich ihnen den Segen gebe? Sie sind in die Lehrschule gegangen, war die Antwort der gottergebenen Mutter. — Ich habe mich dort überall umgesehen, sprach er, und bin ihrer nicht gewahr worden. — Sie reichte ihm hierauf den Weinbecher; er lobte Gott zum Ausgang des Sabbaths, trank und fragte abermals: Wo bleiben nur meine Söhne so lange und versäumen vom Weine des Segens zu trinken? Sie werden nicht weit sein, sprach sie, und setzte ihm zu Essen vor. Nachdem er gegessen und gedankt hatte, sagte die Frau: Rabbi, erlaube mir eine Frage! So sprich nur, meine Liebe! antwortete er. Vor einiger Zeit, sprach sie, hat mir Jemand zwei Perlen in Verwahrung gegeben, und jetzt verlangt er sie wieder zurück;

besorgte ich, daß ihm Gott vielleicht schon hier auf Erden seinen vollen Lohn ausbezahle. Jetzt aber bin ich durch sein Unglück von dieser Besorgniß befreit und deßhalb bin ich heiter. — Aber, sprach der Lehrer zu Akiba, meine Schmerzen sind gar zu groß und ich weiß nicht womit ich sie verschuldet hätte, da ich doch alle Gebote der Thora eifrig befolgte. „O mein Lehrer!" erwiederte Rabbi Akiba, „Du hast uns doch selbst gelehrt, daß es keinen ganz gerechten Mann auf Erden gibt, der nur das Gute thue und nie sündige!"

(סנהדרין ק"א.)

Wem bringt der Tod Verlust.

Rabbi Elasar sprach: „Der hingeschiedene Fromme ist nicht für sich, sondern nur für seine Zeitgenossen verloren. Er ist einer Perle zu vergleichen, die verloren wird. Wo sie auch hinkommt ist und bleibt sie eine Perle; nur für ihren frühern Besitzer ist sie verloren.

(מגלה דף ט"ו.)

Was Gott schickt ist gut.

Rabbi Akiba war auf der Reise und hatte nichts bei sich als eine Laterne um ihm des Nachts zu leuchten, und einen Hahn, der ihm des Nachts statt einer Uhr diente, und einen Esel, auf welchem er ritt. Schon neigte sich die Sonne ihrem Untergange und der arme Reisende wußte noch nicht wo er übernachten sollte. Endlich kam er an ein Dorf und bat dort um ein Nachtquartier, aber Niemand nahm ihn auf, und hungrig und durstig mußte er im nahen Walde unter freiem Himmel übernachten. Doch er sprach: „Was Gott thut, ist wohlgethan!" und legte sich nieder. Neben ihm stand sein Esel, zu seiner Seite die brennende Laterne und der Hahn. Da kam ein Windstoß und löschte das Licht aus, eine Katze fraß den Hahn und ein Löwe zerriß den Esel. Er befand

todt zu meinen Füßen niedersank. Da begann mein Gewissen mir Vorwürfe zu machen. „Armer Mann, sagte ich zu mir, ein wenig mehr Schnelligkeit von meiner Seite hätte dich wohl retten können; mein unbedachtsames Zaudern tödtete dich!" Und ich warf mich über seinen Leichnam und rief:„ O, ihr Augen, die ihr auf das Elend dieses Armen sehen konntet, aber nicht wolltet, möchtet ihr nichts mehr sehen! Ihr Hände, die ihr nicht zeitig Hilfe leisten wolltet, ach, daß ihr mir nicht mehr den gewohnten Dienst leisten könntet! Ihr Füße, die ihr nicht schnell zu seinem Beistande eiltet, o daß ihr nicht mehr gehen könntet! Und mein Körper, der nicht Mitleid mit dem Elend und Jammer dieses nun leblosen Mannes fühlte, möge selbst die Leiden tragen, die er ihm nicht erleichtern wollte!" Und wie ich gesagt, so geschah es auch. Dies also ist die Ursache meiner Leiden. — Die Schüler waren von dieser Erzählung sehr gerührt, und ergriffen von des Meisters furchtbaren Qualen, riefen sie aus: „Wehe uns, daß wir dich in so traurigem Zustande sehen!" „Es wäre aber noch trauriger für mich, antwortete ihr standhaft duldender Lehrer, wenn ihr mich nicht in solchem Zustande sehen würdet!" Er wollte damit andeuten daß er diese Leiden willig, als eine Buße für seine früheren Sünden und mit der Hoffnung trage, in der andern Welt die Glückseligkeit zu finden, welche den Guten und Frommen aufbewahrt. (תענית כ"א.)

Leiden führen zum ewigen Leben.

Der schwer erkrankte Rabbi Elieser ächzte und stöhnte so sehr, daß seine Schüler, die ihn zu besuchen gekommen waren, in Thränen ausbrachen. Nur Rabbi Akiba allein blieb heiter und fröhlich. „Wie kannst du doch so fröhlich sein?" fragten ihn die Mitschüler. „Was weinet ihr so?" fragte er dagegen. „Wie? wir sollten nicht weinen bei dem Anblick unsres so sehr leidenden Lehrers?" — Eben dies läßt mich fröhlich sein, sagte Rabbi Akiba. Denn wisset, so lange ich unsern Lehrer in voller Gesundheit und gesegnet mit allem Glücke sah,

Standhaftigkeit im Leiden.

„Mein Kind, verachte die Zucht des Herrn nicht und murre nicht gegen seine Strafe. Denn wen der Herr liebt, den züchtigt er, gleich einem Vater, der seinen Sohn bessern will". So lehrt der königliche Weise Salomo (Spr. 3, 11, 12), und Rabbi Nachum bekräftigte seine Worte durch das eigene Beispiel. Man erzählt von diesem frommen Manne, daß er den Beinamen: גַּם־זוֹ, oder „Auch dies" erhielt, weil er bei jedem Mißgeschick, das ihm begegnete, zu sagen pflegte: גַּם זוֹ לְטוֹבָה „Auch dies wird zu etwas Gutem führen!" Dieser schon so oft geprüfte Mann wurde in seinen späteren Jahren noch blind und lahm. Er konnte nicht seine Hände brauchen, sein ganzer Körper war krank, und die Füße waren so voller Geschwüre, daß er sie immer in ein Becken voll Wasser halten mußte, um sie vor den Würmern zu schützen. Dennoch wurde er nicht mißmüthig und trug seine Leiden mit Geduld. Das Haus, worin er wohnte, war so baufällig, daß seine Schüler fürchteten, es könne über dem Haupte des Meisters zusammenstürzen. Sie wünschten ihn daher hinaus zu bringen. Er aber sprach: „Entfernt erst die Geräthe und dann mich, denn ich weiß gewiß, daß, so lange ich im Hause bin, es nicht einfällt." Sie thaten also. Kaum war er hinausgetragen, als das Haus zusammenkrachte und ein Schutthaufen wurde. Da fragten ihn seine Schüler: „Wenn du ein so tugendvoller Mann und werth bist, daß dich der Himmel selbst in seinen besondern Schutz nimmt, wie kommt es, daß du so viel dulden mußt?" „Ich will euch etwas aus meiner Lebensgeschichte erzählen, meine Kinder!" erwiederte der Lehrer. Einst ging ich, meinen Schwiegervater zu besuchen und nahm als Geschenk drei Esel mit. Einer war mit allerlei Gemüsen, der andere mit Wein, der dritte mit mancherlei Süßigkeiten beladen. Als ich nicht mehr fern vom Ziele meiner Reise war, näherte sich mir ein armer elender fast vor Hunger sterbender Mann. „Meister, rief er, heile mich von meinen Leiden!" „Warte, antwortete ich, bis ich meinen Esel abgeladen habe!" Es verging einige Zeit darüber und eben hatte ich meine Thiere entledigt, als der Arme

Der Todtenschädel.

Auf seinem Eroberungszuge durch den Süden, so geht die Sage, lagerte einst Alexander der Große an einem Flüßchen, dessen Wasser wunderlieblich schmeckte, er wusch damit sein Gesicht und schien verjüngt. Er zog darauf dem Flüßchen aufwärts nach, dessen Quelle aufsuchend und gelangte so an die Pforte des Paradieses. „Oeffnet mir die Pforte!“ rief er mit befehlender Stimme. Aber aus dem Innern des Paradieses erscholl die Antwort: „Das ist die Pforte des Herrn, wo nur die Gerechten eingehen!“ „Ich bin von großer Macht und hohem Ansehen, ich bin der Welteroberer, der König der Erde,“ sprach er jetzt, „also thut mir auf!“ „Diese Pforte wird nicht mit Gewalt erstürmt,“ ertönte es zurück, „hier gilt weder König, noch Stolz und Macht; nur die Tugend hat hier Werth.“ „So gebt mir, rief der König, wenigstens etwas aus dem Paradiese als Andenken mit, wenn ihr mir nicht öffnen wollet!“ Man reichte ihm einen Todtenkopf. — Unwillig nahm er denselben. Aber der Schädel in seiner Hand ward immer schwerer, so daß er ihn nicht mehr tragen konnte. Er legte denselben auf die Schale einer Wage, alles Gold und Silber, das er bei sich hatte, auf die andere Schale; aber der Schädel ward doch nicht aufgewogen. „Was ist das?“ fragte er die Weisen, die ihn auf diesem Zuge begleiteten. „Der Schädel,“ antworteten sie, zeigt dir des Menschen unersättliche Habsucht an. „Des Menschen Auge wird nie gesättigt (Spr. 27, 20.) mit allem Gold und Silber, mit aller Ehre und Pracht nicht befriedigt; daher die Schwere dieses Schädels.“ „Könnt ihr beweisen,“ sprach der König, „daß das der Grund ist?“ Sie antworteten: „Nimm nur eine Hand voll Erde und bedecke damit den Schädel, er wird dann wieder so leicht wie jeder andere Schädel werden.“ Er that es und sogleich flog die Wagschale mit dem Schädel in die Höhe. Denn wie das Auge des Menschen, so wird auch Grab und Verwesung nimmer satt (Spr. 27, 20.), wird der Mensch in's Grab gelegt, so hat all seine Herrlichkeit ein Ende.

(תמיד סוף פרק ד׳.)

---

unter Lebensgefahr nach dem Schiffe; mit großer Mühe wurden sie gerettet, mußten aber mit den noch übrigen schlechtesten Plätzen vorlieb nehmen. Einer fünften Klasse endlich gefielen die Herrlichkeiten der Insel so sehr, daß sie gar nicht mehr an's Fortgehen dachten. Das Abfahrtszeichen des Schiffes nicht beachtend lagerten sie sich im Schatten der Bäume, aßen und tranken und freueten sich, ohne zu bedenken, daß es auch anders werden könnte. Doch als der kalte Winter kam und die Bäume sich entblätterten, die Früchte verfaulten und die Blumen verwelkten, da erkannten sie zu spät ihre Thorheit, das Schiff verlassen zu haben. Jetzt hungerten sie und hatten keine Speise, erstarben vor Frost und fanden kein Obdach, und elendlich gingen sie alle zu Grunde. — Diesen fünf Klassen der Meerfahrer gleichen die Menschen auf dem sturmbewegten Meere des Lebens, wo die Sinnenlust, ähnlich der reizenden Insel, sie so oft abführt, von ihrer Bestimmung, das Schiff des Gewissens aber sie sicher zu bringen sucht zu ihrem Heimathsland im Jenseits. Die erste Klasse nämlich, das sind die vollkommen Frommen, die sich niemals von der Sinnenlust bethören lassen, die ihre Seelenreinheit sich stets bewahren. Die zweite Klasse sind solche Menschen, die zwar gesündigt, aber in der Jugend noch sich wieder gebessert haben; sie werden den vollkommen Frommen gleichgestellt. Die dritte Klasse thut erst im Alter Buße, wann die Sinnenlust keinen Reiz mehr für sie hat. Ihr Lohn im Jenseits kommt nicht dem der Frühern gleich. Zur vierten Klasse gehören Solche, die erst beim Herannahen des Todes an die Vergeltung denken und nun noch Buße thun, um nicht das ewige Leben zu verlieren; auch sie werden aufgenommen, doch wird ihr Lohn ein sehr geringer sein. Die fünfte Klasse aber sind jene verstockten Sünder, die niemals auf die mahnende Stimme des Gewissens achten und selbst auf ihrem Todtenbette nicht an Buße denken. Ewige Strafe wird sie treffen.

(צרי היגון דף י"ד, ב'. ומנורת המאור ס' רע"ח.)

---

weder zu seinem Bestimmungsorte noch zu irgend einer Insel gelangen. Zum Glück hatten sich die Reisenden mit Zehrung reichlich versehen, so daß sie in dieser Hinsicht an keinem Mangel litten; doch machte sie das einförmige Leben auf dem Schiffe mit jedem Tage trauriger und die Sehnsucht nach ihrem Heimathslande ward immer größer. Endlich kamen sie an eine Insel. Sie betrachteten dieselbe und fanden sie bepflanzt mit den schönsten Blumen aller Art, auf welchen die herrlichsten Früchte prangten; duftende Blumen standen da und buntgefiederte Vögel flatterten singend hin und her. Da nun auch gerade eine Windstille eintrat, so ließ der Schiffsführer hier Anker werfen. Was thaten jetzt die Reisenden? Einige derselben ließen sich, trotz des einladenden Anblicks der Insel, nicht bewegen, das Schiff zu verlassen; denn sie dachten: „Wie bald kann der Wind sich wieder erheben, der das Schiff forttreibt, und wir müßten dann auf der Insel bleiben!“ Andere stiegen aus und betraten die Insel, blieben jedoch in der Nähe des Ufers und genossen blos einige der lieblichen Früchte; sie hielten sich dann nicht länger auf, sondern kehrten gleich wieder in's Schiff zurück zu ihren früheren geräumigen Plätzen. Eine dritte Klasse verweilte schon länger auf der Insel und genoß deren Annehmlichkeiten in Fülle. Da sie aber sich weiter vom Ufer entfernt hatten, so mußten sie, als der Wind sich erhob und das Zeichen zur Abfahrt gegeben wurde, sich eilen, um wieder in's Schiff zu kommen und froh sein noch Platz zu finden, wenn es auch kein bequemer mehr war. Eine vierte Klasse durchstreiften die Insel nach allen Seiten hin, aßen von den lieblichen Früchten, brachen sich reizende Blumen und sangen und tanzten und ergaben sich ganz den verführerischen Genüssen. Da wurde das Zeichen zur Abfahrt gegeben; aber sie sprachen: „Lasset uns noch ein wenig da bleiben! das Schiff geht noch nicht ab, die Segel sind noch nicht aufgezogen.“ Da wurden auch die Segel aufgezogen, doch immer noch zögerten sie, sich von der Lustbarkeit zu trennen. Da blähten sich aber die Segel und das Schiff begann seinen Lauf. Nun liefen sie in aller Hast dem Ufer zu, stürzten sich in's Meer und schwammen

sich durchzwängen konnte. Nun fraß er nach Herzenslust und schwelgte in der Fülle. Wie er aber wieder zurück hinaus in's Freie wollte, da ging es wieder nicht; denn nun war er dick und fett. Was mußte er thun? Er hatte keine andere Wahl, als wiederum drei Tage zu fasten, bis daß er abgezehrt und mager war, und machte sich dann hinaus, wie er war hineingekommen. Und als er draußen war, da kehrte er sich dem Weinberg zu und sprach: „Weinberg, Weinberg! ach wie schön bist du, wie schön sind deine Früchte; wie köstlich schön Alles, was zu dir gehört! Aber, was nützte mir dies Alles? Schwach und matt, wie bei meinem Eintritte, bin ich nun bei meinem Scheiden." — Also ist auch des Lebens Lauf, des Menschen Loos; wie er zur Welt kommt nackt und blos, so geht er wieder aus derselben in den Erdenschooß und nimmt Nichts mit von allen Gütern. Darum auch, spricht Rabbi Meïr, sind die Hände des Menschen, wenn er in die Welt kommt, geschlossen; es deutet an, daß die ganze Welt nun ihm gehöre. Aber wenn er stirbt, dann sind seine Hände geöffnet, das bedeutet: Er hat Nichts vom Irdischen der Welt erübrigt; blos die Früchte seiner guten Thaten bleiben ihm.

(מדרש קהלת דף צ"ח ע"ב.)

Auferstehung.

Ein Freidenker sagte zu Gebiha, Sohn Pesisa's: „Ihr Thoren, die ihr an eine Auferstehung der Todten glaubt! Alles Lebende stirbt, und das Todte sollte wieder leben?" Gebiha erwiderte: „O du Thor, der du die Auferstehung leugnen willst! wenn etwas lebt, was nie vorher da war, warum sollte das, was einst lebte, nicht auf's neue leben können?"

(סנהדרין דף צ"א.)

Die Seefahrer.

Mehrere Menschen gingen einst zur See, um wieder in ihre weit entfernte Heimath zurückzukehren. Aber ungünstige Winde trieben das Schiff lange Zeit hin und her und ließen es

Orte bewahren. — Als nun das Ende seines Herrscherjahres kam, ließ er sich ohne Bangen der königlichen Kleidung berauben und bestieg mit heiterer Miene und frohem Herzen das Schiff, das ihn in seine Heimath führte. Dort angelangt konnte er dann die Früchte seines Strebens genießen, seine gesammelten Schätze gewährten ihm ein sorgenloses, glückliches Leben. —

Die Insel aber ist die Welt, und der Mensch, er ist der König auf derselben. Das Jahr der Regierung ist der Lauf seines Lebens. Das besonders dazu gebaute Schiff, das den König wieder fortzubringen hat, es ist der Sarg, der auf jeden Menschen wartet. Viele Menschen gleichen nun jenen thörichten Königen; sie denken nicht an ihr Ende, beschäftigen sich blos mit den gegenwärtigen Freuden und müssen darum bei ihrer Reise in's Jenseits Mangel und Elend leiden. Andere hingegen, die klüger sind, die über ihre eigentliche Bestimmung von einem ihrer Diener — nämlich von der Vernunft sich belehren lassen, sie sorgen mit allem Ernste für ihre Zukunft, sammeln sich Schätze von guten Werken und lassen sie vorausgehen in die himmlische Heimath. Ziehen sie dann ein in die jenseitige Welt, so werden sie im Genusse des unvergänglichen Lohnes ihrer Thaten der ewigen Seligkeit sich erfreuen.

(חובות הלבבות שער ג׳ פרק ט׳.)

Der Ein- und Ausgang.

„Wie der Mensch aus Mutterschooß gekommen, so nackt geht er wieder hinweg, und hat nicht das Mindeste von all seinem Mühen, das er in seiner Hand mitführen könnte!" (Prediger 5, 14.) Die Wahrheit dieses Wortes des weisen Königs Salomo erläutert Rabbi Geniba mit folgendem Gleichnisse: Ein Fuchs kam einst an einen Weinberg und sah, wie darin alles voll der schönsten Trauben stand. Aber der Weinberg war eingezäunt, und er konnte nicht hinein. Endlich fand er ein Loch im Zaun; aber das war viel zu eng, als daß er hätte durchschlüpfen können. Was that nun der schlaue Fuchs? Er fastete drei Tage lang, bis er so abgezehrt und mager war, daß er

ihr meine Einladung nicht beachtet, stehet von Ferne und schauet zu!" — Der einladende König, es ist der König aller Könige, Gott, der Herr. Die klugen Diener, es sind die Guten und Frommen; die thörichten sind die Sünder. Ihre Kleider bedeuten die Gedanken und Handlungen, und die Mahlzeit das ist die ewige Glückseligkeit.

(שבת דף קנ"ג. ומדרש משלי ט"ז, י"א.)

Die Insel des Lebens.

Auf einer indischen Insel waren die Bewohner dahin übereingekommen, jedes Jahr sich einen andern König einzusetzen, und zwar immer einen Ausländer von geringem Stande, den sie, sobald sein Regierungsjahr zu Ende war, aller Herrlichkeit entkleidet, wieder aus ihrer Mitte verwiesen. Die meisten so erwählten Könige waren aber thörichte Menschen, die sich von dem Glanze, der ihren Thron umgab, verblenden ließen, daß sie gar nicht an das Ende ihrer Herrschaft dachten. Sie gaben sich ganz dem Wohlleben und der Freude hin, bis ihre Zeit um war und sie vom Throne steigen mußten. Dann erst klagten und trauerten sie und bereueten zu spät ihre Verblendung; denn nackt und entblößt von Allem wurden sie jetzt ohne Schonung hinausgeführt an's Ufer und ein dazu bestimmtes Schiff brachte sie weg von der Insel. Ein Ausländer aber, der auch König der Insel geworden, war klüger als seine Vorgänger. Neugierig, die Ursache seiner Erhebung zu wissen, fragte er einen der Diener am Hofe über die Gebräuche der Inselbewohner aus. Dieser entdeckte ihm nun das Geheimniß. Als der König solches erfuhr, erschrack er anfangs über das furchtbare Geschick, das ihn nach Jahresfrist treffen werde. Bald jedoch hatte er sich ein Rettungsmittel ausgedacht und war wieder beruhigt. Er gewann sich nämlich jenen Diener, der ihn von seinem Schicksal unterrichtet hatte, durch Gunstbezeugungen zu einem treu ergebenen Freunde und ließ von demselben Gold und Silber und Kostbarkeiten die Menge von der Insel weg in seine Heimath schaffen und dort an einem sichern

Grade seiner Tugend ihm gebührender Platz bereitet wird. Gleich einem Könige, der mit seinem Gefolge seinen Einzug in eine Stadt hält; bei'm Einzug ziehen sie Alle zu einem Thore hinein, bei längerem Aufenthalte aber wird jedem Einzelnen eine besondere seiner Würde entsprechende Wohnung angewiesen. So auch die Menschen. In diese Welt treten sie alle auf gleiche Weise ein; in jener Welt hingegen empfangen sie ihren Lohn je nach ihren Handlungen in verschiedener Weise.

(שבת דף קנ"ב. וסוף שמות רבה.)

Vorbereitung auf den Tod.

Rabbi Elieser sagte: „Thue Buße einen Tag vor deinem Tode!" Da fragten ihn seine Schüler: „Weiß denn der Mensch, an welchem Tage er sterben wird?" Er antwortete: „Also thue der Mensch jeden Tag Buße, da ihn der Tod jeden Tag überraschen kann. Dies sagt auch Salomo in seiner Weisheit: „Jederzeit seien weiß deine Kleider und das Oel fehle nie deinem Haupte!" (Prediger 9, 8.)

Rabbi Jochanan, Sohn Sakai's erzählte dazu folgendes Gleichniß: Ein König lud seine Diener zu einem Gastmahle ein, ohne ihnen jedoch die Zeit, wann es sein werde, genau zu bestimmen. Die Vernünftigen unter den Dienern schmückten sich und bereiteten sich vor; denn sie dachten: im Pallaste des Königs fehlt es an nichts, da kann die Mahlzeit jeden Augenblick bereitet sein und wir können gerufen werden. Die thörichten der Diener aber sagten: wir sehen noch keine Zurüstung zum Mahle, es wird also wohl noch lange dauern bis wir gerufen werden. Und sie gingen ein Jeder zu seiner Arbeit: Da geschah aber plötzlich der Ruf, daß die Mahlzeit bereitet sei und die Gäste ohne Säumen kommen sollten. Die weisen Diener erschienen nun rein gekleidet und schön geschmückt, die thörichten aber in ihren schmutzigen Arbeitskleidern. Da freuete sich der König über jene und zürnte über diese. „Setzt euch zum Mahle," sprach er, „ihr, die ihr euch dazu bereit gehalten habet, und seid fröhlich! Ihr Andern aber, die

wenn mich nur Keiner sieht; er würde aber nie sündigen, so er bedächte, daß Gott ihn immer sieht."

(ברכות דף כ"ח ע"ב.)

Die zehn Gewaltigen.

Zehn Starke gibt es in der Welt. Stark ist der Fels, doch das Eisen spaltet ihn; stark ist das Eisen, doch das Feuer schmilzt es; stark ist das Feuer, doch das Wasser löscht es; stark ist das Wasser, doch die Wolken tragen es; stark sind die Wolken, doch der Wind verwehet sie, stark ist der Wind, doch der Mensch erträgt ihn; stark ist der Mensch, doch der Kummer beugt ihn; stark ist der Kummer, doch der Wein verscheucht ihn; stark ist der Wein, doch der Schlaf schwächt ihn. Am stärksten von Allen aber ist der Tod. Was kann ihn überwältigen? Doch die Tugend ist's, die von seiner Qual erlöst; denn also heißt es: „Die Tugend rettet vom Tode." (Spr. 10, 2.)

(ב"ב דף י"א.)

Die beiden Lichter.

Rabbi Elasar Hakkapor lehrte: Des Menschen Seele und die Gotteslehre sind beide dem Lichte verglichen. Von der Seele heißt es: „Ein Licht vom Ewigen gesandt ist die Seele des Menschen" (Sprüche Salomo's 20, 27.), und von der Lehre Gottes: „Eine Leuchte ist das Gesetz, ein Licht die Lehre." (das. 6, 23.) Gott spricht zum Menschen: „Bewahrest du mein Licht, so werde ich auch das deine behüten; verlöschest du aber mein Licht, so lösche ich auch das deine aus."

(ויקרא רבה פ' ל"א, דברים רבה פ' ראה, ומדרש תהלים מזמור י"ז.)

Art der Belohnung.

„Es geht der Mensch in seine ewige Heimath" (Prediger 12, 5.) Diese Worte des weisen Predigers erklärt Rabbi Jizchak dahin, daß im Jenseits einem jeden Frommen ein nach dem

Rabbi Jochanan dem Elasar die Hand und sprach: Dank dir, Rabbi, deine verständigen Worte haben mich getröstet.

(אבות דר' נתן פ' י"ד.)

Rabbi Jochanan's letzte Worte.

Als Rabbi Jochanan, Sohn Sakai's, sich dem Tode nahe fühlte, fing er an heftig zu weinen. Seine Schüler, die zum Besuche bei ihm waren, wunderten sich darüber und fragten ihn: „Du Licht Israel's, du Stütze des Volkes, du standhaft Frommer! warum weinest du? Kann der Tod dir bange machen? muß nicht vielmehr der Rückblick auf dein Leben dir Heiterkeit und Freude gewähren?" — „Denkt einmal," antwortete der fromme Lehrer, „ich müßte vor dem Richterstuhle eines irdischen Königs erscheinen, der doch heute hier und morgen im Grabe ist, dessen Zorn, sei er noch so groß, nicht ewig sein kann, dessen Strafe sei sie noch so hart, nicht immer währet, der mich zwar des zeitlichen, aber nicht des künftigen Lebens berauben kann, den ich mit Worten zu besänftigen, mit Gold zu bestechen vermag — würde ich nicht dennoch zittern und zagen und weinen? Und jetzt soll ich vor dem Throne des allheiligsten Allbeherrschers erscheinen, der immerwährend ist, dessen gerechter Zorn ewig dauern kann, der mich zur ewigen Strafe, zum ewigen Tode verurtheilen kann, und der sich nicht mit Worten beschwichtigen oder mit Geschenken bestechen läßt! Und noch ist dies nicht Alles. Zwei Wege liegen vor mir, zu dem Paradiese führt der eine und zur Hölle der andere; auf welchem ich gewiesen werde, weiß ich nicht, — sollt' ich da nicht weinen?" Die Schüler, obwohl von der Frömmigkeit ihres Lehrers überzeugt, fühlten doch die Wahrheit seiner Worte und baten um seinen letzten Segen. Er segnete sie und sprach: „Möget ihr Gott fürchten, wie man den sterblichen Menschen fürchtet!" — „Wie", riefen die Schüler, „nicht mehr, als diesen?" — „O, daß es nur immer so geschähe!" antwortete der weise Lehrer, „ihr wißt ja, wenn Jemand sündigt, da denkt er,

finden?" Und der Körper wird zur Vertheidigung vorbringen: „Herr der Welt! beschuldige mich doch nicht der Sünde! ich liege ja da gefühllos wie ein Stein. Die Seele ist es vielmehr, die gesündigt hat." Der Herr aber nimmt alsdann die Seele, vereinigt sie wieder mit dem Körper und hält über beide zusammen Gericht; wie es da heißt: „Er ruft vom Himmel — die Seele, und von der Erde — den Körper, und richtet sein Volk."

(מדרש רבה דף קס"ט, ע"ב. וסנהדרין צ"א).

Die rechte Tröstung.

Dem Rabbi Jochanan wurde ein hoffnungsvoller Sohn in der Blüthe seiner Jahre durch den Tod entrissen. Da kamen seine Schüler um den Tiefgebeugten zu beruhigen. Einer derselben sprach zu ihm: Nimm doch Trost an! Blicke nur auf den ersten Menschen, auf Adam zurück, der auch wie du den braven Sohn verloren und sich getröstet hat. Doch Rabbi Jochanan antwortete: Du bietest einen leeren Trost mir an; ich habe mit meinem eigenen Schmerze genug, und du führst mir noch den des Adam vor! — Da sprach ein Zweiter seiner Schüler: So nimm dir denn ein Beispiel an dem Hohenpriester Aharon, der seine beiden Söhne am Tage seiner Priesterweihe verlor! Aber auch ihn wies Rabbi Jochanan ab mit den Worten: Leerer Trost ist's, den du mir anbietest! — In ähnlicher Weise suchten noch Mehrere ihn zu trösten ohne aber ihn beruhigen zu können. Endlich trat Rabbi Elasar, Sohn Arach's hervor und sagte: Mein Lehrer! Wenn dir ein König ein kostbares Gut zur Aufbewahrung gegeben hat mit der ernsten Mahnung es sorgfältig in Acht zu nehmen, freut es dich dann nicht, das dir anvertraute Gut dem Eigenthümer wieder zurückstellen zu können und der großen Verantwortlichkeit dich nun ledig zu wissen? Siehe, ein solcher Schatz von Weisheit und Tugend war dein frommer Sohn; darum freue dich, daß du dies dir anvertraute Pfand, das du so sorgfältig gehütet, nun rein und fleckenlos wieder zurückgeben konntest! Da reichte

zum Blinden sprach: „Ach, welche herrliche Feigen sehe ich da! wie süß und angenehm müssen die schmecken! wäre ich nur nicht lahm, ich würde mir einige von den Bäumen pflücken!" Der Blinde sagte: „Pflücken wollte ich deren schon so viele, daß wir uns beide satt essen könnten; aber ich sehe nicht, wo sie stehen." Sie berathschlagten nun hin und her, wie sie es anfangen sollten, um die Früchte zu bekommen und kamen endlich auf den Gedanken, daß sie, um zum Ziele zu gelangen, beide vereint handeln müssen. Der Lahme setzte sich nämlich auf die Schultern des Blinden, daß er ihn trage und wies ihm den Weg an zu dem begehrten Baume. Dort angelangt brach dann der Lahme die Früchte ab und beide aßen nach Herzenslust und machten sich dann auf dieselbe Weise wie sie her gekommen wieder zurück zu ihrem früheren Sitze. — Der König aber hatte vom Fenster seines Pallastes aus heimlich dem listigen Treiben beider Diebe zugesehen. Wie zufällig kam er darauf in den Garten und besah sich die Bäume. Endlich redete er die Wächter an: „Wer hat mir denn die Feigen von jenem Baume gestohlen? gestern strotzte er noch von Früchten und heute steht er ja fast ganz leer!" Der Blinde antwortete: „Mein Herr König! ich habe gewiß Nichts entwendet; ich kann ja die Bäume nicht sehen!" Und der Lahme sprach: „Herr König! auch mich wirst du nicht in Verdacht nehmen; ich vermag ja nicht von meinem Platze hinwegzugehen." — Da fuhr sie aber der König zornig an und sprach: „Ihr Bösewichter glaubt mich überlisten zu können! Nicht einer von euch, sondern ihr beide habt mich bestohlen und wollet euch noch unschuldig stellen!" Und er ergriff den Lahmen und setzte ihn auf den Blinden und sprach weiter: „Sehet, so habt ihr euch angestellt!" Beide erhielten ihre verdiente Strafe. — Diesem Gleichniß ähnlich suchen auch der Körper und die Seele des Menschen, wenn Gott sie dereinst zur Rechenschaft ziehet, sich von der Strafe zu befreien. Die Seele wird alsdann sprechen: „Herr der Welt! nicht ich sondern der Körper war es, der gesündigt hat. Siehe doch, wie ich als ätherisches Wesen hoch in den Lüften schwebe; wie sollte ich an Irdischem Genuß

allgerechten Richters; wie es da heißt (Jesaia 58, 8): „Deine Frömmigkeit wird dir vorangehen, und die Herrlichkeit Gottes dich aufnehmen."

(פרקי ר' אליעזר פרק ל"ד ומנורת המאור ס' רע"ח.)

Die Rechtfertigung.

Wenn der Mensch vor Gericht gezogen wird in der künftigen Welt, da wird die erste Frage, die man an ihn stellt, die sein: Hast Du in Recht und Redlichkeit verkehret mit den Menschen? Dann fragt man ihn: Hast du der Thora Zeit und Kraft gewidmet? Hast du Jegliches mit Verstand und Ueberlegung geprüft? Hast du gehofft und warst du des Heils gewärtig? Und so er auf die Fragen alle hat Bescheid gegeben, so kommt es immer noch darauf an, ob auch bei Allem was er gethan die Gottesfurcht ihn geleitet hat; denn wo nicht, so kann er nicht vor Gericht bestehen. Rabba, Sohn Rab Huna's, sprach: Wer sich mit der Thora beschäftigt und keine Gottesfurcht besitzt, der gleicht einem Kämmerer, dem man die Schlüssel zu den innersten Gemächern anvertrauet, aber nicht die zu den äußeren Thoren und Thüren. Wie kommt er nun hinein! So rief auch Rabbi Janai aus: Wehe Dem, der kein Haus hat und sich das Thor zum Hause macht!

(שבת דף ל"א.)

Der Lahme und der Blinde.

Rabbi Ismael erzählte folgendes Gleichniß: Ein König hatte sich einen Garten angelegt und mit allerlei Arten der besten Obstbäumen bepflanzt. Die Bäume gediehen und trugen die edelsten Früchte und der König hatte seine ganze Freude an dieser herrlichen Pflanzung. Damit ihm nun nichts in dem Garten verdorben oder entwendet werde, setzte er einen Lahmen und einen Blinden als Wächter hinein. Daß diese ihn bestehlen könnten — glaubte er nicht. Dennoch hatte er sich geirrt. Denn nicht lange waren diese im Garten, als der Lahme

Die drei Freunde.

Es hatte Jemand drei Freunde, die er ungleich achtete und liebte. Den einen liebte er sehr, den andern weniger und den dritten achtete er kaum seiner Freundschaft werth. Einst ließ der König ihn rufen; die königlichen Diener drängten, um ihn ungesäumt dem Herrscher vorzuführen. Der Mann erschrack sehr und befürchtete, verleumdet zu sein und vielleicht das Leben zu verlieren. Da dachte er, ich habe einen treuen Freund, dessen Einfluß mächtig ist; der wird mir beistehen und meine Vertheidigung vor dem Könige führen. Sofort eilte er zu ihm, erzählte ihm seine Noth und bat ihn um seinen Beistand. Doch wie hatte er sich geteuscht. Dieser Mann, den er über Alles liebte, sagte kalt und gefühllos zu ihm: Es thut mir leid um deine Noth; aber ich kann dir nicht helfen. — Da ging er zu seinem zweiten Freunde und stellte ihm seine Lage vor. Dieser sprach: Wohl will ich dich begleiten auf deinem sauern Gange; doch bis vor den König selbst kann ich nicht mit dir gehen. Dort mußt du zusehen, wie du selbst dich vertheidigst. So verließ er denn auch diesen treu vermeinten Freund, und suchte bei dem dritten Freunde, den er nie sonderlich geachtet hatte, seine Hilfe und fand sie auch. Denn dieser sprach ihm Muth zu; er sagte: „Sei nur getrost! ich gehe mit dir bis vor des Königs Thron und nehme dich dort in Schutz bis du gerettet bist!“ Und was dieser Freund versprach, das hielt er auch, er bewirkte dem Verleumdeten die Freiheit. — So hat auch der Mensch drei Freunde. Das Geld ist sein erster, heißgeliebter Freund. Aber es wird ihm untreu am Tage seiner Noth, wenn der König aller Könige ihn vor sich fordert durch den Tod; nichts von all seinen Schätzen geht dann mit ihm. Der zweite Freund ist die Familie; die begleitet den Verstorbenen bis zum Grabe, kehrt aber dann wieder zurück und verläßt ihn ebenfalls. Der dritte Freund hingegen, das sind des Menschen frommen Werke; diese retten ihn vom Verderben. Sie ziehen mit ihm bis über das Grab hinaus und sind ihm Fürsprecher dort vor dem Throne des

sagten: „Deine Väter mehrten die Schätze, die sie von ihren Vätern ererbt hatten; du aber legst nichts hinzu und vergeudest selbst was sie dir hinterlassen haben!“ Da antwortete ihnen der König: „Auch ich bewahre den Schatz, den mir meine Väter gelassen haben. Es ist nur ein Unterschied dabei. Sie sammelten irdische Schätze, ich aber himmlische. Sie legten sie an Orte hin, wo man sie wegnehmen konnte; ich aber berge sie, wo keine Menschenhand sie anrühren kann. Was sie sammelten, trug ihnen keine Frucht; was ich aber sammle, lohnt sich mir vielfältig. Sie retteten Gold und Silber, ich aber rettete Menschenleben. Sie sammelten für Andere, ich sammle für mich selbst. Sie häuften Schätze für diese Welt; ich aber häufe für die zukünftige Welt,“ — (בבא בתרא דף י"א.)

Ein Weiser verkaufte ein Stück Land um eine große Summe Geldes. Man sagte zu ihm: „Legst du von diesem Gelde nicht etwas für deine Kinder zurück?“ Er antwortete: „Ich will das Ganze niederlegen für mich bei Gott, und Gott zu dem Schatze für meine Kinder machen.“ — Er gab Alles an die Armen.

(מבחר הפנינים שער מ"ד.)

Des Weisen Worte in seiner Krankheit.

Ein Weiser war schwer erkrankt. Man besuchte ihn und fragte, wie er sich befinde. Er antwortete: „Wie wird sich wohl der befinden, der eine weite Reise zu machen hat, ohne Zehrung zu besitzen; der in öder Wüste in eine Grube steigen muß, ohne Wasser bei sich zu haben; der vorgeladen ist, vor einem Könige zu erscheinen und keinerlei Ausrede hat, sich diesem Befehle zu entziehen, da er ihm schon längst bekannt gewesen; wem alle diese Nöthen zusammenkommen, wie soll sich der befinden?“ Da fragte man ihn: „Welches ist denn aber das richtige Verhalten bei solchen Begegnissen? Er sagte: „Wer diese Nöthen alle erkennet, wer sich mit Wenigem Vieles erkauft, wer im Hinblicke auf die große Welt die Gelüste der kleinen Welt beherrscht, dem wird es wohl ergehn.“

(מבחר הפנינים שער מ"ד.)

daß dein Geist wieder so zu Gott zurückkehre, wie er ihn dir gegeben hat. Er gab ihn dir in Reinheit, so gebe ihn auch rein wieder zurück. Dazu das Gleichniß: Ein König vertheilte Prachtgewänder unter seine Diener. Die klugen Diener legten sie sorgfältig zusammen und bewahrten sie im Schranke auf; Die Thoren unter ihnen verrichteten die schmutzigsten Arbeiten in diesen schönen Kleidern. Nach einiger Zeit forderte der König die Gewänder wieder; er wollte sehen, wie sie damit umgegangen waren. Die klugen Diener gaben ihm dieselben in ihrer vollen Pracht zurück; Die Thoren aber konnten sie nur beschmutzt und zerrissen abliefern. Da nahm der König die Klugen mit Wohlgefallen, die Thoren hingegen mit Unwillen auf; er sprach zu den Klugen: „Euere Kleider sollen in besondern Schränken aufbewahrt werden und ihr möget euch, meiner Gnade gewiß, nach Hause begeben!" Und über die Thoren sprach er das Urtheil: „Die Gewänder sollen gereinigt, die undankbaren Diener sollen in's Gefängniß geworfen werden!" — So spricht auch Gott von dem Körper der frommen Hingeschiedenen: „Er liege in Frieden, ruhe aus auf seinem Lager!" und von ihren Seelen: „Sie werden aufbewahrt im Bunde des Lebens!" Von den Körpern der Bösewichter aber heißt es: „Keinen Frieden den Frevlern!" und von ihren Seelen: „Sie werden umhergeschleudert in der Schleuder!" (שבת דף קנ"ב, ב'.)

Rabbi Jochanan deutete das Schriftwort „Gesegnet seist du wann du kommst, und gesegnet wann du gehest" (V. B. M. 28, 6): So wie du rein von Sünden warst, als du auf die Welt kamst, so sei auch rein und schuldlos, wenn du aus der Welt gehest; dann bist du von Gott gesegnet. (בבא מציעא דף ק"ז.)

Unverderbliche Schätze.

Während der Regierung des Königs Monabez entstand eine große Hungersnoth. Da gab der König alle seine Schätze hin, um dafür Lebensmittel für die Armen und Bedrängten herbeizuschaffen. Die Brüder des Königs jedoch waren nicht so edelmüthig gesinnt; sie machten ihm darüber Vorwürfe, indem sie

das Künftige sich nicht kümmernd hüpft und springt er wie das Böckchen sorglos und froh umher auf Feld und Wiese. Die vierte Lebensstufe fängt mit dem achtzehnten Jahre an, wenn der Jüngling voll Feuer und Muth wie ein unbändiges Roß einherstolzirt, um sich eine Gefährtin zu suchen. Nun kommt mit dem dreißigsten Jahre die fünfte Stufe, der Ehestand, wo der Mann, gleich dem geduldigen Esel, mag er wollen oder nicht, arbeiten und schwitzen muß, um Lebensunterhalt zu gewinnen. Und hat er mit dem vierzigsten Jahre die sechste Stufe betreten und ist von hilflosen Kindern umgeben, die zu ihm, ihrem Vater und Ernährer aufblicken, so gleicht er dem treuen Hunde, der sein Haus bewacht. Alle Liebe und Sorgfalt hat er auf die Erziehung seiner Kinder, alle seine Kräfte auf das Wohl seiner Familie zu verwenden. Endlich kommt das letzte Lebensalter; dann läßt die Kraft des Menschen nach und schwindet immer mehr, und schwach und steif, krank und grämlich wird er sich und Anderen zur Last. Dann neigt sein Kopf sich immer mehr zur Erde, als schaue er nach dem Punkte, wo alle seine großen Pläne, wo aller Ehrgeiz, alle Eitelkeit endlich zu Staub erniedrigt werden.

(קהלת רבה דף פ"ב, ע"ב ותנחומא פ' פקודי.)

Was soll der Mensch auf Erden.

Nach des Weisen Hillel's Lehre, besser es gewesen wäre, hätte Gott das Erdenleben hier dem Menschen nicht gegeben. Aber da einmal hienieden ihm das Dasein ist beschieden, muß er in allen seinen Werken recht sorgsam auf die Folgen merken, daß er nur Gottes Lehre liebe, das Schlechte meid', das Gute übe.

(ערובין י"ג.)

Geistige Bestimmung.

„Der Staub kehrt zurück zur Erde, was er war; aber der Geist kehrt zu Gott zurück, der ihn gegeben hat (Prediger 12, 7). — Mit diesem Worte ist dir zugleich gesagt: Sei darauf bedacht,

Der Lebensbalsam.

„Wer kauft das Mittel zum Leben? wer kauft das Mittel zum Leben?" rief Rabbi Alexander auf der Straße aus, und Alles versammelte sich um ihn, um dieses köstliche Mittel zu bekommen. Da zog er das Buch der Psalmen aus der Tasche und las daraus folgende Stelle vor: „Wer ist der Mann, der Lust zum Leben hat, der glückliche Tage gerne sieht? Bewahr' vor Bösem deine Zunge, deine Lippen vor betrüglich Reden; weich' vom Bösen, thue Gutes, suche Frieden und strebe ihm nach!"[1])

(תלמוד ע"ז דף י"ט, ב'. ומדרש רבה דף קפ"ב, ב'.)

Benutze die Zeit.

Rab Chaßda beschäftigte sich ganze Nächte hindurch mit dem Studium des Gesetzes, Da sprachen seine Töchter zu ihm: „Vater, gönne dir doch ein wenig mehr Schlaf!" Er antwortete: Es wird schon die Zeit kommen, wo ich lange genug schlafen kann — im Grabe." (ערובין דף ס"ד, ע"ב.)

Die sieben Alter.

Rabbi Samuel, Sohn Jizchak's, sagte: Siebenmal ruft der weise König Salomo das Wort „Eitelkeit" über das Erdenleben aus und spielt damit auf die sieben Altersstufen des menschlichen Lebens an. Die erste Stufe beginnt mit dem Eintritte des Menschen in's Leben. Da liegt der Säugling einem Könige gleich auf weichen Kissen gebettet und Alles ist ihm zu dienen bereit. Die zweite Stufe ist die des Kindes von zwei und drei Jahren, wo es auf der Erde herumkriecht und gleich den unreinen Thieren an Schmutz und Koth seine Freude hat. In die dritte Lebensstufe tritt der Knabe mit dem fünften Jahre. Des Vergangenen nicht gedenkend und um

---

1) Psalm 34, 13.

„Der Leib nur, der dem Staub entnommen,
Wird wieder, was er war, zu Staub.
Der Geist jedoch, von Gott gekommen,
Wird niemals der Verwesung Raub;
Er kehrt zu Gott, der ihn gegeben,
Um ewig bei Ihm fort zu leben.“

(Pred. 12, 7.)

Worte der Weisen

über

des Menschen Leben, dessen Fortdauer

und Vergeltung.

Unendlicher! wohin den Blick ich wende,
Da seh' ich Deiner Allmacht ew'ge Spur!
Das Saamenkorn, die Blume ruft: Ohn' Ende
Ist alles in der schaffenden Natur! —
Vernichtung — nein, die gibt es nicht! Und nimmer
Kann, was den Stempel Gottes trägt, vergehn!
Die Schrift des Herrn, der Sterne Demantschimmer
Am dunkeln Himmel jauchzen: „Auferstehn."

Ich werde sein, ob auch die Hülle modert
Und wiederkehret, was sie war, zu Staub;
Die Flamme, die in meinem Innern lodert,
Sie kann nicht werden der Verwesung Raub.
Dort, wo sich Millionen Welten drehen,
Dort ist der Seelen wahrer Heimathsort!
Mag immerhin was irdisch ist vergehen,
Das Geistige, es dauert ewig fort.

Fortdauer.

Was werd' ich sein, wenn einst die morsche Hülle
Am Abend meiner Tag' in Staub zerfällt?
Stirbt auch der Geist mit seiner regen Fülle,
Und gibt es jenseits keine bess're Welt?
Werd' ich vergeh'n? vergeht des Geistes Wirken?
Und ist mein Ahnen nur ein eitler Traum?
Eilt nicht der Geist zu höh'ren Lichtbezirken?
Ist diese Erd' sein zugemess'ner Raum?

Bin ich allein für Diese nur geboren,
Und nicht erschaffen für Unsterblichkeit?
Geh' wenn ich sterbe ewig ich verloren? —
Zu klein doch wäre diese spanne Zeit!
Was in mir ist — was tief mich lehrt empfinden,
Es wäre nichts als eine Hand voll Staub?
Es sollte mit dem letzten Hauch entschwinden,
Auf ewig werden der Vernichtung Raub?

Vergeh'n? — Hinweg ihr schrecklichen Gedanken,
Nicht trübt mir meines Daseins Seligkeit!
Das Wirken der Natur ist ohne Schranken,
Sie kennet keinen Raum und keine Zeit;
Das ewige Gesetz hat sie gebunden,
Sie schuf und schafft und ruft stets neu hervor. —
Ist dieser Traum von Tagen einst entschwunden:
Der Geist fliegt zur Unsterblichkeit empor.

Der heilige Funke den wir Seele nennen,
Der Odem Gottes der mild belebt,
Der mich den Werth des Lebens lehrt erkennen,
Der über Grab und Tod das Herz erhebt,
Der kühn durcheilt die ungemess'nen Fernen
Und hoch empor trägt der Gedanken Flug,
Ruft laut: Blick' auf zu jenen Sternen,
Dort lebt ein Gott der mich mit Liebe trug!

Gräber geöffnet und euch mein Volk aus denselben geführt habe. Meinen Geist werde ich dann wieder in euch geben, daß ihr wieder auflebet."[1]) Gepriesen sei Er, der Allmächtige, der treu ist in seiner Verheißung die Todten wieder zu beleben.

Todesgedanke.

Des Tages denk' ich, wo des Todes Siegel
Sich schauerlich auf meinen Leib ausprägt,
Und man mich hin zum öden Grabeshügel
Zum Lager in der dunkeln Gruft hinträgt.
Des Tages denk' ich, wo die Freunde scheiden,
Nachdem sie mich zur letzten Ruh' gebracht,
Und Erben sich an meinem Gute weiden
Vielleicht schon in der ersten Trauernacht.
Des Tages denk' ich, wo dem Wurm zur Speise
Wird werden die vergängliche Gestalt,
Die modern muß in ungewohnter Weise,
Indeß mein Geist zum Richterthrone wallt.
Dort zeugen gegen mich die Sünden alle,
Die ich gethan, und Niemand spricht für mich.
Das ist's, warum ich jetzt schon niederfalle
Und bitt' und flehe: Herr, erbarme dich!
Ein Herr und Hüter warst Du mir im Leben,
Steh' Du mir bei auch in der Todesnacht!
Du, Güt'ger, kannst den besten Trost uns geben,
Wenn wir an keine Hilfe mehr gedacht.
Drum wenn mir nichts von allen Schätzen bliebe
Und nichts von allem Ungemach erspart,
Bleibt mir nur Deine väterliche Liebe,
Bei Dir, Gott, bin ich alsdann wohl bewahrt.
Ich harre Dein und werde nimmer wanken,
Und bete bis Du schließest meinen Mund;
Der Du vernimmst den innersten Gedanken,
Erhör' mein Fleh'n aus tiefstem Herzensgrund!

---

1) Ezechiel 37, 12.

Darum flehe ich reuevoll zu Dir: Vergib mir meine Sünden, Herr! verzeihe meine Verbrechen! Flöße meinem Herzen Liebe und Ehrfurcht vor Dir ein und leite es zu Deinen Geboten. Gib mir stets Kraft, dieselben treulich auszuüben, auf daß ich einst an meinem Sterbetage rein von Sünden sei. O Gott laß die guten Werke der Gerechten, die hier bis zur Auferstehung ruhen, Fürsprecher für mich sein vor Deinem Throne, auf daß ich nicht unerhört von diesem heiligen Orte gehe und nicht zu Schanden werde. —

Am Tage vor Neujahr(ר"ה): Schreibe mich ein an dem Morgen kommenden Neujahrstage zu einem glücklichen langen Leben. Verleihe uns allen ein gesegnetes Jahr,

Am Tage vor dem Versöhnungstage(כ"י): Besiegle mein Urtheil an dem Morgen kommenden Versöhnungstage zu einem glücklichen langen Leben. Bestätige uns allen ein gesegnetes Jahr,

ein Jahr des Glückes und des Friedens, der Gnade und der Hilfe; daß wir alle behütet sind vor Armuth und Drangsal, vor Leiden und bösen Zufällen. Laß Deine Huld stets über uns walten und alle unsere Unternehmungen zum Guten gelingen! Amen.

XXIII.

Wenn man von den Gräbern weggehen will spricht man folgendes Gebet.

So ruhet in Frieden, ihr Redlichen! Euere reinen Seelen, sie seien geborgen im Schatten des Allmächtigen. Euere Leiber aber mögen sanft und ungestört hier ruhen die lange Grabesnacht hindurch, bis einst der Herr euch zuruft: „Erhebt euch, ihr Redlichen, erhebt euch zu neuem Leben!“ Und erwachen werdet ihr dann, ihr Todten alle, erwachen und jauchzen. Denn unerforschlich große Dinge thut der Herr, Wunder ohne Zahl. So tödtet er, und belebet wieder, senkt hinab in die Gruft, und bringt wieder herauf; wie er verheißen hat durch seines Propheten Mund: „So spricht der Herr Gott: Siehe, ich werde euere Gräber öffnen, werde euch mein Volk aus denselben herausführen und auf israelitisches Erdreich bringen. Dann werdet ihr erkennen, daß ich der Ewige bin, wenn ich euere

himmlisches Eden ein. Er berge sie in seinem Schutze, daß sie schaue die Herrlichkeit Gottes und sich vor seinem Thron ergötze; er geselle sie zu dem Bunde der Seligen und tränke sie aus dem Strome seiner Wonnen und Freuden. — Und seine (ihre) irdische Hülle möge ungestört und friedlich ruhen hier in ihrem Grabe; und am Ende der Tage, wann der allmächtige Gott zur Auferstehung rufet, dann erwache auch sie zu ihrem beschiedenen herrlichen Loose. Wie es da heißt in der Schrift: „Er gehe ein in Frieden, ruhe friedlich auf seinem Lager, der redlich wandelt!“ [1]) — „Vernichtet wird der Tod auf immer; Gott, der Herr, wischt ab die Thräne von jedem Angesicht, die Schmach seines Volkes schafft er hinweg von der ganzen Erde; so hat es Gott verheißen!“ [2]) — „Ja aufleben werden Deine Todten, Deine Leichname auferstehen; erwachet und jauchzet, ihr Ruhenden im Staube, denn wie Pflanzenthau kommt Dein Thau, und die Erde gibt heraus die Hingeschiedenen.“ [3]) — So sei es Gottes Wille! Amen.

XXII.

Am Tage vor dem Neujahrs- (ערב ר״ה) und Versöhnungstag (ערב י״כ) an den Gräbern zu beten.

Herr aller Welten! König aller Könige! Mit zerknirschtem und gebeugtem Gemüthe betrete ich den heiligen Ort dieser frommen Entschlafenen und rufe Dich, Allgnädiger, um Vergebung meiner Sünden an. Ich erkenne meine Unwürdigkeit, und meine Schuld schwebt mir stets vor Augen. Ja, wolltest du nach strengem Recht mit mir Verfahren — ich könnte nicht vor Dir bestehen, in's Nichts hinab müßte ich versinken. Aber grenzenlos ist Dein Erbarmen. Du gabst uns die trostreiche Verheißung, „daß Du nicht willst des Sünders Tod, sondern daß er umkehre von seinem bösen Wege und lebe;“ [4]) daß Du gerne die Hand reichest Denen, die zu Dir sich wenden, und Deine Rechte ausgestreckt ist, die Bußfertigen anzunehmen.

---

1) Jesaia 57, 2. 2) Daselbst 25, 8. 3) Daselbst 26, 19.
4) Jecheskel 33, 11.

den Augen aller guten Menschen. Erhöre mein Gebet, o Gott, um aller frommen Verehrer Deines heiligen Namens willen, um der treuen Lehrer und Verkündiger Deines heiligen Wortes willen! Erhöre mich, Gott, und sei mir gnädig! Amen.

XX.

Am Grabe eines Solchen, der einen übeln Ruf zurückgelassen hat.*)

Gott der Gnade und Barmherzigkeit! Mit reuigem Herzen flehe ich Dich an: Vergib meine Sünden! Vergib auch, Gott, die Sünden des (der) hier Ruhenden N. N. die er (sie) im Leben begangen haben mag. Sein (ihr) letztes reuevolles Sündenbekenntniß und sein (ihr) Tod möge über ihn (sie) versöhnen und das Strafurtheil ihm (ihr) mildern. Die Begierde des menschlichen Herzens ist ja böse von Jugend auf, und diese Begierde ist es, die das schwache Herz so oft bethört, den Verstand verdunkelt und zur Sünde reizt. Gewiß hat auch der (die) hier Ruhende nie mit der Absicht gesündigt, sich gegen Deinen heiligen Willen zu empören. O Allerbarmer, nimm darum die Thränen der Reue, die er (sie) jemals vergossen, als ein Sühnopfer auf und rette ihn (sie) vom ewigen Verderben. Laß ihn (sie) Ruhe finden bei Dir, der Du gnädig und barmherzig bist, langmüthig und groß an Huld und Treue! Amen.

XXI.

Bei'm Setzen des Grabsteines.

In jenem sicheren Ruheorte, im erhabenen Sitze unter den Fittigen göttlichen Glanzes, auf der Stufe der Heiligen und Reinen, die wie Himmelsglanz leuchten und strahlen, werde Erbarmen, Versöhnung und Heil und ein glückseliges Theil am Leben der künftigen Welt dem (der) nach dem Willen des Herrn über Leben und Tod dahingeschiedenen N. N. — Der König aller Welten erbarme sich seiner (ihrer) und führe seine (ihre) Seele in sein

*) Es ist löblich, für die Seele eines Solchen Gott um Gnade anzuflehen, besonders wenn der Verstorbene einer unserer Verwandten oder Bekannten war.

aufbewahrt ist, sei auch dein Antheil. Unwandelbar bleibe deine Seligkeit bis zur Auferstehung; dann werde dir bei jenem einstigen Gerichte ein noch herrlicheres Loos, gesättigt mit dem Thau eines neuen nie mehr vergänglichen Lebens. —

Und Du, Ewiger, laß mich nicht unerhört von Dir gehen! Erfülle meine Bitte, um aller Frommen und Gerechten willen, die hier im Staube ruhen. Erfreue auch mich mit Deinem Segen und erhalte mir einen frommen Sinn, auf daß ich ganz nach Deinem Willen lebe, und so glücklich hier auf Erden, glückselig dort im Himmel werde. Amen.

XIX.

An den Gräbern der Gesetzlehrer und Frommen.

Ihr frommen Stützen der Welt, ihr reinen Seelen alle, groß ist euere Herrlichkeit und Seligkeit! Im Bunde des Lebens seid ihr mit dem Ewiglebenden verbunden, im Schatten des Allmächtigen weilet ihr, umgeben vom strahlenden Lichtglanze der ewigen Wahrheit. Und euere Leiber ruhen ehrenvoll und friedlich hier unter diesen Grabeshügeln, bis der Ruf des Heiligen, Alles Regierenden, sie zur Auferstehung wecket, zu dem schönen Loose, das euerer harret am Ende der Tage.

Allgnädiger Gott! Ich flehe zu Dir an den Gräbern Deiner Frommen und Redlichen: Um ihrer Tugend willen erbarme Dich über mich und ganz Israel! Laß ihre Gutthaten, die sie hier geübt, Fürsprecher sein für uns vor Deinem Throne! sei Du unser Ernährer und Erhalter, laß mich und die Meinigen keiner menschlichen Gabe bedürfen. Behüte Du uns vor allem Bösen, vor Schreck' und Unglück, Schmerz und Krankheit und vor jeder Gefahr, sowohl des Tages, wie bei Nacht, an jedem Orte wo wir uns befinden mögen. Erhalte Du mich (meinen Gatten, meine Kinder) und alle die Meinigen in Gesundheit und langem Leben und senke in unser Herz Gottesliebe und Gottesfurcht, daß wir nur zur Ehre Deines Namens leben und Gunst und Wohlwollen finden in Deinen Augen und in

geschwisterlicher Eintracht zusammen lebten. Wie hielt mich da dein frommer Sinn zu allem Guten an, wie rettete mich da dein wohlmeinender Rath aus so mancher Verlegenheit und Gefahr; wie schön war da das Leben, das ich an deiner Seite durchwandelte! Ach, alles Dieses muß ich jetzt entbehren; der Tod hat dich von mir getrennt, ein herber Verlust hat mich getroffen. Und wäre nicht der Glaube an die ewige Fortdauer des Geistes, an ein Wiedersehen jenseits des Grabes, ich würde vergehen in meinem Seelenschmerz. Dieser Glaube aber hält mich aufrecht, daß ich mich nicht unmäßiger Betrübniß und immerwährender Klage hingebe; er lehrt mich, daß nur dein Leib dem Grabe verfiel, dein Geist aber sich zu Gott erhob in jene herrlichen Himmelsräume, und von dort noch jetzt, wie ehedem, liebevoll auf mich blicket. Dieser Glaube ist mein Trost. Ich will darum nicht länger weinen; du bist ja glücklich, namenlos glücklich, und ich habe ja die Hoffnung, daß ich einst dich wiederfinden und ewig unzertrennlich wieder mit dir vereinigt werde. — So ruhe denn sanft, geliebter Bruder (geliebte Schwester), im Zelte des ewigen Friedens, labe dich am Quell der unvergänglichen Freuden, bis zu jenem Tage, wo deine rückgebliebene Schwester zu dir kommen wird, um jene hohe Seligkeit mit dir zu theilen. Amen.

XVIII.

Am Grabe sonstiger Verwandten.

Zum Gebete für dich, Seele meines (meiner) unvergeßlichen Verwandten (Verwandtin), betrete ich dein Grab; denn noch liebe ich dich jetzt nach deinem Scheiden von hier, wie ehedem, da du noch bei uns lebtest. O möge der allgnädige Gott deine Seele aufnehmen in seinen Schutz, daß sie bei ihm, dem Herrn, in Frieden ruhe und sich immer mehr erhebe zu jenen heiligen Räumen, wo die frommen Seelen unsrer Stammeltern, Abraham, Isaak und Jakob, Sara, Ribkah, Rachel und Lea wohnen. Die höchste Freude und himmlische Wonne gewähre dir der Allgütige; jenes hohe Gut, welches den Tugendhaften

XVI.

Am Grabe eines jungen Kindes.

Friede deiner Seele, du liebes, in deiner frühesten Jugend mir gestorbenes Kind. Du warst meines Herzens Freude, meiner Augen Lust. Aber ach, nur kurze Zeit konnte ich mich deines Anblicks freuen; kaum warst du mir gegeben, so wurdest du mir wieder genommen. Und ich weiß nicht was ich sagen soll, ich vermag nicht den Gang der Verhängnisse zu ergründen. O geheimnißvoll sind Gottes Wege, unerforschlich seine Rathschlüsse! Diesem wird eine lange Laufbahn beschieden, Jener nach kurzem Erdenwallen abgerufen. So bist auch du, geliebtes Kind, kaum entsprossen, schon dahingewelkt, wie die Blume des Feldes. Was war deine Bestimmung auf Erden, was deines Daseins Zweck? War es mir zur Strafe ob meiner Sündenmenge, daß du so früh mir wieder abgefordert wurdest? oder war es eine Prüfung, die Gott über mich gesandt, um dadurch mein Vertrauen und meinen Glauben an ihn zu proben? — Darum komme ich hierher an deinen Ruheplatz und bitte deine reine, unbefleckte Seele, für mich zu Gott zu beten, daß Er meine Vergehungen verzeihen und mich ferner vor jedem Fehl behüten möge. Er bewahre mich und die Meinigen vor allen bösen Zufällen, vor Noth und Krankheit und vor einem plötzlichen Tode. —

Und du, geliebtes Kind, ruhe hier in Frieden bis zum Ende der Tage. Dein Andenken aber bleibt in meinem Herzen eingegraben, und nie soll es darin verlöschen. Amen.

XVII.

Am Grabe von Geschwistern.

Friede sei mit dir, mein geliebter Bruder (meine geliebte Schwester), Friede mit deinem Geiste, der verklärt zu unserm Gotte sich schwang, Friede deinem Körper, der hier in der Erde ruhet. Mit Wehmuth und betrübter Seele komme ich an dein Grab, jener schönen Tage gedenkend, da wir noch in

Du aber, Seele meines geliebten Mannes! wohne ruhig in des Himmels Friedenswohnung, selig im Anschauen der Herrlichkeit Gottes, bis Er dich einst wieder erwecket zum neuen Leben. Amen.

XV.

Am Grabe eines erwachsenen Kindes.

Sanft schlummert hier der Liebling meines Herzens, das theuere, früh verklärte Kind — Friede seiner Seele! Gott der Huld und des Erbarmens, verzeihe dem gebeugten Mutterherzen, wenn es in namenloser Wehmuth bebt. — Ach, die Blüthe, die der Tod abstreifte, wie hatte sie mich beglückt, und das Leben, das auf Deinen Wink erlosch, mit welch' frohen Hoffnungen hatte es meine Seele erfüllt. An der Seite meines, ach, sobald verblichenen Lieblings wollte ich die Freuden des Daseins doppelt genießen, seine Schmerzen leichter ertragen, und meiner letzten Stunde ohne Furcht entgegen blicken; denn ich hoffte, daß die Hand meines Lieblings einst mein Auge schließe. Doch Deine Gedanken, o Herr, sind nicht unsere Gedanken und unsere Wege sind nicht Deine Wege. Du hast mir das geliebte Kind gegeben, Du hast es genommen, Dein Name sei gelobt! Ja, selbst im tiefsten Schmerze bete ich Dich in Ehrfurcht an. Du machst Alles wohl; Du bist die Liebe, wenn Du segnest und wenn Du züchtigst, wenn Du gewährest und wenn Du entziehest, wenn Du Leben und wenn Du Tod sendest. Du bist es, der da verwundet, aber auch verbindet Du schlägst und Deine Hand heilet wieder. Zu Dir flehe ich darum, Ewiglebender, sende Deinen Trost meinem betrübten Gemüthe, stärke mein Vertrauen auf Deine allgerechte Führung und erhalte mich im Gehorsam gegen Deinen Willen. Vergib mir meine Sünden, und befreie mich von allen Leiden. — Und den Geist meines geliebten Kindes lasse Freuden die Fülle genießen in Deiner herrlichen Wohnung des Friedens; öffne ihm die Quelle der Wahrheit und des Lichtes, und laß ihn immer höher steigen in seiner ewigen Seligkeit. Amen.

Erkenntniß und in der Ausübung Deiner Gebote immer weiter zu schreiten. — Und du, meine liebe Mutter! ruhe sanft im Schatten des Paradieses, bis der Ruf des Allmächtigen dich zur Auferstehung wecket, und auferstehen wirst du dann zu deinem schönen Loose. Amen.

XIV.

Am Grabe des Gatten.

(Hat sich eine Frau wieder verheirathet, so darf sie nicht auf das Grab ihres ersten Mannes gehen.)

Friede sei mit dir, mein Mann! der du die Stütze und Krone meines Hauses warst, das Licht, das meine Finsterniß erhellte, die Freude die mein Herz erfüllte. Jetzt, da du von mir geschieden bist, ist mir die Sonne des Lebens untergegangen; weg ist mein Glanz, gewichen meine Zierde; meine Heiterkeit, die Freuden meines Lebens — sie sind dahin. Einsam und traurig sitz' ich nun da, die Wangen naß von heißen Thränen, und Niemand kann mich trösten Niemand meinen Schmerz mir lindern. Darum begab ich mich hierher an Dein Grab und suche Tröstung hier in deiner Nähe. Aber ach! nur verstärkt empfinde ich hier meinen schmerzlichen Verlust. O, geliebter Gatte! Du bist in deine Ruhe gegangen; Du bist hinübergeschwebt in die Wohnungen der ewigen Seligkeit, Gottes Lieblichkeit umgibt dich jetzt; aber mich hast du in Jammer und Betrübniß zurückgelassen. Wo soll ich jetzt Kraft und Muth hernehmen, zur Erfüllung meiner häuslichen Pflichten, die du ehemals so treulich mit mir theiltest? [Deiner unmündigen Kinder Bedürfnisse, wer soll sie jetzt befriedigen? wer soll sie erziehen und auf Gottes Wege leiten, sie die kaum der Brust entwöhnt, kaum der Jugend entwachsen sind?] —

O, Gott! erbarme Dich über mich verlassene Wittwe, schau' mein Elend und gebeugtes Gemüth. Vater der Waisen und Annehmer der Wittwen, o nehme Dich meiner (und meiner Kinder) an, und hilf mir aus meinen Nöthen! Du bist es ja, der die Gebeugten aufrichtet und die gebrochenen Herzen heilet. Zu Dir hoffe ich, Du wirst mich nicht verlassen. —

O, ewiger Gott! mein irdischer Vater ist mir entschwunden. So verlaß' denn Du mich nicht! stehe Du mir bei in allen meinen Nöthen, tröste mich mit Deiner Hilfe. Laß das Laster und die Verführung ferne von mir bleiben, und zeige mir den Weg der Wahrheit, daß ich ganz nach Deinem Willen lebe. Laß mich und die meinigen auch nie in die traurige Lage kommen, eines Menschen Hilfe ansprechen zu müssen, sondern verleihe Du uns stets was wir zum Leben bedürfen. Laß uns in Gesundheit, Glück und Ruhe unsere Jahre ausleben. —

Du aber, mein seliger Vater, der du stets mein innigster Gedanke bist, dein Geist — er steige immer höher empor zu den Freuden der Glückseligkeit; dein Körper — er ruhe sicher hier in diesem Grabe bis zum Ende der Tage, wo des Allmächtigen Ruf zur Auferstehung wecket; und auferstehen wirst du dann zu deinem herrlichen Loose. Amen.

XIII.

Am Grabe der Mutter.

Friede sei mit dir, meine geliebte Mutter! die du mich so zärtlich geliebt, früh und spät für mich gesorgt, die du ganz für mich gelebt und nach allen Kräften Glaube und Tugend in mein Herz gepflanzt hast. Friede sei mit deiner irdischen Hülle, die hier im Staube schlaft, Friede mit deiner Seele, dort über den Sternen. Du theuere Seele, möge die Herrlichkeit Gottes über dir strahlen, wie über unseren Stamm-Müttern Sara, Ribka, Rachel und Leah; möge dein frommer Wandel, den du hier geführt, dir reichlich dort vergolten werden, und du im Zelte des himmlischen Friedens hohe Seligkeit genießen. —

Zu Dir, Gott der Gnade! wende ich mich aber, schaue herab von Deiner Höhe auf mich deine verlassene Magd! Siehe meine Thränen und erbarm' Dich meiner! Stehe mir bei in Deiner Gnade, stärke mich in reiner Gottesfurcht, behüte mich vor allem Bösen, und verleihe mir was ich zum Leben bedarf. Gib mir eine Nachkommenschaft deren [gib, daß meiner Nachkommenschaft] beständiges Streben sei, in Deiner

Und Du, allgnädiger Gott! verleihe Du mir Kraft zur Erfüllung dieses meines Entschlusses. Gieb mir einen festen Sinn, halte das Laster und die Verführung fern von mir, auf daß ich nur zu Deiner Ehre lebe, auf daß ich einst einen guten Namen auf Erden zurücklasse und mit guten Handlungen vor Dir erscheine, einst wenn auch ich vor Deinen Thron berufen werde. — O, Allgnädiger! vergönne auch jener vollendeten Seele meines geliebten Vaters (meiner geliebten Mutter), sich Deinem Gnadenthrone nähern zu dürfen, um für sich und für mich und die Meinigen, zu beten. Möge das Andenken seiner (ihrer) guten Werke, die er (sie) hier geübt, zu Dir emporsteigen, wie der Duft des heiligen Räucherwerks. Erhöre seine (ihre) Fürbitte, worin er (sie) für mich Segen, Gesundheit und langes Leben erflehet. Sei Du mein Ernährer und Erhalter, laß mich und die Meinigen nie eines Menschen Gabe bedürftig werden. O Gott, erhöre mich und hilf Du mir! Amen.

XII.

Am Grabe des Vaters.

Friede sei mit dir, mein Vater und mein Erzieher, einst mein treuer Versorger und redlicher Führer. Mein Herz hängt noch voll Liebe und Ehrerbietung an dir, wie ehedem, da du noch auf Erden wandeltest. Bist du es ja, dem ich mein Dasein verdanke. Du hast dein ganzes Leben nur für mich gelebt, nach all deinen Kräften für mein körperliches wie für mein geistiges Wohl gesorgt; liebevoll leitetest und bewachtest du mich auf allen meinen Wegen. Aber ach! kurz, sehr kurz war die Zeit, die du bei mir warst; wie bald schiedest du von mir, gingst in eine höhere Welt, und ließest mich, dein Kind, hilflos in Trauer und Thränen zurück. Ach, wie sehnt sich mein Herz nach dir, mein seliger Vater; kein Tag vergeht, wo ich deiner nicht gedenke. Wenn Gefahren mich bedrohen, wenn Leiden mich umgeben, wenn Sünde mich anlockt: — wie sehr wünsch' ich da dich mir wieder zurück, der du mir Schutz und Rath und Belehrung gabst. O wie viel habe ich an dir verloren; alle Schätze der Welt vermögen nicht diesen Verlust mir zu ersetzen. —

wieder, führt in's Grab und wieder heraus[1]). Zu Dir wende ich mich darum in allen meinen Nöthen und hoff' auf Dich, denn nur die, so auf Dich hoffen, werden Deine Hilfe schauen.

XI.

Am Jahrestag des Todes der Eltern (Jahrzeit.) an deren Grab zu beten.

Friede mit Dir, geliebter Vater (geliebte Mutter), Friede deiner Seele, die jetzt bei Gott wohnt, Friede deinem Körper, der hier im Staube ruht! Bei dir ist Friede, — doch bei mir ist Wehmuth. Denn seitdem du nicht mehr um mich weilest, und deine Liebe und Theilnahme ich entbehre, fühle ich erst recht die schwere Bedeutung deines Heimgangs von hier. Ja ich fühle es mit jedem Tage mehr, wie viel ich an dir verloren habe, du, der (die) du nur für mich lebtest und wirktest und jeder Zeit wie ein Engel Gottes mich schützend umgabst. Und jetzt stehe ich verlassen von dir; mein Auge sieht nicht mehr dein würdiges Angesicht, mein Ohr vernimmt nicht mehr deine mich sanft belehrende und tröstende Stimme, du bist heimgegangen in die Ewigkeit, und ich — ich habe keinen Vater (keine Mutter) mehr! Ich bin von dir getrennt, und mein Herz bricht vor Schmerz, mein Auge zerfließt in Thränen. Ich werde dich nicht wieder sehen auf Erden. — —

Doch ich werde dich wieder sehen einst, wenn auch ich einziehe in jener höhere, himmlische Wohnung, wo du weilst. O Vater (o Mutter), welche Wonne, dann wieder mit dir vereint zu sein in ewiger Vereinigung, der keine schmerzliche Trennung mehr folgt! Darum auch gelobe ich dir heute an deinem Sterbetage, hier an diesem Grabhügel, der deine irdische Hülle bedeckt, so zu leben, daß ich einst würdig erachtet werde, dich dort wieder zu finden; in Frömmigkeit und Tugend zu wandeln und das Andenken an dich durch keine schlechte That zu entweihen. —

---

[1]) I. Samuel 2, 6.

X.

Eröffnungs-Gebet an den Gräbern.

Wer an den Gräbern beten will, hat zuförderst folgendes Gebet zu sprechen:

Mit einem von tiefster Ehrfurcht erfüllten Gemüthe stehe ich hier zum Gebete vor Dir, ewiger Gott! in dessen Hand die Seele aller Lebenden, der Geist alles Fleisches ist. — Vor allem aber muß ich Dir danken, danken für die große Gnad' und Liebe, die Du mir erzeigt hast, seitdem ich ward bis auf diesen Tag. Deine Güte, wunderbar hat sie mich erschaffen und wunderbar erhalten. Unverborgen war Dir mein innerstes Wesen schon, da ich noch nicht gebildet war; noch ehe ich das Licht der Welt erblickte, sah mich Dein Auge schon, und Alles, was ich bin und habe, ward mir aus Deiner Vaterhand. Ja, wunderbar sind Deine Thaten alle, alle nur zu unserm Heile, das fühlet meine Seele tief. Und schicktest Du auch Leiden über uns, so hast auch dabei Du Deinen weisen Zweck, daß sie zu unserm Besten dienen, wenn auch wir schwache Erdenkinder es nicht immer zu ergründen wissen. Selbst der Tod, wenn er uns trifft, darf uns nicht schrecklich scheinen, indem ja er es ist, der uns näher zu Dir führt in jene höhere Welt, dort Du uns, so wir auf Erden Deinem Willen gemäß gelebt haben, ewige Seligkeit genießen lässest. Stärken will ich mich darum in diesem Glauben an Deine Güte, in diesem Vertrauen zu Dir, hier an den Gräbern all der Frommen und Tugendhaften, deren Leib hier im Staube ruht, deren Geist aber zurückgekehrt ist zu Dir, Allgütiger! — Diese Frommen, sie erfreuen sich jetzt ihrer Tugendwerke, sie schauen jetzt Deine Herrlichkeit und sind selig in Deinem Gute, das Du ihnen bereitet hast. Glückselig sie, denen es so ergeht! glückselig alle, denen ein solches Loos beschieden ist! — Auf Dich allein, o Herr! setze ich darum mein ganzes Vertrauen, Du allein bist meine Zuversicht. Denn Du bist es, der uns aus dunkler Grabesnacht zur hellen himmlischen Seligkeit führet; wie Dein Schriftwort sagt: „Der Ewige tödtet und belebet

bessern Lebens und gedeihet schöner und herrlicher, als hier auf der von so manchem Sturm bewegten Erde. Darum will ich nicht murren und nicht verzweifelnd weinen. Es kommt die Zeit, wo ich klar einsehen werde, wie väterlich wohl Du mich und mein Kind bedacht, als Du es einführtest in die Wohnungen Deines Friedens. Es kommt die Zeit, wo ich mein geliebtes Kind wieder erblicken und vereinigt mit ihm hohe Seligkeit genießen werde vor Deinem Throne, Allgerechter Vater!

Besänftige Dich darum, mein betrübtes Herz, jammere nicht trostlos und klage nicht wie diejenigen, die keine Hoffnung haben. Rufe mit gläubigem Vertrauen zu Deinem Gotte: „Du o Herr, hast es gegeben, Du hast es genommen; Dein Name sei gelobt!“ Amen!

IX.

Bei der Trauer über sonstige Verwandte.

Barmherziger, gnädiger Gott, Herr über Leben und Tod! Es hat Dir gefallen meinen (meine) geliebten (geliebte) ..... von mir hinwegzunehmen. Ach, die Trennung erfüllt mein Herz mit tiefer Trauer; schmerzlich empfinde ich es, was ich an dem (der) theueren Vollendeten verloren habe. Laß mich weinen, Herr, habe Nachsicht mit meiner Schwäche. Es kann ja Dein Wille nicht sein, daß wir bei'm Hinscheiden der Unsrigen unempfindlich bleiben, oder den Schmerz gewaltsam unterdrücken sollen. Sie können Dir nicht mißfallen, die Thränen der Wehmuth und der Trauer, die ich bei einem so herben Verluste vergieße. O, himmlischer Vater, ich trauere, aber ich murre nicht. Du bist ja der allmächtige Herr über Leben und Tod der Sterblichen; in Demuth beuge ich mich Deinem heiligen Willen. Du machst Alles wohl, Du segnest auch durch Leiden, Du tödtest und belebst auch wieder. Lobpreisen will ich darum Deinen Namen und Dein Walten hier auf Erden in frohen, wie in betrübten Tagen, im Glücke, wie im Unglücke, alle Tage meines Lebens.

Herr, nimm die Seele des (der) Dahingeschiedenen auf in Deinen Schutz; laß sie in Deiner Nähe ein ewiges, seliges Leben genießen und möge es Dein Wille sein, mich mit ihr dereinst wieder zu vereinigen in jener höheren Welt. Amen!

VIII.

Bei der Trauer um das verlorene Kind.

Es ist nicht mehr, für mich nicht mehr,
Mein theueres Kind! Wie freudenleer
Ist nun mein Erdenleben!
Wie eine Rose sah ich's blühen,
Und gut und fromm es zu erziehen,
War immer mein Bestreben.
Ach, meine Hoffnung sank in's Grab
Und alle Lust mit ihr hinab.

Gott! wie verwundet ist mein Herz,
Wie brennend tief der große Schmerz,
Mein Aug' zerfließt in Zähren.
Doch gegen Dich, Herr! murr' ich nicht,
Nein, heilig sei mir stets die Pflicht,
Dich auch im Schmerz zu ehren.
Auch weinend will ich dankbar sein:
Du gabst, Du nahmst, es war ja Dein!

Barmherziger Gott, wie schwer hast Du mich heimgesucht, welche herbe Prüfungen meinem schwachen Herzen aufgelegt! Genommen hast Du mir den Liebling meiner Seele, mit ihm alle die Freuden meines Lebens. Du siehest die Trauer meines Gemüthes — o erbarme Dich meiner! Gieße Trost in mein verwundetes, trauerndes Herz, ich unterliege sonst dem Schmerze. Warum mußte der Tod dieses harmlose Kind, meinen Liebling, meine einzige Freude mir nehmen und mich so namenlos elend machen? — Doch, darf der Staub mit seinem Schöpfer rechten? darf er murren über seine Fügungen? O verzeihe Vater, die Klageworte der gramerfüllten Mutter. Ich weiß ja, Du bist die Quelle der Liebe, Du trägst liebend alle Deine Kinder; alle Leiden und Schmerzen, die wir Kurzsichtige als Elend und Strafe betrachten, sind Wohlthaten, zu unserm Besten von Dir gesandt. So wäre auch meinem Kinde — so wenig ich es jetzt begreife — ein längeres Verweilen hier auf Erden gewiß nur zu seinem zeitlichen oder ewigen Unglück gewesen. Darum nahmst Du es, noch ehe es die Kämpfe und Bitterkeiten dieses Lebens kennen gelernt, zu Dir in Deines Himmels seligen Räume. Dort wandelt es im Lichte eines

liebreich angeblickt, verstummt die Zunge, die mich so oft vor Gefahr gewarnt, in Leiden mich getröstet, kalt, eiskalt das Herz, das mit so warmer Liebe für mich schlug. Düstere Wehmuth füllet jetzt meine Seele, grauenvoller Schmerz mein Herz. Ich bin nun eine hilflose Wittwe geworden, ohne Stütze, ohne Rath stehe ich nun da; wie soll ich schwaches Weib meinem Hauswesen vorstehen, wie meine Kinder erziehen? Du siehest ja, Gott! wie viel noch diesen armen Würmchen fehlt, wie unvermögend ich bin, ohne männlichen Beistand ihnen eine Dir gefällige und ihnen nützliche Erziehung zu geben. O wie schwer ist die Bürde, die Du mir auferlegt! O hilf mir, Barmherziger, hilf mir die schwere Bürde tragen; erleichtere mein blutendes Herz, sonst unterliege ich dem Grame. —

Doch, Du nennest Dich ja Vater der Waisen und der Wittwen. Sollte ein Vater seines ihm ergebenen Kindes vergessen? seine bittenden Seufzer nicht achten? es dem Verderben überlassen? Nein, es lebt ein Gott im Himmel, Er ist mein Vater, der Vater meiner Kinder, Er sieht mein trostloses Herz, meine bittern Thränen, Er wird mich schützen, trösten, unterstützen; nur als Prüfung meines festen Glaubens hat Er mir dies herbe Geschick beschieden.

Ja, Gütiger Vater! mit festem Vertrauen überlasse ich mich Dir. Mit Zuversicht übergebe ich meine Kinder, mich und meine Habe Deinem allmächtigen Schutze, Du wirst uns nicht zu Schanden werden lassen; Deine Huld wird uns schützen, nähren und erhalten, bis wir einst ihn wiedersehen, den so innig geliebten Gatten und Vater, der so frühe von uns geschieden. Vereint mit ihm preisen wir dann Deine himmlische Gnade und freuen uns im seligen Anschauen Deiner unendlichen Herrlichkeit. Amen.

VI.

Bei der Trauer um die verlorenen Eltern.

Allmächtiger Gott und Herr! Schwer hast Du mich gezüchtigt, unsägliches Leid über mich gebracht, all Deine Wogen und Wellen gehen über mich. Das Herz, das mich auf's treueste und uneigennützigste geliebt, das treueste Elternherz hast Du von mir losgerissen. Die kalte Hand des Todes entriß mir den theuern Vater (die theuere Mutter), dem (der) ich meine Erziehung und Bildung, mein Alles zu verdanken habe. Ach, wie so nöthig wäre mir sein (ihr) Beistand noch! Ach, ich glaubte auch nicht anders, als daß ich noch lange Zeit von seiner (ihrer) Hand geleitet, von seiner (ihrer) Sorgfalt überwacht, durch seinen (ihren) guten Rath unterstützt würde; ich glaubte, ihn (sie) noch lange kindlich verehren zu können; ich glaubte, ihm (ihr) einst im höhern Alter seine (ihre) Wohlthaten einigermaßen wieder zu vergelten. Aber alles dies schwand mir plötzlich dahin und mein Herz erfüllt der Gram, es trauert tief mein Gemüth, heiße Thränen strömen aus meinen Augen; ich habe meinen Vater (meine Mutter) verloren! — O Gott, erbarme Du Dich meiner, sei Du mir fortan Vater und Versorger! Richte wieder auf meine gebeugte Seele, gieße Deinen himmlischen Trost in mein trauerndes Herz. Stärke mich in dem Glauben, daß Alles, was Du thuest, nur wohlgethan sein kann, damit ich mich allezeit Deiner Führung unterwerfe, und Deiner Huld und Gnade auch in den Leidenstagen unbedingt vertraue. Herr, erhöre mich! Zeige mir den Weg, auf dem ich wandeln soll; hilf mir, um Deiner Güte willen! Amen.

VII.

Bei der Trauer um den verlorenen Gatten.

Großer, barmherziger Gott! Wie schwer hast Du mich Arme, Verlassene heimgesucht! Zertrümmert ist mein ganzes Lebensglück. Erloschen ist das Auge, das mich so treu, so

Du bist so groß in Deinem Rath,
So groß in Deiner Wirksamkeit;
Du überschauest jede That,
Hältst Jedem seinen Lohn bereit.

Auf daß ein Jeder es einseh'
Und es verkünde laut und frei,
Wie Er gerecht der Ewige,
Der Schöpfer ohne Tadel sei.

Er straft, jedoch mit Vaterhuld,
Nicht grausam, nicht mit Zornesblick;
Ja vielmals tilget er die Schuld
Und nimmt die Strafe ganz zurück.

Wenn gibt der Herr und wenn Er nimmt —
Zu unserm Besten ist's bestimmt!
Erkennen wir es allezeit
Und loben Gott in Ewigkeit!

V.

Gebet für das Seelenheil des Verstorbenen, nach dessen Beerdigung zu sprechen.

O Ewiger, Gott aller Geister! nimm Du die Seele des (der) N. N. mit Liebe und Erbarmen auf! Sende Du ihm (ihr) die Engel Deiner Güte entgegen, daß sie seine (ihre) Seele sicher leiten in das himmlische Eden, zu dem Orte ihrer ewigen Verklärung. Möge sich an ihm (ihr) bestätigen das Schriftwort: „Die da hoffen auf Gott nehmen zu an Kraft, erheben ihren Flug wie Adler, laufen ohne zu ermüden, gehen ohne zu ermatten“ [1]). Laß ihm (ihr) Deine unbegrenzte Gnade angedeihen, erfreue ihn (sie) mit dem unendlichen Gute, das Deinen Verehrern aufbewahrt ist! Seine (ihre) Seele werde aufgenommen in den Bund der Seelen aller Frommen in den Gefilden der Seligkeit, und sein (ihr) Leib werde zum neuen Leben erweckt zur Zeit der Auferstehung aller Todten Deines Volkes Israel. Amen.

---

[1]) Jesaia 40, 31.

O, der Du sprichst und läss'st gescheh'n,
Und gnädig bist zu jeder Zeit,
Gewähr' um Isaak unser Fleh'n,
Der wie ein Lamm sich Dir geweih't!

Gerecht bist Du bei jedem Lohn,
Langmüthig und erbarmungsvoll,
Vergib uns, Herr, vor Deinem Thron,
Denn Du versöhnest ohne Groll.

Allgütig, Gott, bist Du allein!
Bewahrt den Geist doch Deine Hand,
Und endet hier auch unser Sein,
Wir leben dort in besserm Land.

Wohl wär's unwürdig Deiner Huld,
Daß hoffnungslos wir untergeh'n;
Verzeih', o Herr, die Sündenschuld,
Laß uns vor Deinem Blick besteh'n. —

Ob ein Jahr nur das Leben währt,
Ob tausend Jahr man es genießt, —
Was ist der Vorzug, den's gewährt,
Wenn unser Dasein nichtig schließt?

Doch allumfassend ist Dein Blick,
Und dort vergilst Du nach Gebühr,
Mit Wahrheit lenkst Du das Geschick;
So danken Deinem Namen wir.

Daß strafend Du uns dennoch liebst,
Bezeugt uns, Gott, Dein Richterwort;
Und wenn das Recht Du an uns übst
Trifft nie ein Tadel Dich, mein Hort.

Gerechter Gott, Dein Spruch ist wahr,
Durch Dich wird stets uns Recht zu Theil;
Gepriesen seist Du immerdar,
Denn strafst Du auch, so ist's zum Heil.

Der Du bestimmst das Lebensziel,
Erbarme Dich der Heerde Noth!
Du gibst des Guten uns so viel,
Befrei' uns auch vom harten Tod!

III.

Bei'm Eintritt in den Friedhof — so man in dreißig Tagen nicht dort gewesen ist — spricht man das folgende Gebet:

Gelobt sei der Ewige, unser Gott, der Regent der Welt, der mit Gerechtigkeit die Menschen schafft, ernährt und erhält und in seiner Gerechtigkeit sie wieder sterben läßt; der die Anzahl Aller kennt und sie einst wieder belebet nach seiner Gerechtigkeit. Gelobt sei der Ewige, der die Todten belebt.

Mächtig bist Du in Ewigkeit, o Herr! Ja Du belebst die Todten wieder, Du großer Helfer! Du ernährst die Lebenden in Gnade, lässest die Todten wieder aufleben in Deiner unendlichen Barmherzigkeit! Der Du der Wankenden Stütze, der Kranken Arzt und Befreier der Gefesselten bist — Du hältst auch treulich Dein Versprechen Jenen, die in der Erde schlummern. Wer gleicht Dir, Allmächtiger! wer ist Dir ähnlich? Herr des Todes und des Lebens! Du bist zuverlässig, Du wirst die Verstorbenen einst wieder beleben! Amen.

IV.

Ergebung in den Willen Gottes.[1])

Vollkommen ist was Gott verhängt,
Da Er in Allem recht verfährt;
Der Herr, der truglos Alles lenkt,
Wird stets durch Treu und Recht bewährt.

Untrüglich ist des Schöpfers Rath,
Weß Einsicht tadelt seine Macht?
Unfehlbar ist des Schöpfers That,
Wer meistert wohl, was er vollbracht?

Der Herrscher in des Weltalls Kreis
Verhängt den Tod und macht belebt;
Und gibt den Leib dem Grab Er preis,
Bleibt doch der Geist, den Er erhebt.

---

1) Metrische Uebertragung des צור מעים ob. Seite 124.

I.

Bevor man den Todten wascht und ankleidet betet man:

O Herr, Gott der Güte und Barmherzigkeit! all Deine Wege sind Güte und Wahrheit, Deine Lehre nur Güte und Wahrheit. In Güte und Wahrheit waltest Du über alle Deine Geschöpfe, und so willst Du, daß auch wir Menschen gegenseitig in Güt' und Wahrheit leben und selbst gegen die Todten Güte und Liebe üben sollen. Darum, mein Gott! bete ich zu Dir, gib mir Kraft und Stärke, damit ich dieses fromme Werk der Todtenbestattung in Lieb' und Treue übe, ganz wie Du es vorgeschrieben hast, und keine Scheu mich anwandle und keine Furcht mich beherrsche. Bewahre mich, daß ich bei diesem Werke der Liebe die den Todten schuldige Achtung nicht verletze, und bestätige an mir das Schriftwort: „Dem Frommen stößt keine Sünde zu[1]." Behüte mich auch vor Schaden und Gefahren und laß an mir in Erfüllung gehen: „Wer Gottes Gebote beobachtet, dem begegnet kein böser Zufall[2]." — Möge die Güte und Treue, welche ich diesem Todten erweise, mir und den Meinigen als Verdienst beistehen, daß wir unsere Jahre in Glück und Wohlergehen bis in's hohe Alter verleben und uns dereinst Heil und Seligkeit zu Dir hinüber begleiten. Amen.

II.

Bei'm letzten Ausguß von Wasser über den Todten spricht man folgenden Vers:

וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם, מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם:

Ich werde reines Wasser über euch gießen, daß ihr rein werdet; von all eurer Unreinheit und all euern Flecken werde ich euch reinigen[3])

---

1) Sprüche Salomo's 12, 21.
2) Prediger 8, 5.
3) Ezechiel 36, 25.

Wenn der Stifter der Geschlechter
Unsre Lieben zu sich ruft,
Wenn die Söhne, wenn die Töchter
Sinken in die kalte Gruft:
Ach, dann fühlen unsre Herzen
Unaussprechlich tiefe Schmerzen.

Wenn der Säugling, kaum geboren,
Gleich der Blume schnell verblüht,
Und die Mutter nun verloren
Ihre ganze Hoffnung sieht:
Wie ist da ihr Herz zerrissen!
Ach, sie muß den Liebling missen.

Wenn der Tod im edlen Sohne
Seine Lust dem Vater raubt;
Wenn des Hauses Stütz' und Krone
Sinket mit des Vaters Haupt;
Mütter von den Kindern scheiden:
Ach, was gleichet solchen Leiden?!

Gott! es müßte unterliegen
Dieses arme, wunde Herz,
Hilfest du nicht, Herr! uns siegen
Ueber Tod und Trennungsschmerz.
Deine Rechte schlägt uns nieder, —
Deine Rechte hebt uns wieder!

Vater! Deines Trostes Quelle —
Auch am Grab' versiegt sie nicht.
Selbst des Todes Nacht wird helle
Durch des Glaubens mildes Licht.
Alles was wir hier beweinen,
Wird uns dort als Glück erscheinen.

„Wie selig sind sie doch, die Frommen,
„Die durch den Tod zu Gott gekommen!
„Sie sind entgangen
„Den Leiden, die uns noch umfangen.“ —

„Wann wir einst von hinnen gehen,
Werden wir in jenen Höhen
Unsre Lieben wiedersehen.“

Grab- und Trauergebete

in

deutscher Sprache,

für

Frauen.

Schlußgebet, wenn man von den Gräbern weggeht 23
Todesgedanke 24
Fortdauer 25

Worte der Weisen.

Über des Menschen Leben, dessen Fortdauer und Vergeltung . . 27

Verhaltungsregeln bei Sterb- und Trauerfällen.

Verhalten bei einem Sterbenden (גוסס) 59
Verhaltungsregeln für den Wehmüthigen (אונן) 62
Regeln über die Waschung und Beerdigung 64
Regeln über die Trauer (אבלות) 76
Regeln bei Empfang einer Todesnachricht (שמועה קרובה und שמועה רחוקה) 88
Regeln über die Jahrzeit 90
Regeln über das Kaddisch-Gebet des Trauernden . . . 91

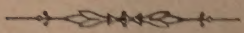

Inhalts-Verzeichniß

der

deutsch bearbeiteten Stücke.

Grab- und Trauergebete für Frauen.

	Seite
Bevor man sich mit dem Todten beschäftigt	4
Bei'm Eintritt in den Friedhof	5
Ergebung in den Willen Gottes (הצור תמים)	5
Gebet für das Seelenheil des Beerdigten	7
Bei der Trauer um die verlorenen Eltern	8
Bei der Trauer um den verlorenen Gatten	8
Bei der Trauer um das verlorene Kind	10
Bei der Trauer über sonstige Verwandte	11
Eröffnungsgebet an den Gräbern	12
Grabgebet am Todestag der Eltern (Jahrzeit)	13
Am Grabe des Vaters	14
Am Grabe der Mutter	15
Am Grabe des Gatten	16
Am Grabe eines erwachsenen Kindes	17
Am Grabe eines jungen Kindes	18
Am Grabe von Geschwistern	18
Am Grabe sonstiger Verwandten	19
An den Gräbern der Gesetzlehrer und Frommen	20
Am Grabe eines Solchen, der einen üblen Ruf zurückgelassen hat	21
Beim Setzen des Grabsteines	21
Am Tage vor dem Neujahrs- und Versöhnungstag an den Gräbern zu beten	22

„Wandle ich auch im Thal der Todesschatten,
So fürchte ich nichts Böses,
Denn **Du** bist bei mir;
Dein Stab und Deine Stütze,
Sie trösten mich."

(Psalm 23, 4.)

Tozeoth Chajim.

Vollständiges

Gebet- und Erbauungsbuch

zum Gebrauche

bei Kranken, Sterbenden, während der Trauer und auf dem Friedhofe.

In ebräischer und deutscher Sprache bearbeitet

von

Dr. S. Baer.

Rödelheim,
Druck u. Verlag von J. Lehrberger & Comp.
1882.